

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Міністерство освіти і науки України

Львівський національний університет імені Івана Франка

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШКУРКО ГАЛИНА ВЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 811.161.2'282.2(477.87):81"373.4

ДИСЕРТАЦІЯ

**НАЗВИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТРАДИЦІЙНИМИ ВИДАМИ ТРАНСПОРТУ
ТА КОМУНІКАЦІЯМИ, В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ ЗАКАРПАТТЯ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Г. В. Шкурко**

Науковий керівник: **Сабadoш Іван Васильович**, доктор філологічних наук,
професор

Ужгород – 2021

АНОТАЦІЯ

Шкурко Г. В. Назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Львівський національний університет імені Івана Франка. Ужгород; Львів, 2021.

Зміст анотації. Дисертація присвячена дослідженню української діалектної лексики в українських говорах Закарпаття. Визначено, що найчастіше предметом дослідження говорів карпатського регіону лінгвісти обирають окремі тематичні групи лексики. Обґрунтовано важливість тематичної диференціації для аналізу діалектної системи. Зазначено, що найґрунтовніше описано такі сфери лексичного шару діалекту: номени, пов'язані з народною ветеринарією, гідрорельєфом, народною медициною, обрядодіями, їжею, посудом та кухонним начинням, пастухуванням, а також у полі зору науковців стали лісосплавна, ботанічна, побутова, зоонімічна, метеорологічна, вівчарська, ентомологічна, млинарська, сільськогосподарська, ткацька, метрологічна лексика, назви спорідненості, свояцтва та сімейно-родинного побуту тощо. Вказано на фрагментарність розгляду лінгвістами, етнографами та етнологами назв транспорту та комунікацій на території Закарпатської області. Найповніше транспортні апелютиви проаналізовано на Поліссі. Тому дисертація є першим комплексним лінгвістичним дослідженням найменувань традиційних видів транспорту та комунікацій в українських говорах Закарпаття. Описано теоретичні засади вивчення діалектної лексики та історію дослідження тематичної групи транспорту та комунікацій. Опрацьовано теоретичні джерела, що стосуються комплексного опису діалектної лексики, характеристики діалекту як системи, що виражає певні тенденції.

Об'єктом обстеження обрано закарпатський та гуцульський говори на території Закарпатської області. Матеріалом слугували записи діалектного мовлення

за спеціально створеною програмою-питальником у 80 населених пунктах Закарпатської області. У науковий обіг уведено близько 2000 лексичних одиниць (зі значною кількістю варіантів), зібраних автором самостійно. Дослідження доповнено інформацією про респондентів, лінгвістичними картами, зразками усного мовлення та покажчиком використання назв в українських говорах Закарпаття. Такий опис розширює лексичний опис говірок Закарпатської області, аналіз комплексу назв з аналізованої теми в українських говорах.

Аналіз тематичної групи подано за структурним принципом, тому виокремлено такі лексико-семантичні групи: ЛСГ «назв воза та його частин», ЛСГ «назв саней та їх складників», ЛСГ «назв збруї та інших елементів запрягу тварин», ЛСГ «назв, пов'язаних із комунікаціями». Унаслідок аналізу значенневих особливостей визначено такі семантичні підгрупи: СП «назви видів возів», СП «назви коробка воза», СП «назви основи воза», СП «назви осі воза», СП «назви частин колеса», СП «назви упряжі», СП «назви ярма та його частин», СП «назви предметів, пов'язаних із доглядом тяглової худоби», СП «агентиви», СП «апелятивні вигуки», СП «найменування транспортних комунікацій», СП «назви комунікації вантажів», СП «назви, що характеризують рух». Найменування згруповано відповідно до логіко-понятійного принципу організації лексики.

У межах кожної лексико-семантичної групи визначено семми, представлені певною кількістю номенів. Виявлено різні види відношень між словами, що реалізують системність тематичної групи.

У роботі вперше проаналізовано назви транспорту та комунікацій на лексико-семантичному, етимологічному, словотвірному та ареальному зрізі. Простежено територію поширення кожного номена, проведено паралелі з іншими говорами та слов'янськими, неслов'янськими мовами. За можливості для увиразнення діяхронного аналізу надано інформацію про час фіксації лексеми писемними пам'ятками української мови.

Представлено назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікацій, в українських говорах Закарпаття у географічній проєкції шляхом створення лінгвістичних карт. На основі картографованого матеріалу встановлено,

що назви утворюють мікроареали, відбувається диференціація мовного ландшафту. Беручи до уваги інформацію з інших атласів, визначаємо, що ареал зафіксованих назв поширюється на сусідні говори (також окремі неконтактні). Це підтверджує думку про єдність діалектного континууму. Вживання аналізованих номенів під час фіксації усного мовлення свідчить про володіння цією тематичною групою назв не лише обмеженою кількістю мовців, що пов'язані з цією сферою. Таким твердженням доведено загальноновживаність більшості цієї лексики у номінативній системі діалектного мовлення.

Встановлено, що найбільш чисельними є ЛСГ «назв воза та його частин», ЛСГ «назв, пов'язаних із комунікаціями», ЛСГ «назв зброї та інших елементів запрягу тварин». Найменш чисельною є ЛСГ «назв саней та їх складників». Визначено причини більш чи менш активного поширення номенів, що розглядаються в роботі.

Ядром лексики є номени, успадковані від праслов'янської мови. Частина з них є фонетичними варіантами до загальнонародних слів. Свідченням розвитку говірки є наявність новотворів. Визначено основні шляхи поповнення тематичної групи одноклексними назвами: словотворення, запозичення, семантичні трансформації. У дисертації представлено й складені номінативні одиниці, що поповнюють діалектну систему. Найчастіше вони є родовими назвами до видових. Таким чином представлено гіперо-гіпонімічні відношення у структурі тематичної групи лексики. Атрибутиви характеризують видові назви за різними параметрами. Зроблено спробу структурувати мотиваційні ознаки такої оцінки. Серед відношень, що виникають між словами, визначено синонімічні, антонімічні та полісемічні зв'язки.

Найбільш активним способом збагачення тематичної групи лексики є словотворення, а саме суфіксальний спосіб. Встановлено мотивувальну твірну основу та форманти. Указано на причини такої мотивації. Найбільш продуктивним визначено іменникове словотворення від субстантивної, ад'єктивної чи дієслівної твірної основи. Встановлено ряди продуктивних та менш продуктивних суфіксів для творення іменників чоловічого, жіночого, середнього родів. Визначено номени, утворені за допомогою префіксального, флективного, постфіксального, префіксально-суфіксального, префіксально-флективного словотворення,

представлено слова-композити та субстантивовані прикметники. Встановлено, що твірними основами виступають номени праслов'янського та іншомовного походження. Виокремлено слова-універби, що розглядаються на межі словотворення та семантичних процесів під час нього. Встановлено, що універби вживаються паралельно з атрибутивним словосполученням, є способом економії мовних засобів.

Ще одним способом поповнення тематичної групи лексики транспорту та комунікацій визначено запозичення від інших мов. Виявлено номени угорського, німецького, польського, румунського, словацького, тюркського та іншого походження. На підставі аналізу первинного значення зроблено висновок, чи слово зазнало семантичної модифікації або ж функціонує без зміни семантики. Встановлено, що деякі запозичені номени мовці вживають у говірках під впливом української літературної мови.

Серед способів збагачення цієї групи назв виокремлено й семантичну деривацію, що пов'язана з різними значеннєвими змінами. Унаслідок порівняння з первісним значенням встановлено причини такої мотивації, визначено диференційну сему, на базі якої трансформується значення. Із-поміж семантичних видозмін виокремлено розширення, звуження, спеціалізацію, переосмислення значення. Розширення значення сприяє активізації полісемічних процесів, звуження, спеціалізація – термінологізації. Виявлено номени, під час творення яких поєднуються кілька семантичних процесів. Перенесення значення відбувається на основі подібності чи суміжності. Встановлено причини такого переосмислення. Трапляються й випадки детимологізації та народної етимології. У процесі дослідження виявлено велику кількість фонетичних, акцентних та граматичних варіантів.

Загалом тематична група лексики містить слова-терміни, обмежені сферою вживання, та загальноживані номени. Окремі слова входять до стійких конструкцій.

Комплексний аналіз тематичної групи назв, пов'язаних із традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття разом із

картографованим матеріалом, простеженням ареального поширення та відображенням у живому мовленні носіїв демонструє системність діалекту, підтверджує важливість регіональних досліджень для поповнення лексичного корпусу діалекту як способу розвитку української літературної мови.

Ключові слова: діалектна лексикологія, назви традиційних видів транспорту та комунікацій, українські говори Закарпаття, тематична група лексики, лексико-семантична група, семантична підгрупа, семема, системні відношення, ареал поширення, мотивація, етимологія, словотворення, переосмислення значення, запозичення.

ABSTRACT

Shkurko H. V. The names related to the kinds of traditional transport and communications in the Ukrainian Transcarpathian dialects. – Qualification research paper, manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology: speciality 10.02.01 – Ukrainian Language. Uzhhorod National University; Ivan Franko Lviv National University. Uzhhorod; Lviv, 2021.

Contents of the abstract. This candidate thesis is devoted to the research of Ukrainian dialectical vocabulary in Transcarpathian dialects. It has been determined that linguists most often choose separate thematic groups of vocabulary as the subject of research of dialects of the Carpathian region. It was pointed out that the most widely the following spheres of dialect vocabulary are described: nomens, which are related to folk veterinary medicine, hydro-landscapes, folk medicine, customs and traditions, food, hollowware, grazing, and also scholars paid attention to timber rafting, botanical, household, zoonymic, meteorological, sheep-breeding, entomological, milling, agricultural, weaving, metrological vocabulary, names of relationship, kinship, and family life, etc. It was indicated that linguists, ethnographers and ethnologists considered the names of transport and communications within the area of the Transcarpathian region fragmentarily. Transport appellatives are most fully analyzed in Polissya. Therefore,

the dissertation is the first comprehensive linguistic study of the names of traditional kinds of transport and communications in the Ukrainian dialects of Transcarpathia.

The object of the study is Transcarpathian and Hutsul dialects in the Transcarpathian region. The material was recorded dialect speech on a specially created program questionnaire in 80 settlements of the Transcarpathian region. About 2000 lexical items (with a significant number of variants), collected by the author independently, have been introduced into scientific circulation. The research is supplemented by linguistic maps, samples of oral speech and an index of the use of names in the Ukrainian dialects of Transcarpathia. This information complements the lexical description of the dialects of the Transcarpathian region, enlarges the range of names on the topic under analysis in Ukrainian dialects.

The analysis of the thematic group is presented according to the structural principle, therefore the following lexical-semantic groups (LSG) are distinguished: LSG «names of the cart and its parts», LSG «names of sledges and their components», LSG «names of harness and other elements of harnessing animals», LSG «names related to communications». According to the analysis of the semantic features the following semantic subgroups (SS) are defined: SS «names of types of carts», SS «names of the cart box», SS «names of the cart base», SS «names of the axle of the cart», SS «names of wheels, their structural elements», SS «names of harness», SS «names of the yoke and its parts», SS «names of objects related to the care of draft cattle», SS «agentives», SS «appellative vocatives», SS «names of transport communications», SS «names of communication of goods», SS «names of motion characteristics». The names are grouped according to the logical-conceptual principle of vocabulary organization.

Within each lexical-semantic group, sememes are defined. They are represented by a certain number of nomens. Different types of relations between words are revealed and they realize the system organization of the thematic group.

In this work, the names of transport and communications on lexical-semantic, etymological, word-forming and areal section are analyzed for the first time. The area of distribution of each nomen is traced, parallels with other dialects and Slavic, non-Slavic

languages are drawn. If possible, information on the time of fixing of certain lexeme by written works of the Ukrainian language is provided.

Names related to traditional kinds of transport and communications in the Ukrainian dialects of Transcarpathia are presented in a geographical projection by creating linguistic maps. Based on the cartographic material it is established that the names form micro-ranges, and the differentiation of the language landscape happens. Taking into account information from other atlases, it was determined that the range of recorded names extends to neighboring dialects. This indicates the unity of the dialect continuum. The usage of the nomens under analysis in the recording of oral speech indicates that this thematic group of names is not used by a limited number of speakers related to this sphere. This statement proves the general use of most of this vocabulary in the nominative system of dialectal speech.

It is established that the most numerous are LSG «names of the cart and its parts», LSG «names related to communications», LSG «names of harness and other elements of harnessing animals». The least numerous is LSG «names of sledges and their components». The reasons for the more or less active distribution of nomens considered in the dissertation research are determined.

The core of the vocabulary is nomens inherited from the Proto-Slavic language. Some of them are phonetic variants of common words. Evidence of the dynamic development of speech is the presence of newly created words. The main ways of replenishing the thematic group with one-lexeme names are determined: word formation, borrowing, semantic transformations. In this candidate thesis, the complex nominative units which supplement the dialect system are also presented. Most often they are generic names related to some specific names. Thus, hyper-hyponymic relations in the structure of the thematic group of vocabulary are presented. Attributes characterize specific names by various parameters. An attempt is made to structure the motivational features of such a characteristic. Synonymous, antonymous, and polysemous connections are identified among the correlations which can be seen between words.

The most active way to enrich TGL is word formation, especially the suffix method. Motivating creative basis and formants are established. The reasons for this motivation are

indicated. Noun word-formation from a noun, adjective or verb is considered to be the most productive. Some productive and less productive suffixes for the creation of masculine, feminine, and neuter nouns have been identified. The nomens formed with the help of prefixes, inflection, post-fixes, prefix and suffix, prefixes and inflections are determined. Also, composite words and substantive adjectives are presented. It is established that the creative bases for word-formation are nouns of Proto-Slavic and foreign origin. The words-univerbs are distinguished. These words are considered on the border of word formation and semantic processes that happened during it.

Another way to replenish TGL is by borrowings from other languages. Nomens of Hungarian, German, Polish, Romanian, Slovak, Turkic origin were found. The original meaning is clarified, based on which the following conclusion was made: whether the word is used in the original meaning or a semantic modification has taken place. It is established that some borrowings use in the dialects under the influence of Ukrainian literary language.

Among the ways to enrich TGL, semantic derivation has been distinguished, which is associated with various semantic changes. Based on the comparison with the original meaning, the reasons for such motivation are established. The differential seme, on the basis of which the meaning is transformed, is determined. Semantic modifications include expansion, contraction, specialization, rethinking of meaning. The expansion of meaning helps to activate polysemous processes; at the same time narrowing and specialization contribute to terminology. It was identified nomens during the creation of which several semantic processes are combined. Rethinking of meaning is based on similarity or contiguity. The reasons for such a rethinking have been established. The study revealed a large number of phonetic, accent and grammatical variants.

In general, the thematic group of vocabulary contains word-terms limited to the scope of usage and commonly used nomens.

A comprehensive analysis of the thematic group of names related to traditional kinds of transport and communications in the Ukrainian dialects of Transcarpathia together with cartographic material, tracing area distribution, and reflection in a live speech of speakers demonstrates the systemic nature of the dialect, confirms

the importance of regional research for replenishment of dialect vocabulary as the method of Ukrainian literary language development.

Keywords: dialect lexicology, names of traditional kinds of transport and communications, Ukrainian dialects of Transcarpathia, thematic group of vocabulary, lexical and semantic group of vocabulary, semantic subgroup, sememe, system relations, area of expansion, motivation, etymology, word formation, rethinking of the meaning, borrowings.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Шкурко Г. В. Лексика, пов'язана з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття як об'єкт наукового вивчення. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2013. Вип. 18. С. 99–102.
2. Шкурко Г. В. Назви традиційних видів транспорту та їх частин у закарпатських говірках. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 126–131.
3. Шкурко Г. В. Лексико-семантичні особливості назв традиційних видів зимового транспорту в українських говорах Закарпаття. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2015. Вип. 20. С. 99–104.
4. Шкурко Г. В. Структурно-семантична й лінгвогеографічна характеристика назв комунікації вантажів в українських говорах Закарпаття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2015. Вип. 17. Т. 1. С. 60–63.
5. Шкурко Г. В. Транспортна лексика в українських говорах Закарпаття: етимологічний та лінгвогеографічний аспекти. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2016. Вип. 21. С. 175–179.

6. Шкурко Г.В. Переосмислення значень слів як джерело поповнення лексики традиційного транспорту та комунікацій в українських говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 2 (42). С. 113–117.

7. Шкурко Г.В. Назви традиційного транспорту та комунікацій у складі компаративних фразем в українських говорах Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 2 (44). С. 379–384.

Наукові праці у виданнях інших держав

8. Шкурко Г. В. Методи діалектологічних досліджень. *The Ninth European Conference on Languages, Literature and Linguistics. Proceedings of the Conference*. Vienna: «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2015. P. 67–72.

9. Шкурко Г. В. Назви дороги в українських говорах Закарпаття. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. Lublin, 2021. № 2 (38). С. 66–71.

Наукові праці апробаційного характеру

10. Шкурко Г.В. Назви, пов'язані з частинами воза, в українських говорах Закарпаття. *Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури: Міжнародна науково-практична конференція* (Одеса, 23–25 жовтня, 2014 р.). Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2015. С. 36–40.

11. Шкурко Г.В. Суфіксальний словотвір назв традиційних видів транспорту в українських говорах Закарпаття. *Студії з філології та журналістики: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики»* (Ужгород, 21–22 квітня, 2016 р.). Ужгород: Гражда, 2016. Вип. 4. С. 217–219.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

12. Шкурко Г. В. Назви кінної упряжі в українських говорах Закарпаття. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк. 2015. № 3. С. 241–251.
13. Шкурко Г.В. Динаміка традиційної транспортної лексики в українських говорах Закарпаття. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології*. Київ: КММ, 2017. С. 474–482.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	14
ВСТУП.....	26
РОЗДІЛ 1. НАЗВИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТРАДИЦІЙНИМИ ВИДАМИ ТРАНСПОРТУ ТА КОМУНІКАЦІЯМИ, В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ.....	34
Висновки до розділу 1	46
РОЗДІЛ 2. НАЗВИ ВОЗА ТА ЙОГО ЧАСТИН	47
2.1. Назви видів возів	47
2.2. Назви коробка воза	54
2.3. Назви основи воза	65
2.4. Назви осі воза, частин колеса	98
Висновки до розділу 2	113
РОЗДІЛ 3. НАЗВИ САНЕЙ ТА ЇХ СКЛАДНИКІВ	116
Висновки до розділу 3	130
РОЗДІЛ 4. НАЗВИ ЗБРУЇ ТА ІНШИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗАПРЯГУ ТВАРИН.....	132
4.1. Назви упряжі	132
4.2. Назви ярма та його частин	152
4.3. Назви предметів, пов'язаних із доглядом тяглової худоби.....	157
4.4. Агентиви	165
4.5. Апелятивні вигуки.....	168
Висновки до розділу 4	169
РОЗДІЛ 5. НАЗВИ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОМУНІКАЦІЯМИ	172
5.1. Найменування транспортних комунікацій.....	172
5.2. Назви комунікації вантажів.....	193
5.3. Назви, що характеризують рух	217
Висновки до розділу 5	219
ВИСНОВКИ.....	222
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	228
ДОДАТКИ.....	252

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Скорочення назв використаних джерел

Арк. – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: Вежа, 2000. Т. 1–2.

Арк.¹ – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. 2-е вид., перероб., випр. і доп. Луцьк, 2016. 648 с.

АУМ – Атлас української мови: у 3 т. Київ: Наукова думка, 1984–2001. Т. I–III.

Б.-Н. – Білецький-Носенко П. Словник української мови / підгот. до вид. В. В. Німчук. Київ, 1966. 423 с.

Бв – Бевка О. Словник-пам'ятник. Діалектний словник села Поляни Мараморошського комітату / ред. І. Удварі. Ніредьгаза, 2004. 178 с.

Белей – Белей Л. О., Белей О. Л. Старослов'янсько-український словник. Львів: Свічадо, 2001. 332 с.

ВРС – Венгерско-русский словарь: 40 000 слов / под общей ред. Л. Гальди. 2-е изд., стереотип. Москва; Будапешт: Русский язык; Издательство Академии наук Венгрии, 1987. 872 с.

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. 1728 с.

ВхГЛ – Верхратський І. Про говор галицьких лемків: Словарець. Львів, 1902. С. 388–489.

ВхЗак. – Верхратський І. Знадоби до пізнання угорско-русских говорів: Словарець. *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Львів, 1899. Т. 30. С. 201–275.

Ган. – Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини: Назви будівництва і транспорту. Пряшів, 2001. Т. III. 216 с.

ГГ – Гуцульські говірки: Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.

Гриц. – Грицак М. А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. НАН України, Інститут української мови. Київ: КММ, 2017. Вип. 1: А–Б. 376 с.

Гр. – Словарь української мови: у 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ, 1958–1959. Т. 1–4.

Гром. – Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. Київ; Кіровоград: РВГЩ КДПУ, 1999. 222 с.

Дав. – Галас Б. К. Словничок бойківських говірок В. Давидяка. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2013. Вип. 18. С. 22–31.

Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Москва, 1955. Т. I–IV.

Дан. – Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / відп. ред. І. М. Железняк. Луцьк: Надстир'я, 1997. 108 с.

ДЛАЗ – Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України): Лексика. Ужгород, 1958–1993. Ч. I–III.

Дуда – Дуда І. Лемківський словник. Тернопіль: Астон, 2011. 375 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.

Ж.,П. – Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. Мюнхен, 2001. 180 с.

Жел. – Желеховский С., Недільський С. Малоруско-німецький словар: у 2 т. Львів, 1885–1886. 1121 с.

Корз. – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок. *Українська діалектна лексика: зб. наук. праць*. Київ, 1987. С. 62–267.

Кр. – Крылов Г. А. Этимологический словарь русского языка. Санкт-Петербург: ООО «Полиграфуслуги», 2005. 432 с.

КСУ – Сірка Й., Муличак Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублі. Зіген; Пряшів, 1999. 64 с.

ЛАБНГ – Лексичны атлас беларускіх народных гаворак: у 5 т. Мінск, 1993–1998.

Латга – Латга В. Атлас українських говорів Східної Словаччини / наук. і картограф. доопрацюв. та упор. З. Ганудель, І. Ріпка, М. Сополига. Пряшів, 1991. 555 с.

Лиз. – Лизанець П. М. Українські південнокарпатські говірки Затися Виноградівського району Закарпатської області. Ужгород: Карпати, 2008. 440 с.

Лис. – Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ: Наук. думка, 1974. 260 с.

Марус. – Марусенко Т. А. Матеріали к словарю украинских географических апеллятивов (название рельефов). *Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика)*. Москва: Наука, 1968. С. 205–255.

Масл. – Масленникова Л. И. Из полесской терминологии транспорта. *Лексика Полесья: Матеріали для полесского диалектного словаря*. Москва: Наука, 1968. С. 161–192.

Моск. – Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958. 77 с.

Н.,Т. – Николаев С. Л., Толстая М. Н. Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов. Москва, 2001. 232 с.

Нег. – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. Львів, 2008. 224 с.

Ник. – Никончук М. В., Никончук О. М. Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов. Київ: Наукова думка, 1990. 292 с.

ОКДА – Общекарпатский диалектологический атлас. 1989–2003. Вып. I–VII.

Он. – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. I–II.

П.,Г. – Піпаш Ю. О., Галас Б. К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.

Пирт. – Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. 364 с.

Пр. – Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка: у 3 т. Москва, 1910–1914, 1949. Т. I–III.

СБГ – Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.

СГГ – Словник гуцульських говірок Річки та Яворова: у 4-х книгах / укл. М. М. Астаф'єва, Г. В. Воронич. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. Кн. 1. Скриптура перша: А–Ж. 2014. 516 с.

СГЦБ – Матіїв М. Д. Словник говірок центральної Бойківщини. Київ; Сімферополь: Ната, 2013. 602 с.

СДЛЛ – Сікорська З. С., Шевцова В. О., Шутова Л. І. Словник діалектної лексики Луганщини / за ред. З. С. Сікорської. Київ: Шлях, 2002. 224 с.

СЛУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 1994–2017. Вип. 1–17.

СРНГ – Словарь русских народных говоров. 1965–2013. Вып. 1–46.

ССк – Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.

СССл. – Словник українських східнословобожанських говірок / укл. К. Глуховцева, В. Леснова, І. Ніколаєнко, Т. Терновська, В. Ужченко. Луганськ, 2002. 234 с.

ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. Київ, 1977–1978. Т. I–II.

СУГБІМ – Словник українських говірок Бузько-Інгульського межиріччя: Близько 20 000 діалектизмів / укл. Л. С. Спанатій, А. П. Супрун, М. Ф. Тимченко, В. П. Токар; за заг. ред. Л. С. Спанатій. Миколаїв: Іліон, 2018. 876 с.

СУГКР – Словник українських говірок Карпатського регіону: пояснення та походження слів / укл. Д. П. Савчук; передмова М. Д. Павлюка. Київ; Косів: Писаний Камінь, 2012. 154 с.

СУМ – Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. I–XI.

СУМ–20 – Словник української мови: в 20 т. Київ, 2010–2019. Т. I–X.

Тексти – Українські закарпатські говірки: Тексти / упор. та перед. О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач. Ужгород: Ліра, 2004. 400 с.

Тимч. – Історичний словник українського язика / за ред. Є. Тимченка. Харків; Київ, 1930–1932. Т. I. XXIV, 947 с.

Тимч.¹ – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: у 2 кн. / підгот. В. В. Німчук, Г. І. Лиса. Київ, Нью-Йорк, 2002. Кн. 1. 512 с.; 2003. Кн. 2. 512 с.

Турч. – Турчин Є. Словник села Тилич на Лемківщині. Львів: Українська академія друкарства, 2011. 384 с.

Ум.,Сп. – Словарь російсько-український / уклад., упоряд.: М. Уманець, А. Спілка. Львів: НТШ, 1893–1898. Т. I–IV.

Фасм. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. 2-е изд., стереотип. Москва: Прогресс, 1986–1987. Т. I–IV.

Чоп. – Чопей Л. Русько-мадярський словарь. Будапешт, 1883. 446 с.

Шило – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів; Нью-Йорк, 2008. 288 с.

Шк. – Шкрумеляк М. С. Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок. Івано-Франківськ: ІФОЦППК, 2016. 176 с.

ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1978–2006. Т. 1–11.

ЭСРЯ – Этимологический словарь русского языка / под руков. и ред. Н. М. Шанского. Москва, 1963–1982. Вып. 1–8. Под руков. и ред. А. Ф. Журавлева, Н. М. Шанского. Москва, 1999–2007. Вып. 9–10.

ЭССНЯ – Маковский М. М. Этимологический словарь современного немецкого языка. Москва: Азбуковник, 2004. 630 с.

ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков: Праслов. лекс. фонд / под. ред. О. Н. Трубачева. Москва: Наука, 1974–2005. Вып. 1–32. Под. ред. А. Ф. Журавлева. Москва: Наука, 2007–2012. Вып. 33–38.

AGB – Atlas gwar bojkowskich / pod kierunkiem J. Riegera. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1980–1986. T. I–VI.

Br. – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, 1970. 806 s.

Czyż. – Czyżewski F. Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy. Lublin, 1986. 230 s.

Lin. – Linde M. Samuel Bogumił. Słownik języka polskiego. Warszawie, 1807–1814. T. I–VI.

MES – Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha, 1968. 866 s.

Rejz. – Rejzek J. Český etymologický slovník. Leda, 2009. 794 s.

Rieg. – Rieger J. A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects. Warszawa: Semper, 1996. 390 p.

Rud. – Rudnyčkyj J. B. An etymological Dictionary of the Ukrainian Language. Winnipeg; Ottawa, 1962–1980. Vol. I–II.

SGL – Pelcova H. Słownik gwar Lubelszczyzny. Rolnictwo. Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2014. T. II. 459 s.

Умовні скорочення назв мов, їхніх варіантів, говорів

австр. – австрійський

аз. – азербайджанська

алт. – алтайська

англ. – англійська

біл. – білоруська

бойк. – бойківський

болг. – болгарська

борж. – боржавський

буков. – буковинський

в.луж. – верхньолужицька

в.нім. – верхньонімецька

верхов. – верховинський

волин. – волинський

гол. – голландська

- гот. – готська
 гр. – грецька
 гуц. – гуцульський
 д.англ. – давньоанглійська
 д.в.нім. – давньоверхньонімецька
 д.інд. – давньоіндійська
 д.ісл. – давньоісландська
 д.нижн.нім. – давньонижньонімецька
 д.нім. – давньонімецька
 д.рус. – давньоруська
 д.сканд. – давньоскандинавська
 д.тюрк. – давньотюркська
 закарп. – закарпатський
 зах. – західний
 і.є. – індоєвропейська
 італ. – італійська
 каз. – казахська
 карп. – карпатський
 каш. – кашубська
 кирг. – киргизька
 крим.тат. – кримськотатарська
 кумик. – кумикська
 лат. – латинська
 латис. – латиська
 лемк. – лемківський
 лит. – литовська
 макед. – македонська
 марамор. – мараморський
 монг. – монгольська
 н.в.нім. – нововерхньонімецька
 наддніпр. – наддніпрянський
 наддністр. – наддністрянський
 нижн.луж. – нижньолужицька
 нижн.наддніпр. –
 нижньонаддніпрянський
 нижн.нім. – нижньонімецька
 нідерл. – нідерландська
 нім. – німецька
 півд. – південний
 півд.-зах. – південно-західний
 півн. – північний
 пл. – польська
 поділ. – подільський
 покут.-буков. – покутсько-
 буковинський
 полаб. – полабська
 поліс. – поліський
 прсл. – праслов'янська
 ром. – романська
 рос. – російська
 рум. – румунська
 сер.в.нім. – середньоверхньонімецька
 сер.наддніпр. –
 середньонаддніпрянський
 сер.нижн.нім. –
 середньонижньонімецька
 сер.нідерл. – середьонідерландська
 сер.поліс. – середньополіський
 серб. – сербська
 слобож. – слобожанський

слов. – слов'янська	ужан. – ужанський
словац. – словацька	узб. – узбецька
словен. – словенська	укр. – українська
ст.монг. – старомонгольська	фін. – фінська
ст.пол. – старопольська	франц. – французька
ст.сл. – старослов'янська	хорв. – хорватська
степ. – степовий	центр. – центральний
сх. – східний	цсл. – церковнослов'янська
тат. – татарська	чаг. – чагатайська
тур. – турецька	чес. – чеська
тюрк. – тюркська	чув. – чуваська
угор. – угорська	шв. – шведська

Скорочення назв обстежених населених пунктів¹

Бк – с. Буківцева Великоберезнянського району

Бл – с. Білки Іршавського району

Блв – с. Біловарці Тячівського району

Бр – с. Барбово Мукачівського району

Брн – с. Бронька Іршавського району

ВБ – с. Великий Бичків Рахівського району

ВБр – смт Великий Березний Великоберезнянського району

ВВ – с. Верхні Ворота Воловецького району

ВВз – с. Верхня Визниця Мукачівського району

Вільх. – с. Вільхівка Іршавського району

Вл – с. Волосянка Великоберезнянського району

Влх – с. Вільхівці Тячівського району

Вр – с. Верб'яж Воловецького району

ВР – с. Верхні Ремети Березівського району

ВрБ – с. Верховина Бистра Великоберезнянського району

¹ Адміністративні одиниці визначено за поділом районів, що існував до 2020 р.

ВРз – с. Велика Розтока Іршавського району
ВРк – с. Великий Раковець Іршавського району
Вч – с. Вучкове Міжгірського району
Глб – с. Глибоке Ужгородського району
Гн – с. Ганьковиця Свалявського району
Грн – с. Горонда Мукачівського району
Дбв – с. Дубове Тячівського району
Дв – с. Довге Іршавського району
Дл – с. Ділове Рахівського району
Длв – с. Дулово Тячівського району
Дн – с. Дунковиця Іршавського району
Ждн – с. Жденієво Воловецького району
Зв – с. Завидово Мукачівського району
Знц – с. Зняцьово Мукачівського району
Іза – с. Іза Хустського району
Імст. – с. Імстичево Іршавського району
Кв. – с. Кваси Рахівського району
Квс – с. Квасово Берегівського району
Кл – с. Келечин Міжгірського району
Клн – с. Калини Тячівського району
Клч – с. Колочава Міжгірського району
Клчн – с. Кольчино Мукачівського району
Км – с. Кам'яниця Ужгородського району
Кн. – с. Княгиня Великоберезнянського району
Кп – с. Копашнево Хустського району
КПс – с. Костева Пастіль Великоберезнянського району
Крс – с. Красна Тячівського району
Крч – с. Кричово Тячівського району
КсП – с. Косівська Поляна Рахівського району
Кст – с. Костилівка Рахівського району

Кт – с. Котельниця Воловецького району
Лбн – с. Лубня Великоберезнянського району
Лг – с. Луги Рахівського району
Лт – с. Люта Великоберезнянського району
Лц – с. Лецовиця Мукачівського району
МБ – с. Малий Березний Великоберезнянського району
Мк – с. Макарівсько Мукачівського району
Мрч – с. Мирча Великоберезнянського району
НД – с. Нове Давидково Мукачівського району
Нл – с. Неліпино Свалявського району
Нн – с. Нанково Хустського району
НР – с. Нижні Ремети Березівського району
НС – с. Нижнє Солотвино Ужгородського району
Ол. – с. Олешник Виноградівського району
Олек. – с. Олександрівка Хустського району
Он. – с. Онок Виноградівського району
Пв – с. Павлово Свалявського району
Пд – с. Підполоззя Воловецького району
Пдв – с. Підвиноградів Виноградівського району
Пл – с. Пилипець Міжгірського району
Прб – с. Приборжавське Іршавського району
Пц – с. Пацканьово Ужгородського району
Пшк – с. Пушкіно Виноградівського району
Рк – с. Рокосово Хустського району
Рс – с. Росош Свалявського району
Рсш – с. Росішка Рахівського району
Ск – с. Сокирниця Хустського району
Скт – с. Скотарське Воловецького району
Сл – с. Сільце Іршавського району
См. – с. Смерекова Великоберезнянського району

Сн – с. Синевир Міжгірського району
 СП – с. Синевирська Поляна Міжгірського району
 Ср – с. Середнє Ужгородського району
 Сс – с. Сасівка Свалявського району
 Ст. – с. Ставне Великоберезнянського району
 Стж – с. Стужиця Великоберезнянського району
 Стр. – с. Стройне Свалявського району
 ТПл – с. Тур'я Поляна Перечинського району
 ТПс – с. Тур'я Пасіка Перечинського району
 ТР – с. Тур'я Ремета Перечинського району
 Трн – с. Торунь Міжгірського району
 Уг. – с. Угля Тячівського району
 Уж. – с. Ужок Великоберезнянського району
 Чр – с. Чорноголова Великоберезнянського району
 ЧТ – с. Чорна Тиса Рахівського району
 Шр – с. Широке Виноградівського району
 Щр – с. Щербовець Воловецького району

Перелік інших скорочень

військ. – військове	літ. – літературне
гов. – говірка	ЛСГ – лексико-семантична група
див. – дивіться	мн. – множина
діал. – діалектне	нар. – народне
заг. – загальне	одн. – однина
заст. – застаріле	окол. – околиця
зменш. – зменшене	окр. – окремий
знач. – значення	п. – пункт
ін. – інше	перев. – переважно
к. – карта	перв. – первинне

пис. – писемний

пор. – порівняйте

пох. – похідне

преф. – префіксальний

преф.-суф. – префіксально-
суфіксальний

розм. – розмовне

СП – семантична підгрупа

спец. – спеціальне

спорад. – спорадично

ст. – старе

суф. – суфіксальний

т.с. – те саме

ТГЛ – тематична група лексики

техн. – технічне

ф. – форма

ч. – частина

ВСТУП

Завданням сучасного мовознавства є дослідження всіх форм літературної мови, тому закономірним є ґрунтовний аналіз мови населених пунктів як джерела, що незважаючи на стрімкий розвиток суспільства, динамічно розвивається. Українські діалекти зберігають реліктові мовні явища, що споконвіку намагалися знищити чи назвати штучними для українців. Саме в мові зберігається національний код, що ідентифікує українців з-поміж інших етносів, тому фіксація та опис діалектної лексики залишається надважливим завданням лінгвістичних досліджень. Діалектологічні студії дають змогу зафіксувати та охарактеризувати живе мовлення носіїв територіального різновиду української мови, не вирівняного до літературного стандарту.

Закарпатський та гуцульський говори належать до тих утворень, що показують безперервність існування форми літературної мови, тісний зв'язок з іншими мовами та діалектами.

Серед перших дослідників закарпатських говірок в різних аспектах можна виокремити постаті Я. Головацького, М. Лучкая, І. Бережанина, Ю. Венеліна-Гуци, Л. Чопея, Є. Сабова, В. Гнатюка, І. Панькевича, І. Верхратського, О. Митрака, Л. Деже [ССк: 3–4; Тексти: 9–15] тощо.

Дослідження діалекту відбувається комплексно, оскільки лише при тематичній диференціації з наступним дослідженням кожної з ланок можна досягти результату цілісності осмислення лексичної діалектосистеми. Системним дослідженням окремих тематичних груп лексики карпатського регіону, зокрема й закарпатського та гуцульського говорів на території Закарпатської області, займалися Й. Дзендзелівський (народна ветеринарія, вівчарська, ентомологічна, млинарська, чабанська, сільськогосподарська, ткацька, метрологічна лексика, назви спорідненості, свояцтва та сімейно-родинного побуту, назви, пов'язані з молочними й немолочними продуктами) [135], О. Мокан (угорські запозичення в марамороських говірках Закарпатської області), М. Грицак (назви гідрорельєфу, метеорології, вівчарська лексика, назви лікарських рослин), Й. Пуйо (скотарська

лексика українських говорів району Карпат), К. Галас, В. Баньої (топонімічна лексика), П. Чучка (антропонімічна лексика), М. Сюсько (зоонімічна лексика), І. Сабадош (лісосплавна, ботанічна лексика), О. Пискач (прислівники, лексика поховального й родильного обрядів у закарпатських говірках), Е. Гоца (назви їжі, посуду та кухонного начиння), І. Філак (ентомологічна лексика), О. Миголинець (ботанічна лексика, лексика весільного обряду, народної медицини), Т. Ястремська (лексика пастухування), Т. Піцура (побутова лексика) [67] та ін.; важливими є дослідження С. Бевзенка (діалектні відмінності на різних мовних рівнях), В. Німчука (словотвір у закарпатських говірках), В. Лавера (фраземіка закарпатських говірок), В. Добоша (синтаксис закарпатських говірок), І. Пагірі (аналіз говірок Мукачівського району Закарпатської області), В. Ороса (аналіз говірок Хустського району Закарпатської області), П. Лизанця (гунгаризми в українських говорах Закарпаття), А. Галас (фраземіка закарпатських говірок), О. Харківської (словотвір у закарпатських говірках) [ib.] тощо, оскільки комплексне дослідження тематичної групи лексики неможливе без розуміння діалектних особливостей інших мовних рівнів.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття до сьогодні залишаються мало вивченими, відсутній детальний опис лексичних одиниць, не представлено всього комплексу назв, не вказано їх ареального поширення. Важливо не обмежуватися фіксацією номенів-представників окремої тематичної групи лексики, а продемонструвати взаємодію описуваних назв з іншими говорами та мовами, вказати на динамічні процеси, що сприяють розвитку сукупності номенів, здійснити спробу системного опису на різних мовних рівнях. Таке дослідження в умовах глобалізації сприяє збереженню говіркової системи, особливостей її лексичного складу, фіксації реалій матеріальної культури. Цим зумовлена актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертації пов'язана з науковою темою кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет» «Лексико-семантичні, граматичні,

фонетичні та інші особливості закарпатського говору в порівнянні з українською літературною мовою та іншими говорами» (державний реєстраційний номер 0119U101435). Тема дослідження затверджена на засіданні Вченої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 3 від 30.04.2013 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є здійснити аналіз назв, пов'язаних із традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття в лексико-семантичному, етимологічному, словотвірному та лінгвогеографічному аспектах.

Мета передбачає виконання таких **завдань**:

1) зібрати фактичний матеріал за спеціально укладеною програмою-питальником, простежити системний характер тематичної групи лексики транспорту та комунікацій;

2) проаналізувати лексико-семантичні групи за частотою вживання, з'ясувати тенденції розвитку назв, пов'язаних із традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття;

3) дослідити структурну впорядкованість тематичної групи лексики транспорту та комунікацій;

4) визначити основу та джерела поповнення аналізованої групи назв;

5) здійснити лексико-семантичний, етимологічний та словотвірний аналіз зібраної лексики;

6) показати локалізацію лексем у говорах Закарпаття та інших українських діалектах, створити лінгвістичні карти, проаналізувати діалектні назви на ареальному зрізі;

7) простежити динамічні процеси, що характеризують назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікаціями.

Об'єкт дослідження – українські говори Закарпаття: закарпатський (ужанська, верховинська, марамороська, боржавська групи говірок) та гуцульський (говірки на території Рахівського району Закарпатської області) говори, зафіксовані в сучасному діалектному мовленні.

Предмет дослідження – назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття.

Джерельна база дослідження – фактичний матеріал, зібраний автором самостійно протягом 2012–2015 рр. та 2019–2020 рр. у 80 населених пунктах Закарпатської області за допомогою спеціально створеної програми-питальника, що налічує 500 питань. Для створення програми взято до уваги та частково використано розділ «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. Дзендзелівського [55], «Програми-питальника до Лексичного атласу Правобережного Полісся» М. Никончука [110], «Програми для збирання сільськогосподарської лексики говірок Центральної Слобожанщини» Р. Сердеги [131] та власні спостереження, беручи до уваги регіональні особливості, пов'язані з транспортом чи комунікаціями. Для показу поширення зібраних номенів та семантичних відмінностей чи нашарувань використано також матеріали з діалектних словників та лінгвістичних атласів, що охоплюють територію Закарпатської області. Для простеження міжмовних та міждіалектних зв'язків залучено лексичні матеріали лінгвістичних атласів, діалектних, етимологічних, історичних словників української та інших мов, наукові розвідки з етнології та етнографії тощо.

Картотека зібраного матеріалу нараховує близько 2000 лексичних одиниць.

Методи дослідження. Серед функцій методології дослідження, окрім визначення предмета, мети, є «розроблення методів і прийомів дослідження мови і настанов щодо їх практичного застосування» [99, с. 338]. До прийомів дослідження мовних явищ, зокрема й діалектної лексики, прийнято відносити індукцію, дедукцію, гіпотезу, аналіз та синтез [79, с. 358]. Основним методом роботи є описовий, що має на меті дати характеристику шляхом «планомірного аналізу мовних одиниць, їх інвентаризації і систематизації, з'ясування особливостей будови і функціонування з урахуванням різних перехідних випадків» [19, с. 126]. На думку Й. Дзендзелівського, основним завданням описової діалектології є точна фіксація фонетичних, граматичних, лексико-семантичних явищ говорів на сучасному етапі [52, с. 18]. Аналіз сучасного стану тематичної групи лексики транспорту та

комунікацій відбувається на синхронному зрізі. Під час дослідження зважаємо на такі етапи: «1) виділення одиниць аналізу; 2) членування виділених одиниць (вторинна сегментація), тобто поділ їх на менші утворення тощо; 3) класифікація й інтерпретація виділених одиниць» [144, с. 55]. Виявляємо лексичні, семантичні, словотвірні особливості аналізованих номенів у межах лексико-семантичних груп, даємо їм оцінку, використовуючи прийоми зовнішньої та внутрішньої інтерпретації.

Для реконструкції процесу утворення деяких номенів вдаємося до діахронного аспекту, який «передбачає не тільки опис сучасного стану системи місцевого діалекту чи окремих діалектних явищ, а й дослідження історії мовної системи місцевого діалекту, її окремих ділянок, окремих діалектних явищ» [4, с. 25]. Вважаємо, що такий аналіз ґрунтовніше описує діалектну лексику. Для дослідження етимології деяких назв використовуємо елементи порівняльно-історичного методу, суть якого полягає «в історико-генетичному дослідженні мовних сімей і груп, окремих мов для встановлення закономірностей їх розвитку» [79, с. 362]. Методологічні принципи такого аналізу знаходимо в дослідженнях інших ТГЛ на території Закарпатської області [137; 140; 101; 48 та ін.].

Використовуємо прийом реконструкції, що становить основу порівняльно-історичного методу, виходячи за межі української мови і залучаючи матеріал інших мов (встановлення ланцюга етимології слова), при цьому беремо до уваги особливості розвитку, закони творення цього ланцюга, адже «реконструкція генетично пов'язаних елементів споріднених мов є водночас і реконструкцією їхньої прамови» [100, с. 506]. Зіставляємо зібраний говірковий матеріал з інформацією з історії української мови, звертаючи увагу на дані писемних пам'яток, що фіксують назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікаціями. У нашому дослідженні чітко розмежовуємо слова, успадковані українською мовою від праслов'янської, і ті, що утворені на власне українському мовному ґрунті.

При зіставленні лексичних одиниць у різних говорах української мови та інших мовах ми виявляємо специфіку та своєрідність описаної ТГЛ. Універсальним лінгвістичним прийомом при виявленні подібностей чи відмінностей є порівняння [141, с. 205].

Структурний метод дозволяє нам осмислити зібраний матеріал як чітку структуру, що розвивається чи, навпаки, архаїзується, елементи якої пов'язані тісними лінгвальними відношеннями. Для визначення територіального поширення транспортних назв, зібраних за допомогою експедиційного методу, послуговуємося лінгвогеографічним методом. За допомогою прийому інтерв'ювання, яким оперує експедиційний метод, автором було самостійно зібрано весь арсенал номенів, зокрема й діалектні тексти, представлені у роботі. За допомогою методу кількісних підрахунків визначаємо число зібраної лексики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

уперше в українській діалектології здійснено спробу системного аналізу тематичної групи назв, пов'язаних із традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття, показано територіальне поширення лексичних явищ, простежено шляхи поповнення окремої, мало дослідженої тематичної групи лексики, вказано на її розвиток;

поглиблено методологію вивчення українських діалектів, картографування фактичного матеріалу;

отримало подальший розвиток вивчення говорів Закарпаття та діалектної лексикології.

Наукову новизну представлено **в положеннях, які подаємо на захист**:

1. Назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікаціями, є важливою складовою української діалектосистеми, мають чітку системну організацію.

2. Ядром лексики є слова праслов'янського походження. Тематична група активно поповнюється шляхом словотворення, семантичної модифікації та запозичення від інших мов.

3. Назви транспорту та комунікацій вступають у синонімічні, антонімічні та полісемічні зв'язки, входять до складу стійких конструкцій.

4. Монографічний опис цієї тематичної групи з картографуванням та записами зразків усного мовлення сприяє збереженню елементів матеріальної культури, що архаїзуються.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що описано тематичну групу лексики у порівнянні з іншими говорами української мови, поглиблено теорію системності говірок, просторового варіювання лексики говорів. Дослідження може бути використане для опису лексичної системи українських говорів Закарпатської області та інших говорів української мови.

Практичне значення роботи полягає в тому, що зібрані назви розширюють емпіричну базу української діалектології, вони можуть бути використані при укладанні словника закарпатських говірок чи говорів української мови, створенні загальних праць із діалектної лексикології. Лексичні карти можуть стати частиною лексичного атласу закарпатських говірок. Зразки усного мовлення можуть доповнити збірку текстів українських говорів Закарпаття. Зібрані назви, що ілюструють особливості матеріальної культури, можуть увиразнити етнографічні описи культури Закарпаття, комплексні мовознавчо-етнокультурні праці. Матеріали дослідження можуть бути використані для спецкурсів у закладах вищої освіти та практикумів із діалектології, лінгвогеографії, етнографії та фольклористики.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (29.06.2021 р.). Результати дослідження були виголошені на засіданнях кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Основні положення та результати викладено у доповідях на міжнародних наукових конференціях: Міжнародна науково-практична конференція студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (м. Ужгород, 10–11 квітня 2014), V Міжнародна науково-практична конференція, присвячена Дню слов'янської писемності та культури «Слов'янський світ: виклики сучасності» (м. Ужгород, 22–23 травня 2015), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури» (м. Одеса, 14–15 серпня 2015), «The Ninth European Conference on Languages, Literature and Linguistics» (Австрія, м. Відень, 23 листопада 2015), Міжнародна наукова конференція «Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекотології. До 30-річчя Чорнобильської трагедії» (м. Київ, 10–13 квітня 2016), II Міжнародна науково-

практична конференція студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (м. Ужгород, 21–22 квітня 2016), Міжнародна наукова конференція «Ареалогія й ономастика» (м. Ужгород, 13–14 жовтня 2016), Міжнародна діалектологічна конференція «Слов'янські діалекти в синхронії та діахронії» (м. Київ, 23–24 травня 2019), Міжнародна наукова конференція «Фразеологія в контексті суміжних наук» (м. Ужгород, 12–14 жовтня 2020), Міжнародна наукова конференція «Діалект: статус, евристичний потенціал, прагматика» (м. Київ, 26–27 листопада 2020), Міжнародна наукова конференція «Стан і перспективи сучасної української діалектології» (м. Ужгород, 16 вересня 2021); всеукраїнських наукових семінарах: «XII Всеукраїнський соціолінгвістичний семінар: мова, політика, суспільна думка, пропаганда, ідентичність, національна безпека» (м. Львів, 9 червня 2015), «Тимченківські читання. Пам'ятки української мови: стилі та жанри. Актуальні проблеми діалектології. Діалект і пам'ятка» (м. Львів, 1–3 жовтня 2015); підсумкових науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород, 2013–2021).

Публікації. Результати досліджень викладено в 13 публікаціях: 7 – у фахових виданнях, 2 – у закордонних, 1 – у матеріалах наукових конференцій, 3 – у виданнях, що додатково відображають результати дослідження.

Структура роботи. Дисертація складається зі переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (276 позицій) та 5 додатків. Загальний обсяг роботи становить 347 сторінок, із них основного тексту – 202 сторінки.

РОЗДІЛ 1

НАЗВИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТРАДИЦІЙНИМИ ВИДАМИ ТРАНСПОРТУ ТА КОМУНІКАЦІЯМИ, В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ

Розвиток сучасного українського мовознавства характеризується посиленням інтересом до дослідження діалекту як форми загальнонародної мови. Територіальний (місцевий) діалект – це різновид національної мови, поширений на певній території. Визначальними його ознаками є «усна форма спілкування, а також система норми, що протиставляється літературній нормі національної мови» [63, с. 49]. Взаємодія літературної мови й діалектів на лінгвістичному рівні визначається «типами самих систем, які перебувають у контакті; зокрема, істотними є характеристики діалектних систем з погляду їхньої стійкості і спонтанних тенденцій розвитку, амплітуди віддаленості діалектних систем від літературно-нормативної на різних рівнях мовної структури» [107, с. 33].

Ми усвідомлюємо діалект як систему, що має свою структуру і закони розвитку. У межах цієї системи існують тематичні групи лексики, що в єдності формують номінативний шар діалекту.

Теоретичні засади системності лексики подано в наукових дослідженнях В. Виноградова [13], М. Покровського [124], О. Потебні [128], М. Толстого [161, 162, 163], А. Уфимцевої [164, 165, 166], В. Мартинова [96], Д. Шмельова [185, 186], Л. Щерби [187], Ю. Караулова [69, 70], Ф. Філіна [167], Г. Клепікової [71], І. Сабаша [137, 140], П. Гриценка [42, 43, 44, 45, 46] та інших.

Системний «монографічний опис семантики, мотивації, локалізації цих лексем із наведенням історичних чи етимологічних довідок» має перевагу над атомарним [195, с. 7], позаяк тільки різноаспектний аналіз дозволяє показати багатство діалектної системи, вказати на динамічні процеси, що унеможливають її вирівнювання до літературного стандарту.

Першим, хто висунув ідею закономірності семантичних змін, започаткував науку про системність мови, вважають М. Покровського. На його думку, для

розкриття семантики якогось слова потрібно всебічно вивчити його саме у відношеннях до інших слів групи чи ряду слів, оскільки «слова та їхні значення не живуть відокремленим життям, але поєднуються (у нашій душі), незалежно від нашої свідомості, в різні групи, до того ж основним підґрунтям для групування слугує схожість чи цілковита протилежність основного значення» [124, с. 82] (переклад наш. – Г.Ш.).

Серед елементів мовної системи прийнято виокремлювати «лексичні мікросистеми» [195, с. 8] – тематичні і лексико-семантичні групи. Про тематичні групи можна говорити, коли йде мова про об'єднання слів за темами чи сферами використання, а не за тим, у яких відношеннях знаходяться слова [167, с. 230], тобто «об'єднання слів за логіко-понятійним принципом» [49, с. 25]. У межах тематичної групи лексики існують тісно пов'язані між собою лексико-семантичні групи, які є частиною тематичного об'єднання слів [167, с. 233], є «об'єднаннями двох, кількох або багатьох слів на основі лексичного значення» [ib., с. 230] (переклад наш. – Г.Ш.), вияв «систематизації слів за внутрішньомовним принципом» [49, с. 26]. Лексико-семантичну групу можна членувати на менші значеннєві об'єднання – семантичні підгрупи.

Лінгвістичні відношення, що характеризують лексико-семантичну групу, мають велику вагу, оскільки вони показують зв'язок між елементами, що є основою структури. Слова у групах базуються на внутрішньослівних (стосуються перш за все багатозначних слів, полісемії на основі різного роду зв'язків між словами), парадигматичних (опозиційні відношення спільності або протилежності значень слів; наявність центру і периферії у лексико-семантичному полі), синтагматичних (здатність сполучатися з іншими словами), асоціативно-дериваційних (епідигматичних) (зв'язки за словотворчою лінією, смислові асоціації та фонетичні зближення) відношеннях [78, с. 305–306].

Серед свідчень системної організації лексики в межах лексико-семантичних груп є наявність між їх компонентами синонімічних й антонімічних відношень (лексико-семантичних категорій [79, с. 267]) [167, с. 237], сюди дослідники ще додають явище конверсії, у межах якої слова «виражають зворотні відношення» [79,

с. 268], гіпонімію, що охоплює «родо-видові відношення в лексико-семантичній системі», та полісемію [ib., с. 269].

Семантичні відношення в межах лексико-семантичної групи пов'язані з асоціативними зв'язками між словами за змістом, оскільки серед шляхів поповнення діалектної лексики є перенесення чи трансформація значення. Такий процес містить різні способи вираження вторинного значення: використання слова із ще одним значенням на основі візуальної чи функційної подібності, наявність асоціативних зв'язків, процес універбації, що ззовні використовує словотворчі засоби творення нового слова, проте характеризується і зміною семантичного навантаження. Семантична деривація постійно збагачує лексичну систему мови, тому що «у самій будові мови закладені великі потенційні можливості оновлення власних засобів, це природна особливість її існування, на яку спирається мовна динаміка» [157, с. 71]. Навіть запозичення під час входження лексичної одиниці до системи мови можуть піддаватися значеннєвим модифікаціям.

Слова-компоненти ЛСГ мають здатність постійно оновлюватися шляхом виходу з ужитку і появи нових слів, «характеризуються ієрархічним порядком їхньої організації, відносною автономністю одиниць, неперервністю смислового простору» [98, с. 122].

Ми виокремлюємо такі лексико-семантичні групи у межах ТГЛ транспорту та комунікацій: ЛСГ «назв воза та його частин», ЛСГ «назв саней та їх складників», ЛСГ «назв збруї та інших елементів запрягу тварин», ЛСГ «назв, пов'язаних із комунікаціями». У їх межах визначаємо семантичні підгрупи: СП «назви видів возів», СП «назви коробка воза», СП «назви основи воза», СП «назви осі воза», СП «назви частин колеса», СП «назви упряжі», СП «назви ярма та його частин», СП «назви предметів, пов'язаних із доглядом тяглової худоби», СП «агентиви», СП «апелятивні вигуки», СП «найменування транспортних комунікацій», СП «назви комунікації вантажів», СП «назви, що характеризують рух». Поняття *комунікація* ми трактуємо як зв'язок, єдність, з'єднання, тому вводимо цю лексему для позначення транспортних шляхів сполучення, способів перенесення вантажів тощо.

У межах семантичних підгруп ми здійснюємо аналіз за окремими семемами, що репрезентують «мовну одиницю плану змісту, яка співвідноситься з морфемою (мінімальною одиницею плану вираження) і становить сукупність компонентів її значення (сем)» [19, с. 247]. У складі значення номена вирізняємо спільну гіперсему (узагальнювальне значення для сукупності найменувань) та диференційні семи, що дозволяють показати семантичні особливості кожної назви.

Фактичний матеріал для нашої роботи становлять лексеми на позначення назв традиційних видів транспорту, тому ми свідомо уникаємо слів, пов'язаних із номінацією сучасних наземних, водних та повітряних видів транспорту.

Назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікаціями, є об'єктом вивчення різних наук, зокрема археології, етнографії, історії, етнології та лінгвістики. Наявність певних засобів транспортування в населення ілюструє рівень його технічного розвитку та матеріального забезпечення. Ці слова мають складну історію, бо пов'язані з еволюцією суспільства.

Українська лінгвістика починає вивчати транспортну лексику з 60-их рр. ХХ ст. Можемо відзначити, що на сьогодні транспортна лексика найкраще досліджена в поліському говорі, зокрема науковий інтерес становить праця Л. Масленнікової «Из полесской терминологии транспорта» [Масл.]. Авторка подає аналіз 302 лексичних одиниць, із яких ми фіксуємо близько 50 номенів.

Важливою для студій лексики транспорту є монографія М. Никончука і О. Никончука «Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов» [Ник.]. Автори ґрунтовно аналізують транспортну лексику, вказують на семантичну диференціацію та її територіальне поширення в інших говорах української мови та в інших мовах. Фактично це єдине системне дослідження назв транспорту та комунікацій в українській лінгвістиці. У монографії для опису транспортних апелятивів на території Закарпаття використано матеріали з АУМ, праць Й. Дзендзелівського [ДЛАЗ] тощо.

Певною мірою транспортна лексика на матеріалі говірок Наддніпрянщини представлена працею В. Ваценка (назви воза та його різновидів – 20 найменувань, назви саней та їх різновидів – 21 найменування) [11].

Номен, пов'язані з транспортом, часто розглядають у складі сільськогосподарської лексики, що «відображає традиційно найдавніші заняття наших предків – землеробство (рослинництво) та скотарство (тваринництво)» [125, с. 72], тому науковий інтерес становлять студії, що описують специфіку обробітку землі. Зокрема вивченням назв сільськогосподарських знарядь у говорах Закарпатської області, серед яких є й назви транспорту (6 номенів), займався і Й. Дзендзелівський [54]. В іншій праці науковець подає ареальну та етимологічну характеристику близько 20 номенів [57], що становлять науковий інтерес для нашого дослідження. Безперечно, важливою працею є «Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України): Лексика» Й. Дзендзелівського [ДЛАЗ], цінність якої полягає у картографуванні значної частини діалектної території Закарпатської області, наявності зразків усного мовлення, коментарів щодо походження окремих назв, доданих ілюстрацій. Це зразок якісного всебічного аналізу, що дозволяє розкрити специфіку та унікальність лексики такого роду.

С. Довгопол розглядає транспортну лексику на матеріалі Атласу української мови й залучає при дослідженні назв возів картографування [58], використовуючи метод накладання ареалів реалій, пов'язаних із транспортом. Дослідник В. Парасунько розкриває походження слів 'ярмо', 'глиця' і 'сноза' [117], поширених і в говорах Закарпаття.

Вивченню сільськогосподарської лексики говорів Волині присвячена дисертація Г. Козачук, яка з-поміж інших назв, пов'язаних із веденням сільського господарства, аналізує й назви воза та деталей кінної упряжі [74].

І. Сабадош у дисертації дає оцінку лексиці лісосплаву в українських карпатських говорах [136], що теж є способом перевезення вантажу. Важливим для нашого дослідження є зіставлення опису технічних елементів, описаних автором, із характеристикою деталей воза.

Для вивчення назв транспорту й комунікацій становлять науковий інтерес праці про українські говірки на території Східної Словаччини, зокрема статті Ю. Муличака про лексику комунікації і традиційного транспорту на цій території

[104] та М. Парікової про традиційні види зимового транспорту близько р. Верхня Цироха [118].

П. Гриценко, досліджуючи сільськогосподарську лексику українських західностепових говорів, бере до уваги й назви транспорту [41].

Назви сполучення стали предметом дисертаційного дослідження З. Бичка «Лексика для означення путей сообщения в украинском языке» [10]. Учений у ряді інших статей аналізує назви стежки [6], вулиць [5], народні назви дорожніх пристосувань [7] та назви дороги в українській мові [8], зазначаючи, що ці слова відзначаються «семантико-стилістичним багатством і можуть служити певними термінами для користування етнографів та фольклористів» [7, с. 74].

Н. Остах розглядає назви, пов'язані з транспортом, в історичному аспекті на прикладі пам'яток української мови XVI – пер. пол. XVII [114], XVI–XVIII ст. [112], аналізує лексику на позначення волової упряжі (реліктового явища на сучасному етапі) у пам'ятках укр. мови XIV–XVIII ст. [113] та деякі гуцульські номени для позначення засобів поганяння тварин [115] тощо.

Над вивченням назв доріг в українській мові працювала й С. Сірик [152], яка на синхронному й діахронному рівнях розглянула компоненти лексико-семантичної мікрогрупи найменувань шляхів сполучення. Основні положення дисертаційної роботи авторки викладені в публікаціях, що стосуються семантичної характеристики назви «дорога» в українській мові [150], позначення шляхів залежно від місця пролягання [153], місця перетину доріг в українській мові [151] тощо.

С. Воропай аналізує конфіксальні назви предметів господарчо-побутового призначення із просторовою семантикою, ілюструючи конфіксальне словотворення назвами елементів кінської упряжі [16].

Т. Громко у дисертації «Семантичні особливості народних географічних термінів Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини)» [47] один із підрозділів виділяє вивченню лексико-семантичної групи «дорога і стежка».

Р. Сердега займається дослідженням лексики традиційного господарювання, що пов'язана з лексикою транспорту та комунікацій, у говірках Центральної Слобожанщини [143]. Дослідник також працює над вивченням назв традиційних

сухопутних транспортних засобів у слобожанських говірках [145] та ареальної характеристики системи сільськогосподарської лексики, що тісно переплітається з транспортними апелятивами [142]. Науковець розглядає види колісного (літнього) і полозного (зимового) транспорту. У монографії «Сільськогосподарська лексика в говірках Центральної Слобожанщини (Харківщини)» Р. Сердега фрагментарно представляє ЛСГ «засоби транспортування» [146]. На нашу думку, важливо розглядати назви транспорту та комунікацій відокремлено від сільськогосподарської лексики, оскільки це призводить до збереження семантичної структури системи унікальних назв, а не до їхньої асиміляції всередині більшої та розгалуженішої ТГЛ.

Т. Ястремська виокремлює кілька назв, що стосуються теми транспортних комунікацій та перенесення вантажів, у гуцульському говорі (зокрема й на території Закарпатської області) [195]. С. Антонюк розглядає назви шляхів сполучення Рівненської області на основі характерних ознак об'єктів сполучення (розмір, вид покриття, форма, якість, функціональне призначення, край шляху сполучення, розміщення щодо інших географічних об'єктів тощо) [1]. С. Лутова аналізує локуси на позначення медіального простору в сучасній українській мові, при цьому зазначає, що аналіз номенів цієї тематичної групи лексики «репрезентує нові можливості осмислення назв простору як системи» [91, с. 135]. Г. Краєвська присвячує свою дисертаційну роботу термінології традиційних ремесел центральних говірок Поділля, серед яких є й назви транспорту та його частин [81], репрезентує полісько-подільські паралелі у цій лексиці [82]. Т. Шевченко описує назви шляхів сполучення, що входять у лексико-семантичну парадигму з домінантою *проїзд* [171].

Сучасні мовознавчі дослідження представляють А. Євпак (назви кінської зброї як основи творення вторинних номінацій) [62], О. Юсікова (назви кошиків в українських говірках, характеристика руху в українських говірках Закарпаття) [190–192], І. Потапчук (народні назви шляхів сполучення в західноподільських говірках) [127], В. Титаренко (динаміка запозиченої транспортної лексики в північноукраїнському наріччі) [160], С. Поліщук (сільськогосподарська лексика, у складі якої є транспортні апелятиви) [125], Т. Щербина, С. Халупінський (частини гужового транспорту в говірках Черкащини) [189], О. Слободян (словесне

позначення рельєфу, що тісно пов'язане з номінацією транспортних комунікацій) [154] та інші.

Серед праць слов'янського мовознавства привертають увагу дисертаційна робота В. Стариченка «Наименования транспортных средств и упряжи в белорусских говорах» [156], монографія Г. Вуковић, Ж. Бошњаковић, Љ. Неделькова про колесарську термінологію [17].

Грунтовною працею для аналізу транспортної лексики вважаємо дослідження польської вченої Г. Пельцової «Słownik gwar Lubelszczyzny» [SGL], де один розділ II тому «Rolnictwo. Transport wiejski» (близько 950 номенів) присвячено дослідженню транспортної лексики в говірках околиць Любліна. Зібрані номени утворюють велику кількість синонімічних рядів, що зумовлює цінність аналізованого дослідження. До словника додано ілюстрації та 38 лінгвістичних карт, що дають змогу простежити поширення назв у цьому говорі. Значна кількість номенів, зафіксованих нами, представлена в цій праці. У цьому випадку становлять науковий інтерес інтермовні явища, що виникли у неконтактній зоні, оскільки вони «можуть співвідноситися з іншими історичними й соціолінгвістичними умовами» [45, с. 330]. Польські дослідники Д.К. Рембішевська, Я. Сятковський займаються дослідженням говорів східної Польщі, зокрема й аналізом найменувань, пов'язаних із перевезенням сіна [199], деяких реліктових транспортних назв [198].

Важливе значення для вивчення діалектної лексики мають етнографічні, історичні та інші праці, пов'язані з цією тематичною групою лексики. Етнографічні розвідки містять велику кількість назв транспорту та комунікацій, детальне пояснення семантики, тому є важливим джерелом для діалектологічних студій.

Становить науковий інтерес дослідження Я. Фальковського та Б. Пашницького про лемківсько-бойківське пограниччя [196], праці Ю. Тарновича [158] та М. Мушинки [105] про транспорт на Лемківщині.

Наукові здобутки українського народознавства та етнології з досліджуваного питання представлені в працях Ф. Вовка [14, 15], Н. Заглади [66] про типи та специфіку ярма в українського народу. У 50–60-і рр. ХХ ст. праці І. Симоненка стосуються засобів пересування та тяглової сили [147, 148].

У 70–90-их рр. мають науковий інтерес дослідження М. Приходька про сухопутний транспорт в Україні [130], Г. Захарової про локальні особливості транспорту Карпат [68], Т. Гонтар про транспорт Бойківщини та Гуцульщини [39, 40] тощо. Наприкінці 80-их рр. опубліковано розвідку «Пути сообщения и средства передвижения» [9], у якій проаналізовано водні й сухопутні шляхи сполучення Полісся і пов'язані з ними транспортні засоби.

Серед сучасних етнографічних праць звертаємо увагу на статтю П. Леня про традиції возарства українців Закарпаття в усних свідченнях сучасників [84].

Важливою працею, у якій описано особливості гужових засобів пересування, є книга історика-етнолога М. Глушка «Генезис тваринного запрягу в Україні» [27]. Автор залучає до свого дослідження дані з етнографії, історії України та сусідніх держав, польовий етнографічний матеріал; працю доповнює значна ілюстративна база – світлини, малюнки й карти. Науковець публікує низку статей, що стосуються зазначеної теми, зокрема об'єктом його досліджень стали засоби перенесення вантажів на прикладі Закарпатського музею народної архітектури й побуту [30], сухопутний транспорт на території Поділля [28], Полісся [33], полозні і колісні засоби пересування [29], види упряжі та систем запрягу [31], види зимового транспорту на території Середнього Полісся [34], Волині [35], типологія санного транспорту з погляду етнології [32], шляхи сполучення і транспорт Старосамбірщини (бойківські говірки) [36], складові частини давнього воза [24] та інші [25, 26].

За словами М. Глушка, «брак достовірних археологічних матеріалів з досліджуваної теми значною мірою компенсують відповідні лінгвістичні дані. Маємо на увазі цілий комплекс народних назв, вживаних на означення тяглових засобів та волової і кінної упряжі, а також їх частин, деталей, з'єднувальних елементів тощо. За кожним з термінів приховане певне явище, витoki якого часто-густо сягають індоєвропейської, пра- чи ранньослов'янської доби» [27, с. 23]. Тому для вивчення цього питання важливими є діалектологічні здобутки.

Цінний фактичний матеріал можна знайти в діалектних словниках. Закарпатські говірки представлені словниками та дослідженнями І. Верхратського

[ВхЗак.], В. Гнатюка [37], Л. Чопея [Чоп.], І. Панькевича [116], М. Грицака [Гриц.], зокрема ужанські говірки – Й. Сірки, Ю. Муличака, А. Баушенка [КСУ], боржавські – П. Лизанця [Лиз.], марамороські – О. Бевки [Бв], І. Сабадоша [ССк], верховинські – С. Ніколаєвої, М. Толстої [Н.,Т.]; зразки усного діалектного мовлення знаходимо в праці «Українські закарпатські говірки» (О. Миголинець, О. Пискач) [Тексти] тощо. Гуцульський говір (зокрема й на території Закарпаття) відображений у словниках за ред. І. Жегуца, Ю. Піпаша [Ж.,П.], Ю. Піпаша, Б. Галаса [П.,Г.], М. Негрича [Нег.], Д. Савчука [СУГКР], М. Астаф'євої, Г. Воронич [СГГ], М. Шкрумеляка [Шк.] та ін.

Для дослідження діалектної лексики важливим є картографування. Науковці використовують лінгвогеографічний метод «для відображення діалектного варіювання української мови, зумовленого різною генетичною основою її в різних місцевостях, нерівномірністю історичного розвитку її говірок, міждіалектними і міжмовними контактами, нерівномірним впливом у минулому літературної мови на народні говори, відмінністю місцевих соціально-політичних умов і культурних факторів у різні часи, міграційними чинниками» [97, с. 17].

Роль лінгвогеографічного методу – поглибити монографічне дослідження народних говорів, доповнивши його картами, чи видати карти з поясненнями окремо [77, с. 12], позаяк такий аналіз «дає змогу розв'язати і ряд таких важливих питань, як закономірності й основні тенденції розвитку національної мови, виявлення діалектної основи літературної мови, її взаємозв'язків із говорами на різних історичних етапах» [129, с. 314], головне завдання лінгвістичного атласу – «максимально повне й точне відбиття мовної субстанції графічними засобами, передача на картах сукупності формальних і семантичних ознак картографованого об'єкта у його зв'язках з іншими одиницями говірки і в ареальних протиставленнях» [42, с. 34].

Першу діалектологічну карту української мови уклав К. Михальчук [102], запропонувавши вирізняти три наріччя серед українських говірок. Яскравими прикладами застосування лінгвогеографічного методу також є лексичні атласи, зокрема «Атлас української мови» [АУМ], «Атлас ботанічної лексики української мови» І. Сабадоша [132], регіональні, що картографують українські говірки, зокрема

«Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України): Лексика» Й. Дзендзелівського [ДЛАЗ], атласи П. Лизанця [85], В. Ващенко [11], Г. Аркушина [2, 3], М. Никончука [109], З. Ганудель [Ган.], В. Латти [Латта], Я. Рігера [AGB; Rieg.], Ф. Чижевського [Czyż.] та багато ін.; деякі атласи показують поширення номенів у межах споріднених мов, зокрема «Общеславянский лингвистический атлас» [111], неспоріднених мов [ОКДА]. Національні атласи представляють «синхронний зріз мови в його територіальній проєкції, визначають членування національної мови, вказують на основні говіркові ареали й найголовніші межі загальнонародної мови» [129, с. 313]. Регіональні атласи доповнюють ці характеристики діалектними особливостями окремих невеликих територій, дуже часто такі дослідження стають доповненнями до монографічного опису тематичної групи лексики. Ще одним способом показу розвитку говорів є біхронне картографування, що стало «досягненням української лінгвогеографічної школи, збагатило слов'янську діалектологію» [50, с. 73]; воно використовується у ряді досліджень для показу динамічних процесів у говорах [23; 94 та ін.].

Об'єктом лінгвогеографії є диференційні мовні явища, ті, «які на досліджуваній території мають різноваріантні форми» [22, с. 63]. Це можуть бути різні звукові, словотвірні реалізації, різні номени для йменування того самого поняття. Дослідники визначають протиставлені (протиставні, співвідносні) й непротиставлені (непротиставні, неспіввідносні), серед яких етнографізми, вузьколокальні номени, диференційні діалектні явища [ib.; 52, с. 10–11]. Методика створення лінгвістичної карти добре описана у працях Ф. Жилка [64, 65], І. Сабадоша [132, 139], П. Лизанця [88] та ін.

Лексична карта показує не лише сучасний розвиток говірок, а за допомогою даних легенди та коментарів можна «інтерпретувати матеріал у різних планах – синхронному та діахронному» [76, с. 76]. Таким чином можна визначити «явище» та «тендецію», де явище – «ті діалектні елементи, що при картографуванні дають одностайні ареали із суцільними чи майже суцільними поверхнями, сприймаються як синхронно стабільні, як елементи відносної статички мови», а тенденція –

«узагальнена закономірна одиниця динаміки» [77, с. 70–71], «діалектна риса, яка потенційно рухома, для якої характерна позиційність у виявах» [76, с. 77].

Лінгвогеографічне дослідження мало б передбачати дослідження у вертикальному та горизонтальному планах, таким чином «можна виявити «рельєф» діалектного простору з його діалектними просторовими конструкціями, кожна з яких має свої ядра і свою периферію» [ib.: 80], що призводить до використання методу накладання ареалів.

Інформацію про назви традиційних видів транспорту та комунікацій можна почерпнути з АУМ. Зокрема, у т. I уміщено поширення номенів, що репрезентують семени ‘вози (за призначенням)’, ‘батіг’, ‘торба (годувати коней)’, ‘вигуки, якими кличуть коней’, ‘вигуки, якими відганяють коней’, ‘відповідники ненаголошеного *о* (*шворінь*)’, у т. II – ‘торба’, ‘вози (за призначенням)’, ‘колеса’, ‘шини’ та ‘спиці’ (у колесах)’, ‘рубель (до воза)’, ‘батіг’, ‘стежка’, ‘вигуки, якими кличуть коней’, ‘вигуки, якими відганяють коней’, ‘суфікси іменника *кошик*’, у т. III, ч.1 – ‘батіг’, ‘вигуки, якими кличуть коней’, ‘баюра’, ч. 2 – ‘торба (годувати коней)’, ‘вози (за призначенням)’, ‘вигуки, якими відганяють коней’. Велика кількість номенів, що становлять предмет нашого дослідження, подана у некартографованих матеріалах АУМ (т. III, ч. 4).

У «Лінгвістичному атласі українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України): Лексика» Й. Дзендзелівського [ДЛАЗ] знаходимо ареальне поширення репрезентантів 15 понять, що становлять для нас науковий інтерес.

32 лексичні карти у «Лінгвістичному атласі українських говорів Східної Словаччини: Назви будівництва і транспорту» З. Ганудель [Ган.] присвячені аналізованій темі. У полі зору дослідниці картографування елементів упряжі, зокрема і ярма, тяглових засобів, частин воза, колеса та основних іменувань транспортних комунікацій, перенесення вантажу людиною.

У праці «Atlas gwar bojkowskich» Я. Рігера [AGB] подано 25 карт, що пов’язані з темою транспорту та комунікацій, у «A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects» [Rieg.] – 8 карт. Окрему інформацію містить праця «Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy» Ф. Чижевського [Czyż.] та «Атлас українських говорів Східної

Словаччини» В. Латти [Латта]. Методологія створення лексичних карт добре описана у працях Й. Дзендзелівського, І. Сабадоша, П. Лизанця, В. Латти, П. Гриценка та ін.

Висновки до розділу 1

Діалект – це мовна система, що має свою структурну організацію. Дослідження окремих тематичних груп лексики дає змогу провести ґрунтовний аналіз компонентів діалектосистеми. Тематична група назв традиційних видів транспорту та комунікацій представлена дослідженнями з різних наук, зокрема археології, етнографії, історії, етнології та лінгвістики. Інформацію про назви транспорту та комунікацій уміщено в лінгвістичних дослідженнях транспортної, сільськогосподарської лексики, номенів, що характеризують особливості традиційного господарювання, предметів господарчо-побутового призначення, народних географічних термінів, лісоспавної лексики, назв, що йменують шляхи сполучення, особливості рельєфу, дають характеристику руху тощо. Найбільш дослідженою в лінгвістиці є лексика транспорту та комунікацій Полісся. Недостатнє вивчення тематичної групи назв, пов'язаних із традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття сприяло вибору предмета нашої дисертаційної роботи, позаяк фрагментарність обстеження цієї ТГЛ в українських говорах Закарпаття не дає повної характеристики групи назв. Ареал дослідження – говори Закарпаття (закарпатський говір та частково гуцульський говір на схід від р. Шопурки).

Основні положення розділу знайшли відображення в публікаціях дисертанта [173, 175].

РОЗДІЛ 2

НАЗВИ ВОЗА ТА ЙОГО ЧАСТИН

2.1. Назви видів возів

2.1.1. Загальні назви традиційного воза: *в'із* (*вуз(с)*, *вўз(с)*) (усі обстеж. гов.), *п'ід'вода* (верхов. гов., Квс, НР, ВР), *'фура* (Глб, НС, Ср, борж. гов., Іза), *те^uл'іга* (ТР, ТПс, ТПл), *'васаг(х)* (поодинокі гов.).

Родова назва *в'із* (*вуз(с)*, *вўз(с)*) відома і в інших укр. говорах [АУМ, 1: № 297; 2: № 300; 3, ч. 2: № 94; ч. 4: 104; Гр., 1: 236; Тексти: 49, 57, 67, 83; Масл.: 164–165; Ник.: 22 та ін.], в ін. гов. *vis, vuz, vios, vos, voz* та ін. [Czyż.: № 187], *віз* т.с. є укр. літ. нормою [СУМ, 1: 667]; пор. ст.укр. *возь* [XIV–XV, ССУМ, 1: 186–187; XV–XVIII, Тимч.: 291 та ін.], *возь, возь, вузь, вьзь, вюзь* [XVI–XVII, СЛУМ, 4: 188–190 та ін.]; *віз* продовжує фіксуватися у джерелах укр. мови XIX ст. (див. [Жел.: 105; Ум.,Сп., 1: 92] та ін.). Слово відоме і в інших слов'янських мовах < псл. **vozь* т.с., пов'язаного з **vezti, *voziti* < і.є. **ueǵh-* ‘рухати, тягнути, їхати’ [Rud., 1: 418, 462; ЕСУМ, 1: 344–345, 396; Пр., 1: 69–70; ЭСРЯ, 1, 3: 129; Фасм., 1: 333; Черн., 1: 161; ЭСБМ, 2: 183; MES: 704; Lin., 6: 297–298; Rejz.: 766]. Номен *вуз(с)* входить до складу компаративної фраземи *скрип'ит'*, *йак ста'рий вуз* ‘про транспортний засіб, що потребує ремонту’ (ВБр), також – до об'єкта порівняння, ускладненого підрядним означальним реченням: *йак с'тара ко'била, шо д'р'імле у'воз'і* ‘про людину, яка хоче спати’ (Стж).

Слово *п'ід'вода* поширене і в інших укр. діалектах [Гр., 3: 161]; пор. поліс. *підвóда, подвóда*, сер.поліс. *пудвóда*, лів.бер.поліс. *падвóда* т.с. [Ник.: 22], слобож. *п'ідвóда* ‘віз для перевезення снопів, сіна, соломи, лісоматеріалів’ (характеризується універсальністю значення) [145, с. 44], в окр. степ., нижн.наддніпр. гов., гов. Причорномор'я *п'ід'вода* ‘повозка для перевезення дров’ [АУМ, 3, ч. 4: 104], *підвóда* т.с. є укр. літ. нормою [СУМ, 6: 407]; див. ще ст.укр. *подвода* ‘рід повинності, обов'язок тяглих людей давати підводу на вимогу правителя або феодала-землевласника’ [XIV–XV, ССУМ, 2: 163], ‘підвода’, ‘рід повинності’ [XV–XVIII, Тимч.¹, 2: 131; 114, с. 47–48]; пор. ще *підвóда* т.с. [Жел.: 639; Ум.,Сп., 3: 59], а також

рос. діал. *подвода* ‘гужевая повинность; лошадь, предназначенная для езды по подорожной или по найму’ [СРНГ, 27: 358–359], біл. *падвóда* ‘запряжений віз’, пол. *podwoda* т.с., ‘повинність перевезення’ [Lin., 4: 255–256]. Укр. *п’ід’вода* < псл. **rodъvoda* ‘те, що підводиться; перекладна тяглова сила’, похідного від **rodъvoditi* ‘підводити’ < **voditi* ‘водити’ [ЕСУМ, 4: 389].

Лексема *фура* (закарп. *фура* ‘воз’ [60, с. 175], *фура* т.с. [Чоп.: 416], марамор. *ф’іра* т.с. [Тексти: 151]) відома ще у лемківських (*фúра* т.с. [Пирт.: 324, Дуда: 77]), бойківських (*фіра, фúра, фéра* т.с. [Он., 2: 330]), зах.бойківських (*фіра* ‘навантажений віз’ на противагу *віз* ‘порожній віз’ [38, с. 157]), центр.бойківських (*фúра* ‘віз, підвода’ [СГЦБ: 491]), гуцульських (*фіра* т.с. [ГГ: 197; П.,Г.: 207; СГГ: 265]), наддністрянських (*фéра, фіра* т.с. [Шило: 262]), буковинських (*фіра* т.с. [СБГ: 591]), подільських (*фúра, хúра* т.с.), волинських (*фúра* т.с.) [Ник.: 22; 82, с. 138], зах.поліських (*фіра, хвіра, хв’іра, хвúра* ‘порожній або із сіном чи соломною віз’ [Арк., 2: 221] говірках, а також зах.укр. *фіра, фура (хура)* ‘навантажений віз’ [АУМ, 2: № 300], *хúра* ‘нагружений кладью возъ, сани съ кладью, кладь’ [Гр., 4: 419], у гов. окол. Любліна (*fura* ‘pojazd konny do przewożenia ludzi lub ciężarów’ [SGL, 2: 64]); пор. ще ст.укр. *фура* ‘великий віз для перевезення вантажів’, ‘кількість будь-чого, що вміщується на фурі’, ‘мито на користь візника’ [XVI–XVII, 114, с. 48], ‘транспортний засіб’, ‘міра місткості’ [XVI–XVII, 160, с. 182], ‘віз’ [XVII–XVIII, 60, с. 175]. Слово *фура* використовують і в ін. мовах, пор. рос., біл. *фúра*, пол. *fura, fora*, чес. *fúra*, словац. *fúra*, в.луж. *fóra*, словен. *fúra* т.с. Це запозичення від німецької мови, пор. нім. *Fuhre* ‘віз, підвода’, д.в.нім. *fuora*, сер.в.нім. *vuore* – від *fahren* ‘везти, їхати’; можливо, – через пол. *fura* [ЕСУМ, 6: 102, 139; 90, с. 34; Фасм., 4: 210; Lin., 1: 665–666; Br.: 129; MES: 147; Rejz.: 183]. Вважаємо більш імовірним безпосереднє запозичення від нім. мови.

Назву *те^uл’іга* в укр. закарп. гов. вживають із двома значеннями: ‘віз для перевезення вантажів’ (див. *телѣга* [Чоп.: 391], *тельіга* т.с. [ВхЗак.: 262]), ‘частина воза’ (див. п. 2.3.1). Слово *те^uл’іга* ‘віз для перевезення вантажів’ поширене ще в лемківських (*таліга, теліга* ‘двоколісний віз’ [105, с. 216]), бойківських (*теліга* ‘віз для перевезення дров’ [Он., 2: 283]), гуцульських (*те^uл’іга, тил’іга* ‘віз тільки для

дров' [АУМ, 2: № 300], *телі́га* 'віз без драбин' [ГГ: 182; Ж.,П.: 142]), поліських (*телі́га* 'телега, приспособленная для перевозки бревен' [Масл.: 189]) говірках, див. ще *телі́га* 'телі́га' [Гр., 4: 253], у гов. окол. Любліна (*telega* 'wózek na dwóch kołach' [SGL, 2: 195–196]); пор. ще ст.укр. *телега* 'віз', 'метрологічна одиниця' [XVI–XVII, 114, с. 48], а також *телі́га* 'віз' [Жел.: 954]. Номен має паралелі в інших слов'янських мовах [ЕСУМ, 5: 540]. Очевидно, запозичений через посередництво угор. *taliga* 'двоколісний візок, гарба' < ст.монг. *tälägän* 'віз, візок', пов'язаного з *tele-* 'переносити, перевозити' [ЕСУМ, 5: 540; Фасм., 4: 37–38].

Слово *vasag(x)* вживають в інших говорах укр. мови із семантикою назви видів, деталей транспорту, пор. *ва'саг* 'повозка для перевезення', 'для зерна' [АУМ, 1: № 297; 2: № 300], бойк. *васажók* '(на возі) кузов' [Он., 1: 85], *васаг* т.с. [36, с. 646], гуц. *васа́г* 'короб воза' [Нег.: 32; СГГ: 131], *васач* 'верхня частина воза, саней, ящик' [СУГКР: 25], *васа́г* 'товста дерев'яна прокладка на передній тічці воза' [Шк.: 20], поділ. *ва'саг* 'верхня частина воза, що становить його вміст' [АУМ, 3, ч. 4: 104], *васа́г* 'чумацький віз' [Гр., 1: 128], 'ящик воза' [82, с. 140], зах.укр. *ва'саг* 'короб' [АУМ, 3, ч. 4: 105], волин. *ва'саг* 'віз з оббитими всередині драбинами' [іб., 2: № 300], поліс. *васа́ж*, *воса́ж*, *оса́ж* 'ящик, який припасовується на возі для зручності перевезення пасажирів' [Лис.: 40; Ник.: 45], *васа́г* 'візок з розмальованими драбинами' та ін. [Ник.: 24, 27, 28, 29, 45], степ. *васа́г*, *васа́га* 'віз з ящиком, оббитим шкірою і облитим смолою' [Моск.: 20], укр. діал. *васа́г* 'верхня частина воза, саней і т.ін.; ящик' [СУМ, 1: 296], 'віз, яким перевозять невеликі дрова' [58, с. 28], а також у гов. окол. Любліна *wasqg* 'ozdobny wóz wujazdowy' [SGL, 2: 209]. Номен *васажockь* здріб. від *васагъ* 'віз, брика, вистелена півкошками' зафіксований у пам'ятках XVIII ст. [Тимч.: 190]. Назву вживають і в інших мовах, пол. *wasqg*, *fasqg*, *wasung* 'верхня частина воза (без коліс)', чес. *fasuněk*, *fasuňk* 'бокова стінка возу', 'короб воза' [MES: 140; Rejz.: 170]. В аналізованих говірках простежуємо розширення значення діалектної назви: від назви верхньої частини до загальної назви воза. Укр. діал. *vasag(x)* запозичено, імовірно, від пол. *wasqg*, *fasqg* чи сер.в.нім. *fazzunge* 'бочка, облямівка' < н.в.нім. *Fassung* 'оправа, облямівка', пов'язаного з дієсловом *fazzen* (н.в.нім. *fassen*) 'охопити; вставляти в оправу' та з іменником *faz* 'сховище;

посудина; скриня’ (н.в.нім. *Faß* ‘бочка’) [Rud., 1: 321; Br.: 603; ЕСУМ, 1: 336; 90, с. 32; 81, с. 7].

2.1.2. Назви для дерев’яного воза: *де^uре^uл^aний в^ус* (Стр., Рс, Імст., Он.), *де^uре^uй^aний в^із* (Стж, Знц), *де^uре^uй^иний в^із* (ЧТ), *віз із бок^lшеу і ш^lпиц^uими* (Дл).

Найменування різновиду воза *де^uре^uл^aний в^ус* (*де^uре^uй^aний в^із*, *де^uре^uй^иний в^із*) мотивоване матеріалом, із якого віз виготовлений, пор. у гов. окол. Любліна *wóz drewniany* т.с. [SGL, 2: 215].

Неузгоджене означення у складеній назві *віз із бок^lшеу і ш^lпиц^uими* характеризує відмінність дерев’яного воза від сучасного типу, про ^lб^oкша, ^lбокша, *бок^lшⁱ* див. п. 2.4.8, *ш^lпиц^uа* – п. 2.4.4.

2.1.3. Назви для кованого воза з металевими елементами: *же^uл^ізний в^із* (*вуз(с)*, *в^уз(с)*) ‘віз, основа якого зроблена з металу’ (більшість гов.), ^lкований в^із (ВрБ).

Атрибутив у двокомпонентному найменуванні *же^uл^ізний в^із* (*вуз(с)*, *в^уз(с)*) мотивований словом *же^uл^ізо* (фонетичний варіант укр. літ. *залізо*), ^lкований – від *ку^lвати*.

2.1.4. Інші назви воза: *фарб^lлений в^із* (Знц), *те^uл^іжанка* (ужан. гов.), ^lвозик (ВрБ) ‘віз невеликого розміру’, ^lкордий ‘повний віз’ (Рк).

Атрибутив *фарб^lлений* у складеній назві – від *фарбу^lвати*. Суфіксальний дериват *те^uл^іжанка* утворений від *те^uл^іга*. ^lВозик – демінутив від *в^із*, пор. *возикъ* ‘колісниця’ [Чоп.: 35], лемк. *в^oзик* ‘віз, візок’ [Дуда: 77; Турч.: 53], поліс. ‘легкий візок на двох колесах’ [Ник.: 26]; див. ще з ін. знач. п. 5.2.25, 5.2.26.

2.1.5. Віз для перевезення сіна, бокові частини зроблені з повздожніх і поперечних жердин у вигляді драбини: *драб* (Кт), *драб^ин^ак* (верхов. гов., Бл), *л^ітр^аник* (МБ), *луйтр^аник* (ужан. гов.), *зб^{’і}ж^ний в^із* (ужан. гов.), *вуз(с) на ^lс^іно* (ужан. гов.), *в^із на ^lс^іно* (Трн), *в^із дл^а ^lс^іна* (Трн), *в^із із(с) ше^uрег^lо^у* (Дл), ^lп^іл^ний (*п^іл^ний*, *пил^ний*, *пил^ний*) в^із (*вуз(с)*, *в^уз(с)*) (усі обстеж. гов.), *п^іл^нак* (ВрБ).

Із назвою *драб* ‘драбиняк’ можна порівняти бойк. *драб* ‘драбина воза’ [Он., 1: 231], гуц. *др^аби* т.с. [ГГ: 62], наддністр. *драб* ‘віз із нешальованими драбинами’

[Ник.: 26], буков. *дра́би* ‘бокові драбини, кошик воза, гарба’ [СБГ: 102], укр. діал. *дра́би*, *дря́би* ‘віз із високими драбинами для перевезення сіна, соломи, снопів і таке інше’ [Ник.: 28]; пор. також рос. *дра́бы* ‘великий драбинястий віз для возіння снопів, сіна’ [Даль, 1: 1216], *дрябы* ‘віз для снопів’, біл. *драбіны* ‘драбиняк’, діал. *драбіны*, *драбінкі* ‘віз для перевезення сіна, соломи, снопів’, *драбы* ‘драбини у возі’; *драб* < псл. *drabъ [ЕСУМ, 2: 119; 57, с. 52–53]. Аналізований апелятив уживають для номінації воза з характерними бічними частинами.

Номен *драби/н'ак* (див. ще закарп. ужан. *драбіняк* ‘віз з драбинами (на сіно)’ [КСУ: 26]) вживають і в інших говорах, пор. лемк. *драбняк* ‘што ся возит зерно, сьіно’ [ВхГЛ: 411], *дра́бник* ‘віз до польових робіт’ [158, с. 41], *дра́бн'ак*, *дра́бнік* ‘віз для звозування сіна, зерна’ [104, с. 186], *дра́бняк* т.с. [Пирт.: 83; Турч.: 90], *драбі́няк* ‘віз із полудрабками’ [Дуда: 77], лемк., бойк. *drabniak* т.с. [196, s. 72], буков. *драбиняк* ‘гарба’ [СБГ: 102], волин., поділ. *драби/н'ак* ‘віз для перевезення снопів, сіна, соломи’ [АУМ, 2: № 300; 28, с. 318; 58, с. 25], волин., поліс. *драбин'ак*, *драб'ін'ак* ‘віз із нешальованими драбинами’ [Ник.: 26], поділ. *драб'ін'ак* т.с. [82, с. 140], зах.поліс. *драбиняк* ‘віз із високими драбинами’ [Арк., 1: 141], наддніпр. *драбиняк* т.с. [Гр., 1: 439], степ. *драби/н'ак* т.с. [Моск.: 31; АУМ, 3, ч. 2: № 94]), укр. розм. *драбиняк* ‘віз із драбинами’ [СУМ, 2: 404], а також у гов. окол. Любліна *drabiniak* ‘wóz drabiniasty’ [SGL, 2: 56]; пор. ще чес. *drabiňák* ‘драбиняк’, словац. *drabiňák* т.с. [57, с. 53]. Це суфіксальне утворення від *дра'бина* (див. п. 2.2.4), імовірно, під впливом західнослов'янських мов.

Слово *л'ітр'а'ник* та його фонетичний варіант *луйтр'а'ник* (див. ще закарп. ужан. *луйтря́нік* ‘віз-драбиняк’ [КСУ: 36]) вживають ще у південнолемківських говірках (*луйтр'анік*, *луйтр'анік*, *луйтр'анік* т.с. [104, с. 186]). Це суфіксальні деривати від діал. *л'ітра*, *луйтра* за назвою бічних частин воза (див. п. 2.2.4).

Означення *зб'іж'ний* у найменуванні *зб'іж'ний в'із* – похідне від *збіжжя*, див. ще закарп. *з'б'іжний* т.с., бойк. *зб'іжу'вий віс* т.с. [АУМ, 2: № 300].

Складені назви *вуз(с) на с'іно*, *в'із на с'іно*, *в'із дл'а с'іна* характеризують віз за його призначенням, пор. півд.лемк. *вус на с'іно* т.с. [104, с. 186], лемк., бойк. *wóz do siana* т.с. [196, s. 71].

У найменуванні *в'із із(с) ше^uрегл'оў* неузгоджене означення мотивоване *ше^uрегл'а* ‘полудрабок’ (див. п. 2.2.4).

У складеній назві *п'іл'ний* (*п'іл'ний, пил'ний, пил'ний*) *в'із* (*вуз(с), вўз(с)*) означення – від *поле*. На основі атрибутивного словосполучення виник універб *п'іл'н'ак*.

2.1.6. Віз, бокові частини якого зроблені із суцільних дощок, для перевезення твердих матеріалів: *вуз(с) на д'рыва* (ужан. гов.), *дры'вак* (Чр), *вуз(с) на гнуй* (ужан. гов.), *во'зок* (Трн), *в'із* (*вуз(с), вўз(с)*) *із лад'оў* (більш. обстеж. гов.), *п'іший в'із* (*вуз*) (Стж, Кн., Лт).

Складені назви *вуз(с) на д'рыва* (і похідний універб *дры'вак*), *вуз(с) на гнуй* характеризують віз за його призначенням, пор. півд.лемк. *вус на дры'ва, вус на гнуй* т.с. [104, с. 186].

Найменування *во'зок* (див. ще *возокъ, вѣзка* ‘колісниця’ [Чоп.: 35]) в інших говорах української мови на противагу обстеженим вживають зі зменшеним значенням, пор. лемк. *вѣзок* ‘тачка’ [Пирт.: 51], бойк. *возок* ‘візок’ [Он., 1: 140], сер.поліс. *возок*, лів.бер. *вазок* ‘невеликий візок’ [Ник.: 26]; а також ст.укр. *возок* ‘візок’ [XIV–XV, ССУМ, 1: 186], *возокъ* (*вузокъ*) «таким видом транспорту возили і будівельні матеріали (камінь, пісок), і продукти харчування, і товари, призначені на продаж» [XVI–XVII, 114, с. 46–47]. *Во'зок* – це суфіксальне утворення від *в'із*, див. з ін. знач. п. 5.2.25. Складена назва *в'із* (*вуз(с), вўз(с)*) *із лад'оў* містить компонент *лада* ‘верхня частина коробка воза з боковими стінками й сидінням’ (див. п. 2.2.1).

Складену назву *п'іший в'із* (*вуз*) вживають ще у півд.лемк. (*піший віз* ‘віз для транспортування піску, гною, картоплі, дров і под.’ [104, с. 186]), бойк. гов. (*піший віз* ‘дерев'яний віз з драбинками’, *піший віз* ‘віз без драбин або з малими драбинами’ [Он., 2: 77; АУМ, 2: № 300]); означення *п'іший* виникло внаслідок переосмислення значення ‘віз без тяглової худоби’ (пор. заст. укр. літ. *піший* ‘без коня, коней (про селян, селянське господарство і т.ін.)’ [СУМ, 6: 552–553]).

2.1.7. Віз із гумовими колесами: *гу'мак* (*гу'мак*) (ужан. гов., Бл, Он., ЧТ), *гум'і'ювий в'із* (Імст.), *гум'і'ювий вўз(с)* (Рк), *гу'м'ювий в'із* (ВрБ), *гу'м'ювий в'із* (Сл,

Длв, Крч), *вангош* (окремі боржав., верхов. гов.), *ванкош* (Знц, Грн), *вўз(с) на гум'їйових ко'лесах* (Он.).

Номен *гу'мак* (*гу'мак*) виник внаслідок переосмислення, пор. закарп. марамор., лемк., бойк., гуц., буков. *гум'ак* (*гум'ак*) 'взуття на гумовій підшві' [ССк: 59; Турч.: 76; Он., 1: 199; П.,Г.: 44; Нег.: 59; СБГ: 88], наддністр. *гумаке́*, *гумахе́* т.с. [Шило: 104], зах.волин. *гумаке́* т.с. [Корз.: 103]; у гов. окол. Любліна зафіксовано з тим самим вторинним значенням, пор. *gumiak*, *gutowiec* 'wóz na gumowych kołach' [SGL, 2: 69, 70]. Допускаємо також інший шлях утворення: універбація з наступною суфіксацією (*гу'мовий в'їз* → *гу'мовий* → *гу'мак* (*гу'мак*)). Означення *гум'їйовий*, *гум'їйовий*, *гу'м'овий*, *гу'м'овий* в ускладнених назвах – від *гума* (*гума*).

Слово *ванкош* (*вангош*) запозичене від угор. діал. *vánkos* т.с. [86, с. 583]. На українському мовному ґрунті у слові *вангош* відбувається одзвінчення [к] > [г].

Неузгоджене означення у складеній назві *вўз(с) на гум'їйових ко'лесах* характеризує основну відмінність такого воза від дерев'яного. Атрибутив *гум'їйовий* – від *гума*, про *коле"со* див. п. 2.4.2.

2.1.8. Бричка, легкий візок для їзди: *б'ричка* (*б'р'ічка*) (ВрБ, МБ, Дн, Дл), *б'рычка* (Трн).

Номеном *б'ричка* (*б'р'ічка*, *б'рычка*) (див. ще закарп. *брічка* (*брич'ка*, *брічка*, *брішка*, *брічка*) 'бричка, карета, коляска, тачанка' [Чоп.: 19; Гриц.: 318], *брічка* 'віз' [Тексти: 377]) називають тип воза, яким у давнину перевозили заможних людей. Назва відома в ін. гов. із різними знач., пор. гуц. *брічка* 'коляска' [Ж.,П.: 24], у гов. окол. Любліна *bryczka* 'konny pojazd, którym jeździło się w gościnę lub do kościoła' [SGL, 2: 46], поліс. *брічка* 'нарядная повозка для выездов' [Масл.: 164], *брічка* 'легкий візок на чотирьох колесах', *бр'ічка*, *бр'ічка* 'легкий візок на двох колесах' [Ник.: 24], наддніпр. *бричка* т.с. [11, с. 40], слобож. *бричка* 'верхня частина воза, саней і т.ін.; ящик' [СДЛЛ: 22], слобож., степ., нижн.наддніпр. *б'ричка* 'повозка для перевезення дров, зерна' [АУМ, 3, ч. 4: 104; 146, с. 122], укр. діал. *брічка* 'бричка' [Гр., 1: 100], а також у пам'ятках ХІХ ст. *бріка*, *брічка* т.с. [Жел.: 44; Ум.,Сп., 1: 47]; укр. літ. *брічка* 'легкий візок для їзди, іноді з відкидним верхом' [СУМ, 1: 237]. Найменування *б'ричка* (*б'р'ічка*, *б'рычка*) запозичено, вірогідно, від пол. *bryczka* або

нім. *Birutsche* ‘двоколісний тарантас’ < італ. *biroccio* (*baroccio*) ‘двоколка’ < лат. *birota* (від прислівника *bis* ‘двічі’ й іменника *rota* ‘колесо’) [Br.: 43; Rud., 1: 211; ЕСУМ, 1: 260; Фасм., 1: 215; MES: 70].

2.2. Назви короба воза

2.2.1. Верхня частина короба воза з боковими стінками й сидінням (загальні назви): *лада* (усі обстеж. гов.), *йашчик* (частк. борж.), *шатро* (Дл).

Назву *лада* вживають у значенні транспортного апелятива внаслідок розширення укр. літ. *ла́да* ‘рундук, скриня; шухляда’ [ЕСУМ, 3: 181], див. із цим значенням п. 5.2.12.

Спостерігаємо також розширення загальноприйнятого значення укр. літ. слова *ящик* [СУМ, 11: 661–662] (див. первісне значення п. 5.2.12), пор. також буков. ‘верхня частина воза’ [СБГ: 687], поліс. *йашчик*, *йашч'ік* ‘короб воза, саней’, ‘короб, який накладається для виїзду пасажирів’ [Ник.: 45], поліс., наддніпр., слобож., степ. *йашчик* ‘верхня частина воза, що становить його вміст’ [АУМ, 3, ч. 4: 104, 106].

Номен *шатро* виник внаслідок вторинної номінації, пор. укр. літ. *шатр'о* ‘легке, розбірне, перев. конусоподібне житло з тканини, шкіри і т.ін.’ [СУМ, 11: 421]. Через переосмислення цю лексему ще вживають в інших говорах, іменуючи циганський віз із критим верхом, пор. поділ. *шатро* т.с. [80, с. 63]. На основі виокремлення диференційної ознаки ‘житло з верхом’ простежуємо ряд семантичних модифікацій: ‘віз із верхньою частиною’, ‘верхня частина воза’.

2.2.2. Верхня частина короба воза, яку наклали на каркас спеціально для перевезення заможних людей, зазвичай була красиво оздобленою: *кôч'* (усі обстеж. гов.), *кôч'і́йа* (Кл, Пл, Сн, Ск), *кôч'і́йа* (НД).

Спостерігаємо паралельне використання форм *кôч'* чол. р. і *кôч'і́йа* (кôч'і́йа) жін. р. в обстежених говірках, пор. також наддніпр. *коч* ‘род фаэтона, коляски’ [Гр., 2: 295], укр. літ. заст. *коч* ‘вид коляски’ [СУМ, 4: 314]; а також ст.укр. *кочь* ‘коляска’ [XVI, Тимч.¹, 1: 381], укр. *коч* т.с. [Жел.: 372]. Назву *кôч'* вживають в ін. мовах, пор. пол. *kocz* ‘вид коляски’, чес. *kočí* ‘візник’, словац. *koč* ‘коляска, фаэтон’, болг. *кочія*, макед. *кочија*, серб., хорв. *кôчија*, словен. *kočija* т.с. Слово *кôч'* – від угор. *kocsi*

‘візок’ внаслідок скорочення словосполучення *kocsi (szeker)* ‘кочський (візок)’ [ЕСУМ, 3: 65].

Номен *коч'їя* (*ку'ч'їя*) (див. ще закарп. борж. *кôч'їя* ‘каляска, тачанка’ [Лиз.: 283], марамор. *кôчїя* ‘бричка’ [Бв: 77], *коч'їя* т.с. [ССк: 152]) відомий ще в гуцульському говорі (*кочїя* т.с., також ‘критий віз’, ‘будка’ [Ж.,П.: 79; П.,Г.: 85], ‘короткий віз для перевезення людей’ [Нег.: 99]). Слово *ко'ч'їя* – суфіксальний дериват від *кôч'*, див. ще з подібним значенням п. 3.4.

2.2.3. Полудрабок, одна з двох бічних частин коробка воза для перевезення твердих матеріалів: *дош'ка* (усі обстеж. гов.), *дош'ки* (усі обстеж. гов.), *дошки* (ТР), *покрайниц'я* (Кл, Пл, Сн, Клч), *гн'їй'ниц'я* (*гнуй'ниц'я*) (Стж, МБ, Клчн, Лц), *боко'ва* (Дв), *боко'вини* (Ол.), *боко'винки* (Сн), *бо'к'ю'ка* (Бл), *бо'ч'н'ї дош'ки* (Лт), *боко'ва лада* (Уг.), *боко'ва дош'ка* (Шр), *боко'вин:а лада* (Он.), *по'лудраб* (Пл), *б'їрфа* (Сн).

Назву *дош'ка*, ф. мн. – *дош'ки* вживають внаслідок спеціалізації (звуження) значення укр. літ. слова *дошка* [СУМ, 2: 400–401], зумовленої застосуванням дощок при спорудженні конструкції бічної частини коробка воза. Номен *дош'ка*, ф. мн. – *дош'ки* < псл. **dъsъьka* (<**dъsk-ьka*), демінутива від слова **dъska*, запозиченого через сер.нідерл. *disk* ‘блюдо, стіл’, д.англ. *disk*, д.в.нім. *tisk* т.с., н.в.нім. *Tisch* ‘стіл’ (зі знач. ‘дерев'яна плита’) від латинської мови (лат. *discus* ‘круг, блюдо’ < гр. *δίσκος* ‘диск, круг, блюдо’, похідного від дієслова *δίζειν* ‘кидати’) [ЕСУМ, 2: 117; Фасм., 1: 532]. Номен *дошки* з'явився під впливом рос. мови.

Дериват *покрайниц'я* утворений префіксально-суфіксальним способом від *край*, пор. із близьким значенням закарп. марамор. *покрайниця* ‘бокова дошка на ліжкові’ [ССк: 249–250], бойк. *покрайниця* ‘бічна стінка скрині’ [Он., 2: 101] тощо.

Ареал назви *гн'їй'ниц'я* (*гнуй'ниц'я*) (закарп. ужан. *гнуйніці* т.с. [КСУ: 23]) продовжується в лемківських (півд.лемк. *гнійн'їці*, *гнуйн'їці*, *глиўн'їці* т.с. [104, с. 186], лемк. *гнийніця* т.с. [Пирт.: 59]), бойківських (*гнійніця*, *гнініця* ‘дошка на возі, на яку укладають гній’, ‘віз для перевезення гною’ [Он., 1: 176]), наддністрянських (*гнійніця*, *гнільніця*, *глініця*, *гільніця* т.с. [Шило: 93]) говірках, а також у гов. окол. Любліна *gnojnice*, *gnojowice*, *gnojownice* т.с. [SGL, 2: 67–68]. Назва мотивована іменником *гн'їй*, див. ще з подібним значенням п. 3.12.

Найменування *боко'ва* утворене шляхом субстантивзації прикметника.

Номен *боко'вини*, ф. одн. – *боко'вина* – суфіксальне утворення від *боковий*, пор. також гуц. *боковіна* ‘бік всякого предмета’ [П.,Г.: 15], наддністр. *боковіни* ‘бокові частини кошика’ [Шило: 56]. *Боко'винки* – демінутив від *боко'вини*. Слово *бо'к'ю'ка* – від *боко'вий* за допомогою суфікса *-ю'ка*. У складених назвах *'боч'ні* *'дош'ки*, *боко'ва* *'дош'ка* компоненти *'боч'ні* (укр. літ. *бічні*), *боко'ва* мотивуються місцем розміщення дощок на возі. Складені назви *боко'ва* *'лада*, *боко'вин:а* *'лада* – за місцем розміщення пристрою, про *'лада* див. п. 2.2.1.

Номен *по'лудраб* утворений внаслідок складання, пор. ще *драб* (див. п. 2.1.5), *по'лудрабки* (див. п. 2.2.4).

Назва *'б'ірфа* (див. ще закарп. борж. *бирфа* ‘бокова дошка на возі’ [Лиз.: 256]) первісно характеризує бічні частини для перевезення сіна (див. п. 2.2.4), унаслідок розширення значення йменує і суцільні частини для перевезення твердих матеріалів.

2.2.4. Полудрабок, одна з двох бічних частин коробка воза у вигляді драбини для перевезення сіна: *дра'бина* (*дра'бини* – ф. мн.) (більшість обстеж. гов.), *по'лудрабки* (Стр.), *'рач'і* (*ра'ч'і*) (Квс, НР, ВР, Дн, Шр), *'луйтра* (МБ, ужан. гов.), *луйт'ри* (ВБ), *луйт'ры* (*'луйтры*) (ужан. гов.), *'літра* (Сл), *'ги'удируди* (*'га'ударуди*) (Сс, Клчн, Нл, Лц), *ше'ригл'а* (Уг.), *ше'регл'а* (ЧТ, Дл), *ша'рагл'і* (ВрБ, Вл), *к'р'ошн'а* (Крч), *ре'шутка* (Блв), *нараш'ч'о'ю'ки* (Пшк), *б'ірф*, *'бирфа* (борж., марамор. гов., гуц. гов.), *'б'ірфа* (Кп, гуц. гов.), *'б'іл'фи* (Рсш), *'бирфиц'а* (Сл).

Основним репрезентантом реалії у говірках Закарпаття є лексема *дра'бина* (*дра'бини* – ф. мн.) (див. ще закарп. *drabina* ‘лестница приставная’ [Н.,Т.: 78]), назва поширена в інших гов. укр. мови, пор. півд.лемк. *драбіны* ‘бокові стінки воза’ [104, с. 188], *драбини* т.с. [105, с. 216], *драбіна*, *драбіна* ‘назви для одної з двох бічних частин ящика воза’ [Ган.: № 114], бойк. *драб*, *драбіна* ‘драбина воза’ [Он., 1: 231], лемк., бойк. *drabynu* т.с. [196, с. 71], гуц. *дра'би* ‘драбини у возі’ [ГГ: 62], *драбіни* ‘боки воза’ [П.,Г.: 50], *драбіна* т.с. [Нег.: 65], *драбинé* т.с. [СГГ: 470], волин., наддністр. без виразної локалізації *дра'бина* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], покут.-буков. *драбіна* т.с. [Гр., 1: 439], буков. *драбіни* ‘гарба’ [СБГ: 102], поліс. *драбіна* ‘бічні стінки воза’ [Масл.: 167–168; Ник.: 47], *драб'іна*, *драб'іна* т.с. [Ник.: 47], у гов.

окол. Любліна *drabinki, drabiny* т.с. [SGL, 2: 57], наддніпр. *драбина, драбини* т.с. [189, с. 90]. У ст.пол. джерелах назва *drabina* відома з XV ст. [57, с. 53], в українських пис. пам'ятках – з XVI ст., *драбина, драбына, драбіна* ‘пристрій для піднімання або спускання куди-небудь’ [XVI–XVII, СЛУМ, 8: 195–196], *драбина, драбына* ‘лестниця’ [XVII–XVIII, Тимч.: 821], *драбіна* ‘две решетины, составляющія бока крестьянскаго воза или воловыхъ саней’ [XIX, Б.-Н.: 123], ‘драбина’ [XIX, Жел.: 203] < псл. **drabь, *drabina* т.с. Існує припущення про запозичення від сер.в.нім. *trappe, treppe* ‘сходи’, н.в.нім. *Trappe, Treppe* т.с. [57, с. 53; ЕСУМ, 2: 119; Rud., 2: 190].

Назва *по^улудрабки* утворена внаслідок основоскладання *полу-*, *драб-* із суфіксацією, є літ. нормою укр. мови *полудрабок* т.с. [СУМ, 7: 101], поширена також у поліс. гов. *полудрабок, по^улудрабок, полудрабок* т.с. [Ник.: 47–48], укр. діал. *по^улудрабки, по^улудранки* ‘поздовжні жердини в драбині’ [АУМ, 3, ч. 4: 105, 106].

Слово *рач’і (рач’і)* виникло внаслідок переосмислення за подібністю до форми драбини; можливо, споріднене з угор. *rács* ‘решітки на вікнах’, ‘прибита до стіни над яслями для коней драбина, на яку кладуть сіно’ [86, с. 620].

Номен *луйтра (л’ітра) (луйт’ри, луйт’ры, луйтры – ф. мн.)* розширює первісне значення ‘дерев’яна драбина’ (див. закарп. ужан. *луйтра* ‘драбиноподібна бочниця на возі’ [КСУ: 36], борж. *луйтра* ‘драбина’ [Лиз.: 287], марамор. т.с. [Бв: 83; ССк: 164]) через використання драбини у функції бічної частини коробка воза; пор. також лемк. *лыторкы* ‘малы драбини на віз’ [ВхГЛ: 432], *літорка* ‘драбина у возі’ [Гр., 2: 372], *луйтры, луйтрічкы, літрічкы, літры* ‘бічна частина воза для перевезення сіна’ [104, с. 188], *луйтра* т.с. [Ган.: № 114], *літры* т.с. [Турч.: 165], гуц. *літря* ‘переносная лестница обыкновенная’ [Гр., 2: 372], *луйтра* ‘драбина’ [Ж.,П.: 87], *літра* т.с. [ГГ: 113], зах.волин. *літрина* ‘полудрабок у возі’ [Корз.: 155], покут.-буков. *луйтри, луйтри* ‘драбина’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], півд.-зах. *л’ітри* ‘одна з двох бічних ліскоподібних частин коробка воза’ [Ник.: 48], у гов. окол. Любліна *lotry* ‘deski boczne wozu’ [SGL, 2: 98], а також у пам’ятках XIX ст. *літорки, літра* ‘драбина’ [Жел.: 410]. *луйтра (л’ітра) (луйт’ри, луйт’ры, луйтры – ф. мн.)* < угор. *létra*, румун. *lôitră* т.с. < нім. *Leiter* ‘драбина’ [ВРС: 468; 86, с. 609; ССк: 164], ‘віз з

драбинами' [90, с. 33]. Гадаємо, що можливе безпосереднє запозичення від німецької мови.

Дериват *'гуїдируди* (*'гаўдаруди*) виник унаслідок основоскладання *'гуїди-* (*гаўда-*) невідомого походження (можливо, від метатези *два*) та *руд* 'дишель' < угор. *rúd* т.с. [ВРС: 651; 86, с. 622] (див. п. 2.3.5) за зовнішньою подібністю.

Номен *ше^uригл'а* (*ше'регл'а*), ф. мн. – *ша'рагл'і*, крім первинного значення 'ноші для перенесення вантажу' (див. п. 5.2.24), поширений з ін. знач., пор. закарп. марамор. *ширі́гля* 'задня частина воза чи велосипеда у вигляді клітки для вантажу (багажу)' [ССк: 420], лемк. *шарáгли* 'пристрій, на якому ріжуть дрова, козел' [Пирт.: 345], бойк. *ширі́гли*, *шері́гли* 'вішалка для кухонного посуду', 'мари' [Он., 2: 382]. Транспортний апелятив *ше^uригл'а* (*ше'регл'а*), ф. мн. – *ша'рагл'і* вживають внаслідок розширення значення: використання конструкції як бічної частини коробка воза, первісно – від угор. *saroglya* 'носилки' [ВРС: 654; 86, с. 637]; див. також *ша'рагл'і*, *ши'ригл'і* з іншим значенням (див. п. 2.2.7).

Номен *к'рôш'н'а*, імовірно, споріднений із лемк. *крóшня* 'рыболовный сак', 'верх, будка повозки' [Гр., 2: 311], бойк. *крóшня* 'вид рибальської сіті' [Он., 1: 390], а також *крóшня* 'будка візка' [Жел.: 383]; див. ще рос. *крóшня* 'плетений з лози або коренів кошик', *крóшни* 'заплічна торбина', пол. *krośna* 'рама для носіння скла', чес. *krůsna*, *krosna* 'кошик для носіння на спині', словац. *krošňa* 'короб', болг. *крóшня* 'корзина', серб., хорв. *крóшња* 'велика корзина', словен. *króšnja* 'кошик (для носіння на спині), короб', діал. *krósna* 'носилки для вантажу'. Можливо, утворений унаслідок переосмислення первісного значення. Слово *к'рôш'н'а* < псл. **krosn-ja*, похідного від **krosna*, **krosno* [ЕСУМ, 3: 106; Фасм., 2: 384].

Назва *ре^uшутка* (пор. укр. літ. *реші́тка* 'предмет, річ, зроблені з дерев'яних або металевих прутів у вигляді перехрещених, переплетених ліній' [СУМ, 8: 524–525]) – демінутив від *решетó* < псл. **rešeto* [ЕСУМ, 5: 70]. Номен *нараш'чôўки* – суфіксальне утворення від укр. літ. *наро́щувати* [СУМ, 5: 178].

Простежуємо паралельне використання форм жін. р. *'бирфа* (*'б'ірфа*), чол. р. *б'ірф* та ф. мн. *'б'іл'фи* (пор. закарп. *бирфа* 'бокова частина воза' [Чоп.: 12], *б́ирфа* (*б́ир'фа*, *б́ирфа*, *б́йрфа*, *б́ирфа*, *б́ирфа́*), *б́ирфо* (*б́ирфô*), *бирф* т.с. [Гриц.: 196–197],

борж. *б'ирфи*, *б'ерфи*, марамор. *б'ірфи* ‘драбина’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], *бірьфа*, *бірьфа* ‘компонент воза’ [Бв: 34], *бірфа* ‘полудрабок’ [ССк: 26]), див. ще гуц. *бірф*, *бірфа* т.с. [ГГ: 26], степ. *бірфа* т.с. [СУГБІМ: 67]. Номени *б'ирфа* (*б'ірфа*), *б'ірф*, ф. мн. – *б'іл'фи* запозичені від угорської мови, пор. угор. *bérfa*, *bélfá* т.с. [ЕСУМ, 1: 185; 86, с. 578]. Слово *б'ирфиц'а* (див. ще закарп. борж., марамор. *бирфіця* (*бірфіц'а*) ‘крайня, одна з двох бокових жердин на полудрабку’ [Гриц.: 197]) – суфіксальне утворення від *б'ирфа*.

2.2.5. Дві довгі палиці, з яких складається полудрабок у вигляді драбини: *друч'ок* (Чр), *д'ручки* (Лт), *лутиц'і* (Щр, Кт, Ждн, Пд), *рудин'ки*, *ру'дини* (Квс, НР, ВР), *рудин'кы* (Он.), *тиш'чули* (Гн, Сс, Нл).

Про *друч'ок*, ф. мн. – *д'ручки*, *лутиц'і* див. п. 4.3.6. Про *ру'дини*, *рудин'ки* (*рудин'кы*) див. п. 5.2.1, 5.2.23.

2.2.6. Палиці на бічній драбині воза, щоб її стінки не розходилися: *б'ирдичка* (Кн., Ст., Лт, Чр), *б'ирдички* (Стр.), *лат'ки* (Стр.), *палич'ки* (ВрБ, Лт), *дошеч'ки* (ВрБ), *кар'фи* (Стр., Рс), *ц'ін'ки* (Щр, Кт, Ждн, Пд), *друч'ки* (Вр, ВВ), *ц'іў'ки* (Прб), *іг'лиц'а* (Трн), *д'ибл'а* (Трн).

Про *б'ирдичка*, ф.мн. – *б'ирдички* див. п. 4.2.7. Назви *лат'ки*, *палич'ки*, *дошеч'ки*, *ц'ін'ки*, *друч'ки*, *ц'іў'ки* – демінутиви від *лата* (п. 2.3.23), *палиц'а* (п. 4.3.6), *дошка* (п. 2.2.3), *ц'ін* (п. 4.3.6), *друк* (п. 2.3.5), *ц'іва* (< псл. *сѣва, *сѣвъ ‘шпулька’ [ЕСУМ, 6: 255–256]). Про *іг'лиц'а* див. п. 4.2.7.

Слово *кар'фи* угорського походження, пор. угор. *karfa* ‘поручні’ [86, с. 601], відбувається часткова зміна семантики номена.

2.2.7. Щабель, поперечна планка в полудрабку воза для уникнення випадіння його місткості (загальна назва): *ко'пан'а* (Стж, Ст., Уж., Чр, ВВ), *шубе^uр* (Клн), *шубе^uри* (Кп, Крч, Рсш), *шубе^uрки* (КсП), *шуб'ра* (Гн, Сс, Нл), *ша'рагл'і* (Стж, Ст., ВрБ), *ши'ригл'і* (Уг.), *ше^uригл'і* (Бл), *гно'йанка* (Клчн, Лц), *за'суў* (ВрБ), *боко'винка* (МБ), *закладка* (ВВ, Глб, НС, Ср, Клчн, Лц, НД), *заклада* (Глб, НС, Ср), *заклад'на* (Чр), *закладниц'а* (Кн., Вр, Квс, НР, ВР, НР, борж. гов., марамор. гов., Уг.), *закла'дал'ниц'а* (Іза, Блв), *поне^uречини* (Он.), *зати'кал'ниц'а* (*зати'калниц'а*) (ТР,

ТПс, ТПл), *зат'калниця*'а (Щр, Кт, Ждн, Пд), *л'исоч'ки* (ТР, ТПс, ТПл), *л'іска* (ТР, ТПс, ТПл), *суголовок* (Клн), *бант'лиці*'і (Стр.), *деклик* (Рсш).

Вбачаємо зв'язок між номеном *ко'пан'а* та укр. літ. *коп'аня* 'дерев'яна заслінка до печі' [ЕСУМ, 2: 565] внаслідок переосмислення. Слово *ко'пан'а* – можливо, від угор. *koronua* 'череп', 'частина печі' [ВРС: 413; 86, с. 605] чи словац. *koroňa* т.с. [Он., 1: 375]; пор. лемк. *коп'аня* 'дерев'янная заслонка к печи' [Гр., 2: 280], бойк. *коп'аня* т.с. [Дав.: 26; Он., 1: 375], а також *коп'аня* т.с. [Жел.: 364].

Відбувається подібне перенесення значення у слові *шубе'р*, ф. мн. – *шубе'ри*, пор. закарп. марамор. *шубер* 'накривка в комині, щоб не виходила теплота із хати' [Бв: 149], *шуберт* т.с. [ССк: 425]. Назва поширена в ін. говорах, пор. лемк. *шубер* 'заслінка, якою закривається комин' [Пирт.: 354; Турч.: 349], бойк. *шубер* 'заслінка' [Он., 2: 391], гуц. *шубер* 'засувка для перекриття димоходу' [ГГ: 221; П.,Г.: 230; Нег.: 191], наддністр. *шубер*, *шубир*, *шуберт* т.с. [Шило: 283], буков. *шубир*, *шубирт* т.с. [СБГ: 678]. Слово *шубе'р*, ф. мн. – *шубе'ри* – німецького походження, суфіксальний дериват від нім. *Schub* 'тяга; зсув' [ССк: 425], австр. *Schuber* 'блокуючий пристрій, механізм; заслінка, засувка' [89, с. 391]. Номен *шуб'ра* утворений від *шубе'р* флективним способом. Слово *шубе'рки* – суфіксальне утворення від *шубе'р*.

Назва *ша'рагл'і* (*ши'ригл'і*, *ше'ригл'і*) виникла внаслідок розширення значення, див. ще закарп. марамор. *ши'ригл'і* 'затилки у возі' [АУМ, 3, ч. 4: 105], зокрема і на території Румунії *ш'ар'агл'а* 'затула в возі' [40, с. 320]. Про походження *ша'рагл'і* (*ши'ригл'і*, *ше'ригл'і*) див. п. 2.2.4.

Слово *гно'йанка* – суфіксальний дериват від *гн'ій*, пор. у гов. окол. Любліна *gnojanki*, *gnojarki* 'deski boczne wozu' [SGL, 2: 66–67], з ін. значенням – укр. діал. *гно'й'анка* 'гнойный прыщ' [Жел.: 146; Гр., 1: 295], укр. літ. *гно'янка* 'місце скупчення гною; налив' [СУМ, 2: 98], див. ще з ін. значенням п. 3.12.

Дериват *за'су'ї* – від дієслова *засу'вати* за допомогою усічення основи.

Слово *боко'винка* – демінутив від *боко'вина*.

Назви *закладка* (див. ще закарп. *закладка* т.с. [Чоп.: 102]), *зак'ладниця*'а, *закла'дал'ниця*'а – суфіксальні похідні від *закла'дати*, пор. в ін. гов. волин. *з'акладка*

‘отрезок от другого колеса, надеваемый на ось, если колесо коротко в рукаве’, ‘складка’, ‘закладка (в книге)’ [Гр., 2: 49], наддністр. *закладніці* ‘бокові дошки кузова саней’ [Шило: 121], укр. літ. *закладка* ‘смужка паперу, тасьма і т.ін., що закладається у книгу, зошит і т.ін., для позначення потрібного тексту’ [СУМ, 3: 146]. Утворення слова *заклада* відбулося від *закладати* за допомогою нульової суфіксації. Дериват *закладна* утворений унаслідок субстантивації прикметника.

Із номеном *поперечини* пор. укр. літ. *поперечина* ‘поперечно прикріплений між двома опорами брус, дошка, палиця і т.ін.’ [СУМ, 7: 195]. Відбувається спеціалізація та термінологізація загальноживаного слова. Дериват *поперечини* утворений суфіксальним способом від *поперек-* < псл. **perkъ* ‘упоперек, поперек’ [ЕСУМ, 4: 341–342].

Із номенами *заткальниця* (*заткальниця*), *заткальниця* можна порівняти лемк. *заткальниця* ‘заслінка до печі’ [Пирт.: 125], бойк. *заткальниця*, *заткальниця* ‘дошка для закривання челюстей печі’ [Он., 1: 290], наддністр. *заткальниця* ‘заслінка до печі’ [Шило: 125], укр. діал. *заткальниця* (*заткальниця*) ‘затула’ [Жел.: 276]. *Заткальниця* (*заткальниця*), *заткальниця* – суфіксальні похідні від *заткати*, *заткати*.

Назви *ліска*, *лісочка* (див. ще закарп. ужан. *ліса* ‘тин, плетений з ліщини’, *ліска* ‘ліщина’ [КСУ: 36], марамор. *ліска* ‘зменш. до *ліса*’; *ліса* ‘невеликі ворота, виплетені з лози’, ‘виплетена з лози сітка для сушіння фруктів на сонці’ [ССк: 162]) вживають і в інших говорах, пор. лемк. *ліска* ‘ліщина; гілка з куца ліщини’, *ліскы* ‘дрова із гілок ліщини’ [Турч.: 165], бойк. із заг. знач. пристрою, виплетеного з гілок або дранок [Он., 1: 414–415], гуц. *ліска* ‘сплетена решітка для сушіння фруктів’ [ГГ: 113; Нег.: 106], ‘ліщина’ [Ж.,П.: 85], ‘ліщина, сплетені ворота’ [П.,Г.: 94], наддністр. *ліска* ‘поміст на санях із ліщинових жердин’, ‘перекладини із прутів ліщини, на яких сушать яблука’ [Шило: 162], буков. ‘виплетена з лози решітка, яку кладуть на гарбу, щоб не висипалася полова’ [СБГ: 262], поліс. *ліска* ‘плетеная из лозы подстилка на дно саней’ [Масл.: 174], наддніпр. *ліска*, *лісочка* ‘ум. от *ліса*’, *ліса* ‘плетень из лозы’, ‘решетка из деревянных палочек, находящаяся в сушильне для овощей’ [Гр., 2: 370], укр. діал. *ліска* ‘ліса’ [Жел.: 409]. У досліджених нами говірках дещо розширилася

семантика цієї назви, позаяк *л'іска, л'ісочки* – це виплетена з лози решітка, яка виконує функцію засувки у возі. Деривати *л'іска, л'ісочки* – демінутиви від *ліса* < псл. *lěsa ‘плетінка з гілок, прутів, клітка, плетена огорожа, пліт’ [ЕСУМ, 3: 266–267].

Назву *суголовок* вживають, імовірно, внаслідок переосмислення загальнонародного *суголовок* ‘межа між двома полями у вигляді незасіяної смуги; польова стежка’ [СУМ, 9: 821] (див. також зах.поліс. *суголовок* ‘кінець ниви, де повертають коня під час орання’ [Арк.¹: 538]) за властивістю конструкції розділяти, відмежовувати вміст воза. На нашу думку, відбувся повний семантичний зсув значення. Слово *суголовок* ‘межа, край’ утворене від *голова* за допомогою префікса *су-* та суфікса *-ок*; означало межову смугу, на якій тяглова худоба стикається головами під час оранки [ЕСУМ, 5: 466].

Номен *бантлиці* утворений суфіксальним способом від *банта* (первісно термін для будівництва ‘поперечна балка між кроквами’), див. ще закарп. *банта* т.с. [Чоп.: 7] та в ін. гов. т.с. [Пирт.: 24; Он., 1: 43; ГГ: 21; П.,Г.: 11; СБГ: 23–24; Корз.: 70; Гр., 1: 27 та ін.], а також *бантіна (бантина)* ‘деревянная перемычка для связи двух противопоставленных стропил’ [XIX, Б.-Н.: 50]; пор. вторинне значення укр. літ. *бантина* ‘взагалі поперечина’ [СУМ, 1: 102]. Назву запозичено від нім. *Band* ‘зв’язок’ (від *binden* ‘в’язати’), можливо, через пол. *banta* ‘петлі, ободок’ [ЕСУМ, 1: 135; Вр.: 15], відбувається спеціалізація слова, пор. з ін. значенням у п. 3.15.

Походження *деклик* неясне, можливо, це суфіксальне утворення від нім. *Décke* ‘покришка, покривало, верхня частина’, *décken* ‘покривати’ [ЕСУМ, 2: 25].

2.2.8. Поперечна планка в передній частині полудрабка воза для уникнення випадіння його місткості: *не^uред'н'ій шубе^uр* (УГ), *не^uредн'е чо^oло* (Нн), *не^uре^uдилник* (Сн), *не^uре^uдинок* (Клч), *пере^oденок* (ЧТ), *не^uридн'і ше^uригл'і* (Бл), *не^uридн'а зак^oладниц'а* (Кн.), *не^uридн'ій к'уш* (Бл) ‘з вербової лози, з лупленого пруття’.

Складена назва *не^uред'н'ій шубе^uр* характеризує конструкцію за місцем розташування поперечної планки, про *шубе^uр* див. п. 2.2.7. У словосполученні *не^uредн'е чо^oло* лексичною домінантою є слово *чо^oло*, пор. укр. літ. *чоло* ‘передня

частина будівлі, споруди; передня частина печі' [СУМ, 11: 348–349] < псл. *čelo 'чоло' [ЕСУМ, 6: 338].

Номени *пе^нри^лдилник*, *пе^нре^лдинок* (*пере^лденок*) – від *пе^ред* за місцем розміщення конструкції. Про слово *ше^лригл'і* у складі найменування *пе^лридн'і* *ше^лригл'і* див. п. 2.2.7. Означення у складеній назві *пе^ридн'а* *зак^ладниц'а* пояснює місце розміщення деталі.

Про *к^уш* (первісно 'плетений виріб') див. п. 5.2.22. У цій складеній назві *к^уш* вживають унаслідок метонімії: матеріал → елемент конструкції воза. Із таким значенням лексема поширена в ін. гов., зокрема карп. *кіш* 'плетений кузов воза', 'верхня частина воза, виплетена з лози' [ОКДА, 1: № 54], буков. 'верхня частина воза' [СБГ: 206], поліс. *кош* 'плетений з лози цільний кузов, який ставлять на віз при перевезенні картоплі' [Масл.: 173] тощо. У цьому значенні слово *кіш* функціонує у межах ЛСГ «дерев'яна ємність» [192, с. 332].

2.2.9. Поперечна планка в задній частині полудрабка воза для уникнення випадіння його місткості: *задн'ій шубе^нр* (УГ), *задн'е чо^ло* (Нн), *за^діл'ник* (*за^дил'ник*, *за^дилник*) (Сн), *за^динок* (Клч), *за^денок* (Трн), *задн'і ше^лригл'і* (Бл), *задн'а* *зак^ладниц'а* (Кн.), *задн'ій к^уш* (Бл) 'з вербової лози, з лупленого пруття'.

Складені назви *задн'ій шубе^нр*, *задн'е чо^ло*, *задн'і ше^лригл'і*, *задн'а* *зак^ладниц'а*, *задн'ій к^уш* називають поперечну планку у задній частині воза, утворені за аналогією до найменувань у п. 2.2.8.

Слова *за^діл'ник* (*за^дил'ник*, *за^дилник*), *за^динок* (*за^денок*) утворені за допомогою формантів *-іл'ник* (*-ил'ник*, *-илник*), *-инок*, *-енок* від *зад*; пор. наддністр. *зadıльник* 'задня частина розвори' [Шило: 120], поділ. *за^денок* 'задня стінка короба' [АУМ, 3, ч. 4: 104].

2.2.10. Дошки, за допомогою яких роблять бокові стінки воза вищими: *одол^лфи* (Бл, Імст., Ск, УГ., Крс, Клн), *одол^лфы* (Іза), *нараш^лчōўки* (Бл, Пшк).

Про *нараш^лчōўки* див. п. 2.2.4.

2.2.11. Дошка, на якій сидить той, хто поганяє коней: *с'ідак* (більшість обстеж. гов.), *с'ідлак* (Глб, НС, Ср), *с'ідало* (Квс, НР, ВР), *с'ідло* (Ст., ВрБ), *с'адло* (Стж),

^lлаўка (Уж., Бк, ТР, ТПс, ТПл), ^lлавиця (Стр., Рс, Квс, НР, ВР, Дн, Сл, Імст., Пшк, Шр), ^lдош'ка (Лт, Стр.), ^lдошка (Ол.), ^lдошка си^d'іти (Шр).

Назва *с'і^dак* (див. ще закарп. *сѣдакъ* т.с. [Чоп.: 388], *сѣдакъ* т.с. [ВхЗак.: 257], борж., марамор. *сідак* т.с. [Лиз.: 310; ССк: 331]) зафіксована в СУМ із заг. знач., пор. укр. діал. *сідак* ‘місце або предмет, на якому сидять, на який сідають’ [СУМ, 9: 212]; пор. ще бойк. *сідак* ‘стільці, які використовують пастухи на полонинах при доїнні овець’ [Он., 2: 217], гуц. *сідак* ‘сидѣнье для ткача въ ткацкомъ станкѣ’ [Гр., 4: 125], ‘місце для сидіння; сидіння’ [П.,Г.: 174]. Номен *с'ід^lлак* виник унаслідок появи епентетичного [л]. Слово *с'ід^lло* (*с'ад^lло*) має у літ. мові дещо інше значення, укр. літ. *сідло* ‘упряж для їзди верхи’ [СУМ, 9: 215], т.с. в ін. гов. [Гр., 4: 125; Он., 2: 217]. ^lСідало в ін. гов. вживають зі значенням ‘місце, на якому сидять кури’, пор. бойк., наддністр., зах.волин. *сідало* т.с. [Он., 2: 217; Шило: 239; Корз.: 218], укр. діал. *сідало* т.с. [Гр., 4: 125], гуц. *сідало* ‘місце для сидіння; сидіння’ [П.,Г.: 174]. Слова *с'і^dак*, *с'ід^lлак*, ^lсідало, *с'ід^lло* (*с'ад^lло*) – суфіксальні похідні від *с'і^dати* < псл. *sěděti, *sěsti (<*sěditi) т.с. [ЕСУМ, 5: 226–227]. Спостерігаємо спеціалізацію номенів *с'і^dак*, *с'ід^lло*, *с'ад^lло*, ^lсідало для точної номінації конкретної частини воза.

Назву ^lлаўка вживають в ін. гов. укр. мови із заг. значенням місця сидіння, див. ще закарп. *лавка*, *лавиця* т.с. [Чоп.: 166], *láva*, *lávica* т.с. [Н.,Т.: 112], *лávка* т.с. [Бв: 81], бойк. *лávка* ‘лавка, стілець’, ‘снички у візках’ [Он., 1: 401], гуц. *лávка* ‘великий ослін’, ‘шкільна парта’, ‘довгий рубанок’ [Гр., 2: 338; ГГ: 108; П.,Г.: 91; Нег.: 104], буков. т.с., ‘крамниця’, ‘полиця (частина плуга)’ [СБГ: 248], зах.волин. ‘пристосування з дошки, щоб сидіти’ [Корз.: 152], поліс. ‘підвіконня’ [Лис.: 112], зах.поліс. ‘дошка на двох підпорах для сидіння’, ‘крамниця’ [Арк., 1: 275], укр. діал. ‘крамниця’ [Гр., 2: 338], укр. літ. *лávа*, *лávка* ‘дошка на стояках, на яку сідають або кладуть, ставлять що-небудь; ослін’ [СУМ, 4: 428–429]. Номен ^lлаўка – суфіксальне утворення від ^lлава < псл. *lava ‘лава, дошка для сидіння і лежання’ (від ‘відрізана дошка’) [ЕСУМ, 3: 175–176] унаслідок спеціалізації значення. Й. Дзендзелівський наводить паралелі з балтійських мов, зокрема латис. *lava* ‘приполок у бані’, ‘нари, піл’, лит. *lóna* ‘нари, піл’, допускає можливість спільного або паралельного утворення [57, с. 82–83].

Дериват *лавиця* – суфіксальний дериват від *лаўка*, пор. закарп. марамор. *лавиця* ‘лава для сидіння’ [ССк: 158], гуц. *лавиця* ‘лава’ [Гр., 2: 338], ‘великий ослін’, ‘переносний ослін’, ‘дошка, покладена на призьбу’ [ГГ: 108], *лавици* ‘лава’ [П.,Г.: 91], буков. *лавиця* ‘широка лава’ [СБГ: 248], відбувається розширення значення.

Номен *дошка* (*дош'ка*) вживають унаслідок спеціалізації загальноновживаного слова, про походження див. п. 2.2.3. У складеній назві *дош'ка си'д'ити* неузгоджене означення *си'д'ити* вказує на функцію цієї частини воза.

2.3. Назви основи воза

2.3.1. Частина конструкції воза: *те^л'ліга*, *те^л'лішка*, *к'ічка*, *ко'чол'*, *х'ід*, *вос'*; див. к. № 1 (Додаток Б).

Назва *те^л'ліга*, крім ‘назва традиційного воза’ (див. п. 2.1.1) іменує частину воза (див. ще закарп. марамор. *теліга* ‘двоколісничка’ [Бв: 125]); пор. також лемк. *тел'іга* ‘частина воза’ [Пирт.: 302], *теліга* ‘передній або задній хід воза’ [Турч.: 312], лемк., бойк. *teľiha* ‘частина воза’ [196, с. 72], бойк. *теліга* т.с., ‘перед воза, на якому возять дрова з лісу’ [Он., 2: 283], *теліга* ‘частина воза з колесами’ [36, с. 644], *теліга* ‘передня частина воза, на якому возять дрова з лісу’ [СГЦБ: 456], карп. *теліга* т.с. [68, с. 69]. Про походження *те^л'ліга* див. п. 2.1.1.

Те^л'лішка – це суфіксальний дериват від *те^л'ліга*, пор. укр. літ. *теліжка* ‘передня колісна частина плуга’ [СУМ, 10: 64], див. ще *телѣжка* ‘маленький віз’ [Чоп.: 391], закарп. *те^л'ліжкі*, *те^л'ліжкы́* – рл. т., *те^л'ліжка* ‘теліжка біля плуга’ [54, с. 46], бойк. *телішкі*, *телішкы́*, *тил'іжки*, *тил'іжка* ‘у плузі теліжка’ [Он., 2: 283], поділ. *пе'редн'а телішка* ‘передня частина воза’ [АУМ, 3, ч. 4: 104].

Назва *к'ічка* відома також у бойк. (*кічка* ‘задня вісь’ [Он., 1: 354]), лемк. (*кічка* ‘гра в палки; підбивання однієї палички іншою’ [Пирт.: 138]), гуц. (*пе'редна к'ічка* ‘передня частина воза’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], *передня кічка* т.с. [39, с. 161], *кічка* ‘передня або задня вісь воза’ [Нег.: 93]), наддністр. (*кічка* ‘передня чи задня частина воза’ [Шило: 142]), буков. (*кічка*, *тічка* ‘передня та задня частина воза з колесами без кошика’, ‘віз без кошика’ [СБГ: 205]) гов., а також *кічка* т.с. [Жел.:

347]. Це суфіксальне утворення від *ко'тити* [ЕСУМ, 2: 451]. Такого ж походження номен *ко'чол'*.

Слово *х'ід* є розширенням значення укр. літ. *хід* ‘нижня ходова частина воза або інших транспортних засобів’ [СУМ, 11: 69–72], пор. в ін. гов., сер.поліс., сх.поліс., степ. *пе'редн'ій ход* ‘передня частина воза’ [АУМ, 3, ч. 4: 104, 106]. Утворене внаслідок усічення *хо'дити* < псл. **xoditi* т.с. [ЕСУМ, 6: 192–194].

Назва *вос'* є фонетичним варіантом укр. літ. норми *вісь* ‘дерев'яний або металевий стрижень, на кінці якого насаджують колеса’ [СУМ, 1: 685–686] < псл. **osъ* [Rud., 1: 442–443; ЕСУМ, 1: 405; Фасм., 3: 167–168] (див. п. 2.4.1).

2.3.2. Передок, передня частина воза: *¹пере'д* (Вр, ВВ, Пл), *пе'ред* (Глб, НС, Ср), *пе'ре'д'ок* (Пшк), *пе'ре'д'ок* *¹воза* (ТР, ТПс, ТПл), *пе'рид'н'а* (*пе'редна*) *те'л'іга* (Стж, Ст., ВрБ, Лт, Чр, Пв, Глб, Ср, Дн, Сл, Бл, Імст., Он., Ол., Трн, Кв.), *пе'рин':а* (*пе'рен':а*) *те'л'іга* (ВрБ, МБ), *пе'ред'н'а* *те'л'ішка* (Гн, Сс, Нл, Кст), *пе'ред'н'а* *¹к'ічка* (ЧТ, Кв.), *пе'редна* *ко'чол'* (Ол., Шр), *пе'ред'н'ій х'ід* (Лт), *пе'рид'н'а* *вос'* (ВВ).

Номен *¹пере'д* (*пе'ред*) у цьому значенні вживають у більшості закарп., наддністр., волин. гов. *пе'ред* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], лемк. *пéред*, *пéред вóза* т.с. [Ган.: № 110], поділ. *пе'ред* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104]. Назви *пе'ре'д'ок*, *пе'ре'д'ок* *¹воза* поширені перев. у закарп., наддністр., волин. гов. *пере'д'ок* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], лемк. *перéдок*, *перéдок вóза*, *пйерéдок* *ўоза* т.с. [Ган.: № 110], *перéдки* т.с. [Пирт.: 229], мають розріджений ареал у поліс., сер.наддніпр. гов. *пере'д'ок* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104], поліс. *пэрэдóк*, *пэродóк*, *перадóк* т.с. [Масл.: 180], ‘передня частина воза з двома колесами’, ‘передок повозки разом із сидінням для візника’ [Ник.: 30–31], див. ще слобож. *пере'д'ок* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 106], наддніпр. *передóк* ‘передня часть телеги’ [Гр., 3: 117], спорадично нижн.наддніпр., степ. *пере'д'ок* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 106], укр. літ. *перéд*, *передóк* ‘передня частина воза, візка, екіпажа і т.ін.’ [СУМ, 6: 160–161, 173]; у пам. ХІХ ст. *передокъ* ‘початок чогось’ [Чоп.: 253]. Слово *пе'ре'д'ок* – суфіксальне утворення від *пе'ред* < псл. **perdъ* ‘перед’ [ЕСУМ, 4: 340–341].

Про компоненти *те^uл'іга*, *те^uл'ішка* ‘частина воза’ див. п. 2.2.1. У складених назвах *пе^uрид'н'а* (*пе^uредна*) *те^uл'іга*, *пе^uрин':а* (*пе^oрен':а*) *тел'іга*, *пе^uред'н'а* *те^uл'ішка* означення вказують на місце розміщення частини воза, пор. закарп. *пе^oредна тил'іга* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], лемк. *передня теліга* т.с. [158, с. 41; Пирт.: 302; Турч.: 312], *перидн'а теліга* т.с. [104, с. 186], *перэдн'а тел'іга*, *пе^oридн'а тил'іга* т.с. [Ган.: № 110], бойк. *пе^oредна тил'іга* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], *передня теліга* т.с. [38, с. 157], *передна теліга* т.с. [36, с. 644], поділ. *пе^oредн'а тел'ішка* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]. Складені назви *пе^uред'н'а /к'ічка*, *пе^uредна ко'чол'*, *пе^uред'н'ій х'ід*, *пе^uрид'н'а вос'* зазначають місце розміщення половини воза.

2.3.3. Задок, задня частина воза: *зад* (Пл), *задник* (Бр), *зад'н'а* (*задна*) *те^uл'іга* (Стж, Ст., ВрБ, МБ, Лт, Чр, Пв, Гн, Сс, Глб, НС, Ср, Нл, Дн, Сл, Бл, Імст., Он., Ол., Трн, Кв.), *зан':а те^uл'іга* (ВрБ, ВВз), *зад'н'а те^uл'ішка* (Гн, Сс, Нл, Кст), *зад'н'а /к'ічка* (ЧТ, Кв.), *задн'а ко'чол'* (Ол., Шр), *зад'н'ій х'ід* (Лт), *зад'н'а вос'* (ВВ).

Аналогічно до *пере^oд* (див. п. 2.3.2) вживають укр. літ. *зад* ‘задня частина, сторона чого-небудь’ [СУМ, 3: 101] < псл. *zady т.с. [ЕСУМ, 2: 222], див. ще закарп., наддністр., волин. *зад* ‘задня частина воза’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], лемк. *зад во́за* т.с. [Ган.: № 111], поділ. *зад* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], марамор. *зад* т.с. [40, с. 290], у гов. окол. Любліна *zad* т.с. [SGL, 2: 219]. Слово *задник* є нормою укр. мови *за́дник* ‘задня частина воза, гарби і т.ін.’ [СУМ, 3: 112]. Номени *зад*, *задник* мотивовані місцем розміщення частини воза.

Про опорні компоненти *те^uл'іга*, *те^uл'ішка* ‘частина воза’ у словосполученнях *зад'н'а те^uл'іга*, *зан':а те^uл'іга*, *зад'н'а те^uл'ішка* див. п. 2.2.1. Ареал складених назв *зад'н'а те^uл'іга* (закарп. *задна тил'іга* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]), *зан':а те^uл'іга* поширюється в ін. гов., пор. лемк. *задня теліга* т.с. [158, с. 41; Пирт.: 302; Турч.: 312], *задн'а теліга* т.с. [104, с. 186], *за́дн'а тел'іга*, *за́н':а тел'іга*, *за́дн'а тил'іга* т.с. [Ган.: № 111], бойк. *задна тил'іга* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], *задня теліга* т.с. [38, с. 157], *задна теліга* т.с. [36, с. 644], а також поділ. *задн'а тел'ішка* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104].

Складену назву *зад'н'а /к'ічка* вживають у гуц. говірках, пор. *задна /к'ічка* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], *задня кічка* т.с. [39, с. 161]. Про */к'ічка* див. п. 2.2.1.

Двокомпонентне найменування *задн'а ко'чол'* – за аналогією до *не^uредна ко'чол'*. Ареал назви *задн'ий х'ід* продовжується у сер.поліс., сх.поліс., степ. гов. *задн'ий ход* ‘задня частина воза’ [АУМ, 3, ч. 4: 104, 106]. Про *х'ід* див. п. 2.3.1. Словосполучення *задн'а вос'* вживають аналогічно до *не^uридн'а вос'*.

2.3.4. Дерев'яний брус, укріплений наглухо зверху на осі воза, нижня дошка на конструкції воза: *полиц'а* (*по'лиц'а*), *дошка* (*нижн'а дош'ка*, *спудн'а* (*сп'ідн'а*, *сп'ідна*) *дошка*), *дно*, *мїст*, *по'мостина*, *сп'ід*, *спудн'а* (*спїдн'а*), *сп'ідниц'а* (*спудниц'а*, *спїдниц'а*, *спїн:иц'а*, *сп'ін:иц'а*), *сп'ідн'арка*, *сподак*, *сподок*, *услун*, *сте^uл'їн'и*; див. к. № 2 (Додаток Б).

Номен *полиц'а* (*по'лиц'а*) більш вживаний у сільськогосподарській лексиці на позначення частини плуга (закарп. верхов. *polica* [Н.,Т.: 148], бойк., гуц. *полиц'я* [Он., 2: 105; Гр., 3: 283–284]), а також з ін. значеннями, зокрема лемк. *полиц'я* ‘полиц'я’ [ВхГЛ: 453], *полиц'а*, *пол'їчка* ‘дошка на возі’ [104, с. 187], наддніпр. *полиц'я* ‘полка’, ‘у колесников: стойка с железным стержнем, на который накладывается просверленная предварительно ступица колеса’ [Гр., 3: 283–284]; пор. укр. літ. *полиц'я* [СУМ, 7: 70], рос. *полиц'а*, *полка* [Даль, 3: 658], біл. *палїца*, пол. *polica*, рум. діал. *polita* ‘частина плуга’ [54, с. 45]. Від псл. **polica* т.с. (від **polъ* ‘основа, підлога, полиц'я’) [ЕСУМ, 4: 489–490], див. ще з ін. знач. у п. 2.3.7.

Про компонент *дошка* (*дош'ка*) у складеній назві *нижн'а дош'ка* див. п. 2.2.3, пор. поліс. *дошка*, *до́ска*, *ніжн'а дошка*, *ніжн'а дошка* т.с. [Ник.: 55].

Назву *дно* т.с. вживають також у сх.поліс., степ. [АУМ, 3, ч. 4: 106; Ник.: 55], сер.наддніпр. [189, с. 90] говірках. *Дно* < псл. **dъно* ‘дно, глибина’ < **dъbno* [ЕСУМ, 2: 95–96; Фасм., 1: 519].

Номен *мїст* поширений у деяких наддністр. гов., пор. *ми'ст* т.с. [Ник.: 56] < псл. **mostъ* ‘міст; шматки дерева, дрібні гілки, накидані на болото чи грузьку землю для зручності переходу’ (**mesti*, **metati* ‘кидати’), пор. також д.в.нім. *mast* ‘жердина, щогла, палиця’, нім. *Mast* ‘стовп; щогла’, лат. *mālus* ‘щогла, колода, брус’ [ЕСУМ, 3: 482–483].

Назва *по'мостина* (див. ще закарп. ужан. *помостїна* ‘напівтесані колоди, з яких робили в стайні підлогу для худоби’ [КСУ: 45]) вживана також у лемк.

(*пóмост* ‘поміст, підвищення, збите з дощок’ [Пирт.: 243]), гуц., наддністр., покут.-буков., волин. (*по/мости́на* ‘дошка на дні воза’ [АУМ, 3, ч. 4: 105; ГГ: 154; Ж.,П.: 118; Шило: 213; Гр., 3: 299–300]), буков. (*помóстина* ‘дошка, яка з’єднує передню і задню частини воза, настил у полудробках’ [СБГ: 444]), у гов. окол. Любліна (*romostyna* ‘deska spodnia wozu’ [SGL, 2: 139]), поліс. (*помóстина* ‘одна-две широкие доски, составляющие дно телеги, саней’ [Масл.: 175–176; Ник.: 56]), слобож. (*помóстина* ‘одна з дощок підлоги у хліві’ [СССл.: 171]), степ. (*по/мости́на* ‘дошка’ [АУМ, 3, ч. 4: 106]) гов., укр. літ. *мости́на* ‘одна з дощок підлоги, мосту’ [СУМ, 4: 808]; також ст.укр. *помость* ‘деревянный пол’ [XVI, Тимч.¹, 2: 165], укр. *мости́на* ‘дошка на підлозі, на возі’, *помістни́ця* ‘дошка на возі’ [XIX, Жел.: 697–698], *помóсть* (*помі́сть*) ‘пол, настилка из досок, камня, чугуна и проч.’ [Б.-Н.: 291]. *По/мости́на* – префіксально-суфіксальне утворення від *м’іст*.

Складену назву *с/пуд’н’а* (*с/п’ід’н’а*, *с/п’ідна*) /дошка вживають також у лемк. гов. (*спыдн’а до́шка*, *спідн’а до́шчка* т.с. [Ган.: № 113]). Номен *с/пуд’н’а* (*с/пүд’н’а*) виник внаслідок субстантивзації *с/пуд’н’а* (*с/пүд’н’а*) у складеній назві *с/пуд’н’а* (*с/пүд’н’а*) /дошка.

Слово *с/п’ідни́ця* (*с/пудни́ця*, *с/пүдни́ця*, *с/пүн:и́ця*, *с/п’ін:и́ця*) поширене також у лемк. гов., пор. *спідн’и́ця*, *спідни́ця*, *спідни́ця* та ін. т.с. [Ган.: № 113], укр. діал. *спідни́ця* ‘помістни́ця’ [Жел.: 902], *спідни́ця* ‘дошка на дні воза’ [ЕСУМ, 4: 387]. Це суфіксальне утворення від *сп’ід* < псл. *родъ ‘низинне місце’ [ib.]. Аналогічно утворені деривати *спо/дак*, *спо/док* та *сп’ід’н’арка*.

Назву *сп’ід’н’арка* із тим самим значенням вживають в ін. гов., пор. лемк. *спіднярка*, *шпідлярка* [ВхГЛ: 469], *спідня́рка* [Гр., 4: 177], *спідн’арка*, *спідн’ар’ка*, *спыдн’арка*, *сподн’арка*, *спудн’арка* [Ган.: № 113], *спідля́рка* [Пирт.: 288], бойк. *спідя́рка* [Зб, с. 646], *спі/наўка* [АУМ, 3, ч. 4: 105], наддністр. *спідн’арка* [Ник.: 55], у гов. окол. Любліна *spodniarka* т.с. [SGL, 2: 174]; пор. також укр. *спідня́рка* ‘помістни́ця’ [XIX, Жел.: 902], укр. діал. *спідня́рка* ‘дошка на дні воза’ [ЕСУМ, 4: 387].

Із назвою нижньої дошки на возі *спо/дак* можна порівняти гуц. *спода́к* ‘нижня закручена частина люльки’, ‘нижня частина колача’ [ГГ: 176], зах.волин. *спуда́к*

‘нижній кам’яний круг в млині, на якому розтирається зерно на борошно’ [Корз.: 226], поліс. *спидняк* ‘дно ящика воза’ [Лис.: 201], *сп’ідок* т.с. [Ник.: 55], у гов. окол. Любліна *spodek* т.с. [SGL, 2: 174].

Назва *услун* виникла внаслідок переосмислення *ослін* ‘лава для сидіння’ за семною ознакою ‘здатність притулити, обперти дошку до низу воза’, первісно < псл. *oslonъ (пор. *(o)*sloniti* ‘притулити, обперти’) [ЕСУМ, 4: 223].

Номен *сте^л’і’н’и* – від *стелити* суфіксальним способом.

2.3.5. Товста жердина, прикріплена до переду воза, щоб ним керувати і запрягати пару коней: *’араш*, *’арашник*, *друк* (*друг*), *’дише^л’* (*’дыше^л’*, *’дышил’*, *’дышин’*), *’дышло*, *руд*, *’рудо*, *ру^лдок*; див. к. № 3 (*Додаток Б*).

Назву *’араш* вживають в ін. гов., зокрема наддніпр. *ариш*, степ. *ар’иші* ‘дышло воловье у двухколесной арбы’ [Гр., 1: 9], укр. діал. *араші* ‘дишло гарби’ [Жел.: 5], болг. *ар’иш* ‘дишло’; це тюркізм, пор. тур. *ariş* ‘дишло, голобля’, крим.тат., кумик., тат. діал., узб. діал. *арыш* т.с., каз. *арыс* т.с. [ЕСУМ, 1: 82]. Слово *’арашник* – суфіксальне утворення від *’араш*.

Номен *друк* (*друг*) (див. ще закарп. ужан. *друк* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]) унаслідок спеціалізації використовують для йменування дишля, пор. лемк. *дру^ок* т.с. [104, с. 187], *друк*, *дру^ок*, *дручок*, *дручок* т.с. [Ган.: № 109]. Від псл. *drogъ (*drokъ) ‘палиця, жердина’ [ЕСУМ, 2: 136].

Слово *’дише^л’* (*’дыше^л’*, *’дышил’*, *’дышин’*) (див. ще закарп. півн.ужан. *д’ишил’*, *д’ишил’*, верхов. *д’ишин’*, *д’ишин’*, *д’ишен’* ‘дишель’ [ДЛАЗ: № 92; 57, с. 50–51; АУМ, 3, ч. 4: 105]) вживають і в ін. говорах, пор. лемк. *дишель* ‘дишель’ [158, с. 41], *д’ишель* т.с. [104, с. 187], *д’ишел’*, *д’ишил’*, *д’ишыл’* та ін. т.с. [Ган.: № 109], півн.лемк. *дыšel* т.с. [57, с. 50–51], бойк. *д’ишел’* т.с. [Он., 1: 217], *дишинь* т.с. [27, с. 150], *дишель* т.с. [36, с. 648], наддністр. *д’ишил’* т.с. [57, с. 50–51], волин. *д’ишель* ‘дышло’ [Гр., 1: 385–386], у гов. окол. Любліна *dyszal* т.с. [SGL, 2: 60], поліс. *д’ишэл’*, *д’ишел’*, *д’ишэл’* ‘часть телеги, саней’ [Масл.: 169], правобер.поліс., сер.наддніпр. *’дишел* (*’дише^л’*, *’дишил*) та ін. т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104], слобож. *’дишел’*, *’дишел* т.с. [іб.: 106], нижн.наддніпр. *’дише^л’*, *’диш’іл’*, *’дише^л’* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 106], *д’ишель* є літ. нормою укр. мови [СУМ, 2: 292]. Назва *’дише^л’* фіксується у старопольських

пам'ятках з XV ст. [57, с. 50–51; 27, с. 150], в українських – з XVIII ст. [Тимч.: 722], зафіксовано й у XIX ст. [Жел.: 183; Ум.,Сп., 1: 207]. Номен вживають в ін. слов'янських мовах, пор. рос. *дышло*, біл. *дышаль*, *дышла*, пол. *dyszal*, діал. *dyszla*, *dys'la*, сх.словац. *dišel*, *dyšel*, болг. *дишло*, *дишла* т.с. [Br.: 107; 57, с. 50–51; 104, с. 187]; запозичено через пол. *dyszal* (*dyszla*) від нім. *Deischel* [57, с. 50–51; 104, с. 187], від в.нім. *dīhsel* ‘дишло’ (н.в.нім. *Deichsel* т.с.), від д. **pinhslō*, спорідненого з псл. **teḡ-nōti* [Rud., 2: 132; ЕСУМ, 2: 80–81; Даль, 1: 1264; Фасм., 1: 560; 89, с. 390]. Етнологи підтверджують іноетнічне походження дишля використанням германізму, що активно вживається в народнорозмовній мові [24, с. 361].

Назва *дышло* поширена у волин. (*дишло* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]), поліс. (*дышло*, *дышл'о*, *дышл'о* ‘часть телеги, саней’ [Масл.: 169]), правобер.поліс., сер.наддніпр. *дишло* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104], слобож., нижн.наддніпр. гов. *дишло*, *диш'ло* т.с. [іб.: 106] та є літ. нормою (*дишло* т.с. [СУМ, 2: 292]). Форма сер. р. *дышло* виникла на власному мовному ґрунті [57, с. 50–51]. Номен *дышло* утворює компаративні фраземи *довгий, як дышло* (ВБр) ‘про високу людину’, *як вуз без дышла* (МБ) ‘про вільну людину’.

Прийнято вважати, що *дише"л'* (*дыше"л'*, *дышил'*, *дышин'*) вживають на означення дишля при кінній запряжці, *руд* – при воловій запряжці [57, с. 50–51], див. ще *руд* ‘воловий тягловий засіб’ в українців південних схилів Східних Карпат [27, с. 152], проте ми зафіксували паралельне вживання номенів *руд*, *рудо* і для позначення кінної упряжі.

Номен *руд*, *рудо* (див. ще закарп. борж., марамор. *руд*, ужан. *рудо* ‘дишель’ [ДЛАЗ: № 92], ужан., борж., марамор. *руд* т.с., борж., марамор., верхов. *рут* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], борж., верхов. *руд* т.с. [Лиз.: 307; 68, с. 69], марамор. *руда* ‘дишло’ [Бв: 115], *руд* т.с. [ССк: 324]) поширені також у лемк. (*руд'о* ‘дишель’ [104, с. 187]), бойк. (*рут'ь* ‘дишель въ воловомъ возѣ’ [Дав.: 28], *руд* ‘дишель для коней чи волів’ [38, с. 157]), гуц. говорах (*руд* т.с. [39, с. 161; ГГ: 166; П.,Г.: 168; Ж.,П.: 130]), укр. діал. *рудо* т.с. [Жел.: 841]. Назви *руд*, *рудо* – від угор. *rúd* ‘дишель’, ‘жердина’ [ВРС: 651; 86, с. 622; 104, с. 187], пор. також п. 4.2.2. *Рудок* – суфіксальне утворення від *руд*.

2.3.6. Залізний гак на кінці дишля, де укріплюються нашильники: *гак* (більш. обстеж. гов.), *га/чок* (МБ), *ку/гут* (Ст.), *ку/гутик* (Пв), *'фóрнал'* (Вл, Уж.), *к'лине"ц'* (Уж.), *шпай* (Стж), *к'ін'чак* (Лт), *ба/ранчик* (СП, Сн, Клч), *кр'у/чок* (Гн, Сс, Нл), *к'р'учка* (більш. обстеж. гов.), *к'л'учка* (Квс, НР, ВР), *за/к'іў* (Кв.), *за/к'ю* (Бр, Мк), *за/кова* (Стж), *штыр'* (Трн), *гот'л'юў* (Бл), *ро/сушка* (Стж).

Номен *гак* є нормою української літ. мови [СУМ, 2: 17–18], первісно – від сер.в.нім. *hake(n)* ‘крюк’ [ЕСУМ, 1: 454; 21, с. 31]. Слово *га/чок* – суфіксальне утворення від *гак*, пор. укр. літ. *гачóк* т.с. [СУМ, 2: 42]. Ці лексеми поширені під впливом української літературної мови.

Назву *ку/гут* у значенні транспортного апелятива вживають внаслідок метафоризації: гострий залізний гак асоціюється з фігурою півня, пор. первісне значення *ког'ут* ‘півень’ [ССк: 146]. Таке метафоричне значення «набуває вмотивованості на основі виділення спільної ознаки (асоціації), об'єднаних у метафорі референтів» [155, с. 466]. *Ку/гутик* – демінутив від *ку/гут*.

Слово *'фóрнал'* – через пол. *fornal* т.с. від нім. *Vornagel* (прийменника *vor-* ‘перед’ та іменника *Nagel* ‘цвях’) [ЕСУМ, 6: 120; Вр.: 125], пор. бойк. *форналь* т.с. [Он., 2: 332], *fornal* т.с. у гов. окол. Любліна [SGL, 2: 63].

Номен *к'лине"ц'* виник унаслідок метафоризації первісного значення за подібністю до форми цвяха, пор. первісне значення *klinéc* ‘дерев'яний цвях’ [Н.,Т.: 101], також з ін. значенням *к'лине"ц'* ‘шворінь, залізний стрижень, що вертикально скріплює весь передок воза з розворою’ (п. 2.3.25). Унаслідок такої значеннєвої модифікації слово реалізує нове поняття [126].

Походження *шпай* неясне, це вузькорегіональне утворення, ймовірно, німецького походження.

Назва *к'ін'чак* – суфіксальне утворення від *кін'чати*, див. *к'ін'чак* з ін. знач. у п. 2.4.8. Слово *ба/ранчик*, подібно до *ку/гутик*, вживають у результаті перенесення значення за подібністю.

Номени *кр'у/чок*, *к'р'учка*, *к'л'учка* – суфіксальні утворення від укр. літ. *крюк* < д.ісл. *krókr* ‘гак’; пор. ще д.в.нім. *krucka*, н.в.нім. *Krücke* т.с. [ЕСУМ, 3: 114; Фасм., 2: 390; ЭСРЯ, 2: 8, 423], у пам'ятках зафіксовано з XVII ст. *ключка* ‘петля, скобка’

[Тимч.¹, 1: 368], див. ще з ін. значенням у п. 2.3.26. Слова *за/к'іў*, *за/к'ї* утворені від *заку/вати* шляхом усічення основи. *За/кова* – флективне утворення від *за/к'іў*.

Назву *итыр'* вживають під впливом укр. літ. *итир* ‘циліндричний стержень з конічним кінцем’ [СУМ, 11: 538], первісно – від сер.нижн.нім. *stûr(e)* ‘кермо, руль’ [ЕСУМ, 6: 476].

Лексему *гот/л'їў* уживають унаслідок перенесення значення за подібністю, первісно ‘гачок для плетіння’; пор. такий самий спосіб творення (див. п. 3.14).

Слово *ро/сушка* утворене суфіксальним способом від *'росоха* (див. п. 2.3.14), можливо, через розщеплений кінець дишля.

2.3.7. Насад, опора для широких брусів із двома ручицями на передку і задку воза: *'насад* (більшість обстеж. гов.), *'насач* (ТР, ТПс), *'насадч'ік* (Чр), *насад'чук* (ТПл), *'насачик* (Глб, НС, Ср), *'насач'ік* (Пц), *'полиц'а* (Кн., МБ, Бк, Пв, Клчн, Лц), *по'лиц'а* (Прб, Он.), *по^л'душка* (См.), *п'і'дошва* (Кл, Вч, СП, Сн), *'аб(н)шток* (Ст., ТР, ТПс, ТПл), *'аб(н)шлат* (Уж.), *'роконца* (*'ротонза*, *ро'тонца*) (ВВз, НД, Он.), *колово'рот* (Вр, ВВ), *ко'ливорот* (Вр, ВВ).

Ареал номенів *'насад*, *'насач* (див. також закарп. *на́сад* ‘подібна частина воза, подушка поверх осі’ [57, с. 92], ужан. *на́сад* ‘частина воза (брусок над осями в телігах)’ [КСУ: 39]) поширюється у лемк. (*насад з кланицями* [105, с. 216]), бойк. (*на́сад* т.с. [Он., 1: 476; 36, с. 648], *наса́да* т.с. [57, с. 92]), гуц. (*насад* ‘частина воза’ [39, с. 161], *насад* ‘деталь саней, воза’ [Ж.,П.: 97; П.,Г.: 112], *на́сад* ‘деталь воза для підсилення задньої осі’ [Нег.: 121]), наддністр. (*наса́д* ‘поворотна подушка передньої частини воза’ [Шило: 184]), зах.волин. гов. (*наса́д* ‘частина передка у возі, по краях якого закріплені ручиці’ [Корз.: 170]), у гов. окол. Любліна (*nasad* т.с. [SGL, 2: 111–112]), також частково у поліс., сер.наддніпр. *на/сад* (*на/сади*) т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104], зах.поліс. *наса́д* ‘широкий рухомий брус із двома ручицями на передку воза’ [Арк., 1: 339], слобож. *на/сад* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 106], сх.слобож. гов. *наса́д* ‘широкий рухомий брус на передку воза’, ‘широкий нерухомий брус на задку воза’ [СССл.: 136], укр. діал. *наса́д* [Жел.: 491; Гр., 2: 518], а також укр. літ. *наса́д* ‘основа, на якій тримається ящик воза’ [СУМ, 5: 181]. Назву вживають в ін. слов. мовах [57, с. 92]. Це утворення від *наса́джувати*, *наса́дити* ‘накладати,

настромлювати на що-небудь' [СУМ, 5: 181–182] шляхом усічення основи. Первісним значенням, ймовірно, було йменування частини саней, згодом за подібністю – частини воза [57, с. 92–93], пор. із тим самим значенням у санях (п. 3.10). На сучасному етапі респонденти говорять про частину саней за аналогією до воза.

Назви ¹насадч'ік (*насад'чук*), ¹насачик (*насач'ік*) – суфіксальні утворення від ¹насад, пор. ¹насадч'ік у санях (див. п. 3.10). Слово ¹полиц'а (*по'лиц'а*) вживають унаслідок перенесення значення за зовнішньою подібністю. Про ¹полиц'а див. п. 2.3.4.

Номен *по^vдушка* поширений у складі сільськогосподарської лексики, його вживають унаслідок розширення укр. літ. спец. *подушка* [СУМ, 6: 763], пор. у значенні транспортного апелювання закарп. ¹*подушка* ‘подушка у возі’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], бойк. *пóдушка* ‘дошка в воловому возі, що лежить над підтокою’, ‘вертлюг на середньому *копалі* саней’, ‘насад у санях’ [Он., 2: 96], наддністр. *пóдушка* ‘дерев'яний брусок, який лежить на залізній осі воза’, ‘насад у підтоках’ [Шило: 211], наддністр., волин. ¹*подушка*, волин. *по^vдушка* ‘частина воза’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], зах.волин. *пóдушка* ‘підкладка над задньою віссю у возі’ [Корз.: 187], буков. *пóдушка* ‘частина колісниць від плуга’ [СБГ: 438], у гов. окол. Любліна *roduszka*, *rodoška* т.с. [SGL, 2: 135–136], поліс. *пóдушка*, *подушка* ‘утолщенная часть деревянной оси в телеге’ [Масл.: 183], зах.поліс. *подушка* ‘передня частина воза, на яку кладеться дошка для сидіння’ [Арк., 2: 62], сер.поліс., поліс., сер.наддніпр., нижн.наддніпр. *по^vдушка* ‘частина воза’ [АУМ, 3, ч. 4: 104, 105, 106], наддніпр. *пóдушка* ‘подушка’ [Гр., 3: 248], укр. діал. *пóдушка* ‘дерев'яна накладка, яка лежить на осі воза’ [Жел.: 678]. *По^vдушка* у первинному значенні < псл. **rodušьka* [ЕСУМ, 4: 477–478; Фасм., 3: 301]; пор. ще п. 4.1.17.

Назву *п'ідошва* вживають унаслідок перенесення значення укр. *підóшва* [СУМ, 6: 478] за функційною подібністю, семна ознака ‘нижня частина, опора для інших елементів воза’, також відбувається термінологізація загальної назви. *П'ідошва* < псл. **rodь-*, **šьvь* [ЕСУМ, 4: 394; Фасм., 3: 299].

Словами *ʼаб(п)шток*, *ʼаб(п)шлат* частіше називають дерево у формі жолобка, в який вкладається *вісʼ* воза. У деяких населених пунктах – це однаковий механізм з *ʼнасадом*, який служить опорою для *руʼчицʼ*. Із номенами *ʼаб(п)шток*, *ʼаб(п)шлат* (див. також закарп. *абшток*, *ашток* [АУМ, 3, ч. 4: 105], ужан. *абшток* ‘дерев’яна частина воза, посередині видовблена у формі жолобка, в яку вкладають вісь’ [КСУ: 15], верхов. *акшток* ‘вісь для коліс’ [68, с. 69]) можна порівняти лемк. *ашток*, *аштук* ‘деталь воза’ [104, с. 186], бойк. *ашток*, *абшток*, *акшток* ‘деталь воза, до якої прикріплена вісь’ [Он., 1: 35], *аштук*, *аштук*, *ашток* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], *абшток*, *абштук*, *ашток* т.с. [36, с. 645], гуц. *акшток* ‘дерев’яна деталь воза для підсилення передньої осі’ [Нег.: 19], марамор. *аштук* ‘надосева дощинка воза’ [40, с. 279], наддністр. *акштук*, *акшток* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], *акшток*, *ашток* ‘дерев’яний брусок, який лежить на залізній осі воза’ [Шило: 36–37], зах.волин. *акшук* т.с. [Корз.: 67]; серб. *акшток*, *акштук*, *ашток* т.с. [17, с. 24]. Від нім. *Abschlag* ‘дерев’яна оправа осі воза’ [90, с. 32].

Слова *ʼроконца* (*ʼрогонза*, *роʼгонца*) (див. ще закарп. *роконца* ‘ручиця’ (на насаді саней) [ДЛАЗ: № 213], *роконца* ‘деталь-підпора, на автомашині, возі, санах, що тримає дерево, щоб не розсувалися в краї’ [Бв: 114]) угорського походження, угор. діал. *расонса* ‘дерев’яні упори по боках саней’ [86, с. 621]. Останнє від серб., хорв. *рукуница* ‘ручка, рукоятка, оглобля’ < *рука* [ДЛАЗ: № 213]. Відбувається перенесення значення з однієї частини (ручиця) на іншу (опора для ручиць).

Номен *коловоʼрот* (*коʼливорот*) вживають унаслідок перенесення значення за суміжністю: обертальний рух, що спричинює елемент воза → власне сам елемент. Первинна назва утворена шляхом складання.

2.3.8. Широкий рухомий брус із двома ручицями на передку воза і нерухомий на задку воза для перевезення твердих речовин і т.ін.: *ʼобертенеʼ* (*ʼобертнʼі*) (Стж, Кн., Ст., ВрБ, Вл, Лт, Квс, НР, ВР), *скрут* (Вл, ВрБ), *скʼрутеʼнʼ* (Стж), *веʼртʼлʼу* (Кл, СП, Сн), *ʼвертʼлʼух* (Кв.), *веʼркʼлʼух* (Щр, Кт, Ждн, Пд, Сн), *поʼлицʼа з руʼчицʼами* (Пв, Клчн, Лц), *ʼцани* (Гн, Сс, Нл, Стр., Рс), *ʼрогонза з руʼчицʼами* (Он.), *ʼроконца з руʼчицʼами* (Ол.), *коʼчолʼа* (Бл, Імст.), *коʼчолʼа з руʼчицʼами* (Прб), *коʼрʼшолʼа* (Глб), *коʼрʼшолʼа з руʼчицʼами* (НД), *феʼрґлитʼлуʼ* (Пв), *феʼрґликʼлʼуʼ* (Гн), *феʼрдикʼлʼоʼ* (Кт,

Ждн, Пд), *фe^uрдик^л'уў* (Пв), *ф'ірге^uн^т'оў* (Дл), *форга^т'іў* (Прб), *гур^г'іда не^uред^н'а* (Дн), *гур^г'іда /зад^н'а* (Дн), *кл'у'нак не^uред^н'ій* (Кв.), *кл'у'нак /зад^н'ій* (Кв.), *розво^р'ім* (Сл).

Назву *'обe^uрте^uн'* (*'обe^uртн'і* – ф. мн.) вживають у лемк. (*обертен з клоницями* т.с. [158, с. 41], *обертен* ‘часть воза’ [ВхГЛ: 441], *обёртен* ‘передня частина воза, яка забезпечує поворот дишла’ [Пирт.: 204; Турч.: 203]), лемк., бойк. (*obertyl* т.с. [196, s. 71–72]), бойк. гов. (*obertyń, óbertyń, óbertyń, wóberteń, vobyrtýń, obertyl, obértel, obertyl', óbertyl, wóbertyl'* ‘коловорот (керівник) воза’ [AGB, 1: № 50]), укр. діал. *обёртень* ‘насад’ [Жел.: 538]. Це суфіксальне утворення від *обер^тати* за позначенням виконуваної дії.

Номени *скрут, ск^р'рте^uн'* вживають унаслідок переосмислення загальнонародного *скрут* ‘поворот’ [СУМ, 9: 326] (див. ще п. 5.1.11 ‘вигин дороги’) за визначальною функцією механізму. Ці слова поширені в ін. гов. укр. мови, пор. бойк. *skrut* ‘коловорот (керівник) воза’ [AGB, 1: № 50], *скрут, скрент* ‘вертлюг, на якому повертається насад у кованому возі’ [Он., 2: 226–227], *скрент* ‘поворотна подушка’ [36, с. 645], гуц. *скрут* ‘поворот’ [ГГ: 172; П.,Г.: 177; Нег.: 158], наддністр. *скрут* ‘насад’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], *скрут, скрент* ‘поворотна подушка передньої частини воза’ [Шило: 241], буков. *скрут* ‘частина воза для перевезення снопів’, ‘поворот’ [СБГ: 498], поліс. *скрут* ‘поворотна подушка’ [33, с. 43], степ. *скрут* ‘насад у возі’ [Моск.: 66], укр. діал. *скрут* ‘пристрій для повороту воза’, ‘поворот у возі’ [Жел.: 879], пор. ще укр. літ. *скрут* ‘насад у возі’ [ЕСУМ, 3: 112]. Слово *скрут* утворене від *скрутіти* ‘змінювати напрямок руху вбік від попереднього; звертати’ [СУМ, 9: 329] за допомогою усічення основи. *Ск^р'рте^uн'* – суфіксальний дериват від *скру^тити*.

Номени *ве^uрт^л'у, /вертл'ух (ве^uрк^л'ух)* (див. ще закарп. *верт^л'уг* ‘насад у возі’ [АУМ, 3, ч. 4: 105]) вживають унаслідок розширення укр. літ. *вертлюг* ‘техн. деталь, що з’єднує дві частини механізму і дає можливість одній з них обертатися навколо своєї осі’ [СУМ, 1: 333]. Ареал назви поширюється в ін. гов., пор. бойк. *vertlúx, verklúx, verćúx* ‘коловорот (керівник) воза’ [AGB, 1: № 50], *вертл'уг* ‘коловорот з ручицями’, *верціух* ‘коловорот без ручиць з карбами для драбин’, ‘коловорот у

звичайному возі' [Он., 1: 92], *вертлюх*, *вертлюг* 'поворотна подушка' [36, с. 645], гуц. *вер'л'ух* 'насад у возі' [АУМ, 3, ч. 4: 105], *верклюг* (*ве^uрк'л'уг*, *верт'л'уг*, *верт'л'ух*) 'спеціальний дерев'яний пристрій для підвішування казана' [195, с. 283–284], марамор. *веркл'уг* 'скрут воза, обертальна дошка з ручицями в передку воза' [40, с. 282], наддністр. *вертл'уг*, *верл'ух*, *виртл'ух* 'перекладина, якою скріплені полозки воза' [Шило: 70], буков. *вертл'уг*, *веркл'уг* 'деталь воза, що разом з кошиком залишається нерухомою при повертанні' [СБГ: 49], укр. діал. *вертлюг* 'коливоріт у возі' [Жел.: 64]. *Ве^uрт'л'у*, *'вертл'ух* (*ве^uрк'л'ух*) утворено від *вертіти* [ЕСУМ, 1: 358–360], пор. також *вертлюг* 'прилад, на якому щось обертається' (**vьrljugь*) [Rud., 1: 365].

Складеною назвою *по'лиц'а з ру'чиц'ами* йменують суцільну конструкцію бруса із двома похило вдовбаними кілками. Про *по'лиц'а* див. п. 2.3.4, про *ру'чиц'и* див. п. 2.3.9. Номеном *'цати* називають конструкцію внаслідок переосмислення літературного слова *цан* за подібністю, пор. також укр. літ. *цана* 'у вертикальному положенні; сторч, дибки' [СУМ, 11: 180].

Складені назви *'рогонза з ру'чиц'ами*, *'роконца з ру'чиц'ами*, подібно до *по'лиц'а з ру'чиц'ами* використовують для позначення цілої конструкції, про *'рогонза*, *'роконца* див. п. 2.3.7.

Номени *ко'чол'а*, *кôр'шол'а* та складені назви *ко'чол'а з ру'чиц'ами*, *кôр'шол'а з ру'чиц'ами* є вузьколокальними найменуваннями. *Ко'чол'а*, *кôр'шол'а* – суфіксальні утворення від *корч* < псл. **k^brčь* < **k^br-k-jo*, можливо, від *korę* (*korene*), укр. *корінь* [ЕСУМ, 3: 45–46; Фасм., 2: 340] за матеріалом, із якого виготовлені, пор. вид саней у п. 3.3.

Слово *фе^uрглит'луў* (*фе^uрлик'л'уў*, *фе^uрдик'л'оў*, *фе^uрдик'л'уў*, *ф'ірге^uн'т'оў*, *форга'т'іў*) походить від угор. діал. *forgattyú* т.с. [86, с. 631].

Із номеном *кл'у'пак* (див. ще уточнювальні атрибутиви *не^uред'н'ій*, *'зад'н'ій*) можна порівняти бойк. *kul'pакú*, *kilpакí*, *kul'pак* 'ручиці' [AGB, 1: № 44], *кульпак* 'задня ручиця з підпіркою' [Он., 1: 394], гуц. *кюпаки* 'ручиці' [68, с. 69], *клюпак* 'люшня (частина воза)' [ГГ: 96; Нег.: 94], буков. *клюпак* 'один з дерев'яних стояків, що тримають кошик воза' [СБГ: 211], у гов. окол. Любліна *клерак* 'ручиця' [SGL, 2:

80], укр. діал. *кльо́пак* ‘ручиця (на возі)’ [Жел.: 350]. *Кл’у’пак* – від *кльо́пати* ‘стукати’ < псл. *kljupati, *kljupiti ‘згинати’ [ЕСУМ, 2: 468] або внаслідок безпосередніх мовних контактів від пол. діал. *klirak* ‘люшня’ [Он., 1: 394].

Дериват *розво’р’ім* утворений шляхом усічення основи *розвер’тати* за виконуваною функцією.

2.3.9. Ручиці на передку і задку воза: *ру’чиц’а* (*ручиц’а*), ф. мн. – *ру’чиц’і*, *руш’чиц’а*, *кла’ниц’а* (*пе’^uред’н’а* *кла’ниц’а*, *’зад’н’а* *кла’ниц’а*), *гла’ниц’а*, див. к. № 4 (Додаток Б).

Слово *ру’чиц’а* (*руш’чиц’а*), ф. мн. – *ру’чиц’і* вживають у всіх говорах української мови, здебільшого йменує деталь саней (див. ще закарп. *ручіц’а*, *руч’іц’а*, *лучіц’а* ‘ручиця (на насаді саней)’ [ДЛАЗ: № 213], переваж. *ру’чиц’і* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], *ручиці* ‘деталь у возі’ [68, с. 69]), пор. бойк. *риś’у́сі*, *риś’у́са* ‘ручиці’ [AGB, 1: № 44], *ручіця* т.с. [Он., 2: 198], переваж. наддністр., волин. *ру’чиц’і* ‘ручиці’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], буков. *ручіці* ‘один із задовбаних на кінцях переднього і заднього насадів саней, щоб підтримувати з боків кузов, дошки, драбини, або розсипчастий вантаж’ [СБГ: 471], у гов. окол. Любліна *рисзуса* т.с. [SGL, 2: 156], зах.поліс. *ручіця* ‘ручка у возі, до якої кріпиться драбина’ [Арк., 2: 132], сер.наддніпр. *ручіці* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104], наддніпр. *ручіця* т.с. [Гр., 4: 90], нижн. наддніпр., слобож. *ручіц’і* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 106], укр. діал. *ручіця* т.с. [Жел.: 844]. *Ручіця* т.с. є літ. нормою [СУМ, 8: 917]. Слово *ру’чиц’а* (*руш’чиц’а*), ф. мн. – *ру’чиц’і* – від *ру’ка* суфіксальним способом [Rud., 2: 955–956; ЕСУМ, 5: 136–137].

Назву *кла’ниц’а* (*гла’ниц’а*) та означення-конкретизатори для позначення розміщення *пе’^uред’н’а*, *’зад’н’а* (див. ще закарп. *кланіц’а*, *г’ланіц’а* ‘ручиця (на насаді саней)’ [ДЛАЗ: № 213], ужан. *кланіці* ‘ручиці на возі, що тримають дошки чи драбини’ [КСУ: 31]) вживають також у лемк. гов. (*к’у’аниц’і* ‘ручиці’ [ВхГЛ: 441], *клониці* т.с. [158, с. 43], *кланіця* т.с. [Пирт.: 138], півн.лемк. *kwanic’i*, *kłan’ic’i*, *kłanic’i*, *kłonus’i*, *konus’i*, півд.лемк. *кланіц’а*, *кланіц’а* т.с. [57, с. 74]), бойк. гов. (*к’лон’у́сі*, *к’лон’у́сі*, *к’ланісі* ‘ручиці’ [AGB, 1: № 44]), у гов. окол. Любліна *к’лоніса* т.с. [SGL, 2: 82–83], Володави *к’ло́ніса*, *к’ло́ніса*, *к’лу́ніса*, *к’лун’у́са* та ін. т.с. [Czyż.: № 70], укр. діал. *кланіця*, *клоніця* т.с. [Жел.: 347, 349–350]. Номен поширений в ін. слов. мовах, пор.

словац. *kľanica* т.с., діал. *kľanice* ‘жартівлива назва ніг’, чес. *kľanice* т.с., пол. *kłonica*, *kłonnica*, діал. *kłónica*, *kłodnica* т.с., нижн.луж., в.луж. *kłonica* т.с. Назва *кла'ниці'а* (*гла'ниці'а*) словацького походження. *Гла'ниці'а* < *кла'ниці'а* – результат одзвінчення початкового [к] [57, с. 74].

2.3.10. Люшня у возі: *л'ушн'а* (*л'ішн'а*, *л'ічн'а*) (окремі гов.), *лиўча* (*леўча*) (ВрБ, Вл, Уж., Лт, Бк, Пв, Гн, Сс, Кл, Вч, СП, Сн, Нл, Імст., Он., Трн), *лиўч* (*леўч*) (Іза, Нн), *леўчик* (Дл).

Назва *л'ушн'а* (*л'ішн'а*, *л'ічн'а*) (закарп. *л'ушн'а*, *л'уш'н'а* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]) поширена в усіх говорах укр. мови, пор. лемк. *люшні* ‘залізна складова воза, що зв’язує кінець осі воза з клоницями’ [158, с. 43], *л'уш'н'а*, *л'уш'н'а* ‘міцна опора між кінцем задньої осі колеса, яка підпирає драбину на возі’ [Ган.: № 112], *люсьня* т.с. [Пирт.: 163; Турч.: 167], бойк. *lúšni*, *lúšni*, *lúšna*, *lúšna*, *lúšni*, *l'úšni*, *lúšni*, *lúšni*, *lúšni*, *lúšni*, *lúšni* ‘люшні’ [AGB, 1: № 43], *люшня* ‘люшня’ [Он., 1: 423], *люшні* ‘пристрій, що підтримує драбини спереду воза’ [36, с. 646], гуц. *люшні* т.с. [68, с. 69], *люшня* (*люшні*) ‘частина воза’ [ГГ: 117], наддністр. *люсьня*, *люшня* ‘люшня’ [Шило: 164], наддністр., волин. *л'ушн'а*, *л'уш'н'а* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], центр.поділ. *л'ушн'а* ‘дерев’яна деталь, яка зв’язує вісь воза з полудрабком’ [81, с. 7], зах.волин. *люшня* ‘ручка у возі, яка закріплена на краю осі і підтримує налюшником драбину’ [Корз.: 157], у гов. окол. Любліна *luszniá*, *lušnia* т.с. [SGL, 2: 99–100], зах.поліс. *люшня* ‘деталь у возі, яка зв’язує вісь із полудрабком’ [Арк., 1: 296], поліс., сер.наддніпр. *л'ушн'а*, *л'ішн'а*, *л'ушн'а* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104], наддніпр. *люшня*, *лушня*, *лучня* ‘кривой кусок дерева, верхнім концем упираючийся в верхнюю связь телеги, а нижнім надаваючийся на ось, чем поддерживается полудрабок’ [Гр., 2: 383, 384, 390], нижн.наддніпр., сх.слобож. *л'ушн'а*, *л'ушн'а*, *л'ушн'і*, *л'ушн'а*, *л'ушн'і* ‘люшня’ [АУМ, 3, ч. 4: 106; СССл.: 122]; *люшня* є літ. нормою укр. мови ‘дерев’яна деталь, яка зв’язує вісь воза з полудрабком’ [СУМ, 4: 575]. Назва *люшня* зафіксована у пам’ятках [XVI, Тимч.¹, 1: 415], *люшня*, *люшня* т.с. [XIX, Жел.: 420; Б.-Н.: 215]. У говірках вживають під впливом укр. літ. мови, первісно – від сер.в.нім. *liuhse* (н.в.нім. *Leuchse*), нім. діал. *Leuchse*, *leusche* т.с., можливо, через зах.слов. мови [Rud., 2: 785; ЕСУМ, 3: 332–333;

Фасм., 2: 547; 57, с. 88; Вр.: 304]. Варіанти *л'ішн'а*, *л'ічн'а* – наслідок зближення *л'ушн'а* з *лучіти*, *сполучати* [57, с. 88].

Спостерігаємо паралельне вживання *лиўча* (*леўча*) та *лиўч* (*леўч*). Аналізовані назви (див. ще закарп. *лиўч*, *лиўча*, *лиўч'і* ‘люшня’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], ужан. *лівча* т.с. [КСУ: 35], борж. *ливча*, *ливч* т.с. [Лиз.: 286], марамор. *ливч* т.с. [ССк: 161], зокрема і на території Румунії *леўча* т.с., *ліўча* ‘люшня (з переду воза)’ [40, с. 298]) поширені також у лемк. (*ліўчі* ‘підпорки для драбин’ [104, с. 188], *леўча*, *леўч*, *л'еўча*, *ліўча* т.с. [Ган.: № 112], *лівча* т.с. [Пирт.: 159]), бойк. (*леуці*, *леуші*, *леуца*, *леуці*, *леуці*, *леуца*, *луїці* ‘підпірки люшні’ [AGB, 1: № 42], *леўча* ‘люшня’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], *лєвча*, *лєўч'а*, *лєўча* т.с. [Он., 1: 405–406]), гуц. (*леўч* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], *левч* т.с. [П.,Г.: 92]), сх.слобож. гов. (*лєвча* ‘міцна дерев'яна опора, що зв'язує вісь воза з полудрабком’ [СССл.: 116]), укр. діал. *лєвчá* ‘люшня’ [Жел.: 399]. Номен *лиўча* вживають в інших мовах, пор. словац. діал. *lovča*, *levča*, *lievč*, *lievča*, *l'ovč*, *l'oč* ‘kľanica’, пол. *lewczá*, чес. *l'evča*, серб. *лијевча*, *левча* т.с. Слова *лиўча* (*леўча*), *лиўч* (*леўч*) запозичені від н.в.нім. *Leuchse*, нім. *Leusche* < сер.в.нім. *liuhse* т.с.; пор. ще угор. *löcs*, діал. *lõücs* ‘люшня; нога’ [ЕСУМ, 3: 207–208; Он., 1: 405–406; 86, с. 607; ССк: 161]. Існує також думка про запозичення угорської назви через посередництво слов'янських мов від німецької [57, с. 88–89]. Номени *лиўч* (*леўч*), *лиўча* (*леўча*) стали основою для компаративів *г'лупий*, *йак лиўч* (Сн), *гі лиўча* (Олек.), *дур'ний ги ливч* (Ск) [Ск: 161] ‘про дурну, розумово обмежену людину’, *ходить*, *йак лиўч* (МБ) ‘про людину у стані алкогольного сп'яніння’. Назва *леўчик* – демінутивне утворення від *леўч*.

2.3.11. Налюшник, кільце, яким прив'язується люшня до полудрабка: *огож'ва* (Бл), *о'жбўка* (Чр), *друт* (Кн.).

Найменування *огож'ва* утворене префіксальним способом від *гуж-ва* < псл. **gožьva* ‘гуж, ремінь для кріплення голоблі до хомута’ [ЕСУМ, 1: 613–614]. На основі семної характеристики ‘прикріпляти’ відбувається перенесення значення. Слово *о'жбўка* виникло внаслідок народної етимології.

Назва *друт* є фонетичним варіантом укр. літ. *дріт* ‘металевий виріб у вигляді гнучкої нитки або тонкого прута’ [СУМ–20, 4: 481], первісно – від нім. *Draht* ‘дріт’ через пол. *drut* т.с. [ЕСУМ, 2: 131].

2.3.12. Розвора, міцна жердина, якою подовжується віз: *з'вора* (*с'вора*), *ро^уз'вора* (*руз'вора*, *уз'вора*, *ро^уз'в'ір*, *роз'вур*, *роз'вур*), *ро^уз'ворина*, *посе^тредниц'а*, *осе^тредок*, *друк*, *ру^док*; див. к. № 5 (Додаток Б).

Номен *з'вора* (*с'вора*) (див. також закарп. ужан. *звора* (*свора*), *дзвора* т.с. [ДЛАЗ: № 414; АУМ, 3, ч. 4: 105; КСУ: 29]) вживають у лемк. (*звора* ‘частина воза, що з'єднує передню і задню теліги’ [158, с. 43], *свора* т.с. [105, с. 216], *свора* ‘што тримат передні колеса у воза’ [ВхГЛ: 464], *свора*, *звора*, *цвора* т.с. [104, с. 187; Ган.: № 115], *звора* ‘пристрій у задній частині воза, що кріпить її постійне положення’ [Пирт.: 112]), бойк. (*звора* т.с. [68, с. 69; 38, с. 157], *звора* ‘розвора’ [Он., I: 301], *свора*, *свірка* т.с. [36, с. 645]), наддністр. (*свора* т.с. [Шило: 236]), півд.-зах. гов. (*звора*, *свора* т.с. [Ник.: 57]).

Ареал назв *ро^уз'вора* (*руз'вора*), *ро^уз'в'ір* (*роз'вур*) (див. також закарп. ужан., верхов., марамор. *розвора*, *рбзвора*, *рузвора*, *узвора*, *лузвора*, *вузвора*, *розвур*, борж. *рбзвур*, *рбзвур* [ДЛАЗ: № 414; АУМ, 3, ч. 4: 105]) продовжується в лемк. [Ган.: № 115; Турч.: 281], бойк. [15, с. 77; 36, с. 645; Он., 2: 182], гуц. [39, с. 161; Ж.,П.: 128; П.,Г.: 166; Нег.: 151], наддністр. [Шило: 230], волин. [АУМ, 3, ч. 4: 105], поліс. [Масл.: 185; Ник.: 57], зах.поліс. [Арк., 2: 125], поділ., поліс. [82, с. 140] говірках, у гов. окол. Любліна *rozwora* т.с. [SGL, 2: 154–155], Володави *roz-*, *ru^oz-*, *ruz-* (*wora*), (*roz*) *-vora*, *-wora*, *-v^uora*, *-w^uora*, *-v^ora*, *-w^ora* т.с. [Czyż.: № 146, 147], сер.наддніпр. *роз'вора* т.с. [189, с. 91], всюди у слобож., нижн.наддніпр. гов. [АУМ, 3, ч. 4: 104, 106]; пор. ще *розвора* ‘шест для удлиненія воза’ [Жел.: 814; Гр., 4: 36], укр. літ. *розвора* ‘жердина, якою подовжують віз’ [СУМ, 8: 640]. *З'вора* (*с'вора*), *ро^уз'вора* (*руз'вора*), *ро^уз'в'ір* (*роз'вур*) – похідні від *вір* ‘жердина, огорожа, частокіл’ (від псл. **vor-/*ver-* ‘запирати; замикаєти’) [ЕСУМ, 5: 106–107; іб., 1: 401–402; 57, с. 119–120].

Найменування *ро^уз'ворина* вживають у поліс. ‘жердина, якою подовжують віз’ [Масл.: 185], наддніпр., нижн.наддніпр. *роз'ворина* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104, 106], степ. гов. *розворина* т.с. [Гр., 4: 36]. Це суфіксальне утворення від *ро^уз'вора*.

Назва *посе^uредниця*'а (див. ще закарп. верхов. *посе^uредниця*'а, *посе^uренниця*'а [ДЛАЗ: № 414]) мотивована місцем розміщення жердини, якою подовжується віз, пор. бойк. *посередняк*, *посеренник* т.с. [68, с. 69; 38, с. 157]. Похідне від укр. діал. *посередній* 'срединный' [Гр., 3: 358].

Слово *осе^uредок* (див. ще закарп. верхов. *осередок* т.с. [68, с. 69]) – префіксально-суфіксальне утворення від *сере^dдина*.

Номеном *друк* називають металеву жердину, що сполучає частини воза, внаслідок розширення значення укр. літ. *дрюк* 'велика товста дерев'яна палиця' [СУМ, 2: 427], пор. лемк. *друк* 'дрюк' [Пирт.: 84; Турч.: 91], бойк. *друг* 'розвора' [Он., 1: 235], гуц. *дрик* 'вісь колеса' [Ж.,П.: 51], *друк* 'жердина, дрюк' [Нег.: 65], поліс. *друг* 'жердина, яка сполучає передок і задок воза' [Ник.: 58]; див. також *друкъ* 'шест, рычаг' [XIX, Тимч.¹, 1: 234]. Про походження *друк* див. п. 2.3.5.

Назва *ру^dдок* – суфіксальне утворення від *руд* (див. п. 2.3.5).

2.3.13. Розворювати, подовжувати віз розворою для перевезення довгих колод, дощок і т.ін.: *ро^yз'вор'увати* (більшість обстеж. гов.), *ро^yст'і'гати* (Стж, МБ, ТР, Шр), *ро^sт'а'гати* (Імст., Шр), *ро^sт'а'гати* (Глб, НС, Бл, Он., Кв.), *ро^sпу^sтити* (Ст., Лт, Чр), *ро^sпуш'чати* (Стж, ВрБ, Вл, ТПс, ТПл, Стр., Рс, Ол., Рк), *ро^sби'рати* (ВрБ, Сл), *ро^sци'лити* (Трн), *ро^sци'л'ати* (Чр).

Із діал. номеном *ро^yз'вор'увати* порівняйте укр. літ. *розворювати* т.с. [СУМ, 8: 641]. Суфіксальне похідне від *роз'вора* (див. п. 2.3.12).

Діалектні назви *ро^yст'і'гати*, *ро^sт'а'гати*, *ро^sт'а'гати* вживають відповідно до загальноприйнятих форм *розтягати*, *розтягувати* [СУМ, 8: 836–837]. Це префіксально-суфіксальні утворення від *т'а'гати*.

Номени *ро^sпу^sтити*, *ро^sпуш'чати* виникли внаслідок розширення значення загальнонародних *ро^sпускати*, *ро^sпустити* [СУМ, 8: 782–784, 785], які є префіксальними утвореннями від *пус'тити*, *пуш'чати*.

Назва *ро^sби'рати*, на противагу закарп. марамор. *розбирати* 'розкладати, розз'єднувати на частини; розчленовувати' [ССк: 309], дещо змінює семантику, оскільки *ро^sби'рати* має значення 'умовно розз'єднувати на частини, проте не

відокремлюючи, залишаючи єдиним цілим конструкцію воза'. Лексеми *розби'рати*, *розси'лити*, *розси'л'ати* – конфіксальні похідні.

2.3.14. Дерев'яна розвилка, в яку насаджений дишель воза: *с'ниці'і* (*ш'н'іци*, *с'н'іци'і*), *соха*, *розсоха* (*ро'з'соха*), ф. мн. – *росохи*, *ре'упеха*; див. к. № 6 (Додаток Б).

Із номеном *с'ниці'і* (*ш'н'іци*, *с'н'іци'і*) можна порівняти лемк. *сниці* 'частина воза' [158, с. 41], *спус'і*, *шнісу*, *сніци'і* т.с. [57, с. 125], *сн'іци'і*, *сніци'і*, *шн'іци'і* т.с. [104, с. 187], лемк., бойк. *спусі* т.с. [196, с. 71], бойк. *сніци* 'передні сниці воза', 'задні сниці воза' [Он., 2: 233; 57, с. 125; 36, с. 648], карп. *сниці* т.с. [68, с. 69], гуц. *сніци* 'дерев'яна розвилка, на яку насаджують дишель воза' [ГГ: 174], *сніци* 'поздовжній брус, до якого прикріплюють дишель воза' [Нег.: 160], *сниці* 'частина воза' [68, с. 69], закарп., наддністр., волин. переважно *с'ниці'і* 'сниці' [АУМ, 3, ч. 4: 105], наддністр. *сніци* 'деталь у передній частині воза' [Шило: 243], покут.-буков. *сніця* 'сница, часть экипажа, куда вкладывается дышло' [Гр., 4: 161], буков. *сніця* 'частина воза (дерев'яні бруски, до яких прикріплюється вісь і дишель' [СБГ: 504], зах.волин. *снэци* 'дерев'яна деталь у передку воза, в якій закріплений дишель', 'дерев'яна розвилка у задній частині воза, в якій закріплена розвора' [Корз.: 223], у гов. окол. Любліна *sznice*, *šnice* т.с. [SGL, 2: 186, 192], поліс. *сніци*, *сници* т.с. [29, с. 68–69], *сніци* 'крестовина' [Масл.: 187], зрідка поліс., сер.наддніпр., слобож., нижн.наддніпр. *с'ниці'і* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104, 106]; а також укр. діал. *сніця* 'кронштейни дишля' [Жел.: 890; Б.-Н.: 334], укр. літ. *сніця* 'подовжній брус, за допомогою якого кріпляться інші частини плуга, воза, культиватора і т.ін.' [СУМ, 9: 423].

Назву *с'ниці'і* (*ш'н'іци*, *с'н'іци'і*) вживають в інших слов'янських мовах, запозичена від н.в.нім. *Schnitz* (*Schnitt*) 'розріз, проріз'; реконструйована псл. форма **ojesъnica*, похідна від **oje* (род. в. *ojese*) 'війя', імовірно, також від псл. **snovati* 'снувати' [ЕСУМ, 5: 334; Фасм., 3: 699; Вг.: 533; 104, с. 187; 57, с. 125–126].

Лексему *соха* (див. ще закарп. *соха* 'рогатина' [Н.,Т.: 171]) вживають у лемк. (*соха* 'соха, дерев'яний плуг' [Пирт.: 286]), бойк. (*соха* 'розсоха' [Он., 2: 239]), гуц. (*соха* 'столб, подпорка, преимуществ. вилообразная на конце' [Гр., 4: 170–171], *соха* 'палиця, розщеплена на кінці' [ГГ: 175], *соха* 'кілок чи палиця, з вилоподібним розгалуженням' [П.,Г.: 180]), наддніпр. гов. (*соха* 'столб, подпорка, преимуществ.

виллообразная на конце' [Гр., 4: 170–171]), укр. діал. *со́ха* 'розвилка, розвилена жердина' [Жел.: 898], укр. літ. *соха́* 'товста жердина, стовп, перев. з розсохою на кінці, що служить підпорою, підставкою до чого-небудь' [СУМ, 9: 473] < псл. *soxa 'дерево з розвилкою' [ЕСУМ, 5: 362–363; Фасм., 3: 729–730; Вр.: 505–506]. Відбулася спеціалізація номена через використання деталі як частини воза.

Слово *розсоха* (*роʷз/соха*), ф. мн. – *росохи* (див. ще закарп. *не/редні ро/сохи* 'сниці' [АУМ, 3, ч. 4: 105], *росохи* 'підтоки' [іб.], ужан. *росо́хи* 'частина воза, що кріпиться до задньої теліги' [КСУ: 48]) функціонує в ін. говорах, пор. гуц. *розсо́ха* (*россо́ха*) 'дерево з двома верхками' [ГГ: 165], *росо́ха* 'роздвоєння чогось' [П.,Г.: 167], гуц., наддніпр., слобож. *розсо́ха* 'розвилка, развилина, место, где что-либо раздвояется, напр. бревно с виллообразным концем, место, где расходятся ноги, распутье и пр.' [Гр., 4: 58], зах.поліс. *росо́ха* 'роздвоєна на кінці палиця' [Арк., 2: 127], укр. діал. *розсо́ха* 'розсохи' [Жел.: 832], укр. літ. *розсо́ха* 'розгалуження двох гілок, відростків на дереві, роздвоєння на кінці якого-небудь предмета' [СУМ, 8: 813]. Це утворення від *розси/хати* / *роз/сохнути* внаслідок усічення із морфонологічними змінами.

Назву *ре^uнеха* традиційно вживають зі значенням 'довга сорочка', пор. гуц. *репéха* 'домоткана сорочка' [П.,Г.: 163], *репéжник* 'палиця для вибивання' [іб.], запозичена від частини складного нім. *Kripp(en)tuch* (*Krippe* 'ясла, корито', *Tuch* 'сукно, лляне полотно') [ЕСУМ, 5: 63; Фасм., 3: 473] на основі вторинної номінації.

2.3.15. Передні сниці: *не^uред'н'і с'ниці'і* (*ш'н'іци, с'н'іці'і*) (Стж, ВрБ, Ст., Вл, Уж., Лт, МБ, КПс), *не^uред'н'а /соха* (ЧТ, Кв., КсП, Кст), *не^uрид'н'а* (*не^uред'н'а*) */розсоха* (*роʷз/соха*) (більшість обстеж. гов.).

Аналізовані двокомпонентні назви конкретизують місце розміщення сниць.

2.3.16. Задні сниці: *'зад'н'і с'ниці'і* (*ш'н'іци, с'н'іці'і*) (Стж, ВрБ, Ст., Вл, Уж., Лт, МБ, КПс), *'зад'н'а /соха* (ЧТ, Кв., КсП, Кст), *'зад'н'а /розсоха* (*роʷз/соха*), *'зан':а ро/соха* (більшість обстеж. гов.).

Складені назви вживаються аналогічно до п. 2.3.15.

2.3.17. Півмісяці на сницях: *се^uр'ни* (Лт, Глб, НС), *се^uр'ны* (Стж, Кн., Ст.), *сыр'ны* (Пц), *'дуги* (Кн., Шр), *п'йате /коле^uсо* (См.), *кова'н'а* (Пв), *баг'ры* (Трн).

Назви *се^р/ны* (*се^р/ны*, *сыр/ны*), *дуги*, *п'яте* *коле^{со}*, *баг/ры* виникли внаслідок переосмислення укр. літ. *серп* ‘те, що формою нагадує сільськогосподарське знаряддя серп’ [СУМ, 9: 139], *дуга* ‘те, що має форму округлої кривої лінії’ [іб., 2: 431], *кóлесо* ‘деталь машини, механізму чи пристрою у вигляді кола для передачі або регулювання руху’ [іб., 4: 219], *баг/ры* (див. п. 2.4.7) за зовнішньою подібністю. Відбулися процеси метафоризації та розширення значення внаслідок термінологізації, оскільки загальноновживані номени стали спеціалізованими словами-термінами (елементи конструкції воза), пор. *дуги* з ін. значенням у п. 4.1.15. Про *кова/н'а* див. п. 2.4.5.

2.3.18. Підойма, поперечний брус на задньому кінці передніх сниць, що допомагав підтримувати горизонтально самі сници і дишель: *п'і/дойма* (*пуд/дойма*), *пе^ре^к/ладина*, *поне^р/речка*, *поне^р/речник*, *пе^ре^м/мичка*, *пе^ре^х/рест'а* (*пе^ре^х/рист'а*), *пе^ре^х/рестина*, *пе^ре^б/бойіна* *розсох* (*роз/сух*), *пуд/гуз'а*, *пуд/росошник*, *пудх/востина*, *пуд/голнина* (*пуд/голина*, *п'ід/голина*, *п'ід/галина*, *под/голина*, *под/голнина*), *гач'і*, *п'і/дошва*; див. к. № 7 (Додаток Б).

Слово *п'і/дойма* (*пуд/дойма*) вживають також у лемк. (*підойма* ‘деталь воза’ [158, с. 41], *підб́йма*, *пудб́йма*, *підб́йма* т.с. [104, с. 187], *підб́йма* т.с. [Пирт.: 233]), бойк. (*підб́йма* ‘(у возі) підойма’ [Он., 2: 69]), гуц. (*підб́йма* ‘важіль’, ‘деталь воза, млина та ін.’ [ГГ: 149; П.,Г.: 139], *підб́йма* ‘деталь воза’ [Нег.: 134]), частково закарп., наддністр., волин. (*п'і/дойма* ‘підойма’ [АУМ, 3, ч. 4: 104, 105]), покут.-буков. (*підб́йма* т.с. [Гр., 3: 173]), буков. (*підб́йма* ‘частина сниць, яка пересувається під розворою й утримує дишель на потрібній висоті’ [СБГ: 420]), у гов. окол. Любліна *roddejta*, *rodejta*, *roduta* т.с. [SGL, 2: 131, 132, 137], нижн.наддніпр. гов. (*підб́йма* ‘підойма’ [АУМ, 3, ч. 4: 106]), укр. діал. *підб́йма* ‘деталь у возі’ [Жел.: 646], пор. також укр. літ. *підб́йма* ‘підвага, важіль’ [СУМ, 6: 477]. Номен *п'і/дойма* (*пуд/дойма*) – від *підійма́ти* шляхом усічення основи через функцію конструкції.

Номен *пе^ре^к/ладина* функціонує внаслідок розширення загальнонародного *перекла́дина* ‘брус, дошка, палка і т.ін., закріплені кінцями на двох опорах’ [СУМ, 6: 197], пор. також наддністр. *перекла́дина* ‘частина жорен’ [Шило: 196], укр. діал.

*переклада*дина ‘поперечний брус, балка’ [Жел.: 616]. *Пе^uре^uк^lади*на – суфіксальне утворення від *перекла^dати*.

Із назвами *попе^uречка*, *попе^uречник* у транспортному значенні можна порівняти укр. літ. *поперéчка*, *поперéчник* ‘поперечно прикріплений між двома опорами брус, дошка, палиця і т.ін.’ [СУМ, 7: 195]; а також закарп. *poperečka* ‘двуручная пила’ [Н.,Т.: 149], бойк. *поперéчка* ‘орана поперек загона вузька смуга землі на краях і вздовж масиву’ [Он., 2: 113], поліс. *поперéчка сниц^l* ‘поперечний брусок у задній частині сниць, на який опирається розвора’ [АУМ, 3, ч. 4: 104], *поперечка* ‘поперечний брусок у розвилці’ [29, с. 68–69], слобож. *поперéчка* ‘деревянная дощечка, прибитая в санях спереди, соединяющая один *стягол* с другим’ [Гр., 3: 327], укр. діал. *поперéчка*, *поперéчник* ‘те, що лежить поперек чогось’ [Жел.: 703]. Деривати *попе^uречка*, *попе^uречник* утворені суфіксальним способом від *поперéк*, пор. *попе^uречка* з ін. значенням у п. 4.1.9.

Слово *пе^uре^uмичка* виникло внаслідок розширення значення загальнонародного *перемічка* ‘споруда, яка обмежує приплив води куди-небудь’ [СУМ, 6: 226] за семною ознакою ‘обмежувати рух дишля’, пор. також наддністр. *перémичка* ‘перенісся’ [Шило: 196], поліс. *перémички* ‘клочья’ [Лис.: 157]. Назва похідна від укр. літ. *перемикáти* ‘з’єднувати перемичкою’ [СУМ, 6: 225].

Номен *пе^uре^uх^lрест^a* (*пе^uре^uх^lрист^a*) виник внаслідок переосмислення загальнонародного *перехрéстя* ‘поперечна частина хреста або предметів, подібних до хреста’ [СУМ, 6: 316], пор. також бойк. *перехрíстя* ‘підойма’, ‘важіль’ [Он., 2: 56], гуц. *перехрéстя* ‘два бревна, две планки, доски, полосы накрест одна на другу положення – отдельно или как часть различных снарядов’ [Гр., 3: 143], *перехрéст^u* ‘два предмети, покладені перпендикулярно’, *перехрéщ^u* ‘деталь самокічки’ [П.,Г.: 136]. *Пе^uре^uх^lрест^a* (*пе^uре^uх^lрист^a*) – від *перехрес^lтити* за допомогою нульового суфікса; *пе^uре^uх^lрестина* – суфіксальне утворення від *пе^uре^uх^lрест^a* (< *хрест*, запозиченого через ст.сл. *крѣстѣ* від гр. *Χριστός* ‘Христос, помазаник’ [ЕСУМ, 6: 209; Фасм., 2: 374; Белей: 96]), пор. з ін. знач. у п. 5.1.10.

Компонент *пе^uре^uбойі*на у складеній назві *пе^uре^uбойі*на /*розсох* (*роз^lсух*) поширений також у бойк. *перебóйна*, *перебóйна* ‘перегородка в хліві між кіньми та

іншою худобою' [Он., 2: 48], покут.-буков. *переб'їна* 'поперечная перекладина креста' [Гр., 3: 109], буков. говірках *переб'їна* 'зйомна, пересувна стінка у засіках' [СБГ: 397], укр. діал. *переб'їна* 'перегородка', 'поперечна балка', 'перекладина' [Жел.: 610]. Слово *pe^ure^uбойіна* утворене суфіксальним способом від *пере^uбити*, відбуваються морфонологічні зміни.

Назва *пуд^uгуз^u'а* утворена префіксально-суфіксальним способом від *гуз^u'а* 'орма, задня частина човна; зад' < псл. *gozъ (*gozrъ), *guzъ [Rud., 1: 758; ЕСУМ, 1: 614; Фасм. 1: 471–472; Вр.: 164].

Слово *пуд^uросошник* утворене преф.-суф. способом від *ро^uсоха*, *розсоха* (*ро^uз^uсоха*) (див. п. 2.3.14), мотивоване місцем розміщення конструкції.

Унаслідок перенесення значення утворений номен *пудх^uвостина* – від *хвіст*, пор. лемк. *підхвостіна* 'ремінь із кінської упряжі, який кріпиться до хомута й тягнеться до хвоста коня' [Пирт.: 233], наддністр. *підхв'остина* 'частина хомута – ремінець, що йде від вуздечки до хвоста' [Шило: 205], наддніпр. *підхвістя* 'место под хвостом' [Гр., 3: 184].

Назва *пуд^uголина* та фонетичні варіанти *пуд^uголина*, *п'ід^uголина*, *п'ід^uгалина*, *под^uголина*, *под^uголина* – преф.-суф. утворення від *горло*, пор. первісне значення 'нижня частина ярма' (п. 4.2.6).

Номен *гач'і* виник унаслідок переосмислення діал. *гачі* 'штани' за зовнішньою подібністю конструкції, пор. також первісне значення закарп. *гач'і* 'широкие мужские штаны' [Н.,Т.: 82], гуц. *гачі* 'штаны' [Гр., 1: 277], *гачі*, *гачі* т.с. [ГГ: 44, 52], *гачі* 'штани з битого сукна' [П.,Г.: 33], буков. *гачі*, *гачі* 'верхні чоловічі штани з сукна домашнього виробу' [СБГ: 69, 81], укр. діал. *гачі* 'ногавиці' [Жел.: 138]. Назва *гач'і* < псл. *gatja, *gatjě, пор. також угор. *gatyá* 'кальсони, селянські штани', фін. *kaattio* 'штани' – можливо, від псл. *gatiti 'прикривати' [Rud., 1: 585; ЕСУМ, 1: 483–484; Фасм., 1: 397–398; Вр.: 131]. Про *п'ід^uдошва* див. п. 2.3.7.

2.3.19. Назви для пристрою, яким сповільнюють або зупиняють рух воза: *пудо* (Вр, ВВ, Гн, Сс, Стр., Рс, Дн, Сл, Імст., Прб, Он., Ол., Шр, Дл, Кв.), *пуда* (Трн), *пудм'ит* (Кн.), *ланц* (*лан'ци*) (більшість обстеж. гов.), *гам* (Стж, ВрБ, Вл), *га^uмуу* (*га^uмюу*) (Глб, НС, Ср, Клчн, Лц), *га^uм'оу* (ВрБ), *га^uмуле^u'ц'* (Бк), *га^uмул'а* (Бр, Сл,

Бл), *га'муїник* (Чр), *'гал'ма* (Вч, СП, Сн), *с'топор* (Пл, Прб), *с'топур* (Лц, НД), *стопур'ник* (НД), *райч* (Уж.), *шлайф* (ВрБ, Вл, Лт, Щр, Кт, Ждн, Вр, Пд, ВВ, Скт, Пв), *лайф* (Лт), *шлийф* (Кн., МБ), *гийф* (Стр.), *фийк* (Стж, Вл, Чр, Пв, СП, Сн, ВВз, Нл, Стр., Рс, НД, Квс, НР, ВР, Прб, Іза, Дл, Кв.), *фийг* (Стж), *'тормоз(с)* (Пл).

Серед пристроїв, за допомогою яких сповільнюють або зупиняють рух воза, розрізняють гальмо для дерев'яного воза: *'путо*, *ланц*, *гам*, *га'муї* (*га'мїї*), *га'муле"ц'*, *га'мул'а*, *га'муїник*, *'гал'ма*, *с'топур*, *стопур'ник*, *райч*. «Простими були *пута*, коли *ланц* (залізний ланцюг) пропускали між спицями задніх коліс та *закапчували* (закріплювали) його кінці у вузол. Ланцюг кріпили на драбину біля заднього колеса» [84, с. 382]. Номенами *шлайф*, *лайф*, *шлийф*, *гийф*, *фийк*, *фийг* називають пристрій для сповільнення руху сучасного воза на гумових колесах. «Шлайф – пристрій на задніх колесах, що притискає, затягує (виштовхує з-під воза) колесо до *ливчі*, не даючи йому крутитися. Для його застосування під возом робили спеціальну ручку, яка *закручувалася* і *відкручувалася*» [іб.]

Первісним значенням слова *'путо* є 'ремінь, мотузка, ланцюг, якими стягують ноги коневі' (див. ще закарп. верхов. *рїто* 'длинная веревка для связывания бревен' [Н.,Т.: 156]), пор. укр. літ. *п'уто* т.с. [СУМ, 8: 404]; ареал назви продовжується в ін. укр. гов., пор. бойк. *п'уто* 'путо' [Он., 2: 162], гуц. *п'уто* 'гальмо; завада; перешкода' [П.,Г.: 160], зах.поліс. *п'уто* 'шнурок, яким зв'язують ноги тварини, щоб обмежити їхнє пересування' [Арк., 2: 108], поліс. *п'уто* 'віршовка, якою зв'язують ноги коням під час пасіння' [Лис.: 180], наддніпр. *п'уто* 'путы' [Гр., 3: 502], слобож. *п'ута* 'вездечка без вудил для прив'язування коня' [146, с. 123]; також *п'уто* 'з'єднання, пута' [Жел.: 790], *п'ута*, *п'уты* 'оковы' [Б.-Н.: 306]. У транспортному значенні номен *'путо* виник через розширення значення, спричиненого функцією мотузки, якою зупиняють пересування воза. *'Путо* 'путо' < псл. **poto* т.с. [ЕСУМ, 4: 641; Фасм., 3: 412–413], пор. *'путо* 'гальмо на санях' у п. 3.13. Про *'пудм'іт* див. п. 3.13.

Ареал назви *ланц* поширюється в інших говорах (див. ще закарп. *ланц* 'довгий і товстий ланцюг' [КСУ: 35; Н.,Т.: 112; ССк: 159]), пор. лемк. *їанц* 'великий ланцюг' [ВхГЛ: 431], *ланц* 'прилад сповільнювати або зупиняти рух воза' [Ган.: № 121], *lanc* 'ланцюг' [197, с. 316], бойк. *ланц* 'ланцюг' [Он., 1: 403], гуц. *ланц* т.с. [Гр., 2: 343;

ГГ: 109; П.,Г.: 91; Нег.: 104], наддністр. *ланц* т.с. [Шило: 159], буков. *ланц* т.с. [СБГ: 252], укр. літ. *ланцюг* ‘ряд металевих кілець, послідовно з’єднаних одне з одним’ [СУМ, 4: 446]; також *ланц* ‘ланцюг’ [Жел.: 397]. Назву вживають в інших слов’янських мовах, пор. словац. *lanc* ‘ланцюг’, болг. *ләнец* ‘ланцюжок для годинника; металева прикраса’, *ланц*, *ланци* т.с., серб., хорв. *ланац* ‘ланцюг, ланцюжок’, *lanc* т.с., словен. *lānes* ‘ланцюг’. *Ланц* – від угор. *lānc* ‘ланцюг’ [ЕСУМ, 3: 191–192; 86, с. 607]. Відбувається спеціалізація номена, зумовлена використанням ланцюга для гальмування воза, пор. *лан’ци* ‘гальмо на санях’ у п. 3.13.

Номен *гам* (див. ще закарп. ужан. *гам* т.с. [КСУ: 23]) вживаний у лемк. (*гам*, *га́ма* ‘прилад сповільнювати або зупиняти рух воза’ [Ган.: № 121]), бойк. гов. (*гам* ‘гальмо у формі шифлі’ [Он., 1: 159]), а також *гам* т.с. [Жел.: 136]. Слово *гам* – від сер.в.нім. *hamen* ‘стримувати; (первісно) прив’язувати ногу до голови (тварині на пасовиську, щоб не втікала)’, н.в.нім. *hetmen* ‘стримувати’, ‘зупиняти’, д.нижн.нім. *hetmen* ‘гальмувати, зачиняти, замикати’ [Rud., 1: 556; ЕСУМ, 1: 466], д.в.нім. **hamal* ‘путо для тварин’ шляхом усічення основи.

Ареал транспортного апелятива *га’муў* (*га’мўў*, *га’мôў*) продовжується в інших українських говорах, пор. лемк. *гамóў*, *га́моў* ‘прилад сповільнювати або зупиняти рух воза’ [Ган.: № 121], бойк. *гамів* ‘гальмо у формі ‘шифлі’” [Он., 1: 159], укр. діал. *га́мів* ‘гальма’ [Жел.: 136; Гр., 1: 270]. Слово *га’муў* (*га’мўў*, *га’мôў*) – суфіксальне утворення від *гам*.

Ізогласа номена *га’муле^{иц}* продовжується в інших укр. говорах, пор. лемк. *гаму́лец* ‘гальмо, пристрій для гальмування руху транспорту’ [Пирт.: 55], *гаму́лец*, *гаму́л’ец*, *гаму́лиць*, *гамéлец* т.с. [Ган.: № 121], бойк. *гамулéць* т.с. [Он., 1: 159], наддністр. *гаму́лец* т.с. [Шило: 90], наддніпр. *гаму́лець* ‘узда’ [Гр., 1: 270], а також у гов. окол. Любліна *hamules* ‘żelazo na łańcuchu podkładane pod koło wozu’ [SGL, 2: 71]. Слово *га’муле^{иц}* запозичено через посередництво пол. *hamules* ‘гальмо, шори’ чи словац. *hamules* ‘гальмо’ від н.в.нім. заст. *Hémmholz* ‘дерев’яне гальмо’, нім. *Hamholz* [Rud., 1: 557], що утворено від *hétmen* ‘гальмувати’, *Holz* ‘дерево’ [ЕСУМ, 1: 466–467; 90, с. 32]. *Га’мул’а* – регіональне утворення від *гам*, пор. з іншим значенням зах.поліс. *гаму́ла* ‘незграбна опецькувата людина’ [Арк., 1: 117].

Назву *га^лмуўник* (див. ще закарп. ужан. *гамувнік* т.с. [КСУ: 23]) вживають ще в лемк. *гамоўнік, гамоўнік, гамоўник* т.с. [Ган.: № 121], бойк. гов. *гамівнік* т.с. [Он., 1: 159]. Запозичено внаслідок безпосереднього мовного контакту від пол. *hamownik* т.с. [Br.: 168] або опосередковано через польську від нім. мови (нім. *hétmen*).

Слово *гальма* вживають під впливом укр. літ. мови т.с. [СУМ, 2: 23], пор. також в ін. укр. говорах наддністр. *гальма* ‘ланцюг у возі, за допомогою якого гальмують; гальмо’ [Шило: 89–90], слобож. *гальмо́* ‘тормоз для остановки колеса екіпажа, колеса мельниці’ [Гр., 1: 269]. *Гал’ма* запозичено від д.в.нім. чи сер.в.нім. мови, пор. д.в.нім. **hamal* ‘путо для тварин (яким передня нога прив’язувалася до голови)’ [ЕСУМ, 1: 463]. Існує зв’язок між *гал’ма* і *гаму^лвати* [Rud., 1: 549].

Зі *с^лтопор* (*с^лтопур*) варто порівняти укр. літ. *сто́пор* [СУМ, 9: 731], використовується внаслідок спеціалізації та термінологізації. Прийнято вважати, що *с^лтопор* (*с^лтопур*) в українську мову запозичено через російську від голландської, пор. гол. *stopper* ‘пристрій для затримування ланцюга, вірьовки’, можливо, – від нідерл., нижн.нім. *stopper* т.с. [Фасм., 3: 767], англ. *stopper* ‘затримувач; затичка’ [ЕСУМ, 5: 427]. Слово *стопур^лник* – суфіксальне утворення від *с^лтопур*.

Із номеном *райч* порівняйте зах.укр. *райц, райс, рац* ‘ланцюг завдовжки 1 м з клинами на кінцях, що його прибивають знизу під колоду або обмотують ним колоду, щоб гальмувати її під час транспортування’; від нім. *Reiz* ‘дратування, збудження, тертя’ [90, с. 29], вірогідно, внаслідок перенесення значення запозиченого слова за суміжністю; див. з ін. знач. п. 2.4.15.

Номени *шлайф, лайф, шлийф, тийф* поширені і в інших говорах укр. мови, пор. лемк. *шлайф, шл’айф, шл’айфа, шл’айфа, шл’ейфа* т.с. [Ган.: № 121], бойк. *шл’айф* т.с. [Он., 2: 386], гуц. *шлейф* т.с. [Нег.: 188], буков. *шлайф, шлейф* т.с. [СБГ: 667]. Слова запозичені від нім. *Schleife* ‘гальма воза’ [90, с. 34], *тийф* – наслідок народної етимології.

Назву *фийк* (*фийт*) (див. ще закарп. борж. *фийк* ‘гальмо’ [Лиз.: 321], марамор. *фийт* т.с. [Бв: 133; ССк: 398]) вживають у лемк. (*фейк, фийк* т.с. [Ган.: № 121]), гуц. гов. (*фийк* т.с. [П.,Г.: 207; Ж.,П.: 152]). Від угор. *fék* т.с. [86, с. 631].

¹Тормоз(с) – від *тормо/зити* шляхом усічення основи, під впливом укр. літ. мови.

2.3.20. Гальмувати, сповільнювати рух воза гальмом: *гамо/вати* (*гаму/вати*), ¹*путати*, *фийку/вати* (Кв.), *фе^uйко/вати* (Стж, Пв, Гн, Сс, ВВз, НД), *шлайфу/вати* (ВрБ, Пв), *лайфу/вати* (Лт), *гийфу/вати* (Стр.), *спи/рати* (окремі гов.); про *гаму/вати* (*гамо/вати*), ¹*путати* див. к. № 8 (Додаток Б).

Номен *гаму/вати* (*гамо/вати*) (див. ще закарп. ужан. *гамовáти* т.с. [КСУ: 23], марамор. *гамовáти* т.с. [Бв: 46], *гамовáти* ‘стримувати річку за допомогою спеціальних споруд’, ‘вгамовувати чию-небудь спрагу від спеки чи гарячки’ [ССк: 45]) поширений у лемк. (*гамувáти*, *загамувати* ‘гальмувати, стримувати рух транспорту за допомогою гальма’ [Пирт.: 55; Турч.: 58, 102], бойк. (*гамувáти* т.с. [Он., 1: 159]), гуц. (*гамувáтис'и* ‘заспокоюватися, стримуватися’ [П.,Г.: 33]), наддніпр. гов. (*гамувáти* ‘удерживать, останавливать, укрощать, усмирять, успокаивать’ [Гр., 1: 270])); а також ст.укр. *гамовати* ‘затримувати, гальмувати, зупиняти (силою)’, ‘стримувати, спиняти, заспокоювати’ [XVI–XVIII, Тимч.: 505–506], *гамувáти* ‘тормозити’ [Жел.: 136], *гамовáти* ‘успокоить; усмирять’ [Б.-Н.: 93], укр. літ. *гамувáти* ‘не давати виявлятися; стримувати’ [СУМ, 2: 25].

Слово ¹*путати* вживають у транспортному значенні внаслідок переосмислення укр. *пúтати* ‘стягувати путами передні ноги коня або іншої тварини’ [СУМ, 8: 403] (див. ще закарп. марамор. *пúтати* ‘путати коня’ [ССк: 303], зокрема і на території Румунії т.с. [40, с. 309]), пор. бойк. *пúтати* ‘(коней) путати’ [Он., 2: 162], гуц. *пúтати* ‘заважати; робити перешкоду; гальмувати’ [П.,Г.: 160], укр. діал. *пúтати* ‘надевать путы’ [Гр., 3: 502].

Назва *фийко/вати* (*фе^uйко/вати*) (див. ще закарп. марамор. *фийговáти* ‘гальмувати вагони’ [Бв: 133; ССк: 398]) поширена ще у гуц. гов., пор. *фийкувáти* т.с. [П.,Г.: 207; Ж.,П.: 152].

Із номенами *шлайфу/вати*, *лайфу/вати*, *гийфу/вати* можна порівняти лемк. *шляйфувáти* ‘гальмувати’ [Пирт.: 350], гуц. *зашлейфувáти*, *шлейфувáти* т.с. [Нег.: 78, 188], буков. *шлайфувáти* т.с. [СБГ: 667].

Назви *гаму'вати* (*гамо'вати*), *'пунати*, *фийко'вати* (*фе'йко'вати*), *шлайфу'вати*, *лайфу'вати*, *гуйфу'вати* мотивовані назвою знаряддя дії, суфіксальні утворення відповідно від *гам*, *'пунто*, *фийк*, *шлайф*, *лайф*, *гуйф* (див. п. 2.3.19).

Зі словом *спи'рати* порівняйте укр. діал. *спира́ти* ‘зупиняти’ [СУМ, 9: 508]. Це префіксально-суфіксальне утворення від *пéрти* < псл. **perti* [ЕСУМ, 4: 355–356].

2.3.21. Кілок, який закладається в колеса для сповільнювання або зупинки воза: *друк* (усі обстеж. гов.), *дру'чок* (усі обстеж. гов.), *'колик* (Пл), *гам* (Трн), *'пудволоч'н'а* (Стж).

Про походження *друк* див. п. 2.3.5. *Дру'чок* – від *друк* за допомогою суфікса -ок. Номен *'колик* – суф. утворення від *к'іл*, р.в. *ко'ла* (див. п. 4.3.6). Про *гам* див. п. 2.3.19. Слово *'пудволоч'н'а* – від *'пудволока* (п. 3.13) суфіксальним способом.

2.3.22. Пристрій, який ставлять під колесо для зупинки воза: *баш'мак* (Стж, Кн., Ст., ВрБ, Чр, Трн, Дл), *чижи'мок* (Ср), *ко'лода* (Стр., Рс), *ко'лодка* (Нл), *пудкла'дачка пуд 'коле"со* (Шр), *б'л'аха* (Стж), *клин* (Он.), *ка'луш* (Кв.), *с'топор із ф'інк'л'ором* (Пл), *п'ідк'лажа* (Дл).

Номени *баш'мак*, *чижи'мок* вживають у значенні транспортних елементів унаслідок перенесення значення, пор. вторинне укр. літ. *башима́к* ‘пристрій, який накладають на рейки для гальмування вагонів’ [СУМ, 1: 115], первинне значення *чижи'мок* ‘чобіт’ (див. ще закарп. марамор. *чіжемкы́* ‘маленькі чоботи’, *чіжмы* ‘чоботи’ [ССк: 416]).

Із *ко'лодка* можна порівняти укр. літ. *колóдка* т.с. [СУМ, 4: 228–229]. *Ко'лодка* – демінутив від *ко'лода* < псл. **kolda* ‘колода, чурбак, пень (первісно ‘щось розсічене, розщеплене, відтяте’)’ [ЕСУМ, 2: 516–517].

У складеній назві *пудкла'дачка пуд 'коле"со* домінантним є слово *пудкла'дачка* – суфіксальне утворення від *пудкла'дати* (укр. літ. *підкладáти* ‘класти, поміщати під кого-, що-небудь або в середину чогось’ [СУМ, 6: 435]).

Номен *б'л'аха* вживають внаслідок перенесення значення за суміжністю: матеріал (укр. літ. *бля́ха* ‘листочкове залізо, звичайно покрите оловом [іб., 1: 205]) → виріб. Слово *б'л'аха* запозичене через пол. *blacha* [Br.: 28] від сер.в.нім. *blēch*,

н.в.нім. *Blech* [Rud., 1: 153–154; ЕСУМ, 1: 216; Фасм., 1: 180]. У західній частині закарп. гов. – через словац. посередництво, пор. словац. *blach, blacha* т.с. [57, с. 21].

Назва *клин* є літ. нормою [СУМ, 4: 182]) < псл. **klinъ, *къlinъ* т.с., пов'язаного з *kolti ‘колотити’ або *къlti т.с. [ЕСУМ, 2: 460–461; Фасм., 2: 251].

Із номеном *калуш* порівняйте укр. діал. *калуш* ‘дерев'яний брусок для гальмування воза’ [Жел.: 331], це запозичення від рум. *калуш* ‘коник (у скрипці), кляп, прищіпка для білизни’, *кал* ‘кінь’ < лат. *caballus* т.с. [ЕСУМ, 2: 354].

Номен *п'ідклажа* утворений суфіксальним способом від *п'ідкладати*.

2.3.23. Штельвага, довгий брусок з двома орчиками на кінцях для парокінної упряжки: *вага, ште^лвага (штил'вага), шп'іл'вага, фе^ргуйц, фор'гуйц, фор'гуйц, фе^ргуйст, фе^ллийц, фе^ргуйц/налиц'а, лата*; див. к. № 9 (Додаток Б).

Назву *вага* (див. ще закарп. ужан. *вага* т.с. [КСУ: 18]) вживають також у лемк. (*вага* ‘частина воза’ [104, с. 189], *вага* ‘поперечний брус, що з'єднує віз із упряжкою; стельвага’ [Турч.: 35]), лемк., бойк. *waga* т.с. [196, с. 72], бойк. (*вага* т.с. [Он., 1: 80]), гуц. (*вага* ‘складова частина воза, саней’ [ГГ: 32], ‘складова частина воза’ [СГГ: 120]), наддністр. (*вага* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]), буков. (*вага* ‘деталь (частина воза)’ [СБГ: 45]), наддніпр., нижн.наддніпр., слобож., степ. гов. (*вага* ‘стельвага’ [АУМ, 3, ч. 4: 104, 105, 106]); а також *вага* ‘дышло у екіпажа’ у [Б.-Н.: 67]. Назва *вага* виникла внаслідок переосмислення загальнонародного *вага*, запозиченого від нім. мови, пор. д.в.нім. *wāga* ‘ваги’, н.в.нім. *Wāge (Wāage)* т.с., пов'язаного з н.в.нім. *wāgen* ‘зважувати’, *wiegen* ‘зважувати, важити’, *Wāgen* ‘віз, екіпаж, вагон’, *Weg* ‘дорога’ [Br.: 588–589; Rud., 1: 288–289; ЕСУМ, 1: 317–318; Фасм., 1: 263].

Найменування *ште^лвага (штил'вага, шп'іл'вага)* має суцільний ареал у закарп. (*сте^лвага* ‘стельвага’ [АУМ, 3, ч. 4: 105]), лемк. (*штыльвага* ‘стельвага’ [Турч.: 347]), бойк. (*штил'вага, штіл'вага, шті^лвага, штел'вага, шпіл'вага* ‘штельвага’ [Он., 2: 389], *штельвага, штильвага* т.с. [36, с. 648]), гуц. (*штельвага* ‘стельвага’ [П.,Г.: 229], *штильвага* ‘деталь воза’ [Нег.: 190], *штельвага* т.с. [СГГ: 120]), наддністр. (*штильвага, штельвага* ‘штельвага’ [Шило: 283], *сте^лвага* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]), покут.-буков. (*стальвага, штельвага* ‘вага (в екіпаже)’ [Гр., 4:

513]), волин. (*сте"л'вага* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]), поліс. (*штэл'вага, штыл'вага* т.с. [Масл.: 188; АУМ, 3, ч. 4: 104]), сер.наддніпр. (*сте"л'вага* ‘довгий брусок, до якого причеплені орчики’ [АУМ, 3, ч. 4: 104]), нижн.наддніпр. (*штел'вага* ‘стельвага’ [ib.: 106]), слобож. (*штил'вага* ‘стельвага’ [ib.: 106]) говірках, а також у гов. окол. Любліна *stelwaga, sztelwaga, śtelwaga* т.с. [SGL, 2: 176, 188, 194]; пор. ще *штельвага* т.с. [Жел.: 1099], *стельвяга* т.с. [Б.-Н.: 340], укр. літ. *стельвага, штельвага* ‘поперечний брус, що з'єднує сільськогосподарське знаряддя з упряжкою’ [СУМ, 9: 683–684; 11: 536]. Назва поширена в інших слов'янських мовах, пор. біл. *стальвага*, пол. *stelwaga, sztelwaga, stylwaga, sztylwaga, sztynwaga* [Br.: 556], запозичена через польську мову від нім. мови, див. нім. *Stellwagen, Stellwaga* ‘штельвага’ – від *Stell-*, пов'язаного із *stellen* ‘ставити’, *Wagen* ‘віз’ [ЕСУМ, 6: 474].

Номен *фе"р'гуйц* (див. ще закарп. борж. *фергуйс* ‘великий орчик (барок), до якого прикріплюють два малі орчики’ [Лиз.: 321]) та фонетичні варіанти *фор'гуйц, фор'гуйц, фе"р'гуйст, фе"лийц* поширені у гуц. говірках, пор. гуц. *фер'гуйст* ‘стельвага’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], також у марамор. гов. на території Румунії *фіргери* ‘штельвага’ [40, с. 317]. Походять від угор. діал. *ferhész, ferhéc* т.с. [86, с. 631], пор. *фе"р'гуйз (фе"р'гуйц, фе"р'гуйст)* із таким самим значенням у санях у п. 3.15. Назва *фе"р'гуйц/палиц'а* утворена за допомогою словоскладання *фе"р'гуйц* і *'палиц'а*.

Номен *'лата* виник унаслідок спеціалізації укр. літ. *лата* ‘довга жердина або дошка, яку кладуть упоперек кроков’ [СУМ, 4: 453], запозиченого від сер.в.нім. *latte* (< д.в.нім. *latta*) ‘планка, рейка, дранка’, н.в.нім. *Latte* т.с. [ЕСУМ, 3: 199].

2.3.24. Орчик, дерев'яний або залізний валок, до якого прикріплюють посторонки в упряжці: *'орчик, 'ворчик, ва'жок* (ф. мн. – *важ'ки, важ'кы*), *'гамфа (гам'фа), гам'фови, 'гамфиц'а*; див. к. № 10 (Додаток Б).

Ареал слова *'орчик* (див. ще закарп. *арчик (арч'ик, орчик, в'орчик)* т.с. [Гриц.: 70], марамор., гуц. *орчик* ‘орчик, барок’ [ДЛАЗ: № 215]) продовжується в ін. говорах укр. мови, пор. лемк. *орчік* т.с. [105, с. 217], бойк. *орчик* т.с. [38, с. 157], наддністр., волин. *'орчики* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], покут.-буков. *орчик* ‘поперечная палка для прив'язування постромок к запряжке’ [Гр., 3: 64], у гов. окол. Любліна *orczyk* т.с. [SGL, 2: 120], поліс. *на орчик, на в'орчик, на орчику, на ўорчику, на орчыку* ‘способ

запряжки пары лошадей' [Масл.: 178], поліс., сер.наддніпр. *^орчки* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 104], нижн.наддніпр. *^орчки, ор'чки* т.с. [ib.: 106]; пор. ще *орчик* т.с. [Жел.: 576], *орчакъ* 'пристяжь у воза' у [Б.-Н.: 264], укр. літ. *орчик* 'дерев'яний або залізний валок, до якого прикріплюють посторонки в упряжці; барок' [СУМ, 5: 751]; а також ст.укр. пох. *орчиковый* 'пристяжний (кінь)' (XVII ст.), *орчикъ* (XVIII ст.) [57, с. 95–96]. Слово *^орчик* запозичено до укр. літ. мови через пол. мову від нім. мови – від сер.в.нім. *ortschît* (н.в.нім. *Ortscheit* т.с.): іменників *ort* 'гострий кінець', *schît* 'поліно' [ЕСУМ, 4: 216; ДЛАЗ: № 215; 57, с. 95–96; 120, с. 281].

Назва *^ворчик* (див. ще закарп. марамор., гуц. *ворчик* 'орчик, барок' [ДЛАЗ: № 215]) поширена у лемк. (*ворчик* 'дерев'яний валок, до якого прикріплюють посторонки в упряжі' [Пирт.: 52]), лемк., бойк. (*worczyku* т.с. [196, s. 72]), бойк. (*ворчик, ўорчик* 'орчик' [Он., 1: 146]), гуц. (*ворч, ворч'ик* 'деталь упряжі і воза' [П.,Г.: 30], *варчик* 'частина воза' [Ж.,П.: 28], *ворчик* т.с. [СГГ: 296]), наддністр., волин., поліс., сер.наддніпр., нижн.наддніпр. (*ворчки* 'орчки' [АУМ, 3, ч. 4: 104, 105, 106]) говірках. Номен *^ворчик* утворений унаслідок протези назви *^орчик*.

Найменування *ва'жок* (ф. мн. – *важ'ки, важ'кы*) (див. також закарп. ужан., верхов., марамор. *важок, ужан. ва'жка* 'орчик, барок' [ДЛАЗ: № 215], верхов. *ваш'ки* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]) вживають у лемк. (*вашкы* т.с. [104, с. 189]), бойк. (*важок* 'орчик' [Он., 1: 81]), наддністр. гов. (*ва'жка* 'мала гиря, важок' [Шило: 65]), укр. діал. *важкі* 'поводи' [Жел.: 54], укр. літ. *важкі* 'дрібні гирки' [СУМ, 1: 277]. Назва *ва'жок* – демінутив від *ва'га* у вторинному значенні (див. п. 2.3.23).

Номен *^гамфа* (*гам'фа*) (пор. також закарп. борж. *гамфа, ганфа, ганфа́* 'арчик, барок' [Лиз.: 262], марамор. *гамфа, гамфа́, ганфа́* 'орчик, барок' [ДЛАЗ: № 215], *гамфа́* т.с. [ССк: 45], зокрема і на території Румунії *гамфа* 'орчик' [40, с. 284]) походить від угор. *hamfa* т.с. [ДЛАЗ: № 215; Rud., 1: 557]. *^Гамфиц'а* (пор. також закарп. борж. *ганфиц'а, гамфиц'а* 'орчик, барок' [ДЛАЗ: № 215]) – суфіксальне утворення від *^гамфа*. Слово *гам'фови* – від *^гамфа* зі значенням множинності.

2.3.25. Шворінь, залізний стрижень, що вертикально скріплює весь передок воза з розворою: *ш'вор'ін'* (Дл, Рк), *с'вор'ін'* (Стж, Ст., ВрБ, Уж., МБ, Лт, Чр, Пв,

Стр., Рс, Дн, Он., Ол., Шр, Кв.), *шк'вôр'ін'* (Кн., Вл, УГ.), *ц'вор'ін'* (Глб, Ср), *ст'вор'ін'* (Бк), *с'вурник* (Стж), *к'лине"ц'* (Кн.), *'пале"ц'* (Кв.), *за'тыл'ник* (Імст.), *'заткалка* (МБ).

Назва *с'вор'ін'* та фонетичні варіанти *ш'вор'ін'*, *шк'вор'ін'*, *ц'вор'ін'*, *ст'вор'ін'* (див. ще закарп. *исворень* т.с. [60, с. 62], ужан. *звôринь* т.с. [КСУ: 29], борж. *свôрін'* т.с. [Лиз.: 309], марамор. *свôринь* т.с. [ССк: 328]) поширені ще в ін. говорах, пор. лемк. *свірень* т.с. [158, с. 43], *свôрін'*, *цвôрін'*, *свурін'*, *свуре"н'* т.с. [104, с. 188], *свôрен* т.с. [Пирт.: 279], лемк., бойк. *sworuy'* т.с. [196, s. 71], бойк. *свôрин'*, *свôрін'*, *свôрен'*, *свôрен*, *свірен'*, *швôрен'* т.с. [Он., 2: 209], гуц. *свôринь* 'болт; шип' [П.,Г.: 172], наддністр., буков. *свôринь* 'шворінь' [Шило: 236; СБГ: 481], наддністр., волин. *ш'вор'ін'* 'шворінь' [АУМ, 3, ч. 4: 105], покут.-буков. *свôринь* т.с. [Гр., 4: 111], зах.волин. *швôринь* т.с. [Корз.: 259], у гов. окол. Любліна *sworzeń*, *szworeń* т.с. [SGL, 2: 182, 189], поліс. *швôрэн'*, *швôрен'*, *швôурен'*, *швôрник*, *шворн'ок* 'шкворень в передке телеги' [Масл.: 191], зах.поліс. *свірень* т.с. [Арк., 2: 138], поліс., сер.наддніпр. *ш'вор'ін'*, *ш'ворен'*, *ш'воре"н'*, *ш'вори"н'*, *с'вор'ін'*, *с'ворен'*, *с'воре"н'* та ін. т.с. [АУМ, 1: № 63], наддніпр. *швірень*, *швôринь* 'шворень, железный болт, прикрепляющий переднюю ось к повозке' [Гр., IV: 489–490], слобож., нижн.наддніпр. *ш'вор'ін'* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]; а також пор. *свôрень* [Жел.: 857], *швірень* т.с. [Б.-Н.: 397], укр. діал. *свôринь* 'шворінь' [СУМ, 9: 100], укр. літ. *швôринь* 'металевий або дерев'яний стержень, що є вертикальною віссю передка воза, візка чи поворотним пристроєм в автомобілі, локомотиві і т.ін.' [СУМ, 11: 434] < псл. **sъvorьnъ*, похідного від псл. **sъverti* 'зімкнути, замкнути' [ЕСУМ, 6: 400; Фасм., 4: 419], від псл. **sъvoriti* 'змикати', від основи *ver-/vor-* [ЕСУМ, 5: 199; Вр.: 528; 14, с. 98]. Простежується паралелізм вживання на обстеженій території початкових [с] – [ш] – [ц]: *с'вор'ін'*, *ш'вор'ін'*, *ц'вор'ін'*. Номени *шк'вор'ін'*, *ст'вор'ін'* мають епентетичні приголосні [к], [т].

Із словом *с'вурник* можна порівняти бойк. *свірник* 'у возі гак, який утримує розвору' [Он., 2: 208], у гов. окол. Любліна *sworznik* т.с. [SGL, 2: 182–183], зах.поліс. *свірник* 'залізний гак на кінці дишля для кріплення нашійників' [Арк., 2: 138]. Це суфіксальне утворення від *с'вор'ін'*, пор. також пол. *swornik*, чес. *svorník*, словен. *svórník* 'шворінь'.

Номени *к'лине"ц'*, *'пале"ц'* виникли внаслідок метафоричного переосмислення слів за зовнішньою подібністю до предмета вузької і видовженої форми.

Дериват *за'тыл'ник* утворений префіксально-суфіксальним способом від загальнонародного *тил* < псл. **tyľь* ‘задня частина чогось’ [ЕСУМ, 5: 567]. Слово *'заткалка* – від *зат'кати* суфіксальним способом.

2.3.26. Гачки на штельвазі, на які кріпляться орчики: *пе"редцики* (Стж, Кн.), *пе"рецики* (Вл), *пе"рецок* (Уж.), *кр'ук* (Стж, Лт), *к'р'учка* (Пв), *кр'учок* (Трн), *кр'уч'ки* (Гн, Сс, Он.), *к'л'уки* (Шр, Дл), *кл'уч'ки* (Бл), *кар'іч'ки* (СП, Сн), *'кози* (Ол.), *гач'ки* (більшість гов.), *'ес:и* (ВрБ), *'т'ага* (Ст., Чр).

Назва *пе"рецок* та ф. мн. – *пе"редцики*, *пе"рецики* – суфіксальні утворення від *пе'ред*, мотивовані місцем розміщення гачків.

Номени *кр'учок*, *к'р'учка* та ф. мн. – *кр'уч'ки*, *к'л'уки* (див. ще заг. закарп. марамор. *кльока* ‘гак, крюк’ [Бв: 73]) – суфіксальні похідні від укр. літ. *крюк* ‘гак’ [СУМ, 4: 379], *кл'уч'ки* – від *к'л'уки*; про походження *кр'ук* див. п. 2.3.6.

Найменування *кар'іч'ки* – демінутив від *ка'р'іка*, що первісно називає кільце, предмет круглої форми (див. ще карп. *+karika* ‘железний обруч на ступице колеса’, ‘звенья на концах железной цепи, соединяющей оси (телеги)’ [ОКДА, 2: № 151], закарп. *карика* ‘кільце’ [Чоп.: 144], *каріка* т.с. [ВхЗак.: 223], марамор. *каріка* ‘кружок на кухонній плиті’ [ССк: 139], верхов. *kar'ika* ‘конфорка’ [Н.,Т.: 98]) – від угор. *karika* ‘кільце; обруч; петля’ [54, с. 56], пор. бойк. *карічка* ‘залізне кільце для скріплення країв дерев'яного валка, до якого прикріплюють посторонки в упряжці’ [СГЦБ: 205–206]; див. ще з ін. значенням у п. 2.4.6.

Назва *'кози* виникла внаслідок метафоризації через наявність з первісним значенням спільної ознаки – гострих кінців закрученої місяцеподібної форми, які асоціюються з рогами кози. Слово *гач'ки* – від *гак* суфіксальним способом. Про походження *гак* див. п. 2.3.6.

Номен *'ес:и* вживають ще у буков. гов. *ес* ‘кільце в залізному ланцюзі’ [СБГ: 106], зафіксований у пам'ятках XVI–XVIII *есъ* ‘гак’ [Тимч.: 876]. Слово отримало назву через схожість реалії до букви *с*, пор. *ес* ‘крюк, гак’ [Rud., 2: 284].

Із назвою *t'aга* можна порівняти укр. літ. техн. *тяга* ‘стрижень, призначений для передачі тягових зусиль від однієї частини механізму до іншої’ [СУМ, 10: 336]; наслідок усічення основи *t'aг'ти*.

2.4. Назви осі воза, частин колеса

2.4.1. Назви для стержня, що на ньому крутиться колесо, вісь воза: *в'іс'*, *вус'*, *вос'*, *ос'*, *о'са*, *в'іс'ц'а*, *тинге'л'*, *тингил'*, *тиндил'*, *тенг'іл'*, *тинг'іл'*, *тингл'а*, *тенглик*, *снас'т'*, *друк* (*дрик*); див. к. № 11 (*Додаток Б*); див. ще *полу'ос'* (КсП) ‘половина стержня, на якому крутиться колесо’.

Найменування *в'іс'* (*вус'*, *вос'*, *ос'*), *о'са* (див. ще закарп. *віс'*, *вус'*, *віс'*, *ус'*, *ос'*, *ос'а* т.с. [ДЛАЗ: № 413]) вживають в інших говорах укр. мови, пор. півд.лемк. *вісь* т.с. [158, с. 41], *віс'*, *ос'*, *віс'*, *вус'*, *віс'* т.с. [104, с. 186], лемк. *ós*, *oś*, *viś*, *vis* т.с. [Латга: № 57], *ос'*, *ос'*, *ойс*, *оса*, *ос'ка*, *оска*, *ойс'ка*, *віс'* т.с. [Ган.: № 119], *ось* т.с. [Пирт.: 220], бойк. *viś*, *os'*, *os'а* т.с. [AGB, 1: № 46], *вісь*, *ось* т.с. [Он., 1: 131; 2: 29], *ось* ‘дерев'яний або металевий стрижень, на кінці якого насаджують колеса; вісь’ [СГЦБ: 325], гуц. *ос'а* ‘вісь колеса’ [Ж.,П.: 105; П.,Г.: 128], спорадично у наддністр., волин. *в'іс'*, *в'ос'і*, *вис'*, *вус'*, *ус'* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], наддністр. *в'ос'я* [Шило: 84] говірках, а також суцільний ареал в межах поліс., сер.наддніпр., слобож. гов. *ос'*, *в'іс'*, *вос'*, *вис'*, *вус'*, *ос'а*, *в'ос'а*, *ос'а* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105–106], наддніпр. *вісь* ‘ось’ [Гр., 1: 241], ‘часть снасти воза’ [ib., 4: 161]; у гов. окол. Любліна *oś* ‘to, na czym obracają się koła wozu’ [SGL, 2: 121]; пор. ще *вись* т.с. [Б.-Н.: 79], *ос'я* т.с. [Жел.: 583], *вісь*, *ос'я* т.с. [Ум.,Сп., 2: 254], укр. літ. *вісь* т.с. [СУМ, 1: 685–686]. Назви *в'іс'*, *вус'*, *в'ус'*, *ус'*, *ос'* < псл. *osъ [Rud., 1: 442–443; ЕСУМ, 1: 405; Фасм., 3: 167–168]. У номенах *в'іс'*, *вус'*, *в'ус'* [в] – наслідок протези. Словотворчим засобом для *о'са* виступає флексія *-а*.

Номени *в'іс'*, *вус'*, *в'ус'*, *ус'*, *ос'*, *о'са*, *снас'т'* називають дерев'яний стрижень, на кінцях якого насажені колеса, *тинге'л'*, *тингил'*, *тенг'іл'*, *тинг'іл'*, *друк*, *дрик* – металевий, хоча ця різниця вже стирається, номенами *тинге'л'*, *тингил'*, *тенг'іл'*, *тинг'іл'* йменують обидва види осі. Слово *вус'* за характерними семними ознаками

‘чорний колір’, ‘брудний’ утворює фразеологізм *‘шиийа ‘чорна, йак вус’* (Іза) [ДЛАЗ: № 413]. Найменування *‘в ‘іс’ц’а* – похідне від *‘в ‘іс’*.

Назва *‘тинге^л’* та її фонетичні варіанти *‘тингил’*, *‘тиндил’*, *‘тенг’іл’*, *‘тинг’іл’* (див. ще закарп. *тінгил’*, *тінгил’*, *тінгел’*, *тінгл’а*, *тінгер* т.с. [ДЛАЗ: № 413], *тінге^л’* т.с. [Тексти: 384], ужан. *тінгель* т.с. [КСУ: 52], борж. *тингіл* т.с. [Лиз.: 315], марамор. *тінгіль* т.с. [ССк: 350]) поширені також у лемк. гов. (*тінгел’* т.с. [104, с. 186], *тінгел’* т.с. [Латта: № 57], *тінгел’*, *тінгил’* т.с. [Ган.: № 119]), бойк. гов. (*тінгил’* т.с. [АГВ, 1: № 46]), простежуємо розріджений ареал у наддністр., волин. гов. (*тінгел’*, *тінгил’*, *тінг’іл’* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]); пор. *тіндель* ‘підтоки’ [Жел.: 963]. Від угор. *tengely* ‘вісь воза’ [ВРС: 725; 86, с. 627]. Лексема *‘тингл’а* – від *‘тинге^л’* флективним способом, *‘тенглик* – суфіксальним. Й. Дзендзелівський вважає *тінгил’* порівняно новим запозиченням через те, що зазвичай на Закарпатті були поширеними вози із дерев’яною віссю, а ця лексема йменує залізну вісь [51, с. 48–49]. Номен *‘тинге^л’* із різними фонетичними варіантами (*‘тингил’*, *‘тинг’іл’*, *‘тиндил’*) утворює широке коло компаративних фразеологізмів: *‘шиийа ‘чорна, ги ‘тингил’* (Дв) [ДЛАЗ: № 413], *‘шиийа в ‘н’ого ‘чорна, йак ‘тингіл’* (Ск) [ССк: 350], *ри‘пит, йак ‘тингил’ не^лмаш’чений* (СП) ‘про незмащений транспорт, який скрипить’ [ДЛАЗ: № 413], *йак ‘тинге^л’* (Трн), *йак ‘тиндил’* (Дбв) ‘чорний’.

Номен *снас’т’* у транспортному значенні (пор. закарп. *снаст’* т.с. [ДЛАЗ: № 413]) вживають у лемк. (*снаст’* [104, с. 186; Ган.: № 119]), бойк. (*снасц’*, *снаст’* ‘передня або задня частина воза без коліс’ [Он., 2: 233]), гуц. (*снасть* ‘вісь воза’ [Нег.: 160]), наддніпр. (*снасть* ‘остов, основныя части; напр. в повозке это оси в соединяющими их частями и подушки на осях’ [Гр., 4: 161]), зах.волин. (*снасть* ‘комплект дерев’яних деталей до воза’ [Корз.: 223]) говорах; пор. також *снасть* ‘орудіє; остов, основная часть орудия’ [XVI, Тимч.¹, 2: 337], а також *снасть* ‘орудіє, інструменти, снарядь, приборь’ [Б.-Н.: 334], *снасть* [Жел.: 890], укр. літ. *снасть* ‘опорна частина споруди, установи і т.ін., на якій тримаються всі інші її складові частини’ [СУМ, 9: 422]. Слово *снас’т’* поширене під впливом української літературної мови, первісно, ймовірно, споріднене з псл. **snad-* ‘легкий’ [ЕСУМ, 5: 333; Фасм., 3: 697].

Про *друк* (*дри́к*) див. п. 2.3.5, пор. також із таким самим значенням гуц. *дри́к* ‘вісь колеса’ [Ж.,П.: 51], марамор. *дри́к* ‘вісь воза’ [40, с. 288].

Назва *полу'ос'* утворена внаслідок складання.

2.4.2. Колесо: *коле"со*, *голе"со*; див. к. № 12 (Додаток Б).

Назву *коле"со* (див. поширення *ко́ле"со*, *го́ле"со* у закарп. гов. [ДЛАЗ: № 411], верхов. *ко́лесо* т.с. [Н.,Т.: 102], борж. *ко́ле"со* т.с. [Тексти: 83]) вживають у всіх діалектах укр. мови, пор. бойк. *ко́лесо* т.с. [Он., 1: 366], гуц. *ко́лесó* ‘частина воза’ [ГГ: 98–99], *ко́лесо* т.с. [П.,Г.: 81], буков. *ко́лесо*, *ко́лисо* т.с. [СБГ: 217], поліс. *ко́лесо*, *ко́лесó*, *кол'осó*, *ко́л'осо* ‘колесо телеги’ [Масл.: 172], *ко́лесо*, *ко́лесо*, *ко́лесó*, *ка́лесó* т.с. [Лис.: 89, 101], *ко́леса*, *ко́л'оса*, *ка́л'оса* т.с. [Ник.: 73], зах.поліс. *ко́лесо* ‘коло зі спицями у возі, велосипеді і т.д.’ [Арк., 1: 235], у гов. окол. Любліна *koleso* ‘ко́ло w wozie – część wozu obracająca się na osi’ [SGL, 2: 85], наддніпр. *ко́лесо* ‘колесо в экипаже, машині, мебелі’ [Гр., 2: 267–268]; див. також *ко́лесо* т.с. [XVII, Тимч.¹, 1: 371], *ко́лесо* т.с. [Жел.: 357; Ум.,Сп., 2: 26] і є літ. нормою [СУМ, 4: 219]. Номен *ко́лесо* поширений в ін. слов. мовах [Rud., 2: 711; ЕСУМ, 2: 514–515; Пр., 1: 333–334; Фасм., 2: 289–290; Черн., 1: 411–412; Lin., 1: 1049–1051; Br.: 247–248; MES: 269–270; Rejz.: 296; Белей: 91]. *Ко́ле"со* < псл. **kolo* ‘колесо; коло, круг’, **kolo*, **koles-*, **koles-* слов’янського походження – вторинна консонантна основа [ЭССЯ, 10: 141–144]. Початковий [т] у варіанті *го́ле"со* (див. також закарп. *го́леса* ‘колеса’ [АУМ, 3, ч. 4: 105], марамор. *го́лесо* ‘колесо воза, велосипеда і под.’ [ССк: 58]) виник унаслідок одзвінчення [к] у *коле"со*. Назви *коле"со*, *го́ле"со* входять до складу компаративних фразеологізмів: *так т'ї т'реба*, *йак н'йате коле"со у вóз'ї* (ВБр, МБ), *йак вóзов'ї н'йате коле"со* (Стж), *так із' ми пот'рібный*, *йак н'йатой коле"со на вóз'ї* (ВБр) [ДЛАЗ: № 411], *то'го там так т'реба*, *ги у вóзі н'йатойе го́лесо* (Пдв) [ib.], *так ми вто хы'бит*, *ги н'йате го́лесо у вóз'ї* [ССк: 58] ‘про зайвий, непотрібний предмет чи дію’, *ноги*, *йак коле"са* (Чр) ‘про криві ноги’.

2.4.3. Маточина, середня частина колеса у возі з отвором для осі та гніздами для спиць: *го́лóва*, *го'лóука*, *го́ловица*, *го'ловица*, *ко'лодица*; див. к. № 13 (Додаток Б).

Назва ¹гôлôва поширена у південнолемківських (*голова* ‘середня частина колеса’ [158, с. 42], *гôлôва* т.с. [104, с. 188]), бойківських (*hólôva, hołówa, hołóua, hołová* ‘маточина’ [AGB, 1: № 47]), наддністрянських (*голова́* ‘маточина; середня частина колеса’ [Шило: 94]), у гов. окол. Любліна (*głowka* ‘część środkowa koła wozu, w której tkwią szprychy’ [SGL, 2: 65]), поліських, наддніпрянських говірках (*голова́* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105]). Назва ¹гôлôва виникла внаслідок переосмислення загальнонародного *голова́* < псл. *golva т.с. [ЕСУМ, 1: 550–551].

Йменування *го^vлôўка* (див. ще закарп. *голівка, гôлôвка* ‘назви для колодки колеса’ [ДЛАЗ: № 412], *голоўка* ‘колодка’ [АУМ, 3, ч. 4: 106], *holówka* ‘головка; кочан’ [Н.,Т.: 86]) вживають у бойківських (*hołóuka, hólóuka, hólouka* ‘маточина’ [AGB, 1: № 47], *голівка* т.с. [Он., 1: 180], *головка* т.с. [36, с. 645]), гуцульських (*голівка* ‘маточина колеса’ [ГГ: 47; СГГ: 370]), наддністрянських (*голівка* т.с. [Шило: 94]), волинських (*голоўка* ‘колодка’ [АУМ, 3, ч. 4: 106]), поліських (*голівка* ‘кругла колодка колеса, що через неї проходить вісь’ [Ник.: 75]), наддніпрянських говірках (*голоўка* ‘колодка’, ‘середня кругла дерев’яна частина колеса, що крізь неї проходить вісь’ [АУМ, 3, ч. 4: 105–106]), також у гов. окол. Любліна (*głowka* ‘część środkowa koła wozu, w której tkwią szprychy’ [SGL, 2: 66]); див. ще з ін. знач. п. 4.1.2.

Слово *голо^vвиц’а* (*го^vловиц’а*) (пор. також закарп. *головиц’а, головиц’а* ‘назви для колодки колеса’ [ДЛАЗ: № 412], *головиц’а* ‘колодка’ [АУМ, 3, ч. 4: 106], марамор. *головиця* ‘частина воза, в колесі’ [Бв: 49], ‘ступиця (колеса)’ [ССк: 50], зокрема і на території Румунії *головиц’а* ‘голова колеса’ [40, с. 285]) поширене ще у гуцульських говірках (гуц. *головиц’а* ‘колодка’ [АУМ, 3, ч. 4: 106], *головиця* ‘маточина колеса’ [ГГ: 47]). Назви *го^vлôўка, голо^vвиц’а* (*го^vловиц’а*) – суфіксальні деривати від ¹гôлôва; див. ще з ін. знач. п. 4.1.2.

Назва *ко^vлодиц’а* поширена в інших говорах української мови, пор. бойк. *колôтка, колôдиця* ‘у колесі’ [Он., 1: 180, 369], зах.поліс. *колôдиця* ‘середня частина колеса воза з отвором для осі та гніздами для спиць’ [Арк.¹: 234–235], у гов. окол. Любліна *klodka* ‘część środkowa koła wozu, w której tkwią szprychy’ [SGL, 2: 82], також *колôда* ‘ступиця у колеса’ [Б.-Н.: 189]. Це суфіксальне утворення від *колôда* < псл. *kolda ‘колода, чурбак, пень’ [ЕСУМ, 2: 516–517].

2.4.4. Назви для одної з багатьох дерев'яних стрижнів, що вдовбуються в маточину колеса: *с'пиця*'а (Ст., МБ, Чр, Пл, Дн, Шр), *с'п'иця* (ф. мн. – *с'п'иці*'і) (більшість обстеж. гов.), *с'пици* (Стж), *ш'пиця*'а (ф. мн. – *ш'пиці*'і) (частк. марамор., гуц. гов.), *ш'п'иця* (ф. мн. – *ш'п'иці*'і) (Стж, Бл, Он., Длв, Блв), *іг'лиця*'а (Рсш, КсП).

Варто зазначити, що ці номени частіше вживають у формі множини: *с'п'иці*'і, *ш'пиці*'і, *ш'п'иці*'і. Назви *с'пиця*'а, *с'п'иця* (ф. мн. – *с'п'иці*'і, *с'пици*), *ш'пиця*'а (ф. мн. – *ш'пиці*'і), *ш'п'иця* (ф. мн. – *ш'п'иці*'і) характеризуються чергуванням початкових [с] // [ш]. Ареал номенів *с'пиця*'а, *с'п'иця* (див. також закарп. ужан. *спіця* 'частина колеса, спиця' [КСУ: 50]) поширюється у лемківських (*спіци* т.с. [104, с. 188], *спіци*, *спіци*, *спіци*'і, *спіци*'і т.с. [Ган.: № 116]), бойківських (*сп'уці*, *сп'іці* (-ы) – pl., *сп'уц'а*, *сп'іца* – sg. т.с. [AGB, 1: № 49], *спіци* т.с. [36, с. 644]), поліських (*спіця* т.с. [Масл.: 187], *спіци*'і т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], *с'п'иця* 'один із дерев'яних чи металевих стрижнів, що з'єднують колісну маточину з ободом' [Ник.: 78]), нижньонаддніпрянських, слобожанських говірках (*спіци*'і т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 106]), *спіця* т.с. є літературною нормою української мови [СУМ, 9: 512].

Назви *ш'пиця*'а (ф. мн. – *ш'пиці*'і), *ш'п'иця* (ф. мн. – *ш'п'иці*'і) ще вживають у лемківських (*шпіци*, *шпіци*, *шпіци*'і, *шпіци*, *шпіци*, *шпіцы*, *шпічы* т.с. [Ган.: № 116], *шпіця* т.с. [Пирт.: 351]), бойківських (*ш'руці* – pl., *ш'руц'а*, *ш'ріца* (-c'а) – sg. т.с. [AGB: № 49], *шпіця* т.с. [Он., 2: 388]), гуцульських (*шпіци* т.с. [Нег.: 189; Шк.: 170]), поліських (*шпіця* 'спица (колесная)' [Масл.: 187, 192]), у гов. окол. Любліна (*szprucu* 'pręty łączące piastę koła z jego obręczą u wozu' [SGL, 2: 187]), волинських (*шп'іця* т.с. [Корз.: 263]), наддніпрянських (*шпіци*'і 'дерев'яні бруски в колесі, задовбані в колодку'), нижньонаддніпрянських, слобожанських говірках (*шпіци*'і т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105–106]). Походять від псл. *stъpica 'дерев'яний кілок; спиця' [ЕСУМ, 5: 372–373], існує думка – від н.в.нім. *speiche* 'спиця', що споріднене з *spitz* 'гострий' [89, с. 390]. Слово *ш'п'иця* є основою для фраземи з компаративним значенням: *ноги*, *гі ш'п'ици* (ВБр) 'про худі ноги'.

Слово *іг'лиця*'а – суфіксальний дериват від діалектного *игла*, *ігла* 'голка', *игліця* 'велика голка' [ССк: 132] внаслідок перенесення значення за зовнішньою подібністю форми, див. ще з подібним знач. у п. 4.2.7.

2.4.5. Назви для металевої окуви на ободі колеса: *раф*, *р'аф*, *¹рафа*, *¹райфа*, *¹кован'а* (*кова'н'и*); див. к. № 14 (*Додаток Б*).

Спостерігаємо паралельне вживання ф. чол. р. *раф* (*р'аф*) та жін. р. *¹рафа* (*¹райфа*). Назви *раф* (*р'аф*) (пор. також закарп. ужан. *ряф* ‘залізний обруч на колесі воза’ [КСУ: 48], борж. *раф* ‘обруч, шина’ [Лиз.: 305], марамор. *раф* ‘металевий обід дерев'яного колеса’ [ССк: 305], зокрема і на території Румунії *раф* ‘обруч, шина колеса’ [40, с. 309]) поширені в інших говірках, пор. півд.лемк. *рифа* т.с. [158, с. 43], *р'аф* т.с. [104, с. 188], *р'аф*, *ржаф*, *р'аф* ‘назви для металевої окуви на ободі колеса’ [Ган.: № 118], лемк., бойк. *раф* т.с. [196, s. 72], бойк. *райф*, *р'афа* ‘обруч на сницях і дишли’, *раф*, *рафа* ‘обруч колеса’, ‘широкий обруч на краю колодки колеса’ [Он., 2: 167, 169], *рафа* ‘обід на колесі’ [СГЦБ: 400], гуц. *раф*, *рафа* ‘залізний обруч колеса’ [ГГ: 161], *раф* ‘обруч дерев'яного колеса’ [П.,Г.: 162], *райф* т.с. [Нег.: 149], наддністр. *раф*, *рафа*, *ряф* т.с. [Шило: 224, 232], буков. *рафа* т.с. [СБГ: 451], поліс. *рафа*, *рафы* ф. мн. ‘обруч’ [Масл.: 186], зах.поліс. *рехва* ‘залізний обідок на маточині колеса’ [Арк., 2: 117]; див. ще пол. *rafa*, *raf* ‘обруч на колесі воза’, *refa*, *rechwa*, *ryfa*, *ruchwa*, *rywa* т.с., ‘наконечник, трос’ [Lin., 3: 22], чес., словац. діал. *ráf* ‘обід, шина, обруч’, угор. *ráf* т.с. Це запозичення від нім. *Reif(en)* ‘обруч, обід, кільце’ (д.в.нім., сер.в.нім. *reif* т.с.) [ЕСУМ, 5: 84–85; 81, с. 7; 108, с. 87–88]; серб. *раф* т.с. [17, с. 29]; див. ще п. 3.9. Номени *¹рафа*, *¹райфа* утворені флективним способом від *раф*, *р'аф*.

Назви *¹кован'а* (*кова'н'и*) (див. ще закарп. марамор. *коване* ‘фурнітура для столярних виробів’ [ССк: 145–146]), це суфіксальні утворення від *ку'вати*, див. ще зі значенням ‘залізний обідок на маточині колеса, біля спиць’ у п. 2.4.6.

2.4.6. Залізний обідок на маточині колеса, біля спиць: *¹обруч* (Вр, ВВ, Сл, Ол., Блв), *о'б'руч* (Щр), *о'б'ручка* (Чр), *б'ручка* (Стж, МБ), *ка'р'іка* (Пл), *кова'н'а* (Пв, Стр., Рс, Шр, Рк), *¹кован'а* (Пдв), *кова'н'и* (Дл, Лг), *о'бойма* (Стр.) – ф. одн.; *об'ручки* (Кн., Бл, Імст.), *обруч'ки* (Ст., Чр, Сн, Клч, Прб, Влх), *¹оброчки* (Нн), *¹обруч'и* (Лт, Стр., Рс, Бл), *обруч'и* (ВрБ, Бк, ТР, ТПс, ТПл, Гн, Сс, Трн, Нл, Блв, КсП, ЧТ), *бруч'и* (ТР, ТПс, Пв, Сс), *бруч'ки* (Ст., Вл), *ка'р'іки* (Уг.), *кар'іч'кы* (Он.), *¹покришки* (Іза), *р'аф'ки* (Уж., Глб, НС, Ср) – ф. мн.

Ареал номена *обруч* (*об'руч*) із тим самим значенням продовжується в інших говорах, пор. поліс. *обруч, абруч, обручі, обручі, абручі* т.с. [Масл.: 177], *бруч* т.с. [Ник.: 75–76], у гов. окол. Володави *obrenč, obryenč, obrenč, obryenč, obronč, obruč, uobruč, ubruč, ubruč, ubruč, obruč* т.с. [Czyż.: № 105]; є літ. нормою *обруч* т.с. [СУМ, 5: 572–573]. Назва *обруч* (*об'руч*) < псл. **obrōčь* ‘зап’ястя, браслет, кільце’, первісно прийменника **ob* ‘навколо’ та основи іменника **rōka* ‘рука’ [ЕСУМ, 4: 144]. Слово *обруч* ‘обідок на маточині колеса, біля спиць’ характеризує форму ніг у складі компаративу *ноги, йак обруч* (Мрч).

Назви *обручка, бручка* – суфіксальні утворення від *обруч, об'руч*. Для номінації цього елемента колеса спостерігаємо більш активне використання форм множини: *обручки, обручки, обручки, обручі, обручі, бручі, бручки*.

Про *кар'іка*, ф. мн. – *кар'іки, кар'ічки* див. п. 2.3.26, пор. ще п. 3.14.

Про *кован'а* (*кован'а, кован'и*) див. п. 2.4.5. Слово *обойма* є літ. нормою [СУМ, 5: 549], пор. поліс. *обойма* т.с. [Ник.: 77]; від рос. *обойма* < *обоимати* ‘збирати’ (пор. *обоиматися* ‘бути збираним’), що складається з преф. *об-* (*обо-*) та дієслова *имати* ‘брати’ [ЕСУМ, 4: 140]

Назва *покришки* – літературна норма української мови [СУМ, 7: 50]; суфіксальне утворення від *покрити*. Слово *рафки* – від *раф* ‘назви для металевої окопи на ободі колеса’ (див. п. 2.4.5).

2.4.7. Одна з частин складеного обода колеса: *багор* (Лт, Пл), *багро* (більшість обстеж. гов.) – ф. одн., *багра* (більшість обстеж. гов.), *багри* (МБ, КПс), *багры* (Трн, Он., Длв) – ф. мн.

Назви *багор, багро*, ф. мн. – *багра, багри, багры* (див. ще закарп. *багра* т.с. [ВхЗак.: 28], *багор, багро* ‘косяк, часть составного обода колеса’ [Гр., 1: 18], ужан. *багро* ‘дерев’яний обвід колеса’ [КСУ: 16], борж. *багро* ‘частина обвода на колесі’ [Лиз.: 253], верхов. *bahró* т.с. [Н.,Т.: 56], марамор. *багра, багри* ‘частина вазового колеса’, ‘частини у возі’ [Бв: 32], *багор* (*багор*), *багро* т.с., ‘маточина колеса’ [Гриц.: 91–92]) вживають також у лемківських (*багра* т.с. [158, с. 42], *багра* т.с. [104, с. 188], *bahro* ‘дерев’яна овальна частина колеса’ [197, с. 314], *багра, багра, багро, багро, багро, багро, багры, багри* ‘назви для круглої зовнішньої частини колеса, що в неї

вдовбані спиці' [Ган.: № 117], *багра* 'частина обода дерев'яного колеса' [Пирт.: 21], *багра* т.с. [Турч.: 21]), бойківських (*bahró, báhro, bahr, bahór* 'косяк колесного обода' [AGB, 1: № 48], *багór* (ф. мн. *бáгри*), *багрó* (ф. мн. *бáгра*) 'обід колеса' [Он., 1: 39]), гуцульських (*багрó* 'частина дерев'яного обода в колесі' [ГГ: 19], *бáгра* 'частина колеса у возі' [Ж.,П.: 16; П.,Г.: 10]), наддністрянських говірках (*бáгра* 'обід у колесі' [Шило: 43]), пор. *бáгор* т.с. [XIX, Жел.: 8–9].

Номени *багор, багро*, ф. мн. – *багра, багри, багры* поширені в інших слов'янських мовах, пор. пол. *bachro, bahro* 'косяк колісного обода', словац. *bahor* 'обід; частина колісного обода'; походять від псл. **bagrъ* т.с., похідного від і.с. **bhāgh-* 'гнути, згинати' [ЕСУМ, 1: 110]; від дієслівної основи **bag-* 'примушувати бігти, швидко рухатися' суфіксальним способом < **bĕg-* 'бігти, швидко рухатися' [ЭССЯ, 1: 132–133] або ж внаслідок прямих мовних контактів від словац. *bahor* < *bĕhor* [ЭСБМ, 1: 266–267], див. ще п. 4.1.15.

2.4.8. Металева втулка в середині маточини колеса, насаджена на вісь воза: *б'ікса* (більшість обстеж. гов.), *б'ікси* (ВрБ, ТР, ТПс, ТПл), *бук'си* (Вр, ВВ) – ф. мн., *г'інса* (Клч), *бóкша* (частк. ужан. гов.), *бокша* (Дл, Кв.), *бок'ш'і* – ф. мн. (марамор., гуц. гов.), *морок'ваш* (ВрБ, Лт, Гн, Сс, Трн, Нл, Стр., Рс, Імст.), *моро'каш* (Пв, Бл, Кв.), *кар'ікаш* (Бл, Імст.), *к'ін'чак* (Лт, Гн, Сс, Нл), *нако'нечник* (Пл).

Назви *б'ікса, г'інса*, ф. мн. – *б'ікси, бук'си, бóкша (бокша)*, ф. мн. – *бок'ш'і* (див. ще закарп. *бўкса* 'пушка' [ВхЗак.: 205], *бікса* (*бікс'а, бікца, бўкса*), *бікс* 'залізна циліндрична втулка в головці колеса, насаджена на вісь воза' [Гриц.: 221], *бóкша* (*бóкшâ, бóкша, боки'а*) т.с. [іб.: 275–276], борж. *бікса* 'втулка' [Лиз.: 256]) вживають і в інших говорах, пор. півд.лемк. *букиша* т.с. [158, с. 43], *бікса, бійкса* т.с. [104, с. 189], лемк. *букса* т.с. [Турч.: 34], бойк. *бўкса, бўкиша, букишá* т.с. [Он., 1: 75], гуц. *букиша* т.с. [СГГ: 106], *бóкші* т.с. [Шк.: 16], марамор. *бóкша, бўкса* 'букиша в колесі' [40, с. 281], буков. *бўкиша* т.с. [СБГ: 41–42], покут.-буков. *бўкиша* т.с. [Гр., 1: 109], у гов. окол. Любліна *buks, buksa, buksz, buksza* т.с. [SGL, 2: 47–48], поділ. *букиша* 'чавунний елемент колодки колеса' [81, с. 7], поліс. *бўкса*, ф. мн. – *бўксы* т.с. [Масл.: 164], *бўкиша* т.с. [Лис.: 36], *бўкса, бўкиша* т.с. [Ник.: 75], наддніпр. *бўкиша, бўкса, пўкиша* т.с. [АУМ, 3, ч. 4: 105], *букиша* т.с. [189, с. 93], нижн.наддніпр. *бўкиша*

‘букша’ [АУМ, 3, ч. 4: 106], укр. літ. *букса* ‘металева коробка, в якій обертається вісь колеса вагона’ [СУМ, 1: 253]; а також ст.укр. *букъша* т.с. [XVI–XVII, СЛУМ, 3: 94], *букша* [XVIII, Тимч.: 152], пор. ще *букиш* т.с. [Жел.: 49]. До укр. літ. мови запозичено від нім. *Büchse* ‘букса, втулка, бляшанка, банка’, ймовірно, через польське посередництво, пор. пол. *buksa* ‘металева трубка, прикріплена до кінця осі’ [ЕСУМ, 1: 288; Rud., 1: 248; 57, с. 42]. Нім. *Büchse* – від гр. *pyxis* ‘скринька, коробка з бука’ [89, с. 393]. Назва *бокша* утворює фраземи *така товста жонна, ги бокша; всі жоны ходат на роботу, а мойа сидит дома, йак бокша* (ЛГ) [Гриц.: 275].

Номен *морокваш* (*морокаш*) – вузькорегіональний. Ймовірно, це суфіксальне утворення від *мороква* ‘багно, трясовина’ < псл. **morkva*, **morkja* т.с. [ЕСУМ, 3: 516]. Слово *кар’ікаш* за аналогією до *морокваш* – від *кар’іка* ‘залізний обідок на маточині колеса, біля спиць’ за допомогою суфікса *-аш*. Про *к’інчак* див. п. 2.3.6.

Номен *нако’нечник* утворений від *к’інец’* префіксально-суфіксальним способом.

2.4.9. Металева накладка на осі воза, що запобігає запиленню і витокі мазі: *капсл’а* (Ст., Вл, Чр), *ко’у’пак* (Км), *пыл’ник* (Ол.), *ш’тицл’а* (МБ, Чр, См.), *ш’тисл’а* (ТР, ТПс, ТПл).

Назву *капсл’а* (див. із дещо ін. знач. закарп. ужан. *капсля* ‘капсель’ [КСУ: 31], марамор. *капслик* ‘гільза від патрона’ [ССк: 138], ‘капсуль патрона’ [Бв: 70]) вживають в інших говорах української мови, пор. гуц. *капсель* ‘пистонь’ [Гр., 2: 218], *капсля* ‘металевий обруч на осі колеса’ [ГГ: 90], *капслик* ‘гільза; капсуль’ [П.,Г.: 75], *капслі*, *капслі* ‘капсуль’ [Шк.: 74], буков. *капсля*, *кабзля*, *капсуль* ‘прокладка між букшею і шрубою’ [СБГ: 189], волин. *капсуль* ‘залізна накладка на кінці осі в колесі воза’ [Корз.: 135], а також у гов. окол. Любліна з близьким значенням *kabza*, *kabzel*, *kabzla*, *kapsel*, *kapsla* т.с. [SGL, 2: 73–74, 76], зах.поліс. *кабзуль* ‘металева накладка на вісь воза, що запобігає витокі мастила’ [Арк.¹: 203]. Номен *капсл’а* запозичений через пол. *kapsla* ‘капсуль’, угор. *kapszli* ‘гільза від патрона’ чи нім. *Kapsel* від лат. *capsula* ‘скринька, коробочка, банка’ (демінітив від *capsa* ‘вмістище, футляр, скриня’) [ЕСУМ, 2: 376–377; Фасм., 2: 187]; гадаємо, що в досліджуваних говірках відбулося розширення значення слова.

У ряді закарп. гов. *ко'у'пак* ‘головний убір’, що запозичено від тюрк. мов, пор. тур. *kalpak*, кримтат., каз. *калпак*, кирг. *калпак*, чув. *калпак*, узб. *калпок* т.с. [ЕСУМ, 2: 485–486; Фасм., 2: 297]. В обстеженій говірці відбулося переосмислення запозичення.

Найменування *'пыл'ник* – суфіксальне утворення від *'пил'ний* за визначальною функцією.

Назва *ш'тицл'а* (*ш'тисл'а*) – вузьколокальна, пор. із дещо іншим значенням бойк. *штица* ‘залізний прут у формі трикутника, що підтримує передню ручицю на вертлюзі’ [Он., 2: 390]. Ймовірно, суфіксальне утворення від пол. *sztyca* ‘залізна підпора, що з'єднує крила воза’ [ЕСУМ, 6: 478].

2.4.10. Заколесник, стрижень, кілочок або цвях, який вставляється з зовнішнього боку колеса у вісь, щоб воно не спадало: *сто'рошка* (ужан., частк. верхов. гов.), *'затич'ка* (Ст., Чр), *'заточ'ка* (Чр, Глб, НС), *затич'ки* (Чр) – ф. мн., *'г'іл'за* (Чр), *за'лиўчик* (борж. гов., Нн), *шпл'інт* (Глб, НС, Ср, Клчн, Лц, Сл, Іза, Длв, КсП), *шп'інт* (Пв, Гн), *спл'інт* (Сс), *ш'пôn'ка* (Бк), *шрôфт* (Он.), *штур* (Пв, Гн), *'зануска* (ВВз, НД), *стопур'н'і* (Бл).

Номен *сто'рошка* вживають і в інших говорах, пор. півд.лемк. *сторожка* ‘залізний або ялівцевий кілок, щоб колесо не спадало’ [158, с. 43], *сторóшка* т.с. [104, с. 189], бойк. *сторóжка* ‘заколесник’ [Он., 2: 256], ‘затычка въ осяхъ воза’ [Дав.: 29]; пор. також *сторóжка* ‘кілочок’ [Жел.: 923]. *Сто'рошка* – суфіксальний дериват від *стопор'жити* < псл. **stergti* / **sterkti* ‘стерегти’, пов’язаного зі **storžь* ‘сторож’ [ЕСУМ, 5: 410–411].

Назви *'затич'ка* (*'заточ'ка*), ф. мн. – *затич'ки* утворені від *затика́ти* шляхом усічення основи та наступної суфіксації, пор. бойк. *затичка* ‘заколесник’ [Он., 1: 289]. Слово *'г'іл'за* виникло внаслідок переосмислення загальноприйнятого *гільза* через подібність форми.

Номен *за'лиўчик* (див. закарп. *залéвчик* т.с. [ВхЗак.: 219], марамор. *залівчик* т.с. [ССк: 101]) вживаний ще у гуц гов., пор. *залéвчик* ‘занозка на осі воза’ [Ж.,П.: 58]; див. також *залéвчик* ‘льоник’ [Жел.: 253]; префіксально-суфіксальне утворення від *лиўч* ‘міцна опора для драбини воза, яка закріплена на осі колеса’ (див. п. 2.3.10).

Назву *шпл'інт* (*шп'інт*, *спл'інт*) вживають в інших гов. укр. мови, пор. буков. *шплінт* ‘деталь у возі для укріплення колеса’ [СБГ: 671], поліс. *шплінт* ‘загвіздка в осі колеса воза’ [Лис.: 236], ще у гов. окол. Любліна *splint* т.с. [SGL, 2: 174], укр. літ. *шплінт* ‘кріпильна деталь у вигляді невеликого дротяного стержня’ [СУМ, 11: 525]; пор. в інших слов. мовах, зокрема рос., болг. *шплинт*, біл. *шплінт*, пол. *szplint*. *Шпл'інт* (*шп'інт*, *спл'інт*) – від нім. *Splint* ‘заколесник; шплінт’ < сер.нижн.нім. *splinte* т.с., пов’язаного з *splīten*, нім. *spleißen* ‘розколювати’ [ЕСУМ, 6: 464–465].

Номен *ш'пѠн'ка* поширений у бойківських (*шпін*, *шпінь* ‘шип на «страмах» у насаді саней’ [Он., 2: 388]) та поліських говірках (*шпѠнька* ‘загвіздка в осі колеса воза’ [Лис.: 236]), пор. укр. літ. *шпѠнка* ‘кріпильна деталь’ [СУМ, 11: 525]. Гадаємо, *ш'пѠн'ка* – суфіксальне утворення від *спѠна* ‘пряжка’, *спинати* ‘поєднувати, сполучати’; існує також думка про походження від нижн.нім. *srōn* ‘тріска’, сер.в.нім. *sran* т.с. через пол. мову [ЕСУМ, 6: 465].

Назва *шрѠфт* (див. ще закарп. *шроўф* ‘болт, шруб’ [Тексти: 386], борж. *шрѠўф* т.с. [Лиз.: 330]) – через угор. *srőuf* ‘винт’ від нім. *Schraube* [86, с. 640]. Номен *штур* є літ. нормою [СУМ, 11: 538] – від сер.нижн.нім. *stūr(e)* ‘кермо, руль’ [ЕСУМ, 6: 476].

Назва *зануска* – префіксально-суфіксальне похідне від кореня *нус-* (псл. **noz-*). Словотвірне значення пов’язане зі словами *низѠти*, *ніж* (псл. *nožь < *nozьjь), рос. *вонзѠть* тощо [ЕСУМ, 2: 234]. За частотою вживання переважає значення слова *зануска*, що йменує частину ярма (див. п. 4.2.4).

Лексема *стѠур'н'ї* – наслідок субстантивації прикметника.

2.4.11. Гайка на кінці осі воза, яка притримує колесо: *шт'рубa* (більшість обстеж. гов.), *ш'р'убa* (Дл), *шт'рупка* (Кн., МБ, КПс), *гайка* (Он., Пдв, Пл).

Номени *шт'рубa*, *ш'р'убa* загальновідомі у різних гов., пор. бойк. *шрїба*, *шрїба*, *шр'убa* ‘гайка, гвинт’ [Он., 2: 388], гуц. *шр'убa* ‘шуруп’ [ГГ: 220], *шр'убa* ‘гвинт’ [П.,Г.: 229], *шр'убa* т.с. [Шк.: 171], буков. *шр'убa* ‘гайка’ [СБГ: 672], волин. *шр'убa* т.с. [Корз.: 263], у гов. окол. Любліна *sruba* т.с. [SGL, 2: 193], укр. діал. *шруб* ‘шуруп’ [СУМ, 6: 530]; також *шр'убa*, *шр'убка* т.с. [Жел.: 1098]. Назви *шт'рубa*, *ш'р'убa* – від сер.в.нім. *schrūbe* (нім. *Schraube*) ‘гвинт, болт’ чи нім. *Schraube* т.с. [108, с. 88] < нар. лат. *scrōba*

‘гайка, шуруп’ [ЕСУМ, 6: 469]. Поява [m] у слові *шт'рубa* і похідних пов'язана зі «вставленням приголосних у нових групах» [53, с. 100].

Демінутив *шт'рупка* вживають у бойк. (*шт'рубка* ‘шуруп’ [СГЦБ: 527]), гуц. (*шт'рубка* т.с. [Шк.: 171]), буков. (*шт'рубка* ‘зм. від *шт'рубa*’ [СБГ: 672]), волин. (*шт'рубка* ‘гайка кь винту’ [Гр., 4: 512]), зах.поліс. (*шт'рунка* ‘гайка’ [Арк., 2: 275]) гов., у гов. окол. Любліна *śrubka* ‘gwóźdz, którym przybito obręcz do koła wozu’ [SGL, 2: 194], пор. ще укр. діал. *шт'рубка* ‘гайка’ [СУМ, 6: 530].

Назва *гайка* є нормою укр. літ. мови, пор. *га́йка* ‘металева деталь різних форм з отвором посередині, що має гвинтову різьбу для нагвинчування на що-небудь’ [СУМ, 2: 16]. Це запозичення від рос. *га́йка* т.с. < рос. *га́ить* ‘закривати, лагодити’ [ЕСУМ, 1: 453]; припускають також від нім. *Naken, Näkchen* ‘крюк, крючок, застезка’ [Пр., 1: 116], проте цьому суперечить фонетика слова [Фасм., 1: 384].

2.4.12. Назви для речовини, якою змащують вісь і колеса: *шт'ір* (Кв., Кст, Лг), *мас'т'* (ВрБ), *мас'тега* (Блв, Влх), *мас'тига* (СП), *мас'т'іка* (Сн), *мастика* (Пл), *ко'лымаз'* (Чр), *ко'ломас'т'* (Ст., ВрБ, Вл, МБ, Вр, ВВ, Клчн, Стр., Рс, Лц), *коло'мас'т'* (ТР, ТПс, ТПл), *ко'лымас'т'* (Стж, Глб, НС), *ко'л'імас'т'* (Он.), *ко'л'і'мас'т'* (Імст.), *кул'і'мас'т'іка* (Сн), *сал'і'дол* (більшість обстеж. гов.), *сал'і'дор* (Пв, Гн, Трн, Сл, Нн, Длв, Влх, Дл, Кв.), *с'вин'с'ка мас'т'* з *кыл* (Шр), *д'огот'* (Пл), *жир сви'н:ий* (Пл).

Номен *шт'ір* вживають ще в лемківському (півд.лемк. *шт'мір* т.с. [Ган.: № 120], *смір*, *шт'мір* ‘дьоготь’ [Турч.: 295, 346]), гуцульському (*шт'мір* ‘мазут, дьоготь’ [ГГ: 218; Нег.: 189; СУГКР: 101; Шк.: 169]), наддністрянському (*шт'мір* т.с. [Шило: 281]), буковинському (*шт'мір* т.с. [СБГ: 669]) говорах, а також у гов. окол. Любліна *smar* т.с. [SGL, 2: 170]. Від нім. *Schmiere* т.с. [90, с. 34].

Слово *мас'т'* < псл. **mastь* < **mazть* ‘мазь, масть, забарвлення’, похідного від **mazati* ‘мазати’ [ЕСУМ, 3: 410]. Назва *мас'тега* та її фонетичні варіанти *мас'тига*, *мас'т'іка*, *мастика* (див. ще закарп. *мастега* т.с. [Чоп.: 180], марамор. *мастіга* ‘мастика, мазь’ [ССк: 168]) поширені і в наддністр. гов. із дещо ін. знач. *мастега* ‘соус, підлива’ [Шило: 170], поліс. *мастіка* т.с. [Ник.: 71]; пор. укр. літ. *мастіка* ‘густа маса з жирами або смолами, що застосовується для вирівнювання поверхонь

покриттів, підлог і т.ін.’ [СУМ, 4: 642], а також *мастига* т.с. [Жел.: 429]. У первинному значенні – від гр. *μαστήχη* ‘запашна деревна смола’ [ЕСУМ, 3: 409].

Номен *ко^ломас’т’* та фонетичні варіанти *коло^лмас’т’*, *ко^ллымас’т’*, *ко^лл’імас’т’*, *ко^лл’і’мас’т’* широко поширені у лемківському говорі, пор. півд.лемк. *коломáз’*, *коломáс’*, *коломáз*, *коломáс*, *кольíмаз*, *кольíмаз’* та ін. т.с. [Ган.: № 120], півн.лемк. *коломáз* т.с. [Пирт.: 143; Турч.: 147]; пор. укр. літ. *коломáзъ* ‘мазь для коліс із дьогтю й смоли’ [СУМ, 4: 229], а також *коломáзъ* т.с. [Гр., 2: 271], *колимáз* т.с. [Жел.: 358]. Назви утворені внаслідок основоскладання *’коле^лсо* (< псл. **kolo* ‘колесо’) та *мас’т’* [ЕСУМ, 2: 519]. Слово *ко^ломас’т’* входить до складу компаративних фразем *’чорний, г’і’би в ко^ломас’т’ впаў* (ВБр) ‘про людину з темним кольором шкіри’ (перенесення значення відбувається на основі семної ознаки ‘рідина темного кольору’), *ш’і’коўний, йак ’муха у ко^ломас’т’і* (ВБр) ‘про повільну людину’ (семна ознака ‘в’язка, тягуча рідина’). Назва *кул’і’мас’т’іка* вживається локально, утворена шляхом основословоскладання *’коле^лсо* та *’мас’т’іка*.

Слово *сал’і’дол* (*сал’і’дор*) використовується під впливом літ. мови, пор. укр. літ. *солідóл* ‘густе мастило, яким змащують ходові частини транспортних машин, різне устаткування і т.ін.’ [СУМ, 9: 444]. Це запозичення від франц. *solidol* т.с. < лат. *solidus* ‘густий, твердий’, *oleum* ‘олія’ [ЕСУМ, 5: 347].

У складеній назві *с’вин’с’ка мас’т’* з *кыл* неузгоджене означення з *кыл* мотивоване діал. *кыли* ‘кишки’. Найменування *жир сви’н:ий* містить означення, значення якого виникло внаслідок використання рідини для змащування осі воза.

Номен *’д’огот’* вживають внаслідок розширення значення літ. *двóготь* ‘темна густа в’язка смолиста з неприємним запахом рідина, що утворюється при сухій перегонці дерева, торфу, бурого та кам’яного вугілля’ [СУМ, 2: 451] < псл. **degъть* т.с. [ЕСУМ, 2: 154–155].

2.4.13. Мазниця, посудина для коломазі: *ко^ломазниця’а* (більшість гов.), *кон’з(дз)ерва* (Кн.).

Слово *ко^ломазниця’а* – суфіксальне утворення від назви речовини *ко^лымаз’* та фонетичних варіантів (див. п. 2.4.12).

Найменування *кон'з(дз)ерва* вживають унаслідок перенесення значення укр. літ. *консёрва* за суміжністю: харчові продукти, що вміщені в банки [СУМ–20, 7: 357] → посудина, що використовується для зберігання речовини.

2.4.14. Засіб транспортування довгих колод, дерев: *ш'танга* (Лт), *цуш'тангл'а* (Стж, ВрБ), *цугш'тангл'а* (Стж, Вл, ВрБ, Вр, ВВ, Гн, Сс, Пл, Стр., Рс, Імст., Прб), *цугш'танга* (Кн., Уж., Лт, Клчн, Лц, Кв., Ут.), *'цугштанга* (КсП), *штугш'тангл'а* (Пв), *штуфш'тангл'а* (Пв), *цуг'гамфа* (ВВз, НД), *рун'ковы* (Квс, НР, ВР), *'тижсла* (Крс, Клн), *тиж'ло* (Рсш, Дл), *шмор'гак* (Крч), *'гуйвер* (Дл), *шп'іл'вага* (Кл, Пл).

Назва *ш'танга* є нормою укр. літ. мови, пор. *штáнга* в [СУМ, 11: 533], із широким знач. поширена і в лемк. гов. *штáнгля* ‘довгий металевий дрючок, залізна штаба’ [Пирт.: 353]; запозичення від нім. *Stange* ‘штанга; жердина, палиця, стрижень’ [ЕСУМ, 6: 471].

Номен *цугш'танга* та фонетичні варіанти *цуш'тангл'а*, *цугш'тангл'а*, *штугш'тангл'а*, *штуфш'тангл'а* утворені шляхом складання або безпосередньо від нім. *Zugstange* ‘шатун, тяга, приводна штанга’ [90, с. 29].

Назва *цуг* у говорах української мови поширена з первісним значенням ‘тяга (у димарі, печі)’ (гуц., буков., волин. *цуг*, *цуг* т.с. [ГГ: 208; П.,Г.: 216; СБГ: 630; Корз.: 253]). Із таким значенням запозичено від нім. *Zug* ‘рух; перехід; потяг; тяга; ковток’, *ziehen* ‘тягти’ [ЕСУМ, 6: 264]. У складі слів *цугш'танга* (*цуш'тангл'а*, *цугш'тангл'а*, *цугш'танга*, *штугш'тангл'а*, *штуфш'тангл'а*) відбувається вторинна номінація компонента *цуг* за визначальною ознакою ‘тягти’, пор. подібне утворення закарп. *цугь* ‘запряжка, упряжка’ [Чоп.: 423], укр. діал. *цуга* ‘узда, удила’ [Гр., 4: 436]. Із вторинним значенням пристрою, що тягне довгі колоди, назва поширена також у бойк. гов., пор. бойк. *цугштáнгля* ‘рід дишля, яким тягнуть колоди по землі’ [Он., 2: 358]. Слово *цуг'гамфа* – за аналогією до *цугш'танга*. Про *'гамфа* див. п. 2.3.24.

Номени *'тижсла*, *тиж'ло* (див. ще закарп. *тижсла* т.с. [Чоп.: 393]) вживають унаслідок розширення угор. *tézsła* ‘брусок, стрижень’ [ib.].

Найменування *шмор'гак* – суфіксальне утворення від *шмóргати* (семна ознака ‘спричинити рух чогось’), ‘потягнути’ [Гр., 4: 506] < псл. **smъrgati* [ЕСУМ, 6: 447–448].

Слово *'гуйвер* виникло внаслідок семантичного зсуву діал. *гійвер, гійвир, гійбер* ‘домкрат’ < угор. *hévér* т.с. [86, с. 588]. В основі зміщення семантики семні ознаки ‘піднімати’, ‘тягнути’.

Назва *шп'іл'вага* з таким самим значенням вживається ще у бойк. гов., пор. *штильвага* ‘приспосіблення у вигляді хрестовини для тягання кіньми деревини’ [СГЦБ: 528]. Лексема проходить процес перенесення значення через розширення функції первісного *шп'іл'вага* (див. п. 2.3.23).

2.4.15. Ланцюги, якими причіплюється дерево до засобу транспортування: *'розкрут* (Стж, Вл), *кру'т'іл'* (ВрБ, Лт), *'чекер* (Сл), *'чокер* (Клчн, Лц), *трүй'ники* (Сн), *'цуги* (Прб), *росо'хан'а* (Крс, Клн), *райч* (КсП), *фур'товы* (Кв.), *ланц* (Стр., Рс), *г'івер'н'акы* (Трн).

Слово *'розкрут* утворене від *розкрутіти* ‘поступово починати дедалі швидше крутити, обертати що-небудь’ [СУМ, 8: 717–718] шляхом усічення основи.

За тією ж семантичною ознакою утворений номен *кру'т'іл'* – від *кру'тити* за допомогою суфіксального способу, пор. бойк. *крутіль* ‘ряд дишла з кільцем, за допомогою якого пересувають колоди’ [СГЦБ: 243].

Назва *'чекер* (*'чокер*) виник, імовірно, внаслідок переосмислення угор. *chokor* ‘букет, вузол, бантик’ [ВРС: 121] за виглядом конструкції.

Номен *трүй'ники* вживають унаслідок розширення значення загальнонародного *трійнік* [СУМ, 10: 270–271]; мотивований числівником *три*.

Назва *росо'хан'а* – суфіксальне утворення від *'росоха* (див. п. 2.3.14), пор. первісну семантику бойк. *росоханя* ‘дерево, що має розгалужені дві гілки, відростки на дереві’ [СГЦБ: 413].

Про *райч* див. п. 2.3.19. Назва *фур'товы* – від угор. *forgó* ‘те, що крутиться’ [ВРС: 251]. Про *ланц* див. п. 2.3.19. Із *'цуги* пор. компонент *цуг-* (див. п. 2.4.14).

Номен *г'івер'н'акы* – суфіксальне утворення від переосмисленого *'гуйвер* (див. п. 2.4.14), пор. також бойк. *гиверняк* ‘те саме, що *чуфлінок*’ [СГЦБ: 96].

2.4.16. Штирі, які забиваються в довгі колоди для транспортування: *гуф'лина* (Щр, Кт), *чуф'лина* (Стж, Кн., ВрБ, Вл, Уж., Лт, Чр, Імст.), *чук'лина* (Глб, НС),

чуф'лінка (Сн, Пл, ВВз, НД, Кв., Нн, Ск, Рсш, КсП, ВБ), *чуф'линок* (Стр., Рс, Трн, Уг., Іза), *чоф'лінка* (Дл), *кру'телик* (Рк), *'л'імба* (Пв), *клин* (Трн).

Слово *чуф'лина*, його фонетичні варіанти *гуф'лина*, *чук'лина* та суфіксальне похідне *чуф'линок* вживають і в ін. гов., пор. лемк. *шофлинки* т.с. [118, с. 173], бойк. *чуфліна*, *чуфлінок*, *шуфлін* т.с. [Он., 2: 377], *чуфлінок* ‘залізний гак, що вбивають у колоду і за який чіпляють орчик’ [СГЦБ: 514], гуц. *чофлінок* т.с. [П.,Г.: 222], *чуфлінок* ‘товстий цвях з отвором’ [Нег.: 185], укр. діал. *гуфлінка* т.с. [Жел.: 166]. Назва *гуф'лина* утворена від сер.в.нім. *haftel(īn)* ‘застібка, гачок’ [ЕСУМ, 1: 629], *чуф'лина*, *чук'лина*, *чуф'линок* – вторинні утворення. На основі номена *чуф'лина* утворилися демінутиви *чуф'лінка*, *чоф'лінка*. Лексема *чуф'лина* у складі компаративної фраземи *н'іс, йак чуф'лина* (Лбн) характеризує довгий ніс.

Кру'телик – суфіксальне утворення від *кру'тити* за виконуваною функцією.

Номен *'л'імба* виник внаслідок переосмислення *лимба* ‘сосна кедрова, або європейська, *Pinus cembra* L.’ < нім. діал. *Leimbaum* т.с. [140, с. 337].

Слово *клин* є літ. нормою укр. мови [СУМ, 4: 182] < псл. **klinъ* або **къlinъ* т.с., пов'язане з **kolti* ‘колоти’ або **къlti* т.с. [ЕСУМ, 2: 460–461].

Висновки до розділу 2

У складі лексико-семантичної групи «назв воза та його частин» ми виокремлюємо такі семантичні підгрупи: СП «назви видів возів», СП «назви коробка воза», СП «назви основи воза», СП «назви осі воза», СП «назви частин колеса». Ця група – одна з найчисельніших, містить спеціалізовану лексику, яку ми описали шляхом виділення 61 семени.

В основі лексичного шару номени, успадковані від праслов'янської мови, зокрема *в'із*, *п'ід'вода*, *драб*, *дра'бина*, *'полиц'а*, *друк* (*друг*), *'соха*, *'пудо*, *с'вор'ін'*, *в'іс'*, *'багор* та інші. Частина з них є нормою сучасної української літературної мови.

Назви, утворені на власне українському мовному ґрунті, виникли шляхом словотворення, переосмислення значення та запозичення від інших мов.

Серед похідних утворень найбільше номенів утворилося суфіксальним способом. Іменникове суфіксальне словотворення жіночого роду реалізується

формантами *-иц'а, -ина, -ка, -анка, -арка, -ан'а, -ул'а, -й'а*, наприклад: *лавиц'а, с'п'ідниц'а, ру'чиц'а, гамфиц'а, ко'лодиц'а, іг'лиц'а, бирфиц'а, ро'з'вори́на, ре'шутка, лаўка, к'р'учка, ро'сушка, чуф'линка, о'б'ручка, го'л'оўка, те'л'і'жанка, гно'йанка, сп'ід'н'арка, росо'хан'а, га'мул'а, ко'ч'і'я*. Відсубстантиви чоловічого роду утворені за допомогою суфіксів *-ик, -ок, -ак, -илник, -инок, -енок, -ник, -ен', -уў, -аш*: *возик, деклик, ку'гутик, колик, насачик, леўчик, во'зок, га'чок, ру'док, дру'чок, кр'у'чок, чуф'линок, ва'жок, пе'ре'док, драби'н'ак, спо'дак, пе'ри'дилник, пе'ре'динок, за'динок, пере'денок, арашник, с'вурник, стопур'ник, о'бе'рте'н', ск'рте'н', га'муў, морок'ваш, кар'ікаш*. Серед відад'єктивних утворень визначаємо слова, що утворилися за допомогою формантів *-ина, -иц'а* та суфікса *-ник*: *боко'вина, посе'редниц'а, пыл'ник, л'ітр'а'ник*. У цій групі назв велика кількість віддієслівних похідних, наприклад: *зак'ладниц'а, закла'дал'ниц'а, зати'кал'ниц'а, сто'рошка, затич'ка, пе'ре'кладина, п'ід'лажа, с'і'дак, к'ін'чак, вертл'ух, кру'телик, кован'а, с'і'дало, с'ад'ло* (форманти *-иц'а, -ал'ниц'а, -ка, -ина, -ажса, -ак, -ух, -елик, -ан'а, -ло*) тощо.

Частина слів утворені також префіксальним (*розсоха, ро'з'в'ір, роз'вўр*), префіксально-суфіксальним (*суголовок, по'мостина, осе'редок, за'тыл'ник, нако'нечник, за'лиўчик, пуд'росошник, розси'лити, розби'рати*), флективним (*тинг'а, шуб'ра, за'кова, о'са, рафа*), префіксально-флективним (*ро'з'вора, з'вора*) способами, шляхом складання (*по'лудраб, гиўдируди, полу'ос', цуги'танга, ко'ломас'т', кул'і'мас'т'іка, цуг'гамфа*) чи субстантивації прикметників (*боко'ва, заклад'на, с'пуд'н'а, стопур'н'і*).

Аналізована лексико-семантична група інтенсивно поповнюється внаслідок семантичних процесів: розширення (*лада, йашчик, ше'ритл'а, путо*), спеціалізації (*дош'ка, бант'лиц'і, друк, лата, лани*), переосмислення (*гу'мак, шат'ро, рач'і, к'рôш'н'а, шубе'р, суголовок, услун, ку'гут, клине'ц', цапи, се'р'пы, дуги, п'йате коле'со, баг'ры, гач'і, чекер*) значення.

Серед новотворів значна кількість запозичень. Найбільше засвоєно від німецької (*фура, штыр', апшток, лушн'а, лиўча, с'ниц'і, гам, райч, шлайф, раф, б'ікса*) та угорської (*те'л'і'га, ванкош, кôч', луйтра, бирфа, руд, роконца, лани,*

фийк, /гамфа, /тинге^л, фур/говы) мов. Є запозичення від польської (найчастіше у якості мови-посередника) (*/васаг(х), б/ричка, /дише^л*), словацької (*кла/ниця'а (гла/ниця'а)*), румунської (*ка/луш*) та інших мов.

У лексичному складі групи є складені назви. Серед них виокремлюємо атрибутивні складені найменування, що визначають тип конструкції, вказують на визначальні особливості реалії (*де^уре^ул'а/ний в'із, фарб/лений в'із, /п'иший в'із, же^л/ізний в'із, зб'іж/ний в'із, п'іл/ний в'із*) чи на місце розміщення її (*боко/ва /дош'ка, пе^л/ред'н'ій /шубе^р, /зад'н'е чо/ло, /задн'ій к'уш, пе^л/ред'н'а те^л/ішка, /зад'н'а /к'ічка, /задн'а ко/чол', /зад'н'ій х'ід, /зад'н'а вос' та ін.*). Поширеним є використання дво- чи трьохкомпонентних найменувань, зокрема *в'із із бок'шеу і ш/пиц'ими, вуз(с) на /с'іно, в'із на /с'іно, в'із дл'а /с'іна, в'із із(с) ше^л/рег'л'оу, вуз(с) на д'рива, вуз(с) на гнуй*, за допомогою яких мовці конкретизують семантику гіпероніма *в'із*.

Лексико-семантична група, пов'язана з номінацією воза та його частин, має всі необхідні ресурси для розвитку й активно функціонує. Номени-репрезентанти дещо обмежені сферою використання, оскільки таку спеціалізовану лексику використовує у своїй професійній сфері лише певна кількість носіїв, проте ця лексика відображає особливості матеріальної культури, зберігає давні мовні риси, водночас показує синтез давніх слів і сучасних мовних утворень, є важливою не тільки для лінгвістики, а й для інших наук.

Основні положення розділу знайшли відображення в публікаціях дисертанта [172, 178, 179, 180, 183, 184].

РОЗДІЛ 3

НАЗВИ САНЕЙ ТА ЇХ СКЛАДНИКІВ

Нині сани як транспортний засіб використовуються рідше, ніж віз, хоча сани «є давнішим видом, ніж літній колісний віз» [145, с. 43]; тому назви, пов'язані з номінацією частин саней, характеризуються вищим ступенем архаїзації.

При характеристиці типів саней беремо до уваги традиційний поділ на звичайні господарські, вантажні для перевезення лісоматеріалів та виїзні, декоровані [34, с. 218].

Звичайні господарські сани репрезентуються гіперонімом *^сани* та рядом видових назв.

3.1. Загальні назви господарських саней: *^сани* (усі обстеж. гов.), *^сан'і* (Клч), *копил'чаки* (Блв, Влх), *ш'м'іг'і* (ВрБ, Лт), *ш'мыга* (Чр), *труба'ки* (Ст., Уж.), *труба'ч'і* (ТПс, Лг), *корса'ч'і* (Бр, Мк), *ро'боч'і ^сани* (більшість обстеж. гов.), *ве'л'ік'і ^сани* (Он.), *^сани на гн'ій* (ЧТ), *^сани на гнуй* (Стж), *^сани п'ід гн'ій* (ВрБ), *грузо'в'і ^сани* (Знц), *дере'йа'н'і ^сани* (Знц); також *^д'ологы* (Ол., Шр), *д'а'логи* (Грн) 'великі сани для перевезення лісу', *во'лов'і ^сани* 'сани, у які запрягали волів' (Кст, Дл), *руко'пашн'і ^сани* (Дл, Лг), *само'т'ажн'і ^сани* (Кп), *н'і'миц'кі ^сани* (НД) 'сани, які можна використовувати без тяглової худоби'.

Номен *^сани* (*^сан'і*) т.с. відомий ще в ін. укр. гов., пор. лемк. *сáні* [Пирт.: 278; Дуда: 298], волин. *сани, сані* [35, с. 62], сер.поліс. *сані* [34, с. 218], поліс. *сáни, сáн'і* [Масл.: 186–187; Ник.: 85], наддніпр. *сáни* [Гр., 4: 102; 11, с. 41], у гов. окол. Любліна *sanie* т.с. [SGL, 2: 163–164]; а також ст.укр. *сáни* 'зимовий віз на полозах' [XVI–XVII, 114, с. 52], укр. *сáни* 'известная вещь для езды зимой' [Жел.: 852; Б.-Н.: 321; Ум.,Сп., 4: 4–5], укр. літ. *сáни* т.с. [СУМ, 9: 52–53]. Цю назву вживають і в інших слов'янських мовах < псл. **sani*, що є формою множини від **sanь* 'полоз' [ЕСУМ, 5: 177; Фасм., 3: 556–557], лит. *szónas* 'бокь, сторона', латис. *sāns, sānis* 'сторона' (первісно стосовно значення 'ребро' на м'ясі) [Пр., 2: 250].

Із діал. словом *копил'чаки* можна порівняти укр. літ. *копильчакі* мн. 'низькі й широкі сани з боками, що розширюються від передка' [СУМ, 4: 280]; номен

поширений і в інших гов. укр. мови, пор. поліс. *копил'чакі* 'легкі ручні санки на копилах' [Ник.: 86], наддніпр. *копильча́ки* 'сани, в які впрягають коней' [Жел.: 364], укр. діал. *копильчакі* 'род саней' [Гр., 2: 281], *копильчакі* 'прості без короба сани' [Ум., Сп., 4: 4]. Назва *копил'чаки* – суфіксальне утворення від *копил* (див. п. 3.8).

Номен *ш'мыга* (*ш'м'іг'і*) відомий ще у бойк. гов., пор. *шмы́гы^о*, *шмы́гы* 'сани для перевезення дров' [Он., 2: 386], а також півд.-зах. *шмі́г'і* 'сани без короба для перевезення колод, дров' [Ник.: 89], такі сани «пересувались за допомогою коротких саней, які підтримували їхній передок і служили ведучим ходом» [36, с. 639]. Назва *ш'м'іг'і* – від нім. *Schmiege* (< сер.в.нім. *smiuge*) 'кривизна, вигин, сшил; кутомір; складаний метр' за зовнішньою подібністю [ЕСУМ, 6: 446].

Назви *труба'ки*, *труба'ч'і* утворені від *тру'ба*, мотивуються формою.

Слово *корса'ч'і* вживається ще у буков. говірках, пор. *корсакі* 'санчата' [СБГ: 225]. Номен *корса'ч'і* – від *корса* (див. п. 3.7).

Вживання складеної назви *ро'боч'і'сани* мотивоване функцією цього зимового виду транспорту, пор. поліс. *робóчи сани* т.с. [Масл.: 187], наддніпр. *робочі сани* т.с. [11, с. 42], а також рос. діал. *рабочие са́ни* т.с. [СРНГ, 36: 118–119]. Атрибутив у двокомпонентному найменуванні *ве^л'ік'і'сани* характеризує розмір конструкції. У складі конструкції *руко'паши'ні'сани* відбувається розширення значення укр. літ. *рукопа́шний* 'який здійснюється без зброї або холодною зброєю (про бій, битву)' [СУМ, 8: 906]. Атрибутив у складеній назві *само'т'ажн'і'сани* утворений унаслідок складання, мотивується використанням таких саней без тяглової худоби.

Складені назви *сани на гн'ій*, *сани на гнуй*, *сани п'ід гн'ій* конкретизують призначення такого транспортного засобу; атрибутив у найменуванні *грузо'в'і'сани* мотивований словом *груз* (ймовірно, під впливом рос. чи біл. *груз* < псл. *grōzъ т.с. [ЕСУМ, 1: 604–605]), а означення *дереу́й'ан'і'сани* (у складеній назві *дереу́й'ан'і'сани*) показує матеріал, із якого виготовлений транспортний засіб. Складена назва *во'лов'і'сани* мотивована словом *в'іл*, пор. ще рос. діал. *воло́вые са́ни* т.с. [СРНГ, 36: 118–119].

Номен *д'ологы* (*д'а'логи*) запозичений від угорської мови, див. ще закарп. *д'ологи* 'ручні сани середнього розміру' [86, с. 594], марамор. *д'ологом* 'пішки' [ССк: 81] – від угор. діал. *gyalogszán* т.с., *gyalogosan* 'пішки' [ВРС: 269]. Слово

вживають зі значенням ‘великі сани для перевезення лісу’ внаслідок семантичної трансформації.

Означення у складі двокомпонентного найменування *н'їмиц'кі* *сани* функціонує внаслідок асоціативних міркувань носіїв говірки: ‘німецький’ – ‘давніший’.

3.2. Сани, що складаються з двох частин: *бєнд'уг* (Дл, ЧТ), *бє^н'д'уги* (КсП), *бин'д'уги* (Пв, Гн, Сс, Кл, Сн, Нл, Ол., ВБ, Рсш, Кв.), *с'капчан'ї сани* (Ст., МБ), *доўг'ї сани* (ТР, ТПс, ТПл).

Слово *бєнд'уг*, ф. мн. – *бє^н'д'уги* (*бин'д'уги*) (див. ще закарп. борж., марамор., гуц. *бєндюг* (*бєн'д'уг*), *бєндюги* (*бєнд'угы́*, *бинд'угы́*) ‘пристрій із двох товстих довгих, вигнутих на кінцях жердин, які чіпляють до саней і накладають на них дрова’, верхов. ‘короткі сани для перевезення деревини’ [Гриц.: 157]) в ін. укр. гов. та літ. мові йменує віз для перевезення вантажів [Нег.: 24; Жел.: 23; Б.-Н.: 66; Гр., 1: 49; 58, с. 27; 11, с. 41; СУМ, 1: 166] чи частини воза, пор. поліс. *би^єндюга́* ‘розвора у возі’ [Лис.: 32], слобож. *бєндюга́* ‘каждая из жердей, которья кладут на воз для укладки на них снопов’ [Гр., 1: 49]. Для номінації саней вживають ще бойк. *биньдюги* ‘міцні великі сани для возіння дров з лісу’ [Он., 1: 52], гуц. *бєндюгі* т.с. [ГГ: 23], степ. *бєн'д'уг*, *бє^н'д'уг* ‘сани без короба для перевезення колод, дров’ [Ник.: 89]. Запозичення від нім. *Bündwagen* ‘дроги, биндюги’ [ЕСУМ, 1: 166].

Означення у двокомпонентному найменуванні *с'капчан'ї сани* активно вживають у закарпатському говорі зі значенням ‘з’єднаний’ [ССк: 332], вказує на двокомпонентну будову транспортного засобу. Атрибутив у складеній назві *доўг'ї сани* називає диференційну ознаку ‘розмір транспортного засобу’.

3.3. Довгі сани для перевезення дров (складаються з декількох елементів): *ко^р'чуги* (КсП, Кв.), *кор'чага* (ЧТ), *кор'чаги* (ЛГ), *ко'чол'ї* (Шр), *волосн'ї* (Лт), *волочн'ї* (Чр), *ко^р'чол'ї* з *волочн'ами* ‘короткі сани, що складаються з двох елементів’ (Лт), *гала'б'її* ‘довгі сани для перевезення лісу’ (Стж, Вл, Чр), *боч'кори* (Знц).

Словом *ко^р'чуги* (*кор'чага*), ф. мн. – *кор'чаги* називають такі сани, якими *корчувáли* дерева, кущі, пні, а також сани для перевезення дерева. Зазначений номен

(див. ще закарп. ужан. *корчуги* мн. ‘сани’ [КСУ: 33]) вживають і в інших говорах української мови, передусім, у гуцульському; пор. гуц. *корчуги* ‘причіпка для саней для транспорту дерева’ [Ж.,П.: 78], ‘короткі сани для перевезення довгої деревини волоком’ [П.,Г.: 84; Нег.: 99], *корчуга* т.с. [Гр., 2: 289; ГГ: 102], *корчуги* т.с. [СУГКР: 56; Шк.: 81], буков. *корчуги*, *курчуги* мн. ‘спаровані сани для перевезення дерева’ [СБГ: 226], поліс. *корчуги* т.с., ‘сани з короткими і грубими полозами’ [Ник.: 87, 91], *корчуги* ‘короткі сани, які підтримували тонші кінці колод при транспортуванні дерева’ [34, с. 255], укр. *корчуги* мн. ‘короткі сани’ [Жел.: 369]. Назва *ко^рчуги* (*ко^рчага*), ф. мн. – *ко^рчаги* – суфіксальне утворення від *корч* (< псл. *kъrčь [ЕСУМ, 3: 45]), див. ще пол. *korczyha* < укр. форми [ib.: 46].

Складена назва *ко^рчол’і* з *’волочн’ами* позначає тип саней, що складається з двох частин: передня – *ко^рчол’і*, задня, до якої прикріплюють те, що везуть, – *’волочн’і*. Назву *ко^рчол’і* (*ко^рчол’і*) (див. ще закарп. ужан. *корчолы* мн. ‘сани’ [КСУ: 33]) вживають ще у лемк. (*корчолы*, *карчолы* ‘передня частина саней’ [104, с. 189], *корчоли* т.с. [118, с. 173], *карчоли* ‘вид зимового транспорту’ [105, с. 215]), гуц. (*корчулі* ‘великі сани для транспорту сіна, дерева’ [Ж.,П.: 78], *корчул’і*, *курчул’і* ‘спаровані полусанки, з’єднані навхрест ланцюгами, для перевезення колод та інших вантажів’ [Ник.: 91]), а також укр. марамор. гов. (*курчул’і* ‘санчата, гринджоли’ [40, с. 295]); пор. закарп. марамор. *ко^рчулі*, *корчовлі* ‘ковзани’ [ССк: 151], гуц. *корчулі*, *корчолі* т.с. [П.,Г.: 84]. *Ко^рчол’і* (*ко^рчол’і*) – від словац. *korčule*, угор. *korcsolya* ‘ковзани’ [ССк: 151].

Із *’волосн’і* (*’волочн’і*) варто порівняти закарп. марамор. *волочі* ‘волокти’ [ССк: 40], верхов. *волоком* ‘волоком’ [Н.,Т.: 203], лемк. *волошні*, *воли* ‘для воження довгого дерева’ [158, с. 46], *волѡцн’і* ‘задня частина саней для перевезення дерева з лісу’ [104, с. 189], *волосні* ‘засіб зимового транспорту’ [105, с. 214–215], *voloc,n,i* ‘сани для звозування дерева’ [197, с. 319], *волѡцні* ‘дерев’яне пристосування для транспортування плуга’ [Пирт.: 52], *сани з волоцнями*, *волоцни* ‘2–2,5 м довгі саниці, що приєднують до корчоли’ [118, с. 173], слобож. *волики* ‘найпростіші робочі сани’ [145, с. 43]. Слово *’волосн’і* (*’волочн’і*) мотивоване дієсловом *воло^чити*.

Найменування *боч'кори* виникло внаслідок вторинної номінації: первісно цим гунгаризмом йменували вид взуття (див. закарп. ужан., частк. борж. *боч'кóри* (-ы), *бóш'кóри* (-ы) 'постоли' [ДЛАЗ: № 54], марамор. *бочкóры* 'велике, незграбне й незручне взуття' – від угор. *boskor* 'личаки' [ССк: 30; ЕСУМ, 1: 240–241]). Диференційними ознаками для семантичної деривації виступають 'великий розмір', 'менша маневреність' тощо.

3.4. Виїзні сани: *дин'чин'і* 'сани (Вр, ВВ), *па'радн'і* 'сани (більшість обстеж. гов.), *пара'дж'ин'і* 'сани (МБ, Чр), *ко'ч'ійа* (Пл, Трн), *'ругл'і* (Щр, Ждн, Пд); *за'лубиц'у* (ЧТ) 'сани з кузовом, призначені для перевезення людей'.

Складеними назвами *дин'чин'і* 'сани, *па'радн'і* 'сани, *пара'дж'ин'і* 'сани називають тип саней, прикрашених декоративними елементами. Слова *па'радн'і*, *пара'дж'ин'і* – суфіксальні похідні, утворені від діал. *парадіти* 'наряджати когонебудь або щонебудь у святкове' [ССк: 217], пор. лемк. *парадні санки* т.с. [118, с. 174]. Атрибутив *дин'чин'і*, ймовірно, похідний від закарп. верхов. *denčiti* 'вставить / сделать дно' [Н.,Г.: 74]. Номен *ко'ч'ійа* для саней вживають за аналогією до воза, див. із тим самим значенням п. 2.2.2.

Назва *'ругл'і* – ймовірно, суфіксальне утворення від угор. *rúg* 'штовхати рукою' [86, с. 622], *rúgni* т.с. [ВРС: 651].

Слово *за'лубиц'у*, окрім гуц. гов. (гуц. *залубиц'у* 'кована подошва' [П.,Г.: 61], *залубиці* 'скриня на санях, облаштована для перевезення людей' [Шк.: 60]), вживають в ін. гов., пор. буков., поділ. *залубиці* 'сани з кузовом' [СБГ: 135; 28, с. 317], укр. діал. *залубиці* т.с. [Гр., 2: 60], відоме у пам'ятці, датованій 1605 р. [114, с. 53]. Це конфіксальне утворення від *луб* 'виріб із внутрішньої частини кори дерева' < псл. **lubъ* т.с., що походить від і.є. **loubh-*, **loub-* [ЕСУМ, 3: 296–297]. Такі сани були меншого розміру, ніж робочі, «мали високо загнуті полози», «їх підбивали лубом», «були оздоблені, з боків мали поруччя» [39, с. 160].

3.5. Короткі вантажні сани для перевезення дерева: *'гар'і* (Ст., ВрБ, Чр, См.), *сан'ки* (Лт), *по'лусани* (Нн), *по'лусана* (Рк), *по'луйсани* (Тр, ТПс, ТПл), *по'лусанки* (ВрБ, Вл, Уж., Чр, Кл, Пл, Сн, Блв), *по'лусанкы* (Ст., Трн, Імст., Прб, Он.),

грин'джоли (Щр, Ждн, Вр, Пд, ВВ), *ге^uр'джоли* (Уж., Чр, Бк, Знц), *кур'т'і /сани* (МБ, КПс).

Назву *'gar'i* вживають із первісним значенням у бойк. гов., пор. *gára* 'віз, пристосований для перевезення городини без тари' [СГЦБ: 113]. Це запозичення через пол. *gara* 'візок з ящиком' від нім. *Kárre* 'візок, тачка' < лат. *carrus* 'віз' [ЕСУМ, 1: 469–470; Вр.: 218–219]. В обстежених говірках слово функціонує внаслідок переосмислення за диференційною ознакою 'транспортний засіб із ящиком'.

Сан/ки утворено від */сани* (див. п. 3.1) за допомогою суфіксального способу.

Номен *по^vлусани* (*по^vлусана*, *по^vлуйсани*) та його суфіксальне похідне *по^vлусанки* (*по^vлусанкы*) поширені й в інших укр. гов., пор. бойк. *полусанки* 'дві пари коротких, з'єднаних разом саней для перевезення колод та великих вантажів' [Он., 2: 108], 'сани для перевезення лісу' [СГЦБ: 369], карп. *полусанки* 'вид коротких саней' [68, с. 70], волин. *полсанки*, *повсанки*, *пувсанки* т.с. [35, с. 66], поліс. *полусанки* т.с. [34, с. 255], слобож. *полусáни* 'робочі сани з бортами, зробленими з дошок або сплетеними з гілок' [145, с. 43], а також у гов. окол. Любліна *pólsanki* 'krótkie, tylne sanie do wożenia ciężarów' [SGL, 2: 145]. Дериват *по^vлусани* (*по^vлусана*, *по^vлуйсани*) утворений шляхом складання.

Із діал. словом *грин'джоли* порівнюємо укр. літ. *гринджóли* 'низькі й широкі сани з боками, що розширюються від передка' [СУМ, 2: 169], бойк. *гринджóли* 'короткі сани для возіння деревини' [СГЦБ: 107], гуц. *гирджалы́*, *герджóли* 'сани' [Ник.: 85], *гринджури* 'робочі сани' [39, с. 160], *гринджóли* 'санчата' [Ж.,П.: 45], наддністр. *гринджóли* 'сани' [Ник.: 85], волин. *гринджоли* т.с. [35, с. 62], поліс. *гринджóлы* 'сани для перевезення колод' [Масл.: 167], *гринджóли* 'великі ручні сани', *гринджóла* 'легкі ручні санки на копилах' та ін. [Ник.: 85 та ін.], *гринджоли* т.с. [33, с. 32], наддніпр. *гринджоли* т.с. [11, с. 43], укр. діал. *гринджоли* 'сани для ручного перевезення' [14, с. 96]; пор. ще укр. *гринжóла*, *гринджóлы* 'більшія сани для возки сена и проч.' [Б.-Н.: 107], *гринджóла* 'сани без грядок' [Ум.,Сп., 4: 4–5]. Номен *ге^uр'джоли* утворено внаслідок метатези *грин'джоли* (від рум. *gringioárá*, зменш. від *gríndă* 'балка, жердина') [ЕСУМ, 1: 596; 81, с. 8].

Атрибутив у складеній назві *кур'т'і* ¹*сани* активно вживаний в інших закарпатських говірках, пор. закарп. марамор. *кúртый* ‘короткий’ [ССк: 156], диференційна ознака – ‘розмір зимового транспорту’.

3.6. Полоз, та частина саней, що пересувається по снігу: ¹*сани*, ¹*санка* (ф. мн. – ¹*санки*), *са'н:иц'а*, ¹*талпа* (ф. мн. – *тал'ни*), ¹*полоз* (ф. мн. – ¹*полози*), *поло'са* (ф. мн. – ¹*полоси*), ¹*л'їжа*, ¹*лижн'ї*, ¹*лаба*; див. к. № 15 (Додаток Б).

Номен ¹*сани* виник унаслідок перенесення значення за суміжністю: назва транспортного засобу (див. ¹*сани* п. 3.1) → його елемент. Слово ¹*санка*, ф. мн. – ¹*санки* (див. ще закарп. марамор. *сáнка* т.с. [ССк: 326]) поширене також у лемк. *сáнки* т.с. [118, с. 170], бойк. *сáнка* т.с. [Он., 2: 203], наддністр., зах.волин., буков., поділ., поліс. гов. *сáнка* т.с. [Шило: 234; Корз.: 214; СБГ: 477; Гр., 4: 102; Ник.: 96], а також укр. діал. *сáнка* ‘полоз’ [Жел.: 852], у гов. окол. Любліна *sanka* т.с. [SGL, 2: 165]; пор. ще зі значенням назв саней [Пирт.: 278; П.,Г.: 171; СУМ, 9: 53–54] чи частини плуга [Арк., 2: 135]. Номен ¹*санка*, ф. мн. – ¹*санки* – від ¹*сани* (див. п. 3.1) суфіксальним способом або ж від *сан'ки* (див. п. 3.5) внаслідок перенесення значення за суміжністю. Назва ¹*санки* стала основою для фраземи ¹*ноги*, *їак* ¹*санки* (Олек.), характеризуючи довжину ніг.

Номен *са'н:иц'а* вживають в ін. укр. гов., пор. лемк. *саниці* ‘полозья’ [Гр., 4: 102], *саницы* т.с. [ВхГЛ: 464], наддністр. *саниця* т.с. [Шило: 234], волин. *саниця* т.с. [35, с. 62], зах.волин. *санéця* ‘полоз саней’ [Корз.: 214], у гов. окол. Любліна *sanica* т.с. [SGL, 2: 163]. Назва *са'н:иц'а* – похідне утворення від ¹*сани*, пор. також пол. *sanice* ‘полози у санях’ [Вг.: 481]; пор. ще вторинне утворення (див. п. 5.1.16).

Словом *тал'ни* називають полоз саней унаслідок переосмислення діал. *тáлна* ‘підощва’ [ССк: 348–349], що походить від угор. *talp* т.с. [86, с. 626; ССк: 348–349], (*száné*) *talp* ‘полозья’ [ВРС: 711].

Із номеном ¹*полози* (¹*полоси*), ф. одн. – *поло'са* порівнюємо укр. літ. *пóлоз* т.с. [СУМ, 7: 92–93]. Назва поширена й в інших говорах української мови, пор. бойк. *полóзя* ‘(у санях) полози’ [Он., 2: 107], гуц. *пóлози* т.с. [П.,Г.: 148], покут.-буков., наддніпр. *пóлоз* т.с. [Гр., 3: 286], поліс. *пóлоз*, *пóлос*, *пóлуз*, *полózы*, *полózі*, *пóлозы* т.с. [Масл.: 183], укр. *полóзе* ‘санчата’ [Жел.: 691], *полózі* т.с. [Ум.,Сп., 4: 4–5], а

також у гов. окол. Любліна *płóz, płoza* т.с. [SGL, 2: 130]. Назву вживають і в інших слов'янських мовах < псл. **polzъ* ‘полоз (санний); підошва плуга’ [ЕСУМ, 4: 498].

Діал. *‘лижн’і, ‘л’іж’і* ‘полоз саней’ можна порівняти з укр. літ. *лижня́* ‘слід, прокладений лижами’, *ліжі* ‘плоскі, звичайно дерев’яні полози різної довжини, які прикріплюють до ніг для пересування по снігу’ [СУМ, 4: 483]. Номен *‘лижн’і* – суфіксальне утворення від *‘лиж’і* або ж результат перенесення значення за суміжністю (слід → частина саней, що залишає слід) < псл. **lyži, *lyžьve* ‘лижі, полози’ [ЕСУМ, 3: 230].

Назва *‘лаба* у значенні частини саней (див. ще закарп. марамор. *лаба* т.с. [Бв: 81]) вживається внаслідок перенесення значення діал. *‘ла́ба* ‘лапа тварини’, ‘нога людини’ (пор. пол., словац. *laba*, рум. *labă*, угор. *láb* ‘лапа’) [ССк: 158].

3.7. Скорс, передня загнута частина полозу саней: *‘корса* (більшість обстеж. гов.), *‘корси* (Дл, Лг), *‘корсы* (більшість обстеж. гов.), *с’корса* (Щр, Кт, Ждн), *кри’вул’а* (Лц, Мк), *кри’вул’ки* (НД), *ко’н’ок* (Імст.).

Найменування *‘корса*, ф. мн. – *‘корси* (*‘корсы*) вживають і в інших говорах, пор. бойк. *корсы* ‘загнена часть санок’ [Дав.: 26], *кóрса* т.с. [Он., 1: 379], *кóрси* т.с. [СГЦБ: 235], гуц. *кóрса* т.с. [Гр., 2: 288; ГГ: 101; Ж.,П.: 78; Нег.: 98], *кóрси* ‘полоззя саней’ [П.,Г.: 84], наддністр., буков. *кóрса* т.с. [Шило: 150; СБГ: 225], у гов. окол. Любліна *korsa, skorsa* т.с. [SGL, 2: 87, 168], укр. діал. *кóрса* т.с. [СУМ, 4: 301]; також *кóрса, скóрс*, мн. *кóрси* т.с. [Ум.,Сп., 4: 4–5], *корс* т.с. [Жел.: 368]. Слово *‘корса*, ф. мн. – *‘корси* (*‘корсы*) < псл. **kьrsa* т.с. [ЕСУМ, 3: 43]. Номен *‘корса* становить об’єкт порівняння у компаративній фраземі *‘ногы, йак ‘корсы* (Сн) ‘про криві ноги’ через вигнуту форму елемента саней.

Ареал назви *с’корса* поширюється у зах.волин. *скóрса, скóрза* ‘передня загнута частина одного з полозів саней’ [Корз.: 220], поліс., наддніпр. говорах *скорс* т.с. [Ник.: 97; Гр., 4: 141]; пор. також укр. літ. *скорс* т.с. [СУМ, 9: 304]. *С’корса* – префіксальне утворення від *‘корса* чи флективне утворення від *скорс*.

Номен *кри’вул’а* виник унаслідок спеціалізації значення слова *криву́ля* [СУМ, 4: 341] за зовнішньою подібністю конструкції, пор. укр. марамор. *криву́л’а* ‘санка,

полоз саней' [40, с. 296]; про *кри/вул'а* з ін. значенням див. п. 5.1.11. Дери́ват *кри/вул'ки* – від *кри/вул'а*.

Слово *ко/н'ок* функціонує під впливом рос. *конёк* унаслідок перенесення значення (утворення від рос. *ко́нь* 'кінь', семантично пов'язане із прикрашанням гребеня на даху фігурками, схожими на кінські голови [ЕСУМ, 2: 563]), у поліс. говорі вживається зі значенням 'дощана верхівка на гребені солом'яної покрівлі' [Лис.: 103], 'ковзани' [Арк., 1: 241] тощо.

3.8. Копил, короткий брусок, закріплений у полоз саней для зв'язку полозів із коробом: *страм*, ¹*копыл*, ¹*копол* (ф. мн. – ¹*копыли*, ¹*кополи*, ¹*копеле*), ¹*копыло* (¹*кополо*, ¹*копыоло*, ¹*копало*), ¹*копол'ц'і*, *на'копил*, ¹*шул'ки*, *стро'пила*, *клин'ки*, ¹*колики*; див. к. № 16 (Додаток Б).

Назву *страм* вживають ще у лемк. [ВхГЛ: 470], бойк. [Он., 2: 257], наддністр. [Шило: 246] гов., також у гов. окол. Любліна *stramy* т.с. [SGL, 2: 180], а ще укр. *страм*, *стра́ма*, *стра́мик* 'копило' [Жел.: 925], діал. *страм* т.с. [ЕСУМ, 5: 432]. Слово *страм* – від пол. *stram*, *strama* т.с. < сер.нижн.нім. *trāme* 'брус' (> н.в.нім. *Tram* 'колода, перекладаина') [ЕСУМ, 5: 432].

Номени ¹*копыл* (¹*копол*), ¹*копыло* (¹*кополо*, ¹*копыоло*, ¹*копало*), ф. мн. – ¹*копыли*, ¹*кополи* (див. ще закарп. борж. *кополи* (мн.) 'частина із саней, копили' [Лиз.: 281]), ¹*копеле* поширені ще у бойк. (*копыло* 'стовпок у санях' [Он., 1: 376], *копыла* т.с. [СГЦБ: 232–233]), гуц. (*копыл*, *копыло* 'частина саней' [ГГ: 101], *копыл*, зб. *копыл'и* 'деталі саней', мн. *копылі* [П.,Г.: 83; Нег.: 98]), покут.-буков. *копыл* 'столбики, зв'язуючіе полозья с ящиком саней' [Гр., 2: 280], волин. *копыл*, *копел* т.с. [35, с. 63], у гов. окол. Любліна *корула*, *корулу* т.с. [SGL, 2: 87], поліс. *копыл*, *копыл*, *копыл*, *копыл* [Масл.: 172–173], *копыл*, *коп'ыл*, *копыл* т.с. [Ник. 106–107], наддніпр. гов. *копыли* т.с. [11, с. 43], укр. діал. *копыло* 'деталь саней' [Жел.: 364], літ. *копыл* 'короткий брусок, закріплений у полоз саней для зв'язку полозів з коробом' [СУМ, 4: 280], а також рос. діал. *копылье*, *копыль* т.с. [СРНГ, 14: 302]. Слова вживають і в ін. мовах < псл. *коруль (зв'язок із *корати* 'копати') [ЕСУМ, 2: 566–567]. У говорах ці номени ще активно функціонують зі значенням 'позашлюбна дитина' [Н.,Т.: 104; Бв: 75; ССк: 149; ВхГЛ: 426–427; СБГ: 222 та ін.] < псл. *копыль т.с. [ЕСУМ, 2: 567],

тобто це омоніми. Назва *копол'ц'і* – суфіксальне утворення від *копыл* і фонетичних чи граматичних варіантів; *накопил* (див. ще закарп. марамор. *накопила* ‘частина на санях’ [Бв: 90], зокрема і на території Румунії *накопил* ‘копило саней, стовпець у санці’ [40, с. 301]) – префіксальний дериват від *копыл*. Спостерігається паралельне вживання форм однини та множини, форм чоловічого та середнього роду.

Із номеном *шул'ки* пор. укр. діал. *шулька* ‘качан кукурудзи’ [СУМ, 11: 560]. Слова *шулька*, *шулка*, *шульок* зі значенням ‘качан, стручок рослин, шишка’ (загалом предмет подовгуватої форми) широко вживають в укр. гов. [Он., 2: 391; ГГ: 221; Шило: 284; Гр., 4: 518; СБГ: 678; Жел.: 1101], це значення, ймовірно, вторинне, оскільки є укр. *шула* ‘столб дерев'яний, в котром запускають бревна или доски’ [Б.-Н.: 402], біл. діал. *шула*, *шуло*, *шула́*, *шуло́* ‘бервяно ці тоўсты брус’ [ЛАБНГ, 4: № 10], що зафіксовано із заг. значенням ‘брус’. Транспортний апелятив *шул'ки* утворений унаслідок перенесення значення за зовнішньою подібністю видовженого бруска, що вдовбується у полоз саней, до предмета подовгуватої форми.

Із лексемою *стропила* порівнюємо укр. літ. *стропи́ло* ‘два бруси, з’єднані в горішній частині під кутом і закріплені долішніми кінцями до стін будівлі, на яких тримається дах’ [СУМ, 9: 787], ще лемк. *строповий* ‘кроквяний’ [Пирт.: 295], наддністр. *стропи́ло* ‘крокви (зі середини хати)’ [Шило: 247], укр. *стропи́на* ‘брусок, дерев'яні дошки’ [Жел.: 929]. Назва *стропила* виникла внаслідок спеціалізації загальноновживаного *стропило* – від *строн* < псл. **stropъ* < **srop-* ‘покрівля’ [ЕСУМ, 5: 446].

Номен *клин'ки* виник унаслідок перенесення значення загальноновживаного *клинóк* [СУМ, 4: 182–183] за зовнішньою подібністю коротких брусків. Про *колики* див. п. 2.3.21.

3.9. Залізні шини на виїзних санях: *раф* (закарп. ужан. гов.), *р'аф* (закарп. борж., верхов., марамор. гов., гуц. гов.).

Про *раф*, *р'аф* див. п. 2.4.5.

3.10. Насад, горизонтальний поперечний брусок, що сполучає копили в санях: *вийаз'* (більшість обстеж. гов.), *вийаз* (ЛГ), *насад* (більшість обстеж. гов.), *насадч'ік*

(Чр), *насадч'ік* (Бк), *насадка* (Шр), *насад'и* (Лг), *передний насад* (Дл), *задний насад* (Дл).

Етнологи словами *в'язи*, *в'язки*, *в'яззя* називають «гнуті перекардини» [34, с. 220], що становлять частину ходу полозного транспорту з різною кількістю пар копилів.

Ареал номена *вйаз'* (*вйиз*) продовжується й в ін. гов. укр. мови, пор. бойк. *вйаз* 'поперечка у санях' [38, с. 157], гуц. *вйиз* (ф. мн. – *вйізі*) 'поперечина, що з'єднує полози саней' [Нег.: 42], поліс. *вяз*, *в'аз*, *ўяз* та ін. т.с. [Масл.: 165–166], *вйаз*, *в'йаз*, *вйаз'* т.с. [Ник.: 102, 113], сер.поліс. *в'язи*, *в'язки*, *в'яззя* 'гнуті перекардини на санях' [34, с. 220], сх.слобож. *в'язи* 'деталь із тонкого гнутого дерева, яка сполучає копили полозів саней' [СССл.: 49], а також укр. *вйазь* 'смужка деревини (у саней)' [Жел.: 132], *ввйазь*, *ввйазокь* 'деревянная связь у саней' [Б.-Н.: 90]. Слово *вйаз'* (*вйиз*) – від *вйазати* (< псл. *vęzati [ЕСУМ, 1: 442]) за допомогою усічення основи.

Із діал. *насад* можна порівняти укр. літ. *насад* 'перекардина між копилами, якою укріплюються полозки в санях' [СУМ, 5: 181]. Назву *насад* (див. ще закарп. ужан. *насад* 'частина саней' [КСУ: 39]) вживають в ін. гов., пор. лемк., бойк. *насад* 'перекардина у санях' [118, с. 170; Он., 1: 476], гуц. *насад* 'деталь саней' [Ж.,П.: 97; П.,Г.: 112; Нег.: 121], поліс. *насад* т.с. [Ник.: 114], сх.слобож. *насад* 'горизонтальний поперечний брусок, що сполучає копили в санях' [СССл.: 136]. Про походження *насад* див. п. 2.3.7. *насад'и* – нульсуфіксальне віддієслівне утворення. Про *насадч'ік*, *насадч'ік* див. п. 2.3.7. У складених назвах *передний насад*, *задний насад* атрибутиви конкретизують місце розміщення конструкції. *насадка* – суфіксальне похідне від *насад*, пор. укр. літ. *насадка* 'частина приладу або інструмента, насаджена на що-небудь' [СУМ, 5: 182].

3.11. Ручиці на насадах у санях: *ручиця* (Пл, Трн, Он.), *ручиця* (більшість обстеж. гов.), *ручиця* (Дл, Лг), *клячиця* (Кн., Ст., МБ, Чр, ТР, ТПл), *клячиця* (Глб, НС).

Ці елементи «вдовбували на кінцях з'єднувальних полози поперечних брусках – на «насадах» [36, с. 643], номінація відбувається аналогічно до воза. Про *ручиця*

(руч¹иц¹'а) (див. ще закарп. борж. руч¹'иц¹'а 'частина саней' [Лиз.: 307], гуц. ручиця 'верхні держак саней' [Ж.,П.: 130]), руч¹'ниці'и, кла¹'ниці'а (гла¹'ниці'а) див. п. 2.3.9.

3.12. Бокові дошки для перевезення гною: гну¹'иці'і (МБ, КПс, Чр, НС), гн¹'ій'ниці'і (Кн., Уж.), гн¹'ій'н'иці'і (ВрБ), г¹'линиці'і (Пц), гно¹'йанка (Глб, Ср).

Назва гн¹'ій'ниці'і (гну¹'иці'і, г¹'линиці'і) поширена також у лемк. гов., пор. гнійніци, гл'іўніці, гнуїніци т.с. [104, с. 189], глиниці т.с. [105, с. 215]. Про гн¹'ій'ниці'і (гн¹'ій'н'иці'і, гну¹'иці'і, г¹'линиці'і) див. п. 2.2.3.

Дериват гно¹'йанка – похідний від номена гн¹'ій, пор. п. 2.2.7.

3.13. Гальмо на санях: лан¹'ци (ТР, ТПл, Прб, Дв), ¹'пудметки (Чр), ¹'пудметок (Чр, Бк), ¹'п'ідме¹'т (ВрБ, Уж., Лт), ¹'пудм'іт (Кн.), ¹'пудо (більшість обстеж. гов.), ¹'пуда (ТПс, ВВз, Стр., Рс, НД, ВБ), ¹'пудволока (МБ), ¹'тормоз(с) (Дл), ¹'пудо на ¹'саны (Пв), га¹'мы (Стж).

Назву лан¹'ци вживають за аналогією до ланц у возі з тим самим значенням (див. п. 2.3.19). Номени ¹'пудметок, ф. мн. – ¹'пудметки, а також ¹'п'ідме¹'т, ¹'пудм'іт мотивовані діал. п'ідм'ітувати 'підкидати'. ¹'Пудметок, ф. мн. – ¹'пудметки – суфіксальні утворення, слова ¹'п'ідме¹'т, ¹'пудм'іт утворені шляхом усічення основи.

Лексема ¹'пудволока, крім транспортного значення, зокрема бойк. підволоки 'санки, на яких тягнуть плуги в поле' [Он., 2: 67], в інших говорах української мови поширена у складі сільськогосподарської лексики, наприклад: наддністр. підволок, підволока, підволочок, підвулука 'прилад із двох планок у формі розвилки' [Шило: 202], зах.волин. підвулуке 'дерев'яна підкладка, на якій тягнули в поле і з поля рало, плуг' [Корз.: 184], буков. підволока 'жердина, яку підставляють під вісь замість зламаного колеса і яка служить полозом при переміщенні воза' [СБГ: 417], наддніпр. підволок, підволока т.с. [Гр., 3: 162], укр. діал. підволока 'засіб тягти плуг' [Жел.: 639]. Визначальною характеристикою є дія 'тягти, підкладаючи щось'. Номен ¹'пудволока мотивований дієсловом укр. літ. волокти < псл. *velkti 'волокти, тягти' [ЕСУМ, 1: 420], є префіксально-флексивним утворенням. Назва ¹'тормоз(с) виникла внаслідок усічення основи тормо¹'зити, ймовірно, під впливом рос. тóрмаз(с)ь 'железная полоса подъ полозомъ, чтобы сани менее раскатывались' [Даль, 4: 430].

Складена назва *пупто на саны* конкретизує тип пристрою для зупинки транспортного засобу. Про *пупто*, ф. мн. – *пупта* див. п. 2.3.19. Лексема *гамы* – того ж походження, як і *гам* у возі (див. п. 2.3.19).

3.14. Штир для фіксації ланцюга, яким гальмують сани: *гак'лôÿ* (Лт), *гак'луÿ* (Стж, Чр), *гак'л'іÿ* (ВрБ), *гут'л'іÿ* (Рсш), *гот'лу* (Кв.), *колик* (Пв), *колок* (Пв), *копач* (Кл, Стр., Рс), *копач* (Блв, Влх), *ч'ін* (Імст.), *чоп* (Імст.), *кр'учок* (Пл), *к'л'учок* (Длв, Крч), *ка'р'іка* (Уг., Блв), *сошка* (КсП), *син'з'іÿ* (Трн).

Номен *гак'лôÿ* (*гак'л'іÿ*, *гак'луÿ*, *гут'л'іÿ*, *гот'лу*) вживають унаслідок перенесення значення за подібністю: первісно ці назви йменують гачок (зокрема і для в'язання), пор. ще пох. гуц. *гаклів* ‘знаряддя для пересування дерев'яних колод вручну’ [СГГ: 346]. Це суфіксальне утворення від *гак*.

Про *колик* див. п. 2.3.21. Лексема *колок* – демінутив від *к'іл*.

Назва *копач* (*копач*) вживається внаслідок розширення значення закарп. марамор. *кóпач* ‘прутик з гілки, паличка’ [ССк: 149] (див. п. 4.3.6), зумовленого використанням предмета з іншою функцією. Про *ка'р'іка* див. п. 2.4.6.

Із номеном *кр'учок* пор. укр. літ. *крючóк* т.с. [СУМ, 4: 379]. Слова *кр'учок*, *к'л'учок* – похідні від *кр'ук*. Про походження *кр'ук* див. п. 2.3.6.

Дериват *сошка* – демінутив від *соха* < псл. **soxa* ‘дерево з розвилкою’ [ЕСУМ, 5: 362–363].

Лексема *ч'ін* (*чоп*) (див. ще закарп. верхов. *щір* ‘затичка (в бочке)’ [Н.,Т.: 69]) первісно йменує пробку для закупорювання посудини, пор. укр. літ. *чін* т.с. [СУМ, 11: 340] < псл. **щерь* [ЕСУМ, 6: 330]; з іншим значенням функціонує ще у лемківських говірках, пор. лемк. *щор* ‘дерев'яний кілочок’ [197, s. 314]. В обстежених говірках назва виникла внаслідок переосмислення первісного значення.

3.15. Горизонтальна планка, що сполучає передні загнуті частини полозів саней: *баг'ниц'а* (Стж), *бант'ниц'а* (Стж), *бант'лиц'а* (МБ), *байк'ниц'а* (Кн.), *фе'р'гийз* (Трн), *фе'р'гийст* (Кл, Сн), *фор'гийц* (Он.), *фе'р'гейз* (Пл), *крижу'ниц'а* (Вр, ВВ), *криж'і'у'ник* (Пд, СкТ), *ка'чулка* (Тр, ТПл, Пв, Гн, Сс, Нл, Стр., Рс), *ка'ч'улка* (Імст.), *ка'ч'ілка* (Вр, ВВ), *ва'га* (Лт), *итил'вага* (ЧТ).

Номен *бант'ниц'а* (*бант'лиц'а*) – суфіксальне похідне від *'банта*, див. ще сх.слобож. *бáнти* ‘горизонтальна планка, що сполучає передні загнуті частини полозів саней’ [СССл.: 21]; про *'банта* див. п. 2.2.7; *баг'ниц'а*, *байк'ниц'а* – внаслідок деетимологізації.

Про *фе"р'гийз* (*фе"р'гийст*, *фор'гийцс*, *фе"р'гейз*) див. п. 2.3.23.

Функцією *крижуу'ниц'а*, *криж'іу'ник* було з'єднувати передні частини полозів. Ця деталь «служувала своєрідним модератором – захищала хід саней від надмірних перевантажень» [34, с. 221]. Ареал номена *крижуу'ниц'а* поширюється в ін. гов., пор. бойк. *крижівніця* ‘(у санях) поперечка на носах полозів’ [Он., 1: 388; СГЦБ: 240], гуц. *криживніця* ‘передня і задня дошка у возі, що з'єднує полудрабки’ [ГГ: 105], *крижівніці* т.с. [Нег.: 100], наддністр. *крижівніці* ‘поперечний брусок, який з'єднує носи полозів’ [Шило: 153], зах.волин. *крижувнеця* ‘поперечний брусок між полозами саней, на якому лежить дишель’ [Корз.: 143], у гов. окол. Любліна *krzyżownica* т.с. [SGL, 2: 89], поліс. *крижовніця* ‘передня частина парокінного воза, до якої чіпляються орчики’ [Лис.: 107], *крижóвниц'а*, *крижовніц'а*, *кр'ижовніц'а*, *кр'іжовніц'а*, *кр'іжовніця*, *крижовніця*, *криживніц'а* т.с. [Ник.: 102], сх.слобож. *крижóвниця* ‘брусок перед передком парокінного воза’, ‘одна з двох рейок, що мають петлі на кінцях і з'єднують полудрабки вгорі воза спереду і ззаду’ [СССл.: 109], наддніпр. *крижівніця* ‘часть воза: доска или брус, которым соединены вверху два полудрабка’ [Гр., 2: 305], укр. діал. *крижівніця* ‘дерев'яна планка для з'єднання частин’ [Жел.: 379], літ. *крижівніця* ‘дошка або брус, що з'єднує вгорі полудрабки воза’ [СУМ, 4: 343]. Назви *крижуу'ниц'а*, *криж'іу'ник* – суфіксальні утворення від *криж* ‘хрест’ (за зовнішньою подібністю), запозиченого через західнослов'янські чи південнослов'янські мови від ром. **kródže*, **króže* (від лат. *crux* ‘хрест’) [ЕСУМ, 3: 89–90]. Ці слова зберігають інтегральну ознаку ‘відношення до перехрещених частин чого-небудь, хреста’ [189, с. 90–91].

Лексема *ка'чулка* (*ка'чўлка*, *ка'ч'їлка*) виникла внаслідок перенесення значення діал. *качўлка* ‘качалка, якою розкачують тканину (білизну), тісто і т.д.’ [ССк: 139] через витягнуту і довгу форму конструкції на санях.

Назви *ва'га*, *штил'вага* вживають за аналогією до деталі у возі з такою самою функцією (див. п. 2.3.23).

Запряг тяглової худоби на санях має такі елементи, як і для воза, див. розділ 4.

Висновки до розділу 3

У складі лексико-семантичної групи «назв саней та їх складників» описано 15 семем. Незначна кількість лексем пов'язана з невеликою кількістю реалій, що йменують сани та їхні частини. Запряг тварин у санях не відрізняється від того, що використовується у возі.

Серед лексичного шару лексико-семантичної групи є номени, успадковані від праслов'янської мови. Частина з них є нормою сучасної української літературної мови, зокрема *'сани*, *'полози*, *'корса*, *'копыл* тощо.

В арсеналі діалектних назв цієї лексико-семантичної групи представлено 18 двоконпонентних найменувань. Найчастіше вони є видовими назвами до родової *'сани* і визначають її характерні ознаки: *ро'боч'і 'сани*, *грузо'в'і 'сани* (призначення), *па'радн'і 'сани*, *пара'дж'ин'і 'сани* (зовнішня характеристика), *'доўг'і 'сани*, *кур'т'і 'сани* (розмір), *во'лов'і 'сани* (тип запрягу), *дереўа'н'і 'сани* (матеріал) тощо.

Основним способом творення слів на власне українському мовному ґрунті є словотворення. Найпродуктивнішим способом є суфіксальний. Значна кількість номенів утворилася від субстантивних основ, рідше – від дієслівних. Найбільше дериватів жіночого роду утворилося за допомогою форманта *-иц'а*, напр.: *'ручиц'а*, *ру'чиц'а*, *гн'ій'ниц'а*, *баг'ниц'а*, *бант'лиц'а*, *крижуў'ниц'а*, *са'н:иц'а* тощо. Активно творять нові назви жіночого роду форманти *-ійа*, *-ка*, *-анка*, *-ага*, пор.: *ко'ч'ійа*, *'санка*, *на'садка*, *кри'вул'ка* (ф. мн. – *кри'вул'ки*), *'сошка*, *гно'йанка*, *кор'чага*. З-поміж відсубстантивних похідних чоловічого роду визначаємо утворення з суфіксами *-ок*, *-ік*, *-ик*, *-іўник*, *-ец'*: *ко'лок*, *'насадч'ік*, *'колик*, *криж'іў'ник*, *'кополец'* (ф. мн. – *'копол'ц'і*). Серед назв, що мають лише форму множини, визначаємо суфікси *-ак*, *-ач*, *-уг*, *-н* для творення на основі субстантивної основи, напр.: *труба'ки*, *труба'ч'і*, *корса'ч'і*, *коўр'чуги*, *'лижн'і* тощо. На основі віддієслівних основ за допомогою суфіксів *-н*, *-ок*, *-ј* творяться номени *'волосн'і*, *'пудметок*, *наса'д'и* тощо. Серед

похідних назв спостерігаємо і творення нових слів унаслідок усічення основи, пор. *насад*, *п'ідме^т*, *тормоз(с)*, *вйаз*'. Є також кілька префіксальних відсубстантивних (*с'корса*, *на'копил*), префіксально-флексивних віддієслівних (*пудволока*) утворень та відсубстантивних слів-комполітів (*по^ллуйсани*, *по^ллусана*). Твірними основами виступають слова праслов'янського походження (*корса'ч'і*, *волочн'і*, *лижн'і*, *с'корса*, *копол'ц'і*, *гно'йанка*, *сошка*) та іншомовні запозичення (*ко^лч'ійа*, *ругл'і*, *страм*).

Лексико-семантична група інтенсивно поповнюється внаслідок семантичних процесів: значеннєвого зсуву (*дин'чин'і сани*), розширення (найчастіше за аналогією) (*ко^рчол'і*, *ко^лч'ійа*, *пудо*, *ко'пач*), звуження (спеціалізації) (*кри'вул'а*, *стро'пила*) значення чи переосмислення (*тар'і*, *клин'ки*, *гак'лôÿ*, *гут'л'іÿ*). Частина назв утворена шляхом метафоричного (*тал'пи*, *лаба*, *ко'н'ок*, *шул'ки*, *ч'ін*) та метонімічного (*сани*, *сан'ки*) перенесення значення.

Серед новотворів незначна кількість запозичень, серед них найбільше засвоєно від угорської (*д'ологы*, *фe^ртійз*, *ка'р'іка*, *лан'ци*) та німецької (*ш'м'іг'і*, *бeнд'уг*, *р'аф*, *ва'га*) мов, кілька номенів – від словацької (*кла'ниці'а*), румунської (*трин'джоли*) та польської (*страм*) (найчастіше у ролі мови-посередника).

У складі цієї групи назв є багато фонетичних (*бе^нд'уги*, *бин'д'уги*, *по^ллуйсани*, *по^ллусана*, *по^ллуйсани*, *корси*, *корсы*, *копыл*, *копол*, *кополо*, *копы'оло*, *копы'ло*, *копало*, *гну'йниці'і*, *гн'ій'ниці'і*, *ка'чулка*, *ка'ч'ілка*), акцентних (*ручиці'а*, *ру'чиці'а*, *ко'пач*, *копач*), морфологічних (паралельне вживання форм однини та множини: *бeнд'уг*, *бе^нд'уги*, *санка*, *санки*, *корса*, *корси*, *пудо*, *пуда*) варіантів.

Зазначена лексико-семантична група архаїзується, тому що сани (як реалія матеріальної культури) зникають. Мовці урізноманітнюють загальні назви саней, творячи нові складені найменування з метою чіткіше показати диференційні ознаки. Слова, що йменують частини саней, перебувають на межі зникнення. Про це свідчить і вікова диференціація мовців: частина молодшого покоління цих назв вже не знає.

Основні положення розділу знайшли відображення в публікаціях дисертанта [174, 183].

РОЗДІЛ 4

НАЗВИ ЗБРУЇ ТА ІНШИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗАПРЯГУ ТВАРИН

4.1. Назви упряжі

4.1.1. Загальні назви для позначення поняття «збруя»: *'упр'аж(ш)* (Ст., Вл, МБ, Чр, Пв, Вч, Імст., Рсш, Кв.), *уп'р'ага* (Стж, Лт), *'запр'аг(х)* (Уж.), *уп'р'аж(ш)ка* (Гн, Сс), *хам* (ВВз, НД, Рсш, Дл), *ха'ма* (Пв, СП, Сн, Нл, Стр., Рс, Квс, НР, ВР, Сл, Прб, Пшк, Он., Ол., Рк, Крс), *'хама* (Нн), *'хами* (Клчн, Лц, Іза, Крч, Уг., Блв, Крс, Клн), *ха'ми* (Пв, Дн, КсП, Дл), *'хамы* (Ск), *ха'мы* (Он.), *хо'мыто* (ВрБ), *чверт* (ТПл), *чвириц'* (ТПс), *шт'верци* (Чр), *штверци'* (МБ), *'серсам* (ТР), *се^ур'сама* (ТПс, Глб, НС, Ср, ВВз, НД), *сар'сама* (Трн), *се^ур'сана* (ТР).

Назва *'упр'аж(ш)* (див. ще закарп. верхов. *úpr'až* т.с. [Н.,Т.: 194]) є нормою української літературної мови, пор. *úпряж* 'сукупність предметів для запрягання коней, волів, оленів та ін. тварин' [СУМ, 10: 470–471]. Ареал номена (із фонетичними змінами) поширюється на ін. говори, пор. гуц. *упр'эж* (*упр'іш*) т.с. [ГГ: 192], *упр'іж'и* т.с. [П.,Г.: 202], наддністр. *упр'іж* т.с. [Шило: 260], поліс. *úпраж*, *úпр'аж*, *úпреж*, *úпреш*, *úпріж*, *упр'яжа*, *упр'ажка* та ін. 'спорядження для запрягання коней, волів, оленів та інших тварин' [Ник.: 138] тощо. Лексеми *'упр'аж(ш)*, *уп'р'ага* утворені від *упр'а'гати* за допомогою усічення основи.

Найменування *'запр'аг(х)* поширене і в інших говорах української мови, пор. лемк. *зáпр'ах* т.с. [Ган.: № 101], пох. *запр'яжыня* 'збруя, упряж' [Турч.: 110], бойк. *зáпр'ях* т.с. [Он., 1: 283], а також є літ. нормою *зáпряг* 'збруя, упряж' [СУМ, 3: 282]. Назва *'запр'аг(х)* утворена від дієслівної основи *запр'а'гати* < псл. **pręgti* 'прягти' [ЕСУМ, 4: 618–619; Фасм., 3: 393]. Лексема *уп'р'аж(ш)ка* – демінутив від *уп'р'ага*, є літ. нормою укр. мови, пор. *упр'яжка* 'те саме, що *úпряж*' [СУМ, 10: 471].

Назву *хам* та ф. мн. – *'хами* (*ха'ми*, *ха'мы*, *'хамы*) (див. ще закарп. марамор. *хам* 'упряжа для коней' [Бв: 135], *хáмы* т.с. [ССк: 402]) вживають ще в ін. говорах, пор. гуц. *хáма* 'хомут' [Ж.,П.: 154], *хам* 'кінська упряж' [іб.; П.,Г.: 210]. Номен *хам*, ф. мн. – *'хами* (*ха'ми*, *ха'мы*, *'хамы*) утворений від угор. *hát* 'кінна упряж' [86, с. 634]. Слово *ха'ма* (*'хама*) (див. ще закарп. борж. *хама* 'упряж' [Лиз.: 323]) – від *хам*

флексивним способом на власному мовному ґрунті. Форми чол. р. *хам*, жін. р. *ха/ма* (*'хама*) та множини *'хами* (*ха/ми*, *ха/мы*, *'хамы*) вживаються паралельно, пор. ще зі звуженим значенням у п. 4.1.7. Номен *хо/мыто* < псл. **хотѣтъ* ‘хомут’ [ЕСУМ, 6: 198–199], пор. основне значення в п. 4.1.14. Вважаємо це значення вторинним.

Ареал лексеми *чверт* (*чвириц'*, *штверц'*) (див. ще закарп. ужан. *штвирть* ‘ремінний одяг для коня без хомута’ [КСУ: 59]) поширюється у лемк. говірках, пор. *штвѣрти*, *штвѣрті*, *штвѣрт'і*, *штвѣрц'і* ‘назви для упряжі, в яку запрягають або сідлають коней’ [Ган.: № 101]. Номен, можливо, пов’язаний із нім. *Geschírr* ‘упряж’, *schirren* ‘запрягати’ (коней), що має зв’язок з і.є. **(s)ker-/ker-* ‘плести, зав’язувати, зв’язувати’ [ЭССНЯ: 437].

Назви *'серсам*, *се^uр/сама* (*сар/сама*, *се^uр/сана*) (див. також закарп. борж. *се^uрсама* ‘знаряддя, інструменти’ [Лиз.: 309], марамор. *сирса́ма* т.с. [Бв: 117], *серса́ма* т.с. [ССк: 329]) поширені в ін. укр. говорах, пор. лемк. *сѣрсан*, *сѣрсан* ‘назви для упряжі’ [Ган.: № 101], *sarsan* ‘причандаля, знаряддя’ [197, s. 318], бойк. *сарса́на*, *сарса́ма* ‘будь-яке знаряддя’ [Он., 2: 204], гуц. *сарса́м*, *сарса́ма* ‘інструмент ремісника’ [ГГ: 168; П.,Г.: 171], *sarsama* ‘інструменти для роботи з деревом’ [Rieg.: № 185]; а також *серсам*, *серсама*, *сарсам*, *сирсам* ‘знаряддя, інструмент’ в укр. казках [106, с. 271]. Спостерігаємо спеціалізацію (звуження) семантики слів, запозичених від угор. *szerszát* ‘знаряддя’, ‘інструмент’ [86, с. 624]. Слово *се^uр/сама* (*сар/сама*, *се^uр/сана*) – від *'серсам* за допомогою флексивного способу.

4.1.2. Ремінна частина збруї, яку накладають коневі на голову і причіпляють до неї віжки: *го/лѣўка*, *го/лѣўник*, *голо/вач*, *голо/вачка*, *голо/виц'а*, *го/ловина*, *наго/лѣўник*, *заго/лѣўник*, *пого/лѣўник*, *'оглавиц'* (*'оглаўц'і*), *наголо/вач*, *кан/тар* (*кан/тар'*), ф. мн. – *канта/ри*, *канта/ры*, *кан/тара*, *кан/тарка*, *кан/тар із 'дз'обалами*, *капу/цан*, *уз/дечка*, *вуз/дечка*, *гнуз/дечка*, *ка/пистра*; див. к. № 17 (Додаток Б).

Номен *го/лѣўка* є регіональним утворенням унаслідок переосмислення, оскільки в інших говорах української мови функціонує з ін. знач., пор. укр. літ. *голівка* із заг. значенням ‘те, що має заокруглену, кулясту форму’ [СУМ, 2: 112], бойк., гуц., наддністр. *голівка* [Он., 1: 180; ГГ: 47; П.,Г.: 37; Шило: 94], поліс. *галівка*, *голівка* [Лис.: 52; Ник.: 37, 75, 98–99]. Слово *го/лѣўник* в укр. говорах

вживають зі значенням ‘вбивця, злочинець’, пор. закарп. марамор., бойк. *головнік* т.с. [133, с. 99–100; Он., 1: 180 та ін.]. Назва *голо'вач* в укр. говорах має інше значення [Бв: 49; ССк: 50; Он., 1: 180; ГГ: 47; П.,Г.: 37; Шило: 94; Арк., 1: 97; Ник.: 101–102 та ін.]. Номен *голо'виця* зі значенням упряжі поширений у буков. гов. *головіця* т.с. [СБГ: 73]; в інших говорах (зокрема і закарпатському [Бв: 49; ССк: 50]) – з іншими значеннями, пор. гуц. *головіця* [Гр., 1: 302], *головіца* [ГГ: 47], зах.поліс. *головіца* ‘велика головка капусти’, *головіця* ‘скоромні дні, що протиставляються постовим’ [Арк., 1: 97] та ін.

Лексеми *го'лôўка*, *го'лôўник*, *голо'вач*, *го'ловина* (див. ще закарп. ужан. *головіна* т.с. [Цит. за: 138, с. 10]), *голо'виця* – суфіксальні утворення від *голо'ва* < псл. *golva т.с. [ЕСУМ, 1: 551]. Слово *голо'вачка* – похідне від *голо'вач*, в укр. говорах має інше значення [Он., 1: 180; Шило: 94; Ник.: 101–102].

Ареал назви *наго'лôўник* (див. ще закарп. марамор. *наголівник* т.с. [ССк: 182]) продовжується в ін. укр. гов., пор. гуц. *наголівник* ‘верхня частина капелюха’ [ГГ: 128], ‘частина упряжі коня’ [Ж.,П.: 95; П.,Г.: 109], поліс. *наголівник* ‘часть недоуздка’ [Масл.: 176], а також укр. літ. *наголівник* ‘верхня частина капелюха, картуза, шапки’ [СУМ, 5: 52] тощо. Із *заго'лôўник* порівнюємо наддністр. *заголовник* ‘задня чи передня спинка ліжка’ [Шило: 119]. Назву упряжі *пого'лôўник* зіставляємо з бойк. *поголовнік* ‘злочинець, розбійник, палій’ [Он., 2: 92] з іншим значенням. Номени *наго'лôўник*, *заго'лôўник*, *пого'лôўник* – префіксально-суфіксальні деривати від *голо'ва*.

Назву *'оглавиц'* (*'оглауці'*) (див. ще закарп. ужан. *воглавиць* ‘кінський нашійник’ [КСУ: 21]) вживають ще у лемківських говірках (*оглів* ‘узdechка, недоуздок’, *оглавець* ‘недоуздок’ [Гр., 3: 35], *оглавиц*, *оглавец'*, *оглавиц'*, *оглавец*, *ог'ауец*, *воглауец* т.с. [Ган.: № 105], *ohlavec* ‘наголовач, оброть’ [197, s. 317]). Слово *'оглавиц'* (*'оглавиц'*) утворене префіксально-суфіксальним способом від *голо'ва*.

Найменування *наголо'вач* широко відоме в інших говорах, пор. укр. діал. *наголівач* ‘оглавль (у узды)’ [Гр., 2: 477], гуц. *наголівач* ‘вухдечка’ [ГГ: 128; Ж.,П.: 95; П.,Г.: 109], поліс. *наголівач* ‘верхній поперечний пасок вухдечки’ [Ник.: 147], а

також укр. літ. *наго́ловач* ‘круговий ремінь вуздечки, що йде від вудил поза вуха’ [СУМ, 5: 52]. Це префіксально-суфіксальне утворення від *голо́ва*.

Ареал назви *кан'тар* (*кан'тар'*), ф. мн. – *канта'ри* (*канта'ры*) (див. ще закарп. ужан. *ка́нтарь* ‘вуздечка на коня’ [КСУ: 30]) поширюється в інших говорах української мови, пор. лемк. *кантар* ‘ремінна вуздечка’ [Турч.: 136], бойк. *ка́нтарь*, *канта́ра*, *канта́рка* т.с. [Он., 1: 338], гуц. *канта́рь* ‘вузда’ [Ж.,П.: 68], *ка́нтарь* т.с. [П.,Г.: 75], *кантар* т.с. [39, с. 161], буков. *канта́рь* т.с. [СБГ: 186], зах.волин. *ка́нтар* т.с. [Корз.: 135], поліс. *ка́нтор*, *канта́р*, *канта́р'* т.с. [Масл.: 171], зах.поліс. *ка́нтар* т.с. [Арк., 1: 208], правобер.поліс. *ка́нтар* ‘вуздечка з вудилами’ (у широкому значенні), ‘ремінна вуздечка’ [Ник.: 141, 147]; а також *кантарь* ‘недоуздок’ [поч. ХХ ст., Тимч.¹, 1: 356]. Слово *кан'тар* (*кан'тар'*), ф. мн. – *канта'ри* – від угор. *kantár* ‘вуздечка’ < тур. *kantarma* ‘вудила’, чаг. *kantar* т.с., що споріднені з монг. *qantar(i)* ‘чіпляти вудила до луки сідла’ [ЕСУМ, 2: 366; 86, с. 600], пор. також з ін. знач. у п. 4.1.13. Номен *кан'тара* утворений флективним способом від *кан'тар*. У говірках паралельно функціонують форми однини (*кан'тар*, *кан'тар'*, *кан'тара*) та множини (*канта'ри*, *канта'ры*). *Кан'тар із 'дз'обалами* – складена назва, про *кан'тар* див. вище, *'дз'обала* (див. п. 4.1.6).

Назва *кан'тарка* – демінутивне утворення від *кан'тар*, пор. також зах.поліс. *канта́рка* т.с. [Арк., 1: 208], укр. діал. *ка́нтар*, *канта́рка* т.с. [СУМ, 4: 89].

Лексема *капу'цан* запозичена від пол. *karisun* ‘чернець, який носить капюшон’ (від лат. *sarritium* та франц. *sarise*) [Вг.: 218] або нім. *Karuziner* [Фасм., 2: 188] [137, с. 111] внаслідок переосмислення слова. У говірках відбувається двоступеневий процес переосмислення на основі диференційної ознаки ‘об’єкт, що одягається на голову’ (чернець → капюшон → упряж на голові коня).

Номен *уз'дечка* (*вуз'дечка*) є літ. нормою укр. мови [СУМ, 1: 783; 10: 406]. Це суфіксальне похідне від *уз'да* (*вуз'да*). Слово *гнуз'дечка* є укр. літ. нормою, пор. *гнуздéчка* т.с. [СУМ, 2: 98] – суфіксальне утворення від *гнуз'дати* (<*вън-уздати – префікса *вън* ‘в-’, іменника *uzda* ‘вузда’ [ЕСУМ, 1: 539]).

Номен *капистра* вживають ще у гуцульському говорі (*канейстра* т.с. [39, с. 161]); запозичений від рум. *săpăstru*, мн. *săpăstre* ‘вездечка’ (< лат. *capistrum* ‘оброть; намордник’) [ЕСУМ, 2: 370–371], пор. укр. марамор. *к'іне́стра* ‘узда’ [40, с. 297].

4.1.3. Виготовлена з мотузки частина збруї, яку накладають коневі на голову під час його випасання: *кете/ф'ій* (ВрБ, Уж., МБ, Лт, Чр, Пв, Глб, НС), *ке/теф'ій* (Вл), *кете/ф'ік* (Блв), *кете/ф'ійк* (Нн, Ск, Длв), *кете/фыйк* (Он., Іза), *ката/ф'ійк* (Ср), *кефе/тик* (Кл, Сн), *кефе/тийк* (Ол.), *кете/ф'ійка* (Чр), *кете/ф'ійки* (Дн).

Назву *кете/ф'ій* (*ке/теф'ій*, *кете/ф'ік*, *кете/ф'ійк*, *кете/фыйк*, *ката/ф'ійк*, *кете/ф'ійка*), ф. мн. – *кете/ф'ійки* (див. ще закарп. *кетефік* ‘вездечка’ [Тексти: 380], ужан. *кетефій* ‘вездечка з мотузків’ [КСУ: 31], борж. *кетефик*, *кетефік*, *китицифик* ‘кінські вудила, виготовлені з мотузки’ [Лиз.: 279]) вживають ще у лемк. гов. (*кетефій*, *катафій*, *китицифій*, *кетицифій* т.с. [Ган.: № 105]). Слово з фонетичними варіантами запозичене від угор. діал. *kőttöfék* т.с. [86, с. 602], виразу **katta-fej* ‘защипни-голова’ [ЕСУМ, 2: 403]. Найменування *кефе/тик* (*кефе/тийк*) утворене внаслідок метатези слова *кете/фыйк* та ін.

Хоча Ф. Вовк зазначає, що «бідністю прикрас вирізняється й українська упряж, на якій зовсім немає китичок, мідних прикрас, дзвіночків тощо» [14, с. 98], можемо відзначити, що у населених пунктах Закарпатської області часто використовують китиці і, рідше, дзвоники взимку. Мовці вірять у захисну функцію червоної китиці на голові коня, а дзвоникам надають більш практичного значення.

4.1.4. Червона китиця на голові коня від вроку: *кете/ф'ійка* (Чр, ТР, ТПС, ТПЛ), *кытиця* (більшість обстеж. гов.), *китиця* (Стж, Уж., Кл, Пл, Нл, Длв, Блв), *кетиця* (Рсш), *гитиця* (Уг., Влх, ВБ, КсП, Кв.), *гытиця* (Крч), *гитиця* (Дл), *гетиця* (Рсш), *гыдиця* (Крс, Клн), *гидиця* (Пв), *китичка* (Стж, Ст., ВрБ, Вл, Уж., Лт, Гн, Сс), *китич/ки* (ВрБ), *ко^втил'ка* (Стж), *бойта* (Квс, НР, ВР, Ол.), *бойтка* (Глб, НС, Ср, Пц), *б'оўтиця* (ВВз, НД), *бойдиця* (Пв), *бойдичка* (ВВз, НД), *бойотка* (Глб, НС, Ср), *б'ім/боўка* (НД), *бог'рийда* (Кн.), *пантлик* (Глб, НС, Ср, Шр), *пандлик* (Км), *ко/сиця*, *би ко/н'а не^в вре^к/ли* (Шр), *ч'іч'ка* (МБ).

Номен *кете'ф'ійка* – суфіксальне утворення від *ке'теф'ій* (див. п. 4.1.3) через місце розташування китиці або внаслідок перенесення первинного значення гунгаризму (пор. у п. 4.1.3 *кете'ф'ійк*, *ката'ф'ійк*, *кете'ф'ійки*) за суміжністю.

Із *'кытиц'а* (*'китиц'а*, *'кетиц'а*) порівнюємо укр. літ. *кітиця* ‘жмуток ниток, шнурків і т. ін., зв’язаних з одного кінця докупи, що є прикрасою, оздобою чого-небудь’ [СУМ, 4: 155]. Ареал поширюється в інших говорах укр. мови, пор. бойк. *кітиця* ‘(прикраса) китиця на батозі або на поясі, китиця з червоних ниток’ [Он., 1: 350; СГЦБ: 213], гуц. *кітиця* ‘прикраса з кольорових ниток на одязі’ [ГГ: 94; Нег.: 91], зах.поліс. *кітиця* ‘китиця біля хустки, скатертини і т.ін.’ [Арк., 1: 220]; з іншим значенням – лемк. *кытіця* ‘суцвіття вівса, проса’ [Пирт.: 136], зах.волин. *кетиця* ‘перев’язаний посередині солом’яний кулик, яким обшивали край даху’ [Корз.: 138]. Слово *'кытиц'а* (*'китиц'а*, *'кетиц'а*) – суфіксальний дериват праслов’янського походження від *'кита* < псл. **kyta* ‘гроно; пук, в’язка’ [ЕСУМ, 2: 439].

Номен *'гитиц'а* (*'гытиц'а*, *'гетиц'а*), ф. мн. – *'гитиц'и* утворився від *'китиц'а* внаслідок одзвінчення початкового [к], *'гыдиц'а*, *'гидиц'а* – фонетичні варіанти *'гитиц'а* (чергування [т] // [д]). У значенні транспортного апелютива це слово вживають унаслідок розширення значення за семною ознакою ‘кінна прикраса’. Зважаючи на захисну функцію цього елемента, не тільки декоративну, ми простежуємо семантичну трансформацію аналізованих лексем.

Назва *'китичка*, ф. мн. – *китич'ки* є зменшено-пестливою формою до *'китиц'а*, пор. укр. літ. *кітичка* т.с. [СУМ, 4: 156]. Припускаємо, що форма *ко^утил'ка* – суфіксальне утворення від укр. літ. *кіта* ‘китиця’ [СУМ, 4: 155], формант – суфікс -*ил'ка*.

Слово *'бойта* (див. ще закарп. ужан., борж., марамор. *бойта* ‘китиця’ [Гриц.: 270]) запозичене від угорської мови, пор. угор. *bojt* ‘кисть’ [86, с. 580]. Деривати *'бойтка*, *'бойтиц'а*, *'бойдиц'а*, *'бойотка* утворені суфіксальним способом від *'бойта*, *'бойдичка* – так само від *'бойдиц'а*, див. ще закарп. *бойта*, *бойтиц'а*, *бойтка*, *бойтиц'а*, *бойтиц'а* ‘китиця’ [Гриц.: 257, 270–271], борж. *бойта* ‘китиця (на головному уборі)’ [Лиз.: 257].

Назва *б'ім'боўка* (див. ще ужан., борж. *бімбóвка* 'бутон' [Гриц.: 230]) – ймовірно, суфіксальне утворення від угор. діал. *bimbóu* 'бутон' [86, с. 578], відбуваються ті самі семантичні нашарування, як і зі словом *китиця* (див. вище).

Найменування *бог'рийда* традиційно йменує штучну квітку чи прикрасу на весіллі у нареченого чи дружби [Гриц.: 263–264]. Унаслідок семантичної модифікації слово розширює своє значення: первісно – від угор. *bokréta* 'букет' [86, с. 580].

Номен *пантлик* (*пандлик*) (див. ще закарп. *пáнтлик* 'стрічка' [Тексти: 382], верхов. *rándlik* т.с. [Н.,Т.: 139], борж. *пантлик* т.с. [Лиз.: 296], марамор. *пáнтлик* т.с. [Бв: 97], *пáнклик* т.с. [ССк: 217], *бáндлик* т.с. [Гриц.: 110], *бáнтлик* 'зав'язана вузлом стрічка' [іб.: 113]) вживають унаслідок перенесення значення за подібністю. Простежуємо модифікації у значенні, оскільки відбуваються процеси звуження (будь-яка кольорова стрічка → червоний колір китиці) та розширення значення відповідно до первинного (функція 'захист від вроку, зокрема сакральне значення червоного кольору'). В інших говорах назва функціонує у первісному значенні, пор. лемк. *rantlik* 'стрічка' [197, с. 317], бойк. *пáнтликі* 'вужькі стрічки на капелюсі' [Он., 2: 38], гуц. *пáнтлик* 'стрічка' [П.,Г.: 132]; також *пантліка* т.с. [Жел.: 600]. Первісно номен угорського походження: від угор. *rántlika* 'стрічечка' [86, с. 615], існує думка – від нім. *Vandelette* [21, с. 32].

У конструкції *ко'сиця*, *би ко'н'а не^н вре^нк'ли* опорним компонентом є слово *ко'сиця* (закарп. борж., марамор. *косіця* 'квітка' [Лиз.: 282; ССк: 151]). В інших говорах української мови слово вживають із близьким значенням, пор. бойк. *косіця* 'городня квітка, якою дівчата прикрашають волосся' [Он., 1: 380], *косіця* 'квітка' [ГГ: 102]; також *косіця* т.с. [Жел.: 370]. Номен у первісному значенні є літературною нормою укр. мови, пор. *косіця* [СУМ, 4: 305]. Назва *ко'сиця* вживається внаслідок метафоризації та значеннєвого зсуву (квітка → китиця, будь-який колір квітки → червоний колір). Назва *ко'сиця* – суфіксальне утворення від *ко'са* < псл. **kosa* т.с. Підрядне речення *би ко'н'а не^н вре^нк'ли* вказує на ознаку предмета за функцією. Такий самий семантичний процес проходить слово *ч'ічка* (первинно 'квітка').

4.1.5. Дзвоники на голові коня (використовували як сигнал узимку): *дз'в'інки* (ВрБ, Вр, ВВ, Кл, Пл, Рсш), *дз'вунки* (Стж, Ст., МБ, КПс, ТР), *дз'в'їнки* (Клч), *дзвун'ки* (Стж), *сп'їжуў* (ТПс, ТПЛ, Сс), *сп'їжови* (Стр., Рс, Длв), *сп'їжовик* (Кп), *шп'їжоўц'ї* (Блв, Влх), *шп'їгоўц'ї* (Влх), *шп'їга'р'ї* (Лг), *'коўтанц'ї* (Клч), *'п'їўканц'ї* (Нн), *п'ївчаник* (Ол.), *цорк'їт'ки* (Лг), *цор'котало* (КсП), *цор'котала* (Кв., Дл), *цорко'тол'а* (Крч), *цорко'тол'ї* (Уг., Рсш), *о'р'їшки* (Клч, Нн), *розко'р'їх* (Блв), *ч'їн'товы* (більшість обстеж. гов.), *ч'їнг'їт'овы* (Ол., Уг.), *ч'їнг'їт'л'овы* (Іза), *че'рк'їт'ки* (Вл), *зе'р'товы* (Квс, НР, ВР), *пе'р'товы* (Квс, НР, Он.), *фе'р'товы* (Уж.), *п'їн'товы* (Нн), *дз'урга'ловы* (Ск), *дж'їр'товы* (Ол.), *шаркан'т'овы* (Крс), *'гарда* (Длв, Уг., Блв, Крс, Клн), *'зимный сиг'нал* (Трн).

Із демінутивом *дз'в'інки* (*дз'вунки*, *дз'в'їнки*, *дзвун'ки*), що поширений на всій обстеженій території, порівнюємо укр. літ. *дзвіно́к*, *дзві́ник* т.с. [СУМ, 2: 264–265].

Назви *сп'їжуў*, ф. мн. – *сп'їжови*, *шп'їга'р'ї* отримали назву від *сп'їж* (гуц., буков. *спїж* ‘чавун (метал)’ [ГГ: 175; СБГ: 512]) – матеріалу, із якого вони виготовлені. Слово *сп'їжовик* – універб від *сп'їжов'ї* *дз'вунки* (пор. діал. прикм. *сп'їжовий* ‘чавунний’). Номен *шп'їжоўц'ї* (*шп'їгоўц'ї*) – демінутив від *сп'їжуў*, *сп'їжови*. Із *шп'їга'р'ї* пор. *ш'їгар'ї*, *шп'їгар'ї* з ін. знач. у п. 4.1.13.

Номени *'коўтанц'ї*, *'п'їўканц'ї* – звуконаслідувальні суфіксальні похідні від діал. *кóвтати* ‘стукати’ [ССк: 146; ГГ: 98; СБГ: 215], закарп. марамор. *півча́ти* ‘дзвеніти’ [ССк: 231] (ї похідний суфіксальний дериват *п'ївчаник*, див. ще закарп. марамор. *півчани́к* т.с. [іб.]).

Слова *цорк'їт'ки*, *цор'котало*, ф. мн. – *цор'котала*, *цорко'тол'а*, ф. мн. – *цорко'тол'ї* (див. ще закарп. марамор. *цоркотóлі*, *дзоркотáлі*, *дзоркотóлі* ‘малі дзвіночки на конях’ [Бв: 139]) вживають ще у закарп. говорі зі схожим функційним значенням, пор. закарп. ужан. *цоркотáйло* ‘тріскачка, деренчало’ [КСУ: 56], борж. *цоркотало* ‘дитяча іграшка – торохтілка’ [Лиз.: 325]; пор. ще зі значенням кінного дзвіночка у гуц. гов. (*цоркотóля* ‘круглий дзвіночок коня’ [Ж.,П.: 158], *цоркóтало* ‘дзвіночок; калатало’ [П.,Г.: 216; 195, с. 338], *цуркóтало*, *цоркотóля* ‘дзвінок круглої форми для коней’ [195, с. 338, 339]). Це утворення від *'цорк'їт*, *цорко'тати* суфіксальним способом, закарп. марамор. *цоркотáти*, *цорконіти* ‘бряжчати,

брякати' [ССк: 410], укр. літ. *цоркотіти* 'стукати чим-небудь по чомусь, видаючи уривчасті звуки' [СУМ, 11: 245].

Номен *o/p'ішки* – суфіксальне утворення від *o/p'ix*; відбувається перенесення значення за зовнішньою подібністю вигляду пристрою, семна ознака – 'кругла форма'. Назва *розко/p'ix* утворена внаслідок основоскладання *розко/лоти*, *o/p'ix* (*го/p'ix*). Цей вид дзвоника подібний до вигляду половинки горіха.

Дериват *ч'ін/товы* (див. ще закарп. марамор. *чінгітлүв* 'великий дзвінок, який прив'язують неспокійній у череді корові' [ССк: 416]) утворений від угор. *csengöü* 'дзвіночки на кінській збруї' < угор. *csenget* 'дзвонити' [86, с. 635–636], *csengetés* 'великий дзвінок' [ССк: 416]. Номени *ч'інг'і/т'овы*, *ч'інг'ім/л'овы* – суфіксальні похідні від запозиченого слова.

Слово *че^uрк'ім/ки* – суфіксальне утворення від укр. діал. *чёркіт* 'короткі і часті звуки, які нагадують тріск, потріскування; скрегіт' [СУМ, 11: 310]. Має місце перенесення значення на основі суміжності: звук → пристрій, що видає цей звук.

Номен *зе^uр/товы* (див. ще закарп. борж. *зортовы*, *зуртовы* 'вудила (кінські) з дзвіночками' [Лиз.: 275]) – запозичення від угор. діал. *zörgöü* 'вудила з дзвіночками' [86, с. 597]. За цією моделлю утворені інші похідні: *не^uр/товы*, *фе^uр/товы*, *п'ін/товы*, *дз'урга/ловы*, *дж'ір/товы*. Припускаємо, що ці назви утворилися внаслідок деетимологізації *зе^uр/товы*.

Назва *шаркан/т'овы* (див. ще закарп. борж. *шаркант'овы* 'шпори' [Лиз.: 328], марамор. *шаркантьовы* т.с. [ССк: 419]) утворилася внаслідок розширення значення запозиченого слова *шаркант'овы* 'шпори' – від угор. *sarkantyü* т.с. [86, с. 638].

Слово *'гарда* (див. ще закарп. марамор. *з'арда* 'нашийник, ошийник-прикраса із пацьорок, що її носить челядь на шії' [Бв: 65], карп. *+zgarda* 'украшение в виде ленты из бисера', 'украшение в виде бус', 'монисто', 'красная лента, нить, одеваемая на шею', 'ошейник' [ОКДА, 2: 122], *з'арда*, *т'арда* 'нашийна прикраса, виготовлена з нанизаних монет, мідних хрестиків, трубочок' [122, с. 122]) вживають унаслідок переосмислення за функцією 'прикрашати, оздоблювати' за матеріалом виготовлення та звуком, який виникає при використанні прикраси, пор. в ін. гов. гуц. *zgarda* 'жіноча шийна прикраса' [Rieg.: № 84]), *з'арда* (*т'арда*) т.с. [ГГ: 81] тощо.

Відбувається також розширення значення, зумовлене функційним призначенням транспортного апелятива ¹гарда. В окремих говірках (Блв) ¹гарда йменує ремінь із дзвониками на голові коня. Первісно ¹гарда – від пол. *garda* ‘кругла бляха на рукоятці палаша або шпаги, яка захищала долоню; намисто з монет’ (від франц. *garde* т.с.) [ЕСУМ, 1: 473] або ж більш вірогідно від рум. *zgarda* ‘нашийник, ошийник’ [Цит. за: 122, с. 122].

Атрибутив у складеній назві ¹зимный сиг¹нал вказує на пору для використання цього елемента. Слово сиг¹нал вживають під впливом української літературної мови.

4.1.6. Назви для залізної частини зброї, що її вкладали коневі у рот: зуб¹бело (Стж, Ст., Вл, ТР), зубе^u/ло (ТПс, ТПл), зубе^u/ловы (Нн), зуб¹ло (Ск, Длв), зуб¹ла (Бл, Длв), ¹зобе^uла (Блв, Кв.), зобо¹ла (Квс, НР, ВР), ¹зубе^uла (Вр, ВВ, Кл, Сн, Іза, Крс, Клн, Рсш, КсП), зуб¹бела (Стж, Ст., ВрБ, Вл, Уж., МБ, Лт, Чр, Щр, Кт, Ждн, Гн, Сс, Пл, Клчн, Лц, Імст., Дв, ВБ), зубе^u/ла (більшість обстеж. гов.), зуб¹била (Трн, ВВз, НД, Імст., Пшк, Шр, Дл), зуб¹бедла (Глб, НС), зуб¹бадло (Іза), зубе^uр¹ла (ТР, ТПл), ¹дз¹обалы (Он., Ол., Рк), ¹дз¹обе^uла (Уг., Влх), ¹дз¹обала (Ск), ¹дз¹оболы (Імст., Пдв).

Назви зуб¹бело (зубе^u/ло, зуб¹ло), зуб¹бадло, ф. мн. – зуб¹ла, ¹зобе^uла, зобо¹ла, ¹зубе^uла, зуб¹бела, зубе^u/ла, зуб¹била, зуб¹бедла, зубе^uр¹ла – суфіксальні похідні від зуб < псл. *zorbъ [ЕСУМ, 2: 281]. У номенах зуб¹бедла, зуб¹бадло спостерігаємо появу епентетичного [д] (як наслідок західнослов'янських запозичень [57, с. 155], пор. лемк. зубадла [105, с. 217]), у зубе^uр¹ла – звука [р]. Номен зубе^u/ловы – від зубе^u/ла, формант – суфікс -овы.

Простежуємо послідовне вживання як форм однини зуб¹бело, зубе^u/ло, зуб¹ло, зуб¹бадло, так і форм множини слів зуб¹ла, ¹зобе^uла, зобо¹ла, ¹зубе^uла, зуб¹бела, зубе^u/ла, зуб¹била, зуб¹бедла, зубе^uр¹ла, зубе^u/ловы. Ареал похідних назв від основи зуб- продовжується в інших говорах української мови, пор. лемк. *zibadl-*, *zibedl-*, *zobadl-*, *zembadl-*, *zembadl-*, *zibel-*, *зубáдўо*, *зубáдўа*, *зубадло* т.с. [Латга: № 109; Ган.: № 103; Пирт.: 121], бойк. *дзумбіла*, *дзумбéла*, *зубіла* т.с. [Он., 1: 212], *зубéла* т.с. [СГЦБ: 190], гуц. *зубéла* т.с. [ГГ: 84; Ж.,П.: 64], *зубіло* т.с. [Нег.: 83], наддністр. *дзембéла*, *зубéла*, *зумбéла* т.с. [Шило: 107, 130], буков. *дзумбéла*, *дзумбéло*, *зумбéла*, *зумбáла*, *зубéла* т.с. [СБГ: 93, 175], укр. марамор. *зубіло* ‘вудило’ [40, с. 291] та ін.

Слово *дз'обалы* та фонетичні варіанти *дз'обе^лла*, *дз'обала* (див. ще закарп. марамор. *дз'обала* т.с. [ССк: 64]), *дз'оболы* вживають ще у гуц. говірках (гуц. *дзобало* т.с. [ГГ: 59], *дзобело* т.с. [СГГ: 441]), ймовірно, під впливом угор. діал. *zabola* ‘вудила’ [86, с. 597] чи як суфіксальні похідні від укр. літ. *дзьобати* ‘їсти дзьобом, клювати’ [СУМ, 2: 268–269].

4.1.7. Назви для ремінної частини збруї, яку накладають коневі на тулуб: *хам*, *хама*, *ха^лма*, *хами*, *ха^лми*, *хамре^лм'ін'*, *чвириц'*, *пох^лреб(н)тина*, *пох^лреб(н)ник*, *попе^лречник*, *нах^лриб(н)ник*, *перех^лриб(н)ник*, *хре^лб(н)товина*, *нап^ллечник*, *пе^лредна нах^лреб(н)ниця*, *задна пох^лреб(н)ниця*, *по^лвершник*, *йарма*; див. к. № 18 (Додаток Б).

Слова *хам*, *хама* (*ха^лма*), ф. мн. – *хами* (*ха^лми*) функціонують унаслідок звуження загальної назви упряжі у п. 4.1.1. Так само вживають назву *чвириц'*. Номен *хамре^лм'ін'* виник шляхом словоскладання.

Назву *пох^лреб(н)тина* в гов. укр. мови та в літ. мові вживають зі значеннями ‘хребет’, ‘бік сідла’ [СУМ, 7: 458; П.,Г.: 152], ‘м'ясо з хребта тварини’ [ССк: 273; Пирт.: 249]. Слово *пох^лреб(н)ник* із цим самим значенням поширене у бойк. гов. [Он., 2: 128]. Номени *пох^лреб(н)тина*, *пох^лреб(н)ник*, *нах^лриб(н)ник*, *перех^лриб(н)ник* – префіксально-суфіксальні утворення від *хре^лбет* (< псл. *хрьбьтъ ‘хребет, спина’, що пов'язане з *хрѣвь ‘пагорб’ і через основи **skrѣb-*, **skrib-* – із дієсловом *skrebtі [ЕСУМ, 6: 208–209]). Слово *попе^лречник* – суфіксальний дериват від *попе^лрек*.

Найменування *хре^лб(н)товина* – від *хре^лб^лтовий* суфіксальним способом.

Номен *нап^ллечник* – префіксально-суфіксальний дериват від *пле^лче*, пор. лемк. *наплѣчник* ‘рюкзак’ [Пирт.: 189] з іншим значенням.

Опорні компоненти *нах^лреб(н)ниця*, *пох^лреб(н)ниця* у складених назвах *пе^лредна нах^лреб(н)ниця*, *задна пох^лреб(н)ниця* – від *нах^лриб(н)ник* і *пох^лреб(н)ник*.

Дериват *по^лвершник* – від *верх* префіксально-суфіксальним способом. Назву *йарма* вживають унаслідок перенесення значення, про *йар^лмо* див. п. 4.2.1.

4.1.8. Назви для ремінної частини збруї, яка знаходиться у коня під тулубом: *п'ід(т)че^лревина* (*пуд(т)че^лревина*), *п'ід(т)че^лреуник* (*пуд(т)че^лреуник*), *п'ідп^лруги*, *груд^лниця*, *наг^лрудниця*; див. к. № 19 (Додаток Б).

Із діал. *пуд(т)че/ревина* (*п'ід(т)че/ревина*) порівнюємо укр. літ. *підчерévина* ‘нижня внутрішня частина черева’ [СУМ, 6: 525], також зах.поліс. *пудчирéвщина* ‘підкіжний свинячий жир’ [Арк., 2: 103] з іншими значеннями.

Номен *п'ідче/реўник* (див. ще закарп. борж. *путч'ереўник* ‘частина хому́та’ [Лиз.: 305]) є літературною нормою української мови, пор. літ. *підчерéвник* ‘частина кінської упряжі, ремінець, що проходить під черевом коня від одної голоблі до другої’ [СУМ, 6: 525]. Слова *пуд(т)че/ревина* (*п'ід(т)че/ревина*), *п'ід(т)че/реўник* (*пуд(т)че/реўник*) – префіксально-суфіксальні похідні від укр. літ. *чéрево* ‘живіт’ [СУМ, 11: 303].

Із *п'ідн'руги* можна порівняти укр. літ. *підпру́га* ‘попруга’ [СУМ, 6: 487] < псл. **prōgь* ‘смуга, край’, **prōžiti* ‘напружувати’ [ЕСУМ, 4: 615–616].

Назву *груд'ниці'а* (й префіксальне утворення *наг'рудниці'а*) у говорах укр. мови вживають зі значенням частини тіла коня [Он., 1: 195; ГГ: 49; Шило: 97], також укр. літ. *грудні́ця* ‘те саме, що груди’, ‘мед. запалення грудних залоз; мастит’ [СУМ, 2: 180]. У значенні транспортного апелятива функціонує внаслідок перенесення значення за суміжністю: частина тіла → назва ременя, що проходить цією ділянкою.

4.1.9. Шлея, широка лямка, що облягає передню частину тулуба коня і до якої прикріплені посторонки: *ш'лейа* (ТР, ТПс, ТПл), *ш'лийа* (Стж, Вл, Уж., Щр, Кт, Ждн, Вр, Пд, ВВ, Кл, Трн, Сн, Дн), *ш'л'ї́а* (Пв), *ш'льї́а* (Стж, Ст.), *ш'лийі* (МБ, Лт, Чр), *'шыйник* (ТР, ТПс, ТПл), *на'шийник*, *на'шыйник* (більшість обстеж. гов.), *на'шил'ник* (Вр, ВВ), *поне^шречка* (Чр), *наг'рудник* (Дл).

Із лексемою *ш'лейа* (*ш'лийа*, *ш'л'ї́а*, *ш'льї́а*), ф. мн. – *ш'лийі* порівнюємо укр. літ. *шлея́* ‘частина упряжі – широка смуга, сплетена з мотузків або вирізана з ременю і прив'язана до посторонків, у яку запрягають коней’ [СУМ, 1: 489]. Із таким значенням слово поширене і в інших говорах, пор. лемк. *шлéйі*, *шлї́йі* т.с. [Ган.: № 102], бойк. *шлея* т.с. [Он., 2: 385], гуц. *шлéя* т.с. [Ж.,П.: 166], *шлї́я* т.с. [П.,Г.: 226], наддністр. *шлея́* т.с. [Шило: 280], зах.поліс. *шлея* т.с. [Арк., 2: 269]. Слово запозичене через пол. *szleja*, *szla* ‘шлея’ [Вр.: 550] від нім. *Siele* ‘лямка, шлея’ (д.в.нім. *silo* ‘ремінь, лямка, шлея’) [ЕСУМ, 6: 438; Фасм., 4: 454]; *шлея* зі значенням кінної упряжі фіксується вже у пам'ятках XVI–XVII ст. [160, с. 185].

Номен *шійник* – суфіксальний дериват, пор. укр. літ. атрибутив *шійний* ‘стос. до шиї; призначений для носіння на шиї’ [СУМ, 11: 450].

Ареал назви *нашійник* (*нашийник*) продовжується в інших говорах, пор. укр. марамор. *нашійник* ‘нашийник упряжі коня у возі’ [40, с. 301], бойк. *нашійник*, *нашільник* т.с. [Он., 1: 481], гуц. *нашійник* т.с. [П.,Г.: 114]; також укр. літ. *нашійник* т.с. [СУМ, 5: 240]; див. *нашийник* з ін. знач. у п. 4.2.5. Номен *нашил'ник* вживають ще у лемк. *нашильник* т.с. [158, с. 43], гуц. *нашил'ник* ‘капистра коня’ [Ж.,П.: 98; Нег.: 121], наддністр. *нашільник* ‘частина зброї, яку накладають на шию коневі’ [Шило: 185], поліс. *нашильник*, *нашилник* т.с. [31, с. 84], зах.поліс. гов. *нашил'ник*, *нашил'ник* т.с. [Арк., 1: 343]; а також укр. літ. *нашільник* із дещо звуженим значенням [СУМ, 5: 240]. Назви *нашійник* (*нашийник*), *нашил'ник* – префіксально-суфіксальні деривати від *шия*.

Із номеном *поперечка* порівнюємо зах.поліс. *поперечник* із близьким значенням ‘спеціально пошитий ошийник, у якого один ремінь проходить під передніми лапами собаки’ [Арк., 2: 72] за виконуваною функцією. Про походження *поперечка* див. п. 2.3.18. Дериват *нагрудник* – від *груд* префіксально-суфіксальним способом.

4.1.10. Посторонок, міцний ремінь, що з'єднує в упряжці шлею чи хомут з орчиком: *посторонки* (Уг., КсП), *посторонка* (Вл), *посторонги* (Лт), *па'си* (Стж, Ст.), *пасы* (Он.), *поб'ічники* (Уж., ВрБ), *побучники* (КПс), *гуртн'а* (Чр, ТР, ТПл), *гуртн'і* (См., ТПс).

Із назвою *посторонка*, ф. мн. – *посторонки* (*посторонги*) порівнюємо укр. літ. *посторóнок* т.с. [СУМ, 7: 377–378], див. також гуц. *посторóнок* ‘предмет кінської упряжі’ [Нег.: 141], поліс. *пострóнки*, *посторóнки*, *посторóнок* т.с. [Масл.: 184], зах.поліс. *посторóнка* т.с. [Арк., 2: 77]. Номен *посторонка*, ф. мн. – *посторонки* (*посторонги*) – калька пол. *postronek* (від чes. *postranek* т.с. < можливо, від сер.в.нім. *stranc* ‘посторонок; мотузок, канат’, н.в.нім. *Strang* т.с.); інший варіант – від псл. **po storně* (> **postornькъ*) [ЕСУМ, 4: 538]. На основі калькованої конструкції чи праслов'янської основи відбулася флективна деривація.

Номен *па'си* (^л*пасы*) у більшості укр. гов. вживають зі значенням ‘ремінь, пояс’ [Он., 2: 42; П.,Г.: 133; СБГ: 389; Арк., 2: 29]; зі значенням частини упряжі ареал продовжується у лемк гов., пор. лемк. *пас, п'асы* ‘частина зброї, широкий ремінь, який з'єднує хомут з орчиком’ [Пирт.: 227]. Слово *па'си* (^л*пасы*), можливо, під впливом пол. *pas* ‘пояс, ремінь’ < псл. *rojasъ ‘пояс’ [Вр.: 397; ЕСУМ, 4: 303; Фасм., 3: 211].

Найменування *по'б'ічники* (*по'бучники*) поширене ще у бойк. гов., пор. *побічник* ‘ланцюговий посторонок’, ‘мотузаний посторонок’ [Он., 2: 85], *побічники* ‘посторонки на кінській зброї’ [СГЦБ: 357; 38, с. 157]; це суфіксальне утворення, пор. укр. літ. атрибутив *побічний* ‘розташований, розміщений поряд з чим-небудь, по обидва боки або навколо чого-небудь’ [СУМ, 6: 618].

Назва ^л*гуртн'а*, ф. мн. – ^л*гуртн'і* виникла внаслідок запозичення від нім. *Gurt, Gürtel* ‘пояс’, суфіксації та метонімізації первинного значення (ремінь → шкіряний елемент запрягу), див. ще з перв. значенням буков. *гурт* ‘шкіряний пояс, ремінь’ [СБГ: 88].

4.1.11. Ланцюги, що чіпляються від посторонки до орчика: *штранг* (Чр, ТР, ТПс), *шт'ранга* (Трн, ВВз, НД), *шт'ранги* (Уж., ТР, Пв, Пл, Глб, НС, Клчн, Лц, Іза, Кв.), *шт'рангы* (майже всі говірки), *штран'ги* (Гн, Сс, Нл, Стр., Рс), *штран'гы* (Он., Шр), *шт'рагл'і* (Чр), *шт'рангл'і* (Щр, Кт, Пд, Длв), *кефе'тил'ники* (Пшк), *шпа'ни* (Стж).

Слово *штранг* та ф. мн. – *шт'ранги* (*шт'рангы, штран'ги, штран'гы*) та *шт'рагл'і* (*шт'рангл'і*) (унаслідок появи епентетичного звука [л']) вживають ще у лемк. гов., пор. лемк. *штранг* ‘посторонок’ [Пирт.: 354], *štrang* ‘ремінь’ [197, с. 319]; це утворення від н.в.нім. *Strang* ‘посторонок; мотузок, канат’ [ЕСУМ, 4: 538]. Дериват *шт'ранга* (див. ще борж. *штранга* т.с. [Лиз.: 330]) утворений від *штранг* флективним способом. Спостерігаємо паралельне вживання форм однини (*штранг, шт'ранга*) та множини (*шт'ранги, шт'рангы, штран'ги, штран'гы, шт'рагл'і, шт'рангл'і*). Номен *кефе'тил'ники* є суфіксальним утворенням від *кефе'тик* (див. п. 4.1.3). Лексема *шпа'ни* – від нім. *sprengen* ‘натягати’ [ЕСУМ, 6: 457], див. ще з ін. знач. у п. 4.1.12.

4.1.12. Ланцюги, що сполучають нашійник та передній кінець дишля: *тар'тôÿ* (*тар'т'іÿ, тар'туÿ, тар'тÿÿ*, ф. мн. – *тар'тови*), *н'ак'л'іÿ* (ф. мн. – *н'ак'ловы*), *н'ак'лôÿник*, *'н'окланиц*, *'н'оклôÿланиц*, *шпа'ни* (*шпа'ны*); див. к. № 20 (Додаток Б).

Назва *тар'тôÿ* (*тар'т'іÿ, тар'туÿ, тар'тÿÿ*), ф. мн. – *тар'тови* – запозичення від угор. діал. *tartóu* т.с. [86, с. 626], див. з ін. значенням у п. 4.1.19.

Слово *н'ак'л'іÿ*, ф. мн. – *н'ак'ловы* – суфіксальне похідне від угор. *nyak* ‘шия’ [ВРС: 567]. Номен *'н'окланиц* функціонує внаслідок перенесення значення угор. *nyaklánc* ‘нашийний ланцюжок (прикраса)’ [ВРС: 567] за суміжністю. Таке переосмислення вказує на ступінь освоєності запозичених слів, процес «виникнення в них похідних значень, пов'язаних не з системою значень мови-джерела, а з системою української мови» [149, с. 97]. Назва *н'ак'лôÿник* виникла внаслідок суфіксації. Слово *'н'оклôÿланиц* – суфіксальне утворення від *'н'окланиц*. У номенах *н'ак'л'іÿ, н'ак'ловы, н'ак'лôÿник, 'н'оклôÿланиц* спостерігаємо перенесення назви за суміжністю, змінюється лише функціональне призначення елемента: із декоративної прикраси – до з'єднання коня з елементом запрягу.

Лексему *шпа'ни* (*шпа'ны*) вживають унаслідок перенесення значення за суміжністю з одного елемента на інший, про первинне значення див. п. 4.1.11.

4.1.13. Віжки, прикріпленій з обох боків до вуздечки довгий ремінь, мотузок тощо, яким правлять кіньми: *'вôж':і, 'в'іжки, 'воцки, кан'тари, кан'тар'і, ш'і'гар'і, шп'і'гар'і, шч'і'гар'і, 'л'іц'і, 'л'іци, 'лейц'і, д'ап'ловы, д'ап'ловы^о, д'ап'левы, 'поводи, 'поводы, 'поÿди, 'цугл'і*; див. к. № 21 (Додаток Б).

Основним репрезентантом реалії є назва *'в'іжки*, що є нормою літературної мови, пор. укр. літ. *віжки* ‘прикріпленій з обох боків до вуздечки довгий ремінь, мотузок тощо, яким правлять кіньми’ [СУМ, 1: 667], поліс. *вôжки, вÿжки, вôшки, вожжи* т.с. [Масл.: 164], *вужки, вужкі, вожки, вожкі, віжки* т.с. [31, с. 85], слобож. *вôжжі* т.с. [СДЛЛ: 34]. Номен *вожки* відомий із XVI ст. [Тимч., 1: 286], *вожа* – з XVII ст. [ЕСУМ, 1: 396]. Аналізовані апелятиви функціонують в інших слов'янських мовах, пор. рос. *вожжá*, біл. *вôжка*, пол. *wodze* ‘віжки, поводи’, словен. *vôjka*

‘повід’, *vójke* ‘віжки’. Слова *ʼvôžʼ:i* – від *ʼvož:a* < псл. **vodja* < **voditi* ‘водити’ [іб.: Вг.: 628–629]; *ʼvʼižki*, *ʼvoçki* – суфіксальні утворення.

Про походження *канʼтари* (*канʼтарʼi*) (див. ще закарп. борж. *кантар* ‘поводи’ [Лиз.: 278]) див. п. 4.1.2; номен вживають унаслідок розширення значення діалектного апелютива.

Лексеми *шʼiгарʼi*, *шпʼiгарʼi*, *шчʼiгарʼi* або утворені від *спʼiж* ‘чавун’ (див. такого ж походження *шпʼiгаʼpʼi* ‘дзвоники на голові коня’ п. 4.1.5), або від звуконаслідувальних слів *шиг-*, *шпиг-* за звуком, який виникає під час поганяння коней.

Слово *ʼлʼици* та фонетичні варіанти *ʼлʼици*, *ʼлейци* поширені також і в ін. укр. гов., пор. лемк. *ліца*, *ліцы* ‘віжка, повід, за допомогою якого керують запряженими кіньми під час їзди’ [Пирт.: 161, 165], *лісі* т.с. [197, с. 316], бойк. *ліци* т.с. [Он., 1: 416; СГЦБ: 259], гуц. *ліци* т.с. [ГГ: 113], *лаци* т.с. [Ж.,П.: 84], *ліци* т.с. [39, с. 161], *ліци* т.с. [Нег.: 106], поліс. *лѣци*, *лѣцы*, *ліци* т.с. [Масл.: 174], зах.поліс. *ліци* т.с. [Арк., 1: 287], а також в ін. слов. мовах, зокрема рос. *лѣйцы*, біл. *лѣйцы*, пол. *lejcs*, словац. *liase*. Назву *лє(и)цы* фіксують у пам’ятках XVI–XVII ст.; дослідники зазначають, що «германізм обмежував функціонування питомого відповідника *во(ж)ки*» [160, с. 184]. Номен *ʼлʼици* (*ʼлʼици*, *ʼлейци*) – від н.в.нім. *Lēitseil* т.с. (*leiten* ‘вести’, *Seil* ‘канат, віршовка’), можливо, через пол. *lejcs*, *lejczyk* т.с. [ЕСУМ, 3: 259; Вг.: 293].

Назва *дʼапʼловы* (*дʼапʼловы^о*, *дʼапʼлевы*) (див. ще закарп. марамор. *дяплóви* [Бв: 61], *дяплóвы* т.с. [ССк: 82]) – найбільш вживана лексема для номінації означуваної реалії. Ареал поширюється у гуц. гов., пор. гуц. *теплóви* ‘вужда’ [Ж.,П.: 44], *теплови* [П.,Г.: 43], *дяплóви* т.с. [іб.: 53]. Від угор. діал. *gyeplőü* т.с. [86, с. 593].

Із номеном *ʼповоди* (*ʼповоды*, *ʼпоўди*) порівнюємо укр. літ. *пóвід* ‘прикріплений до вудил ремінь (віршовка і т.ін.), за допомогою якого правлять конем’ [СУМ, 6: 666]. Дериват *ʼповоди* (*ʼповоды*, *ʼпоўди*) – від *повесʼти*, *повоʼдити* шляхом усічення основи, пор. псл. **vesti* < **vedti*, **voditi* [ЕСУМ, 1: 364].

Лексема *ʼцуглʼi* поширена ще у лемк. (*цўгли* ‘вудила’ [Пирт.: 335; Турч.: 335]) та поліс. (*цўгли*, *цўглы*, *цўгли*, *цўглы* т.с. [Масл.: 191]) говорах; запозичено через пол. *cugle* т.с. від нім. *Zügel* т.с. [120, с. 281].

4.1.14. Частина упряжі, що складається з дерев'яного остова і покриваючого його м'якого валика: *хо'мут* (Уж., МБ, Лт, Чр), *ха'мут* (Вл, ТР, ТПС, ТПл, Пл, Трн, Глб, Дл), *хомо'та* (Чр), *'хомото* (Ст.), *хо'мыто* (ВрБ), *хо'мото* (Стж), *'хомот* (Лт), *ха'ми* (Глб).

Із назвами *хо'мут* (*ха'мут*), *'хомото* (*хо'мото*, *хо'мыто*, *'хомот*), ф. мн. – *хомо'та* порівнюємо укр. літ. *хомут* т.с. [СУМ, 11: 123]. Ареал номенів (див. ще закарп. верхов. *хатут* т.с. [Н.,Т.: 205]) поширюється в ін. говорах української мови, пор. лемк. *хомонто*, *хомонтик* т.с. [Пирт.: 329], бойк., гуц. *хамут* т.с. [Он., 2: 337; П.,Г.: 210], зах.поліс. *хомут* т.с. [Арк., 2: 231], наддніпр. *хамут* т.с. [Гр., 4: 385]. Аналізовані слова вживають і в інших слов'янських мовах, пор. рос. *хомут*, біл. *хамут*, пол. *chomąt*, *chomąto*, чес. *chomout*, словац. *chomút* ‘ярмо’, в.луж., нижн.луж. *chomot*, ст.сл. *ѡмѡтъ* < псл. **хомотъ* [ЕСУМ, 6: 198–199]. Вторинні форми *'хомото*, *хо'мото*, *хо'мыто* – ймовірно, під впливом пол. мови. Номен *ха'ми* – наслідок спеціалізації *ха'ми* (див. п. 4.1.1), пор. марамор. *хам* ‘хомут’ [40, с. 318].

4.1.15. Дерев'яний остов хомута: *кри'вул'а* (Стж, Ст., Вл), *кри'вул'ка* (Стж), *кривул'ки* (Кн., ВрБ), *'дуги* (Уж.), *'дугы* (Трн), *'багра* (Лт), *ос'нова* (Пл).

Лексеми *кри'вул'а*, *кри'вул'ка*, ф. мн. – *кривул'ки* функціонують унаслідок перенесення значення укр. літ. *кривуля* ‘розм. непряма, покручена лінія; звивина, закрут’ [СУМ, 4: 341] за зовнішньою подібністю конструкції. Номен *кри'вул'ка* – суфіксальне утворення від *кри'вул'а*. Назву *'дуги* (*'дугы*) вживають унаслідок спеціалізації значення укр. літ. *дуга* ‘частина кінської упряжі із зігнутого тонкого стовбура дерева, яка служить для прикріплення голобель до хомута’ [СУМ, 2: 431] за зовнішньою подібністю. Номен *'багра* вживають через перенесення значення за подібністю вигляду дерев'яного остова до частини колеса; про походження *'багра* див. п. 2.4.7. Найменування *ос'нова* виникло внаслідок спеціалізації укр. літ. *основа* [СУМ, 5: 775–777].

4.1.16. М'який валик на хомуті для уникнення тиску на шию коневі: *коу'баса* (Лт, Чр), *'кышка* (Стж, Ст., Вл), *'кишка* (Кн., Ст., Вл, Уж.), *'гурка* (Чр), *'войлок* (Кн.), *'вуйлак* (Лт), *'войло* (ВрБ), *'парнички* (Пл).

Назви *коу'баса*, *'гурка*, *'кышка* (*'кишка*) (пор. поліс. *к'ишка*, *кишк'а*, *к'ичка* т.с. [Масл.: 171]) виникли внаслідок перенесення значень за зовнішньою подібністю форми валика на хомуті до предмета вузької і видовженої форми. Слово *'войлок* (*'вуйлак*, *'войло*) вживають для позначення назви тканини, з якої виготовлений валик на хомуті, номен функціонує під впливом рос. *во'йлок* чи пол. *woj'łok* 'попона' < тюрк. *o'jlyk* 'покривало' [Фасм., 1: 335].

Номен *'парнички* утворений суфіксальним способом від *'парна* (відбувається трансформація значення), пор. первинне значення закарп. верхов. *pa'rna* 'подушка' [Н.,Т.: 139], марамор. *pa'rna* т.с. [ССк: 218]; диференційною ознакою є 'м'якість елемента запрягу'.

4.1.17. М'яка частина на хомуті: *'подушка* (Стж, ВрБ, Вл, Лт), *сук'но* (Дл).

Із *'подушка* порівнюємо укр. літ. *подо'ушка* 'спец. підкладка або прокладка в основі різних споруд, пристроїв, механізмів і т.ін., яка пом'якшує удари або служить запобіжним засобом від тертя, тиску і т.ін.' [СУМ, 6: 763]. Назва з'явилася внаслідок розширення значення із визначальною дією 'пом'якшувати, запобігати натертостям у коня'.

Сук'но на означення виду тканини є укр. літ. нормою *сукно'* [ВТССУМ: 1412]; це суфіксальне утворення широко вживане в інших слов'янських мовах, утворене від *сук'ати* < псл. **sъkati* 'в'язати вузли, зв'язувати, скручувати' [ЕСУМ, 5: 470]. Мотивується покриттям цим типом тканини частини хомути.

4.1.18. Шкіряне покриття на хомуті: *'к'ірза* (Лт), *ску'рат* (Кн.).

Слово *'к'ірза* використовують через перенесення значення укр. літ. слова *к'ірза* 'брезент, просочений хімічною речовиною, що не пропускає вологи; уживається як заміник шкіри' [СУМ, 4: 152]: матеріал → покриття на хомуті. Номен *'к'ірза* запозичений від англ. *kersej* 'кирза' (від назви місцевості *Kersej* 'Керзі' в Англії) [ЕСУМ, 2: 436]. Назва *ску'рат* утворена суфіксальним способом від *с'кура* (фонетичного варіанта *ш'кура*).

4.1.19. Ланцюги для розширення хомути: *'замок* (Трн), *таp'тo'у* (МБ), *таp'ту'у* (ВВз, НД), *лани'ки* (Уж., Лт), *'рит'аз'і* (Пл).

Із номеном ¹замок порівнюємо укр. літ. техн. замо́к ‘пристрій для з’єднання рухомих частин механізму, машини і т.ін.’ [СУМ, 3: 218]; слово утворене внаслідок переосмислення загальноновживаного слова. Назва *тар’тоў* (*тар’туў*) функціонує внаслідок розширення значення, про походження див. п. 4.1.12. Суфіксальний дериват *ланц’ки* – від *ланц*; про *ланц* див. у п. 2.3.19. Номен ¹рит’аз’і – від словац. *ret’az* ‘ланцюг’.

4.1.20. Наочники, бокові щитки на вуздечці біля очей коня (щоб він не дивився у бік і не полохався): *на’оч’н’і* (Дн), *на’очники* (Сл), *на’очники* (Імст.), ¹шори (Ст.), *око’л’ар’і* (Чр), *око’лар’і* (Тр, ТПс, ТПл, Ол.), *оч’ки* (Пв, Сс, Нл, Клчн, Лц), *кан’тар з оч’ками* (Пв, Квс, НР, ВР), *на’ушники* (Стр.), *на’вушники* (Стж, Тр, ТПс, ТПл, Стр., Рс), *клапач’ки* (Глб, НС, Ср), *к’лапани* (ВрБ), ¹затич’ка (Кл, Сн), *сл’іпа’кы* (Рк), *пого’лони* (Влх), *лам’баси на’ôч’і* (УГ.), *ша’ланги* (ВБ), *нак’ладинкы* (Імст., Он.), *над(т)х’либ(п)ка* (Трн).

Слово *на’оч’н’і* – наслідок субстантивації, *на’очники* (*на’очники*) – префіксально-суфіксальне утворення від ¹оч’і.

Назву ¹шори вживають у гуц. гов. (*шóри* ‘ремінна упряж; бокові щитки на вуздечці’ [ГГ: 218]), *шóри* є літературною нормою [СУМ, 11: 510]. Ареал лексеми ¹шори продовжується у деяких слов’янських мовах, пор. рос., біл. *шóры* т.с., пол. *szory* т.с. Від сер.в.нім. *geschirre* ‘упряж’, нім. *Geschirr* т.с. [ЕСУМ, 6: 454] внаслідок звуження значення. Під час творення цього слова спостерігаємо процес вторинної номінації, позаяк така реалія не дає можливості відволікатися тягловій худобі на інші об’єкти навколо [62, с. 49].

Номени *око’л’ар’і* (*око’лар’і*), *оч’ки* виникли внаслідок переосмислення значення укр. літ. *окуля́ри* [СУМ, 5: 685], рос. *очки́* через місце розміщення пристрою і подібність вигляду конструкції. Складеною назвою *кан’тар з оч’ками* називають весь пристрій, який одягається на голову коневі; про *кан’тар* див. п. 4.1.2.

Із діал. *на’ушники* (*на’вушники*) порівнюємо укр. літ. *наву́шник* ‘частина вуздечки, що міститься поза вухами коня’ [СУМ, 5: 43]. Це префіксально-суфіксальне утворення від ¹вухо. Номени *клапач’ки*, *к’лапани* – суфіксальні утворення

від *клáпати* ‘опускати й піднімати (вуха)’ [СУМ, 4: 173], гадаємо, що відбувається перенесення значення.

Дериват *затвар'кы* – від діал. *затвар'ати* ‘зачиняти, закривати’ [ССк: 112] суфіксальним способом. Номен отримав таку назву через функцію приладу ‘прикривати очі коневі збоку’. Найменування *сл'іна'кы* утворене внаслідок перенесення значення діал. *сліпáк* ‘вульг. чоловік, який недобачає’ [ССк: 334; ГГ: 173] за ознакою ‘той, який не зовсім добре бачить’.

Слово *пого'лони* виникло внаслідок перенесення значення та суфіксації, пор. укр. літ. *погón* ‘знак розрізнення у вигляді широкої нашивної або накладної смуги, прикріпленої до плечей військового чи іншого форменого одягу’ [СУМ, 6: 719] за семною ознакою ‘парні накладні частини’.

У складеній назві *лам'баси на 'дч'і* слово *лам'баси*, що є домінантою, вживають унаслідок перенесення значення укр. літ. *лампа́си* ‘кольорова смужка з сукна, що нашивається по зовнішньому шву формених штанів’ [СУМ, 4: 443] за визначальною ознакою ‘щось накладати на поверхність’, відбувається асиміляція глухого [п] під впливом сонорного [м]. Під час семантичної деривації номенів *пого'лони*, *лам'баси* метафоризації передуює детермінологізація спеціалізованих номенів, що показує зв'язок між детермінологізацією та розширенням значення слова [92, с. 43–44]. Під час розширення значення номена вбачаємо і втрату його ідіоматичності (відбувається «дефразеологізація його значення» [93, с. 195]).

Назва *ша'ланги* постала внаслідок розширення значення угор. *sallang* ‘бахрома з плетеної шкіри (на збруї)’ [ВРС: 653].

Номен *нак'ладинкы* – суфіксальне утворення від *накла'дати* за виконуваною функцією. Лексема *над(т)х'либ(п)ка* утворена префіксально-суфіксальним способом, ймовірно, від укр. літ. *хліпати* ‘коливати, хитати’, *хля́бати* ‘хитати’ < псл. *xlębati (звуконаслідувального утворення, що споріднене із *хлебтáти* і наст.) [ЕСУМ, 6: 179].

4.2. Назви ярма та його частин

4.2.1. Ярмо для волів та корів (дерев'яний хомут для двох волів або корів): *йар'мо* (Кн., Кл, Трн, Сн, Он., Нн, Дл), *йар'мо* (ВрБ, Стж, Лт, Чр, Бк, ТР, ТПс, ТПл, Гн, Сс, Пл, Глб, НС, Нл), *йе'р'мо* (Чр, См.).

Назву *йар'мо* (див. ще закарп. *ярмо* т.с. [Чоп.: 440], ужан. *йармо* т.с. [Тексти: 35], верхов. *jarmó* т.с. [Н.,Т.: 95]) та фонетичні варіанти *йар'мо*, *йе'р'мо* вживають в ін. гов., зокрема гуц. *jarem*, *jarmo* т.с. [Rieg.: № 174], поліс. *јармó*, *јермó*, *јарóm*, *јерóm*, *јорóm* т.с. [Масл.: 192], зах.поліс. *ярмó* ‘упряж для робочої великої рогатої худоби, яку накладають тварині на шию’ [Арк.¹: 645]; *йар'мо* є літ. нормою укр. мови [СУМ, 11: 650]. Слово *ярмо* ‘ярем, иго’ відоме з XVII ст. [Тимч.¹, 2: 511], укр. *ярмó* т.с. [Б.-Н.: 414; Ум.,Сп., 4: 226–227]. Номен вживають в ін. слов. мовах < псл. **(j)arъто*, **(j)arътъ* ‘знаряддя, пристрій для запрягання’ (від кореня **(j)ar-* ‘з’єднувати’ індоєвропейського походження **arə-*, **ar-*), спорідненого із гр. *άρθμός* ‘з’єднання, місце з’єднання’, *άραρίσχω* ‘складаю, з’єдную’, *άρμα* ‘віз; колісниця’, лат. *арта* ‘зброя; зброя’, і.є. **ar-* ‘зв’язувати, з’єднувати’ [ЕСУМ, 6: 552–553; Вг.: 199; Пр., 3: 139–140]; різні роди порівняно з іншими слов’янськими відповідниками науковці пояснюють прикметниковим походженням номена **ār-ímó* ‘спряжений’ [MES: 217]; фіксується у пам’ятках XIV–XVIII ст. із різними фонетичними варіантами [113, с. 80]. Дослідники визначають і семантичні модифікації номена *йар'мо*, позаяк він «асоціюється з ідеєю запрягання, а не в’язання, то це лише свідчить про значну еволюцію приладу і переосмислення його назви» [117, с. 51].

4.2.2. Війя, дишель у воловому возі (гарбі і т.ін.): *в'йя* (Вл), *вуй'це* (Стж, Кн., Чр, Бк), *вил'це* (Стж, ВрБ), *в'іл'це* (Лт), *руд(т)* (Вр, ВВ, Пв, Гн, Сс, Пл, Трн, ВВз, Нл, НД, Клч, Квс, НР, Прб, Он., Ол., Нн, ВБ, Дл), *рудо* (ТР), *дишло* (Кл, Сн, Дл), *во'ловоу'д'ишло* (Вч), *во'лове'дишло* (СП).

Номен *в'йя* функціонує у бойківських (*віє* ‘дишель у воловому возі’ [Он., 1: 125]), гуцульських (*viје*, *vija*, *ovij* ‘дишель для двох волів’ [Rieg.: № 173], *вія*, *віє* ‘дишель’ [ГГ: 38]), наддністрянських (*віє* ‘дишель у воловому возі’ [Шило: 74]), зах.поліських (*вуй'є* ‘дишель у воловому возі’ [Арк.¹: 77]), покутсько-буковинських, наддніпрянських говірках (*війя* ‘дышло у воловьяго воза’ [Гр., 1: 237]), пор. також

укр. діал. *віє* т.с. [Жел.: 105], укр. літ. *війя* ‘дишло у воловому возі’ [СУМ, 1: 671]; назва відома у пол. пам’ятках із XV ст. [Вг.: 377], укр. *війє* т.с. [Б.-Н.: 81]. Слово *в’їя* праслов’янського походження < псл. **oje* т.с. [ЕСУМ, 1: 397; Вг.: 377] внаслідок «ікання» [Rud., 1: 422].

Лексема *вуй’це* та фонетичні варіанти *вил’це*, *в’іл’це* поширені у лемківських (*вуйце* т.с. [104, с. 187], *вуйце*, *війце* ‘товста жердина, прикріплена до переда воза, щоб ним керувати і запрягати пару коней’, в окремих гов. простежується диференціація, зокрема *війце* ‘т.с. для корів, волів’ [Ган.: № 109]), бойківських (*війце*, *вилце* ‘дишель у воловому возі’ [Он., 1: 125]), гуцульських (*війце* ‘дишель для двох волів’ [Rieg.: № 173]), наддністрянських (*війце* ‘дишель у плузі’ [Шило: 74]), наддніпрянських говірках (*війце* ‘в упряжі плуга – дышло, находящееся между двумя парами волів’ [Гр., 1: 237]); пор. також укр. діал. *війце* ‘дишель в упряжі плуга між двома парами волів’, *вільце* т.с. [Жел.: 105; 106], укр. літ. *війце* ‘дишло в упряжі плуга, розташоване між двома парами волів’ [СУМ, 1: 670–671]. Назва *в’їя’це* (*вуй’це*, *вил’це*, *в’іл’це*) – демінутив від *в’їя*.

Найменування *руд(т)*, *рудо*, *дишло* вживаються за аналогією до такого ж елемента кінного запрягу (див. п. 2.3.5). У деяких говірках *руд(т)*, *рудо*, *дишло* – *в’їя* «становить опозицію сем» для розрізнення кінного та волового запрягу (див. сер.наддніпр. *дишел’*, *в’їя* (*в’їя*) [189, с. 92]), проте найчастіше диференціація в обстежених говірках не відбувається. Атрибутив у складених назвах *во’лове* *дишло*, *во’лової* *дышло* мотивований словом *в’іл*. Використання номена *дишло* для волового запрягу є вторинним, у деяких говірках це слово витіснило автохтонне *війя* [27, с. 155–156].

4.2.3. Стержень, що з’єднує дишель з ярмом: *с’вор’ін’* (усі обстеж. гов.).

Про *с’вор’ін’* див. п. 2.3.25.

4.2.4. Металева або дерев’яна паличка, що замикає шию вола в ярмі: *заноска* (Дн, Бл, Нн), *зан’їска* (Вр, ВВ, Пл, НР, ВР), *зан’їска* (Трн), *зан’їска* (Он.), *зануска* (Стж, Чр, Глб, НС), *занизка* (Рсш), *занус’ки* (Бк, ТР, ТПл, ВВз, НД), *занускы* (Ол.), *зануски* (Стж), *зан’їс’ц’ї* (Гн, Сс, Нл), *зан’їски* (ВрБ), *б’їгар’* (Кл, Сн), *зат’калниц’я* (Щр, Ждн, Пд), *к’л’їўка* (НД).

Слово ¹заноска (див. ще закарп. заноска т.с. [Чоп.: 105]) та фонетичні варіанти ¹зан'іска, за'н'іска, ¹зан'юска, ¹зануска, ¹занизка, ф. мн. – занус'ки, ¹занускы, ¹зануски, ¹зан'юс'ц'і, ¹зан'іски вживають ще в інших говірках, пор. лемк. заніски т.с. [158, с. 42], занізка т.с. [105, с. 217], бойк. з'аніска ‘(в ярмі) заноза’ [Он., 1: 278]; укр. заніз, занóзи т.с. [Ум.,Сп., 4: 226–227]. Це суфіксальні похідні від укр. літ. занóза т.с. [СУМ, 3: 232], утвореного від кореня ноз- < псл. *noziti ‘нанизувати, пронизувати, проколювати’ [ЕСУМ, 2: 234].

Номен б'і'гар' функціонує внаслідок перенесення значення за подібністю, первісно б'і'гар' ‘товста палиця’ (див. п. 4.3.6).

Дериват зат'калниц'а – суфіксальне утворення від зат'кати за функцією елемента.

Слово к'л'і'юка – демінутивне суфіксальне утворення від к'л'ука, пор. укр. діал. кліока ‘ковінька, костур’ [СУМ, 4: 192] < псл. *kljuka ‘закривлений дрюк, крюк’ [ЕСУМ, 2: 468].

4.2.5. Верхня частина ярма: пле^uче (Чр, См.), йар'мо (Ол.), йар'мо (ТР, ТПС, ТПл), на'шийник (Бк, Глб, НС), полу'дуги (Чр).

Слово пле^uче виникло внаслідок спеціалізації укр. літ. плечé ‘частина предмета, розташована під кутом до основної частини’ [СУМ, 6: 579–581], назва вживана і в гуц. гов. (плече т.с. [39, с. 161]).

Номен йар'мо (йар'мо) вживають унаслідок перенесення значення за суміжністю: елемент запрягу → його деталь.

Назва на'шийник утворена за допомогою префіксально-суфіксального способу від 'шійа, див. ще наддніпр. нашийник т.с. [11, с. 45]; пор. з ін. знач. у п. 4.1.9.

Йменування полу'дуги виникло внаслідок складання, пор. пол. діал. duha ‘дерев'яний каблук у вигляді перевернутої літери U в однокінному запрягу для з'єднання голобель’ [198, s. 357]. В українській мові назва дугá ‘дерев'яний каблук над хомутом в однокіннім запрязі’ відома з XVI ст. [Тимч.: 836–837], у польській – із XVII ст. [198, s. 357].

4.2.6. Нижня частина ярма, що під шиєю: *пуд(т)'/горлиц'а* (Чр, Бк, Рсш), *пуд(т)'/голниц'а* (ТР, ТПс, ТПл, Глб, НС, ВВз, НД), *пуд(т)'/голнина* (Он.), *под'/голнина* (Ол.), *пуд(т)'/голина* (Гн, Сс, Нл), *п'ід'/горлина* (См.).

Номени *пуд(т)'/горлиц'а*, *пуд(т)'/голниц'а*, *пуд(т)'/голнина*, *под'/голнина* (*пуд(т)'/голина*), *п'ід'/горлина* (див. ще закарп. борж. *пудголина* ‘частина на ярмі’ [Лиз.: 304]) вживають ще в ін. укр. говорах, пор. лемк. *підгорлина*, *підгорля*, *підгарлина* ‘підгруддя’ [ВхГЛ: 449], *підгорлиця* т.с. [158, с. 42], *підгórлина* ‘подгрудок у рогатаго скота’, ‘нижня горизонтальна часть ярма’ [Гр., 3: 163], *підгорлиця* т.с. [105, с. 217], бойк. *підгórлиця*, *підгórниця* ‘нижня частина ярма’ [Он., 2: 67], *підгорлиця* т.с. [38, с. 157], гуц. *підгорниця*, *підгорлиця* т.с. [39, с. 161], наддністр. *підгórлиця* ‘піднебіння’ [Шило: 203], буков. *підгórлиця* ‘нижня частина ярма’ [СБГ: 417], поліс. *пудгórлиця*, *подгорлиця* т.с. [Масл.: 182], *подгорлиця*, *підгорлиця* т.с. [31, с. 80], наддніпр. *підгорля* [11, с. 45]; див. ще пол. *podgardlica* (*podgarlica*), словац. *podhorlica* (*podharlica*, *podherlina*, *pidhorlina*) т.с. [Цит. за: 27, с. 262]. Це конфіксальні похідні від *'/горло*; пор. також п. 2.3.18.

4.2.7. Заноза, дерев'яна палиця, яку вставляють всередину ярма, щоб з'єднати дві частини ярма: *бил'це* (Сл, Бл, Нн), *'бил'ц'а* (Ол.), *'бердичка* (Стж, Чр, Бк), *'бирдичка* (Чр), *'бердишко* (Бк), *'бердочко* (ТР, ТПс), *іг'лиц'а* (Кл), *ве'ре'тено* (Глб, НС), *кар'фи* (Гн, Сс, Нл), *'дошче'чка* (ВрБ), *с'н'іжка* (Трн).

Найменування *бил'це*, ф. мн. – *'бил'ц'а* (див. ще *білце* (*б'ілце*, *біл'це*, *б'елце*, *бил'ц'е*) ‘з'єднувальна планка в ярмі’ [Гриц.: 189], *билце* т.с. [Чоп.: 12], борж. *бил'ц'а* ‘назви верхньої частини ярма’ [Лиз.: 256]) функціонує і в інших говірках, пор. бойк. *більце* ‘одна з двох поперечних планок у бороні, що сполучають поздовжні бруски із зубами’ [СГЦБ 31], гуц. *бильц'е* ‘бокова опора у санях; частина знаряддя’ [ГГ: 24], *билц'е* ‘щабель’ [Нег.: 25], степ. *більце* ‘поздовжній валок борони’ [СУГБІМ: 62]. Це слово є демінутивом від *било* ‘стебло’ < псл. **bylo* т.с., пов'язаного з псл. **by-(ti)* [ЕСУМ, 1: 183].

Назви *'бердичка*, *'бирдичка*, *'бердишко*, *'бердочко* (див. ще закарп. *б'ердечка* (*б'ёрд'ечка*, *б'ёрдичка*, *б'ёрдечка*, *б'ёрдичка*, *бирд'ечка*, *б'ёрдішка* (*б'ёрдіш'ка*, *б'ёрдіш'ка*, *б'ёрдіч'ка*, *б'ёрдіч'ка*)) ‘дерев'яна планка, яка тримає ярмо на дерев'яному возі’ [Гриц.:

162]) – демінутиви від *бердо* ‘деталь ткацького верстата’ [СУМ, 1: 158] за зовнішньою подібністю.

Номен *іглиця* вживаний ще у бойк. (*иглиця, йаглиця* ‘щабель’, ‘широкий крайній щабель у драбині’, ‘поперечний щабель у бороні’ [Он., 1: 325], *иглиця* ‘поперечна планка, що врізають у щити, двері і т.ін. для їх скріплення’ [СГЦБ: 191]), зах.поліс. гов. (*глиця* ‘плескатий щабель у драбині’ [Арк.¹: 90]) тощо; укр. діал. *глиця, иглиця* [Гр., 1: 290; Жел.: 144, 320]. Це суфіксальне утворення від *ігла* ‘голка’.

Й. Дзендзелівський розглядає ці назви у складі сільськогосподарських знарядь, зокрема закарп. ужан., борж., частк. марамор. *іглиця, иглиця, іглиця, ужан. бёрдичко* ‘поперечна планка, що сполучає поздовжні рейки з зубами’. До того ж науковець зазначає, що «взагалі *глиця, иглиця* як планка, що служить для сполучення частин чогось, в українських діалектах широко відома» [54, с. 49]. Із цього робимо висновок, що ці назви мають узагальнене значення за функцією ‘сполучати’ через зовнішню подібність до інших предметів.

Найменування *вертено* вживають унаслідок переосмислення слова на основі подібності реалії. Лексеми *карфи* – від угор. *karfa* ‘поручні’, ‘спинка’ [86, с. 601], ‘перила’ [ВРС: 350] внаслідок розширення семантики. Назва *дошечка* – демінутив від *дошка*.

Утворення *сніжка* – демінутив від *сноза* т.с. (< *snozъ т.с. [117, с. 56]), пор. наддніпр. *снізки* т.с. [11, с. 45]; див. ще укр. *снізки* т.с. [Ум., Сп., 4: 226–227]. Спеціалізації й термінологізації цього номена передувало загальне значення ‘в’язання, зв’язування’ [117, с. 56].

4.2.8. Передня частина волового воза в цілому: *перидна наруба* (Бк).

У складі найменування *перидна наруба* вбачаємо еліпсис субстантива, неузгоджене означення функціонує у закарп. марамор. гов., пор. *нарубы* ‘навиворіт’ [ССк: 195]. Атрибутив *перидна* вказує на місце розміщення.

4.2.9. Прикладна частина на воловому дишлі, приєднана за допомогою залізного обідка: *натшчаха* (Бк), *нашчуха* (ТР, ТПс, ТПл), *начуха* (См.), *нашчока* (Гн, Сс, Нл, Ол.), *нашчека* (ВрБ), *нашчека* (Трн), *нашчоўка* (Вр, ВВ), *нашчаўка* (Щр, Ждн, Пд), *ашчека* (Пл).

Номени ¹натшчаха, ¹нашчуха, ¹начуха, ¹нашчока, ¹нашче^uка (наш¹чека), ¹нашчоўка (¹нашчаўка), ¹ашчека поширені ще у лемківських (нащ^ека ‘так на кінці дишла’ [Пирт.: 195]) та бойківських (нащика, нашчик ‘накладка на дишлі з трьома дірками, на яку закладають ярмо’ [Он., 1: 481]) говірках, пор. також укр. діал. нащ^ека, нащ^ока т.с. [Жел.: 500]. Це похідні утворення від укр. спец. щокá ‘бокова поверхня якогось предмета, якоїсь деталі, частини пристрою, механізму’ [СУМ, 11: 604; ЕСУМ, 4: 55–56].

4.2.10. Налигач, мотузка або ремінь, яким залигують худобу за роги, прив’язують за роги і водять так на прив’язі: воло^в’ід(т) (Пл, Трн, Вч), ¹рем’ін’ (Дл), ¹мотуз(с) (Стж, Ст., ТР, ТПл).

Номен воло^в’ід(т) вживаний ще у бойк. (воловід ‘мотузка, шнур, котрім с’а зводит волі до кўни’ [Он., 1: 141], ‘міцна мотузка, виготовлена на спеціальному пристрої, якою налигують худобу за роги’ [СГЦБ: 86]), гуц. (воловід ‘міцна сукана мотузка’ (для ув’язування снопів) [ГГ: 40], ‘мотузяний налигач’ [СГГ: 290]) та зах.поліс. говірках (воловід ‘мотузка, якою налигують корову за роги’ [Арк.¹: 68]). Назва утворена шляхом складання основ.

Із назвою ¹рем’ін’ порівнюємо укр. літ. ремінь т.с. [СУМ, 8: 502] < псл. *remy (р.в. – *remene), від основи re- та суфікса -men [ЕСУМ, 5: 57].

Діал. ¹мотуз(с) зіставляємо з укр. літ. мотуз ‘грубий мотузок’ [СУМ, 4: 813] < псл. *motovъzъ т.с. (від дієслівних основ *motati ‘мотати’ і *vezati ‘в’язати’) [ЕСУМ, 3: 524; Пр., 1: 560–561].

4.3. Назви предметів, пов’язаних із доглядом тяглової худоби

4.3.1. Назви для вузької ремінної смужки на довгій дерев’яній ручці поганяти коней, волів: ба^т’іг(х), ба^туґ(х), бат^і’жок, ре^uме^u’нак, ре^u’м’ін:ик, ке^uр’бач, кир’бач, ге^uр’бач, кор’бач, кар’бач, каў’кач, клоча’ник, кан’чук, каў’чук, ц’в’іга, ¹бенг’іў, ¹пуга, бич, га’луз’:а; див. к. № 22 (Додаток Б).

Лексема ба^т’іг(х) (ба^туґ(х)) (див. також закарп. ба^туґ, ба^ттўґ т.с. [АУМ, 2: № 303], батугъ т.с. [Чоп.: 8; 61, с. 11], батіг (батіўґ, батўґ, батўх) т.с. [Гриц.: 126–127], борж., частково марамор. батўґ т.с. [ДЛАЗ: № 410], марамор. батўґ ‘батіг із

повісма; вживається лише при волах' [Бв: 33]) поширена ще в ін. гов., зокрема наддністр., волин., поділ. *ба'т'іг*, *ба'тиг* т.с. [АУМ, 2: № 303], поліс., сер.наддніпр. *ба'т'іг* т.с. [іб., 1: № 298], *бат'уг*, *бат'ог*, *бит'ух* т.с. [Масл.: 162], слобож. *ба'т'іг* т.с. [АУМ, 3, ч. 1: № 89; СДЛЛ: 14], укр. діал. *бат'іг* т.с. [Жел.: 14; Гр., 1: 32–33] та є укр. літ. нормою, пор. *бат'іг* т.с. [ВТССУМ: 64]. Назву вживають і в ін. слов. мовах, це суфіксальне утворення від *бат* 'палка' < псл. *batъ [ЕСУМ, 1: 150–151; Фасм., 1: 134; Пр., 1: 19]. У давньоруських пам'ятках назва *батога* 'бич' відома з початку XI ст. [57, с. 19], про цю реалію є згадка на сторінках Святого Письма у Біблії [115, с. 23], у староукраїнських пам'ятках – із XV ст. [Тимч.: 61]. Й. Дзендзелівський пояснює вживання *бат'уг* на території Закарпатської області (на противагу загальноновживаним *ке'рба'ч*, *корба'ч*, *карба'ч*), зважаючи на відірваність від ареалу поширення цього номена, наслідком міграції [57, с. 19]. *Бат'і'жок* (див. ще *бат'і'жок* (*бату'жок*) т.с. [Гриц.: 126–127]) – демінутив від *ба'т'іг(х)*.

Назви *ре'ме'нак* (закарп. ужан. *ремін'нак*, *ремин'нак*, *ремін'н'ак*, *ремен'нак* 'батіг' [ДЛАЗ: № 410], *ремен'як* 'батіг, в якому замість мотузки ремінь' [КСУ: 47]), *ре'м'ін:ик* використовують для номінації батога зі шматком ременя. Номени утворені суфіксальним способом від *ре'м'ін'*.

Номен *кор'бач* та фонетичні варіанти *кар'бач*, *ке'р'бач*, *кир'бач*, *ге'р'бач* (див. ще закарп. *кор'бач* т.с. [АУМ, 2: № 303], *карба'ч*, *кирба'ч* т.с. [Тексти: 380], ужан. *карба'ч* т.с. [КСУ: 31], ужан., верхов. *ке'рба'ч'*, *ке'рба'ш'*, верхов. *карба'ч'* т.с. [ДЛАЗ: № 410], борж. *керба'ч'* т.с. [Лиз.: 279], марамор. *корба'ч* 'батіг із шкіряних ременів' [Бв: 76], марамор., гуц. *корба'ч'* т.с. [ДЛАЗ: № 410]) активно вживають в ін. укр. гов., пор. лемк. *корбач* 'нагайка' [Турч.: 150], бойк. *карба'чь*, *корба'ч* 'батіг, бич' [Дав.: 26; Он., 1: 341], *карба'ч* т.с. [СГЦБ: 205], гуц. *карба'ч*, *корба'ч* т.с. [ГГ: 101], *корба'ч* т.с. [Ж.,П.: 77]. Від угор. *korbács* т.с. [86, с. 602], існує думка – від нім. *Kerbich* т.с. [21, с. 33] чи тур. *kirbaç*, *kirpaç* т.с. [ЕСУМ, 2: 388]. Назва *ка'чка* виникла, ймовірно, під впливом народної етимології від *ка'чук* і *ке'р'бач* (*кар'бач*). Номен *ке'р'бач* у складі компаративної фрази *га'ди, йак ке'рба'ч'і* (ВрБ) виражає ознаку 'довгий і вузький'.

Лексема *кляча'ник* – відад'єктивний суфіксальний дериват від *кляча'ний*, пор. сх.слобож. *кляча'ний* 'батіг клячаний' [СССл.: 98].

Назви *кан'чук*, *каў'чук* (див. ще закарп. *канчукъ* ‘в’язання’ [Чоп.: 143], борж. *канчук* ‘батіг’ [ДЛАЗ: № 410]) з іншим значенням поширені у бойк. гов., зокрема *канчуки* ‘рід ритуальної гри при покійнику’ [Он., 1: 338]. Зі значенням предмета для поганяння тварин вживане в ін. українських говорах, пор. *канчук* ‘плеть, нагайка’ [Гр., 2: 215], *канчук* т.с. [Жел.: 333]; а також укр. літ. *канчук* ‘нагайка з переплетених ремінців’ [СУМ, 4: 91]. Номен *кан'чук* поширений і в ін. слов’янських мовах, пор. рос. *канчук*, біл. *канчук*, пол. *kańczug*, чес. *kančík*, словац. заст. *kančika*, болг. *камшик*, серб., хорв. *kàмција*, *kàнција* т.с. – від тур. *katçı* ‘нагайка’ [ЕСУМ, 2: 367; Вр.: 217]. У говірках Закарпаття *кан'чук*, *каў'чук* вживають унаслідок запозичення від західнослов’янських мов.

Номен *цв'їга* поширений ще у буков. гов., пор. *цв'їжка* ‘батіг’ [СБГ: 620], є літ. нормою, пор. укр. літ. пох. *цв'їгати* ‘стьобати, шмагати батогом, різкою і т.ін.’ [ВТССУМ: 1579]; від нім. *Zweig* ‘галузка, сук’ [90, с. 34].

Лексему *'пуга* вживають в ін. говорах української мови, пор. лемк. *пуга* ‘грубий кінець батога’ [ВхГЛ: 390], ‘батіг’, ‘ціпок, палиця’ [Он., 2: 160], гуц. *пуга* т.с. [ГГ: 159], ‘довгий прут, яким пастухи наганяють худобу’ [195, с. 325], поліс. ‘батіг’ [Масл.: 162; Лис.: 177], укр. діал. ‘кнут’ [Гр., 3: 497], *пуга* ‘великий батіг’ [Жел.: 787]; назва *пуга* т.с. відома з XVI ст. [115, с. 24], XVII–XVIII ст. [Тимч.¹, 2: 256], XIX ст. [Б.-Н.: 305] та ін.; див. також укр. літ. *пуга* ‘прикріплений до держака мотузок або ремінець, яким поганяють тварин; батіг’ [СУМ, 8: 383–384]. Етимологічно зв’язують із *пудити* ‘гнати’, діал. *пуджати*, закарп. *пужати* ‘лякати’ [ЕСУМ, 4: 626].

Номен *бич* (див. ще закарп. *бич* т.с. [Гриц.: 204], марамор. *бич* ‘палка, патик, прут’ [Бв: 34]) поширений в ін. гов., зокрема лемк., бойк. *бич* ‘батіг’ [Турч.: 26; АУМ, 2: № 303], бойк. ‘батіг із сплетених коротких ремінців з довгим пужалном’ [СПЦБ: 33], гуц. ‘коротка частина ціпа, якою б’ють по снопах’ [ГГ: 25], поліс. ‘ременний кнут, котрим поганяють лошадей’ [Масл.: 162], степ. ‘батіг для волів’ [Моск.: 16] < псл. **bičь* т.с. [ЕСУМ, 1: 188]; див. ще з ін. знач. у п. 4.3.2.

Назва *галуз':а* утворена суфіксальним способом від *галуза* < псл. **galozь*, **galōza* т.с. [ЕСУМ, 1: 462].

4.3.2. Пужално, держак батога: *де^uр^lжак* (Пв), *де^uр^lжено* (Глб, НС), *де^uр^lжайно* (МБ, Клчн, Лц), *^lдержайно* (Квс, НР, ВР), *^lдержало* (Пв, Іза, Нн, Ск, Длв, Крч, Уг., Блв, Влх, Крс, Клн, Рсш, Кв.), *де^uр^lжално* (ВВз, НД), *^lдержано* (ТР, ТПс, ТПл, Пв, Гн, Сс, Нл, Стр., Рс, Дн, Бл, Імст., Прб, Он., Ол., Шр, Рк), *^lдержино* (ТР), *б'іч* (*бич*) (Сл), *бе^uчилно* (Стж, МБ, Чр, Щр, Кт, Ждн), *бре^uчилно* (Пд), *б'ічилно* (Ст., ВрБ, Вл, Лт, Чр, Ждн, Пд, Кл, Пшк), *^lб'ічилно* (Уж.), *б'ічилна* (Стж), *би^lчи^uно* (Трн), *би^lч'і^uно* (Пл), *б'іч'і^uно* (ВрБ), *би^lчилко* (Пв), *^lбучок* (Кл), *^lпужално* (КсП), *^lпужало* (Дл), *пу^lж'илна* (ЧТ), *^lручка* (більшість обстеж. гов.).

Слово *де^uр^lжак* утворене суфіксальним способом від *дер^lжати*. Назви *де^uр^lжено* та фонетичні варіанти *де^uр^lжайно*, *^lдержайно*, *^lдержало*, *де^uр^lжално*, *^lдержано*, *^lдержино* (див. ще закарп. *держано* т.с. [Чоп.: 68], борж. *держано*, *держално* ‘пужално’ [Лиз.: 268]) – похідні від *дер^lжати*, пор. марамор. *дѣр'жало* ‘бичилно, пужално батога’ [40, с. 287].

Номен *б'іч* (*бич*) первісно вживають зі значенням ‘батіг’ (див. п. 4.3.1). Гадаємо, що відбувається перенесення значення за суміжністю: батіг → пужално, пор. ще поліс. *бич* ‘ременная часть кнута’ [Масл.: 162].

Найменування *бе^uчилно* та фонетичні варіанти *бре^uчилно*, *б'ічилно*, *^lб'ічилно*, *б'ічилна*, *би^lчи^uно*, *би^lч'і^uно*, *б'іч'і^uно* активно вживають у бойк. говірках, зокрема бойк. *бичівна*, *бичі^uно*, *бичивно*, *бічій^uно*, *биче^uно*, *бі^uчій^uно*, *бичівня*, *бічій^uно* т.с. [Он., 1: 54], *бичівно* т.с. [СГЦБ: 33], а також поліс. *бичално* т.с. [Масл.: 162], зах.поліс. *бичелно* т.с. [Арк.¹: 20]. Це суфіксальні похідні від *бич*.

Слово *^lбучок* поширене ще у бойк. гов. (*бучок* ‘ціпок, сучок’ [Он., 1: 79]). Це суфіксальне похідне від *бук* на основі метонімізації: матеріал → предмет, який виготовлено з цього матеріалу; пор. ще з ін. знач. у п. 4.3.6.

Лексеми *^lпужално*, *^lпужало*, *пу^lж'илна* вживані ще у поліських говірках, зокрема поліс. *пужално*, *пужално*, *пужално*, *пужално* т.с. [Масл.: 185], зах.поліс. *пужално* т.с. [Арк.¹: 460], наддніпр. *пужално* т.с. [11, с. 45], є літ. нормою *пужално* т.с. [СУМ, 8: 385]. Це суфіксальне утворення від *^lпуга* у п. 4.3.1.

Номен *^lручка* ‘частина предмета, за яку його держать або беруть рукою’ є нормою укр. літ. мови [СУМ, 8: 917], демінутив від *ру^lка*.

4.3.3. Ремінці з сирогої шкіри тварин для батога: *'сорове"ц'* (Стж), *сыро'виц'а* (Трн), *ре"м'ін'* (Стж, Вл, Лт).

Назви *'сорове"ц'* і *сыро'виц'а* мотивовані атрибутивом *си'рий*, ймовірно, під впливом пол. *surowiec* [Lin., 3: 466–467]; у бойк. говірках поширені зі схожим значенням *сировець* 'сириця', 'ремінць із сириці' [Он., 2: 215]. Це суфіксальні похідні. Про *ре"м'ін'* див. п. 4.2.10.

4.3.4. Місткість для кормління коня: *ва'луў* (Пв), *ва'л'іў* (окремі гов.).

Номени *ва'луў*, *ва'л'іў* (див. ще закар. борж. *валу(в)* 'жолоб' [Лиз.: 260], марамор. *валу'в* 'корито для годівлі свиней, собак; жолоб для напування худоби' [ССк: 34]) вживають в ін. говорах, пор. карп. *+valO(v)* 'корито' [ОКДА, 2: № 46], гуц. *валі'в*, *валі'в* (*ва'л'іў*, *ва'лиў*) 'дерев'яне корито для напування худоби; корито' [195, с. 282] – від угор. *vályú* т.с. [ВРС: 774], що походить із тюркських мов, пор. д.тюрк. *олуқ* 'жолоб', чув. *валак* т.с. [ЕСУМ, 1: 326].

4.3.5. Широкий неглибокий мішок для годування коня: *обру'чанка* (Щр, Кт, Пд, Гн, Сс, Кл, СП, Ср, ВВз, НД, Імст.), *обро'чанка* (Чр, Щр, Кт, НР, ВР, Бл, Прб, Ол.), *обр'і'чанка* (Кл, Трн, Дв), *обру'чанки* (Стр., Рс), *бру'чанка* (ТР, ТПс, ТПл, Пв, Клчн, Лц), *б'ручка* (Стр., Рс), *бру'цан'а* (Знц), *'торба* (Уж., Крч, ЧТ), *'к'ін'с'ка 'торба* (Дв), *'к'ін'с'кой м'іш'ч'а* (Лт), *м'іш'чук* (ВрБ, ВБ), *фу'раж(ш)* (Ст., Лт), *фу'раж(ш)ка* (Ст.), *фут'раж(ш)ка* (Стж), *фут'терка* (Чр), *'ташка* (Клч, Рсш, КсП, Дл), *'ташка ко'н'а годо'вати'* (МБ), *'тайстра* (Квс, НР, Іза, Нн, Длв, Блв, Влх, Кв.), *тайст'ры* (Он.), *тайст'ри* (УГ.), *тайст'рина* (Крс, Клн), *ко'б'ілка* (Ст., ВрБ, МБ, Чр), *коб'іл'ки* (Кн.), *ве"р'вечка* (Рк), *ко'н'оўка* (Пл).

Лексема *обру'чанка* та фонетичні варіанти *обро'чанка*, *обр'і'чанка*, *бру'чанка*, *б'ручка*, ф. мн. – *обру'чанки* – суфіксальні утворення від *об'руч* за семною ознакою 'те, що має форму кільця'.

Номен *бру'цан'а* вживають унаслідок перенесення значення *бру'цак* 'рюкзак' (див. п. 5.2.20) та суфіксально-флексивного словотворення. Зважаючи на первинне значення нім. *Brotsack* 'мішок на хліб', ми простежуємо перенесення значення: мішок на хліб → засіб для годівлі коня.

Складена назва *к'ін'с'ка торба* конкретизує призначення мішка. Атрибутив у складі *к'ін'с'кої м'иш'ч'а* – похідний від *к'ін'*. Номен *м'иш'чук* виник унаслідок розширення значення *м'иш'чук* (див. п. 5.2.9, 5.2.16).

Слово *фу'раж(ш)* виникло внаслідок перенесення значення за суміжністю: первісно *фу'раж* іменує сухий корм (сіно, солома) для годівлі коня (у такому значенні – від франц. *fourrage* [ЕСУМ, 11: 139; Фасм., 4: 210]) → мішок для перенесення цього корму. Номен *фу'раж(ш)ка* (*фут'раж(ш)ка*) – суфіксальне утворення від *фу'раж(ш)*. Лексема *фу'терка* – ймовірно, суфіксальне утворення від нім. *Futter* ‘підшивка, підкладка’ [ЕСУМ, 11: 142; Вр.: 130].

Назви *торба*, *ташка*, *тайстра* (див. ще карп. *+ta(n)istra* ‘мішок, в якому дають корм коням, торба’ [ОКДА, 2: № 32], закарп. борж. *тайстра* ‘мішок, з якого дають коням їсти овес’ [Лиз.: 314]), ф. мн. – *тайст'ры*, *тайст'ри*, *ко'б'ілка*, ф. мн. – *коб'іл'ки* вживають унаслідок розширення значення слів *торба*, *ташка*, *тайстра*, *ко'б'ілка* (див. п. 5.2.14) через розширення функції, пор. подібне вживання у гуц. гов. *торба* ‘мішок або торба для годівлі коней у дорозі’ [195, с. 334–335]. Так само трикомпонентне найменування *ташка ко'н'а годо'вати* конкретизує призначення реалії. Про *тайст'рина* див. п. 5.2.15.

Назва *ве'р'вечка* виникла внаслідок перенесення значення за суміжністю, оскільки первісно *ве'р'вечка* (суфіксальне утворення < псл. **vьrvь* т.с. [ЕСУМ, 1: 352]) вживається у говорах зі значенням ‘мотузка’, пор. зах.поліс. *вервечка* ‘вірвовка’ [Арк.¹: 48].

Найменування *ко'н'оўка* – універб від *ко'н'ова торба*.

4.3.6. Палиця (для поганяння тварин): *палиц'а* (усі обстеж. гов.), *б'і'гар'* (Пв, Пл), *б'і'гар'* (більшість обстеж. гов.), *бе'гар'* (Кт, Ждн, Пд, КсП), *б'і'гаришче* (Чр), *лундж'а* (Лт), *лутц'а* (Стр., Рс), *лутв'іц'а* (ВВз, НД), *лутина* (Вр, ВВ), *копач* (Блв), *ко'пач* (Стж, МБ, КПс, Чр, Бк, См., Ждн, Пд, Пл, Трн, Клчн, Лц, Квс, НР, ВР, Дн, Бл, Ол.), *ко'пачик* (Стж, МБ, КПс), *бота* (Трн, Сн, ВВз, НД, Дв, Шр, Ск, Длв, Блв), *ботка* (УГ.), *тич'ка* (Стж, Ст., ВрБ, Вл, МБ, КПс, См., Клчн, Лц, Імст., Крч, Рсш), *тыч'ка* (Стж, Грн), *к'іл* (Грн), *к'ул* (Сн), *бе'у'кач* (ВВз), *прут* (Стж, МБ, Пшк, Сл, Імст., Прб, Нн, Ск, Длв, Крч, Блв, Крс, Клн, ВБ, Рсш, КсП, ЧТ, Кв.), *н'рутик* (Пв,

Шр), *поп'л'уванец'* (Дв, Ск), *ц'і'пок* (Ол., Шр), *шна'тар'* (Уг.), *жирд'* (Крч), *дри'во* (Пшк, Он.), *бук* (ВБ, Рсш, Кв., Кст), *бу'чок* (КсП), *бу'ч'ила* (ЧТ), *ов'чарс'кий бук* (Кв., Лг), *гир'лига* (Кв., Кст), *дир'лига* (Дл, Лг), *д'ручок* (Пв), *гай'гара* (ЧТ).

Ця семема об'єднує широке коло назв, що мають значні семантичні відмінності. Всі вони об'єднані гіперсемою 'палиця', проте відрізняються характеристиками за розміром, товщиною та використанням.

Найменування *'палиця*' (див. ще карп. **palica* 'палиця (довга), на яку опирається пастух', 'палиця, на яку опираються', 'палиця взагалі' [ОКДА, 7: № 14], закарп. ужан., верхов., частк. борж., марамор., гуц. *пáлиця*'а, *пáлиця*'э т.с. [ДЛАЗ: № 417]) є нормою української літературної мови, пор. *пáлиця* т.с. [СУМ, 6: 28–29] < псл. **palica* т.с. (демінутива від **pala*) [ЕСУМ, 4: 266; Вр.: 391].

Слово *б'і'гар'* та фонетичні варіанти *б'і'гар'*, *бе'гар'* (див. ще закарп. *бигарь* 'палиця' [Чоп.: 12], *б'і'гар'*, *бигар'* 'палиця' [Тексти: 376], *бетарь* (*бѣтар'*, *бигар'*, *бедар'*) [Гриц.: 135], *бітарь* (*бітар'*, *бигар'*, *бигар'*, *бетар'*, *бидтар'*, *быдтар'*, *быдгар'*, *бігар'*) т.с. [іб.: 209–210], ужан., марамор. *бітарь* т.с. [КСУ: 17; ССк: 24]) вживають ще в інших говорах, пор. бойк. *бетарь* 'костурь' [Дав.: 24], гуц. *bugar* 'palice' [200; цит. за: 170, с. 105], *бигар* 'дубина, палиця дубова' [103, с. 6; цит. за: 170, с. 105], *бигарь* 'патик, прут' [Ж.,П.: 20]. Назва *бигарь* відома з XVIII ст. [Тимч.: 89]. Імовірно, номен пов'язаний із гунгаризмом *бiта* (у конструкції *збивати биги* 'байдикувати'), від угор. *bige* зі значенням 'загострена з двох сторін паличка, яку діти використовують під час гри' [ЕСУМ, 1: 159, 182].

Номен *б'і'таришче* – від *б'і'гар'* за допомогою суфіксального способу.

Слова *'лутця*'а, *'лутв'іця*'а, *'лутина* вживані ще у бойк. гов. (*лутіна* 'лико на решето', *лутця* 'довга неколена жердина в огорожі' [Он., 1: 420]), а ще укр. діал. *лутіна* 'прут, лозина' [ВТССУМ: 629]. Це суфіксальні похідні від укр. діал. *лут* 'лико' [іб.] < псл. **lōtь*, **lōta* 'лико; молода липа, з якої знімають кору' [ЕСУМ, 3: 312; Фасм., 2: 536; Пр., 1: 480]. Беручи до уваги первісне значення, ми вважаємо, що суфіксацію супроводжує перенесення значення за суміжністю.

Ко'пачик – демінутивне утворення від *ко'пач*.

Лексема *бота* (див. ще закарп. марамор. *бо́та* т.с. [ДЛАЗ: № 417], *бо́та* (*бо́та*) т.с. [Гриц.: 296], марамор. ‘палка’, ‘вівчарська палка’ [Бв: 37; ССк: 30]) має подвійне значення: з одного боку є гіперонімом до інших видових назв палиць, з іншого – в окремих говірках є примітка, що *бота* – це товста палиця [ДЛАЗ: № 417]), вживається ще у гуц. гов. (*бо́та* ‘вівчарська палиця’ [195, с. 279]). Це гунгаризм, від угор. *bot* т.с. [86, с. 581]. На основі запозичення утворено суфіксальне похідне *ботка* (див. ще *бо́тка* (*бо́тка*) т.с. [Гриц.: 296]).

Назвою *тичка* (*тычка*) йменують тонку палицю, є літ. нормою укр. мови *ти́чка* т.с. [СУМ, 10: 134–135]. Це суфіксальне утворення від *тикати* < псл. **tykati*, **tyknoti* т.с. [ЕСУМ, 5: 565–566].

Номен *к'іл* (*күл*) є укр. літ. нормою, пор. *кіл* ‘груба палиця (іноді – жердина), загострена з одного кінця; паля, гострокіл’ [СУМ, 4: 160]. У говірках частково змінена семантика, оскільки такий вид палиці не має загострення з одного кінця. Первісно < псл. **kolъ*, пов’язаного з **kolti* ‘колоти’ [ЕСУМ, 2: 444; Белей: 91].

Лексема *беу́кач* – від закарп. марамор. *бе́вкати* ‘бекати (про корову, вівцю і т.д.)’ [ССк: 21]. Причиною такої мотивації, можливо, є звук, який виникає внаслідок використання палиці.

Назва *прут* є літ. нормою та поширена в інших слов’янських мовах < псл. **prōtъ* ‘гілка, пагін’ [ЕСУМ, 4: 617; Белей: 206]. Номен *п'рутик* – від *прут* за допомогою демінутивного суфікса *-ик*.

Назва *поп'луванець* (див. ще закарп. марамор. *по́кл'уваниць*, *по́пл'увáниць* ‘спеціальна палиця чабанів’ [ДЛАЗ: № 417]) утворена префіксально-суфіксальним способом від *клувати* [іб.].

Номен *ц'інок* є укр. літ. нормою, пор. *цино́к* ‘очищена від пагонів частина тонкого стовбура або товстої гілки, яку використовують як палицю’ [СУМ, 11: 240]; це суфіксальне утворення від *ц'ін*.

Слово *шпатарь* (див. ще закарп. марамор. *шпа́тарь* ‘прутик з гілки, паличка’ [ССк.: 423]) утворене суфіксальним способом від нім. *Spat* ‘шпат’, пов’язаного із сер.в.нім. *spāt* ‘шматок, уламок’ [ЕСУМ, 6: 459].

Із діал. *жирд'* порівнюємо укр. літ. *жердь* 'довгий, тонкий, без гілок кусок дерева; ключина' [СУМ, 2: 520], див. також марамор. *жирд* 'костур, палиця' [40, с. 289] < псл. *žrdь т.с. [ЕСУМ, 2: 193].

Номен *дри'во* (див. ще закарп. марамор. *дриво* 'поліно', 'кусок деревини для палива' [134, с. 57]) вживають унаслідок перенесення значення за суміжністю: матеріал → виріб із цього матеріалу.

Слово *бук* в аналізованому значенні виник унаслідок метонімії: матеріал → виріб із матеріалу; поширене ще у гуц. гов. 'палиця' [П.,Г.: 18], 'рівна довга палиця пастуха; палиця, ціпок' [195, с. 281]. На основі переосмисленого значення з'являються суфіксальні деривати *бу'чок* (див. ще гуц. *бучок* 'палиця' [Ж.,П.: 26]), *бу'чила* та складена назва *ов'чарс'кий бук*, де атрибутив має прозору мотивацію.

Ареал назв *гур'лига*, *дир'лига* поширюється у гуцульському говорі, зокрема гуц. *гурліга*, *гурліга* 'пастуший ціпок із гачком, довга ломака із загнутим кінцем' [П.,Г.: 34], *гурліга* (*гур'лига*, *гур'лега*, *гур'лига*) 'довга палиця пастуха із загнутим кінцем' [195, с. 289]. Ці назви (зокрема і *дирлига* 'велика палиця з закарлюкою') виникли під впливом *дерти* внаслідок народної етимології [56, с. 16].

Номен *д'ручок* – суфіксальне утворення від *друк* (див. п. 2.2.5).

4.4. Агентиви

4.4.1. Візник, той, що править кінним екіпажем: *'фурман* (МБ, КПс, Дн), *'ф'ірман* (Длв), *йіздо'вий* (ВрБ, Лт, Кл, Дн, Ол.), *йіздо'вий* (Знц, Он.), *йіз'довий* (Вл, Уж., Глб, Бл, Влх, Длв, ВБ), *йіз'довий* (ВрБ, Ст., Пв), *'вошчик* (Стж, Кн., Уж., Лт, Чр, Трн, Сн, Крч, Клн, ВБ, Рсш, КсП, ЧТ, Кв., Дл), *'коч'иш* (Уж., Чр, Тр, Пв, Гн, Сс, Квс, НР, Іза, Ск, Блв, Крс), *'кôт'иш* (Чр, Вр, ВВ, ТПс, Пв, Пл, Сн, Клчн, ВВз, Нл, Стр., Лц, НД), *'кôйт'иш* (Он.), *'кÿч'иш* (Грн), *ко'н'ар'* (Грн), *'кон'ух* (НС, Сл, Ол.), *кон'у'хар'* (Рк), *'кун'ишчик* (НД), *'корман'* (Дл).

Назву *'фурман* (*'ф'ірман*) (див. ще закарп. *фурмань* т.с. [Чоп.: 416], ужан., марамор. *фурман* т.с. [КСУ: 54; Бв: 135]) вживають ще у лемк. (*фурман* т.с. [Турч.: 326]), бойк. (*фірман*, *фурман* т.с. [Он., 2: 331]), гуц. (*фірман* т.с. [Ж.,П.: 152], *фірман* (*фурман*) т.с. [Нег.: 175]) та буков. гов. (*фірман* 'людина, яка править кінним

екіпажем, візник; той, хто доглядає коні та їздить ними, їздовий' [75, с. 56]). Це запозичення від нім. *fuhrmann* 'візник', імовірно, через пол. *Furman* т.с. [ib.] або суфіксальне похідне від назви транспортного засобу /фура, /ф'іра (див. п. 2.1.1).

Слово *йіздо'вий* та фонетичні варіанти *йіздо'вий*, *йіз'довий*, *йіз'довий* поширені ще у слобожанському говорі, пор. *їздовій* т.с. [СДЛЛ: 71]; *йіздо'вий* виникло внаслідок субстантивації.

Номен /вошчик (див. ще закарп. марамор. *вожчик* т.с. [ССк: 40]) функціонує ще і в ін. укр. гов., пор. бойк. *вощик* 'робітник, який працює з кіннями на лісозаготівлі' [СГЦБ: 87], сх.слобож. пох. *извощик* 'візник' [СССл.: 88]. Слово /вошчик – від *во'зити* за допомогою суфіксального способу.

Лексему /коч'іш та фонетичні варіанти /кôт'іш, /кôйт'іш, /кÿч'іш (див. ще закарп. *кочишь* т.с. [Чоп.: 158], *кóчии* т.с. [ВхЗак.: 229], *кóчии* т.с. [Тексти: 380], ужан. *кóчии* т.с. [КСУ: 33], марамор. *кóчии* 'кучер на бричці' [ССк: 152]) вживають ще в лемк. гов., пор. *košiš*, *košiš* 'візник, кучер' [197, с. 316] та у марамор. гов. на території Румунії *кóчии* 'візник' [40, с. 295], також *кочиш*, *котіш* т.с. [106, с. 271]. Аналізовані номени – від угор. *kocsis* т.с. [ВРС: 409].

Дериват *ко'н'ар'* – від *к'ін'* суфіксальним способом, див. ще у п. 4.4.2.

Найменування /кон'ух (див. ще закарп. марамор. *конюх* 'кучер, фурман, візник' [Бв: 75]) із дещо звуженим значенням 'пастух коней' поширене ще у гуц. [195, с. 305] та слобож. гов. [СДЛЛ: 80], є літ. нормою (укр. літ. *кóнюх* 'той, хто доглядає коней' [СУМ, 4: 276]). Це суфіксальне утворення від *к'ін'*. Слово *кон'у'хар'* (пор. ще закарп. *конюхárь* пастыр'ь, што коньї пасе, конюх [ВхЗак.: 227], марамор. *конюхárь* 'конюх' [Бв: 75]) зі значенням 'конюх' функціонує у бойк. та гуц. говірках [Он., 1: 374; Ж.,П.: 76], ще гуц. 'пастух коней' [195, с. 305]. Дериват /кун'шчик – від *кун'*.

Назва /корман' у закарп. марамор. говірці поширена зі значенням 'руль (на велосипеді, мотоциклі)' [ССк: 150]. Первісно це слово запозичено від угор. *kormány* т.с. [ВРС: 415]. Відбувається повний семантичний зсув на основі диференційної ознаки 'головний, той, хто керує'.

4.4.2. Вершник, той, що їде верхи на коні: *йіз'дец'* (Пв), *йіз'диц'* (МБ), *ве"рхо'вый* (більшість обстеж. гов.), *с'ід'лач* (Пв), *ко'н'ар'* (Грн), *'вошчик* (ЧТ), *'вершник* (Кн., Знц, ЧТ).

Номен *йіз'дец'* (*йіз'диц'*) вживають ще в інших говорах української мови, пор. лемк. *іздец* т.с. [Пирт.: 126], бойк. *іздіць* 'вершник' [Он., 1: 330; СГЦБ: 195]; мотивований дієсловом *'йіздити*. Слово *ве"рхо'вый* – результат субстантивації. Про *ко'н'ар'*, *'вошчик* див. п. 4.4.1. Назва *'вершник* із цією семантикою є укр. літ. нормою [СУМ, 1: 338], лексему вживають, ймовірно, під впливом української літературної мови. Це суфіксальне утворення від *верх*.

4.4.3. Супряжник, один з господарів, які об'єднуються для спільної праці: *сп'р'ажник* (Імст.), *сус'і'дове* (МБ, КПс), *ланко'вый* (Знц), *'кон'ух* (ЧТ), *пар'і'ї'ник* (ЧТ), *'газда* (Пл).

Номен *сп'р'ажник* утворений суфіксальним способом від діал. *сп'р'ага*, *сп'р'ажка* 'процес запрягу тяглових тварин в один запряг', пор. із таким самим значенням у степ. гов. *спр'ажник* 'супрягач' [Моск.: 67].

Назва *сус'і'дове* виникла внаслідок переосмислення значення за диференційною ознакою 'люди, що перебувають у хороших стосунках і можуть об'єднуватися для спільної праці'. Відповідно до асоціативних міркувань носіїв говірки слово *сус'і'дове* тлумачиться у традиційному ключі: символ дружби, допомоги, взаємопідтримки тощо. Унаслідок подібних семантичних процесів уживають слово *'газда* 'хазяїн' (закарп. марамор. *газда* т.с. – від угор. *gazda* 'господар, селянин' [ССк: 55]). Дериват *ланко'вый* – похідний від *'ланка*, є нормою сучасної української літературної мови [ВТССУМ: 606]. Про *'кон'ух* див. п. 4.4.1.

Номен *пар'і'ї'ник* – універб від *пар'і'ї'ний таз'да*, мотивація прозора, зумовлена наявністю пари господарів, що об'єднують тварин для спільної роботи.

4.4.4. Спрягатися, запрягати свого коня чи вола в один запряг з чужим, чужими: *спр'а'гатис'а* (ВрБ, Уж., Лт, ТР, ТПс, ТПл, Пв, Пл, Стр., Рс, Ол., Іза, Нн, ВБ), *спр'і'гатис'а* (ВрБ), *спр'у'гатис'у* (ЧТ), *спр'а'гати* (Стж, Вл, Дн), *спр'а'говувати* (Шр), *спр'і'гати* (Блв), *спр'а'чиса* (Ст.), *ро'бити сп'р'ажку* (Вл), *спр'аровувати* (Чр, Сл, Ол., Рк), *спр'аровати* (НД), *схаму'вати* (Он.).

Із назвами *спр'а'гатис'а* (*спр'у'гатис'у*), *спр'а'гати*, *спр'а'говувати*, *спр'і'гати*, *спр'а'чиса* порівнюємо укр. літ. *спряга́ти* ‘запрягати разом, в один запряг (коней, волів і т.ін.)’, *спряга́тися* ‘запрягати свого коня чи вола і т.ін. в один запряг з чужими’ [СУМ, 9: 608]. Слова *спр'а'гати*, *спр'а'говувати*, *спр'і'гати* – префіксально-суфіксальні похідні від *пр'а'г'ти* < псл. *pregti т.с. [ЕСУМ, 4: 618–619]; *спр'а'гатис'а* (*спр'і'гатис'а*, *спр'у'гатис'у*), *спр'а'чиса* – постфіксальні утворення.

На основі первинного значення активно вживається і вторинне ‘перев., об’єднуватися з кимсь для спільних дій’, мотивоване тим, «що коней припрягають один до одного для полегшення роботи» [62, с. 50]. Описова конструкція *ро'бити спр'ажку* містить похідне слово *спр'ажка*, що йменує процес об’єднання для спільної мети.

Назва *сна'ровувати*, док. вид – *снаро'вати* – префіксально-суфіксальне утворення від загальноприйнятого *'нара*. Лексема *схаму'вати* вживається за аналогією до похідних від *прягті*. Це префіксально-суфіксальне утворення від діал. *ха'ма* (*'хама*) (див. п. 4.1.1).

4.5. Апелятивні вигуки

4.5.1. Вигук, яким повертають запряжених коней праворуч: *ча* (Дн, Сл, Рк, Он., Іза, Нн, Ск), *во'го* (Шр), *'гот'та* (Стж, Кн., Ст., ВрБ, Вл, Уж., Лт, ТПс, ТПл, Пл, Стр., Рс), *гайт* (Трн), *гѳт'* (МБ, ТР).

4.5.2. Вигук, яким повертають запряжених коней ліворуч: *гоў* (Нн), *во'го* (Рк, Іза), *'нийде* (Дн, Сл, Он.), *'в'іш'та* (Стж, Кн., Ст., ВрБ, Вл, Уж., Лт, Чр, Пл, Трн, Стр., Рс), *'б'іш'та* (МБ), *'в'іс'т'а* (ТР), *'б'ішт'а* (Гн, Сс, Нл).

4.5.3. Вигук, яким поганяють запряжених коней вперед: *йд'іт шч'о* (Нн), *но* (Сл), *н'іє* (Шр), *д'іє* (Іза), *д'і* (Пл), *д'ій* (Трн), *д'ує* (Ст., Уж.), *д'и* (Стж, Кн., Лт, ТР, Гн, Сс, Нл), *д'е* (Чр), *д'йо* (Стр., Рс), *бйо* (ВрБ, Вл, Уж.), *вне'ред* (Он).

4.5.4. Вигук, яким зупиняють запряжених коней: *гоў* (ВрБ, Уж., Гн, Сс, Пл, Трн, Нл, Сл, Он., Шр, Рк, Іза, Нн), *гѳй* (Стж, Кн., ВрБ, Вл, Уж., МБ, Лт, Чр), *гов* (ТР, ТПс), *гѳ* (Стр., Рс), *тпру* (Ст., Чр).

4.5.5. Вигук, яким поганяють запряжених коней назад: *ʼцур'ік* (Стж, Кн., Ст., Вл, Лт, Дн, Сл, Шр, Іза), *цур'ік* (ВрБ, Уж., Гн, Сс, Нл, Стр., Рс, Он.), *цур'іг* (Пл), *цур'іг* (Трн), *ʼцур'ук* (ТР), *ʼцурук* (ТР).

4.5.6. Вигук, яким повертають запряжених волів ліворуч: *гийш'* (ТПл), *во'лиз'* (Трн), *ча* (Пл).

4.5.7. Вигук, яким повертають запряжених волів праворуч: *ча* (ВрБ, ЧР, ТПл, Он.), *во'га* (Трн), *сон* (Пл).

4.5.8. Вигук, яким поганяють запряжених волів вперед: *н'йе* (ТПл), *гий во'лы* (Трн), *гий* (Чр, Пл).

4.5.9. Вигук, яким поганяють запряжених волів назад: *ʼгийкте* (ТПл), *во'лиз'* *на'зад* (Трн), *геўк* (Пл).

4.5.10. Вигук, яким зупиняють волів: *во'га* (ВрБ, ТПл), *ʼвога* (Пл, Трн), *гбў* (Он.).

Зазначені інтер'єктиви вживають для встановлення контакту між мовцем і твариною, тому здебільшого такі одиниці є первинними. Зооапелятиви такого роду поширені в ін. гов., пор. лемк. команди для коней *віо! вйо!* 'вперед!', *віста! вітя!* 'наліво!', *гойта! гейта! готя!* 'направо!', *го!* 'стій!' [105, с. 217], гуц. *bjo, vjo* 'спосіб привернути увагу до коня, якщо він упряжений' [Rieg.: № 231], степ. *гоў, гоў-ва!* 'вигук, яким зупиняють волів' [Моск.: 25], *тпру-гбў* 'вигук, яким зупиняють волів' [іб.: 71] тощо. Вигук *ча* (закарп. марамор. т.с. [ССк: 412]) – від угор. *csá* т.с. [іб.], пор. степ. *ча!* 'вигук, яким повертають волів праворуч' [Моск.: 75]. Інтер'єктив *ʼцур'ік* та його фонетичні варіанти *цур'ік, цур'іг, цур'іг, ʼцур'ук, ʼцурук* (див. ще закарп. марамор. *цуріг* т.с. [ССк.: 411]) – від нім. *zurück* 'назад' [іб.].

Висновки до розділу 4

У складі лексико-семантичної групи «назв зброї та інших елементів запрягу тварин» ми виокремили такі семантичні підгрупи: СП «назви упряжі», СП «назви ярма та його частин», СП «назви предметів, пов'язаних із доглядом тяглової худоби», СП «агентиви», СП «апелятивні вигуки». Ця лексико-семантична група

представлена досить значною кількістю назв, упорядкованих виокремленням 50 семем.

В основі лексичного складу номени, успадковані від праслов'янської мови, зокрема *в'бж'і, хомут, йармо, в'йя, бич, с'вор'ін', палиц'а, к'іл, прут, жирд'* тощо.

Із-поміж власне українських новотворів найбільше слів, що виникли шляхом словотворення, зокрема суфіксальної деривації. Серед відсубстантивних іменників жіночого роду найбільш продуктивним є формант *-ка*: *кан'тарка, кет'е'ф'ййка, китичка, ботка, с'н'їжка* тощо. Наступними за кількістю похідних жіночого роду є форманти *-ина, -иц'а*: *го'ловина, лутина, б'б'їтиц'а, бойдиц'а, лутиц'а*. Кілька номенів утворено за допомогою формантів *-ечка (уз'дечка), -ил'ка (ко'в'тил'ка), -отка (бойотка), -анка (обру'чанка), -ичка (бердичка)*. Відіменникові похідні чоловічого роду утворюються за допомогою суфіксів *-ок, -ар', -ишче, -ик, -ник, -ак, -ач*: *бу'чок, шп'атар', б'ї'таришче, п'рутик, го'л'б'їтник, ре'м'їн:ик, ре'ме'нак, голо'вач*, серед них і слова-універби *сп'їжо'вик, п'ївча'ник, пар'ї'ї'ник* тощо.

Відсубстантиви середнього роду творяться за допомогою формантів *-ело, -це, -илно, -ишко, -очко, -ало, -ално*: *зу'бело, в'ї'ї'це, б'ї'чильно, бердочко, пужало*. Серед відад'єктивних похідних визначаємо іменники чоловічого *шыйник, н'ак'л'б'їтник, по'б'їчник, на'очник, клоча'ник; сорове'ц'* (суфікси *-ник, -ец'*) та жіночого родів *сыро'виц'а, хре'б(п)'товина* (суфікси *-иц'а, -ина*).

Віддієслівні деривати представлені номенами чоловічого (*бе'ї'кач, де'р'жак, ковтанец', п'ївканец'* (ф. мн. – *ко'їтани'ї, п'ї'їкани'ї*), суфікси *-ач, -ак, -ец'*) та середнього (*цор'котало, держало, де'р'жайно*, форманти *-ло, -но*) родів.

Визначаємо групу агентивів серед іменників чоловічого роду відсубстантивного (*ко'н'ар', кон'ух, кон'ухар', кун'шчик*) та віддієслівного (*вошчик, їїз'дец', їїз'диц', сп'р'ажник*) походження.

Наступним за продуктивністю є префіксально-суфіксальний спосіб (*заго'л'б'їтник, пого'л'б'їтник, нап'лечник, п'їд'горлина, нашче'ка, поп'л'уванец', сп'аровувати, схамувати*). Визначаємо також деривати, утворені флективним (*ха'ма, се'р'сама, кан'тара, шт'ранга, бру'цан'а*), постфіксальним (*сп'р'а'гатис'а,*

спр'а/чиса) способами, шляхом складання основ, слів (*розко/р'іх*, *воло/в'ід(т)*, *хамре^м'ін'*) та субстантивації (*на/очн'і*, *йіздо/вий*, *ве^рхо/вий*) тощо.

Серед новотворів є запозичення. Їх кількість незначна. Найбільше засвоєно від угорської (*кете/ф'ій*, *'бойта*, *ч'ін/товы*, *зе^р/товы*, *д'ан/ловы*, *кор/бач*, *'бота*) та німецької мов (*чверт*, *штранг*, *ц'в'іта*, *'фурман*, *цур'іт*).

Семантичні процеси є важливим способом поповнення цієї лексико-семантичної групи. Зокрема мова йде про розширення (*кытиц'а*, *кан/тари*, *шаркан/т'овы*, *'гарда*, *шаланги*), звуження значення (*'серсам*, *'шори*, *'хама*), спеціалізацію номенів (*'дуги*, *ос/нова*, *пле^че*); активно проходить процес перенесення значення за подібністю (*капу/цан*, *'гарда*, *коў/баса*, *'кышка*, *'парнички*, *око/л'ар'і*, *пого/лони*), суміжністю (*йар/мо*, *'гуртн'а*, *'н'окланц*, *'к'ірза*, *ве^р/вечка*, *н'ак/л'іў*); трапляються й випадки деетимологізації (*не^р/товы*, *фе^р/товы*, *п'ін/товы*) та народної етимології (*гир/лита*, *дир/лита*, *каў/кач*).

Серед номенів є і значна кількість апелятивних вигуків, зокрема *'в'іш'та*, *д'и^е*, *бйо*, *гоў*, *д'е*, *тпру* та ін.; яскраво представлена варіантність. Ця лексико-семантична група виявляє розвиток, поповнюється новими словами.

Основні положення розділу знайшли відображення в публікаціях дисертанта [177, 181].

РОЗДІЛ 5

НАЗВИ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОМУНІКАЦІЯМИ

5.1. Найменування транспортних комунікацій

Лексико-семантична група назв проїздів виражає «призначеність для проходу чи проїзду пішоходів і транспорту» [171, с. 319], об'єднує низку семем, що визначають типи транспортних комунікацій за функцією, матеріалом, характерними ознаками чи регіональними особливостями.

5.1.1. Загальні назви для поняття «дорога»: *до/рога* (Кл, Пл, Трн, Клчн, Лц, Імст., Длв, Крч, Уг., Блв, Влх, Крс, Клн, ВБ, КсП, ЧТ), *д/рага* (МБ, Глб, Ср), *пут'* (усі обстеж. гов.).

Номен *до/рога* т.с. є нормою сучасної української літературної мови, пор. *дорóга* т.с. [СУМ, 2: 378–379]. Назва поширена і в інших слов'янських мовах < псл. **dorga* 'заглиблення, борозна, рівчак' [ЕСУМ, 2: 111–112], пор. також із близьким знач. у п. 5.1.6. Найменування *д/рага* вживають під впливом словац. мови, про що свідчить ареал його поширення та фонетична будова.

Слово *пут'* (див. ще закарп. *путь* т.с. [ВхЗак.: 253; 61, с. 306], ужан., борж. т.с. [Тексти: 39, 40, 60, 61, 73, 86; Лиз.: 304], верхов. *put'* т.с. [Н.,Т.: 156; Тексти: 129], марамор. *путь* т.с. [ССк: 303]) поширене і в ін. говорах укр. мови, пор. лемк. *пут* 'дорога, што йїде' [ВхГЛ: 459], *put'*, *put* 'назви для дороги' [Латта: № 323], *пут'* 'назви для асфальтованої або викладеної з каміння дороги' [Ган.: № 125], *пут* 'польова дорога, шлях' [Турч.: 273], бойк. *put'* 'дорога' [АГВ, 5: № 254], *путь* т.с. [Дав.: 28], укр. заст. *путь* т.с. [СУМ, 8: 405–406]. Від псл. **pōtь* т.с. [ЕСУМ, 4: 642], спорідненого з д.інд. *panthas* 'дорога, путь' [Кр.: 330].

Назва *пут'* утворює об'єкт порівняння у складі вузьколокальних компаративних фразем: закарп. ужан. *страш'на*, *йак 'мôчар'с'ка пут'* (ВБр) 'про некрасиву жінку', *страш'на / страш'ний*, *йак пут' на 'Мочар'* (ВБр) 'про некрасиві речі', *к'риво*, *йак пут' на 'Мочар'* (ВБр) 'нерівно щось зробити (садити городину, намалювати лінію тощо)'; див. ще борж. *ги пут' до со'батина* (Дн, ВРз, Брн, Вільх.), *ги пут' на 'баб'ич'і* (Зв), *'руный ги пут' у к'ривый* (ВРк) [18, с. 32].

Лексема *пут'* уживається у складі компаративних фразем, пор. закарп. ужан. *пут', йак скло* (ВБр) 'про дорогу, покриту шаром льоду', *пут', йак рай/бач'ка* (ВБр) 'про нерівну дорогу, з ямами', *пут' /б'іла, йак полот'но* (МБ) 'про засніжену дорогу', *пут', йак на тот св'іт* (МБ) 'про дорогу у дуже поганому стані', *пут', зі ў /чорта на ро/гах* (ВБр) 'про дорогу, яка знаходиться дуже далеко', *пут', йак /золото* (ВБр) 'про дорогу в хорошому стані', *пут', йак в Аме^уриц'і* (МБ) 'про сучасну і якісну дорогу'.

Інтегральною семантичною ознакою цих номенів є сема 'шлях', вони є гіперонімами до інших локусів та ядром лексико-семантичної групи [91].

5.1.2. Дорога без покриття: *пол'о'ва пут'* (Знц, Вр, ВВ), *грун/тована пут'* (Шр), *грун/товий пут'* (Квс, ВР), *грунто'ва пут'* (Стж), *грунто'ва до'рога* (Клчн, Лц), *грунто'ва до'рога* (ЧТ), *грун'тоўка* (Гн, Сс, Прб, Іза, Ск, Уг.), *грун'т'іўка* (Лг), *зе^мл'а'на до'рога* (Вр, ВВ), *зе^мл'анка* (ВВ), *р'і'н'о'ва до'рога* (МБ, Ол.), *р'і'н'оўка* (Ол.), *'улиц'а* (Кл, Сн, Бл), *'ул'іц'а* (Грн), *'вулиц'и* (Лг), *во'йен:а до'рога* (ЧТ), *во'йенка* (Дл), *'мапова до'рога* (ЧТ).

Ад'єктив *пол'о'ва* у складеній назві *пол'о'ва пут'* – від */поле*.

Спостерігаємо паралельне вживання форм жіночого та чоловічого родів слова *пут'* (пор. йменування *грун/тована пут'*, *грунто'ва пут'*, *грун/товий пут'*). Ці словосполучення та номен *грун'тоўка* (*грун'т'іўка*) характеризують дорогу за складом. Складена назва *грунто'ва до'рога* (*грунто'ва до'рога*) 'немощена дорога' є нормою літературної мови [СУМ, 2: 181]. Номен *грун'тоўка* (*грун'т'іўка*) з таким самим значенням поширена й в ін. гов., пор. півн.волин., півд.поліс. *грунт'івка*, *грунт'ówka* т.с. [1, с. 75], зах.поділ. *грунто'ва до'рога*, *г'рунт'іўка*, *г'рунтоўка* т.с. [127, с. 73], степ. *грунт'ówka* 'грунтова дорога', 'дорога на болоті' [Гром.: 65], сх.слобож. *грун'тоўка* т.с. [154, с. 188]. Компонент *грун/тована* – від *грунту/вати*; *грун/товий*, *грунто'ва* – від *грунт* (від сер.в.нім. *Grunt* 'дно, земля; фундамент' [ЕСУМ, 1: 606], нім. *Grund* 'основа, ґрунт' [1, с. 75]); *грун'тоўка* (*грун'т'іўка*) – універб від *грун/товий пут'*.

Процес універбації «ґрунтується на відношенні семантичної еквівалентності між твірним словосполученням і похідним словом» [72, с. 749]. За словами І. Думчака, «універбаційні процеси спрямовані на верифікацію уже наявних

номінацій» [59]. Ми розглядаємо універбацію як різновид суфіксального словотворення, що передбачає перетворення складеної назви на однослівний номен із додаванням суфікса, що характеризується семантичною конденсацією атрибутива, тобто містить всі ті визначальні семантичні ознаки, що й словосполучення, він є «виявом вторинного номінування» [83, с. 159]. Деякі дослідники вказують на можливість різниці у стильовому забарвленні між первинною складеною назвою та універбом [іб.], проте ми такого не спостерігаємо. Серед причин використання таких похідних розглядаємо мовну лаконічність. Аналізовані універби є синонімічними до вживаних у говорах складених назв. На думку Т. Щербиної, «співіснування словосполучення й синонімічної йому похідної одиниці репрезентує процес становлення номінації» [188, с. 485].

Назва *зе^мл'а/на до/рога* (і похідний універб *зе^мл'анка*) мотивована номеном *зе^мл'а*, характеризує дорогу за складом. Двокомпонентне найменування *р'і/н'оба до/рога* описує дорогу, яка пролягає вздовж річки або на місці, де раніше протікала річка; атрибутив *р'і/н'оба* – від *р'ін'* (укр. літ. *ринь*, *ринь* ‘крупний пісок, гравій, галька і т.ін.’ [СУМ, 8: 575]). На основі цієї складеної назви утворений універб *р'і/н'оўка*.

Номен *улиця* (*ул'іця*, *вулиця*) із загальноприйнятим значенням поширений в інших говорах (див. ще закарп. верхов. *улиця* ‘улиця’ [Н.,Т.: 193]), пор. марамор. *улиця* ‘вулиця’ [40, с. 316], лемк. *улиця* т.с. [Пирт.: 312], бойк. *улиця* т.с. [Он., 2: 317], гуц. *улиця* т.с. [П.,Г.: 201]. Слово вживають унаслідок розширення значення загальноновживаного *вулиця* ‘обмежений двома рядами будинків простір для їзди та ходіння’ [СУМ, 1: 785–786], *улиця* т.с. [іб., 10: 430]; див. також *оулиця* у пам’ятках укр. мови [XIV–XV, ССУМ, 2: 475], *вулиця* [XVI–XVII, Тимч.: 355]. Первісно *улиця* < псл. **ulica*, демінутива від **ula* ‘порожнина’ [ЕСУМ, 1: 439; Фасм., 4: 159–160]. Слово *вулиця* здавна було полісемантичним словом (номінація ‘площі’, ‘воріт’, ‘входу’, ‘проходу’) [5, с. 77]. Вбачаємо такі семантичні нашарування: ‘дорога без покриття’, ‘стежка’, ‘простір надворі, куди можна вийти’, ‘простір, на якому розміщені будинки’. Двокомпонентне найменування *во'йен:а до/рога* містить означення, похідне від *в'ійна*; назва виникла унаслідок вторинної номінації. На основі атрибутивного словосполучення утворився універб *во'йенка*.

Атрибутив у складеній назві *мапова до'рога* мотивований словом *мана*.

5.1.3. Дорога у лісі, горах: *за'к'ін* (*за'к'їн*) (Вч, Прб, Дв), *се"рпе"т'іна* (Рсш, Кв.), *волок* (Трн, Кв.), *з'ворина* (Уг.), *лісо'вий пут'* (Пв), *ф'іриштак* (ЧТ), *баро'н'инка* (ЛГ).

Дериват *за'к'ін* (*за'к'їн*) утворений від *зако'пати* шляхом усічення основи, йменує дорогу в горах, яку штучно прокопали люди.

Назва *се"рпе"т'іна* утворена флективним способом від загальнонародного *серпант'ін* ‘звивиста (переважно гірська) дорога’ [СУМ, 9: 140]. Такий тип транспортної комунікації пролягає в горах. Укр. літ. *серпант'ін* – від франц. *serpentin* (від *serpent* ‘змія’ < лат. *serpēns* ‘той, що повзає’) [ЕСУМ, 5: 221].

Номен *волок* утворений шляхом усічення основи *волок'ти* (*воло'чити*) (< псл. **velkti* ‘волокти, тягти’ [ЕСУМ, 1: 420]); йменує дорогу, якою переміщують довгі колоди, див. ще з ін. знач. у п. 5.1.15.

Лексема *з'ворина* (пор. ще закарп. *зв'орина* ‘яр, через який протікає гірський потічок’ [Тексти: 379]) – префіксальне утворення від *во'рина* ‘кілок у частоколі’ [ЕСУМ, 1: 401–402] внаслідок семантичного зсуву.

Атрибутив у складеній назві *лісо'вий пут'* – від *ліс* через місце пролягання дороги. Слово *ф'іриштак* (див. ще гуц. *фіриштак* ‘широка дорога на схилі гори’ [ГГ: 197]) утворене, ймовірно, від *ф'іра* суфіксальним способом, див. ще п. 5.1.9.

Гадаємо, що назва *баро'н'инка* – універб, мотивований іменником *ба'ран*, зважаючи на територію поширення номена, пор. ще *барон'янка* (*барон'інка*) ‘лісова стежка’ [Гриц.: 123].

5.1.4. Дорога, що пролягає через важкопрохідну місцевість, часто нерозчищена, завалена хмизом, гіллям: *хашчо'вий пут'* (Рс, Шр), *хашчо'ва пут'* (Рк), *хашчо'ва до'рога* (Влх), *хашчо'ва* (Рк), *йор'данка* (ЧТ, Дл), *копанка* (Трн, Сн, КсП, Дл), *за'ломлена до'рога* (ЧТ), *к'ишка* (ЧТ), *пушч'и* (ЛГ).

Номени *хашчо'вий*, *хашчо'ва* у складі двослівних йменувань *хашчо'вий пут'*, *хашчо'ва пут'*, *хашчо'ва до'рога* (див. ще закарп. марамор. *хащова дор'ога* ‘дорога через ліс’ [ССк: 402]) мотивовані словом *ха́ща*, *ха́щі* ‘густий, непрохідний ліс,

чагарник' [СУМ, 11: 32]. Слово *хащоч/ва* утворене внаслідок субстантивації прикметника.

Назва *йор/данка*, ймовірно, семантично споріднена з угор. *járda* 'тротуар' [86, с. 599], це суфіксальне утворення з розширеним значенням.

Слово *копанка* (див. ще закарп. марамор. *кóпанка* 'дорога-просіка в лісі' [ДЛАЗ: № 211]) вживають і в інших говорах української мови, пор. лемк. *кóпанка* 'расчищенное под посев место в лесу, которое еще нельзя пахать, можно лишь конать' [Гр., 2: 280], бойк. 'дорога, зроблена вручну' [СГЦБ: 232], гуц. 'гірська копана дорога' [ГГ: 100], 'прокопана лісова, польова стежка' [П.,Г.: 83]. Назва *копанка* утворена внаслідок універбації *копана пут'*, виражає результат дії.

Атрибутив у складеній назві *заломлена до/рога* мотивований дієсловом *заломл'увати*, що характеризує зміну напрямку руху дорогою через неможливість обійти залишки гілля. Гадаємо, що слово *к'ушка* утворилося внаслідок вторинної номінації, пов'язаної з диференційною ознакою 'вузьке місце для проходу'.

Назва *пушч'и* функціонує внаслідок перенесення значення за суміжністю: зарослі, ліс → дорога, що пролягає через цю територію. Із первинним значенням див. ще гуц. *пущ'и* 'пустиня; лісові зарослі' [П.,Г.: 160], укр. літ. *пуща* 'хащі' [СУМ, 8: 412–413] < псл. **pustja* (від **pust* 'дикий, пустий') [ЕСУМ, 4: 646; Фасм., 3: 416; Пр., 2: 158]. Назва *поуща* 'густий ліс, лісові зарослі' відома з XIV ст. [ССУМ, 2: 278], *пуща* 'пустиня, пусте, дике місце' [XVII, Тимч.¹, 2: 259–260], 'великий ліс', 'нетря' [XIX, Б.-Н.: 307; Ум.,Сп., 3: 223].

5.1.5. Дорога, що веде у гори або на полонину: *за/б'ій* (ВрБ, Пл), *плай* (ЧТ, Дл, Лг).

Номен *за/б'ій* у сучасній укр. літ. мові вживаний зі спеціалізованим значенням, пор. *забій* 'кінець гірничого виробітку, місце роботи шахтаря, яке постійно пересувається' [СУМ, 3: 22–23]. Це утворення від *заби/вати* шляхом усічення основи та суфіксації, характеризує штучно створений тип транспортної комунікації, зокрема прокладеної через гори.

Назва *плай* (див. ще закарп. *плай* 'гірська стежка; дорога в горах' [Тексти: 382]) поширена в ін. говорах, пор. карп. *plaj, plai, plai* 'широка стежка, якою вівці

йдуть на гірське пасовище' [ОКДА, 7: № 25], бойк. *plaj* 'ścieżka w lesie, na rołoninie, droga w górach' [AGB, 5: № 246], хоча зафіксовано і з дещо звуженим значенням (пор. бойк. *плай* 'рівна місцевість у горах' [СГЦБ: 352]), гуц. *plaj* 'lesnj pěšinka' [200; цит. за: 170, с. 109], *плай* 'стежка через ліс на збочи гори' [103, с. 106; 170, с. 109], 'горная тропинка' [Гр., 3: 191], 'гірська стежка; дорога в горах' [ГГ: 150; 195, с. 321], укр. діал. 'стежка в горах' [СУМ, 6: 558]. Номен поширений і в ін. слов. мовах, пор. пол. *plaj*, словац. *plaj* 'стежка' та ін.; запозичено від рум. *plai* 'полонина, плоскогір'я' [ЕСУМ, 4: 423]. Має місце перенесення первісного значення запозиченого номена за суміжністю: полонина → дорога, що веде на полонину.

5.1.6. Дорога без покриття, якою їздять вози: *до/рога*, *во/ўко/вына*, *возо/ва до/рога*, *во/зова до/рога*, *во/зовий пут'*, *во/зова пут'*, *возо/ва пут'*, *возо/ва*, *во/зоўка*, *во^лзуўка*, *во/зовина*, *возо/виц'а*, *фурмане^ц'*, *к'ін:а до/рога*, *кун'с'кий пут'*, *грав'і'йова пут'*, *шт'рета*, *шт'рика*, див. к. № 23 (Додаток Б).

Про *до/рога* див. п. 5.1.1. Лексема *во/ўко/вына* утворена, очевидно, внаслідок суфіксації *во/ўко/вий*, пор. укр. діал. *вовковіна* 'волчья яма' [Гр., 1: 245]. Номен *во/ўко/вына* йменує дорогу у лісі, віддалену від місця, де живуть не люди, а вовки.

Складені назви *во/зовий пут'*, *во/зова пут'* (*возо/ва пут'*), *возо/ва до/рога* (див. ще закарп. *возовый путь* [60, с. 13], верхов. *vozová doróga* т.с. [Н.,Т.: 205]) (*во/зова до/рога*) відомі ще в ін. укр. гов., пор. гуц. *возовá дорóга* т.с. [СГГ: 464], наддніпр. *шлях возовій* 'проезжая дорога' [Гр., 1: 248], укр. діал. *возова дорога* 'дорога через поле' [8, с. 13], *возовá дорóга* 'проїзд' [Жел.: 117]. Атрибутиви *возо/ва*, *во/зова*, *во/зовий* мотивовані словом *в'із*. Номен *возо/ва* – наслідок субстантивації прикметника. Дериват *во/зоўка* (*во^лзуўка*) утворений від *возо/вий* унаслідок універбації, пор. наддністр. *возівка*, *вузівка* 'нижня дошка воза' [Шило: 79].

Найменування *возо/виц'а* (див. ще закарп. марамор. *возовіця* 'дорога, якою їздять возами' [ССк: 40]) в ін. гов. укр. мови вживають зі значенням часу або процесу перевезення снопів із поля, пор. бойк. *возовіце* [Он., 1: 140], гуц. *возовіці* [ГГ: 40], *возовиц'и* [П.,Г.: 29], наддністр. *возовіця* [Шило: 79], наддніпр. *возовіця* [Гр., 1: 248], укр. діал. *возовіця* т.с. [Жел.: 117], також укр. літ. *возовіця* т.с. [СУМ,

1: 725], а також частини воза, пор. зах.поліс. *возовіця* ‘нижня дошка у возі’ [Арк., 1: 69]. Назви *во/зовина*, *возо/виця* – суфіксальні утворення від *возо/вий*.

Слово *‘фурмане“ц’* поширене ще у лемк. гов., пор. *фурма́нец* ‘назва для асфальтованої або викладеної з каміння дороги’ [Ган.: № 125]. Номен утворений суфіксальним способом від *‘фурман* ‘візник’ (див. п. 4.4.1).

Атрибутиви *‘к’ін:а*, *‘кун’с’кий* у складених назвах *‘кун’с’кий пун’*, *‘к’ін:а до/рога* мотивовані словом *к’ін’* (кун’), пор. укр. діал. *кінна дорога* [10, с. 14].

Двокомпонентне йменування *грав’і’йова пун’* містить означення *грав’і’йова* – від укр. літ. *граві́й* ‘обкатані водою уламки гірських порід, що використовуються як будівельний матеріал’ [СУМ, 2: 152], називає дорогу за складом.

Назви *шт’рега*, *шт’рика* (див. ще закарп. *штре́ка* ‘залізниця’ [Тексти: 386], марамор. *штрек* ‘залізнична колія; залізниця’ [ССк: 425]) вживають унаслідок переосмислення нім. *Strecke* ‘відстань; ділянка залізниці, дистанція, траса’ (ймовірно, через пол. *sztreka* ‘залізничне полотно’, *streka* ‘дорога’, чes., словац. (розм.) *štreka* т.с.) [ЕСУМ, 6: 481; 20, с. 66]. В окремих мараморських та гуцульських говірках відбувається процес семантичного зміщення значення.

5.1.7. Дорога з кам’яним, асфальтовим або цементно-бетонним покриттям, призначена для руху будь-якого безрейкового транспорту: *пун’*, *ц’і’сар’ка*, *‘ц’і’сар’с’ка пун’*, *‘асфал’т*, *г’рац’ка*, *чи’неник*, *‘коц’ка*, *коц’ко’ва пун’*, *бру’кована до/рога*, *бру’кована пун’*, *ка’м’ін:а до/рога*, *ка’м’ін:а пун’*, *ор’сат(к)* (*гор’сат(к)*), *ф’лостерна до/рога*, *ф’лостер*, *п’литаўка*, *‘асфал’тна до/рога*, *маш’чений пун’*, *маш’ченка*, *бу’тована до/рога*, *дрина’жована до/рога*, *шт’райблик*; див. к. № 24 (Додаток Б).

У більшості обстежених говірок спостерігаємо утворення опозиції *до/рога* ‘дорога без покриття’ – *пун’* ‘дорога з асфальтовим або цементно-бетонним покриттям’.

Номеном *ц’і’сар’ка* та словосполученням *‘ц’і’сар’с’ка пун’* називають переважно центральну дорогу в місцевості, пор. лемк. *ціса́рка*, *ціса́р’с’ка дра́га* т.с. [Ган.: № 125], *ціса́рка* ‘шосе; битий шлях державного значення’ [Пирт.: 334], бойк. *цісарська пун’*, *цісарська дорога* ‘державна дорога’ [36, с. 634], гуц. *ціса́рка*,

цiсарска дорóга ‘гостинець, головний шлях’ [ГГ: 207]. Атрибутив *цiсар'с'ка* – від *цiсар'* < псл. *cěsarь – від лат. *Caesar* (первісно власного імені, згодом – титулу) [ЕСУМ, 6: 260–261], *цi'сар'ка* – універб на основі семної ознаки ‘головний’.

Назва *асфал'т* (пор. закарп. *асфал'т* т.с. [ДЛАЗ: № 212], *асфалт* (*асфáл'т*) т.с. [Гриц.: 72]) поширений в інших говорах укр. мови, зокрема зах.поділ. *ас'вал'т* ‘шосейна дорога’ [127, с. 72], сх.слобож. *ас'вал'т*, *асх'вал'т*, *ас'фал'т* т.с. [154, с. 187]; *асфал'т* є акцентним варіантом українського літературного *асфáльт* т.с. [СУМ, 1: 69]. Номен *асфал'т* – від франц. *asphalte* т.с. < лат. *asphaltus* ‘гірська смола, асфальт’ через нім. *Asphált* ‘асфальт’ чи слов'янські мови [ЕСУМ, 1: 94–95].

Ареал номена *г'рац'ка* (див. також закарп. ужан. *г'рац'ка* (*г'рац'кóв*) т.с. [ДЛАЗ: № 212]) поширюється у лемк. гов., пор. *г'рац'ка*, *hracka*, *hra[i]c'ka* т.с. [Латга: № 324; Ган.: № 125], *hrac,ka* ‘бита дорога, гостинець’ [197, с. 315]. Це запозичення від словац. *hradská* ‘вибудована дорога’ [104, с. 178], чес. діал. *hradská* ‘дорога, що веде до замку’ [ib.]. У західнослов'янських мовах слово *г'рац'ка* утворилося внаслідок універбації (пор. словац. *hradská cesta* ‘cesta ot hradu k hradu’ > *hradská* [57, с. 151]), до закарпатського говору номен запозичено вже після цього процесу.

Назва *чи'неник* (див. ще закарп. *чинéник* ‘столбовая дорога’ [Гр., 4: 462], борж. *чинéник* т.с., ‘менша, вужча вимощена дорога від села до села’, ‘менш важлива дорога, яку утримувало село’ [ДЛАЗ: № 212], *ч'иненик* ‘битий шлях’ [Лиз.: 327]) поширена ще у гуц. гов. (*чинéник* ‘спеціально відведена земля, розпайована на багатьох власників; стовпова дорога, головний шлях’ [П.,Г.: 220]). Це суфіксальне утворення від дієприкметника *чи'нений* (від укр. літ. *чиніти* ‘робити що-небудь, займатися чим-небудь, здійснювати щось’ [СУМ, 11: 325–326]). Найменування *чи'неник* входить до складу об'єкта порівняння компаративних фразем *та'кый п'ростый*, *йак чи'неник* (Шр), *та'кый п'ут'*, *йак чи'неник* (Шр) [ДЛАЗ: № 212].

Лексема *коцка* і похідний атрибутив *коцко'ва* характеризують дорогу за матеріалом, із якого вона побудована, на основі метонімії. Такий тип дороги викладений бруківкою квадратної форми, пор. закарп. марамор. *коцка* ‘шестигранник з цукру, каменю, дерева і т.д.’ [ССк: 152], гуц. *коцка* ‘шматок цукру’

[П.,Г.: 85]. Первісно *коцка* – від угор. *kocka* ‘кубик, клітка; жереб’ [ВРС: 409] чи словац. *kocka* (від *kostka*) ‘куб; кістка (гральна)’ [ЕСУМ, 3: 64].

Складені назви *брукована дорога*, *брукована пунт* називають дорогу, вимощену камінням; поширені також у лемк. (*брукована дорога* т.с. [Ган.: № 125]) та зах.поділ. гов. (*брукована дорога* т.с. [127, с. 72]), *брукований* є укр. літ. нормою т.с. [СУМ, 1: 241]. Атрибутив *брукована* – від *брукувати* (від *брук* – через пол. *bruk* ‘міст’ від нім. *Brugge* ‘міст’ [10, с. 21; 1, с. 75]). Двокомпонентні сполуки *кам’яна дорога*, *кам’яна пунт* мотивовані словом *кам’яна*.

Назва *орсак(к)* (див. ще закарп. *орсак*, *оросак*, *арсак*, *горсак*, *гарсак* ‘брукована, вимощена чи шосейна дорога’ [Тексти: 382], борж. *орсак* т.с. [іб.: 66], *орсак* ‘шосе’ [Лиз.: 295], частк. ужан., борж., верхов. *орсак* т.с. [Н.,Т.: 136], верхов. *арсак*, марамор., гуц. *орсак* (*оросак*) т.с. [ДЛАЗ: № 212]) відома ще у марамор. *йорсак* ‘головна дорога’ [40, с. 292] та гуц. гов. *орсак* ‘шосейна дорога’, ‘державна дорога’ [Ж.,П.: 105; П.,Г.: 128]. Номен *горсак(к)* (див. ще закарп. марамор. *горсак* (*гарсак*) т.с. [ДЛАЗ: № 212; ССк: 51]) з’явився за допомогою протези [г]. Слова *орсак(к)*, *горсак(к)* – від угор. *országút* ‘велика дорога’, ‘стовпова дорога’ [ДЛАЗ: № 212; 86, с. 614].

Лексема *флостер* (і похідний атрибутив у складеній назві *флостерна дорога*) (див. ще закарп. верхов. *флостер* т.с. [ДЛАЗ: № 212]) – від нім. *Pflaster* ‘бруківка’ на основі метонімії. Номен *плитаўка* – суфіксальне утворення від *плита*.

Атрибутив у складеній назві *асфальтна дорога* мотивований словом *асфальт*, пор. зах.поділ. *асфальтна дорога* ‘шосейна дорога’ [127, с. 72]; див. ще зі схожим значенням у п. 5.1.8.

Дієприкметник *машчений* у складі двокомпонентного йменування *машчений пунт* – від *мастити*, ймовірно, через характеристику змащування шарів асфальту при укладанні. Універб *машченка* утворений від атрибутивного словосполучення.

Подібно характеризують дорогу за специфікою її створення і складені назви *бутована дорога*, *дринажована дорога*; означення *бутована* характеризує матеріал (пор. укр. літ. *бут* ‘будівельний камінь, що використовується головно для фундаменту’ [ВТССУМ: 104]), *дринажована* – спосіб підготовки ґрунту перед

укладанням дороги (пор. укр. літ. *дренáж* ‘осушування ґрунту за допомогою системи траншей, підземних труб, каналів і каналів’ [іб.: 327]).

Ареал назви *штрайблик* поширюється у гуцульському говорі, пор. гуц. *штрайблик* ‘відгалуження дороги; під’їзна дорога’ [П.,Г.: 229], *штрайблики* ‘дерев’яні настили, якими вимощували болотисті місця у лісі’ [СУГКР: 102–103]. Слово утворено суфіксальним способом від нім. *Straße* ‘вулиця’ [73, с. 245].

5.1.8. Шосе: *т’раса* (Знц, Трн), *’асфал’тна до’рога* (Пв).

Номен *т’раса* використовують під впливом укр. літ. мови, пор. *трáса* т.с. [СУМ, 10: 237]. Від нім. *Trásse* < франц. *tracé* ‘траса’ [ЕСУМ, 5: 623; 1, с. 73]. Про *’асфал’тна до’рога* див. п. 5.1.7.

5.1.9. Стежка, протоптана доріжка чи спеціально зроблена людьми: *с’теж(ш)ка*, *до’р’їж(ш)ка*, *до’руж(ш)ка*, *п’їшак*, *п’їшак’кы*, *п’їшак’чок*, *п’їш’ник*, *п’їштайка*, *п’їшурка*, *п’їхурка*, *п’їшуўка* (*п’їшоўка*), *п’їшул’ка*, *п’їшач’ка*, *путь*, *п’утик*, *п’утич’ка*, *п’уте”ч’ка*, *’улиц’а*, *’ваташ*, *’ф’їришак*, *’баронка*, *л’їс’нач’ка*; див. к. № 25 (Додаток Б).

Назва *с’теж(ш)ка* (див. також карп. *’steška* т.с. [ОКДА, 7: № 50], закарп. *стежка* т.с. [60, с. 157], ужан. *с’тешка* т.с. [Тексти: 39, 52], верхов. *stéška* т.с. [Н.,Т.: 173]) є нормою сучасної української літературної мови, пор. *стéжка* т.с. [СУМ, 9: 680–681]. Від псл. **stьžьka*, демінутива від **stьga* (> **stьzja*) т.с. [ЕСУМ, 5: 405–406].

Із *до’р’їж(ш)ка* (*до’руж(ш)ка*) (див. ще закарп. *do’riška* т.с. [ОКДА, 7: № 50], марамор., гуц. *доріжка*, *до’ру́жка* (*дорі́жка*) т.с. [ДЛАЗ: № 211]) порівнюємо українське літературне слово *доріжка* – демінутив від *дорóга* [СУМ, 2: 377].

Назва *п’їшак* (пор. ще закарп. *pišák* ‘стежка’ [ВхЗак.: 246], ‘стежка по обочині дороги’, ‘стежка взагалі десь у селі’ [ДЛАЗ: № 211], марамор. ‘стежка’ [ССк: 232]) поширена й в ін. говорах укр. мови, пор. бойк. *piš’ak* т.с. [AGB, 5: № 255], *pišák* т.с. [Он., 2: 77], гуц. ‘піша дорога’ [П.,Г.: 141], буков. ‘одиниця площі’, ‘пішохід’ [СБГ: 426] тощо. Слово *п’їшак’чок* (див. ще закарп. марамор. *pišachók* ‘зменш. до *pišák*’ [ССк: 232]) – демінутив від *п’їшак*.

Назва *п’їш’ник* (див. також закарп. ужан. *pišník* т.с. [ДЛАЗ: № 211; 57, с. 105], *piš’nyk* т.с. [ОКДА, 7: № 50]) функціонує також в ін. гов., пор. лемк. *pišnyk*,

пішничок ‘стежка’ [ВхГЛ: 450], *пішнік* т.с. [Гр., 3: 190], *пішнік*, *пйшнік* т.с. [104, с. 179], *пішнік*, *пйшник*, *пéшнік* т.с. [Латга: № 325; Ган.: № 124], бойк. *pišn'uk* т.с. [AGB, 5: № 255], гуц. *пішнік* т.с. [П.,Г.: 141], укр. діал. *пішнік* т.с. [СУМ, 6: 553].

Ареал номена *n'ixurka* (див. ще спорад. закарп. борж. *p'ixturka* т.с. [ОКДА, 7: № 50], марамор. *nixurka* ‘зовсім невеличка доріжка’ [ДЛАЗ: № 211]) поширюється і в інших укр. говорах, пор. лемк. *nixurka* ‘тропинка для пешеходов’ [Гр., 3: 189], бойк. *pixurka* ‘стежка’ [AGB, 5: № 255], *n'ixurka* ‘дорога до п'ішеходу’ [Дав.: 28], *nixurka* ‘стежка в горах’ [Он., 2: 76], гуц. *nixurka* (*nixturka*) ‘стежка’ [ГГ: 150], ‘вузька (польова, лісова) стежка’ [П.,Г.: 141; 39, с. 158], *nixturka* ‘стежка’ [СУГКР: 72; 39, с. 158], наддністр. *nixurka* т.с. [Шило: 207].

Деривати *n'ishak*, ф. мн. – *n'isha'ky*, *n'ish'nik*, *n'ish'tajka* (пор. частк. закарп. верхов. *nishajka* ‘стежка в полі, лісі’ [ДЛАЗ: № 211]), *n'ishurka*, *n'ishu'ka* (*n'isho'ka*) (див. ще закарп. борж. *pišouka* т.с. [ОКДА, 7: № 50]), *n'ixurka*, *n'ishul'ka* – суфіксальні похідні від укр. літ. *nishij* ‘призначений для пересування пішки’ [СУМ, 6: 552–553], пор. ще бойк. *pišta'ika*, *piš'o'uka*, *piš'urka* т.с. [AGB, 5: № 255].

Номен *n'ishach'ka* (див. ще закарп. борж. *pišač'ka* т.с. [ОКДА, 7: № 50], верхов. *nisháč'ka* т.с. [ДЛАЗ: № 211], *p'isháč'ka* т.с. [Н.,Т.: 143]) поширений ще у бойк. гов., пор. *piš'ač'ka* т.с. [AGB, 5: № 255]; це суфіксальне утворення від *n'ishak*.

Про *пут'* див. п. 5.1.1, вживається внаслідок спеціалізації видової назви.

Лексема *putik* (див. ще закарп. борж. *putik* т.с. [ДЛАЗ: № 211], марамор. ‘зменш.-пестл. стежечка’ [ССк: 303]) поширена також у лемк. і бойк. гов., пор. лемк. *путик* ‘демінутив від *пут'* [ВхГЛ: 459], ‘ум. от *пут'* [Гр., 3: 502], ‘стежка’ [Турч.: 273], бойк. *putuk* т.с. [AGB, 5: № 255], *путики* ‘стежки’ [Дав.: 28], укр. діал. *путик* ‘шлях’ [Жел.: 790], а також укр. літ. *путик* [ВТССУМ: 1190]. Це суфіксальне утворення зі значенням здрібнілості від *пут'*. Номен *putich'ka* (*pute'ch'ka*) (див. ще окремі закарп. верхов. гов. *pute'ch'ka*, *putič'ka* ‘звичайна стежка, зокрема доріжка по обочині дороги’ [ДЛАЗ: № 211]) поширений ще у бойк. гов., пор. *put'e'č'ka* т.с. [AGB, 5: № 255]. Це демінутив від *putik* (див. вище).

Про *пулиц'а* див. п. 5.1.2.

Найменування *ˈvagaɨɨ* (див. ще закарп. *vagaɨɨ* ‘місце вирубки лісів’ [Чоп.: 24], борж. *vagaɨɨ* ‘лісосіка’ [Лиз.: 259], марамор. *vagaɨɨ* ‘доріжка полонинським звором’ [Бв: 39], *vagaɨɨ* ‘вирубана ділянка лісу, лісосіка’ [ССк: 33]) вживають також у гуц. гов., пор. гуц. *vagaɨɨ* ‘вирубана ділянка лісу’ [Ж.,П.: 27], ‘вузька гірська стежка, яку витоптали вівці’ [195, с. 282]. Це гунгаризм, від угор. *vágás* ‘різання; лісова ділянка, лісосіка’ [ЕСУМ, 1: 318]. Гадаємо, що відбувається розширення значення: від номінації ділянки, на якій вирубали ліс, до назви стежки на полонину, див. ще п. 5.1.15, 5.1.16.

Про *ˈf* *ˈirɨɨtak* див. п. 5.1.3. Універб *ˈbaronka* (див. ще гуц. *barónka* ‘лісова стежка’ [Гриц.: 123]) мотивований словом *baˈran*. *Лісˈначˈка* – суфіксальне утворення від *ліс*.

5.1.10. Назви для місця, де розходяться дороги: *роˈз(с)ˈнутˈа* (Ст., ВрБ, МБ, КПс, Лт, ТР, ТПс, ТПл, Глб, НС, Ср, Стр., Дн, Сл, Шр, Рк, Іза, Ск, Блв), *ˈвилка* (Нл), *розˈвилка* (Пв, Пл, Рс, ЧТ), *перехˈрестˈа* (Кв.), *перехˈрестˈу* (ЛГ), *крижуˈватка* (МБ), *крˈіˈжова дˈрага* (МБ), *роздоˈрˈіжˈа* (Стж, Трн), *роздорˈіжˈу* (ЧТ, Дл), *хреˈсˈтова нутˈ* (Пв).

Назву *роˈз(с)ˈнутˈа* вживають і в інших українських говорах, пор. лемк. *роспунˈта*, *роспунˈта* т.с. [Ган.: № 126], волин., поліс. *розпунˈття* т.с. [Дан.: 120; 1, с. 76], правобер.поліс. *розˈнутˈмˈе*, *розˈнутˈмˈа*, *розˈнутˈйе* [Ник.: 188], укр. літ. *розпунˈття* т.с. [СУМ, 8: 785]. Мотивована словом *нутˈ* (див. п. 5.1.1), утворена префіксально-суфіксальним способом.

Номен *розˈвилка* з тим самим значенням поширений в ін. говорах укр. мови [7, с. 73; Дан.: 119; 127, с. 73; 154, с. 193] та є нормою укр. літ. мови, пор. укр. *розвілка* т.с. [СУМ, 8: 630–631]; *вілка*, *розвілка* ще поширені у півн.волин., півд.поліс. гов. [1, с. 76], правобер.поліс. *вілка*, *розвілка* та ін. т.с. [Ник.: 189]. Назви *ˈвилка*, *розˈвилка* – похідні від псл. основи **vidlo* (**viti* ‘вити’, *-dlo* ‘суфікс для назв знарядь дії’) [ЕСУМ, 1: 374–375].

Із найменуванням *перехˈрестˈа* (*перехˈрестˈу*) порівнюємо укр. літ. *перехрестя* т.с. [СУМ, 6: 315–316]. Про походження див. п. 2.3.18.

Назву *крижу/ватка* вживають і в лемк. гов., пор. *крижова́тка, крижувáтка, крижова́тка, кржіжова́тка* т.с. [Ган.: № 126], *крижування* т.с. [Турч.: 154]. Складена назва *кр'іжова д'рага* також поширена у лемк. (*кріжова д'рага, крижова д'рага, крижова д'рага* т.с. [Ган.: № 126]), волин. (*крижова дурбага* т.с. [Дан.: 68]) та правобер.поліс. (*кр'ижова́ дорога* т.с. [Ник.: 189]) говірках, укр. діал. *крижова дорога* т.с. [10, с. 14]. Атрибутив *кр'іжова* – від *криж* ‘хрест’ [СУМ, 4: 342], пор. ще бойк. *криж* ‘місце, де розходяться дороги’ [СГЦБ: 240], *крижу/ватка* – відад’єктивного походження.

Номен *роздо/р'іж':а* (*роздор'і/ж':и*) є укр. літ. нормою *роздоріжжя* т.с. [ВТССУМ: 1240]. Це конфіксальне похідне від *до/рога* (див. п. 5.1.1). Означення у складеній назві *хре^uс'това пут'* – від *хрест*.

5.1.11. Крутий дугоподібний вигин дороги: *пово/рот, кри'вул'а, криву'л'и, скрут*; див. к. № 26.

Із *пово/рот* порівнюємо укр. літ. *поворо́т* т.с. [СУМ, 6: 691]. Номен утворений унаслідок усічення основи дієслова *пове^uр'тати*.

Назва *кри'вул'а* (*криву'л'и*) (див. ще закарп. ужан. *кріву́ля* ‘закрут, поворот’ [КСУ: 34], борж. *кривул'а* т.с. [Лиз.: 283], верхов. *krivúl'a* т.с. [Н.,Т.: 108], марамор. *кріву́ля* ‘крутий поворот річки, дороги, закрут’ [ССк: 153–154]) поширена також у гуц. (*криву́л'ê* ‘закрут дороги, ріки’ [Ж.,П.: 80]), волин. (*кріву́ля* т.с. [Дан.: 67]) та правобер.поліс. (*криву́л'а, кр'іву́л'а, кр'івул'á* т.с. [Ник.: 188]) говірках. Про *кри'вул'а* (*криву'л'и*) див. п. 3.7.

Найменування *скрут* вживають і в інших говорах української мови, зокрема лемк. *скрут* ‘поворот дороги’ [Пирт.: 283; Турч.: 294], гуц. *скрут* т.с. [Нег.: 158; СУГКР: 83], зах.поліс. *скрент* ‘крутий вигин дороги’ [Арк.¹: 507], укр. діал. *скрут* т.с. [СУМ, 9: 326]; див. ще п. 2.3.8.

5.1.12. Провулок: *про/вулок* (Пв, Знц), *зако/вулок* (Трн), *зака/вулак* (Трн), *п'рог'ін* (ВрБ, Лт), *п'рогун* (Кн., Чр).

Лексема *про/вулок* є укр. літ. нормою, пор. *прову́лок* т.с. [СУМ, 8: 145–146]. Деривати *про/вулок, зако/вулок* (*зака/вулак*) – конфіксальні утворення від *'вулиц'а*.

Зако'вулок (*зака'вулак*) вживають у говірках, ймовірно, під впливом рос. мови, пор. рос. *закоулокъ* ‘темный, тесный или кривой переулок, иногда глухой’ [Даль, 1: 608].

Назва *п'рог'ін* (*п'рогун*) утворена від *прога'н'ати* шляхом усічення основи, пор. із близькою семантикою укр. літ. *прогін* ‘дорога, якою гонять худобу або птицю на пасовисько, водопій і т.ін.’ [СУМ, 8: 150], бойк. *прогін* ‘обгороджена дорога між хатами, городами, якою гонять худобу на пасовисько, водопій’ [СГЦБ: 389], ‘дорога, що з'єднувала садиби горян із центральними сільськими трасами’ [73, с. 244].

5.1.13. Бічна частина дороги: *край* (Пв, Трн), *край пун'а* (Грн), *к'райчик* (МБ, Чр), *об'іч* (Дл, Лг), *об'б'іч* (ЧТ), *обочина* (Пв, Знц, Пл, Грн, Лг), *схил* (Грн).

Номен *край* є літературною нормою сучасної української мови [СУМ, 4: 320–321] < псл. **kraĵь* ‘відрізок’ (від **krojiti* ‘кроїти’) [ЕСУМ, 3: 73; Rud., 2: 748]. О. Слободян вказує на семантичний розвиток номена: відрізок, обрізок → межа, кінець, берег → окраїна, смуга землі [154, с. 189]; див. ще п. 5.1.14. Демінутив *к'райчик* зафіксований і в українській літературній мові [СУМ, 4: 322].

Із назвами *об'іч*, *об'б'іч* порівнюємо укр. літ. *обіч* т.с. [ВТССУМ: 805], бойк. *об'іч* т.с. [AGB, 5: № 252]. Це префіксально-суфіксальні похідні від *б'ік*. Номен *обочина* є літературною нормою української мови, пор. *обочина* т.с. [СУМ, 5: 553], преф.-суф. утворення від *б'ік* < псл. **bokъ* т.с. [ЕСУМ, 1: 194–195]. С. Вербич, зважаючи на утворення у споріднених слов'янських мовах, реконструює праслов'янську форму **ovoĭna* т.с. [12, с. 161].

Номен *схил* є літературною нормою української мови із дещо відмінним значенням ‘похила поверхня чого-небудь’ [ВТССУМ: 1420]. Це похідне внаслідок усічення основи дієслова *схи'л'ати*.

5.1.14. Частина дороги у певній місцевості, де живуть люди: *об(н)шарок* (Стж, Вл, МБ, ВБр), *об'шар'е* (ССк), *постр'іш* (Лт, Пл), *край* (Кл, Сн), *ко'ниці'* (*ку'ниці'*) (МБ, КПс), *верхній ку'ниці'* (МБ), *вишн'ій ку'ниці'* (КПс), *нижній ку'ниці'* (МБ, КПс), *вь'шн'ій ко'ниці'* (Кн.), *нижн'ій ко'ниці'* (Кн.), *гуш'так* (Кн., Шр), *ма'йурн'а* (МБ), *пер'іа* (ЧТ, Дл), *кут* (Трн), *б'ік* (Трн), *бук* (Пв), *п'рис'ілок* (Грн, Лг).

Номени *об(н)шарок*, *об'шар'е* – суфіксальні утворення від *обшар* ‘певний простір, звичайно обмежений чим-небудь’ [СУМ, 5: 605], укр. діал. *обшар*, *обшара*

‘простір, територія’ [Жел.: 551]. Укр. літ. *обшар* – від пол. *obszar* ‘широкий простір, відкрите місце’ < сер.в.нім. *oberschar* ‘викорчуване поле’ [ЕСУМ, 4: 147].

Слово *постр'їш* зафіксовано у словниках ХІХ ст. як префіксальне утворення зі знач. ‘кілька садиб, що разом наймають одного пастуха; частина села, передмістя’ [Жел.: 719], див. ще бойк. *пострѣжь* (хатъ) ‘рядъ (хатъ)’ [Дав.: 28] – від прийменника *по* та іменника *ст/р'їха* (унаслідок метонімії дах → хата) [ЕСУМ, 4: 539].

Про *край* див. п. 5.1.13. Назву *ко'ниці'* (*ку'ниці'*) вживають унаслідок розширення укр. літ. *кінéць* [СУМ, 4: 163–164]. Складені назви *верхній ку'ниці'*, *вишн'їй ку'ниці'* (*вы°шн'їй ко'ниці'*), *нижній ку'ниці'* (*нижн'їй ко'ниці'*) мають уточнювальну семантику щодо розміщення поселення, пор. ще вживання у говорах карп. *вуšні*, *вуžнуї*, *выšн'уї*, *вуšні ко'нес*, *виšні кон'іес*, *выšн'її конес* ‘верхній кінець села’, *нуžнуї*, *н'їžнуї*, *ніžнуї*, *ніžні ко'нес*, *н'їžні кон'іес*, *ныžн'її конес* ‘нижній кінець села’ [ОКДА, 7: № 32–33].

Номен *гуш/так*, ймовірно, пов'язаний із крим.-татар. *хуш* ‘разом, в один ряд’ [ЕСУМ, 1: 630]. Лексема *ма'йурн'а* (див. ще закарп. марамор. *майóрня* ‘хутір з великим господарством, куди бідніші люди ходили на заробітки’ [ССк: 166]) – від угор. *major* ‘хутір’ [87, № 121] за допомогою суфіксального способу. Мовці більш активно використовують мікротопонім *Ма'йурн'а* відапелятивного походження.

Номен *пер'їя* поширений і в інших українських говорах, пор. бойк. *перія* ‘ринок’, ‘вулиця в місті’ [Он., 2: 57], гуц. *перія* ‘частина села; вулиця, ряд будинків’ [ГГ: 147; Шк.: 111], ‘центр села’ [П.,Г.: 136], буков. ‘ряд будинків по один бік вулиці’ [СБГ: 407], укр. діал. *перія* ‘рядъ, лінія домовъ вдоль улицы’ [Гр., 3: 146; СУМ, 6: 327]. Від пол. *pierzeja* т.с. [ЕСУМ, 4: 350].

Лексема *кут* є нормативною в українській літературній мові зі значенням ‘частина якої-небудь території, місцевості’ [СУМ, 4: 417] < псл. **kotъ* т.с. [ЕСУМ, 3: 161–162]; так само *б'їк* (*бук*) [СУМ, 1: 180] < псл. **bokъ* т.с. [ЕСУМ, 1: 194–195].

Номен *н/рис'їлок* – конфіксальне утворення від *се^лло*.

5.1.15. Наїжджене заглиблення від коліс на дорозі: *кол'їя* (Пв, Гн, Сс, Трн, Глб, Імст., Дл), *кол'їя* (МБ, Чр, Пв, Бл, Нн, ВБ, КсП), *ко^лл'їя* (Кн., Шр, Блв),

коли́йа (Стж, Ст.), ко^ллийа (Тр, ТПс, ТПл, Рк), у^ттори (Сн), ^лволо́к (Кл), ^лвагаш'і (Грн), ва^ггаш (ВрБ), ша^рл'іу (ЧТ), ^лшанси (ЛГ).

Назва ^лкол'і́йа (кол'і́йа, ко^лл'і́йа, коли́йа, ко^ллийа) широко вживана в інших говорах української мови (зокрема волин. *ко́лія, ко́лія* т.с. [Дан.: 64; 1, с. 77], правобер.поліс. *ко́л'ейа* т.с. [Ник.: 184]), гов. окол. Володави *kolej, ko^llej, kolyj, ko^llyj, koleja, k^lolej, k^lo^llej, k^lulej, k^lolyj, k^luliji, k^lo^llyj, k^lolye^j, kol'eja, ko^l'leja* т.с. [Czyż.: № 172] та є літ. нормою, пор. укр. літ. *ко́лія* т.с. [ВТССУМ: 555] < псл. *kolēja ‘слід колеса’ (від *kolo ‘круг; колесо’) [ЕСУМ, 2: 514].

Номен у^ттори (< псл. *qtorъ (префіксальне утворення від *terti ‘терти’) [ЕСУМ, 6: 51]) характеризує наслідок, спричинений тертям колеса об дорогу, пор. укр. літ. спец. у^то́ри ‘пази на краю бочки, діжки, барила, в які вставляють дно’ [СУМ, 10: 517].

Про слово ^лволо́к див. п. 5.1.3, номен характеризує результат виконаної дії. Про походження ва^ггаш, ^лвагаш'і див. п. 5.1.9. Лексема виникла внаслідок перенесення значення за зовнішньою подібністю слідів від коліс до вузької стежки.

Лексему ^лшанси активно вживають у говірках зі значенням *шанц* ‘канава, рів’ [Н.,Т.: 179] (від угор. *sánc*, нім. *Schanze* т.с.) [ССк: 419; 20, с. 67]. При номінації заглиблень за зовнішньою подібністю відбувається зменшення вияву ознаки.

5.1.16. Наїжджене заглиблення від полозів саней на дорозі: ^лкол'і́йа (Трн, Глб), ^лсанка (Чр), са^н:иц'а (Стж, Кн., МБ, Тр, ТПс, ТПл, Пв, Гн, Сс, ВВз, НД, Бл, Он., Рк, Длв, Крс, ВБ, КсП, Кв.), сан:иц'и (Дл), са^н:иц'и (ЛГ), са^н:иц' (ЧТ), ^лды^р'а (Чр, Тр, ТПс, ТПл), сл'ід (Пв, Грн, Сл, Он.), ^лвагаш'і (Грн); чи^тторн'а (ЛГ), чите^р'н'а (Вр, ВВ) ‘колії, вимиті водою вкінці зими’.

Назву ^лкол'і́йа вживають за аналогією до ^лкол'і́йа (кол'і́йа, ко^лл'і́йа, коли́йа, ко^ллийа) щодо заглиблення від коліс на дорозі (див. п. 5.1.15).

Номени са^н:иц'а (див. ще закарп. марамор. *санніця* ‘дорога для саней’ [Бв: 116; ССк: 326]), са^н:иц', ф. мн. – сан:иц'и (са^н:иц'и), крім первісного значення (див. п. 3.6), йменують ще заглиблення на дорозі. Із такою семантикою ареал продовжується в інших говорах української мови, пор. лемк. *саніця* ‘виїжджена дорога по снігу’ [Пирт.: 278; Турч.: 288], бойк. *сáнниця* ‘траса для саней’ [Он., 2:

203], гуц. *санніц'у* ‘в’їжджена саньми (слизька) дорога’ [П.,Г.: 171], укр. діал. *санніця* ‘санна’ [Жел.: 852], а також укр. літ. *сáнниця* т.с. [СУМ, 9: 54]; пор. ще пол. *sanica* ‘санна дорога’ [Br.: 481; Lin., 3: 194], рос. діал. *сáнница* ‘зимняя дорога; след саней’ [СРНГ, 36: 121] тощо. Уважаємо, що *са'н:иц'а*, *са'н:иц'*, ф. мн. – *сан:и'ц'и* (*са'н:иц'и*) вживають унаслідок перенесення значення за суміжністю: полоз, що пересувається по снігу (див. п. 3.6) → слід, який залишається внаслідок руху саней. Такий процес проходить і слово *санка*.

Лексема *ды'р'а*, виникла, ймовірно, внаслідок переосмислення укр. літ. *діра* ‘заглибина в чому-небудь’ [ВТССУМ: 305] < псл. **dĕra*, **dira* ‘дірка’ [ЕСУМ, 2: 92], пор. сер.поліс. *діра*, *дѣри* т.с. [1, с. 77].

Із *сл'ід* порівнюємо укр. літ. *слід* ‘заглибини, смуги і т.ін., що залишаються на якійсь поверхні чи в просторі від переміщення чогось’ [СУМ, 9: 355–357] < псл. **slĕdъ* ‘слід, колія’ [ЕСУМ, 5: 302]. Про *ваташ'и* див. п. 5.1.15.

Назва *чи'торн'а* (*чите'р'н'а*) вживана внаслідок перенесення значення за подібністю, первісно ‘жолоб, труба для відводу води’ – від угор. *csatorna* ‘водосточная труба’ [86, с. 637].

5.1.17. Місце, де закінчується дорога: *п'рива* (Чр), *п'ропас'т'* (Км), *дыбр'а* (Ст., ТР, ТПс, ТПл), *ту'п'ік* (Лт, Трн, Блв, ЧТ), *л'іс* (Стж, ВрБ, Пв), *поле* (ВрБ, Стж), *тра'ва* (Крс, Клн), *об'лух* (Крс, Клн), *хаиша* (Кн.), *хаиш'ч'і* (МБ, КПс), *р'і'ка* (Чр), *вода* (Бк), *поло'нина* (Лт), *зарва* (КсП), *рос'путиц'а* (ВВз, НД), *бездо'р'іж':а* (Кв.), *об'рив* (Пл), *ў'бизв'істи* (УГ.), *ко'нец' пу'ти* (Пв), *ко'ниц'ул'іц'і* (Грн), *беўза* (ВрБ), *кор'ч'іўл'а* (ВрБ).

Номени із цієї групи здебільшого вживають унаслідок вторинної номінації, оскільки мовці створюють нове значення слова, використовуючи вербальні асоціації на основі наявних у мові номінативних засобів.

Назва *п'рива* для позначення місця, де закінчується дорога, виникла на основі значення укр. літ. *п'рива* [ВТССУМ: 1142], пор. ще укр. діал. *п'рива* ‘глубокая пропасть’ [Марус.: 245], волин. *п'рива* ‘урвище’ [Дан.: 109]. Від *прор'вати* нульсуфіксальним способом.

Слово *п'ропас'т'* унаслідок вторинної номінації набуває нових семантичних особливостей, первісно номен утворений унаслідок усічення дієслівної основи *про'пасти*.

Номен *'дыбр'а* із близьким значенням є нормою укр. літ. мови, пор. *дэбрі* ‘зарослі густим непрохідним лісом, чагарником і т.ін. місця’ [СУМ, 2: 228], див. ще бойк. *debr'a* ‘miejsce trudno dostępne’ [AGB, 5: № 251], *дибр'я* ‘стрімкий бік гори, горба’ [СГЦБ: 123], гуц. *дэбры* (*дэбр'а*) ‘заросле лісом місце, де пасуть худобу’ [195, с. 292], волин. *дэбрі* ‘зарості лісу’ [Дан.: 43], укр. діал. *дебр*, *дэбра*, *дэбрі*, *дебри*, *дэбры* ‘глибокий овраг, зарослий лесом’ [Марус.: 225] < псл. **dъbrь* [ЕСУМ, 2: 20]. Відбувається розширення значення на основі асоціативних міркувань щодо місця, де закінчується дорога.

Найменування *ту'п'ик* утворене внаслідок семантичної деривації на основі значення укр. літ. *тупіік* ‘непроїждже, непрохідне місце; перешкода для проїзду, проходу’ [СУМ, 10: 321]. Первісно *ту'п'ик* – суфіксальне утворення від *ту'пий* (< псл. **topь* т.с.) [ЕСУМ, 5: 677]. Номен *тупик* розглядають синонімом до *вулиця* із підкресленням семи ‘вулиця, що не має наскрізного проходу’ [171, с. 321].

Назви *л'іс*, *'поле*, *тра'ва*, *об'лух*, *'хашча* (*хаш'ч'і*), *р'і'ка*, *'вода*, *поло'нина* виникли внаслідок вторинної номінації укр. літ. *ліс* [СУМ, 4: 522–523] (< псл. **lěszь* т.с. [ЕСУМ, 3: 265–266]), *пóле* [СУМ, 7: 61–62] (< псл. **polje* т.с. [ЕСУМ, 4: 486–487]), *трава́* [СУМ, 10: 218–219] (< псл. **trava* / **trěva* т.с. [ЕСУМ, 5: 613]), *обліг* ‘протягом кількох років не оране, не оброблюване поле’ [СУМ, 5: 526] (від *ле'жати* внаслідок усічення основи та префіксації, пор. волин. *облуг*, *обліг* ‘необроблене поле’ [Дан.: 88]), *хáці* ‘густий, непрохідний ліс, чагарник’ [ВТССУМ: 1557] (від пол. *chaszczе* ‘густий чагарник’ [ЕСУМ, 6: 161], волин. *хáці* ‘зарості лісу, кущів’ [Дан.: 139–140]), *ріка́* [СУМ, 8: 574–575] (< псл. **rěka* < **roika* т.с. [ЕСУМ, 5: 95]), *водá* [СУМ, 1: 716–717] (< псл. **voda* т.с. [ЕСУМ, 1: 414]), *полоніна* [СУМ, 7: 94] (від *'поле* суфіксальним способом), пор. бойк. *полонина́* ‘безліса ділянка верхнього поясу гір, яка використовується для пасовиська та сінокосу’ [СГЦБ : 368]).

Лексему *'зарва* (див. ще закарп. **zarva* ‘зсув (каміння, землі)’, ‘обрив, прірва’, ‘стрімкий схил’, ‘підмитий берег річки’ [ОКДА, 7: № 48], борж. *зарва* ‘прірва, яма’

[Лиз.: 273], верхов. *zárva* ‘обрыв, пропасть, крутой берег’ [Н.,Т.: 210]) вживають в ін. гов., пор. бойк. *zárva* ‘обвал, обрив’, ‘вимитий водою берег, що зсувається’ [СГЦБ: 164], гуц. *zárva* ‘зсув ґрунту, що утворюється після тривалих дощів; прірва’ [ГГ: 78; П.,Г.: 63], наддністр. *zárva* ‘крутий схил; провалля’ [Шило: 124], укр. діал. *zárva* ‘пропасть, бездна’ [Марус.: 228]; утворення від пол. *zarwa* ‘прорив’ [Lin., 6: 757–758] або від *zar/wati(c'a)* нульсуфіксальним способом.

Назва *рос'путиц'а* – префіксально-суфіксальне утворення від *пут'* (див. 5.1.1).

Номен *бездо'р'іж':а* виник унаслідок розширення значення укр. літ. *бездоріжжя* [СУМ, 1: 127]. Первісно це преф.-суф. утворення від *до'рога*.

Найменування *обрив* ‘місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу і т.ін.; круча’ [СУМ, 5: 564] є нормою укр. літ. мови. Це утворення від *обривати* шляхом усічення основи, пор. волин. *обрів* ‘крутий берег’ [Дан.: 88–89].

Адвербіатив *ў'бизв'істи* (від прийменниково-іменникової конструкції *ў+без+в'іс'т'*), йменує місце, про яке ніхто не знає.

Слово *беўза* у говорах укр. мови поширене з первісним значенням, пор. укр. діал. *бевза* ‘пропасть’, ‘отвесный склон горы’, ‘глубокая вода’ [Марус.: 215]. В обстеженій говірці носії вдаються до вербальних асоціацій, щоб йменувати місце, де закінчується дорога. Мовці використовують фразу *йти у беўзу* (ВрБ) зі значенням ‘йти у невідомому напрямку’. Дериват *кор'ч'іў'ла* – від *корч* зі збірним значенням.

5.1.18. Ділянка дороги, що веде вгору, підвищення дороги: *пуд'йом* (МБ, Грн, Пв), *пуд'йом* ¹*в:ер'х* (Пв), ¹*берег(х)* (ТР, ТПс, Пв, Глб, НС, Ср, Он.), *ў'берег(х)* (Сн, Бл, Ол., Длв, Крс, Клн), *ў'берега* (Квс, НР, ВР, Дн, Сл, Імст., Прб, Ол., Рк, Іза), *горб* (Грн, НД), *гор'бок* (Знц), *вир'х* (Ол.), ¹*вершок* (Ст.), ¹*в:ершка* (ВрБ), *го^ур'і* (Рсш), *д'гор'і* (Стж, ВрБ, КсП), *ід'гор'і* (Пл, Блв, ВБ), *у'гори* (Трн), *го^ур'і* ¹*берегом* (Нн, Кп, Ск), *гу'р'і* ¹*берегом* (Кн., ВрБ, Вл, Уж., МБ, КПс, ТПл), *гу'р'і* *бердом* (Сн), *го^ур'і* *г'руном* (Лт), *ўґрун* (Крч), *ґрун'* (Ут.), *го^ур'і* *до'рогôў* (Кв.), *го^ур'і* *пут'ôў* (Кн., Чр), *го^ур'і* *г'рац'кôў* (Чр), *ў'хашчу* (Шр), *го^ур'і* *гир'ад* (Пв), *го^ур'і* *дыбр'ом* (Стж), ¹*в'івоз* (ЧТ).

Номени, що ілюструють цю семему, характеризують шляхи сполучення за рельєфом. Просторові прислівники є засобом опису простору. «Орієнтир (лінія / центр), який розділяє об'єкт на дві частини – верхню і нижню, – є умовним (гора –

вершина і підніжжя)» [193, с. 71]. Такий поділ залежить і від розміщення мовця щодо описаного простору.

Із-поміж прислівників та прислівникових сполук визначаємо утворення, що описують простір *над* (див. п. 5.1.18) та *під* (див. п. 5.1.19) орієнтиром. На цьому прикладі можна простежити семантичні опозиції «верх» – «низ», що представлені широким рядом номенів.

Визначаємо іменники, що називають підвищення дороги: *пуд'йом*, *'берег(х)*, *горб*, *гор'бок*, *вир'х*, *'вершок*, *грун'* (див. ще закарп. **grUN'* 'гора, покрита лісом', 'вершина гори', 'схил гори' та ін. [ОКДА, 7: № 35]); всі вони є нормою укр. літ. мови, пор. *підйом* [ВТССУМ: 954] (від *n'id'ij'mati* шляхом усічення основи; пор. волин. *підйом* т.с. [1, с. 76]), *б'ерег* [ВТССУМ: 76] (< псл. **bergъ* т.с. [ЕСУМ, 1: 170]), *горб* [ВТССУМ: 253] (< псл. **g'rbъ* т.с. [ЕСУМ, 1: 563]), *гор'бок* (демінутив від *горб*), *верх* [ВТССУМ: 123] (< псл. **v'rxъ* т.с. [ЕСУМ, 1: 360–361]), *верш'ок* [ВТССУМ: 124] (від *верх* суфіксальним способом), *грун* [іб.: 264] (від рум. *grúiu* 'пагорб, вершина пагорба' [ЕСУМ, 1: 606]). Із подібною семантикою (над межею лексеми (див. ще закарп. *б'ерег* (*б'ерех*, *б'ере*, *берх*, *б'еріг*, *б'ериг*, *б'іриг*, *б'ірих*, *б'ірик*, *бир'ух*) 'невелике підвищення рельєфу' [Гриц.: 163–164]) поширені у гуцульському говорі, пор. гуц. *б'ерег* 'пасовище в горах' [195, с. 277], *ǵruñ* 'zarostlá hora' [200; цит. за: 170, с. 109], *грунь* 'гора, горбок, верх' [103, с. 33; цит. за: 170, с. 109], *грунь* (*грун'*, *грун'*) т.с. [195, с. 290], *грунь* (*грунь*) 'вершина гори' [ГГ: 55], 'пагорб' [СГГ: 417], 'невеликий пагорб' [Нег.: 58]. Слово *'в'івоз* поширене в ін. гов., пор. *вівіз* 'недлиное, но крутое возвышение на дороге' [Марус.: 220], *вівіз* т.с. [іб.: 222], проте волин. *вівіз* 'ділянка дороги, що має схил, узвіз' [1, с. 76]; утворене внаслідок усічення основи *ви'возити*. Зважаючи на значення у бойк. говірках (пор. бойк. *bereh* 'stok góru', 'urwisko, przepaść' [AGB, 5: № 248]), ми припускаємо можливість енантіосемії, оскільки у засвідчених нами говірках *'берег(х)* характеризує рух ввверх, а в сучасній літературній мові *б'ерег* вживається безвідносно до верха чи низу, основна семантична ознака – 'прилягати до водойми' [СУМ, 1: 158].

Прислівники *ў'берег(х)*, *ў'берега*, *'в:ершка*, *го'р'і*, *д'гор'і*, *ід'гор'і*, *у'гори*, *ўгрун* «зберігають тісний семантичний зв'язок із базовими словами – вершинами

семантичної групи» [194, с. 74], мотивовані номенами ¹берег, верх, го¹ра (укр. літ. *gorá* [ВТССУМ: 253] < псл. *gora т.с. [ЕСУМ, 1: 562–563]; є застиглою формою м.в. одн.), *грун*. Двокомпонентні адвербіативи складаються із прислівника з іменником у формі орудного відмінка однини (*го¹р'і ¹берегом, гу¹р'і ¹берегом, гу¹р'і ¹бердом* (марамор. *бер'дó* ‘гора’, *в бер'дáх* ‘у горах’ [40, с. 280] внаслідок метафоричного перенесення первісного значення ‘частина ткацького верстата’ за зовнішньою подібністю), *го¹р'і з¹руном, го¹р'і до¹рогôÿ, го¹р'і пу¹т'ôÿ, го¹р'і з¹рац'кôÿ, го¹р'і ¹дыбр'ом, пуд'йом ¹в:ер'х*), є прийменниково-іменниковою сполукою (ÿ ¹хаишчу).

5.1.19. Ділянка дороги, що йде вниз: *спуск* (МБ, Знц, Грн, Пв), *ÿниз* (Длв), *¹наÿспуск* (Ол.), *до¹л'і* (Сл), *до¹лÿ* (Квс, НР, ВР, Шр), *до¹лу* (Ск, Блв, ВБ), *до¹л'іÿ* (Рш, КсП, ЧТ), *до¹лу ¹берегом* (Пв, Глб, НС, Ср, Крч, УГ.), *ду¹лу* (Стж), *ду¹лу ¹берегом* (МБ, КПс, Чр, Бк, См., ТР, ТПс, Км), *до¹лÿ ¹берегом* (Імст., Дв), *дÿ¹лÿ ¹берегом* (Он.), *до¹лу ¹берега* (Іза), *до¹лу з¹вором* (Крс, Клн), *до¹лу гру¹н'ом* (Крч), *до¹лу з¹руном* (Лт), *до¹лу до¹рогôÿ* (Кв.), *до¹л'і пу¹т'ôÿ* (Кн.), *до¹лу пу¹т'ôÿ* (Чр), *до¹лу з¹рац'кôÿ* (Чр), *ÿп'рова* (Пл), *ÿп'ровал* (Вр, ВВ, Трн), *п'ровал* (ЧТ), *¹д:олин'і* (ВрБ), *ÿ¹долину* (Пв, Дн, Бл, Прб), *ÿдо¹лину* (Ол.), *до¹лу ¹гир'ад* (Пв), *ст¹ром'ін'* (Дл), *¹сувало* (ЛГ), *схил* (Грн).

Семема містить іменники *спуск, ст¹ром'ін', схил, ¹сувало* та прислівники місця (спрямування) *ÿниз, ¹наÿспуск, до¹л'і* (*до¹лÿ, до¹лу, ду¹лу*), *до¹л'іÿ, ÿп'рова, ÿп'ровал, п'ровал, ¹д:олин'і, ÿ¹долину, ÿдо¹лину*. Ці слова мотивовані назвами *низ* [ВТССУМ: 785] (< псл. *nizъ ‘униз’ [ЕСУМ, 4: 85–86]), *спуск* [ВТССУМ: 1379] (від *спус'кати* шляхом усічення основи), *д'іл* [ів.: 304] (< псл. *dolъ ‘низ, долина’ [ЕСУМ, 2: 89]), *до¹лина* [ВТССУМ: 315] (від *д'іл* суфіксальним способом, р.в. *¹долу*). Номен *ст¹ром'ін'* (див. ще гуц. *стрóмінь* ‘урвище, стрімкий берег’ [ГГ: 178; П.,Г.: 185]) – суфіксальне утворення від діал. *стромá* ‘круте урвище, провалля’ [СУМ, 9: 786] < псл. *st¹rmъ ‘крутий’ [ЕСУМ, 5: 437–438]); диференційною ознакою є ‘позначення різкого спуску’. Назва *схил* є літ. нормою [ВТССУМ: 1420], утворена внаслідок усічення дієслівної основи *схи¹л'ати*. Лексема *¹сувало* – віддієслівний суф. дериват.

У цій тематичній групі назв із метою чіткіше описати напрямок вниз функціонують двослівні конструкції *до¹лу ¹берегом, ду¹лу ¹берегом, до¹лÿ ¹берегом,*

доу'лу' ¹берегом, доу'лу ¹берега, доу'лу ¹вором, доу'лу ¹грун'ом, доу'лу ¹руном, доу'лу ¹до'рогôу, доу'л'і ¹пу'т'ôу, доу'лу ¹пу'т'ôу, доу'лу ¹рац'кôу, доу'лу ¹гир'ад, спуск в'долину.

5.1.20. Суголовок, вузька польова дорога, межа між кінцями нив у вигляді незасіяної смуги: *ме'жа* (більшість гов.), *ме'дж'а* (МБ), *мидж'а* (Чр).

Номен *ме'жа* є літературною нормою української мови, пор. *межа́* т.с. [СУМ, 4: 666–667] < псл. *medjā ‘середина, границя’ [ЕСУМ 3: 430–431]; пор. перехід *dj у *ме'дж'а*, *мидж'а*.

5.2. Назви комунікації вантажів

5.2.1. Назви для довгої жердини, якою за допомогою мотузки притискають зверху снопи, солому або сіно на возі: *пауз*, *паўз*, *павуз*, *паўза*, *паўзина*, *пузина*, *ру'дина*, *ру'динка*, *чак'луў* (*чак'л'іў*, *чак'лоў*, *чак'лу*), *попр'иж(ш)*, *ру'б'іл'*; див. к. № 27 (Додаток Б).

Назви *пауз* (*паўз*, *павуз*), *паўза* (див. ще закарп. ужан. *паву'оз* т.с. [КСУ: 41], борж., верхов. *пау́з*, *павз*, *па́вуз* т.с. [ДЛАЗ: № 214; АУМ, 2; № 302]) поширені й в інших гов. укр. мови, пор. лемк. *пауз* т.с. [ВхГЛ: 447], *павуз* т.с. [105, с. 217], *па́вус*, *паву́с*, *па́ус* т.с. [Ган.: № 122], *па́вуз* т.с. [Пирт.: 224; Турч.: 226], *па́уз* т.с. [Дуда: 295–296], бойк. *рав'ус*, *р'авус*, *рац'ус*, *рав'ус*, *р'авус*, *рацс* (-z', -z) т.с. [AGB, 1: № 51], *па́вуз*, *па́вус*, *паву́с*, *паву́з*, *паўу́с*, *па́уз*, *паўз*, *паўс* т.с. [Он., 2: 33], *павз* т.с. [СГЦБ: 328], наддністр. *паву́з* т.с. [Шило: 191], буков. *па́вус* т.с. [СБГ: 375], у пам'ятках ХІХ ст. [Жел.: 595], а також у гов. окол. Любліна *rawqz*, *rawęz* т.с. [SGL, 2: 125]. На думку Й. Дзензелівського, корінь уз- < qz- < *ong-. У *павуз* в- протетичне, *паўз* – від *пауз* у позиції після голосного звука (ў < y) [ДЛАЗ: № 214]. Це запозичення від західнослов'янських мов, зокрема словац. *равуз*, *равуза*, пол. *rawqz*, чес. *равуза* < псл. *pa-qzъ [ЕСУМ, 4: 249; MES: 439]. Слово *паўза* – від *павуз* флективним способом. Назва *павуз* входить до складу компаративної фрази *ви'сокий, йак павуз* (Лбн) ‘про людину високого зросту’.

Номени *паўзина*, *пузина* (див. ще закарп. *павзина* [Чоп.: 245], ‘грубий друк’ [ВхЗак.: 243], борж., марамор. *па́взина*, *пу́зина* т.с. [ДЛАЗ: № 214; АУМ, 2: № 302;

ССк: 302; Лиз.: 304]) поширені ще у бойк. *навзіна* т.с. [СГЦБ: 328], гуц. гов. *пузіна* т.с. [Ж.,П.: 124]. *Паўзіна*, *пузіна* – суфіксальні утворення від *паўза*.

Назва *рудина* (див. ще закарп. *рудина* ‘дишель’ [Чоп.: 352; ВхЗак.: 256], *рудіна* ‘жердь’ [Тексти: 383], борж. *рудіна* в аналізованому знач., ‘тичка’, ‘довгий негрубий дрючок’, ‘ворина’ [ДЛАЗ: № 214; АУМ, 2: № 302]) – суфіксальне утворення від *руд* (див. п. 2.3.5) за зовнішньою подібністю; див. ще п. 5.2.23. *Рудинка* (див. ще закарп. *рудінка* т.с. [ВхЗак.: 256]) – демінутив від *рудина*; див. ще п. 5.2.23. Номен *чаклуу* (*чакл'іу*, *чаклоу*, *чаклу*) (див. також закарп. ужан. *ч'аклу(в)*) т.с. [ДЛАЗ: № 214; АУМ, 2: № 302]) похідний від угор. *csáklya* т.с. [86, с. 635].

Слово *попруж(ш)* утворене суфіксальним способом від *попруг'ати* < псл. **pręgi* ‘прягти’ [ЕСУМ, 4: 618–619].

Назву *руб'іл'* вживають в інших діалектах укр. мови, зокрема *рубел'* т.с. [АУМ, 2: № 302; 3, ч. 4: с. 106; Гр., 4: 84], бойк. *руб'ел'* т.с. [АГВ, 1: № 51], *рубіль*, *рубі'ел'*, *рубел'*, *рубел* т.с. [Он., 2: 195], гуц. *рубел'* (*рубіл'*) т.с. [ДЛАЗ: № 214]), наддністр. *рубель* т.с. [Шило: 231], поліс. *рубел'* [Масл.: 186; Ник.: 137; Арк., 2: 130; Арк.¹: 485], сх.поліс. *руб(')ел'* т.с. [95, с. 121], слобож. *рубел'* т.с. [146, с. 123], а також у гов. окол. Любліна *rubel* т.с. [SGL, 2: 125], східної Польщі *rubel* т.с. [199, с. 281–284]; укр. літ. *рубель* т.с. [СУМ, 8: 892], у пам'ятках ХІХ ст. т.с. [Б.-Н.: 317; Жел.: 841]. *Руб'іл'* – суфіксальне утворення від *руб* < псл. **rōbъ* ‘руб, край предмета (відрубане)’ [ЕСУМ, 5: 130–131], *рубати* < псл. **rōbati*, **rōbiti* [Rud., 2: 953] із первісним значенням ‘відрубаний шматок дерева’ [199, с. 281].

5.2.2. Міцний довгий мотузок, яким ув'язують рубель на возі при перевезенні снопів, соломи або сіна: *навуз'нак* (ВрБ, Вл), *паўз'аник* (Імст.), *паўз'аник* (Ол.), *мотуз(с)* (усі обстеж. гов.), *вйа'зіл'* (Бк), *фре^м'б'іа* (ТР, ТПс, ТПл), *ш'парга* (Пв), *ш'парга* (ЛГ).

Назви *навуз'нак*, *паўз'аник* (*паўз'аник*) (пор. закарп. ужан. *навузінік* ‘мотузок на пауз, паузник’ [КСУ: 41]) – суфіксальні деривати від *навуз*, *паўза*, див. також лемк. *паузник* т.с. [ВхГЛ: 447]. Номен *мотуз(с)* – багатозначний діалектизм, активне вживання якого пов'язане з поліфункціональністю цього предмета. Про *мотуз(с)* див. п. 4.2.10.

Слово *вйа/з'іл'* – від *вйа/зати* за допомогою суфікса *-іл'*. Назва *фре^м/б'їа* (див. ще закарп. верхов. *fręmbij* ‘пояс, шнурок для підперезування’ [Н.,Т.: 82]) поширена ще у бойк. гов. (*фрембія* ‘один з двох поясків’ [Он., 2: 333]), пор. також словац. *frumbia* ‘шнурок для оздоби’, пол. *frombije, frąbie* ‘шнурок у торбі’; існує припущення про запозичення від рум. *frîmbie, frînghie, frenghie* ‘мотузка, віршовка’ < лат. *fimbria* ‘торочки’, ймовірно, – від *fibra* ‘волокнина, фібра’ [ЕСУМ, 6: 130]. Вважаємо, що у говірці *фре^м/б'їа* вживають під впливом словацької мови внаслідок розширення значення.

Номен *ш/парга* (*ш/парга*) (пор. ще закарп. марамор. *шпáрга* ‘віршовка, міцна мотузка’ [ССк: 423]) – гунгаризм, від угор. діал. *spárga* т.с. [86, с. 639].

5.2.3. Ланцюги та ремені, якими ув'язують рубель на возі при перевезенні снопів, соломи або сіна: *ланц* (усі обстеж. гов.), *лан'цок* (ужан. гов.), *ланц'ки* (Ст.), *шпа/н'іфе^р* (Шр), *повороз(с)* (Лг).

Про походження *ланц* див. п. 2.3.19. Лексема *лан'цок* – від *ланц* за допомогою демінутивного суфікса *-ок*. Номен *шпа/н'іфе^р* – від угор. *Spanifer* т.с.

Із *повороз(с)* порівнюємо укр. літ. *пóвороз* ‘мотузка, тонка віршовка’ [СУМ, 6: 691], марамор. *поворóз* ‘мотуз; воловід’ [40, с. 306]; це префіксальне утворення від псл. **vorzъ, *vorza* ‘мотуз, віршовка’ [ЕСУМ, 1: 427].

5.2.4. Притискати зверху снопи, солону або сіно на возі: *наўзити* (Лт, Щр, Кт, Вр, ВВ, Пл), *наўзати* (Бл, Дв, Он., Рк), *па'взити* (Стж, ВрБ, Ст., МБ, КПс, Чр), *пузити* (Нн, Кп), *пузинати* (Іза, Кп, Ск, Рсш), *пузи/нати* (Кв.), *чаклу'вати* (Ср, Пц, ВВз), *рубл'у'вати* (КсП), *за'пузинувати* (ВБ), *запа'взити* (Стж, Уж., Бк, См.), *запаву'зити* (ВрБ), *при'даўл'овати* (Пв), *заў'йизувати* (ЧТ), *запово'розити* (КПс).

Частина аналізованих номенів утворені суфіксальним способом від назв знаряддя дії: *наўзити, наўзати, па'взити* (див. ще закарп. *навзати* [Чоп.: 245]) – від *наўз* (*навуз*), *наўза, наўзина*; *пузити* – від *пузина, пузинати* (див. ще закарп. марамор. *пу́зинати* т.с. [ССк: 302]), *пузи/нати* – від *пузина*; *чаклу'вати* (див. ще закарп. ужан. *чакловáті* ‘спевнювати бокові дошки на возі’ [КСУ: 56]) – від *чак'луў* (*чак'л'іў, чак'лоў, чак'лу*); *рубл'у'вати* – від *ру'б'іл'*.

Назва *запузинувати* (пор. закарп. марамор. *запузинувати* т.с. [ССк: 108]) утворена преф.-суф. способом від *пузина* з тим самим словотвірним значенням, *запузити* (див. ще закарп. ужан. *запузити* ‘упевнити сіно на возі павузом і мотузом’ [КСУ: 28]) – від *пузити* префіксальним способом. Ареал номенів *пузити*, *пузити*, *запузити* (*запузити*) поширюється і в інших говорах української мови, зокрема пор. лемк. *пузити*, *запузити* т.с. [Турч.: 226, 108], бойк. *пузити*, *пузити* т.с., *запузити* т.с. [Он., 2: 33; 1: 278], наддністр. *пузити* т.с. [Шило: 191] та ін.

Номени *придаїти*, *заїти* – від *дати* та *вїзати* преф.-суф. способом. *Заповрозити* – преф.-суф. утворення від *повроз* у п. 5.2.3.

5.2.5. Дерев’яний валок для стягування, скручування ланцюга або дроту навколо навантаженого на віз дерева: *пупрутина*, *пупрутина*, *запрут*, *запрута* (*запрута*), *пузина*, *пупруга*, *чепука* (*чапука*, *чафоука*), *чекетловина* (*чакетловина*, *чатловина*), *вагоу*, *чаклуу* (*чакліу*, *чаклоу*), *караф’їчюка*; див. к. № 28 (Додаток Б).

Назва *пупрутина* (*пупрутина*) має значення знаряддя за дією дієслова *пупрутити*, *пупрутити* (див. п. 5.2.6). Це суфіксальні похідні.

Номени *запрут*, *запрута* (*запрута*) поширені ще і в бойк. *запрута*, *запрута* т.с. [Он., 1: 283], *запрута* т.с. [СГЦБ: 163], гуц. *запрута* т.с. [ГГ: 78; Нег.: 76; СУГКР: 45], наддністр. *запрута* ‘дерев’яний прут із загнутим кінцем для закручування ланцюга’ [Шило: 124], буков. *запрута* ‘жердина, дрючок, що використовується для стягування зв’язаної на возі поклажі’ [СБГ: 140], поліс. гов. *запрута* т.с. [Ник.: 136], а також у пам. ХІХ ст. *запрута* т.с. [Жел.: 266]. *Запрут* – префіксальне утворення від *прут*, назва *запрута* (*запрута*) утворена флективним способом від *запрут*. Номен *пузина* – суф. утворення від *пуз* (див. п. 5.2.1).

Слово *пупруга* (див. ще закарп. *пупруга* ‘одна з поперечних колод, якими з’єднують поздовжні колоди в плоті сплавного лісу’ [ВхЗак.: 249], марамор. *пупруга* т.с. [ССк: 261]) вживають і в ін. укр. говорах, пор. бойк. *пупруга* ‘поперечна колода, якою скріплюють плоті’ [Он., 2: 115], гуц. *пупруга* ‘довга жердина’ [ГГ: 154–155]; укр. літ. *пупруга* ‘довга вузька смуга чого-небудь’ [СУМ, 7: 237]. Назва утворена від

пруг ‘смуга, край’ < псл. *progъ т.с. [ЕСУМ, 4: 615–616] префіксально-флексивним способом.

Назви *че^uпоўка* (*ча^uпоўка*) (див. ще закарп. борж. *ч'ап'овка* ‘дрючок, яким скрючують ланцюг на ящику воза’ [Лиз.: 326], марамор. *чап'овка* т.с. [ССк: 413]), *ча^uфоўка* – від угор. *csaróufa* й українського форманта *-оўка*, утвореного на власному мовному ґрунті [86, с. 635; 54, с. 58].

Слова *чекет^uловина* (*чакат^uловина*) (закарп. марамор. *чакатл'овина* ‘жердина’ [ССк: 412]), *чат^uловина* – суфіксальні утворення від діал. *ч'акля* ‘багор’ [ССк: 412] < угор. *csáklya* т.с. [86, с. 635]. Номен *ва^uгоў* – від *ва^uга* за допомогою суфікса *-оў*.

Найменування *чак^uлуў* (*чак^uл'іў*, *чак^uлоў*) виникли внаслідок розширення значення ‘довга жердина, якою за допомогою мотузки притискають зверху снопи, солону або сіно на возі’ (див. п. 5.2.1).

Слово *караф^u'і'ч'оўка* – ймовірно, суфіксальне утворення від угор. *karfa* ‘ручка’, ‘перила’ [ВРС: 349, 350] за диференційною ознакою ‘довгий дерев'яний предмет’. Гадаємо, що формант *-оўка* виник на власному мовному ґрунті.

5.2.6. Прив'язувати, скручувати ланцюгом навантажене на віз дерево, пісок: *поп^uрутити* (ВрБ, Трн), *пап^uрутити* (Стж, Кн., Ст., МБ, Чр, Бк), *поп^uружити* (Кл), *пап^uружити* (Бл), *попру^uгати* (Бл), *зап^uрутити* (Рсш), *запру^uтити* (ВБ, КсП, Кв.), *запоп^uрутити* (СТж, Вч, СП), *запап^uрутити* (Ст.), *чапоў^uкати* (ВВз, Стр., Рс, НД, Бр), *чафоў^uкати* (Сл), *че^uпоў^uкати* (Пв), *чакатло^uвати* (Нн, Крс, Клн), *чекетло^uвати* (Рк, Ск), *чатло^uвати* (Блв, Влх).

Назва *поп^uрутити* (*пап^uрутити*) утворена префіксально-суфіксальним способом від *прут* < псл. *prōtъ ‘гілка, пагін’ [ЕСУМ, 4: 617]); *запоп^uрутити* (*запап^uрутити*) – префіксальне утворення від *поп^uрутити* (*пап^uрутити*); *поп^uружити* (*пап^uружити*), *попру^uгати* – від *поп^uруга* (чергування [z] // [ж]) за допомогою суфіксального способу; *зап^uрутити* (*запру^uтити*) – суфіксальний дериват від *запрут*; *чапоў^uкати* (*чафоў^uкати*, *че^uпоў^uкати*) – похідне від *ча^uпоўка* (*ча^uфоўка*, *че^uпоўка*) за допомогою суфіксального способу; *чакатло^uвати* (*чекетло^uвати*), *чатло^uвати* мотивовані *чакат^uловина* (*чекет^uловина*), *чат^uловина*. Ці номени вживають і в інших укр. говорах, пор. лемк. *запрутіти* т.с. [Пирт.: 104],

бойк. *попру́тити* т.с. [Он., 2: 115], гуц. *запру́тити* ‘тугіше закріпити’ [ГГ: 78], *пру́тити* ‘туго в’язати дрова на санях або возі за допомогою *запру́ти*’ [Нег.: 147].

5.2.7. Кільце з ланцюгами, яке чіпляється до основи воза для закріплення перевезеного дерева: *фарди/тон'а* (ТПс), *фурды/тон'а* (ТР, ТПл).

Назва *фарди/тон'а* (*фурды/тон'а*), ймовірно, споріднена з угор. *fordítani* ‘повертатися навколо осі’ [ВРС: 249–250].

5.2.8. Мішок: *м'іх* (усі обстеж. гов.), *м'ішок* (більшість обстеж. гов.), *м'лиўча* (ВрБ, Пл, Трн), *п'ілка* (ЧТ).

Номен *м'іх* (див. ще закарп. ужан., борж. *м'іх* т.с. [Тексти: 41, 57; Лиз.: 289], верхов. *т'іх* т.с. [Н.,Т.: 122], марамор. *міх* т.с. [ССк: 174]) поширений в ін. гов. укр. мови, пор. бойк. *міх* ‘мішок’ [Он., 1: 445], лемк. т.с. [Дуда: 198], наддністр. ‘великий мішок’ [Шило: 175], укр. діал. *міх* т.с. [Гр., 2: 434]. Укр. *михъ* т.с. фіксується писемністю з XVI ст. [Тимч.¹, 1: 429] і далі [XIX, Б.-Н.: 225; Жел.: 444]; є літ. нормою укр. мови, пор. *міх* т.с. [СУМ–20, 8: 820–821]. Найменування *м'іх* < псл. **тѣхъ* т.с. [ЕСУМ, 3: 487; Rud., 2: 824]. Назва *м'ішок* поширена і в ін. укр. гов. *мішо́к* т.с. [Гр., 2: 435] та є укр. літ. нормою, пор. *мішо́к* т.с. [СУМ–20, 8: 828–829], *мишо́къ* т.с. [Б.-Н.: 225]. *М'ішок* – демінутив від *м'іх*.

Слово *м'іх* утворює компаративні фраземи *на/дутьий, йак м'іх* (МБ) ‘про людину, яка образилася’, *йіс'т', г'і до м'іха* (МБ) ‘про людину, яка багато їсть’, *дыхат', йак с'тарый м'іх* (Мрч), *йак ко'вал'с'кий м'іх* (МБ, Уж.), *г'і ци'ганс'кий м'іх* (Вл, Лт), *йак ци'ганс'кий м'іх* (Сн, Стж) ‘важко дихати’ (коли людина хворіє, має проблеми з легенями), *та'кий, йак м'іхом при'битий* (ВБр) ‘дурень’, *м'іхом у'дарений* (Ск) [ССк: 174].

Найменування *м'лиўча* (див. ще закарп. марамор. *мли́во* ‘міх із зерном або із борошном’ [Бв: 88]) зі значенням міри вживають у бойк. говірках, пор. *мли́вча* ‘пів мішка сипких тіл’ [Он., 1: 447] (проте бойк. *мли́во, мли́в'я* ‘невеликий міх для городини’ [СГЦБ: 280]), також наддністр. *мли́во* ‘зерно, призначене на помел’ [Шило: 175], сер.наддніпр. ‘зерно, приготовленне для помола’, поділ. ‘мука вообщє’, сх.поліс. ‘молотьє’ [Гр., 2: 435]; див. ще *мливо* ‘постройка, устройство мельницы, мельничные приборы’ [XVIII, Тимч.¹, 1: 430], ‘молотьє; м'ірка муки,

установленна на помоль та ін.' [Б.-Н.: 226], 'меливо' [Жел.: 445]. Це суфіксальне утворення від укр. літ. *мливо* 'перемелювання зерна на борошно; помел' [СУМ, 4: 764], утвореного від псл. **melti* 'молоти' [ЕСУМ, 3: 489]. Вбачаємо й розвиток семантики: матеріал для перемелювання, його міра → назва виду мішка, призначеного для комунікації вантажу.

Номен */n'ílka* у говірках первісно йменує частину тканини, пор. лемк. *пілка* 'оздоблена тканина розмірів 50 × 200 см для перенесення дітей упереді' [105, с. 214], гуц. *пілка* 'половина (четверта частина) спідниці; різнобарвна тканина' [П.,Г.: 139], 'пола (про спідницю)' [Шк.: 116], а ще укр. діал. 'полотнище' [Гр., 3: 186]. Відбувається подвійне пересення значення за суміжністю: назва поли спідниці → тканина, тканина → мішок, що виготовлено з цієї тканини (або ж полотнище (на основі диференційної ознаки 'засіб для перенесення вантажу') → мішок).

5.2.9. Великий мішок: *бала* (Стр., Сл, Бл, Імст., Прб), *ран'тух* (Лт), *ран'шак* (Кн., ВрБ, КПс), *п'уш'вак* (Пв, Гн, Сс), *п'иш'вак* (ВрБ, Стр., Рс), *пуш'ва* (Пв), *де'рни'чанка* (ВрБ), *коша'ник* (НД), *кляча'ний м'іх* (НД, Квс, НР), *кляча'ник* (НД), *пр'а'диўний м'іх* (Нн, Длв, Крч, Уг.), *ку'бин'с'кий м'іх* (НД, Ол., Шр, Пдв, Блв, ВБ), *ку'бин'с'кий м'іх* (Трн, Крс, Клн), *ку'бан'с'кий м'іх* (Нн, Длв, Крч, Уг.), *ку'б'ін'с'кий м'іх* (Іза, Рсш, КсП, ЧТ, Кв., Лг), *паму'товий м'іх* (Ол.), *м'лин'ик* (Уг.), *т'каний м'іх* (Чр, Знц, Длв, Крс), *домот'каний м'іх* (Стж), *полот'н'аний м'іх* (КсП), *полот'н'аний м'іх* (Дл), *полотн'а'ник* (Кн.), *муч'ний м'іх* (ВВз), *м'і'шище* (Трн), *м'і'шиско* (Стж), *ки'тайс'кий м'іх* (Сл), *соломо'жак* (Лг), *си'тец* (Лг).

Назва *бала* (див. ще закарп. *бáла* 'великий мішок' [Гриц.: 101]) – від угор. *bála* 'тюк' [ВРС: 62]. Номени *ран'тух*, *ран'шак* виникли внаслідок розширення значення 'мішок, за допомогою якого годують коня у дорозі', пор. наддністр. *рантух* 'торба, у якій дорогою коням дають сіно' [Шило: 224], сх.степ. *рептух* 'начеплена поворозкою на шию запряженому коневі торба, з якої він їсть обрік' [Цит. за: 108, с. 88], нижн.наддніпр. *рептух*, *реп'тух* 'торба годувати коней' [АУМ, 3, ч. 4: 116], укр. розм. *рептух* 'широкий, але неглибокий мішок з кормом для коней, який прив'язують до оглобель', 'вид плетеного з вірьовок мішка для сіна' [СУМ, 8:

512]. Запозичено від нім. *Refftuch* ‘мішок, в якому дають коням корм’ [90, с. 33] чи *Krippentuch* (*Krippe* ‘ясла, корито’, *Tuch* ‘сукно, ляне полотно’) [108, с. 88].

Найменування *п’уш’вак* (*п’иш’вак*, *пуш’ва*) утворене, ймовірно, від дієслова *по’шити* за допомогою суфіксального способу. Слово *де’рни’чанка* мотивоване атрибутивом *де’рни’чаний* – від *’дерник*, укр. літ. *дерніна* ‘т.с., що *д’ерен*’ [СУМ, 2: 253], *д’ерен* ‘поверхневий шар ґрунту, вкритий травою і трав’янистими рослинами, густо пронизаний їх коренями’ [іб.: 247]), характеризує тип мішка за призначенням.

Назва *коша’ник* – суфіксальне утворення від *к’иш*, р.в. *ко’ша* (у млин).

Номен *клоча’ник* (див. ще закарп. марамор. *клочанік* ‘міх з полотна, зітканого з клочаних ниток’ [ССк: 145]) – універб, пор. означення *клоччяній* ‘зроблений із клоччя’ [СУМ, 4: 190]. Так само універб *полотн’аник* від *полот’н’аний м’іх*.

У складених назвах *клоча’ний м’іх*, *пр’а’диўний м’іх*, *ку’бин’с’кий м’іх* (*ку’бин’с’кый м’іх*, *ку’бан’с’кий м’іх*, *ку’б’ін’с’кий м’іх*), *паму’товий м’іх*, *т’каний м’іх*, *домот’каний м’іх*, *полот’н’аний м’іх* (*полот’н’иний м’іх*), *муч’ний м’іх*, *ки’тайс’кий м’іх* атрибутиви-ідентифікатори мотивовані назвами за чотирма визначальними ознаками: метод виготовлення (*пр’а’диўний*, *т’каний*, *домот’каний*), матеріал (*клоча’ний*, закарп. марамор. *паму’товий* ‘бавовняний’ [ССк: 217], *полот’н’аний* (*полот’н’иний*)), призначення (*муч’ний*), країна, звідки возили мішки схожої будови (*ку’бин’с’кий* (*ку’бин’с’кый*, *ку’бан’с’кий*, *ку’б’ін’с’кий*), *ки’тайс’кий*, зокрема і внаслідок вторинної номінації); пор. бойк. *кубінський міх* ‘великий міх з кропив’яного полотна’ [СГЦБ: 244].

Універб *м’лин:ик* поширений ще у гуц. говорі, пор. *млиннік* ‘мішок для млива’ [П.,Г.: 103]. Найменування *м’і’шишче*, *м’і’шиско* – від *м’іх* за допомогою суфіксального способу.

Назву *соломо’жак* у закарпатських говірках первісно вживають зі значенням ‘солом’яний матрац’, пор. закарп. *солможак*, *солмôжак*, *солмажак*, *салможак*, *салмажак*, *сорможак* т.с. [51, с. 51], марамор. *солможак* т.с., ‘сінник’ [40, с. 312]; від угор. *szalmaszák* т.с. [ССк: 337] внаслідок розширення значення: солом’яний матрац → засіб для перенесення сіна, соломи.

Лексему *сiтeц* використовують унаслідок перенесення значення за суміжністю: назва тканини *сiтeць* [СУМ, 9: 206] → виріб із цієї тканини.

5.2.10. Невеликий мішок: *жа'лиўник* (Лт), *же''лиўник* (ВрБ), *жалиў'л'аник* (Стж, Кн., Клчн, Рс, Нн), *жалиўл'а'ник* (ВВз, НД, Крч), *же''лиўл'а'ник* (Чр, Дв, Рк), *же''лиўл'аний м'іх* (ВрБ), *же''лиўл'аний м'іх* (Сл, Бл, Длв, УГ.), *жа'лиўл'аний м'іх* (Трн, Ск, УГ.), *жалиў'л'аний м'іх* (Чр, СП, Сн, Дн, Сл, Іза, Крч, Крс, Клн), *желеўл'а'ний м'іх* (НД, Грн), *же''ре''б'л'аний м'іх* (Шр), *же''ре''ў'л'аний м'іх* (Блв), *кро'пиўл'аник* (Кв.), *кропиў'їаний м'іх* (Рсш), *кропиў'л'аний м'іх* (ВБ), *тала'бук* (МБ), *м'іш'чух* (Ст.), *м'іш'чук* (Вл, Дл), *м'іш'ч'а* (КПс, МБ, Чр, Пв), *м'іш'ч'атко* (КПс, МБ), *жач'к'іў* (Грн), *'мейнзур* (ЧТ), *йе''дини'чаний м'іх* (ВрБ).

Назви *жа'лиўник* (див. ще закарп. *жалі́вник* т.с. [ВхЗак.: 217]), *же''лиўник* – універби від *жа'лиўний*, *же''лиўний м'іх* (від закарп. *жа'лива*, *же''лива* ‘кропива’), такі мішки виготовлені із кропив'яного полотна, пор. ще в бойк. гов. *жалів'яник* т.с. [Он., 1: 248], *жалів'яник* т.с. [СГЦБ: 140].

Атрибутив *же''лиўл'аний* та його фонетичні варіанти *жа'лиўл'аний* (див. ще т.с. у [ССк: 83]), *же''лиўл'аний*, *жалиў'л'аний*, *желеўл'а'ний*, *же''ре''б'л'аний*, *же''ре''ў'л'аний* у складених назвах утворені від *жа'лива* (*же''лива*). Дериват *жалиў'л'аник* (*жалиўл'а'ник*, *же''лиўл'а'ник*) – від *жалиў'л'аний* (*же''лиўл'аний*) м'іх внаслідок універбації. За аналогією до цих назв утворені атрибутив *кропиў'їаний*, його фонетичний варіант *кропиў'л'аний* (від *кро'пива*) та універб *кро'пиўл'аник* (від *кропиў'л'аний м'іх*), пор. подібне утворення лемк. *копрі́вняк* т.с. [Пирт.: 145].

Назва *м'іш'чух* (див. ще закарп. ужан. *міщ'ух* ‘мішок, кульок (паперовий)’ [КСУ: 38]) та її фонетичний варіант *м'іш'чук* (див. ще закарп. марамор. *міщ'ук* ‘мішок’ [ССк: 174]) поширені в ін. укр. говорах, зокрема бойк. *міщ'ук* т.с. [СГЦБ: 280], гуц. ‘малий мішок’ [Ж.,П.: 92], ‘мішок’ [П.,Г.: 103], а також укр. діал. *міщ'ук* т.с. [Жел.: 445]. Це суфіксальні утворення від *м'іш'ча*.

Слово *м'іш'ча* вживають також в ін. гов., пор. бойк. *миš'е* ‘торба’ [АГВ, 3: № 154], *міщ'а* ‘мішечок’ [Он., 1: 446; СГЦБ: 280], наддністр. *мищ'е* ‘мішечок’ [Шило: 174], зах.поліс. *міщ'а* т.с. [Арк., 1: 315], укр. діал. *міщ'а* т.с. [Гр., 2: 435; Жел.: 445].

М'иш'ча – від *м'ишок* (див. п. 5.2.8). Із *м'иш'чатко* порівнюємо зах.поліс. *мищ'атко* т.с. [Арк., 1: 314], назва утворена за допомогою демінутивного суфікса від *м'иш'ча*.

Лексема *жач'к'іу* (див. ще закарп. *жачк'ів*, *жачку'(в)*, *жачку'(в)* ‘калитка на тютюн’ [51, с. 48], марамор. *жачку'в* ‘кисет (для тютюну)’ [ССк: 83]) – від угор. *zacskó* ‘мішечок’ [ВРС: 804].

Назва *м'ейнзур* запозичена, ймовірно, через нім. *Mensúr* ‘вимірювання’ від лат. *mensūra* ‘міра, вимірювання’ [ЕСУМ, 3: 436]; простежуємо й перенесення значення за суміжністю: міра, вміст → засіб для перенесення вантажу.

Атрибутив у найменуванні *йе^uдини'чаний м'іх* – від *йе^uди'ниц'а*, мотивований способом виготовлення на ткацькому верстаті (*мо'тали на йе^uди'ниц'у*).

5.2.11. Клунок, наполовину наповнений мішок: *клу'мак* (Крс, Клн), *ламанка* (Крч, Уг.), *у'гузок* (Пшк, Он.), *у'гузка* (Ол., Шр), *ка'н'істра* (Чр).

Слово *клу'мак* із таким самим значенням вживають ще у бойк. та гуц. гов., пор. бойк. *тлум'ак* ‘клунок, який наповнений наполовину’ [СГЦБ: 462], гуц. *клу'мак* (*клима'к*, *тлум'ак*) т.с. [ГГ: 96]. Вірогідно, номен польського походження, від пол. *łutok* ‘клунок’, пор. укр. діал. *тлум'ак* ‘вузол, чемодан’ [ЕСУМ, 5: 584].

Назва *ламанка* – суфіксальний дериват від *ла'мати*. В окремих говірках (зокрема марамороських) ще має значення сумки видовженої форми, яку одягають через плече для збору відламаних качанів кукурудзи. Номени *у'гузок*, *у'гузка* – префіксально-суфіксальні утворення від діал. *гуз(а)* [ЕСУМ, 1: 614].

Лексема *ка'н'істра* запозичена від нім. *Kanister* (первісно, від лат. *kanistrum* ‘кошик’, гр. *κάνιστρον* ‘кошик з очерету, комишу’) [ЕСУМ, 2: 364], відбувається часткова зміна семантики.

5.2.12. Ящик великого розміру, виготовлений з дерева: *й'аишчик* (більшість обстеж. гов.), *лада* (усі обстеж. гов.), *сус'ік* (МБ, Бк, ЧТ), *ск'рин'и* (ЧТ, Лг).

Слово *й'аишчик* вживають і в ін. укр. гов., зокрема зах.поліс. *ящик* т.с. [Арк.¹: 646] та є літ. нормою, пор. *ящик* т.с. [СУМ, 11: 661–662]. Вірогідно, це суфіксальне утворення від ст. *яскъ*, *аскъ* ‘кошик’ – запозичення від скандинавських мов; пор. ст. шв. *asker*, д.ісл. *askr* ‘дерев'яна посудина (з ясена)’, що походять від д.сканд. *askr* ‘ясен’ [Вг.: 201; ЕСУМ, 6: 565–566; Фасм., 4: 573].

Номен ¹лада (див. ще закарп. лада ‘ящик, комод’ [Чоп.: 166], ла́да ‘скриня’ [Тексти: 380], борж. лада ‘ящик, в якому знаходиться борошно’ [Лиз.: 285], марамор. ла́да ‘скриня-лавиця’ [ССк: 158], зокрема і на території Румунії ла́да ‘скриня (і воза)’ [40, с. 297]) поширений і в інших говорах, пор. лемк. ўада ‘плоска скриня’ [ВхГЛ: 431], лада ‘скриня, сундук’ [197, с. 316], ля́да ‘прилавок у магазині’ [Пирт.: 163], бойк. ляда ‘дрючки до погрузки грубого дерева на віз’ [Он., 1: 424], гуц. ля́да ‘скриня (для одягу)’ [ГГ: 117], ла́да т.с. [Ж.,П.: 83; П.,Г.: 91], буков. ла́да ‘скриня, глиб’ [СБГ: 249], степ. ла́да ‘скриня’ [Моск.: 47]. Ареал назви поширюється і в інших слов’янських мовах, пор. біл. ла́да ‘пристрій для перенесення важких речей’, пол. *lada* ‘прилавок (спец. ящик)’, чес. *lada* ‘скриня’, словац. *láda* т.с., словен. *lada* ‘скриня’, а також угор. *láda* т.с. До української мови слово запозичене через посередництво польської [Br.: 289], румунської (ла́дэ ‘скриня’) чи угорської (ла́да ‘ящик’ [ВРС: 440]) мов від нім. *Láde* ‘рундук, скриня, шухляда’, пов’язаного з *laden* ‘вантажити’ [57, с. 158–159; ЕСУМ, 3: 181], пор. у розширеному знач. п. 2.1.6.

Номен ¹сус’ік (див. ще закарп. марамор. сусі́к ‘засік у вигляді дерев’яного ящика для зберігання чистого одягу, зерна та інших сипучих продуктів’ [ССк: 346]) вживають також у лемк. та бойк. гов., пор. лемк. сусы́к ‘роблят з букового дерева на овес’ [ВхГЛ: 431], бойк. із дещо ін. значенням су́сік ‘перегороджене місце в stodолі для зберігання снопів’ [СГЦБ: 448]. Назва праслов’янського походження < псл. **spsěkъ* від основи **sěk-* (**sěkti* ‘сікти’) [ЕСУМ, 5: 482].

Назва ск¹рин’и (див. ще марамор. скр¹ін’а ‘скриня (теж скринька воза)’ [40, с. 312], гуц. скр¹іня ‘скриня (напр., для одягу, зерна)’ [ГГ: 172], скр¹ін’и ‘скриня (для продуктів, одягу)’ [П.,Г.: 177]) із дещо розширеним значенням є укр. літ. нормою, пор. скр¹іня ‘великий ящик із кришкою та замком для зберігання одягу, коштовних предметів тощо’ [ВТССУМ: 1338]. Це слово праслов’янського походження < псл. **skrinъ*, **skrina*, **skrinja*, ймовірно, через сер.в.нім. *scrīna* ‘шафа’ від лат. *scrīnium* ‘кругла коробка для паперів’ [ЕСУМ, 5: 286].

5.2.13. Ящик невеликого розміру, виготовлений з дерева: ¹ладич’ка (усі обстеж. гов.), ¹йашчикок (більшість обстеж. гов.), ск¹рин’ка (ЧТ).

Демінутиви ладич’ка, ¹йашчикок, ск¹рин’ка – від ¹лада, ¹йашчик, ск¹рин’а.

5.2.14. Торбина з тканини для харчів та різних речей: *ˈторба* (Рс, НД, Дв), *ˈтайстра* (усі обстеж. гов.), *ˈтастр'а* (ВрБ), *т'райста* (Дл), *ˈташка* (окремі гов.), *ˈташка ве^{урве}ˈчаста* (Ол.), *ˈр'андава ˈтайстра* (См.), *ˈс'ітка* (більшість обстеж. гов.), *ко^вˈб'ілка* (Стж, ВрБ, Вл, Уж., МБ, Чр).

Номен *ˈторба* (див. ще закарп. *торба* т.с. [Чоп.: 395]) широко вживаний в укр. говорах [АУМ, 3, ч. 4: 116] та є нормою укр. літ. мови, пор. *тóрба* т.с. [ВТССУМ: 1463]. До української літературної мови назву запозичено від тюркських мов, пор. тур., крим.татар. *torba* ‘мішок’, аз., татар., туркм. *торба* [ЕСУМ, 5: 602].

Назви *ˈтайстра*, сер. р. – *ˈтастр'а* (див. ще карп. *+ta(n)istra* ‘невелика тканинна сумка пастуха (носять через плече)’, ‘сумка із тканини чи шкіри’ [ОКДА, 2: № 32], закарп. *тайстра* т.с. [Чоп.: 389], борж. т.с. [Лиз.: 314], *кляча/на ˈтайстра* т.с., марамор. *ˈтайстра* т.с. [Тексти: 69, 157], *тáйстра* ‘більша торбина’ [ССк: 348]) вживають ще у бойк. (*ˈтайстра* т.с. [АГВ, 3: № 154], *тайстра* ‘торба’ [Он., 2: 277], ‘торбина, яку носять через плече’, ‘невеликий мішок’ [СГЦБ: 451]), гуц. гов. (гуц. *tajstra* ‘шкіряна сумка’ [Rieg.: № 85], ‘сумка з вовни’ [ib.: № 86], *тайстра* ‘ткана торба із vzорами’ [Ж.,П.: 141], ‘торба, сумка (переважно наплічна)’ [П.,Г.: 188], *тáйстра* (*ˈтайстра*, *т'райстра*) ‘вовняна сумка пастуха’ [195, с. 333]). Номени *ˈтайстра*, *т'райста* (внаслідок епентези [р]) – від рум. *tráistă* ‘торба, тканина, сумка’ [ЕСУМ, 5: 504], пор. марамор. *трайстра* т.с. [169, с. 158].

Лексему *ˈташка* первісно вживають зі значенням ‘шкіряна сумка’ (див. п. 5.2.16). У цьому випадку функціонує внаслідок розширення значення за аналогією до *ˈтайстра*. Із таким же значенням поширена ще у бойк. (*ˈташка* ‘торба’ [АГВ, 3: № 154]) та гуц. гов. (*ташка* ‘сумка з вовни’ [Rieg.: № 86]).

У складеній назві *ˈташка ве^{урве}ˈчаста* атрибутив мотивований закарп. марамор. *вервечка* ‘підтяжка на штанах у дітей, смужка тканини, на якій висить торбина’ [ССк: 36], ймовірно, внаслідок стягування такої торбини мотузком.

Двокомпонентне найменування *ˈр'андава ˈтайстра* характеризує тип перенесення вантажу за складом тканини, означення *ˈр'андава* – від *ˈр'анда* (первісно ‘ганчірка, шматок тканини’ [ССк: 325]).

Назва *с'їтка* із близьким значенням є нормою української літературної мови, пор. *сїтка* ‘сумка, сплетена з шнурків, мотузків, міцних ниток і т.ін., у якій носять продукти, дрібні речі тощо’ [СУМ, 9: 233]. Це суфіксальне утворення від *с'їт'* < псл. *sěť [ЕСУМ, 5: 258].

Найменування *ко^вб'їлка* (див. також закарп. ужан. *кобїля* ‘велика торба, клунок з матерії’, *кобїлка* ‘полотняна торба’ [КСУ: 32]) поширене і в інших українських говорах, пор. лемк. *кобєля* ‘корзина’ [Гр., 2: 258], *кобїлка* ‘сакви для перенесення харчів, їжі, а також інструментарію для клепання й гостріння коси’ [104, с. 182], *kobel,a, kobilka* ‘лозовий кошик’ [197, с. 316], бойк. *коб'їлка* ‘торба’ [АГВ, 3: № 154], *кобївка, кобїўка* ‘кошик для картоплі’ [Он., 1: 362], гуц. *кобїлка* ‘обр. плетений круглий кошик, із двома ручками’ [Нег.: 95], наддністр. *кобєля* ‘сумка’ [Гр., 2: 258], покут.-буков. *кобївка* ‘невеликий кошик’ [СБГ: 213] тощо; а також пор. словац. *kobela* ‘vel'ka taška na náкуру, cestovanie a pod.’ [104, с. 182]; пор. укр. діал. *кобївка* ‘кобеля’ [Жел.: 353]. Назву *ко^вб'їлка* вживають в ін. слов. мовах [ЭССЯ, 10: 87] – від сер.в.нім. *kobel* т.с. [104, с. 183], нім. *Kober*, сер.в.нім. *kober* ‘корзина, сумка’ [ЭССЯ, 10: 87] через словац. *kobela* ‘кіш’ чи пол. *kobiel* ‘кошик’, здріб. *kobialka* ‘кіш, торба’ [Вг.: 241].

5.2.15. Невелика торбина для харчів та різних речей: *тайст'рина* (Ст., Чр, Рк, Крс, Клн), *тайст'ринка* (Імст.), *тайст'ринча* (ВрБ), *таст'ринча* (ВрБ), *дз'обина* (Лг).

Номен *тайст'рина* (див. ще закарп. *тайстріна* ‘з воўни’ [ВхЗак.: 261], марамор. *тайстріна* т.с. [ССк: 348], зокрема і на території Румунії *трайстинка* ‘сумка, торбина’, *трайстрімка* ‘пастухова сумка’ [40, с. 315, 316]) активно вживаний у бойк. (*тайстріна* ‘рюкзак’, ‘торба, з якої сіють вручну’ [Он., 2: 277]), гуц. гов. (гуц. *tajstryna* ‘шкіряна сумка’ [Rieg.: № 85], ‘сумка з вовни’ [іб.: № 86], *тайстріна* ‘торбина із взорами’ [Ж.,П.: 141], проте без відтінку зменшеності, за винятком гуц. *тайстріна* ‘невелика тайстра (з вишитими узорами)’ [П.,Г.: 188], *тайстріна* зменш. [195, с. 333]). В аналізованих говірках формант *-ина* надає слову відтінок зменшеності. Таке ж словотвірне значення мають і демінутиви *тайст'ринка, тайст'ринча* (*таст'ринча*).

Номен ¹дз'обина (див. ще гуц. *дзьоб'енка* 'невеличка торба з вовняної тканини, полотна чи шкіри, яку носили через плече' [ГГ: 59], ¹з'обл'а (¹з'обн'а, ¹з'омн'а), ^{з'}об'лина т.с. [195, с. 90], *дзобня* т.с. [СУГКР: 41], *дзьобня* т.с. [СГГ: 442]) утворений суфіксальним способом від *дз'об* (< псл. *zobь 'їжа; корм' (спочатку 'зерно') [ЕСУМ, 2: 63]). Номен проходить шлях семантичної модифікації: від назви мішка для годівлі коня до торбини для продуктів (використовується не лише вівчарями).

5.2.16. Шкіряна торбина для харчів та різних речей: ¹ташка (більшість обстеж. гов.), *та'н'істр'а* (ВрБ).

Ареал поширення слова ¹ташка (див. ще закарп. *ташка* 'з реміня' [ВхЗак.: 261], борж. 'портфель' [Лиз.: 314], марамор. 'шкіряна сумка' [Бв: 124], 'портфель; сумка' [ССк: 349]) продовжується в ін. гов., пор. бойк. *ташка* 'шкіряна торба через плече' [Он., 2: 281], гуц. 'шкіряна торба мужчини' [Ж.,П.: 142], 'шкіряна або кирзова сумка через плече' [Нег.: 167], *taška* 'шкіряна сумка' [Rieg.: № 85] тощо; є літ. нормою військ., заст. *ташка* 'шкіряна сумка, яку носили на ремені через плече' [СУМ, 10: 45], назва відома з XVII ст. 'мешочек, кошель' [Тимч.¹, 2: 385]. Запозичено через угор. *taska* від нім. *Tasche* [120, с. 282; 20, с. 66]. Про *та'н'істр'а* див. п. 5.2.14.

5.2.17. Невеликий мішечок для продуктів та речей: *м'іш'ча* (Пл, Трн), *м'іш'чатко* (Трн).

Про *м'іш'ча*, *м'іш'чатко* див. п. 5.2.10.

5.2.18. Сакви, дві з'єднані одним полотнищем торби, які перекидаються через плече або через спину коня: *бе^uсаги* (більшість обстеж. гов.), *би'саги* (Трн, ЧТ, Лг), *ко^vб'ілки* (МБ), *бе'ремено* (Нн, Кп, Ск), *береме'но* (Бл, Імст., Прб), *бе^uремен'а* (Іза), *бе^uремен'атко* (Іза), *бе^uременча* (Дв), *тайст'ри* (ТР), *'тайстри поў'чанс'к'і* (Ол.), *таш'ки пе^uре^uбе^uс'ац'ки* (Стр.).

Назва *бе^uсаги* та її фонетичний варіант *би'саги* (див. ще карп. ⁺*BYsag-* 'вид подвійного мішка' [ОКДА, 2: № 33], *бисага* 'сумки для жебраків' [Чоп.: 12], *бисага* (*би^eсага*, *бе^uсага*, *бесага*, *бісага*) 'торбина', 'одна з двох частин подвійної торби, що перекидається через плече', *бисаги* (*бисагы*, *бисаги*, *бысаги*, *бесаги*, *бесагы*, *бе^uсагы*, *бесаги*, *бесагы*, *бесагы*, *бесаги*, *бісаги*, *бісагы*) т.с. [Гриц.: 198], *бесаги* 'торба'

[Тексти: 376], ужан. *бісягі* ‘торби (клунки, що через плечі носять)’ [КСУ: 17], марамор. *біса́гы* т.с. [ССк: 26], зокрема і на території Румунії *біса́ги* ‘перемітні торби’ [40, с. 280], верхов. *besáyoо* т.с. [Н.,Т.: 57], заст. *би/сагы* т.с. [119, с. 165], карп. *бесаги* ‘подвійна тканина торба з безворсової вовняної тканини’ [159, с. 157], *бе/сагы* ‘широкий одяг, невміло пошитий’ [121, с. 46]) поширені й в інших говорах української мови, пор. бойк. *беса́га, бесаги, бесагы́* ‘подвійна торба; шкіряна дорожня торба; вантаж; два зшиті мішки’ [Он., 1: 50], гуц. *bes'ahy, bys'ahy* ‘подвійні сумки, які переносять на плечах або на коні’ [Rieg.: № 183], *беса́ги* т.с. [ГГ: 24; Ж.,П.: 19], *біса́ги* т.с. [Ж.,П.: 20; П.,Г.: 13; Нег.: 25], *бесаги, бисаги* т.с. [СУГКР: 19], *біса́ги* т.с. [СГГ: 70], наддністр., покут.-буков. *бе́саг, бе́саги* т.с. [Гр., 1: 53], буков. *біса́ги, беса́ги* ‘сакви, дві зшиті або зіткані торби’, ‘два зв’язані клунки, валізи’ [СБГ: 30], поділ. *бе^uсаги* ‘невеликий вузький мішок, у якого краї зшиті, а посередині проріз’ [АУМ, 3, ч. 4: 116]; номен *бисага* т.с. відомий з XVII ст. [Тимч.: 91; СЛУМ, 2: 85], укр. діал. *беса́ги, бесе́ги* т.с. [Жел.: 25]. Слово *бе^uсаги* (*би/саги*) вживають в інших мовах – від лат. *bissaccium* ‘перекидна торба’, гр. *bisakki*, італ. *bisaccia* т.с. через пол. чи чес. посередництво [Rud., 1: 115; ЕСУМ, 1: 176; Вр.: 26]. Про *ко^yб’ілки* див. п. 5.2.14.

Назва *бе/ремено* (*береме/но*) (див. ще закарп. *береме́но, бе́ремено, береме́но, биреме́но, би^eре^uме́но, береміно, бе^uре^uмено, бермено* ‘вантаж, ноша’, ‘мішок, який несуть через плече’ [Гриц.: 168–169], марамор. *береме́но* ‘вантаж на плечі людини (мішок, в’язка і под.)’ [ССк: 22]) функціонує ще у гуц. гов., пор. *беремн’е* ‘тягар’ [Ж.,П.: 19]. Слово *беремя* фіксується у писемних пам’ятках, див. ст.укр. *беремя* ‘тягар, тягота, вага’, ‘оберемок’, відоме з XVI ст. [Тимч., 1: 84–85], ‘вантаж, тягар, ноша, клунок’ [XVI–XVII, СЛУМ, 2: 76]. Твірне слово *беремя* < псл. **bertę* (дієслівна основа – *berę* ‘беру, несу’), р.в. **bertene* ‘те, що носиться’ [ЕСУМ, 1: 173; Фасм., 1: 155; Вр.: 44; Пр., 1: 44; ЭСРЯ, 1, в. 2: 95–96]. Назви з суф. *-ен* виникли за аналогією до форм непрямих відмінків слова *берем’я* [139, с. 315], сучасній українській літ. мові похідні з суфіксом *-ен* такого типу непритаманні [168, с. 11]. Демінутиви *бе^uремен’а* (див. ще закарп. *береме́ня, беремён’а, биримін’а, беремён’и* ‘мале беремено’ [Гриц.: 169], *биримин’а* ‘мішок із речами вагою близько 25 кг’ [іб.:

193]), *бе^uремен'атко* (див. ще закарп. мамамор. *берéменя, берéменятко* ‘зменш. до *берéмено*’ [ССк: 22]), *бе^uременча* характеризують різні типи сакв меншого розміру, мотивовані словом *береме^uно*.

Номен *тайст^rри* вживається унаслідок розширення значення *тайстра* (див. п. 5.2.14). Складена фразеологічна назва *тайстри поўчанс'к'і* описує тип сакв, із якими люди ходили у дорогу. Ад'єктивний компонент *поўчанс'к'і* мотивований назвою населеного пункту Марія Повча в Угорщині. У двокомпонентній назві *таш'ки пе^uре^uбе^uс'ац'ки* означення мотивоване словом *бе^uсаги* (див. вище).

5.2.19. Широке грубе полотнище, в якому носять солому, сіно, накошену траву худобі тощо: *ве^uрета, ве^uрин'а, ве^uретка, ве^uр'ітка, ве^uре^uч:ина, п'лахта (п'лахт'а), плах'тина, 'р'анда, 'зайда, в'ілах (ви'лах), плат'а'ник, ши'нил', 'лантух, с'іно'жак, желиў'л'анка; див. к. № 29 (Додаток Б).*

Назва *ве^uрета* (див. ще закарп. ^{+v(v)}*ereta* ‘полотно для перенесення сіна на спині’, ‘полотно, на якому мололи зерно тощо’ [ОКДА, 1: № 76], *верета* т.с. [Чоп.: 28], борж. ‘простирадло, ряднина’ [Лиз.: 260], верхов. *veréta* ‘домотканая простынь’ [Н.,Т.: 197], заст. *ве^uрета* ‘матрац, набитий соломомою’ [119, с. 165], марамор. *верéта* т.с. [ССк: 36], карп. *верета, вереня* ‘простирадло’, ‘широке грубе полотнище, в якому носять сіно, накошену траву худобі тощо’ та ін. [123, с. 170], *верети* ‘простирадла’ [159, с. 160]) поширена також в ін. укр. говорах, пор. бойк. *верéта* ‘плахта’, ‘мішок на сінник’ [Он., 1: 90], ‘простирадло з домотканого полотна, яким накривають матрац’ [СГЦБ: 55], гуц. *верета* ‘простирадло, у якому носили сіно’ [39, с. 159], ‘домоткане вовняне або лляне рядно, старе рядно’ [ГГ: 34], ‘льняне простирадло’ [П.,Г.: 21], наддністр. *верéта, верéто, вирéта, вирéто* ‘домоткане простирадло; рядно’ [Шило: 69], *ве^uрето* [АУМ, 2: № 291], гуц., покут.-буков., поділ. *ве^uрета* т.с. [ib.], *верéто, верéта* ‘килим з грубої вовни’ [СБГ: 49], поліс., сер.наддніпр. *ве(е^u)рета, ве^uрето, ве^uретка* ‘рядно’, ‘покривало на лаву’, ‘покривало на ліжку’ тощо [АУМ, 3, ч. 4: 150], нижн.наддніпр., слобож., степ. *ве(е^u)рет(')а, ве^uрето* ‘рядно’ [ib.]. Слово *верето* ‘рядно’ відоме з XVII ст. [Тимч.: 217; СЛУМ, 3: 230]; із дещо звуженим значенням є укр. літ. нормою (*верéта* ‘рядно’ [СУМ, 1: 329; ВТССУМ: 121]). Простежується розширення семантики *ве^uрета*.

Номен *ве^uрета* входить до складу компаративних фразем *йак ве^uрета* (Дуб.) ‘про розтягнутий одяг’, *так с'а рос'т'агла, йак ве'рета* (Пдв), *так на тô'бі сто'йт с'вита, йак ве'рета* (Терн.), *так с'а с'ветер роз'т'иг, йак ве'рета* (КП) [ДЛАЗ: № 342]. Відбувається семантична трансформація: диференційна ознака ‘великий’ змінюється на ‘завеликий за розміром, зношений’. У складі компаративем *рот та'кый, йак ве'рета* (Кал.), *та'ка сме^uтана в куп'л'анці, йак ве'рета* ‘коли в глечуку багато густої сметани’ (Кал.) [ДЛАЗ: № 342] визначальною ознакою є розмір засобу для перенесення вантажу.

Демінутив *ве'ретка* (*ве'р'ітка*) (також закарп. марамор. *верётка* ‘зменш. до *верета*’ [ССк: 36]) вживають у гуцульських (*верітка* ‘здрібн. до *верета*’ [ГГ: 35; Нег.: 35], ‘старе рядно’ [СГГ: 161]), наддністрянських говірках (*верётка* ‘попона для коней’ [Шило: 69]), укр. діал. *ве'ретка, ве'р'ітка* ‘груботкане рядно під простирadlo’, ‘пошитий сінник, який напихають соломою’, ‘застілка лави, столу, підлоги’, ‘рядно носити бур'ян’ [АУМ, 2: № 291]; а також укр. літ. *верётка, верітка* ‘зменш. до *верета*’ [СУМ, 1: 329].

Назва *ве^uрин'а* (пор. також закарп. марамор. *виріня* ‘простирadlo’ [Бв: 42]) поширена і в інших говорах української мови, пор. закарп. ужан., спорадично покут.-буков. *ве^uрин'а* ‘рядно’ [АУМ, 2: № 291], гуц. *вереня* ‘домоткане вовняне або лляне рядно, старе рядно’ [ГГ: 34; СГГ: 160], наддністр. *виреня* ‘домоткане простирadlo; рядно’ [Шило: 69], покут.-буков. *вереня* ‘маленькая верета’ [Гр., 1: 135], *вереня, верень* ‘рядно (переважно з вовни або переткане вовною)’ [СБГ: 49]. Лексему *ве^uрин'а* вживають так само внаслідок розширення значення. Первісно *ве^uрета, ве^uрин'а* < псл. **verta, *verto* т.с. [Rud., 1: 354], похідного від псл. **verti* ‘засовувати, ховати’ [ЕСУМ, 1: 354].

Із найменуванням *ве^uре^uч:ина* порівнюємо гуц. *веретіна* ‘груботкане полотно, призначене на рядно’ [ГГ: 34], *верітч'ена* ‘зменш. до *верітка*’ [СГГ: 161], наддністр. *веретина* ‘полотно, із якого роблять верети’ [Шило: 69]. Номен утворений суфіксальним способом, відбувається асиміляція: *ве^uретка* + суфікс *-ина* → *ве^uре^uт'чина* → *ве^uре^uч:ина*.

Лексема *n'лахта* (*n'лахт'а*) (пор. ще закарп. *pláxhta* ‘простыня’ [Гр., 3: 192–193], ужан. *pláxhta* т.с. [КСУ: 43], марамор. ‘рядно, в якомуносять сіно і под.’ [ССк: 233], карп. *плахта* ‘широке грубе полотнище, в якомуносять соломую, сіно, накошеную траву худобі тощо’ та ін. [123, с. 170]) поширена і в лемківських (*плахта* ‘простирадло, якимносять сіно’ [105, с. 214], ‘рядно, простирадло’ [Пирт.: 235]), бойківських (*pláxhta* ‘плахта’, ‘рядно’ [Он., 2: 79], ‘цупке домоткане полотно для перенесення трави, сіна та іншого корму’ [СГЦБ: 353]), гуцульських (*pláxhta* ‘рядно; простирадло’ [П.,Г.: 142]), наддністрянських (*pláxhta*, *плахті́нка* ‘рядно (перев. для перенесення трави, соломи тощо)’ [Шило: 208]), буковинських (*pláxhta* ‘брезент’ [СБГ: 429]), західноволинських (*pláxhta* ‘рядно’, ‘ноша на спині, загорнута у рядно’ [Корз.: 186]), західнополіських говірках (*pláxhta* ‘ряднина для перенесення бурячиння, різного бур’яну та ін.’ [Арк., 2: 53]); укр. літ. *pláxhta* [СУМ, 6: 571]. Назва *n'лахта* (*n'лахт'а*) < псл. **plaxъta* ‘полотно, простирадло, покривало, навіс’, пов’язаного з **plaxa* ‘плаха’ [ЕСУМ, 4: 433], пол. *plaski* ‘плоский’ [Фасм., 3: 275–276]; через пол. посередництво від нім. *flach* ‘плоский’ [Пр., 2: 70], від ст.нім. *blaha* ‘товсте полотно’ [MES: 453]. Спостерігаємо розширення семантичного ряду слова *n'лахта* (*n'лахт'а*), пор. бойк., наддністр. *n'лахта* ‘рядно (носити сіно, хмиз та ін.)’ [42, с. 166–167].

Ареал номена *плах'тина* поширюється на бойківські (*плахті́на* ‘плахта’, *плахті́ня* ‘дерга’, ‘дерка’, ‘рядно’ [Он., 2: 79], *плахтиня́* ‘невелике цупке домоткане полотно для перенесення трави, сіна та іншого корму’ [СГЦБ: 353]), наддністрянські говірки (*плахті́на* ‘верхній полотняний одяг’ [Шило: 208]); див. також *плахті́на* ‘старая, изношенная плахта’ [Б.-Н.: 283], укр. літ. *плахті́на* ‘зменш. до *плахта*’ [СУМ, 6: 571]. *Плах'тина* – суфіксальний дериват від *n'лахта*.

Слово *р'анда* (пор. ще закарп. *р'янда* ‘шмата’ [ВхЗак.: 256], *р'янда* [Чоп.: 352], *р'янда* ‘лоскут, тряпка’ [Гр., 4: 93], борж. ‘ганчірка’ [Лиз.: 305], верхов. заст. *р'ан'д'а* ‘лахміття’ [119, с. 166], марамор. ‘ганчірка, шматок тканини’ [ССк: 325], ужан., борж., марамор. *р'анд'а* ‘будь-який одяг’, ‘зношений одяг’ [121, с. 45]) поширене у лемківських (*р'янда* ‘шмата’ [ВхГЛ: 463], *r,anda* ‘ганчірка’ [197, с. 318]), бойківських (*р'янда* ‘стара драна сорочка’ [Он., 2: 199]), гуцульських (*р'анді*, *р'єнда*, *р'єнді*, *р'янді*

‘старий одяг’ [ГГ: 161]), буковинських говірках (*р'яндя* ‘старий одяг’ [СБГ: 472]); пор. також укр. діал. *рянда* ‘старий одяг, ганчірка’ [Жел.: 846]. Слово *р'анда* проходить процес розширення значення, йменуючи засіб комунікації вантажу, за аналогією до *п'лахта* (*п'лахт'а*). Первісно – запозичення від словац. *randa* ‘ганчірка, клопоть’ чи угор. *rongu* ‘старий, порваний одяг, шматки’, ‘ганчірка, клопоть; лахміття’ [ЕСУМ, 5: 23–24; 121, с. 45].

Назву *зайда* (пор. також закарп. *зайда* ‘тайстра’ [ВхЗак.: 218], ужан. *зайда* [Тексти: 31], борж. *зайда* ‘торба’ [Лиз.: 273]) вживають зі значенням способу комунікації вантажу ще у лемківських говірках (*зайда* ‘широкий, великий міх і доўгий, на кроснах’ [ВхГЛ: 415], ‘род большого мешка’ [Гр., 2: 43], *zajda* ‘лантух’ [197, с. 320]). Це запозичення від польської мови, пор. пол. *zajda* ‘мішок для носіння на спині сіна, городини тощо; в'язка, клунок’ [ЕСУМ, 2: 225].

Найменування такого роду комунікацій вантажів носії говірок часто вживають у переосмисленому значенні, зокрема у складі фразем, зокрема й компаративних: *най/ти с'ї зайду на голову* (ВБр), *по/вис, йак п'лахта* (Гукл.), *вк'рыти, йак п'лахт'оў* (ВБр), *та/кий ушы'ла вітан, йак ви'рин'а* (Вовк.), *п'ысок майеш, йак п'лахту* (Зняц.) [ДЛАЗ: № 342], *чере'во висит', йак р'анда* (Мир.) ‘про живіт, що звисає’, *та/ка пут', г'ібы йі п'лахт'оў вкриў* (ВБр) ‘про засніжену дорогу’, *йа/зик ходит', йак ц'ітанц'і зайда* (Чорн.) ‘про людину, яка багато говорить’, *йак зайда за возом* (ВБр) ‘непотрібний’ тощо.

Походження лексеми *в'ілах* (*ви'лах*) (див. ще закарп. верхов. *veláx, viláx* т.с. [Н.,Т.: 196], марамор. *вилáx* ‘біле покривало на ліжку, переважно домоткане, вишиване, з мереживом’ [ССк: 37]) неясне. Слово *плат'а/ник* – суфіксальний дериват від *плат'а/ний* (від *плат*, пор. гуц. *плат* ‘шмат полотна або іншої тканини’ [ГГ: 150; П.,Г.: 142], зах.волин. *плат* ‘покривало для покійника’, ‘шматок грубого полотна, в яке загортали насіння під час витискання олії’ [Корз.: 186]).

Назва *шин'ил'* виникла внаслідок переосмислення укр. літ. *шинель* [СУМ, 11: 453] за семною ознакою ‘великий шматок тканини’. Номен *лантух* запозичено через пол. *łańtuch* ‘грубе полотно’ від н.в.нім. *Léintuch* ‘полотно, простирадло’ [ЕСУМ, 3: 191; 120, с. 282; 108, с. 88]. В укр. літ. мові та окремих діалектах слово

розширило своє первісне значення: укр. літ. *лάνтух* ‘великий мішок з грубої тканини’ [СУМ, 4: 445], бойк. *лάνтух* ‘мішок, у якому трохи городини’ [СГЦБ: 251]. Лексема *с'іно/жак* утворена внаслідок складання основ за аналогією до *соломо/жак* (див. п. 5.2.9). Назва *желиу'л'анка* утворилася внаслідок процесу універбації.

5.2.20. Рюкзак для перенесення речей: *гати/жак* (Стж, ВрБ, Вл, Лт, Пв, Глб, НС, Ср, Знц, Бл, Імст., Ол., Крч, ВБ), *гати'/жак* (МБ), *гат'і/жак* (Чр, Пв, Дн, Сл, Дл), *гатико/шар* (ВВз, НД), *'торба* (Длв), *'р'іксак* (ВБ), *'вацок* (Ср), *бру'цак* (Дл), *бор'н'оўка* (ЧТ, Лг).

Назву *гати/жак* (*гати'/жак*, *гат'і/жак*) (див. ще закарп. борж. *гатижак*, *гатиж'ак* ‘рюкзак’ [Лиз.: 262], марамор. *гатиж'ак* т.с. [ССк: 46]) вживають ще у лемк. *hatižak* ‘рюкзак’ [197, с. 315] та гуц. гов. *г'атиж'ак* т.с. [П.,Г.: 33]; *гатижак* (заплічний мішок) [106, с. 270]. Це гунгаризм, від угор. *hátizsák* т.с. [Лиз.: 262].

Дериват *гатико/шар* (див. також закарп. борж. *гатикошар*, *гатик'ошар* ‘заплічна корзина, кошик’ [Лиз.: 263]) утворений унаслідок складання.

Слово *'торба* вживають унаслідок розширення первісного значення (див. п. 5.2.14). Номен *'р'іксак* запозичений від нім. *Rucksack* т.с. [ЕСУМ, 5: 151–152].

Назва *'вацок* виникла внаслідок семантичних нашарувань на первинне значення ‘мішечок’ (через пол. *wasek* ‘торба, мішечок’ від нім. *watsak* т.с. [Br.: 598]). Номен *вацокъ* ‘калитка’ зафіксований з XVI ст. [Тимч.: 191].

Номен *бру'цак* із таким самим значенням поширений також у лемк. (*броцак* ‘торба з двома ремнями, ношена за спиною’ [105, с. 214]), бойк. (*бр'оцак*, *броц'ак*, *бру'цак* [Он., 1: 73], *бру'цак* [СГЦБ: 44]), гуц. (*броц'ак* [ГГ: 30; Шк.: 18]) та наддністр. говорах (*бр'оц'ак*, *пр'оцак* [Шило: 59]); слово функціонує внаслідок переосмислення значення нім. *Brotsack* ‘мішок на хліб’ [89, с. 387].

Слово *бор'н'оўка* (див. ще закарп. *б'орн'овка*, *бурн'овка* ‘спеціальна солдатська сумка з телячої шкіри’) – суфіксальне утворення від угор. *bornyubűr* ‘теляча шкіра’ [86, с. 580]; спостерігаємо процес перенесення первісного значення запозиченого слова за суміжністю: матеріал → предмет.

5.2.21. Кошик: *'кошар* (КПс, МБ), *ко/шар* (Чр, Пв, Знц, Пл), *ко/шарч'а* (Ст., МБ, НД), *ко/шарик* (Кн., МБ, Рк), *ко/шарка* (Длв, Крч, Уг., Блв, Влх, Клн; Сл, Ол., ВБ,

Рсш, КсП, Кв., Дл, Лг), *кошик* (Трн, ВБ, Рсш, КсП, Кв., Дл), *кош'іл'* (КсП, ЧТ, Лг), *сѡт'алка* (Крс, Клн), *цакайт'іу* (Грн).

Лексема *кіш* і похідні «збережені як ядерні компоненти ЛСГ ‘плетена ємність’» [190, с. 139]. Назва *кошар* (*кошар*) (див. ще закарп. ужан. *кошар* ‘кошик’ [АУМ, 2: № 149], *кѡшар* т.с. [Тексти: 31], *кошар* ‘кіш’ [КСУ: 33], борж. *кошар* ‘кошик’ [Лиз.: 283], марамор. *кошар* ‘великий кошик’ [ССк: 152], верхов. *košár* ‘корзина’ [Н.,Т.: 106]) поширена ще у бойківському говорі, зокрема бойк. *кошар* ‘кошик для картоплі’ [Он., 1: 383]. Демінутив *кошарч'а* – від *кошар*. Номен *кошарик* (див. ще закарп. *кошарик* ‘кошик’ [АУМ, 2: № 35], ужан. *кошарік* т.с. [КСУ: 33]) – суфіксальне утворення від *кошар*.

Дериват *кошарка* (див. ще закарп. *кошарка* ‘кошик’ [ВхЗак.: 229], борж., марамор. *кошарка* т.с. [АУМ, 2: № 149; ССк: 152]) поширений ще у гуц. (*кошарка* (*кошѣрка*) ‘великий плетений кошик’ [ГГ: 103], ‘плетена корзина на 25–30 кг сипучих’ [П.,Г.: 85], ‘плоский плетений кошик з двома ручками’ [Нег.: 99]) та буков. (*кошарка*, *кошѣрка* ‘великий кіш з двома ручками’ [СБГ: 229]) говірках. В аналізованих говірках *кошарка* є багатозначним словом: йменує кошик невеликої форми (Крч, Клн, Уг., Влх, Блв, Длв) та великий плетений виріб для перенесення сіна (Ол., Дл, Кв, Сл, Рсш, КсП, ВБ, Лг); слово утворене від *кошар* суф. способом.

Лексема *кошик* (див. ще закарп. верхов. *kóšik* ‘большая корзина’ [Н.,Т.: 106]) активно вживана в ін. говорах української мови, пор. зах.укр. *кошик* т.с. [АУМ, 2: № 149], бойк. *кѡшик* ‘корзина з ручкою для картоплі, ягід тощо’ [Он., 1: 383], зах.поліс. *кѡшик* ‘сплетений з лозових прутів виріб для зберігання або перенесення чого-небудь’ [Арк.¹: 247] та є українською літературною нормою [СУМ, 4: 316].

Назва *кош'іл'* широко вживана в ін. укр. гов., пор. бойк. *кошіль* ‘кошик з лози для картоплі’ [Он., 1: 383], гуц. ‘велика корзина’ [Ж.,П.: 79], ‘плетений кошик з однією ручкою збоку’ [Нег.: 99], наддністр. ‘кошик’ [Шило: 151], покут.-буков. *кош'іл'* т.с. [АУМ, 2: № 149], зах.поліс. ‘т.с., що кошик’, ‘сумка, виплетена з липової кори’ [Арк., 1: 249], наддніпр. *кошіль* ‘ручний кошик’ [11, с. 23] та є укр. літ. нормою, пор. *кѡшіль* т.с. [СУМ, 4: 316]. Слова *кошар* (*кошар*), *кошик*, *кош'іл'* –

суфіксальні утворення від *к'іш*, р.в. *ко'ша* < псл. *košь т.с. [ЕСУМ, 2: 451–452]. Лексему *кошар* (*ко'шар*) вживають під впливом угор. *kosár* т.с. [Лиз.: 283].

Найменування *сѳт'алка* (див. ще закарп. борж. *сѳт'орка* ‘домашня сумочка, сіточка’ [Лиз.: 311], марамор. *сѳтюлка* ‘плетений з лози, очищеної від кори, кошик’ [ССк: 338]) – суфіксальне утворення від угор. *szatyor* ‘господарська сумка’ [ВРС: 678]. Простежуємо трансформацію первинного лексичного значення.

5.2.22. Плетений виріб для перенесення овочів та фруктів: *к'іш* (Реш, Дл), *куш* (Пв), *к'іш* (Сл, Он., Ол., Рк), *ко'шар* (Пл, Трн), *ко'шарка* (ЧТ), *ко'шарок* (Грн), *л'ішча'нова ко'шарка* (Уг.).

Номен *к'іш* (*куш*, *к'іш*) (див. ще закарп. *кошъ* ‘кошик’ [Чоп.: 159], окремі марамор. *к'іш* т.с. [АУМ, 2: № 149], верхов. *к'іш* т.с. [Н.,Т.: 106]) вживаний ще у лемківських (*кош* ‘кошик’ [Пирт.: 147]), гуцульських (*кіш* ‘великий кошик’ (для кукурудзи, вовни) [ГГ: 95; Нег.: 93]), наддністрянських (*кіш* ‘кошик для зберігання качанів кукурудзи’ [Шило: 142]), буковинських (*кіш* ‘кошик’ [СБГ: 205–206]) та зах.поліських (*куш* ‘виплетена з липової кори сумка’ [Арк.¹: 271]) говірках; *кіш* т.с. є літ. нормою української мови [СУМ, 4: 171] < псл. *košь (**kosjo-*) [ЕСУМ, 2: 451–452; Фасм., 2: 359–360], пор. ще п. 2.2.8. Про *ко'шар*, *ко'шарка* див. п. 5.2.21. Слово *ко'шарок* – від *ко'шар* суфіксальним способом.

Атрибутив у складеній назві *л'ішча'нова ко'шарка* мотивований матеріалом, із якого виготовлене знаряддя комунікації – з гілок *л'іш'чини*.

5.2.23. Дві довгі товсті палиці для перенесення сіна: *нош'і*, *но'ш'ул'і*, *но'сил'ниц'і* (*но'силниц'і*, *но'с'ілниц'і*, *но'с'іл'ниц'і*, *но'ш'іл'ниц'і*), *но'с'ілки* (*нос'іл'ки*, *нош'іл'ки*), *руды*, *ру'дини*, *рудин'ки* (*рудин'кы*); див. к. № 30 (Додаток Б).

Назва *нош'і* (див. ще закарп. верхов. *но'ші* ‘носилки’ [Н.,Т.: 133]) утворена внаслідок усічення основи *но'сити* і додаванням флексії. Слово *но'ш'ул'і* вживають ще у гуц. говорі (гуц. *нош'улі* ‘носилки для сіна’ [Ж.,П.: 101]), це суфіксальне утворення від *нош'і*.

Номени *но'с'ілки* (*нос'іл'ки*, *нош'іл'ки*), *но'сил'ниц'і* та фонетичні варіанти *но'силниц'і*, *но'с'ілниц'і*, *но'с'іл'ниц'і* (див. ще закарп. верхов. *nosíl'nic'і* ‘устройство из

двох шестов для переноски сена' [Н.,Т.: 133]), *но'ш'іл'ниц'і* – суфіксальні похідні від *но'сити*, пор. ще з ін. знач. (див. п. 5.2.24).

Назва *руды* вживається внаслідок переосмислення значення *руд* за подібністю (див. п. 2.3.5). Лексема *руд'ини* (див. ще закарп. марамор. *руд'ина* т.с. [ССк: 324]) поширена ще у гуц. говорі, пор. гуц. *руд'ини* т.с. [П.,Г.: 169]; гадаємо, відбувається розширення значення *руд'ина* (див. п. 5.2.1). Демінутиви *рудин'ки* (див. ще закарп. марамор. *руд'інка* 'зменш.' [ССк: 324]), *рудин'кы* – від *руд'ини*.

5.2.24. Назви для чотирикутної дошки або ящика з ручками чи без них, що на них носять певний вантаж: *но'шайкы* (Км), *но'силки* (Вл, ТР, Пв, Квс, НР, Клн), *но'с'ілки* (Знц, Дн, Сл, Імст., Шр, Рк, Іза, Нн, Дл), *нос'іл'ки* (Длв, Крч, Уг., Блв), *нос'іл'кы* (Ск), *носил'ки* (Бл), *ша'рагл'а* (Рсш), *ше'регл'а* (Кв.), *ше'ригл'а* (ВБ), *ша'рагл'і* (Пл), *ша'рагл'і* (більшість обстеж. гов.), *ше'ригл'і* (Дв, Пшк, Ол., Ск), *ши'ригл'і* (Трн), *шерег'л'и* (Лг).

Номен *но'шайкы* – суфіксальне утворення від *'нош'і*. Дериват *но'силки* (*но'с'ілки*, *нос'іл'ки*, *нос'іл'кы*, *носил'ки*) мотивований дієсловом *но'сити*.

Лексему *ша'рагл'а* та її фонетичні варіанти *ше'регл'а*, *ше'ригл'а*, ф. мн. – *ша'рагл'і*, *ша'рагл'і*, *ше'ригл'і*, *ши'ригл'і*, *шерег'л'и* (див. ще закарп. *шарагль* 'носилки' [Чоп.: 431], ужан. *шарагл'і* т.с. [КСУ: 58], борж. *шарагл'і* т.с. [Лиз.: 328], марамор. *шарагля* т.с. [Бв: 144]) вживають ще у лемк. (*на шарагл'ох* т.с. [104, с. 184]) та гуц. (*шарагл'і* 'носилки (для піску, гною тощо)' [ГГ: 214], *шарагл'і* т.с. [39, с. 159], *шарагл'і* 'рідко сплетені з мотуззя ноші для сіна й соломи' [Нег.: 186]) говорах. Про походження *ша'рагл'а* (*ше'регл'а*, *ше'ригл'а*), ф. мн. – *ша'рагл'і*, *ша'рагл'і*, *ше'ригл'і*, *ши'ригл'і*, *шерег'л'и* див. п. 2.2.4.

5.2.25. Назви для ручного возика на одному колесі з двома ручками для перевезення певних вантажів, тачка: *'тачка* (Лт, Щр, Кт, Ждн, Вр, Пд, ВВ, Пв, Гн, Сс, Пл, Трн, Клчн, Лц, Знц, Грн, Квс, Дн, Сл, Бл, Імст., Он., Ол., Шр, Рк, Нн, Уг., ЧТ), *'возик* (Трн, Блв, Дл), *в'і'зок* (Трн), *во'зок* (Блв), *'фур'ік* (Ст., ВрБ, Вл, МБ, Лт, ТПс, ТПл, Глб, НС), *'фурик* (Ст., Стр., Рс, Знц), *тор'бонца* (Глб, НС, Пв, Стр., Рс, Крч, Уг., ВБ, Рсш, КсП, ЧТ, Дл, Лг), *тар'гонца* (Клчн, ВВз), *тур'бонца(а)* (ССк).

Назва *тачка* (див. ще закарп. борж., верхов. *та́ч(')ка* т.с. [ДЛАЗ: № 93]) є літ. нормою укр. мови, пор. *та́чка* т.с. [СУМ, 10: 45]. Із номенами *возик* (див. ще закарп. борж. *возик* т.с. [Тексти: 65]), *в'ізок*, *во'зок* порівнюємо укр. літ. *візо́к*, *во́зик* т.с. [ВТССУМ: 186, 199]. Назви мотивовані іменником *в'із*.

Найменування *фур'ік* (*фурик*) (див. ще закарп. ужан. *фу́ри'к* т.с. [ДЛАЗ: № 93], *фу́рик* т.с. [КСУ: 54]) запозичене від словац. *fúrik* т.с. (первісно демінутив від *fura* ‘підвода’, ‘віз з поклажею’) [57, с. 135; ЕСУМ, 6: 140]; існує думка – від нім. *Fuhrwerk* [20, с. 67].

Назва *торбонца* (*тар'гонца*, *тур'бонц(а)*) (див. ще закарп. марамор., гуц. *торбо́нца* (*торго́нца*, *торго́нци*) ‘візок на одному колесі з двома ручками’ [ДЛАЗ: № 93], *торбо́нца*, *торго́нца*, *торго́нци* ‘тачка’ [Тексти: 384]) вживана ще у гуцульських говірках, пор. гуц. *торбонца* ‘тачка’ [Ж.,П.: 145]; це запозичення від угор. *targonca* ‘(ручна) теліжка’ [ВРС: 715].

5.2.26. Двоколісний візок з двома ручками: *та'чанка* (Лт, Лг), *тара'дайка* (Лт, НД), *возик* (Бл, Шр); *тил'ішка* (Трн), *те^лл'іш'ки* (Пл), *тил'іш'кы* (Трн) ‘пристрій на двох колесах’.

Назва *та'чанка* з ін. значенням є літ. нормою, пор. укр. *тача́нка* [СУМ, 10: 44], вживають під впливом рос. мови, ймовірно, рос. *тача́нка* виникло унаслідок зміни пол. *najtyszanka* – від нім. *Neutitschein* [Фасм., 4: 29]. В обстежених говірках відбувається повний семантичний зсув значення. Аналогічний семантичний процес простежуємо зі словом *тара'дайка* – від рос. *тарата́йка*, *тарада́йка* т.с. [ЕСУМ, 5: 517–518].

Номен *возик* вживається за аналогією до такого ж пристрою з одним колесом (див. п. 5.2.25). Слово *тил'ішка* (*те^лл'іш'ки*, *тил'іш'кы*) вживається внаслідок розширення функції і, відтак, – семантичного наповнення номена *те^лл'ішка* ‘половина, частина воза’ (див. п. 2.3.1), допускаємо семантичний зв'язок із *те^лл'іжкі*, *те^лл'іжкы* ‘теліжка біля плуга’ за зовнішньою подібністю [54, с. 46].

5.2.27. Назви для чотириколісного возика: *те^лл'іган* (ТПс).

Лексема *те^лл'іган* – суфіксальне утворення від *те^лл'іга* (див. п. 2.1.1).

5.3. Назви, що характеризують рух

5.3.1. Пішки, власними ногами іти: */'n'išo* (Чр), */'iš'kom* (Кн., Лт, Пл, Трн, Бл, Імст., Крч, Блв, КсП), */'išač'ka* (Рк), */'no'gami* (Сл), */'iško'лайбош* (Шр), */'išad'рала* (Трн), */'n'ішкы* (Трн).

Адвербіатив */'n'išo* утворений суфіксальним способом від */'iš-* (< псл. **rěšь* ‘пішки’ [ЕСУМ, 4: 420–421]), */'iš'kom*, */'išač'ka*, */'n'ішкы* – від */'n'išo* внаслідок суфіксації, */'no'gami* – від */'no'ga* у формі о.в. множини, */'iško'лайбош*, */'išad'рала* – наслідок складання.

5.3.2. Навпростець, найкоротшим шляхом, не дорогою (їхати, іти): */'napros'teč'* (Лт), */'napросто* (Кн., Тр, ТПс, ТПл, Глб, НС, Ср), */'napрa'миц'* (Ст.), */'n'p'amo* (Трн), */'napрaво* (Дн, Бл, Імст., Прб, Он.), */'napр'a'мик* (Пв), */'napр'a'му* (Сн, Пл, Трн, Сл, Шр, Рс, КсП), */'napр'a'м'ц'і* (Клч), */'napo'перек* (Іза, Длв, Крч, Уг., Блв, Крс, Клн), */'курта до'рога* (Рк), */'n'росто* (Чр).

Прислівник */'napros'teč'* утворений префіксально-суфіксальним способом від */'n'росто* (< псл. **prostь* – **prot-tos* ‘звичний, звичайний’ [ЕСУМ, 4: 605–606]), */'napросто* – префіксальний дериват. Прислівник */'n'p'amo* – відад’єктивного походження (*/'n'p'a'мий* < псл. **prěmь* або **prěmь* т.с. [ЕСУМ, 4: 619–620]), префіксально-суфіксальні похідні – */'napрa'миц'*, */'napр'a'мик*, */'napр'a'му*, */'napр'a'м'ц'і*.

Слово */'napo'перек* – префіксальне утворення від укр. літ. */'nopo'pěk* ‘по ширині чого-небудь, вздовж’ [ВТССУМ: 1054] унаслідок незначної значенневої модифікації. Лексема */'napрaво* – конфіксальне утворення від */'n'p'авий* < псл. **pravь* ‘прямий’ [ЕСУМ, 4: 550–551]. Означення у складі словосполучення */'курта до'рога* виражає семантику довжини дороги.

5.3.3. Волоком (тягнути щось по землі): */'novo'лоц'ки* (Лт), */'novo'лоц'ки* (ТПл), */'йузом* (Пл, Трн), */'novo'лочки* (Чр), */'войлоком* (Кн.).

Адвербіативи */'novo'лоц'ки* (*/'novo'лоц'ки*), */'novo'лочки* утворені префіксально-суфіксальним способом від */'волок* (< псл. основи **velkti* ‘волокти, тягти’ [ЕСУМ, 1: 420]). Номен */'войлоком* – вияв народної етимології. Слово */'йузом* є літ. нормою української мови, пор. */'юзом* т.с. [ВТССУМ: 1643], це застигла форма о.в. однини

спеціалізованої назви внаслідок набуття вторинної семантики (ковзання колеса або гусениці об опорну поверхню → ковзання будь-якого предмета об землю).

5.3.4. Бігом: *б'ігом* (усі обстеж. гов.).

Прислівник *б'ігом* є закам'янілою формою о.в. субстантива *б'іг* < псл. **běg-* т.с. [ЕСУМ, 1: 191–192].

5.3.5. Йти повільно: *йде, г'і на /завтра* (ВБр, Мрч, Лбн), *ко/ритат'*, *йак /кач'ка* (Чр), *'суне, г'і здох'/лак* (Вл), *по/мал'і йде, йак жеб'/рак* (Кн.), *'л'ізе, йак чере/паха* (Дбв), *йде, йак /килавий* (Чр).

5.3.6. Йти швидко: *йде, йак стр'іла* (Сн), *йде с'/коро, к'і/би за н'оў чор/ти с'а г'нали* (МБ), *йде, йак кун'* (Дбв), *ле/тит, йак /кул'а* (Стж).

5.3.7. Швидко їхати: *про/вадит'*, *ги чорт /Илийу* (Он.), *ле/тит'*, *йак /шалений* (Мрч), *ле/тит'*, *йак /чокнутий* (ВБр), *'ййде, йак на по/жар* (МБ, ВБр), *ле/тит'*, *г'і на /небо* (МБ), *ле/тит'*, *йак ур'/ватий* (Лт), *так пў/шоў, йак дым та /нытка* (Сн), *ле/тит, йак ска/жений* (Стж).

5.3.8. Бігти: *б'іж'ти* (Чр), *йак /голий, ко/ли се/ло го/рит'* (МБ), *б'іжит'*, *йак /олен'* (Чр), *б'іжит'*, *йак/би с'а за ним пси г'нали* (Чр), *ле/тит, йак /кул'а* (Вл), *йак мо/торка* (Лт), *б'іжит'*, *йак дурный* (Кн.), *б'іжит'*, *йак /в'ітор* (Чр), *же/нес'а, йак /в'ітор* (Чр), *газу/вати'* (МБ).

5.3.9. Тікати: *йак/бы му пйа/ти' на/лили'* (Мрч), *йак/би за то/б'оў чор/ти г'налис'а* (МБ), *йак/би го пси г'нали* (Вл), *йак з'лод'ій* (Лт), *б'іжит'*, *йак /зайиц'* (Дбв), *'мы°длити'* (МБ).

5.3.10. Поспішати: *сп'ішит'*, *г'і на тот св'іт* (ВБр, Мрч), *шату/вати* (Чр), *п'іло/вати* (НД), *ша/туйе, г'і на тот св'іт* (ВБр, Мрч), *ле/тит'*, *йак/би го елект/ричка ли/шала* (Чр), *ша/туйе, йак у /пекло* (Вл), *г'і Бог /понад /Шандровом* (Олек.).

5.3.11. Плентатися: *п'/л'антатис'а* (Чр), *п'/лентат'с'а, г'і по/путаний* (Кн.).

Дієслова руху *йти* (< псл. *(j)iti (< *ei-tei) т.с. [ЕСУМ, 2: 320–321]), *'сунути* (< псл. *sunoti т.с. [ЕСУМ, 5: 341–342]), *'л'ізти* (< псл. *lězti т.с. [ЕСУМ, 3: 258–259]), *ле/м'іти* (< псл. *letěti т.с. [ЕСУМ, 3: 226–227]), *б'іж'ти* (< псл. **běg-/ *běž-* < **bědž'-* < **běg-* ‘утікати з переляку’ [ЕСУМ, 1: 191–192]), *г'натис'а* (від *г'нати*

< псл. *gъnati т.с. [ЕСУМ, 1: 534–535]), *сп'ішшати* (від *сп'іх* < псл. *spěxъ ‘спішність’ [ЕСУМ, 5: 376]), *шату'вати* (від угор. *sietni* т.с. [ВРС: 658]), *п'іло'вати* (ймовірно, через зміну семантики від пол. *pilnować, pilować* ‘стежити’ [Пр., 2: 59; Вр.: 413]), *про'вадити* (внаслідок семантичної модифікації від *вєс'ти* < псл. *vesti т.с. [ЕСУМ, 1: 363–364]), *п'л'антатис'а* (від пол. *plątać się* ‘вештатися, блукати’ [ЕСУМ, 4: 438]), *м'ы'одлити*^і (від *м'ы'одло* ‘мило’ через перенесення значення, пор. збереження сполуки *dl < псл. *tydlo т.с. [ЕСУМ, 3: 461]), *тазу'вати*^і (у такому переносному значенні є укр. літ. нормою [СУМ–20, 3: 436]) підсилюються порівняльними конструкціями з компонентами-зоонімами (йак *к'ач'ка*, йак *чєрєп'аха*, йак *кун'*, йак *о'лен'*, йак *зайиц'*, йак'би *с'а* за ним *пси г'нали*), атрибутивними, що характеризують фізичні та психологічні якості людини (йак *к'илавий*, йак *ш'алєний*, йак *ч'о'кнутий*, йак *ур'ватий*, йак *ска'жений*, йак *голий*, йак *дурний*, *г'і по'путаний*), метеорологічними явищами (*г'і на нєбо*, йак *в'ітор*), назвами істот (*г'і Бог понад Ш'андровом*, *г'і здох'л'ак*, йак *жєб'рак*, йак *з'лод'ій*), об'єктами (йак *стр'іла*, йак *кул'а*, йак *дым та н'ытка*, йак *мо'торка*), явищами потойбічного світу (йак'би за *то'б'оў чор'ти г'налис'а*, *ги чорт Іл'ийу*, йак у *пєкло*) тощо.

Висновки до розділу 5

У складі лексико-семантичної групи «назв, пов'язаних із комунікаціями» ми виокремили такі семантичні підгрупи: СП «найменування транспортних комунікацій», СП «назви комунікації вантажів» та СП «назви, що характеризують рух». Ця група представлена широким колом назв у межах 58 семем.

У складі лексичного шару є номени, успадковані від праслов'янської мови. Частина з них є нормою сучасної української літературної мови, зокрема *до'рога*, *путь*, *с'теж(ш)ка*, *край*, *кут*, *сл'ід*, *б'ік*, *м'іх*, *мотуз(с)* тощо.

Більша частина інновацій утворилася шляхом словотворення. Найпродуктивнішим способом є суфіксація: серед відсустантивів жіночого роду визначаємо форманти *-ка* (*вєр'ітка*, *ру'динка*, *бор'н'оўка*), *-ина* (*па'вузина*, *дз'обина*), *-ичка* (*ладичка*), *-анка* (*дє'рни'чанка*), *-аўка* (*п'литаўка*), *-алка* (*с'от'алка*), *-оўка*

(караф'ічôўка). Іменники чоловічого роду з твірною іменниковою основою найчастіше творяться за допомогою суфіксів *-ок* (п'іша'чок, 'об(н)шарок), *-ик* ('путик), *-чик* (к'райчик), *-ник* (паўз'а'ник), *-іл'* (ко'ш'іл'), *-ец'* ('фурмане'ц'), *-ишче* (м'і'шишче), *-ух* (м'іш'чух), *-ук* (м'іш'чук), *-ар* (ко'шар), *-ичок* ('йашчикок), *-оў* (ва'гоў), *-ін'* (ст'ром'ін'), *-н'ак* (навуз'н'ак). Для творення відсустантивів середнього роду використовуються форманти *-атко* (бе'ремен'атко), *-ен* (бе'ремено) та ін.

Серед відад'єктивних похідних визначаємо форманти *-ина* (-ына), *-иц'а*, *-айка*, *-урка*, *-уўка*, *-оўка*, *-ул'ка*, *-анка* для іменників жіночого роду: во'зовина, воўко'вына, возо'виц'а, 'п'іштайка. Для творення іменників чоловічого роду з твірною атрибутивною основою використовуються суфікси *-ик*, *-ник*, *-ак*: чи'неник, п'іш'ник, п'і'шак.

До віддієслівних утворень належать номени, що виникли за допомогою суфіксів *-л-* ('сувало), *-іл'* (вйа'з'іл'), *-ак* (п'іш'вак), *-ій* (за'б'ій) чи шляхом усічення основи, напр.: за'к'ін, 'волок, пово'рот, скрут, п'рог'ін, об'рив, пуд'йом, п'ровал, схил.

Частина номенів утворилася шляхом універбації, напр.: грун'тоўка, 'копанка, зе'м'л'анка, р'і'н'оўка, во'йенка, ц'і'сар'ка, маш'ченка, жа'лиўник, жалиў'л'аник.

Наступними за кількістю утворених одиниць є префіксально-суфіксальний (роз'вилка, про'вулок, бездо'р'іж':а, п'рис'ілок, у'гузок, при'дав'овати, зав'йизувати, за'пузинувати, ў'берега), префіксальний ('постр'іш, 'повороз(с), ўниз, 'наўспуск, ў'бизв'істи, ў'берег, ўгун, ўп'ровал, запоп'рутити, запа'взити), флективний (се'рпе'т'іна, 'паўза, 'запрута), префіксально-флективний (поп'руга) способи, також складання (гатико'шар, с'іно'жак) тощо.

Ця лексико-семантична група інтенсивно поповнюється внаслідок семантичних процесів. Серед них визначаємо звуження, чи спеціалізацію (кри'вул'а, ма'йурн'а), розширення ('улиц'а, 'ваташ, ко'ниц', 'дыбр'а, 'вацок, 'р'анда) та переосмислення значення (бру'цак, 'сôt'алка, ши'нил', 'ды'р'а, чи'торн'а, 'к'ишка), зокрема і на основі метонімії (плай, са'н:иц'а, м'лиўча, 'п'ілка, 'мейнзур). Значна кількість номенів вживається внаслідок використання вербальних асоціацій.

Серед новотворів значна кількість запозичень. Найбільше засвоєно від угорської (ор'саг(к), чак'луў, ш'парга, тар'тонца, че'поўка, 'бала, гати'жак, 'лада, жач'к'іў), словацької (драга, г'рац'ка, 'навуз, фре'м'б'іа, 'фур'ік), польської

(*пер'і́йа*, *зарва*, *зайда*, *ко^вб'ілка*), німецької (*р'іксак*) та румунської (*тайстра*, *грун'*) мов.

Серед номінативного арсеналу важливе місце займають складені назви, зокрема атрибутиви мотивовані ознаками (*пол'о'ва пут'*, *зе^мл'а'на до'рога*), властивостями (*ку'бин'с'кий м'іх*, *нижний ку'ниц'*), функціями (*муч'ний м'іх*), матеріалом комунікацій (*р'і'н'о'ва до'рога*, *полот'н'аний м'іх*), їхніми характерними відмінностями (*ц'ісар'с'ка пут'*, *кр'і'жова д'рага*) тощо.

Дієслова руху, що входять до цієї групи назв, утворюють велику кількість фразем, зокрема: *йде*, *йак стр'і'ла*, *ле'тит*, *йак ку'л'а*, *б'і'жит'*, *йак б'лен'*, *сп'і'шит'*, *г'і на тот св'іт*, *г'і Бог понад Шандровом* тощо.

Лексико-семантична група, пов'язана з номінацією комунікацій, постійно розвивається, поповнюється новими номенами, має значні можливості до утворення нових назв.

Основні положення розділу знайшли відображення в публікаціях дисертанта [176, 179, 182].

ВИСНОВКИ

1. Тематична група лексики, пов'язаної з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття має системний характер. На основі зібраного матеріалу та його систематизації вдалося виокремити ЛСГ «назв воза та його частин», ЛСГ «назв саней та їх складників», ЛСГ «назв зброї та інших елементів запрягу тварин», ЛСГ «назв, пов'язаних із комунікаціями»; СП «назви видів возів», СП «назви коробка воза», СП «назви основи воза», СП «назви осі воза», СП «назви частин колеса», СП «назви упряжі», СП «назви ярма та його частин», СП «назви предметів, пов'язаних із доглядом тяглової худоби», СП «агентиви», СП «апелятивні вигуки», СП «найменування транспортних комунікацій», СП «назви комунікації вантажів», СП «назви, що характеризують рух».

Кількість зібраного автором матеріалу становить близько 2000 одиниць. Монографічний опис ТГЛ доповнюють зв'язні тексти, індекс назв та лінгвістичні карти, що всебічно характеризують лексику транспорту та комунікацій.

2. Найбільш чисельною є ЛСГ, що описує види возів та їхні складники (близько 650 одиниць), у її складі є вузькоспеціалізована лексика. Ці номени не перебувають на межі зникнення через спадковість ремесла возарства. Наступними за кількістю репрезентантів є ЛСГ, що йменують транспортні комунікації та способи перенесення вантажів (близько 600 одиниць), назви зброї та інших елементів тваринного запрягу (близько 600 одиниць). Найменше номенів представляє ЛСГ «назв саней та їх складників» (близько 150 одиниць). Це зумовлено тим, що реалія архаїзується, відтак номени переходять у розряд пасивної лексики. Поряд зі словами-термінами активно вживається загальнонародна лексика, що поширена в словниковому запасі носіїв безвідносно до їхнього віку чи соціального статусу.

3. Аналізована тематична група лексики має свою структурну впорядкованість, яка виявляється у наявності зв'язків між словами.

На основі внутрішньослівних зв'язків виникла велика кількість багатозначних слів, наприклад: *ша'рагл'і* (*шл'ригл'і*, *ше^uригл'і*) 'носилки', 'щабель, поперечна планка в полудрабку воза для уникнення випадіння його місткості', 'полудрабок,

одна з двох бічних частин коробка воза у вигляді драбини для перевезення сіна'; *кӯш* 'плетений виріб для перенесення овочів та фруктів', 'поперечна планка в передній частині полудрабка воза для уникнення випадіння його місткості' та ін. Серед причин полісемії вбачаємо прагнення до мовної економії та наявність семантичних зв'язків між позначуваними реаліями у свідомості носіїв.

Чимало номенів зв'язані синонімічними зв'язками, це яскраво простежується при картографуванні. Слова-синоніми найчастіше відрізняються часом виникнення (*в'ійце* – *рудо*, *в'іс'* – *тингел'*, *гам* – *шлийф*, *фийк* тощо). Антонімічні відношення проявляються шляхом використання опозицій атрибутивів (*не^uред'н'ій* – *задн'ій* *шубе^uр*, *не^uредн'е* – *зад'н'е чо^uло* 'поперечна планка в полудрабка воза для уникнення випадіння його місткості'), словотворчих засобів (*не^uре^uдинок* – *за^uдинок* 'поперечна планка в полудрабка воза для уникнення випадіння його місткості', *пуд(т)че^uреўник* – *нах^uриб(н)ник* 'ремінна частина збруї') чи номенів (*пере^uд* – *зад* 'частини воза'). Гіперо-гіпонімічні відношення проявляються у наявності слів, що виступають родовими назвами до ряду видових, зокрема *в'із*, *сани*, *пут'*, *до^uрога*, *м'іх*, *ташка*, *тайстра* тощо. Свідченням зв'язку між первинним і похідним значеннями на основі семантичних нашарувань є вербальні асоціації, через які мовці йменують реалії, наприклад: *п^uррива*, *л'іс*, *поле*, *тра^uва*, *р'і^uка*, *вода*, *поло^uнина* 'місце, де закінчується дорога'.

4. Ядром лексики є номени, успадковані від праслов'янської мови. Частина з них є вживаними в сучасній українській літературній мові або фонетичними варіантами до загальнонародних слів, наприклад: *в'із*, *мўст*, *соха*, *пυто*, *сани*, *корса*, *копыл*, *хо^uмыто*, *в'ійа*, *с^uвор'ін'*, *жирд'*, *пут'*, *сл'ід*, *м'іх*, *ко^uл'ійа*, *сунути*.

Серед основних шляхів поповнення тематичної групи назв транспорту та комунікацій визначаємо словотворення, запозичення від інших мов та семантичну деривацію. Окремо розглядаємо універбацію, що являє собою комплекс афіксального словотворення та модифікації значення, наприклад: *р'і^uн'оўка*, *во^uйенка*, *жаліу^uл'аник*, *кро^uпйу^uл'аник*, *коча^uник*, *м^uлин:ик*.

5. Найактивніше тематична група поповнюється шляхом словотворення на основі твірних слів праслов'янського та іншомовного походження. З-поміж

похідних найбільш продуктивним є суфіксальне іменникове словотворення. Для творення іменників жіночого роду активно використовуються форманти *-ка*, *-иця*, *-ина*, наприклад: *ро/сушка*, *о^уб/ручка*, *кан/тарка*, *ке^тте^м/ф'ійка*, *китичка*, *заноска*, *вилка*, *ве/р'ітка*, *плах/тин'ка*, *ру/динка*, *ве/ретка*, *ск/рин'ка*, *тайст/ринка*; *гн'ій/ниця*, *лавиця*, *сп'ід/ниця*, *ру/чиця*, *гамфиця*, *іг/лиця*, *бант/лиця*, *крижу/ниця*; *ро^з/ворина*, *го/ловина*, *тайст/рина*, *лутина*, *ве^ре^ч/чина*, *па/ўзина*, *дз'обина*. Менш продуктивними є форманти *-анка*, *-арка*, *-ан'а*, *-ул'а*, *-ійа*, *-анка*, *-ага*, *-ечка*, *-ил'ка*, *-отка*, *-ичка*, *-аўка*, *-алка*, *-оўка*, наприклад: *те^л/і/жанка*, *сп'ід/н'арка*, *росо/хан'а*, *га/мул'а*, *ко^у/ч'ійа*, *обру/чанка*, *кор/чага*, *уз/дечка*, *ко^у/тил'ка*, *бойотка*, *бердичка*, *п'литаўка*, *с'от'алка*, *караф'і/чоўка* та ін.

Для творення іменників чоловічого роду активно використовуються суфікси *-ик*, *-ок*, *-ак*, наприклад: *деклик*, *ку/гутик*, *путьик*, *колик*, *криж'і/ўник*, *п'рутик*; *кр'у/чок*, *чуф/линок*, *ва/жок*, *ко/лок*, *бу/чок*, *п'іша/чок*; *драби/н'ак*, *спо/дак*. Менш продуктивними є суфікси *-ец'*, *-ен'*, *-уў*, *-аш*, *-чик*, *-ник*, *-аник*, *-іл'*, *-ишче*, *-ух*, *-ук*, *-ар*, *-ичок*, *-ін'*, *-н'ак*, *-илник*, *-инок*, *-енок*, наприклад: *фурмане^ч'*, *ск/руте^н'*, *га/муў*, *кар'ікаш*, *к'райчик*, *задник*, *коша/ник*, *ру/б'іл'*, *м'і/ишше*, *м'іш/чух*, *м'іш/чук*, *ко/шар*, *йашиччок*, *ст'ром'ін'*, *павуз/н'ак*, *пе^ри^д/дилник*, *за/динок*, *за/денок* та ін.

Іменники середнього роду творяться за допомогою формантів *-ело*, *-це*, *-илно*, *-ишко*, *-очко*, *-ало*, *-ално*, *-атко*, *-ен*, наприклад: *зубело*, *в'ій/це*, *б'і/чилно*, *бердишко*, *бердочко*, *пужало*, *пужално*, *бе^м/ремен'атко*, *бе/ремено* та ін.

Продуктивним є й віддієслівне словотворення, зокрема за допомогою формантів *-иця*, *-ал'ниця*, *-ка*, *-ина*, *-ажа*, *-ач*, *-ак*, *-ец'*, *-ух*, *-елик*, *-ан'а*, *-ло*, *-іл'*, *-ій* та ін. (*зак/ладниця*, *закла/дал'ниця*, *затич'ка*, *пе^ре^к/ладина*, *п'ідк/лажа*, *бе^у/кач*, *де^р/жак*, *ковтанец'*, *вертл'ух*, *кру/телик*, *кован'а*, *с'ідало*, *с'ад/ло*, *війа/з'іл'*, *за/б'ій*) та усічення основи (*насад*, *п'ідме^т*, *війаз'*, *за/к'ін*, *волок*, *пово/рот*, *скрут*, *п'рог'ін*, *об/рив*, *спуск*, *пуд'йом*, *в'івоз*).

Найменш продуктивним є відад'єктивне словотворення, представлене за допомогою формантів *-ина*, *-иця*, *-айка*, *-урка*, *-уўка*, *-оўка*, *-ул'ка*, *-анка*, *-ик*, *-ник*, *-ак*, *-н'ак*, *-ец'*: *боко/вина*, *посе^м/редниця*, *п'іштайка*, *п'ішурка*, *п'ішуўка*, *п'ішоўка*, *п'ішул'ка*, *ламанка*, *чи/неник*, *по/б'ічник*, *п'ішак*, *п'іш'н'ак*, *сорове^ч'*.

Наступними за чисельністю дериватів представлено префіксально-суфіксальне (за/тыл'ник, нако/нечник, за/лиўчик, пуд/росошник, наго/лбўник, 'оглавиц', пох/реб(н)тина, нах/риб(н)ник, нап/лечник, по/вершник, поп/л'уванец', зав'йизувати, поп/рутити), префіксальне ('постр'иш, 'повороз(с), запоп/рутити, с'корса, на/копил), флективне ('тингл'а, шуб'ра, за/кова, ха'ма, се^урне^т'іна, 'запрута, кан'тара, шт'ранга, бру'цан'а), постфіксальне (спр'а'гатис'а, спр'а'чиса), префіксально-флективне (поп/руга, 'пудволока, ро^уз'вора, з'вора) словотворення, зафіксовано слова-композиції ('гиўдируди, фе^р'гийц'/палиц'а, цуги/танга, розко/р'іх, полу/дуги, воло/в'ід(т), цуг'гамфа, по^у'луйсани, гатико/шар, с'іно'жак) та субстантивовані прикметники (боко/ва, заклад'на, на/очн'і, хащчо/ва, ве^рхо/ввий, с'пуд'н'а, стопур'н'і).

ТГЛ активно поповнюється за допомогою запозичень. Найбільше запозичено від угорської (ор'сат(к), чак'луў, ланц, шпа'н'іфе^р, кете'ф'ій, 'бойта, ч'ін'товы, 'д'ологы, фе^р'гийз, ка/р'іка, 'ванкош, кôч') та німецької (штранг, 'л'іц'і, ц'в'іта, 'фурман, цу/р'іг, /р'іксак, бе^н'д'уги, р'аф) мов, далі від польської, часто у ролі мови-посередника від німецької ('пер'ійа, штыр', 'апшток, 'зарва, бе^с'саги, 'зайда, ко^б'ілка, страм, ш'лейа, 'цугл'і, б'ричка, 'дише'л'), румунської ('тайстра, грун', ка/пистра, те^р'джоли, ка'луш), словацької (д'рага, г'рац'ка, 'навуз, фре^м'б'ійа, 'фур'ік, кла'ниц'а) та ін. При засвоєнні запозичень звертаємо увагу на те, що слова іншомовного походження можуть вживатися під впливом української літературної мови, наприклад: гак, 'гал'ма, т'раса, 'асфал'т, 'торба, 'орчик тощо.

Важливим є те, що лексична система майже не засвоює запозичень на сучасному етапі. Беручи до уваги те, що є чимало номенів, утворених на основі запозичених основ, ми вважаємо, що номінативна система говорів використовує для розвитку дериваційні можливості української мови.

Активно поповнюють ТГЛ різні семантичні процеси. Серед них визначаємо розширення ('улиц'а, 'ваташ, 'ташка, 'тайстра, ко^б'ілка, ша'ланги, 'лада, ше^у'ригл'а, ко/пач), звуження (кри'вул'а, ма'йурн'а, 'серсам, 'шори, стро'пила), спеціалізацію ('дуги, ос'нова, пле^ч'е, 'дош'ка, друк, 'лата, ланц) значення. Дуже часто такі процеси стосуються загальнонародних слів, бо в системі ТГЛ вони набувають спеціалізованого значення, термінологізуються. Перенесення значення відбувається

на основі подібності (*капу'цан, коў'баса, 'кышка, 'парнички, 'гарда, 'ды'р'а, 'шанси, 'к'ишка, ве''ре''тено, 'корман', тал'ни, 'лаба, шул'ки, гу'мак, ку'гут, к'лине''ц', ба'ранчик, 'цати, се''р'ны, 'гач'і*) чи суміжності (*плай, 'коцка, м'лиўча, 'п'ілка, 'мейнзур, ф'лостер, си'тец, 'гуртн'а, 'н'оклани, 'бучок, ве''р'вечка*) позначуваних реалій.

У тематичній групі яскраво представлена варіантність. Вона є підтвердженням тому, що запозичена твірنا основа піддається змінам, що свідчить про її давність.

Серед номенів визначаємо велику кількість складених назв. Вони є різними характеристиками гіперонімів за місцем розміщення (*пе''ред'н'а те''л'ішка, 'зад'н'а 'к'ічка, 'задн'а ко'чол*), функцією (*возо'ва до'рога, 'тайстри поў'чанс'к'і*), матеріалом (*де''ре''ўл'а'ний в'ўс, клоча'ний м'іх, паму'товий м'іх*), складом (*р'і'н'ова до'рога, грав'і'йова п'ут', ф'лостерна до'рога*), якістю (*'ташка ве''рве''часта*), характерними особливостями (*'ц'ісар'с'ка п'ут', кр'і'жова д'рага*) тощо.

Аналізовані назви входять до складу порівняльних конструкцій, що свідчить про відкритість системи цієї тематичної групи, наприклад: *ко'ритат', йак 'кач'ка, 'л'ізе, йак чере'паха, так пў'шоў, йак дым та 'нытка, б'і'жит', йак 'в'ітор, ша'туйе, йак у 'пекло, ле'тит', йак'би го елект'ричка ли'шала, б'і'жит', йак 'олен', 'чорный, йак 'тинге'л', йак 'тиндил', з'лупий, йак лиўч, 'ходить', йак лиўч* тощо.

6. Лінгвістичні карти, додані до дослідження, дають змогу простежити рівномірне поширення номенів, пов'язаних із традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття. На основі ареальної характеристики встановлюємо, що назви утворюють мікроареали, відбувається диференціація мовного ландшафту. Інформація з атласів та словників дає змогу простежити зв'язок аналізованої ТГЛ із суміжними говорами (у деяких випадках й із віддаленими) та мовами. Це підтверджує думку про єдність діалектного континууму.

7. Основними ознаками вияву динаміки лексики, пов'язаної з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття є наявність варіантності, розгалужена система словотворчих засобів на українському мовному ґрунті, велика кількість складених назв та значеннєві трансформації.

Отже, комплексний аналіз назв, пов'язаних із традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття має важливе значення для мовознавства, оскільки наявність таких яскравих засобів збагачення тематичної групи лексики підтверджує її унікальність у діалектній системі української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Спеціальна література

1. Антонюк С. В. Народні назви шляхів сполучення Ровенщини. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 72–82.
2. Аркушин Г. Л. Атлас західнополіських фаунономенів. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 322 с.
3. Аркушин Г. Л. Атлас мисливської лексики Західного Полісся. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 410 с.
4. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ: Вища школа, 1980. 246 с.
5. Бичко З. М. Назви вулиць в українській мові. *Мовознавство*. 1979. № 5. С. 76–80.
6. Бичко З. М. Назви стежки в українській мові. *Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови: Тези доповідей*. Ужгород, 1978. С. 5–6.
7. Бичко З. М. Українські народні назви дорожніх пристосувань. *Народна творчість та етнографія*. 1987. № 3 (205). С. 72–74.
8. Бичко Н. І., Бичко З. М. Структурно-семантичний аналіз назв дорожніх об'єктів у говорах української мови (назви дороги). *Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови: Тези доповідей Республіканської конференції*. Ужгород, 1989. С. 13–14.
9. Бураковская Н. И., Титов В. С., Шляхтовский А. С. Пути сообщения и средства передвижения. *Полесье. Материальная культура*. Киев, 1988. С. 264–278.
10. Бичко З. М. Лексика для означення путей сообщения в украинском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02. Киев, 1983. 24 с.
11. Ващенко В. С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини: Лексичні матеріали. Дніпропетровськ, 1968. 158 с.
12. Вербич С. О. Етимологічний аспект тематичної групи лексики на позначення географічних понять (на матеріалі говорів Карпатського регіону).

Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць. Київ, 2001. Вип. IV. С. 159–162.

13. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова. *Вопросы языкознания*. 1953. № 5. С. 3–30.

14. Вовк Ф. К. Студії з української етнографії та антропології: нова редакція / передм. О. Г. Таран; прим. О. Г. Таран, С. Л. Маховської, Ю. С. Буйських; упорядн. О. О. Савчук. Харків: Видавець Савчук О. О., 2015. 464 с.

15. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. Прага: Укр. громад. вид. фонд, 1916. 354 с. (Перевидання: К.: Мистецтво, 1995. 336 с.).

16. Воропай С. В. Конфіксальні назви предметів господарчо-побутового призначення з просторовою семантикою. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 1999. № 2. С. 1–6.

17. Вуковић Г., Бошњаковић Ж., Недельков Љ. Коларска терминологија. Нови Сад, 1984. 258 с.

18. Галас А. М. Порівняльні конструкції в закарпатських говірках. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2019. С. 25–33.

19. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.

20. Гвоздяк О. М. Динамічні процеси у складі германізмів українських говірок Закарпаття. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 267. С. 64–74.

21. Гвоздяк О. М. Запозичення з німецьким етимомом в українських говірках Закарпаття. *Studia Slovakistika: Словакістика в часовій рефлексії і контактах: зб. наук. ст.* Ужгород: Вид-во О. Гаркуші, 2014. Вип. 14. С. 30–35.

22. Герман К. Ф. Проблеми наукової інтерпретації лінгвістичних атласів. *Діалектологічні студії. 6: Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації* / відп. ред. П. Ю. Гриценко, Н. В. Хобзей. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. С. 61–70.

23. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнословобожанських говірок: [монографія]. Луганськ: Альма-матер, 2005. 592 с.

24. Глушко М. С. Артефакт воза з Тустані та його значення для реконструкції ходу колісного транспорту княжої доби. *Фортеця: збірник заповідника «Тустань»: на пошану Михайла Рожка*. Львів: Камула, 2009. Кн. 1. С. 358–365.
25. Глушко М. С. Без вола подвір'я голе. *Берегиня*. 1992. № 1. С. 63–68.
26. Глушко М. С. Взявся за гуж, то не кажи: не дуж. *Берегиня*. 1993–1994. № 2–3. С. 80–92.
27. Глушко М. С. Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема). Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2003. 448 с.
28. Глушко М. С. Засоби пересування. *Поділля: історико-етнографічне дослідження*. Київ: ВНКЦ «Доля», 1994. С. 313–322.
29. Глушко М. С. Полозні і колісні засоби пересування. *Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження*. Львів, 1999. Вип. 2: Овруччина. 1995. С. 59–76.
30. Глушко М. С. Про комплектування музейних фондів засобами народного транспорту (На прикладі Закарпатського музею народної архітектури й побуту). *Тези доповідей науково-практичної конференції з питань охорони та використання пам'яток народного мистецтва*. Хуст, 1988. С. 16–18.
31. Глушко М. С. Системи запрягу гужових тварин та упряж. *Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження*. Львів, 1999. Вип. 2: Овруччина. 1995. С. 77–86.
32. Глушко М. С. Типологія санного транспорту у сучасній етнологічній науці (На матеріалах дослідження транспортних засобів східних і західних слов'ян). *Етнічна культура українців*. Львів, 2006. С. 115–132.
33. Глушко М. С. Традиційний сухопутний транспорт. *Полісся України: Матер. істор.-етногр. досл.* Львів, 1997. Вип. 1: Київське Полісся. 1994. С. 25–52.
34. Глушко М. С. Санний транспорт поліщуків: джерела, походження, етапи розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія: Історія*. Львів, 2008. Вип. 43. С. 217–257.
35. Глушко М. С. Традиційний санний транспорт волинян. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2016. Вип. 17. С. 61–72.

36. Глушко М. С. Шляхи сполучення і традиційний транспорт Старосамбірщини. *Народознавчі зошити*. 2009. № 5–6. С. 634–648.
37. Гнатюк В. Словарець угорсько-руських місцевих виразів. *Етнографічний збірник НТШ: Етнографічні матеріали з Угорської Руси*. Т. II. Львів, 1898. Т. IV. С. 234–251.
38. Гонтар Т. О. Засоби пересування. *Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження*. Київ: Наукова думка, 1983. С. 156–158.
39. Гонтар Т. О. Транспорт. *Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження*. Київ: Наукова думка, 1987. С. 157–163.
40. Горбач О. Мармароська говірка й діалектний словник села Поляни над р. Русковою (Румунія). *Горбач О. Зібрані статті*. Мюнхен, 1997. Т. VIII. С. 276–323.
41. Гриценко П. Е. Генезис и семантическая структура сельськохозяйственной лексики украинских западностепных говоров: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, 1980. 29 с.
42. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. Київ: Наукова думка, 1990. 272 с.
43. Гриценко П. Ю. Діалектна лексика з конкретним значенням. *Структурні рівні українських говорів*. Київ: Наукова думка, 1985. С. 91–120.
44. Гриценко П. Ю. Лексична система говорів і картографування. *Українська діалектна лексика*. Київ: Наукова думка, 1987. С. 10–20.
45. Гриценко П. Ю. Мова у просторі: від картографування до ареалогії. Київ: КММ, 2017. 442 с.
46. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. Київ: Наукова думка, 1984. 228 с.
47. Громко Т. В. Семантичні особливості народних географічних термінів Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Кіровоград, 2000. 18 с.
48. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських говорах Карпат. Ужгород, 2010. 360 с.

49. Данилова З. В. Поняття системності лексики, лексичних угруповань у мові та мовленні. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Т. 1. С. 22–28.

50. Делюсто М. С. Засади укладання питальника до «Мультилінгвального атласу межиріччя Дністра і Дунаю». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2016. Вип. 21. С. 73–77.

51. Дзендзелівський Й. О. Ізоглоси угорських лексичних нашарувань в українських говорах Закарпатської області УРСР (На матеріалах Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР, т. I–III). *Українська лінгвістична географія*. Київ: Наукова думка, 1966. С. 45–75.

52. Дзендзелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології: Вступні розділи. Ужгород, 1966. 98 с.

53. Дзендзелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ч. I. Фонетика. Ужгород, 1965. 90 с.

54. Дзендзелівський Й. О. Назви сільськогосподарських знарядь та їх частин у говорах Закарпатської області. *Наукові записки Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород, 1959. С. 41–69.

55. Дзендзелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. Київ: Наукова думка, 1984. С. 63–77.

56. Дзендзелівський Й. О. Спостереження над народною етимологією в українській мові. *Дослідження з української діалектології*. Київ, 1991. С. 6–46.

57. Дзендзелівський Й. О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. Київ, 1969. 212 с.

58. Довгопол С. Ф. Картографування назв возів за їх функціями в Атласі української мови. *Українська лінгвістична географія*. Київ: Наукова думка, 1966. С. 24–29.

59. Думчак І. М. Універбація в українській мові: автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 1998. 16 с.

60. Дэжэ Л. Деловая письменность русинов в XVII–XVIII веках: Словарь, анализ, тексты. Ниредьгаза, 1996. 336 с.

61. Дажё Л. Украинская лексика сер. XVI века: Няговские поучения (Словарь и анализ). Дебрецен, 1985. 525 с.
62. Євпак А. В. Назви кінської зброї як основа творення вторинних номінацій (на матеріалі української мови). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки*. 2011. № 1. С. 46–53.
63. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: короткий тлумач. словн. лінгв. термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 221 с.
64. Жилко Ф. Т. Деякі питання лінгвогеографічного аспекту в українській діалектології. *Праці X республіканської діалектологічної наради*. Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1961. С. 3–16.
65. Жилко Ф. Т. Інтерпретація лінгвістичного картографування і карти ареалів (На матеріалах Атласу української мови). *Українська лінгвістична географія*. Київ: Наукова думка, 1966. С. 31–44.
66. Заглада Н. Ярмо. *Матеріяли до етнології*. Київ, 1929. Т.2. С. 11–45.
67. Закарпатський діалект: Бібліографічний показчик / укл. І. В. Сабадош, О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач; відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2009. 136 с.
68. Захарова Г. М. Транспорт Карпат і його локальні особливості. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 4 (140). С. 68–71.
69. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. Москва: Наука, 1976. 355 с.
70. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля. *Филологические науки*. 1972. № 1. С. 57–68.
71. Клепикова Г. П. К истории изучения славянской диалектной семантики (метод «семантического поля» Н. И. Толстого). *Вопросы языкознания*. 1999. № 5. С. 64–72.
72. Клименко Н. Ф. Універбація. *Українська мова: енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.]. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 749.
73. Книщенко Н. П. Термінологія дорожнього будівництва в Західній Україні (на матеріалі монографічного дослідження М. С. Глушка «Шляхи сполучення і транспортні засоби в українських Карпатах другої половини XIX–поч. XX ст.»).

Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2013. Вип. 36. С. 243–247.

74. Козачук А. А. Сельськохозяйственная лексика говорів Волини: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.661. Київ, 1971. 19 с.

75. Колеснік Л. Я. Агентиви в покутсько-буковинських говірках як результат міжмовної взаємодії (на матеріалі «Словника буковинських говірок»). *Лінгвістика*. 2011. № 1 (22). С. 54–62.

76. Костів О. М. Проблеми лінгвогеографії в концепції Лідії Коць-Григорчук. *У координатах мови: збірник наукових праць на пошану професора Лідії Коць-Григорчук*. Львів: ПАІС, 2016. С. 74–91.

77. Коць-Григорчук Л. Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору. Нью-Йорк–Львів, 2002. 268 с.

78. Кочерган М. Л. Лексико-семантична система. *Українська мова: Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.]. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 305–306.

79. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник. 3-тє вид. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 464 с.

80. Краєвська Г. П. Гіпонімія як вияв системності лексики традиційних народних ремесел. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 50. С. 62–64.

81. Краєвська Г. П. Народна виробнича термінологія центральних говірок Поділля: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2010. 26 с.

82. Краєвська Г. П. Полісько-подільські паралелі в лексиці народних ремесел. *Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 22 (II). С. 136–141.

83. Купрікова Г. В. Вторинна номінація як наслідок дії закону економії мовної енергії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 44. С. 158–159.

84. Леню П. Ю. Традиції возарства українців Закарпаття в усних свідченнях сучасників. *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту*. Ужгород, 2016. Вип. 3. С. 380–386.

85. Лизанец П. Н. Атлас венгерських говорів Закарпаття: у 3 т. 1992–2003. Т. I–III.

86. Лизанец П. Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття: Венг.-укр. межъязык. связи. Будапешт, 1976. 683 с.

87. Лизанец П. М. Угорсько-українські міжмовні контакти (На матеріалі українських говорів Закарпаття): конспект лекцій. Ужгород, 1970. 251 с.

88. Лизанец П. М. Атлас угорських говорів Закарпаття: принципи побудови та інтерпретації. *Діалектологічні студії. 6: Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації* / відп. ред. П. Ю. Гриценко, Н. В. Хобзей. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. С. 53–60.

89. Лопушанський В. М., Пиц Т. Б. Німецькі лексичні запозичення у бойківському говорі: кількісний, тематичний і соціолінгвістичний аспект. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46 (2). С. 385–399.

90. Лопушанський В. М., Пиц Т. Б. Німецькомовні лексичні запозичення в говорах Західної України: навч. посібник для студ. III–V курсів фак. ром.-герм. філ. Дрогобич: Коло, 2000. 68 с.

91. Лутава С. М. Локуси на позначення медіального простору в сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць*. Донецьк: ДонНУ, 2010. Вип. 21. С. 133–136.

92. Ляхова О. В. Детермінологізація й розширення значення слова в лексичній системі сучасної української мови. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. Харків, 2011. № 963. Вип. 62. С. 42–47.

93. Ляхова О. В. Розширення значень слів як динамічний процес в лексико-семантичній системі сучасної української мови. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. Харків, 2010. № 910. Вип. 60. С. 193–197.

94. Марєєв Д. А. Динаміка східнополіського діалекту: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2018. 22 с.
95. Марєєв Д. А. Назви рубля і качалки у східнополіських говірках. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Луцьк: Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. Вип. 29: Українська мова в сучасному науковому вимірі. С. 119–128.
96. Мартынов В. В. Анализ по семантическим микросистемам и реконструкция праславянской лексики. *Етимология*. 1968. Москва: Наука, 1971. С. 11–23.
97. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ: Наукова думка, 1990. 168 с.
98. Межжеріна Г. В. Структурна організація семантичних одиниць (поле – лексико-семантична група – слово). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2002. Вип. 5. С. 114–126.
99. Мельничук О. С. Методологія у мовознавстві. *Українська мова: Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.] 2-е вид., випр. і доп. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 338–339.
100. Мельничук О. С. Порівняльно-історичний метод у мовознавстві. *Українська мова: Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.] 2-е вид., випр. і доп. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 505–506.
101. Миголинець О. Ф. Ботанічна лексика українських говорів Закарпатської області: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Ужгород, 1996. 24 с.
102. Михальчук К. П. Наречия, поднаречия и говоры южной России в связи с наречиями Галичины. *Труды этнографическо-статистической комиссии экспедиции в Западнорусский край: Матер. и исслед.* Санкт-Петербург, 1872. Т. 7. Вып. 2. С. 453–512.
103. Мосора М. Словар гуцульський зібраний Михайлом Мосорою 1885–1896 / рукопис; зберігається в архіві І. Франка у Києві. № 3 / 100 [фотокопія].

104. Муличак Ю. До питань лексики комунікації і традиційного транспорту в частині українських говірок Східної Словаччини. *Записки наукового товариства Культурного союзу українських трудящих у ЧССР*. Пряшів, 1977. № 4–5. С. 177–192.
105. Мушинка М. Нарис етнографії: Південь. Матеріальна культура. *Лемківщина: Земля, люди, історія, культура*. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1988. Т. II. С. 213–217.
106. Мушкетик Л. Г. Фольклор українсько-угорського порубіжжя: монографія. Київ: Український письменник, 2013. 496 с.
107. Назарова Т. В. Деякі питання типології зв'язків літературної мови й діалектів. *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*. / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ: Наукова думка, 1977. С. 31–49.
108. Нечаєва Н. О. Лексичні германізми у південно-східних говорах української мови. *Science and Education a New Dimension: Philology*, II (1). 2014. Issue 17. P. 87–91.
109. Никончук М. В. Лексичний атлас Правобережного Полісся. Київ; Житомир: Держ. картограф. фабрика, 1994. 221 с.
110. Никончук М. В. Програма-питальник до Лексичного атласу Правобережного Полісся. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. С. 59–65.
111. Общеславянский лингвистический атлас: Серия лексико-словообразовательная. Вып. 1. Животный мир. Москва: Наука, 1988. 190 с.
112. Остап Н. Л. Господарювання українців у XVI–XVIII ст. крізь призму слова. *Волинь-Житомищина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2008. № 18. С. 118–136.
113. Остап Н. Л. Лексика на позначення волової упряжі у пам'ятках української мови XIV–XVIII століть. *Українська історична та діалектна лексика: Збірник наукових праць*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. Вип. 4. С. 77–88.

114. Остап Н. Л. Назви засобів пересування у пам'ятках української мови XVI – першої половини XVII століть. *Українська лексика в історичному та ареальному аспектах*. Київ: Наук. думка, 1991. С. 44–55.

115. Остап Н. Л. Про деякі назви елементів матеріальної культури гуцулів. *Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Філологія*. Івано-Франківськ, 2012. Випуск XXXII–XXXIII. С. 23–28.

116. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей: Ч. I. Звучня і морфологія. Прага, 1938. 549 с.

117. Парасунько В. С. До етимології слів *ярмо*, *глиця* і *сноза*. *Мовознавство*. Київ, 1968. № 4. С. 49–57.

118. Парікова М. Традиційні види зимового транспорту в районі Верхньої Цирохи. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. Пряшів, 1979. Т. 9. Кн. 2. С. 167–186.

119. Пискач О. Д. Архаїзація лексики в сучасній закарпатській говірці. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2008. Вип. 12: Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. С. 165–167.

120. Пиц Т. Б. До проблеми дослідження німецьких запозичень в українській говірковій лексиці. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 35. С. 281–284.

121. Піцура Т. П. Запозичення як джерело збагачення побутової лексики українських говорів Карпат. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2012. Вип. 17. С. 45–50.

122. Піцура Т. П. Назви жіночих прикрас в українських карпатських говорах. *Волинь-Житомирщина*. 2007. Вип. 17. С. 116–125.

123. Піцура Т. П. Назви хатніх речей в українських говорах Карпат (стан вивчення, склад, структурна організація). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2008. Вип. 12. С. 168–170.

124. Покровский М. М. Избранные труды по языкознанию. Москва: Изд-во АН СССР, 1959. 382 с.

125. Поліщук С. С. Лінгвістичні аспекти вивчення українських говорів на матеріалі сільськогосподарської лексики. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2015. Кн. 1. С. 72–77.

126. Пономаренко В. Д., Ляхова О. В. Звуження значення як динамічний процес у лексико-семантичній системі сучасної української мови. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. Харків, 2014. № 1107. Вип. 70. С. 92–97.

127. Потапчук І. М. Народні назви шляхів сполучення у західноподільському діалектному мовленні. *Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство*. Київ, 2012. С. 71–75.

128. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике. Москва: Просвещение, 1968. Т. III. 550 с.

129. Прилипко Н. П. Лінгвістична географія. *Українська мова: Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.] 2-е вид., випр. і доп. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 313–314.

130. Приходько М. П. Сухопутний транспорт на Україні. *Народна творчість та етнографія*. 1975. № 5 (135). С. 63–66.

131. Програма для збирання сільськогосподарської лексики говірок Центральної Слобожанщини: навчально-методичні матеріали для студентів українського відділення філологічного факультету / укл.: Р. Л. Сердега. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. С. 31–32.

132. Сабадош І. В. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород, 1999. 104 с.

133. Сабадош І. В. Закарпатські діалектизми як матеріал для відтворення мовної старовини. 2. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2010. Вип. 14. С. 94–106.

134. Сабадош І. В. Закарпатські діалектизми як матеріал для відтворення мовної старовини. 5. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2012. Вип. 17. С. 51–62.

135. Сабадош І. В. Й. О. Дзензелівський – дослідник українських говорів Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород, 2011. Вип. 24. С. 5–12.
136. Сабадош І. В. Лексика лесосплава українських говорів району Карпат: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 1974. 20 с.
137. Сабадош І. В. Історія української ботанічної лексики (XIX – початок XX ст.). Відп. ред. Л. О. Белей. Ужгород, 2014. 600 с.
138. Сабадош І. В. Микола Андрійович Грицак як лексикограф, педагог, людина. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2008. Вип. 12. С. 7–15.
139. Сабадош І. В. Стан і завдання лінгвогеографічного дослідження ботанічної лексики української мови. *Українська лексика в просторі і часі: зб. праць*. Ужгород, 2015. С. 197–204.
140. Сабадош І. В. Українські назви рослин: історія, етимологія. Монографія. Ужгород, 2019. 1032 с.
141. Семчинський С. В. Зіставний метод. *Українська мова: Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.] 2-е вид., випр. і доп.* Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 205.
142. Сердега Р. Л. Ареальне виявлення елементів системи сільськогосподарської лексики у говірках Харківщини. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. Харків, 2004. № 631. Вип. 41. С. 10–13.
143. Сердега Р. Л. Лексика традиційного господарювання в говорах Центральної Слобожанщини (Харківщини): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2005. 17 с.
144. Сердега Р. Л. Українська діалектологія: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 156 с.
145. Сердега Р. Л. Назви традиційних сухопутних транспортних засобів у говірках Центральної Слобожанщини. *Вісник Харківського національного*

університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. Харків, 2008. Вип. 53 (№ 798). С. 42–45.

146. Сердега Р. Л. Сільськогосподарська лексика в говірках Центральної Слобожанщини (Харківщини): монографія; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: Монограф, 2012. 218 с.

147. Симоненко І. Ф. Засоби пересування. *Українці: Історико-етнографічна монографія (макет)*. Київ, 1959. Т. 1. С. 277–289.

148. Симоненко І. Ф. Тяглова сила. *Українці: Історико-етнографічна монографія (макет)*. Київ, 1959. Т. 1. С. 189–191.

149. Сімонок В. П. Розширення семантичної структури запозичених слів. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. Дрогобич, 2016. № 5. Т. 2. С. 96–99.

150. Сірик С. В. До семантичної характеристики назви «дорога» в українській мові. *Придніпровський науковий вісник. Гуманітарні науки*. 1997. № 46 (57). С. 39–43.

151. Сірик С. В. Лексична мікросистема на позначення назв місця перетину доріг в українській мові. *Придніпровський науковий вісник. Філологія*. 1998. № 51 (118). С. 46–48.

152. Сірик С. В. Назви доріг в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 1998. 16 с.

153. Сірик С. В. Номени на позначення шляхів залежно від місця пролягання. *Придніпровський науковий вісник. Філологія та педагогіка*. 1998. № 37 (104). С. 44–48.

154. Слободян О. В. Географічна народна термінологія українських східнослобожанських говірок Луганщини: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Старобільськ, 2017. 228 с.

155. Слободян М. В. Метафоризація як когнітивний процес. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Вип. XXIV. Ч. 1. С. 460–467.

156. Стариченок В. Д. Наименования транспортных средств и упряжи в белорусских говорах: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Минск, 1980. 20 с.

157. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 69–77.
158. Тарнович Ю. Лемківщина. Матеріальна культура. Краків, 1941. С. 41–46.
159. Тиводар М. П. Етнографія Закарпаття: Історико-етнографічний нарис. Ужгород: Гражда, 2010. 416 с.
160. Титаренко В. М. Динаміка запозиченої транспортної лексики в північноукраїнському наріччі. *Волинь-Житомирщина*. 2013. Випуск 24. С. 180–188.
161. Толстой Н. И. Из опытов типологического исследования славянского словарного состава. *Вопросы языкознания*. 1963. № 1. С. 29–45.
162. Толстой Н. И. Из опытов типологического исследования славянского словарного состава. 2. *Вопросы языкознания*. 1966. № 5. С. 16–36.
163. Толстой Н. И. Славянская географическая терминология. Москва: Наука, 1969. 262 с.
164. Уфимцева А. А. Лексикология. *Теоретические проблемы советского языкознания*. Москва: Наука, 1968. С. 232–256.
165. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы. Москва: Наука, 1962. 287 с.
166. Уфимцева А. А. Теории «семантического поля» и возможности их применения при изучении словарного состава языка. *Вопросы теории языка в современной и зарубежной лингвистике*. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. С. 30–63.
167. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов. *Очерки по теории языкознания*. Москва: Наука, 1982. С. 227–239.
168. Харьківська О. В. Суфіксальний словотвір апелятивних іменників в українських говорах Закарпаття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2005. 20 с.
169. Хобзей Н. В. Лексика говірки села Красний на Мараморощині. *Наукові студії: діалектологія, етнолінгвістика, лексикографія* / упор. О. І. Сімович; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2019. С. 152–159.

170. Хобзей Н. В. Мовний світ гуцулів у форматі словника: Іван Вагилевич. *Наукові студії: діалектологія, етнолінгвістика, лексикографія* / упор. О. І. Сімович; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2019. С. 102–117.

171. Шевченко Т. В. Лексико-семантична група слів на позначення шляхів сполучення в українській мові. *Дослідження з лексикології і граматики української мови: Зб. наук. пр.* Дніпропетровськ: Навч. книга, 2010. Вип. 9. С. 317–323.

172. Шкурко Г. В. Динаміка традиційної транспортної лексики в українських говорах Закарпаття. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології*. Київ: КММ, 2017. С. 474–482.

173. Шкурко Г. В. Лексика, пов'язана з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття як об'єкт наукового вивчення. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2013. Вип. 18. С. 99–102.

174. Шкурко Г. В. Лексико-семантичні особливості назв традиційних видів зимового транспорту в українських говорах Закарпаття. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2015. Вип. 20. С. 99–104.

175. Шкурко Г. В. Методи діалектологічних досліджень. *The Ninth European Conference on Languages, Literature and Linguistics. Proceedings of the Conference*. Vienna: «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2015. P. 67–72.

176. Шкурко Г. В. Назви дороги в українських говорах Закарпаття. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. Lublin, 2021. № 2 (38). С. 66–71.

177. Шкурко Г. В. Назви кінної упряжі в українських говорах Закарпаття. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 3. С. 241–251.

178. Шкурко Г. В. Назви традиційних видів транспорту та їх частин у закарпатських говірках. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 126–131.

179. Шкурко Г. В. Назви традиційного транспорту та комунікацій у складі компаративних фразем в українських говорах Закарпаття. *Науковий вісник*

Ужгородського університету. Серія: Філологія. Ужгород: ПП Данило С.І., 2020. Вип. 2 (44). С. 379–384.

180. Шкурко Г. В. Назви, пов'язані з частинами воза, в українських говорах Закарпаття. *Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури: Міжнародна науково-практична конференція*. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2015. С. 36–40.

181. Шкурко Г. В. Переосмислення значень слів як джерело поповнення лексики традиційного транспорту та комунікацій в українських говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород: ПП Данило С.І., 2019. Вип. 2 (42). С. 113–117.

182. Шкурко Г. В. Структурно-семантична й лінгвогеографічна характеристика назв комунікації вантажів в українських говорах Закарпаття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2015. Вип. 17. Т. 1. С. 60–63.

183. Шкурко Г. В. Суфіксальний словотвір назв традиційних видів транспорту в українських говорах Закарпаття. *Студії з філології та журналістики*. Ужгород: Гражда, 2016. Вип. 4. С. 217–219.

184. Шкурко Г. В. Транспортна лексика в українських говорах Закарпаття: етимологічний та лінгвогеографічний аспекти. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2016. Вип. 21. С. 175–179.

185. Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка. Москва: Просвещение, 1964. 244 с.

186. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). Москва: Наука, 1973. 279 с.

187. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград: Наука, 1974. 428 с.

188. Щербина Т. В. Універбати як вияв вторинної номінації в говірках Черкащини. *Діалекти в синхронії та діахронії*. Київ: КММ, 2017. С. 483–492.

189. Щербина Т. В., Халупінський С. Є. Назви деталей і частин гужового транспорту в говірках Черкащини. *Мовознавчий вісник*. Черкаси, 2017. Вип. 22–23. С. 89–96.

190. Юсікова О. В. Із спостережень над семантичною структурою назв кошиків і похідних з коренем *-кош-* в українських говірках. *Лінгвістика*. 2012. № 2 (26). С. 135–141.

191. Юсікова О. В. Особливості дієслів із семантикою руху в просторі (на матеріалі говірок Закарпаття). *Лінгвістика*. 2010. № 3 (21). Ч. I. С. 150–157.

192. Юсікова О. В. Семантичні паралелі лексеми *кіш* в українських і російських говірках. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]*. Серія: Філологія (мовознавство). 2012. Вип. 16. С. 330–334.

193. Ястремська Т. О. Прислівники місця в говорах української мови: статична локалізація. *Лінгвістика*. 2018. № 1 (38). С. 70–84.

194. Ястремська Т. О. Семантична опозиція «верх» – «низ»: прислівники в говорах української мови (епідигматичний аспект). *Gwary dziś. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego towarzystwa przyjaciół nauk*, 2018. Vol. 10. S. 59–78.

195. Ястремська Т. О. Традиційне гуцульське пастухування. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія «Діалектологічна скриня»). 424 с.

196. Falkowski J., Pasznyi B. Na pograniczu łemkowsko-bojkowskim: Zarys etnograficzny. Lwów, 1935. S. 70–73.

197. Leška O., Šišková R., Mušinka M. Vyprávění z Podkarpatí: Ukrajinská nářečí východního Slovenska; Ukr. Akad. umění a věd v USA, Inc., Slovanský ústav AV ČR, Ústav ukrajinského jazyka AV Ukrajiny. New York; Praha; Kyjev: Euroslavica, 1998. 320 s.

198. Rembiszewska D. K., Siatkowski J. Wschodniosłowiańskie relikty leksykalne w nazwach uprzęży i wozu. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології*. Київ: КММ, 2017. С. 348–364.

199. Rembiszewska D. K., Siatkowski J. Zapożyczenie rubel 'drąg do przyciskania siana na drabiniastym wozie' w gwarach wschodniej Polski. *Białostockie Archiwum Językowe*, 2017. № 17. S. 281–286.

200. Vahylevič J. Huculové, obyvatelé východnjho pohoří Karpatského. *Časopis českého Museum*. 1838. № 4. S. 475–498.

II. Джерела матеріалу

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: Вежа, 2000. Т. 1–2.

2. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. 2-е вид., перероб., випр. і доп. Луцьк, 2016. 648 с.

3. Атлас української мови: у 3 т. Київ: Наукова думка, 1984–2001. Т. I–III.

4. Білецький-Носенко П. Словник української мови / підгот. до вид. В. В. Німчук. Київ, 1966. 423 с.

5. Бевка О. Словник-пам'ятник. Діалектний словник села Поляни Мараморошського комітату / ред. І. Удварі. Ніредьгаза, 2004. 178 с.

6. Белей Л. О., Белей О. Л. Старослов'янсько-український словник. Львів: Свічадо, 2001. 332 с.

7. Венгерско-русский словарь: 40 000 слов / под общей ред. Л. Гальди. 2-е изд., стереотип. Москва; Будапешт: Русский язык; Издательство Академии наук Венгрии, 1987. 872 с.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. 1728 с.

9. Верхратський І. Про говор галицьких лемків: Словарець. Львів, 1902. С. 388–489.

10. Верхратський І. Знадоби до пізнання угорско-русских говорів: Словарець. *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Львів, 1899. Т. 30. С. 201–275.

11. Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини: Назви будівництва і транспорту. Пряшів, 2001. Т. III. 216 с.

12. Гуцульські говірки: Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
13. Грицак М. А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. НАН України, Інститут української мови. Київ: КММ, 2017. Вип. 1: А–Б. 376 с.
14. Словарь української мови: у 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ, 1958–1959. Т. 1–4.
15. Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. Київ; Кіровоград: РВГЩ КДПУ, 1999. 222 с.
16. Галас Б. К. Словничок бойківських говірок В. Давидяка. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2013. Вип. 18. С. 22–31.
17. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Москва, 1955. Т. I–IV.
18. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / відп. ред. І. М. Железняк. Луцьк: Надстир'я, 1997. 108 с.
19. Дзєндзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України): Лексика. Ужгород, 1958–1993. Ч. I–III.
20. Дуда І. Лемківський словник. Тернопіль: Астон, 2011. 375 с.
21. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
22. Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. Мюнхен, 2001. 180 с.
23. Желеховский Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар: у 2 т. Львів, 1885–1886. 1121 с.
24. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок. *Українська діалектна лексика: зб. наук. праць*. Київ, 1987. С. 62–267.
25. Крылов Г. А. Этимологический словарь русского языка. Санкт-Петербург: ООО «Полиграфуслуги», 2005. 432 с.

26. Сірка Й., Муличак Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублі. Зіген; Пряшів, 1999. 64 с.
27. Лексичны атлас беларускіх народных гаворак: у 5 т. Мінск, 1993–1998.
28. Латта В. Атлас українських говорів Східної Словаччини / наук. і картограф. доопрацюв. та упор. З. Ганудель, І. Ріпка, М. Сополіга. Пряшів, 1991. 555 с.
29. Лизанець П. М. Українські південнокарпатські говірки Затисся Виноградівського району Закарпатської області. Ужгород: Карпати, 2008. 440 с.
30. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ: Наук. думка, 1974. 260 с.
31. Маковский М. М. Этимологический словарь современного немецкого языка. Москва: Азбуковник, 2004. 630 с.
32. Марусенко Т. А. Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (название рельефов). *Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика)*. Москва: Наука, 1968. С. 205–255.
33. Масленникова Л. И. Из полесской терминологии транспорта. *Лексика Полесья: Материалы для полесского диалектного словаря*. Москва: Наука, 1968. С. 161–192.
34. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958. 77 с.
35. Николаев С. Л., Толстая М. Н. Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов. Москва, 2001. 232 с.
36. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. Львів, 2008. 224 с.
37. Никончук М. В., Никончук О. М. Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов. Київ: Наукова думка, 1990. 292 с.
38. Общекарпатский диалектологический атлас. 1989–2003. Вып. I–VII.
39. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. I–II.

40. Піпаш Ю. О., Галас Б. К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.
41. Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. 364 с.
42. Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка: у 3 т. Москва, 1910–1914, 1949. Т. I–III.
43. Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
44. Словник гуцульських говірок Річки та Яворова: у 4-х книгах / укл. М. М. Астаф'єва, Г. В. Воронич. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. Кн. 1. Скриптура перша: А–Ж. 2014. 516 с.
45. Матіїв М. Д. Словник говірок центральної Бойківщини. Київ; Сімферополь: Ната, 2013. 602 с.
46. Сікорська З. С., Шевцова В. О., Шутова Л. І. Словник діалектної лексики Луганщини / за ред. З. С. Сікорської. Київ: Шлях, 2002. 224 с.
47. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 1994–2017. Вип. 1–17.
48. Словарь русских народных говоров. 1965–2013. Вип. 1–46.
49. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.
50. Словник українських східнослобожанських говірок / укл. К. Глуховцева, В. Леснова, І. Ніколаєнко, Т. Терновська, В. Ужченко. Луганськ, 2002. 234 с.
51. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. Київ, 1977–1978. Т. I–II.
52. Словник українських говірок Бузько-Інгульського межиріччя: Близько 20 000 діалектизмів / укл. Л. С. Спанатій, А. П. Супрун, М. Ф. Тимченко, В. П. Токар; за заг. ред. Л. С. Спанатій. Миколаїв: Іліон, 2018. 876 с.

53. Словник українських говірок Карпатського регіону: пояснення та походження слів / укл. Д. П. Савчук; передмова М. Д. Павлюка. Київ; Косів: Писаний Камінь, 2012. 154 с.
54. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. I–XI.
55. Словник української мови: в 20 т. Київ, 2010–2019. Т. I–X.
56. Українські закарпатські говірки: Тексти / упор. та перед. О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач. Ужгород: Ліра, 2004. 400 с.
57. Історичний словник українського язика / за ред. Є. Тимченка. Харків; Київ, 1930–1932. Т. I. XXIV, 947 с.
58. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: у 2 кн. / підгот. В. В. Німчук, Г. І. Лиса. Київ, Нью-Йорк, 2002. Кн. 1. 512 с.; 2003. Кн. 2. 512 с.
59. Турчин Є. Словник села Тилич на Лемківщині. Львів: Українська академія друкарства, 2011. 384 с.
60. Словарь російсько-український / уклад., упоряд.: М. Уманець, А. Спілка. Львів: НТШ, 1893–1898. Т. I–IV.
61. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. 2-е изд., стереотип. Москва: Прогресс, 1986–1987. Т. I–IV.
62. Чопей Л. Русько-мадярський словарь. Будапешт, 1883. 446 с.
63. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів; Нью-Йорк, 2008. 288 с.
64. Шкрумеляк М. С. Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок. Івано-Франківськ: ІФОЦППК, 2016. 176 с.
65. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1978–2006. Т. 1–11.
66. Этимологический словарь русского языка / под руков. и ред. Н. М. Шанского. Москва, 1963–1982. Вып. 1–8. Под руков. и ред. А. Ф. Журавлева, Н. М. Шанского. Москва, 1999–2007. Вып. 9–10.
67. Этимологический словарь славянских языков: Праслов. лекс. фонд / под. ред. О. Н. Трубачева. Москва: Наука, 1974–2005. Вып. 1–32. Под. ред. А. Ф. Журавлева. Москва: Наука, 2007–2012. Вып. 33–38.

68. Atlas gwar bojkowskich / pod kierunkiem J. Riegera. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1980–1986. T. I–VI.
69. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, 1970. 806 s.
70. Czyżewski F. Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy. Lublin, 1986. 230 s.
71. Linde M. Samuel Bogumił. Słownik języka polskiego. Warszawie, 1807–1814. T. I–VI.
72. Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha, 1968. 866 s.
73. Pelcova H. Słownik gwar Lubelszczyzny. Rolnictwo. Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2014. T. II. 459 s.
74. Rejzek J. Český etymologický slovník. Leda, 2009. 794 s.
75. Rieger J. A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects. Warszawa: Semper, 1996. 390 p.
76. Rudnyckyj J. B. An etymological Dictionary of the Ukrainian Language. Winnipeg; Ottawa, 1962–1980. Vol. I–II.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК РЕСПОНДЕНТІВ

1. Анталік Магдалина Іванівна, 1942 р.н., с. Зняцьово Мукачівського району.
2. Анталовці Єлізавета Юріївна, 1943 р.н., с. Нижнє Солотвино Ужгородського району.
3. Анталовці Юрій Юрійович, 1947 р.н., с. Нижнє Солотвино Ужгородського району.
4. Бобенич Ганна Миколаївна, 1940 р.н., с. Костева Пастіль Великоберезнянського району.
5. Бобик Василь Іванович, 1950 р.н., с. Пушкіно Виноградівського району.
6. Боднар Олена Михайлівна, 1957 р.н., с. Черногорова Великоберезнянського району.
7. Варгулич Андрій Михайлович, 1948 р.н., с. Верховина Бистра Великоберезнянського району.
8. Варгулич Андрій Михайлович, 1948 р.н., с. Верховина Бистра Великоберезнянського району.
9. Войтович Петро Петрович, 1953 р.н., с. Білки Іршавського району.
10. Вучкан Ганна Василівна, 1949 р.н., с. Іза Хустського району.
11. Газдик Іван Іванович, 1948 р.н., с. Дунковиця Іршавського району.
12. Галатиба Михайло Ілліч, 1958 р.н., с. Колочава Міжгірського району.
13. Ганусин Михайло Васильович, 1936 р.н., с. Стужиця Великоберезнянського району.
14. Ганчин Михайло Іванович, 1942 р.н., с. Черногорова Великоберезнянського району.
15. Гойс Антон Вільмошович, 1943 р.н., с. Тур'я Поляна Перечинського району.
16. Головка Марія Василівна, 1946 р.н., с. Кольчино Мукачівського району.
17. Горзов Василь Августиневич, 1945 р.н., с. Імстичево Іршавського району.

18. Грабар Мигаль Мигальович, 1941 р.н., с. Стройне Свалявського району.
19. Грабко Петро Іванович, 1954 р.н., с. Лецовиця Мукачівського району.
20. Гриньо Ірина Андріївна, 1939 р.н., с. Зняцьово Мукачівського району.
21. Гузинець Галина Іванівна, 1956 р.н., с. Верхня Визниця Мукачівського району.
22. Данканич Іван Андрійович, 1942 р.н., с. Середнє Ужгородського району.
23. Дердюк Василь Михайлович, 1952 р.н., с. Чорна Тиса Рахівського району.
24. Діус Ганна Михайлівна, 1952 р.н., с. Лецовиця Мукачівського району.
25. Джупіна Юрій Олексійович, 1956 р.н., с. Чорноголова Великоберезнянського району.
26. Дімун Дмитро Михайлович, 1944 р.н., с. Середнє Ужгородського району.
27. Доманич Михайло Семенович, 1959 р.н., с. Онок Виноградівського району.
28. Доманич Семен Данилович, 1936 р.н., с. Онок Виноградівського району.
29. Дурневич Микола Миколайович, 1970 р.н., с. Жденієво Воловецького району.
30. Євіцький Іван Іванович, 1954 р.н., с. Ділове Рахівського району.
31. Зорівчак Андрій Андрійович, 1937 р.н., с. Верхні Ворота Воловецького району.
32. Йосипчук Роман Миколайович, 1965 р.н., с. Росішка Рахівського району.
33. Ісак Іван Дмитрович, 1952 р.н., с. Приборжавське Іршавського району.
34. Кабаштура Мігаль Ласлович, 1939 р.н., с. Кольчино Мукачівського району.
35. Калинич Омелян Михайлович, 1945 р.н., с. Кам'яниця Ужгородського району.
36. Калинич Юрій Іванович, 1954 р.н., с. Копашнево Хустського району.
37. Кампо Василь Іванович, 1955 р.н., с. Імстичево Іршавського району.
38. Канчук Іван Іванович, 1946 р.н., с. Костилівка Рахівського району.
39. Кергецький Іван Петрович, 1950 р.н., с. Сільце Іршавського району.
40. Керецман Марія Андріївна, 1950 р.н., смт Великий Березний Великоберезнянського району.

41. Керечан Володимир Михайлович, 1955 р.н., с. Олешник Виноградівського району.
42. Кирлик Василь Юрійович, 1960 р.н., с. Смерекова Великоберезнянського району.
43. Кілічук Василь Іванович, 1931 р.н., с. Косівська Поляна Рахівського району.
44. Коваль Михайло Михайлович, 1933 р.н., с. Люта Великоберезнянського району.
45. Коваль Олена Олексіївна, 1939 р.н., с. Люта Великоберезнянського району.
46. Козак Ганна Василівна, 1938 р.н., с. Тур'я Пасіка Перечинського району.
47. Корнута Михайло Михайлович, 1936 р.н., с. Угля Тячівського району.
48. Коштура Марія Іванівна, 1939 р.н., с. Зняцьово Мукачівського району.
49. Куртан Ганна Михайлівна, 1938 р.н., с. Горонда Мукачівського району.
50. Куруц Поланя Іванівна, 1942 р.н., с. Березники Свалявського району.
51. Куцин Іван Юрійович, 1954 р.н., с. Калини Тячівського району.
52. Куцин Петро Іванович, 1984 р.н., с. Калини Тячівського району.
53. Лабзенко Віра Юріївна, 1947 р.н., с. Сасівка Свалявського району.
54. Легеза Михайло Васильович, 1939 р.н., с. Неліпино Свалявського району.
55. Ловга Іван Васильович, 1962 р.н., с. Довге Іршавського району.
56. Ловга Михайло Михайлович, 1956 р.н., с. Довге Іршавського району.
57. Локай Юрій Михайлович, 1949 р.н., с. Глибоке Ужгородського району.
58. Луканич Ласло Яношович, 1942 р.н., с. Барбово Мукачівського району.
59. Маргітич Ганна Юріївна, 1938 р.н., с. Верхні Ремети Березівського району.
60. Мариляк Ганна Юріївна, 1933 р.н., с. Павлово Свалявського району.
61. Маринець Василь Федорович, 1931 р.н., с. Кричово Тячівського району.
62. Маскалюк Іван Федорович, 1976 р.н., с. Великий Бичків Рахівського району.
63. Меклеш Федір Іванович, 1947 р.н., с. Красна Тячівського району.
64. Мигович Іван Олександрович, 1946 р.н., с. Росош Свалявського району.
65. Миголкович Марія Андріївна, 1950 р.н., с. Вільхівці Тячівського району.
66. Микитич Михайло Михайлович, 1950 р.н., с. Ужок Великоберезнянського району.

67. Михайлюк Василь Іванович, 1963 р.н., с. Довге Іршавського району.
68. Михайлюк Іван Іванович, 1965 р.н., с. Довге Іршавського району.
69. Мікла Тібор, 1933 р.н., с. Ділове Рахівського району.
70. Міклош Іштван Дьордьович, 1953 р.н., с. Олександрівка Хустського району.
71. Міщанин Василь Андрійович, 1947 р.н., с. Синевир Міжгірського району.
72. Могіш Михайло Іванович, 1975 р.н., с. Підполоззя Воловецького району.
73. Могош Ганна Михайлівна, 1949 р.н., с. Ділове Рахівського району.
74. Мокар Едуард Володимирович, 1950 р.н., с. Підвиноградів Виноградівського району.
75. Мотиль Юрій Іванович, 1965 р.н., с. Буківцева Великоберезнянського району.
76. Нинчак Петро Олексійович, 1942 р.н., с. Верховина Бистра Великоберезнянського району.
77. Обшитош Марія Василівна, 1940 р.н., с. Ділове Рахівського району.
78. Опшитош Юлія Іванівна, 1926 р.н., с. Вишково Хустського району.
79. Островка Олена Василівна, 1935 р.н., с. Стройне Свалявського району.
80. Павлій Антон Андрійович, 1941 р.н., с. Рокосово Хустського району.
81. Палчук Васирина Юріївна, 1928 р.н., с. Чорна Тиса Рахівського району.
82. Петрецький Микола Михайлович, 1939 р.н., с. Ділове Рахівського району.
83. Піпар Василь Васильович, 1951 р.н., с. Сільце Іршавського району.
84. Пожар Андрій Юрійович, 1949 р.н., с. Рокосово Хустського району.
85. Полукіський Іван Іванович, 1948 р.н., с. Щербовець Воловецького району.
86. Попадинець Іван Федорович, 1960 р.н., с. Вучкове Міжгірського району.
87. Попович Василь Миколайович, 1942 р.н., с. Великий Бичків Рахівського району.
88. Попович Іван Іванович, 1949 р.н., с. Біловарці Тячівського району.
89. Попович Юстина Іванівна, 1939 р.н., с. Нижні Ремети Березівського району.
90. Попюк Євдокія Дмитрівна, 1941 р.н., с. Чорна Тиса Рахівського району.
91. Поп'юк Олена Василівна, 1950 р.н., с. Чорна Тиса Рахівського району.
92. Керецман Марія Андріївна, 1950 р.н., смт Великий Березний Великоберезнянського району.

93. Романюк Марія Василівна, 1938 р.н., с. Костилівка Рахівського району.
94. Рубець Федір Михайлович, 1946 р.н., с. Пилипець Міжгірського району.
95. Русінка Михайло Іванович, 1952 р.н., с. Горонда Мукачівського району.
96. Рушак Михайло Іванович, 1951 р.н., с. Волосянка Великоберезнянського району.
97. Рушак Петро Федорович, 1947 р.н., смт Буштино Тячівського району.
98. Свирида Іван Михайлович, 1934 р.н., с. Макарьово Мукачівського району.
99. Сегеда Іван Миколайович, 1941 р.н., с. Княгиня Великоберезнянського району.
100. Семейон Іван Іванович, 1940 р.н., с. Черногорова Великоберезнянського району.
101. Сеніч Михайло Степанович, 1945 р.н., с. Стужиця Великоберезнянського району.
102. Сергунін Михайло Михайлович, 1955 р.н., с. Малий Березний Великоберезнянського району.
103. Сігетій Ярослав Юрійович, 1967 р.н., с. Олешник Виноградівського району.
104. Скиба Михайло Дмитрович, 1957 р.н., с. Нове Давидково Мукачівського району.
105. Старчевич Василь Іванович, 1957 р.н., с. Костева Пастіль Великоберезнянського району.
106. Стець Іван Олексійович, 1960 р.н., с. Синевирська Поляна Міжгірського району.
107. Страшкулич Марія Петрівна, 1948 р.н., с. Верховина Бистра Великоберезнянського району.
108. Темрьо Михайло Васильович, 1967 р.н., с. Приборжавське Іршавського району.
109. Теслевич Марія Іванівна, 1948 р.н., с. Келечин Міжгірського району.
110. Тетеря Ганна Іванівна, 1948 р.н., с. Драгово Хустського району.
111. Ткачук Євдокія Василівна, 1931 р.н., с. Великий Бичків Рахівського району.
112. Турані Марія Василівна, 1949 р.н., с. Квасово Берегівського району.

113. Фаркаш Микола Петрович, 1933 р.н., с. Ставне Великоберезнянського району.
114. Феєр Іван Августинович, 1946 р.н., с. Широке Виноградівського району.
115. Фельбаба Михайло Іванович, 1942 р.н., с. Верб'яж Воловецького району.
116. Фельбаба Михайло Михайлович, 1950 р.н., с. Котельниця Воловецького району.
117. Фіріщак Василь Петрович, 1932 р.н., с. Ділове Рахівського району.
118. Фревлик Василь Михайлович, 1951 р.н., с. Ставне Великоберезнянського району.
119. Фриган Олена Іванівна, 1931 р.н., с. Колочава Міжгірського району.
120. Хланта Михайло Іванович, 1939 р.н., с. Копашнево Хустського району.
121. Худа Іван Іванович, 1954 р.н., с. Верховина Бистра Великоберезнянського району.
122. Цяпець Ольга Дмитрівна, 1963 р.н., с. Іза Хустського району.
123. Червеняк Василь Іванович, 1928 р.н., с. Тур'я Пасіка Перечинського району.
124. Червеняк Петро Васильович, 1950 р.н., с. Тур'я Ремета Перечинського району.
125. Чулей Іван Михайлович, 1950 р.н., с. Нанково Хустського району.
126. Шарга Михайло Іванович, 1943 р.н., с. Синевир Міжгірського району.
127. Шекмар Іван Іванович, 1934 р.н., с. Скотарське Воловецького району.
128. Шипович Юрій Юрійович, 1960 р.н., с. Павлово Свалявського району.
129. Шоляк Олена Іванівна, 1941 р.н., с. Верховина Бистра Великоберезнянського району.
130. Ягнюк Олександр Олександрович, 1950 р.н., с. Великий Бичків Рахівського району.
131. Янюк Іван Васильович, 1950 р.н., с. Іза Хустського району.

ЛІНГВІСТИЧНІ КАРТИ

Вступні зауваження

Метою створення лінгвістичних карт є показ ареального варіювання назв, пов'язаних із традиційними видами транспорту та комунікацій, в українських говорах Закарпаття. Об'єктом картографування виступає слово. Для підготовки лексичних карт використано матеріал, зібраний протягом 2012–2015 та 2019–2020 рр. у 80 населених пунктах Закарпатської області за допомогою спеціально створеної програми-питальника. Нам вдалося створити 30 лексичних атомарних та 5 зведених карт.

При доборі респондентів зважаємо на те, що ними повинні бути корінні носії говірки, які не перебували тривалий час за її межами й не зазнали впливу елементів іншого говіркового простору. Для одержання якісного фактичного матеріалу підбираємо носіїв діалекту без слухових і мовленнєвих вад. Важливим є те, що при зборі вузькоспеціалізованої лексики (назви традиційних видів транспорту та їх частин) ми перш за все орієнтуємося на представників цієї сфери, що зумовлює дещо обмежену кількість респондентів.

Під час картографування зважаємо на чотири етапи, що передбачає кожне лінгвогеографічне дослідження: 1) складання програми (питальника) з метою збору матеріалів для атласу; 2) розробку бланківки карти; 3) процес картографування з дотриманням основних принципів [139, с. 202–204]. Серед основних принципів нанесення реалії на карту беремо до уваги систему протиставлень, підбір знаків, особливості позначення номенів-словосполучень, використання ізоглоси, підготовку легенди карти та коментарів до неї [132, с. 4–6]. Лінгвістичне картографування буває кількох різновидів: за допомогою нанесення «різних кольорових знаків, або фігур; затінених або забарвлених площин; кольорових транскрипцій слів і їхніх форм; окремих різнокольорових і різноформних ліній, так званих ізоглос» [64, с. 5]. Заключним четвертим етапом картографування є «інтерпретація нанесеного на

карту діалектного матеріалу» [79, с. 366]. Готуючи діалектний матеріал до нанесення, ми простежуємо, чи утворює він ареали, оскільки саме карти ареалів є «картами інтерпретацій» [65, с. 33].

На основі досвіду укладання «Общеславянского лингвистического атласа» [ОЛА], «Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України): Лексика» Й. Дзєндзелівського [ДЛАЗ], «Атласу ботанічної лексики української мови» І. Сабадоша [132], атласів П. Лизанця [85, 88] використовуємо триступеневу систему протиставлень.

Протиставлення першого ступеня – лексичні, реалізуються за допомогою використання різних геометричних фігур (коло, трикутник, квадрат, ромб, прямокутник і т.д.). Протиставлення другого ступеня – словотворчі, позначаються на карті за допомогою часткової або повної заливки фігури. Протиставлення третього ступеня – фонетичні й граматичні, реалізуються за допомогою горизонтальної або скісної лінії (фонетичні) чи хрестика (рід) всередині фігури. На деяких картах ця послідовність може змінюватися з метою увиразнення зображуваного. Беручи до уваги велику кількість фонетичних варіантів, ми картографуємо їх одним знаком, а в коментарях зазначаємо конкретну форму слова. Атрибутивні словосполучення картографуємо за опорним словом, а різновиди атрибутів зазначаємо в коментарях. Якщо в говірці вживається кілька лексем на позначення однієї реалії, то картографуємо всі лексичні одиниці, а в коментарях зазначаємо їх в порядку використання. До кожної лінгвістичної карти додаємо легенду, де розкриваємо значення використаних картографічних знаків, і коментар.

Список населених пунктів

1. Стужиця Великоберезнянського району.	4. Волосянка Великоберезнянського району.
2. Верховина Бистра Великоберезнянського району.	5. Ужок Великоберезнянського району.
3. Ставне Великоберезнянського району.	6. Княгиня Великоберезнянського району.
	7. Люта Великоберезнянського району.

8. Малий Березний
Великоберезнянського району.
9. Костева Пастіль
Великоберезнянського району.
10. Чорноголова
Великоберезнянського району.
11. Буківцева Великоберезнянського
району.
12. Котельниця Воловецького
району.
13. Щербовець Воловецького
району.
14. Верб'яж Воловецького району.
15. Смерекова
Великоберезнянського району.
16. Жденієво Воловецького району.
17. Підполоззя Воловецького
району.
18. Верхні Ворота Воловецького
району.
19. Скотарське Воловецького
району.
20. Тур'я Ремета Перечинського
району.
21. Тур'я Поляна Перечинського
району.
22. Кам'яниця Ужгородського
району.
23. Тур'я Пасіка Перечинського
району.
24. Торунь Міжгірського району.
25. Пилипець Міжгірського району.
26. Павлово Свалявського району.
27. Ганьковиця Свалявського
району.
28. Келечин Міжгірського району.
29. Пацканьово Ужгородського
району.
30. Синевирська Поляна
Міжгірського району.
31. Сасівка Свалявського району.
32. Неліпино Свалявського району.
33. Нижнє Солотвино
Ужгородського району.
34. Глибоке Ужгородського району.
35. Верхня Визниця Мукачівського
району.
36. Середнє Ужгородського району.
37. Стройне Свалявського району.
38. Росош Свалявського району.
39. Синевир Міжгірського району.
40. Лецовиця Мукачівського району.
41. Кольчино Мукачівського району.
42. Вучкове Міжгірського району.
43. Нове Давидково Мукачівського
району.
44. Колочава Міжгірського району.
45. Довге Іршавського району.
46. Барбово Мукачівського району.

47. Приборжавське Іршавського району.
48. Макарьово Мукачівського району.
49. Білки Іршавського району.
50. Дунковиця Іршавського району.
51. Чорна Тиса Рахівського району.
52. Імстичево Іршавського району.
53. Сільце Іршавського району.
54. Верхні Ремети Березівського району.
55. Нижні Ремети Березівського району.
56. Красна Тячівського району.
57. Онок Виноградівського району.
58. Широке Виноградівського району.
59. Рокосово Хустського району.
60. Іза Хустського району.
61. Копашнево Хустського району.
62. Нанково Хустського району.
63. Квасово Березівського району.
64. Кричово Тячівського району.
65. Пушкіно Виноградівського району.
66. Олешник Виноградівського району.
67. Угля Тячівського району.
68. Кваси Рахівського району.
69. Дулово Тячівського району.
70. Підвиноградів Виноградівського району.
71. Калини Тячівського району.
72. Сокирниця Хустського району.
73. Вільхівці Тячівського району.
74. Луги Рахівського району.
75. Біловарці Тячівського району.
76. Косівська Поляна Рахівського району.
77. Костилівка Рахівського району.
78. Великий Бичків Рахівського району.
79. Росішка Рахівського району.
80. Ділове Рахівського району.

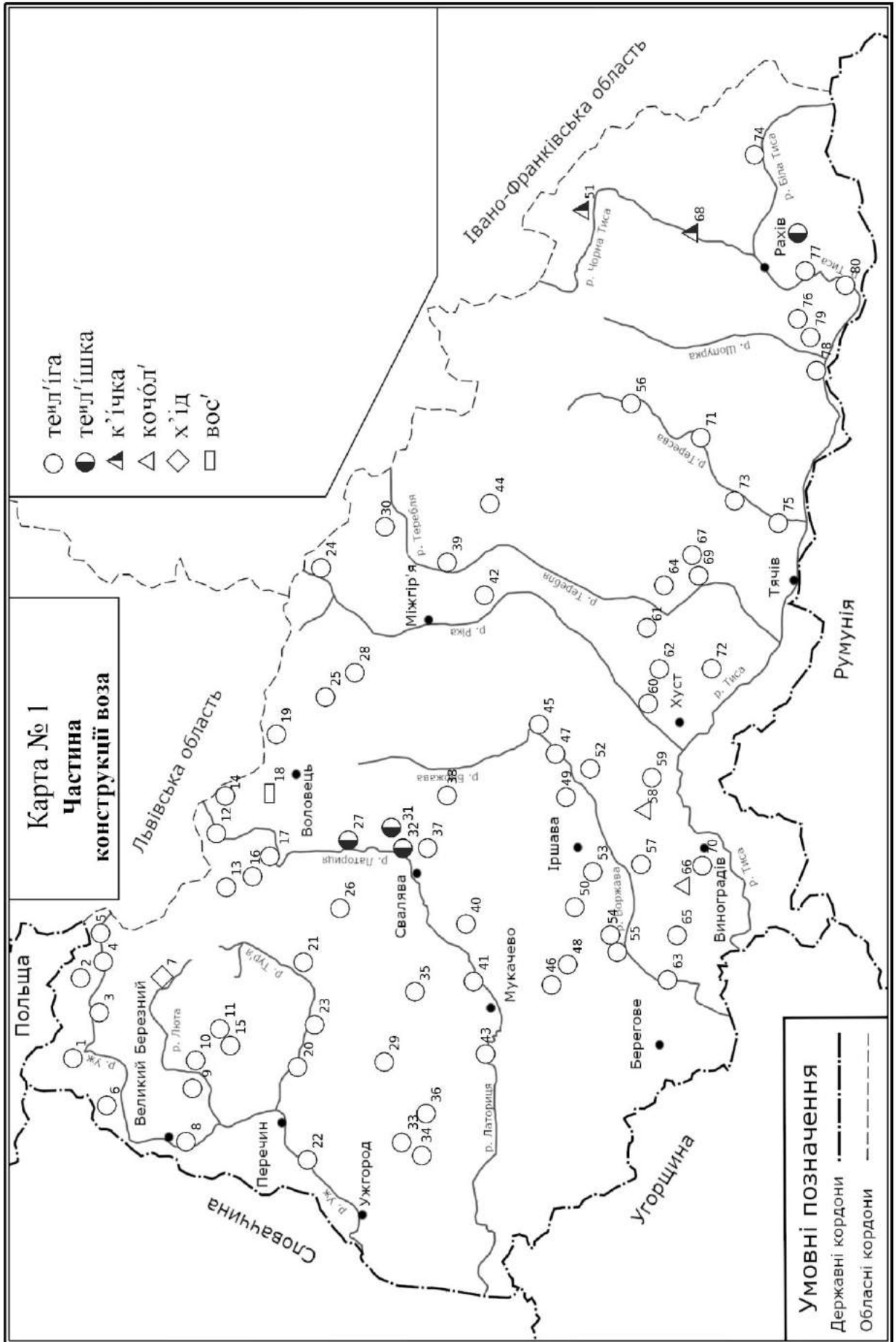
Алфавітний список населених пунктів

Барбово Мукачівського району 46	Верб'яж Воловецького району 14
Білки Іршавського району 49	Верхні Ворота Воловецького району 18
Біловарці Тячівського району 75	Верхні Ремети Березівського району 54
Буківцева Великоберезнянського району 11	Верхня Визниця Мукачівського району 35
Великий Бичків Рахівського району 78	

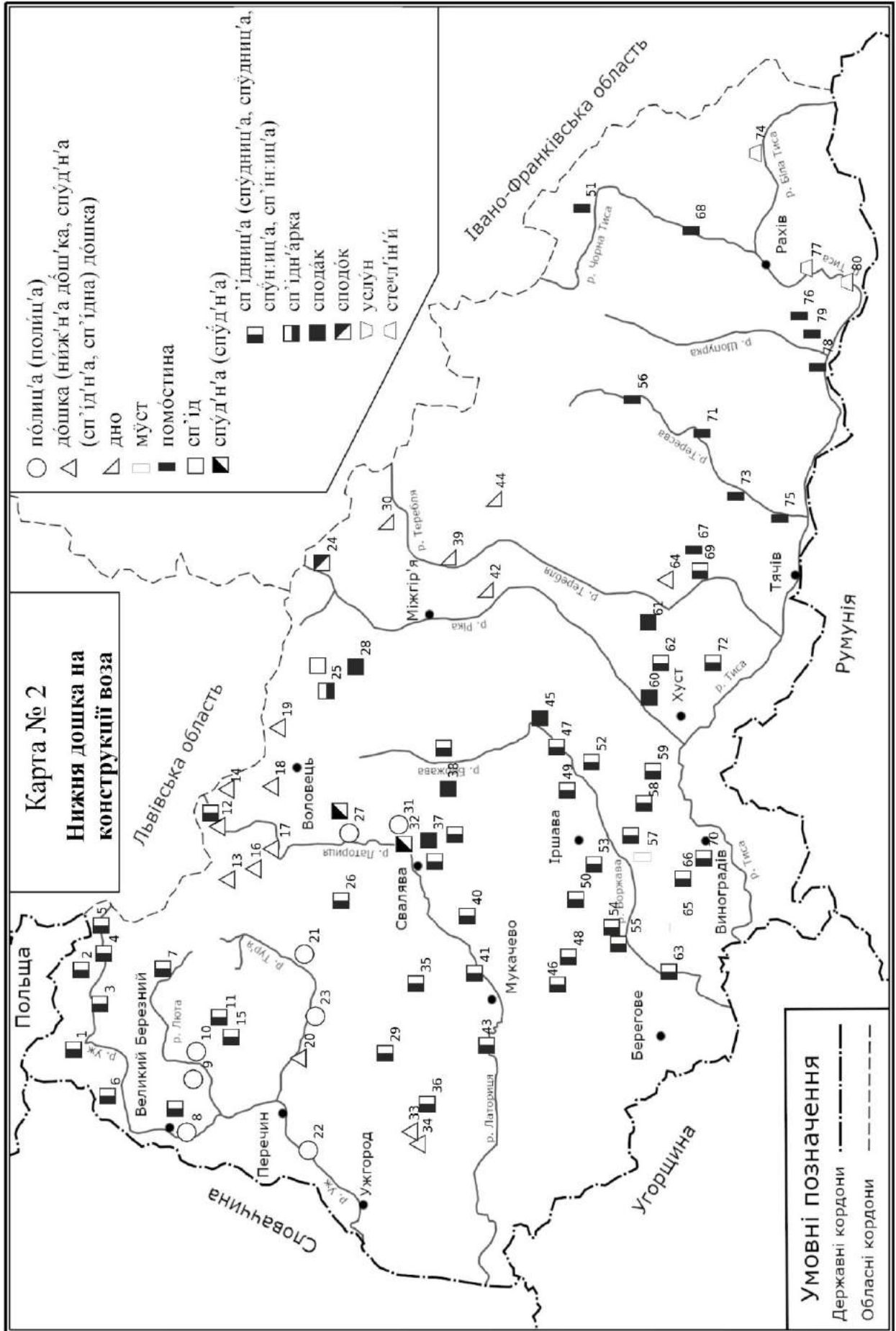
- Верховина Бистра
Великобerezнянського району 2
Вільхівці Тячівського району 73
Волосянка Великобerezнянського району 4
Вучкове Міжгірського району 42
Ганьковиця Свалявського району 27
Глибоке Ужгородського району 34
Ділове Рахівського району 80
Довге Іршавського району 45
Дулово Тячівського району 69
Дунковиця Іршавського району 50
Жденієво Воловецького району 16
Іза Хустського району 60
Імстичево Іршавського району 52
Калини Тячівського району 71
Кам'яниця Ужгородського району 22
Кваси Рахівського району 68
Квасово Березівського району 63
Келечин Міжгірського району 28
Княгиня Великобerezнянського району 6
Колочава Міжгірського району 44
Кольчино Мукачівського району 41
Копашнево Хустського району 61
Косівська Поляна Рахівського району 76
Костева Пастіль Великобerezнянського району 9
Костилівка Рахівського району 77
Котельниця Воловецького району 12
Красна Тячівського району 56
Кричово Тячівського району 64
Лецовиця Мукачівського району 40
Луги Рахівського району 74
Люта Великобerezнянського району 7
Макар'єво Мукачівського району 48
Малий Березний
Великобerezнянського району 8
Нанково Хустського району 62
Неліпино Свалявського району 32
Нижнє Солотвино Ужгородського району 33
Нижні Ремети Березівського району 55
Нове Давидково Мукачівського району 43
Олешник Виноградівського району 66
Онок Виноградівського району 57
Павлово Свалявського району 26
Пацканьово Ужгородського району 29
Пилипець Міжгірського району 25
Підвиноградів Виноградівського району 70
Підполоззя Воловецького району 17
Приборжавське Іршавського району 47
Пушкіно Виноградівського району 65
Рокосово Хустського району 59
Росішка Рахівського району 79
Росош Свалявського району 38
Сасівка Свалявського району 31

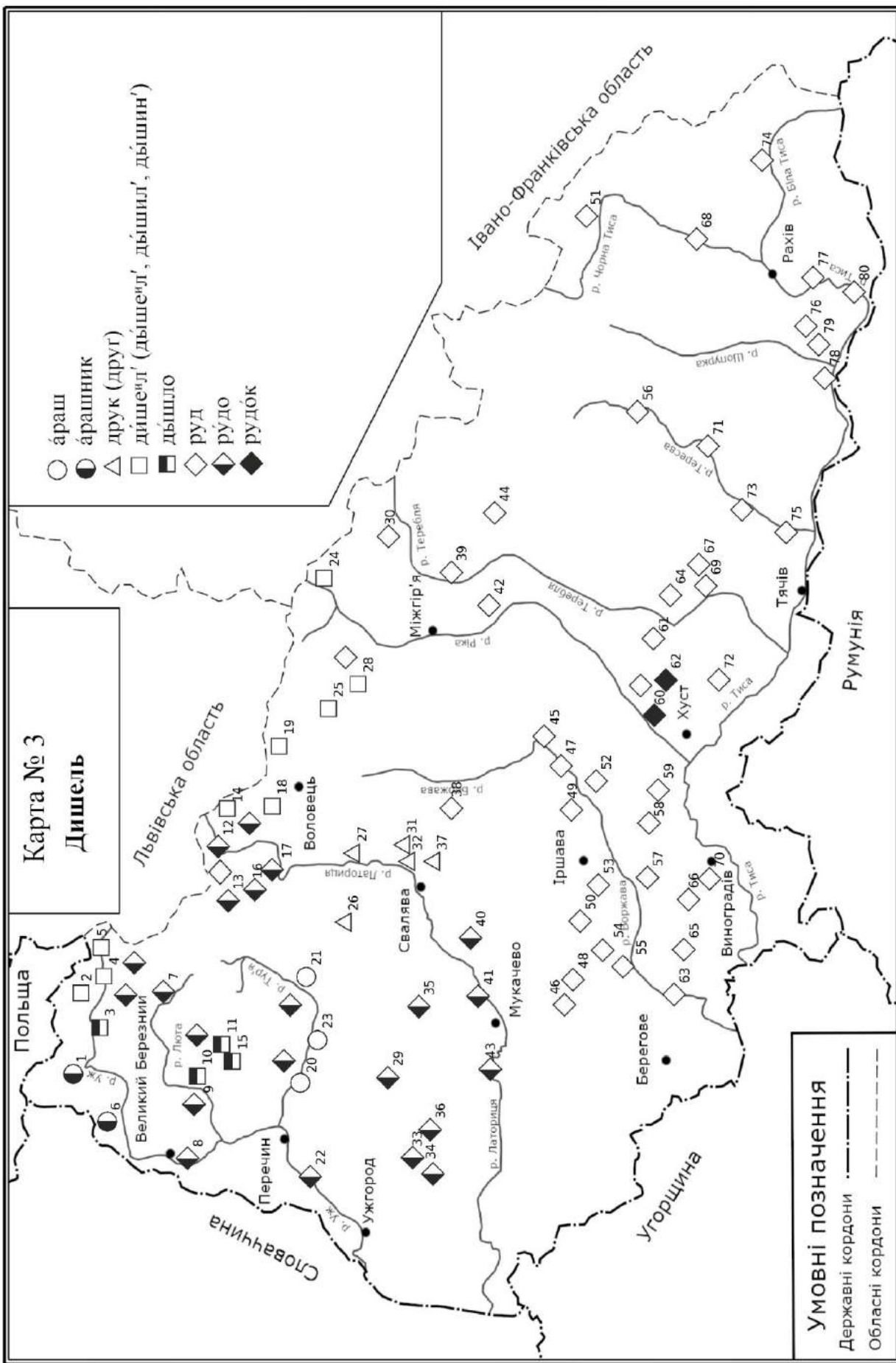
Середнє Ужгородського району 36
відомості про апробацію результатів
дисертації Синевир Міжгірського
району 39
Синевирська Поляна Міжгірського
району 30
Сільце Іршавського району 53
Скотарське Воловецького району 19
Смерекова Великоберезнянського
району 15
Сокирниця Хустського району 72
Ставне Великоберезнянського
району 3
Стройне Свалявського району 37

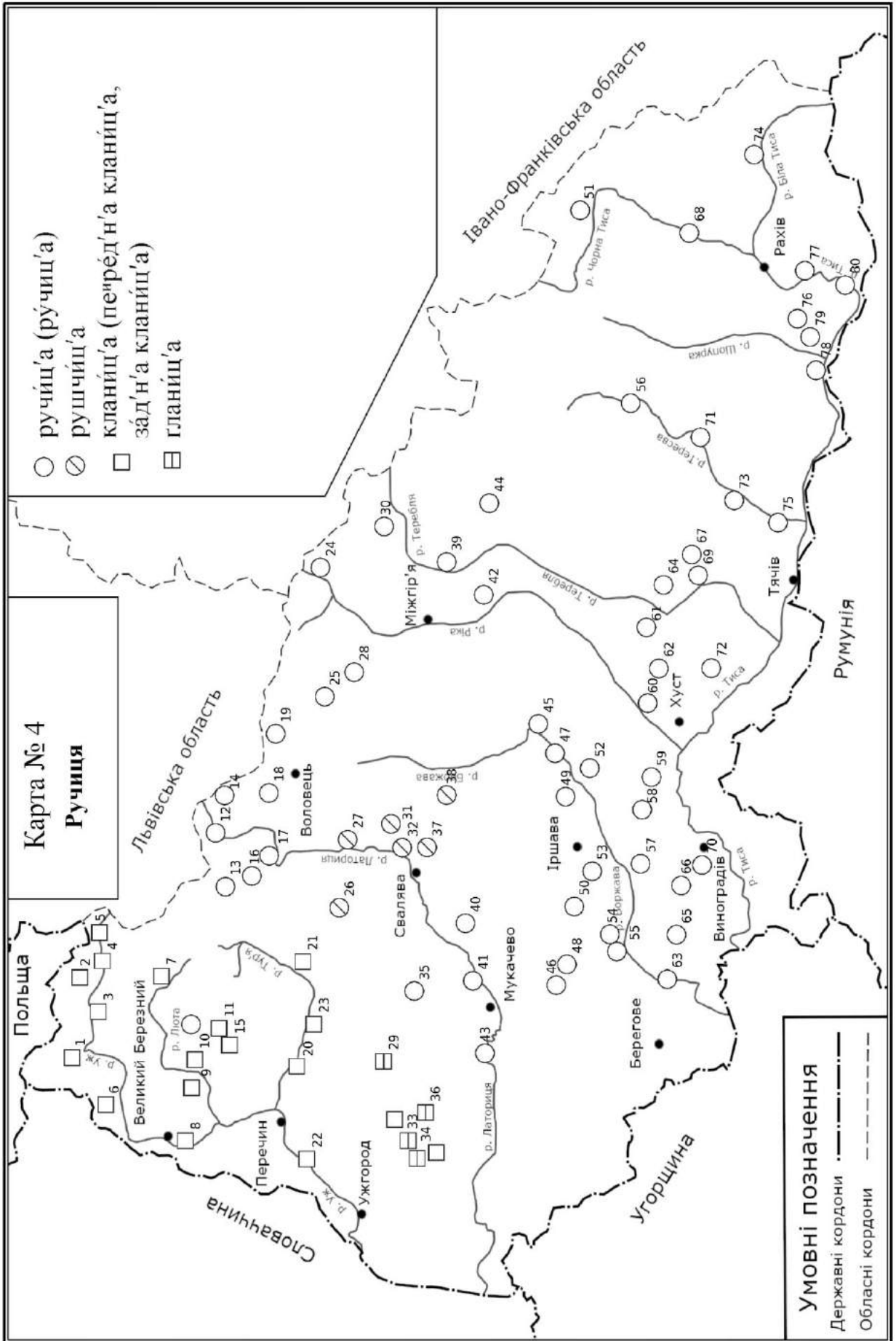
Стужиця Великоберезнянського
району 1
Торунь Міжгірського району 24
Тур'я Пасіка Перечинського району 23
Тур'я Поляна Перечинського
району 21
Тур'я Ремета Перечинського району 20
Угля Тячівського району 67
Ужок Великоберезнянського району 5
Чорна Тиса Рахівського району 51
Чорноголова Великоберезнянського
району 10
Широке Виноградівського району 58
Щербовець Воловецького району 13

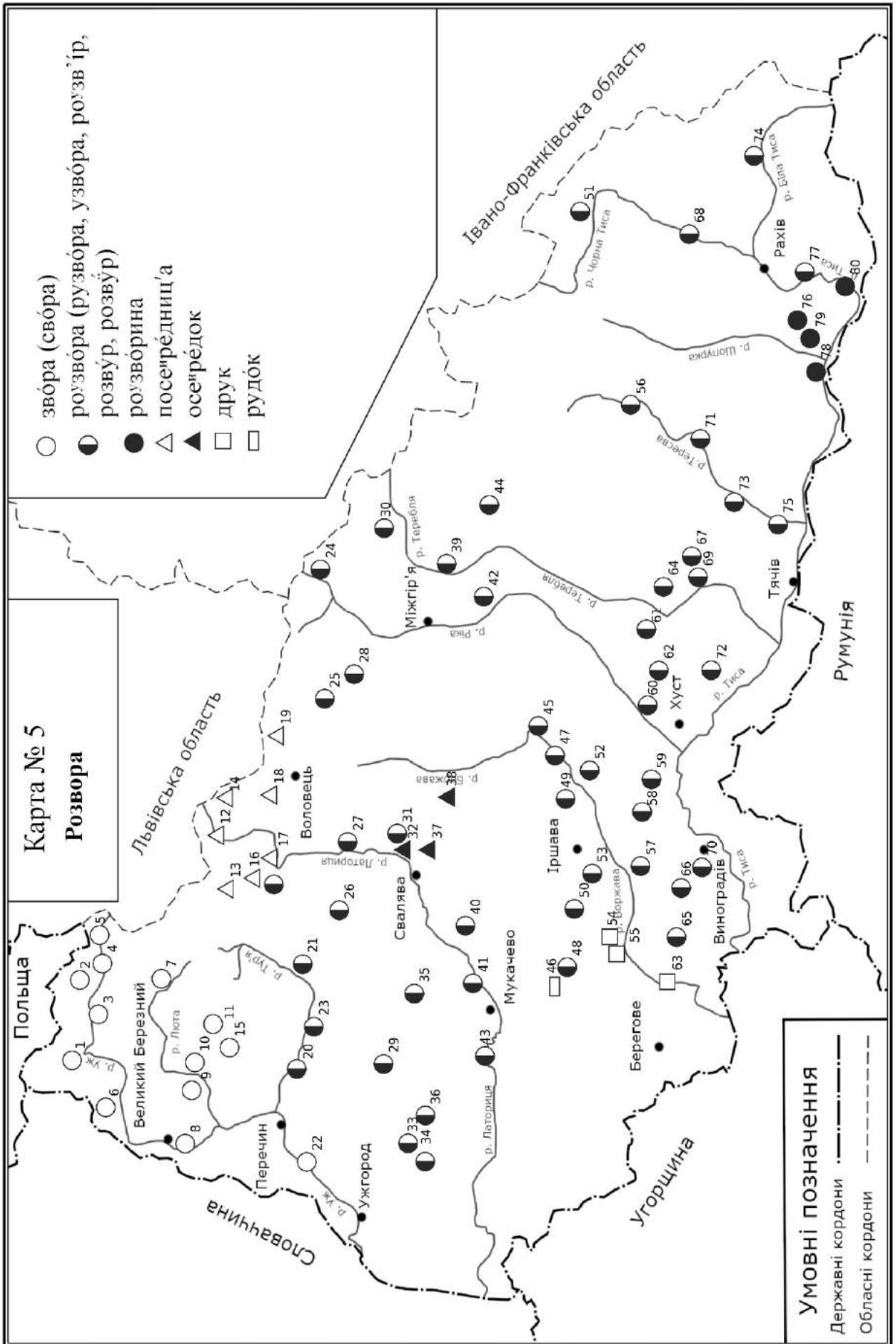

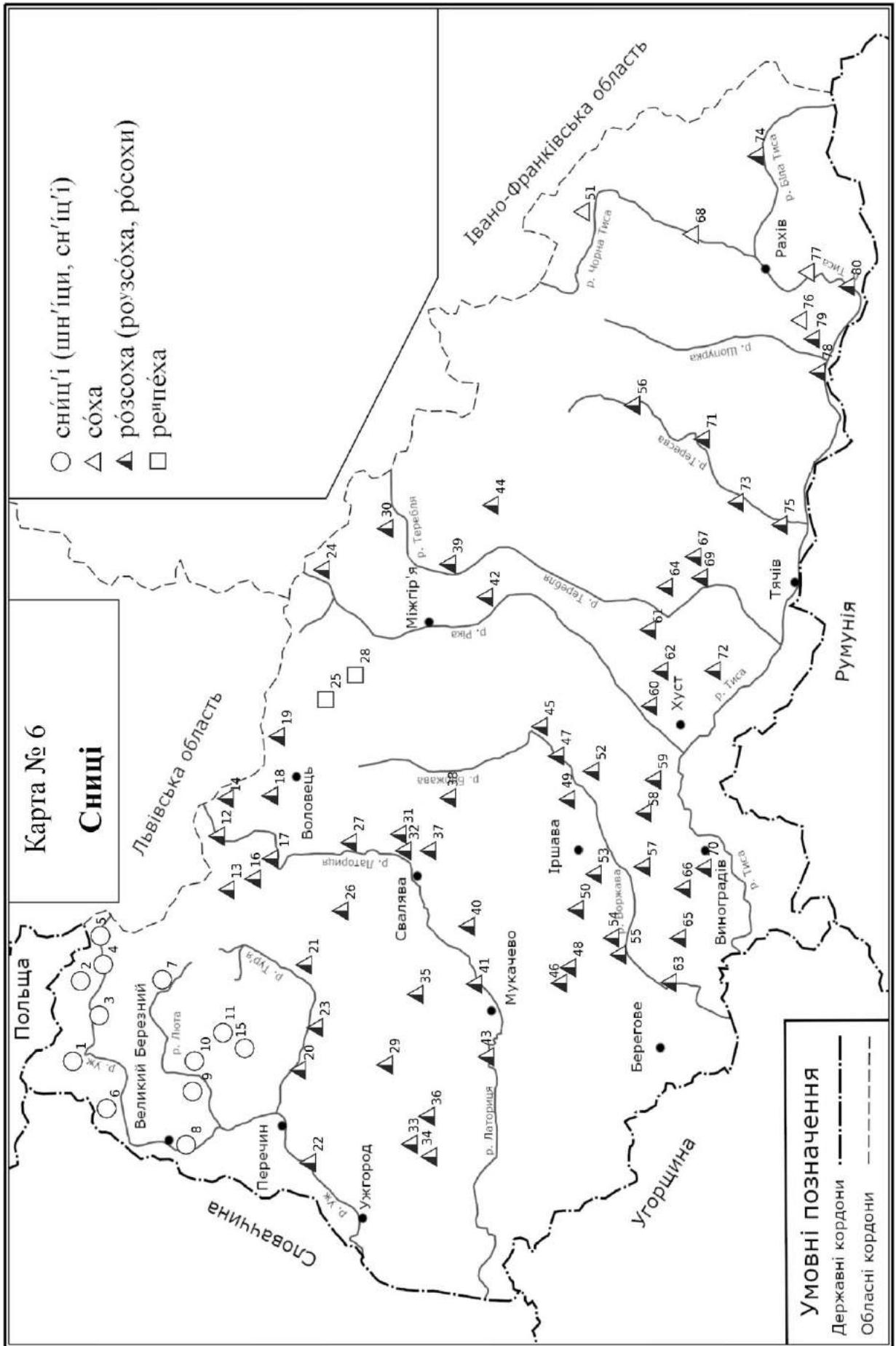

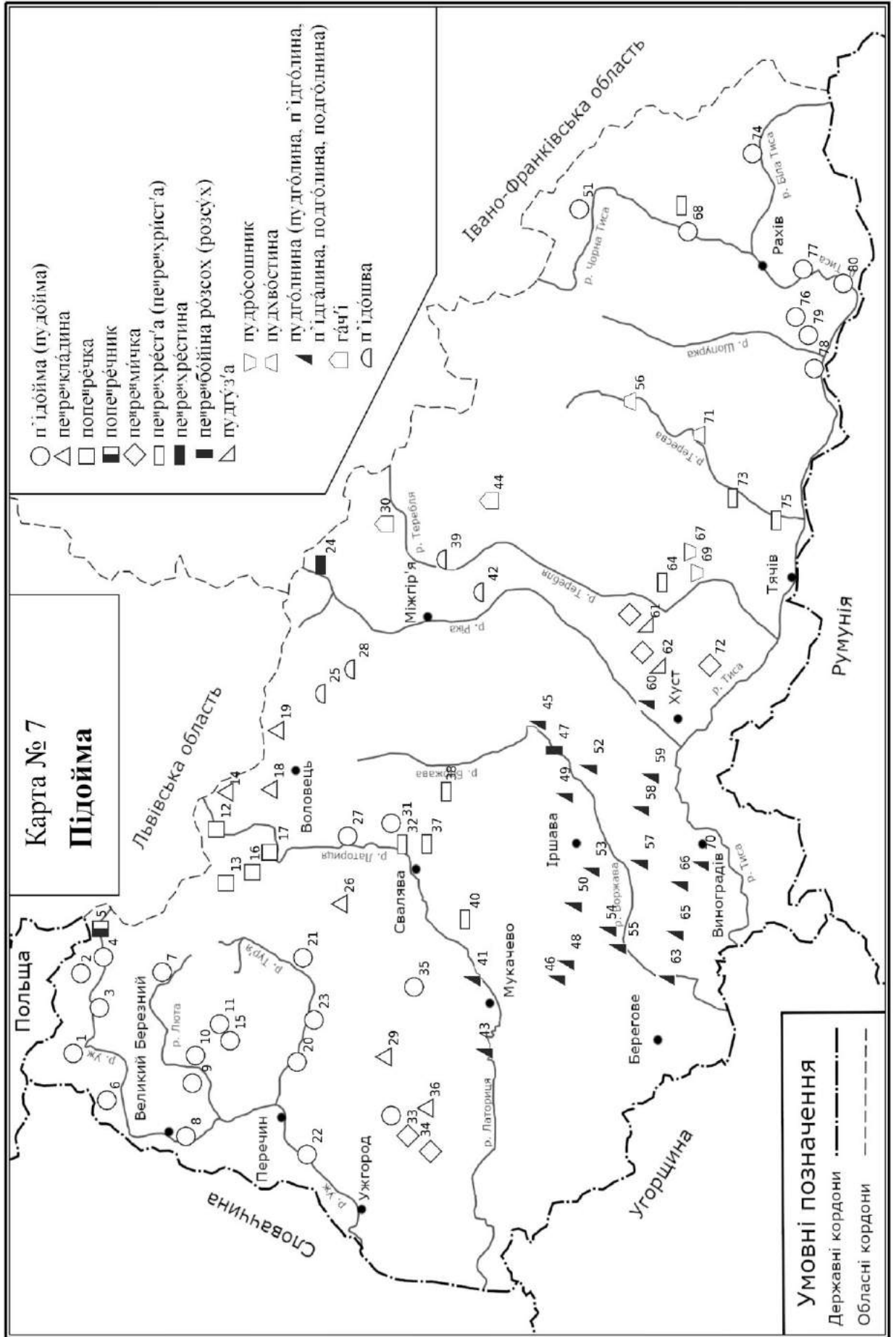

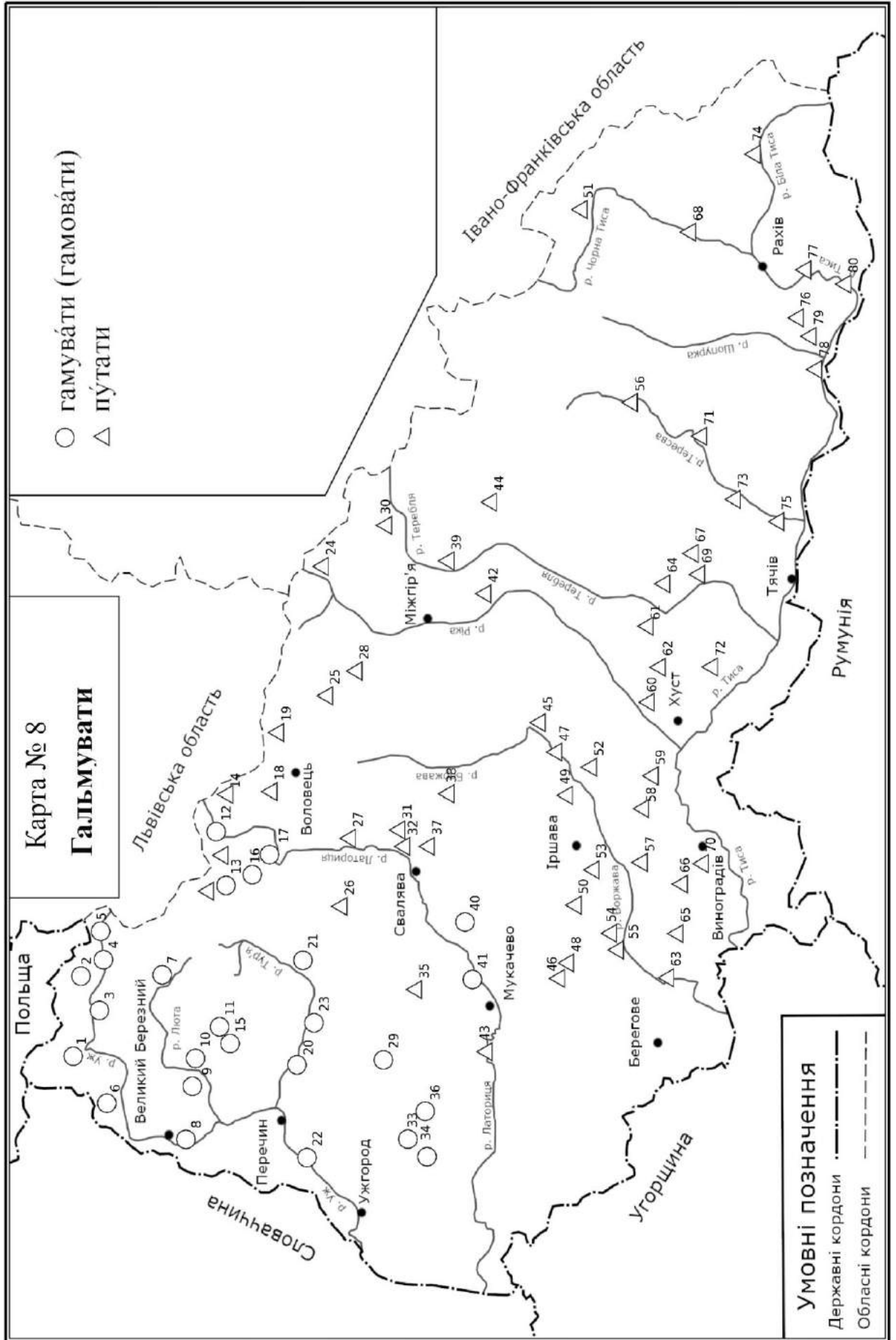

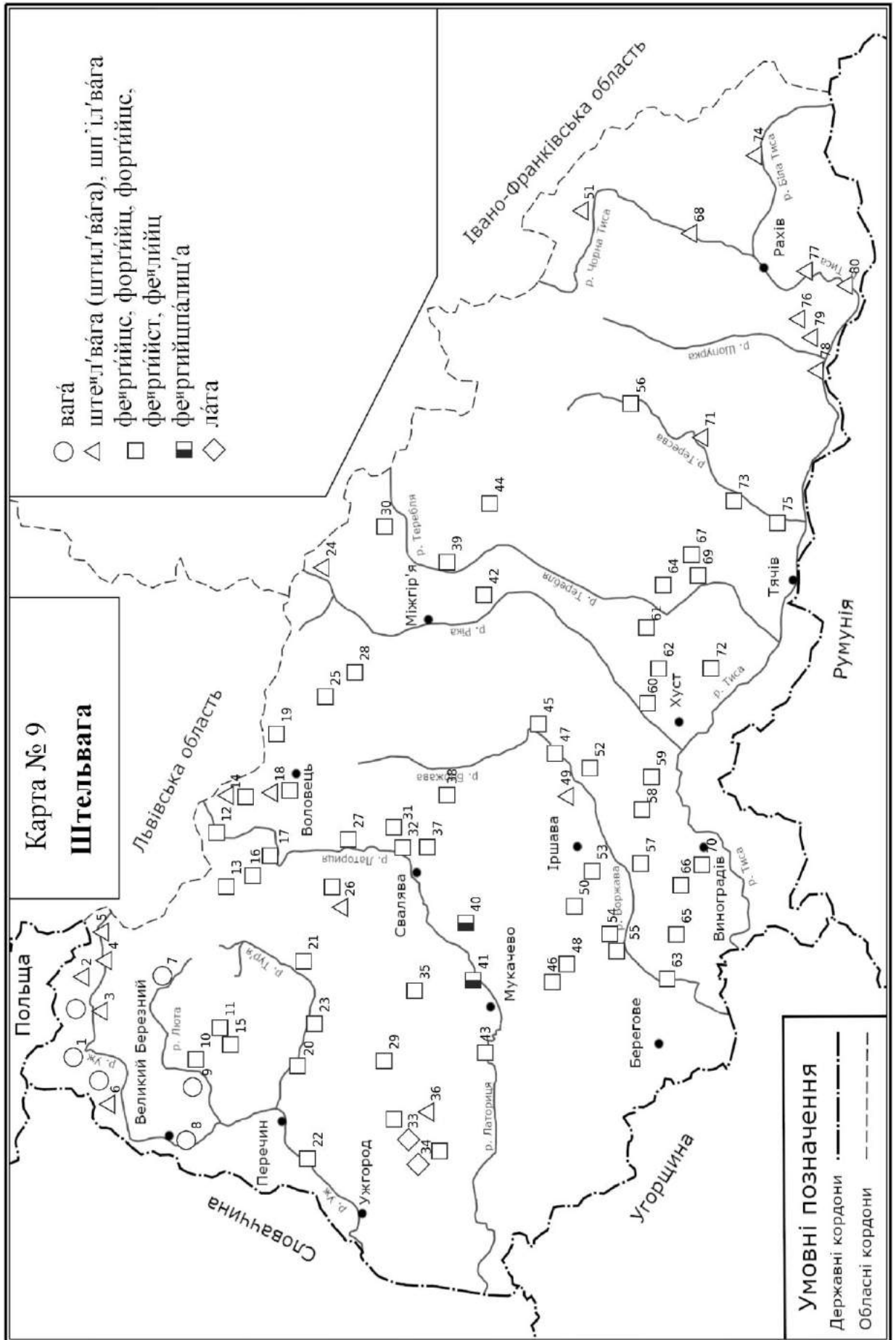

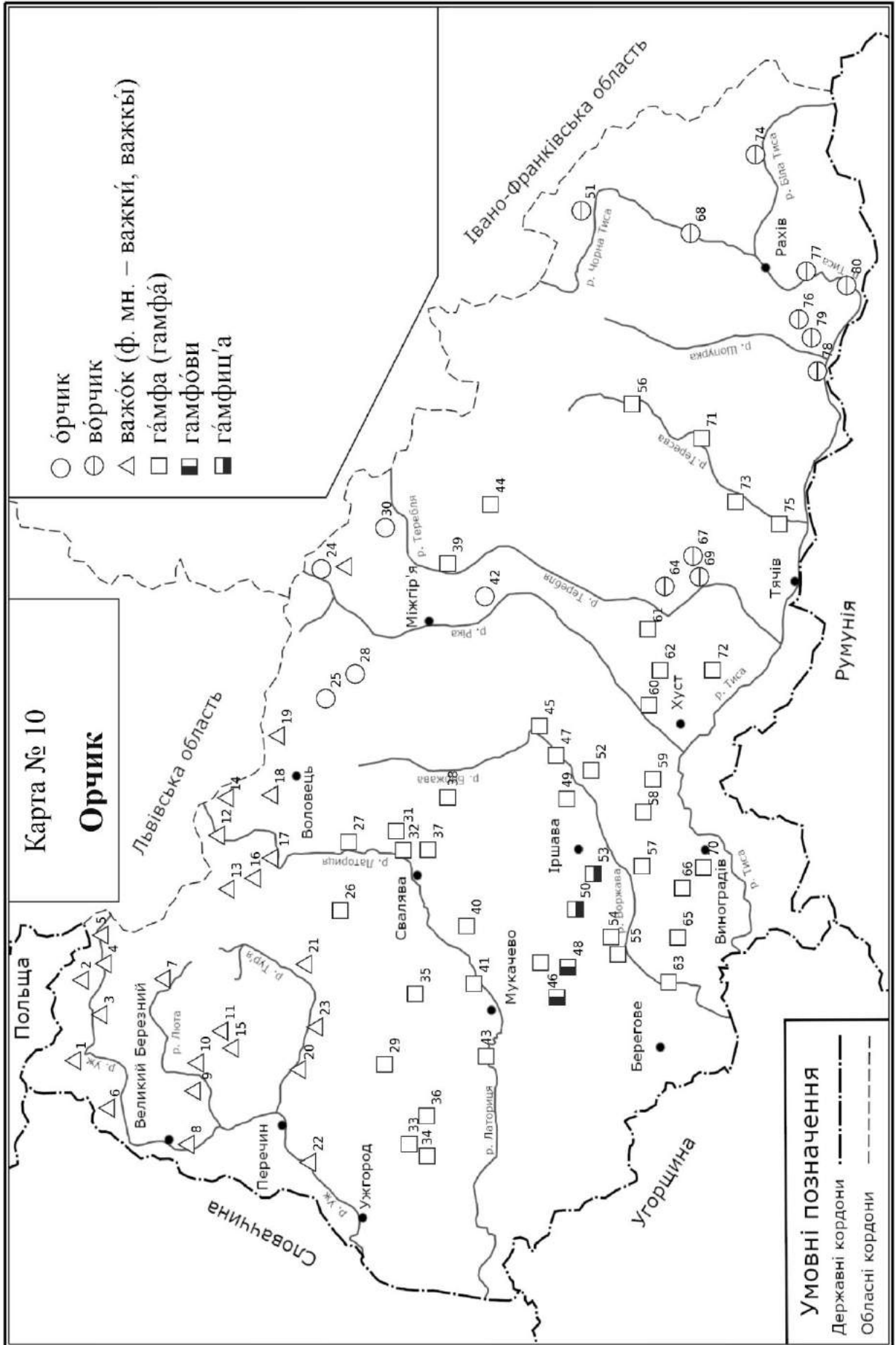

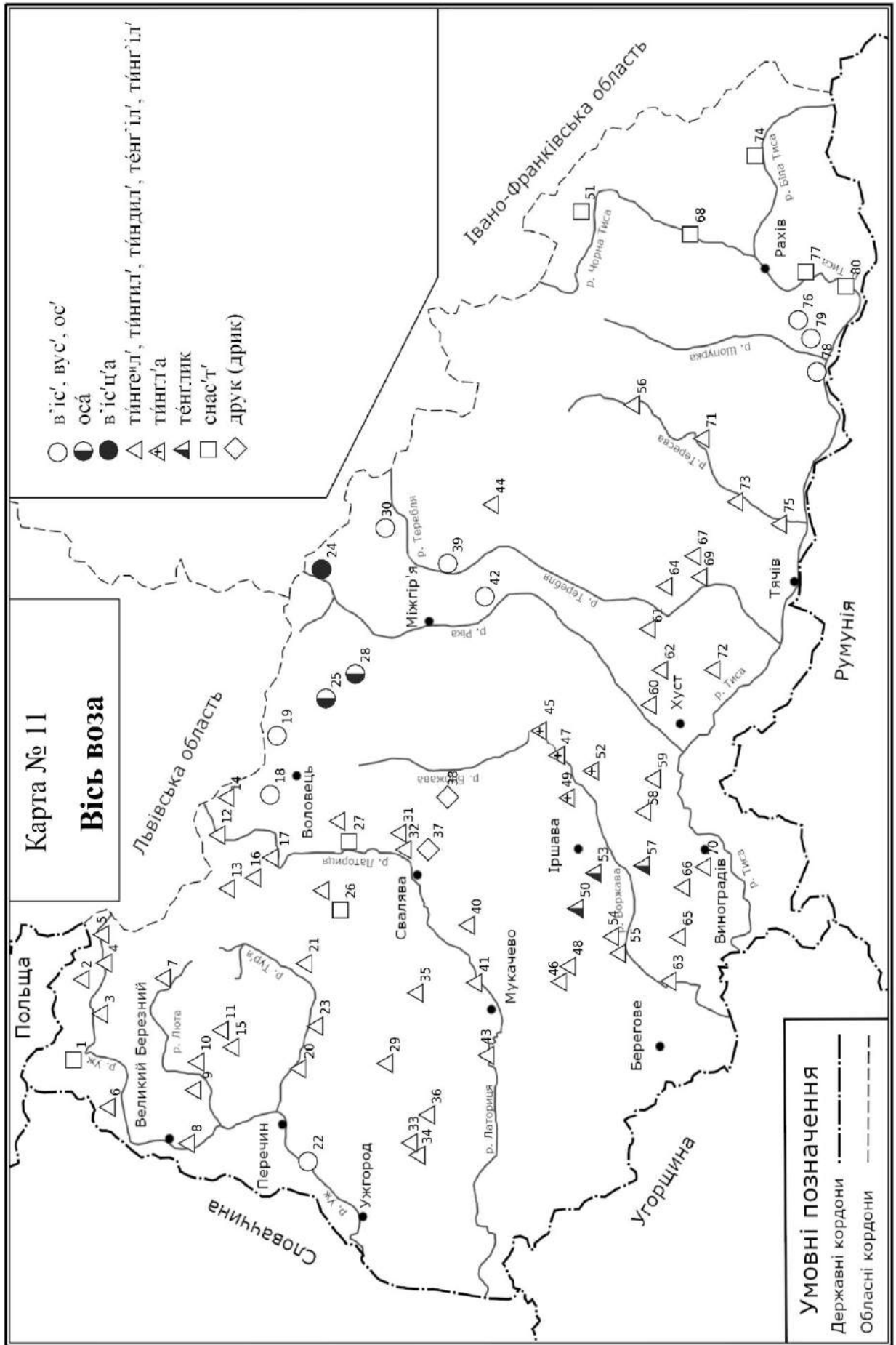

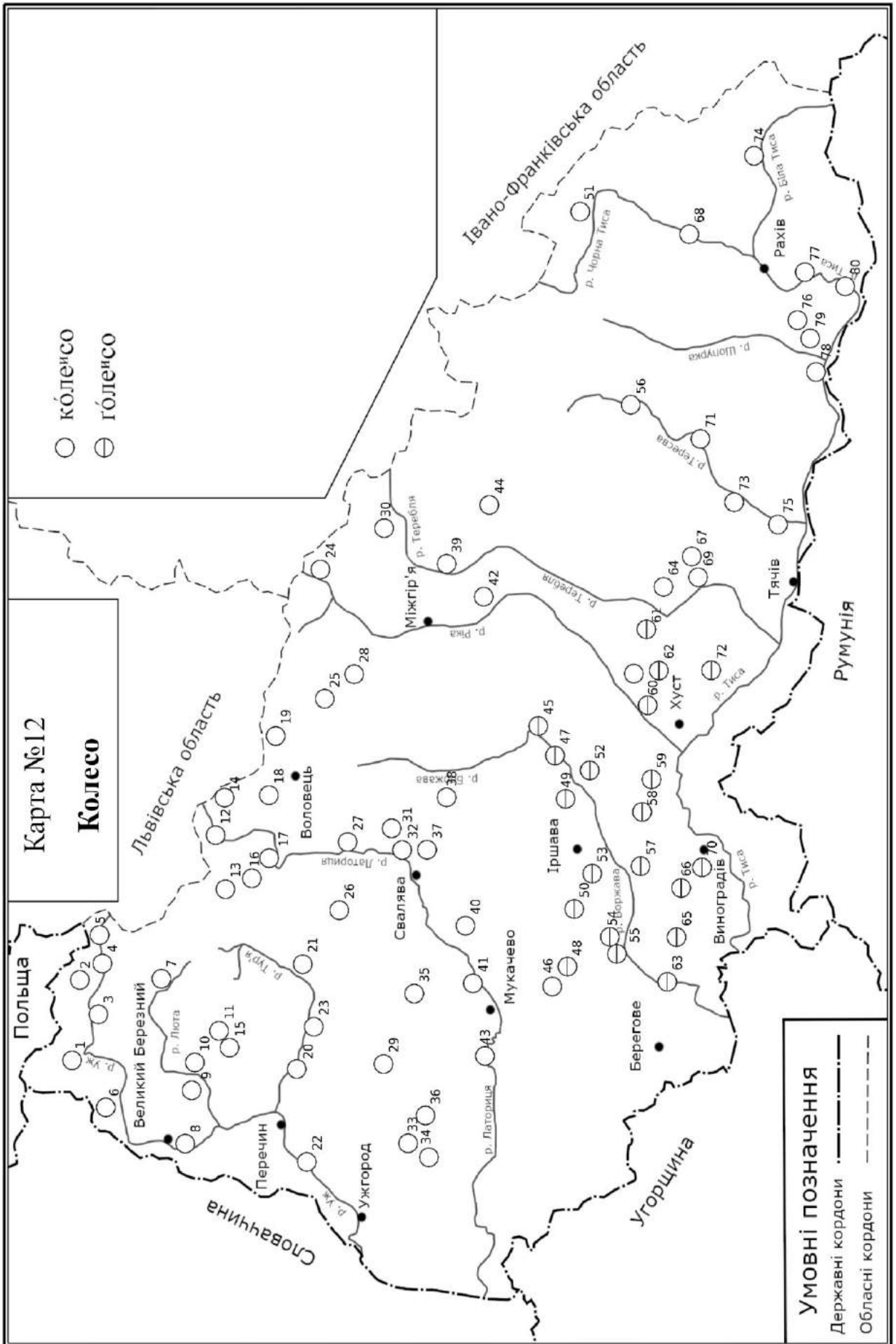

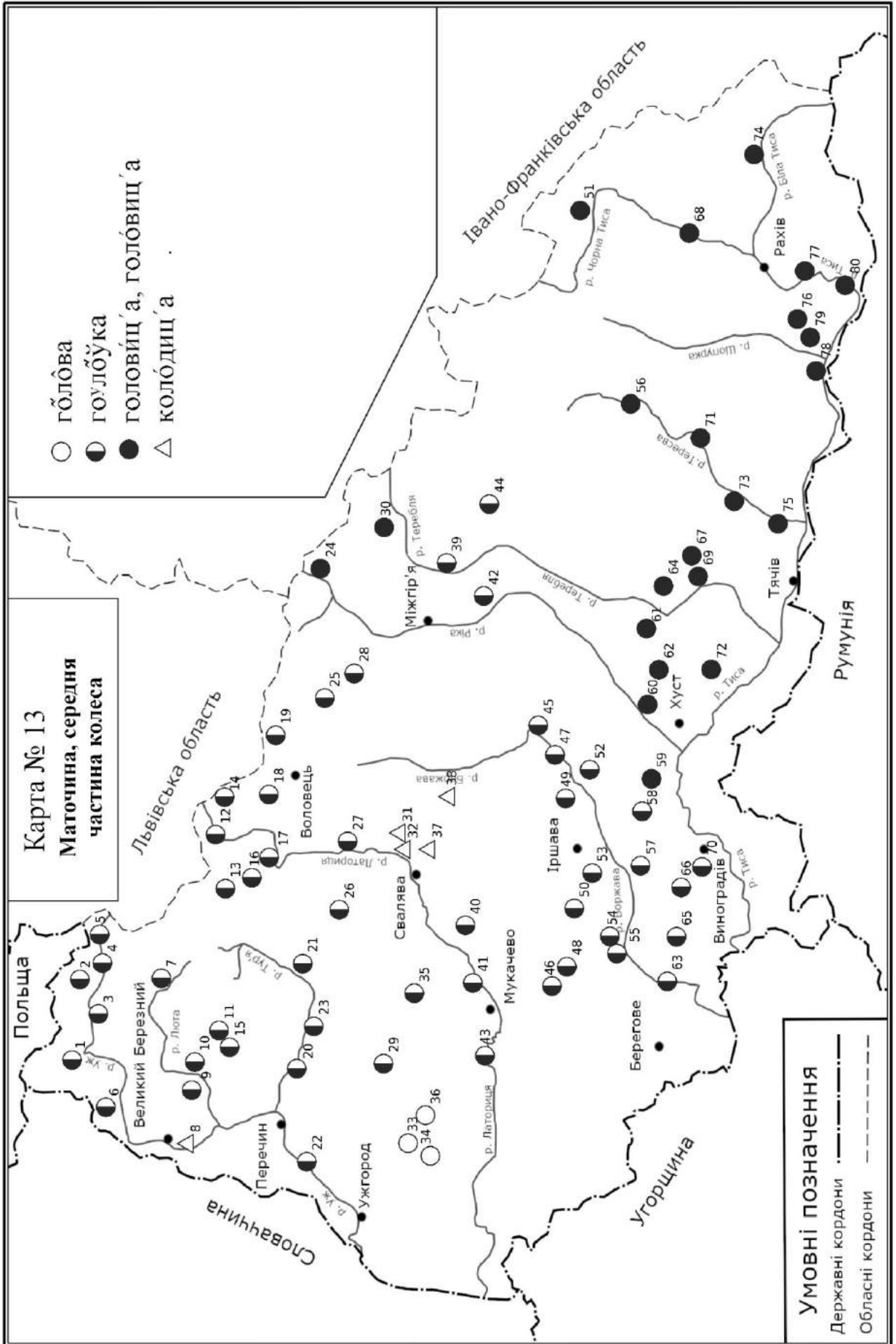

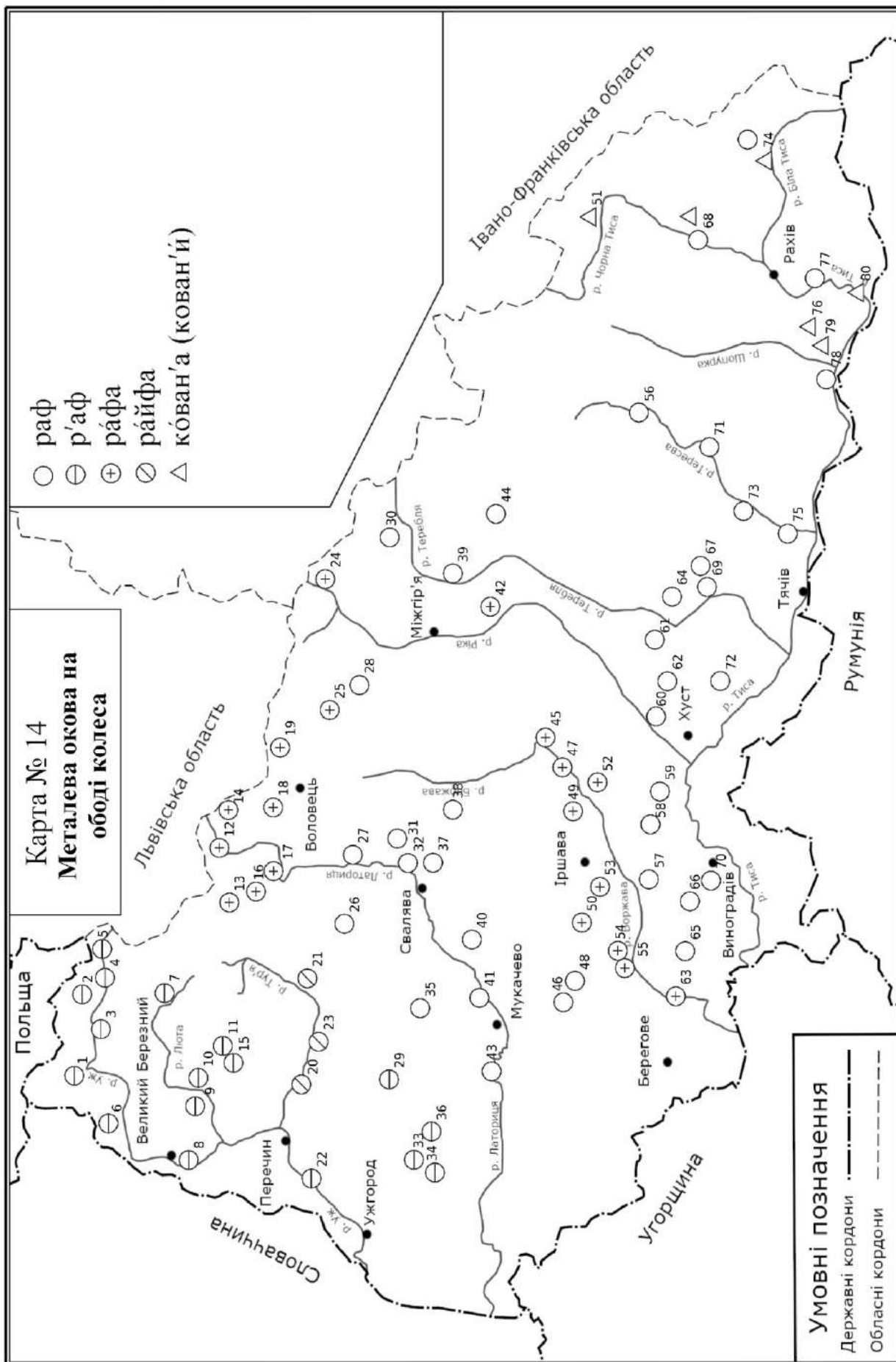

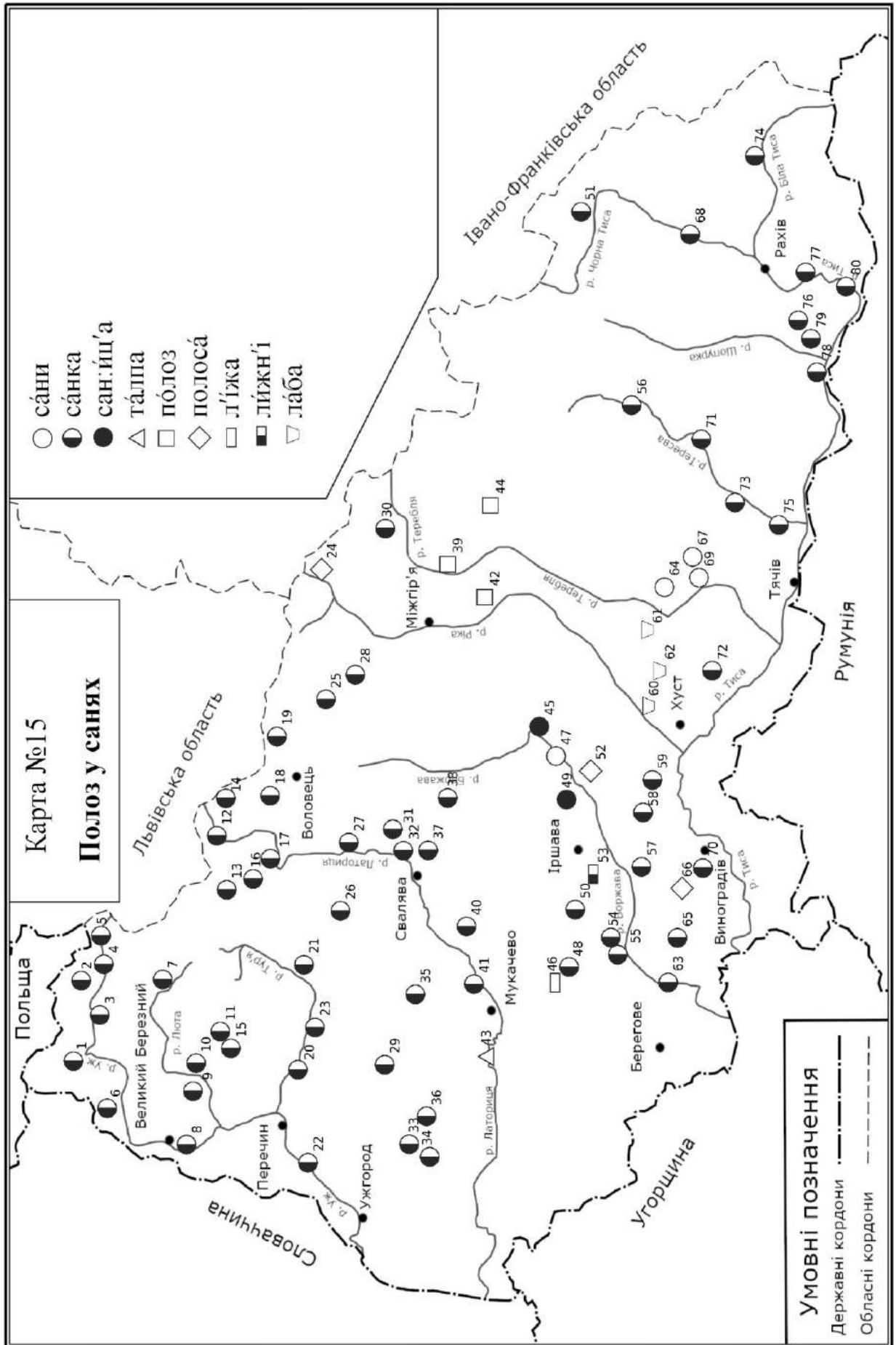

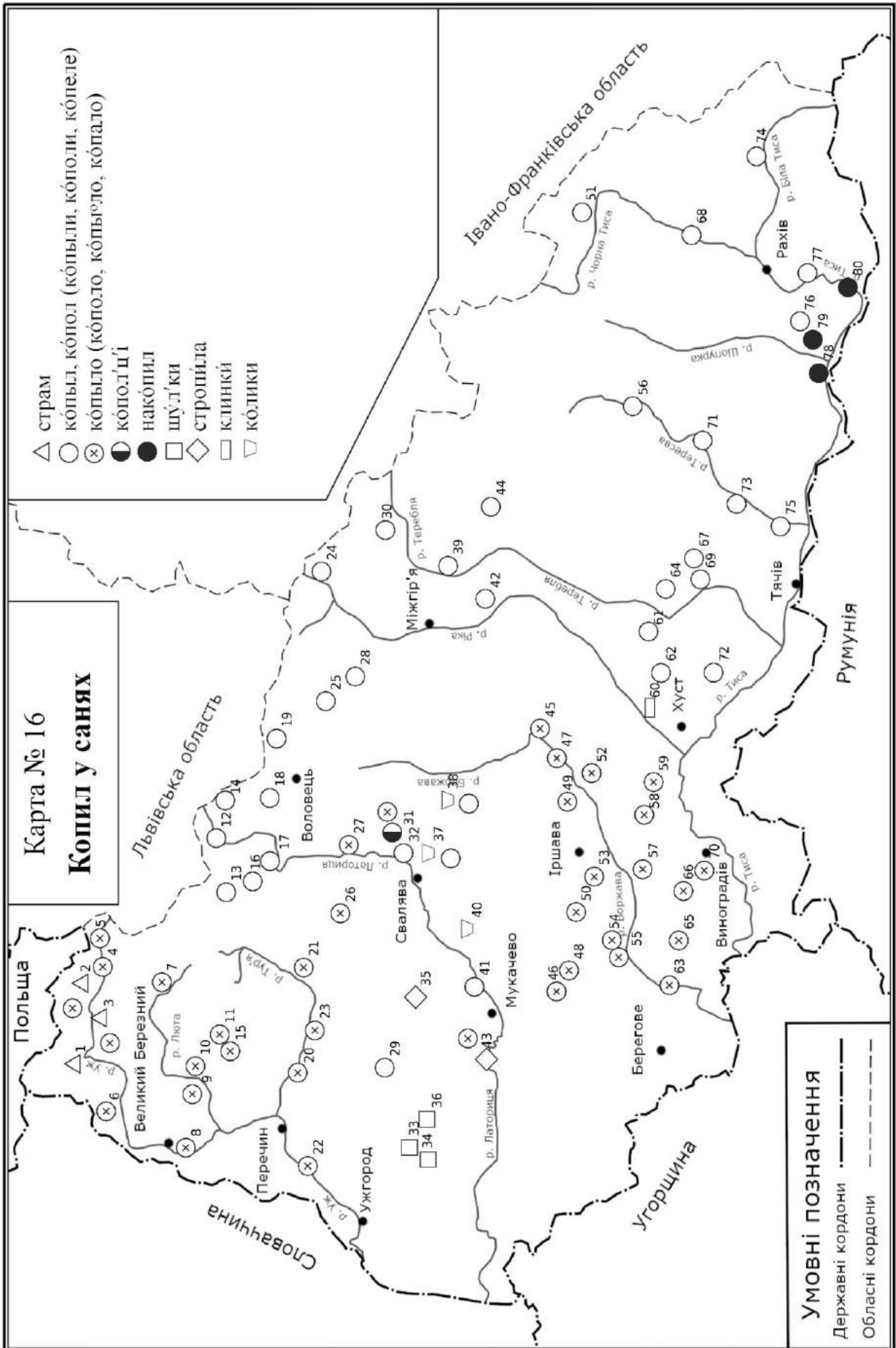

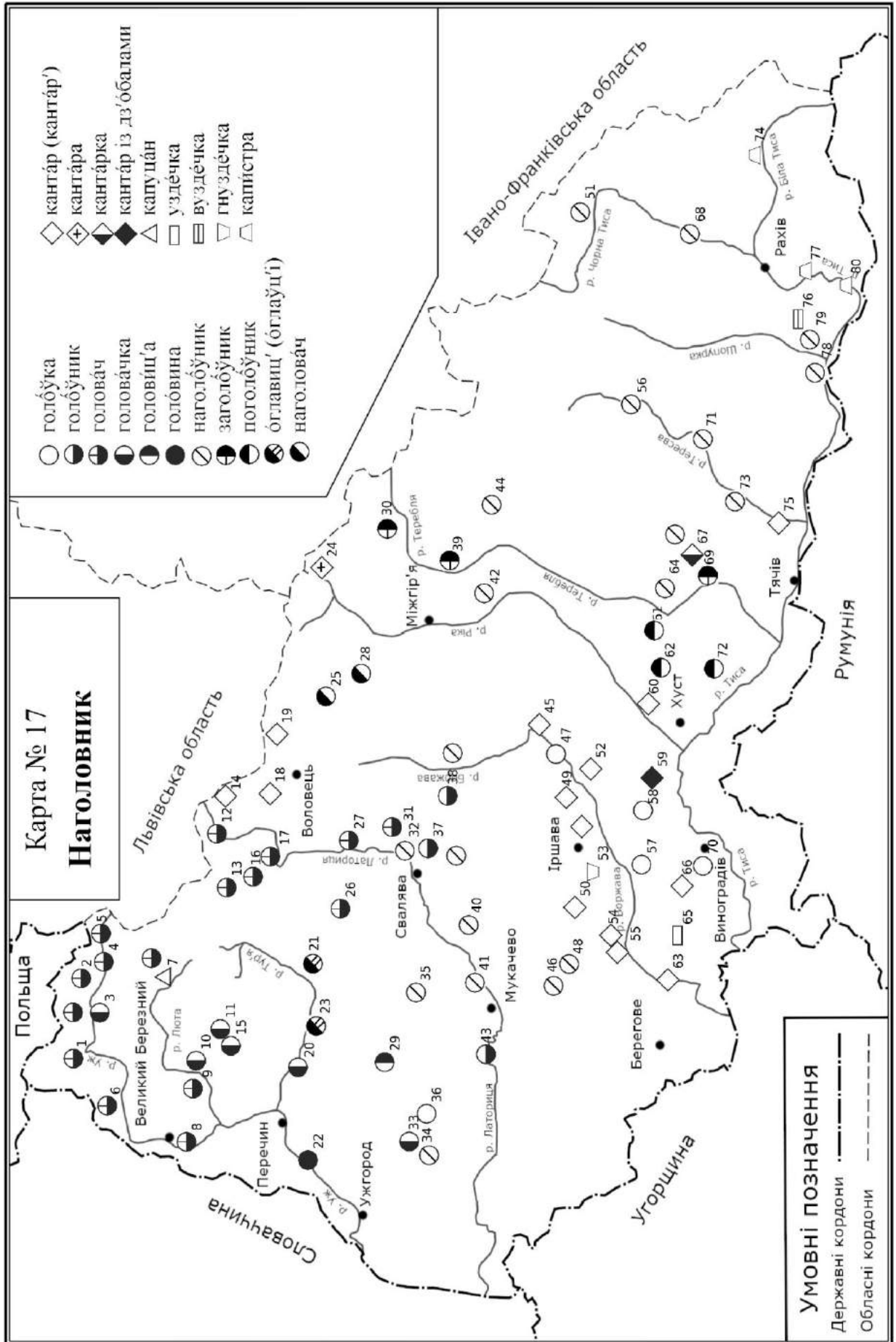

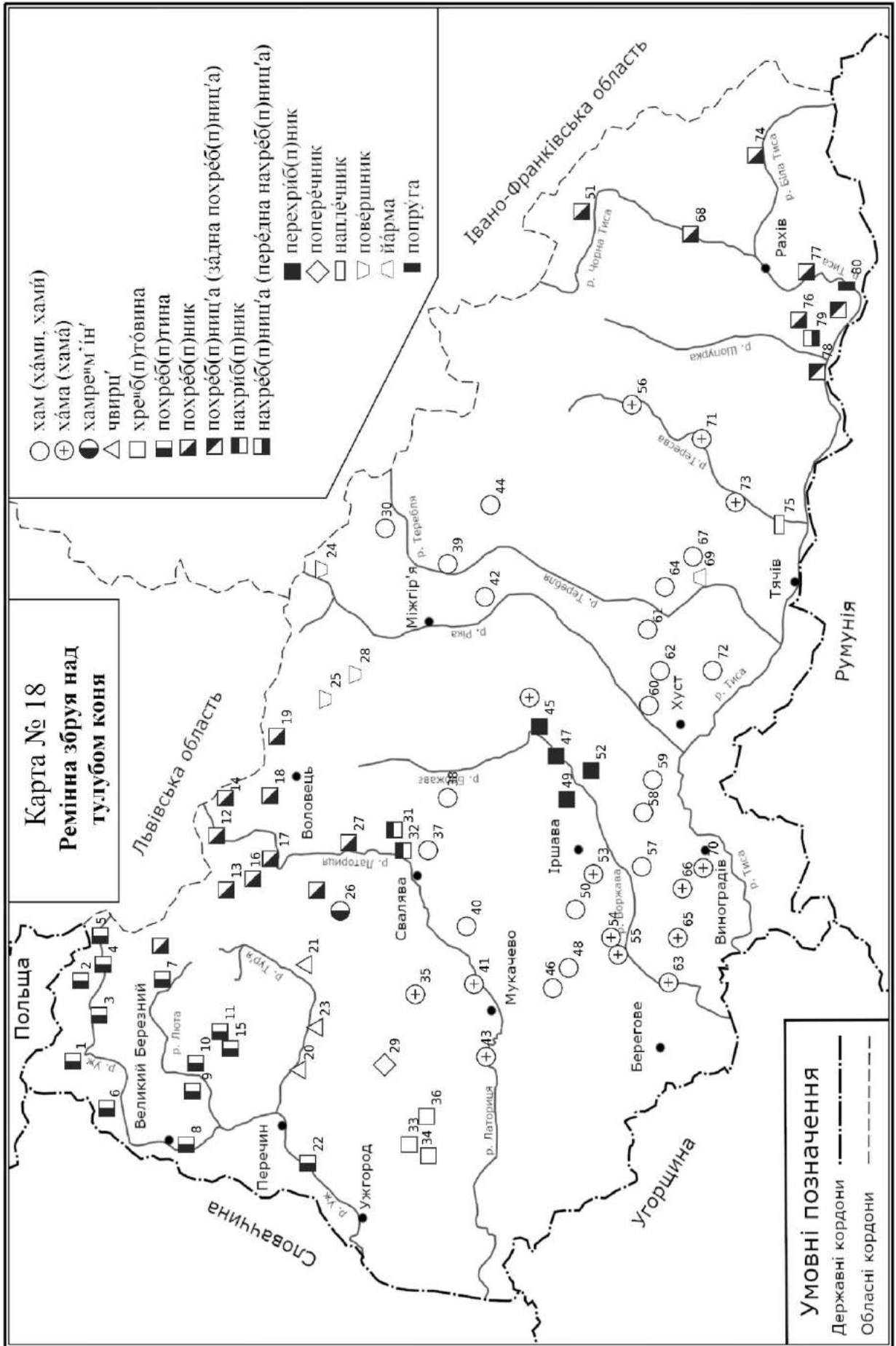

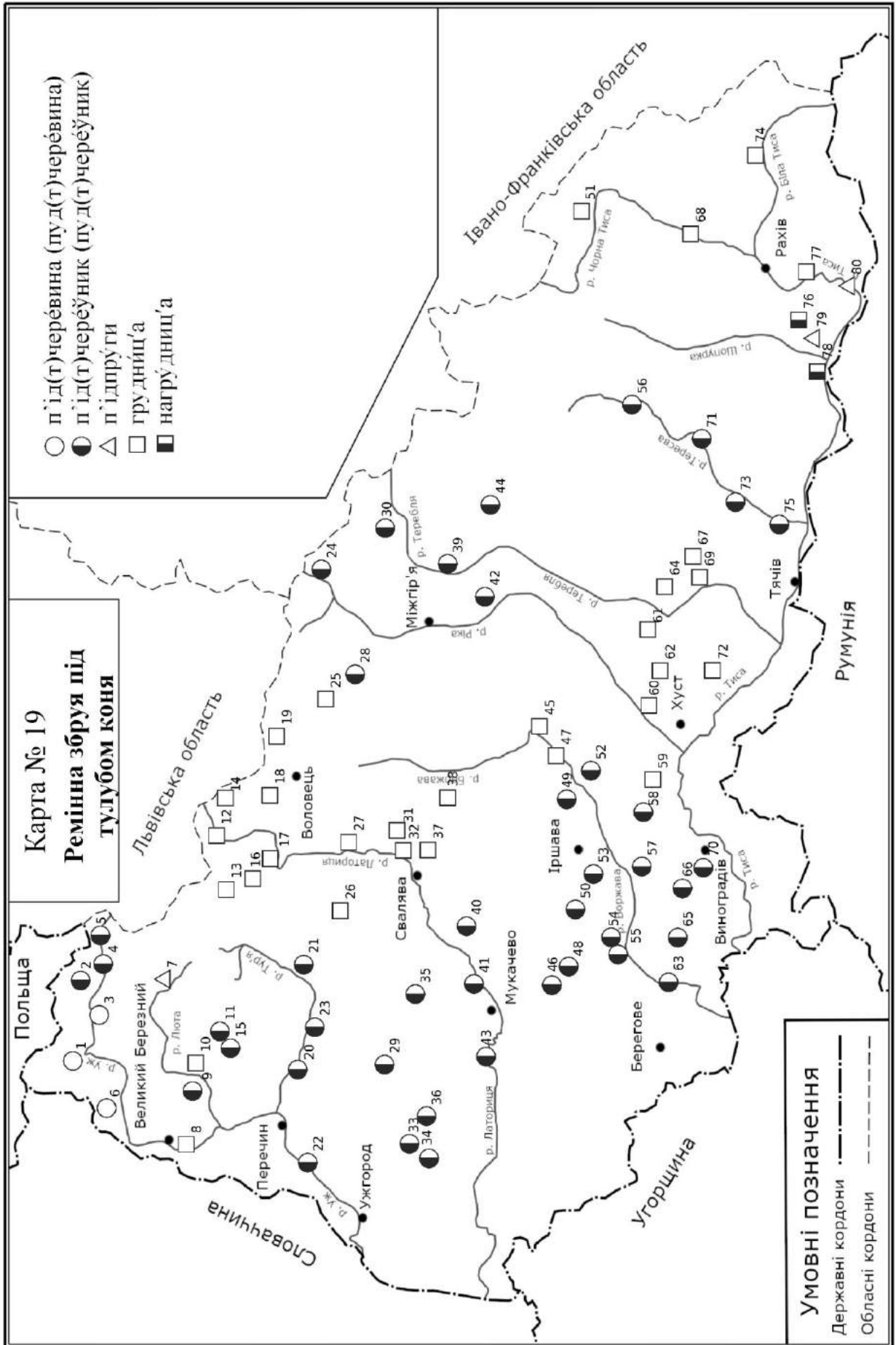

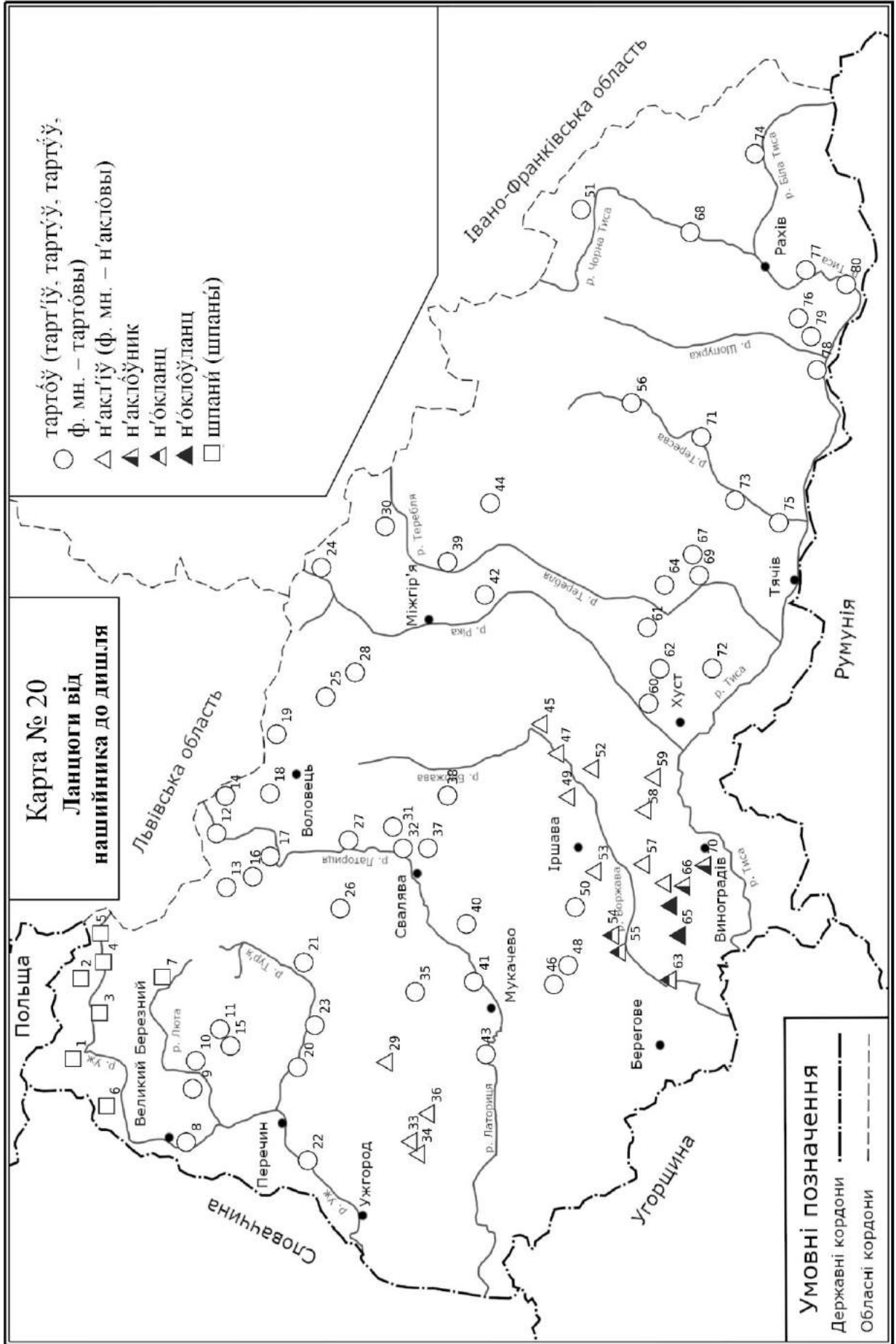

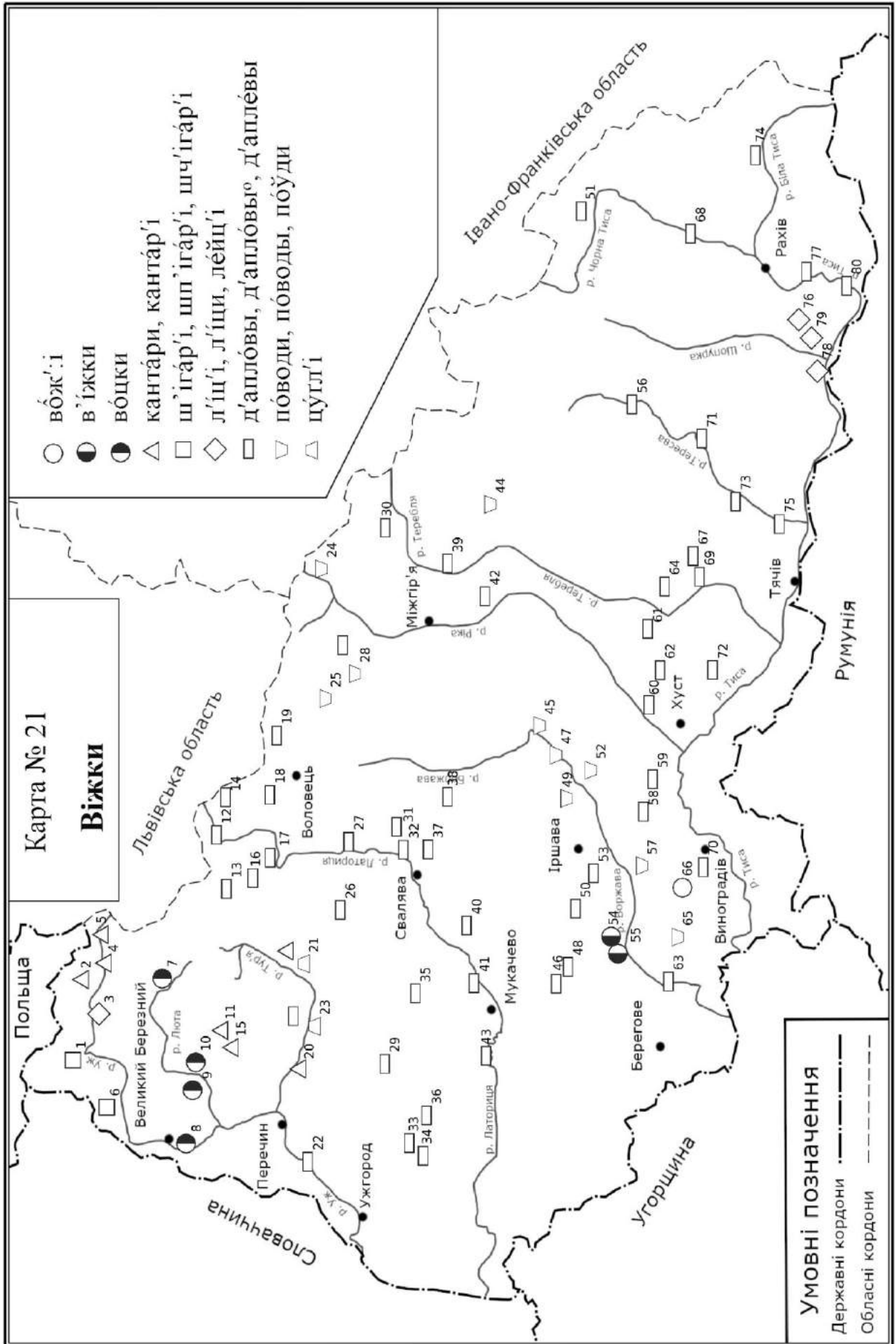

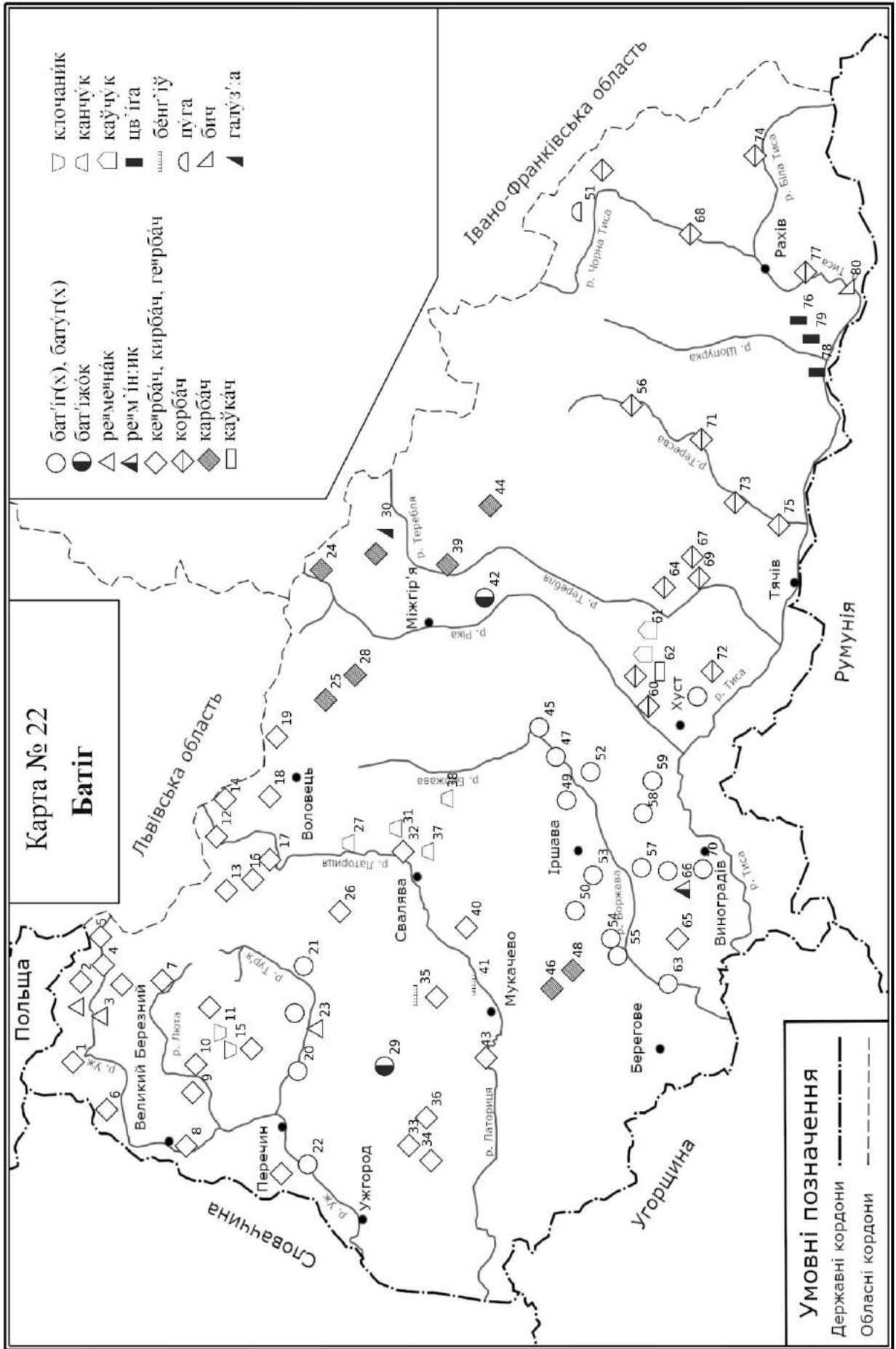

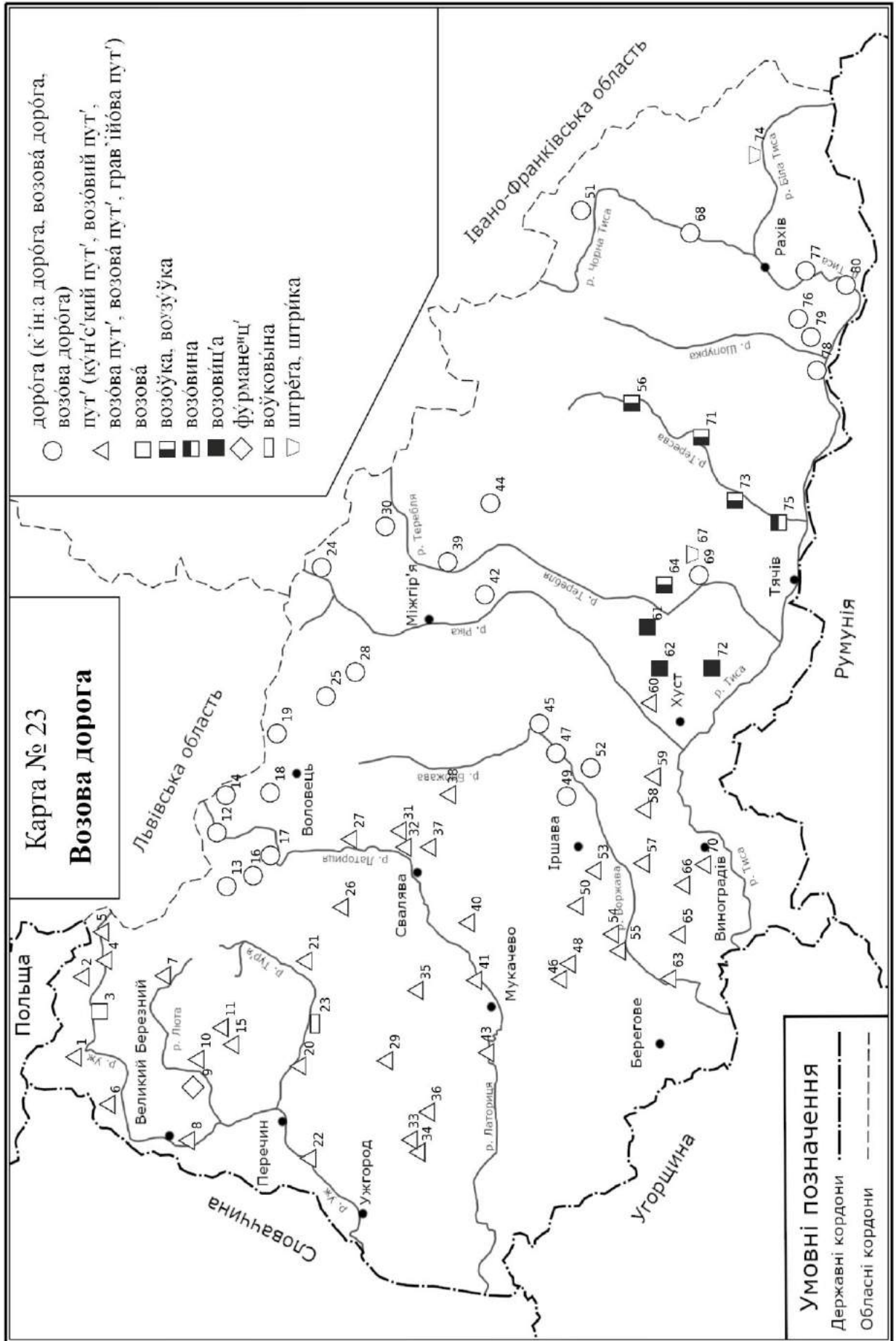

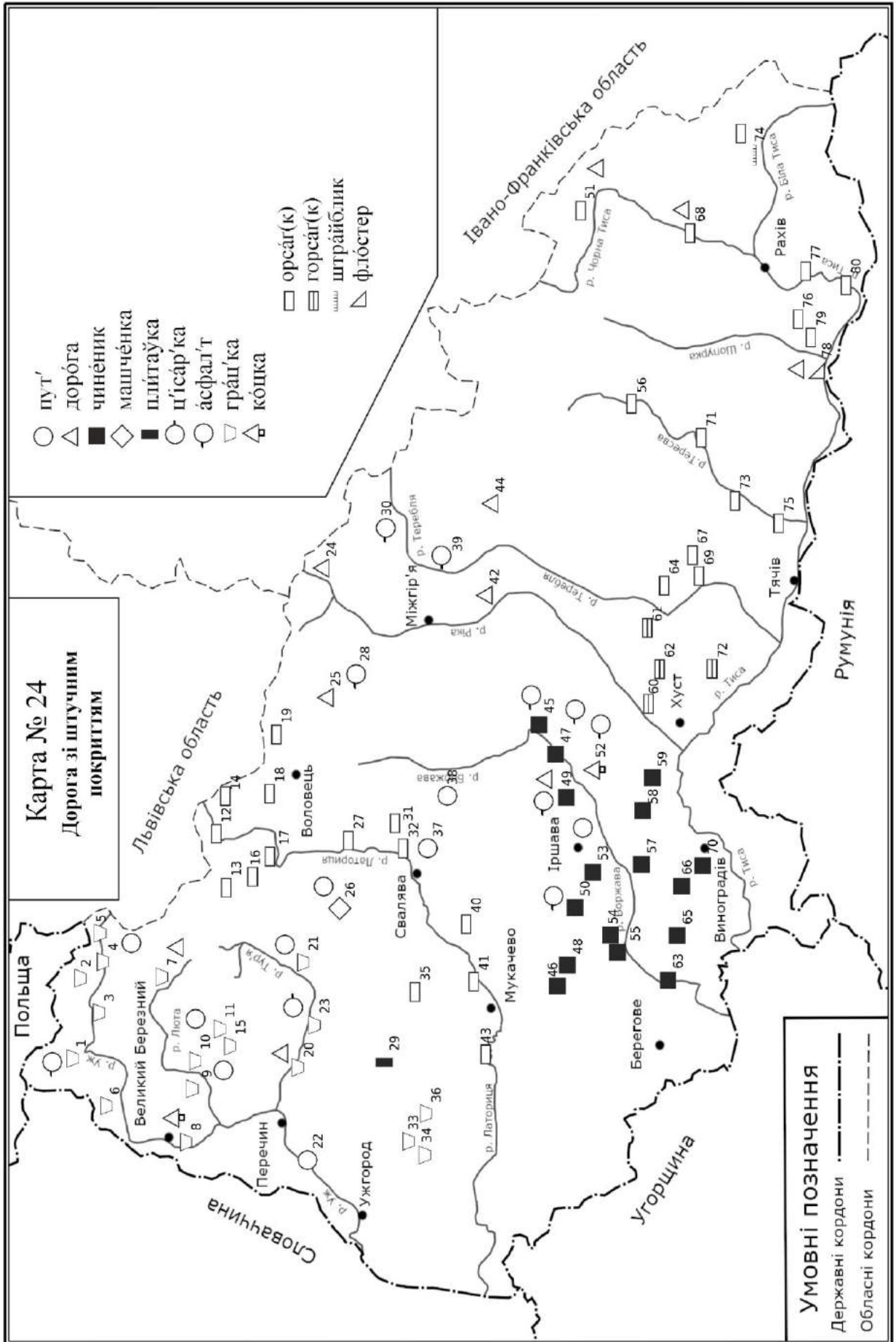

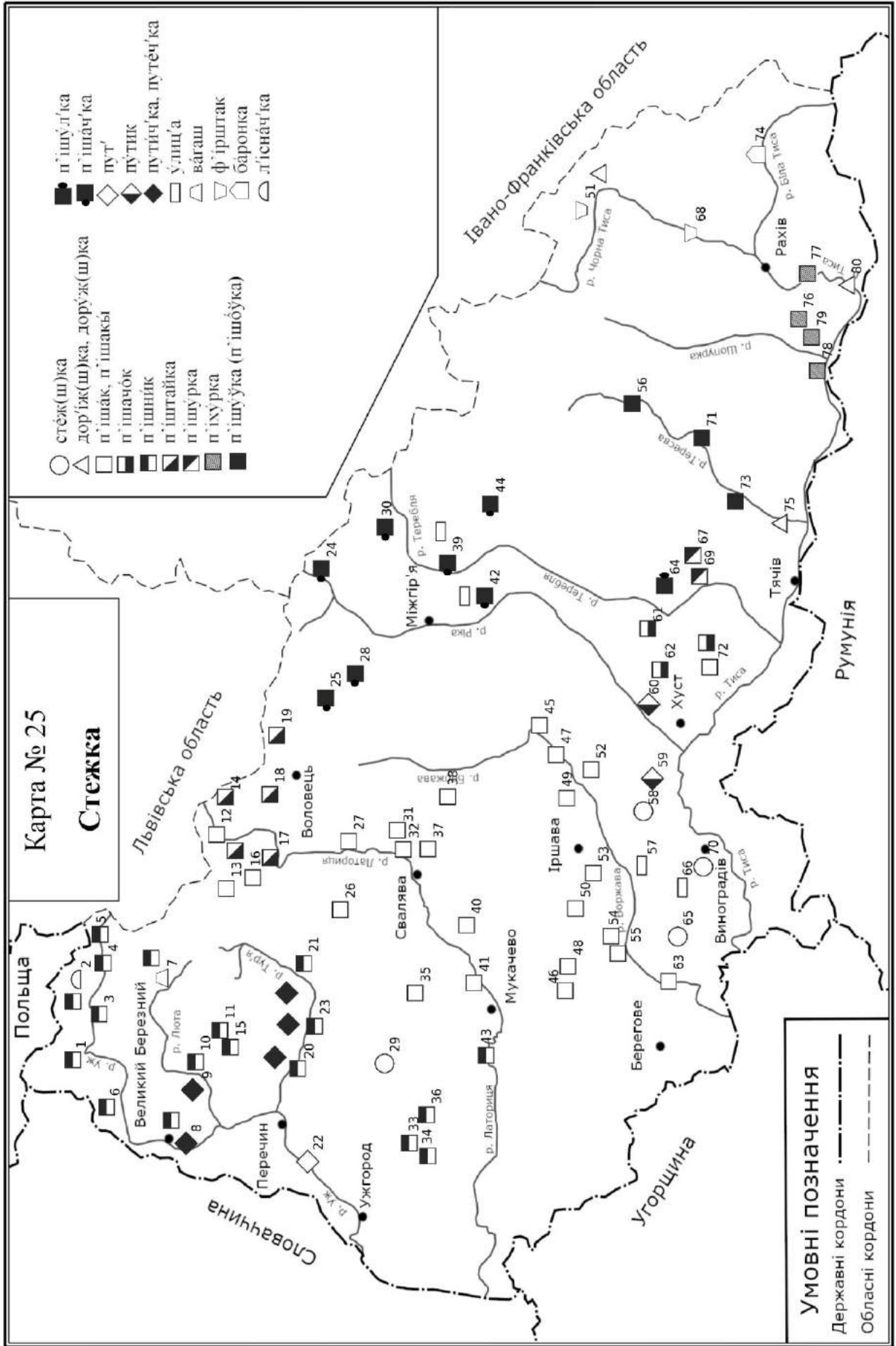

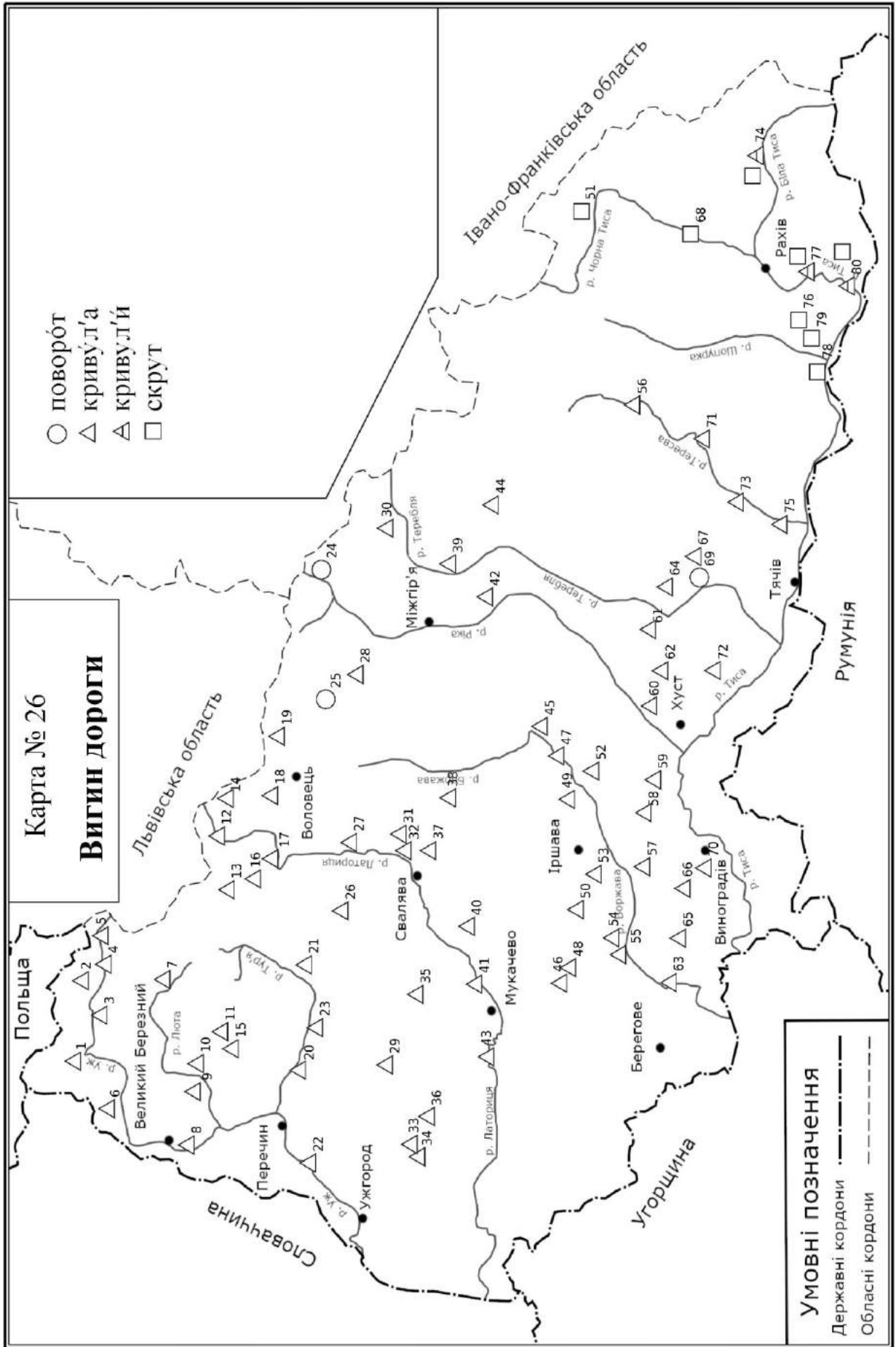

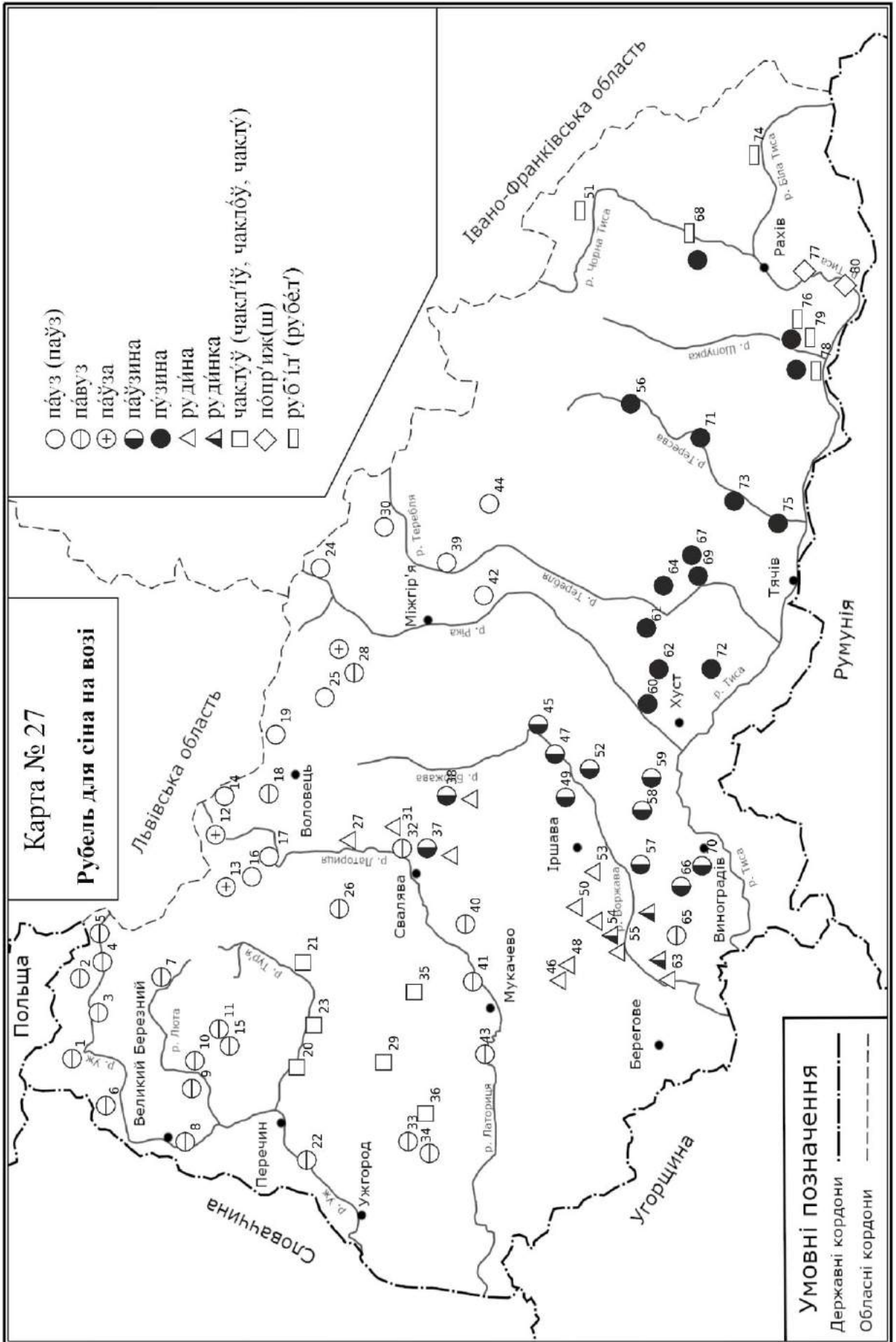

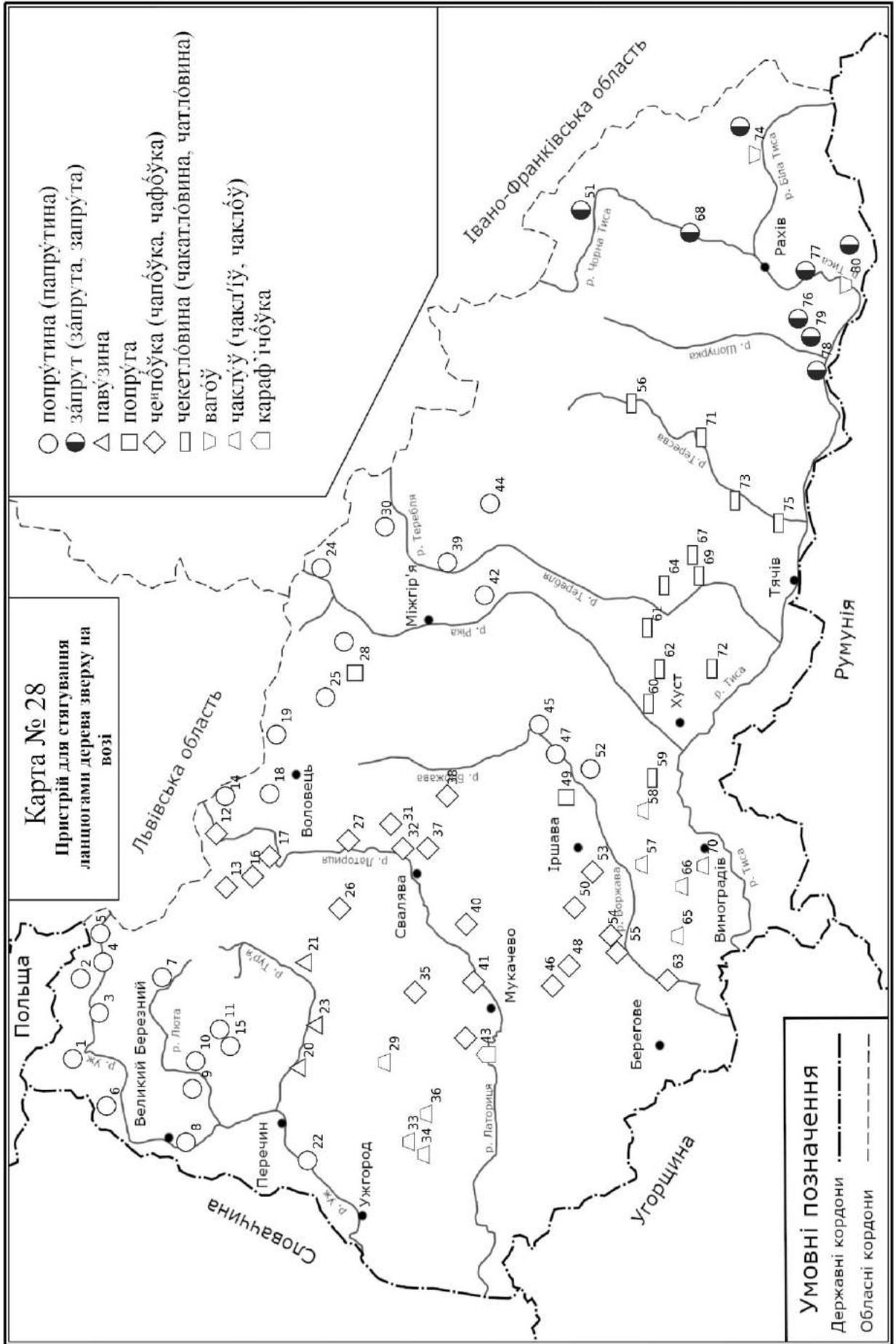

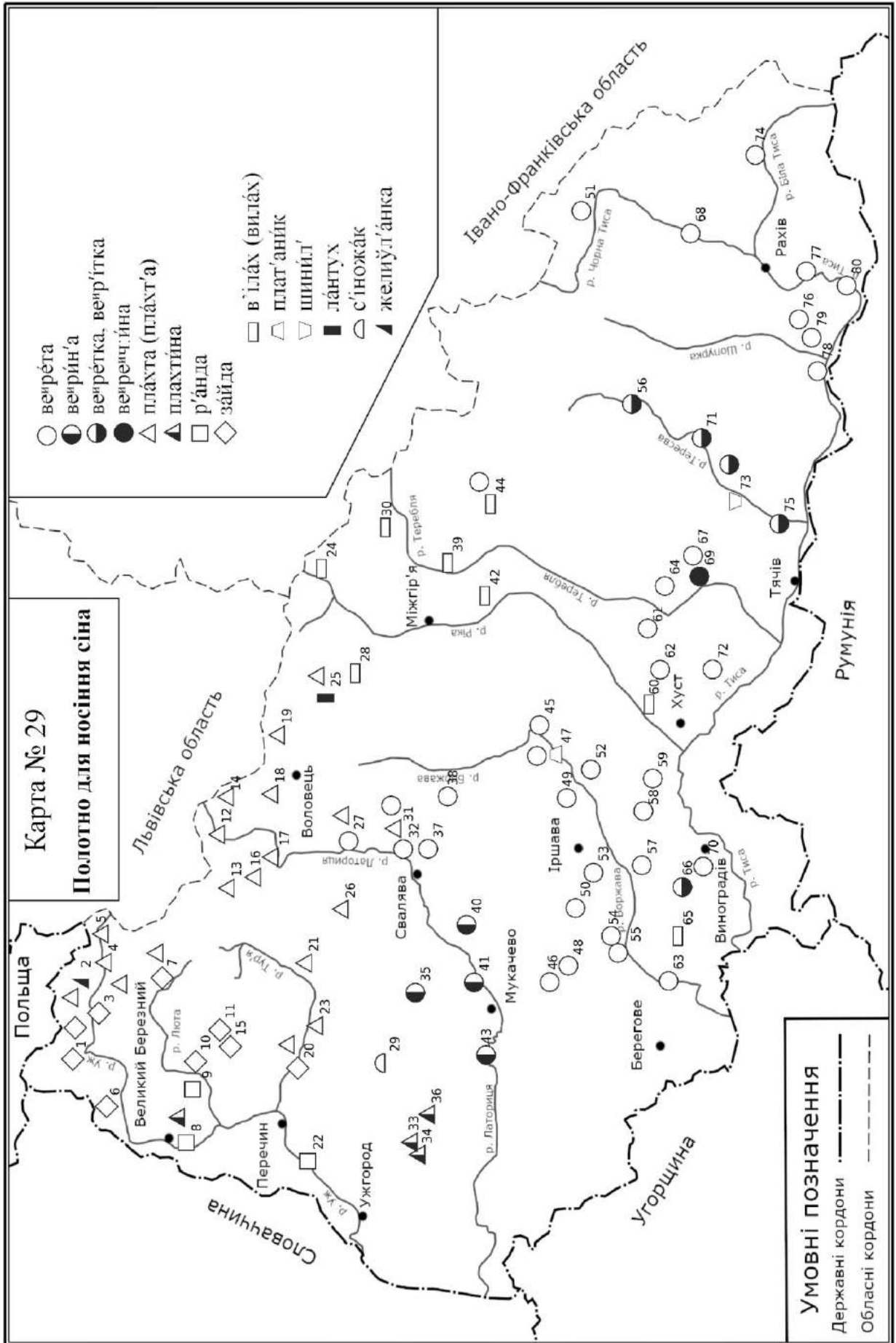

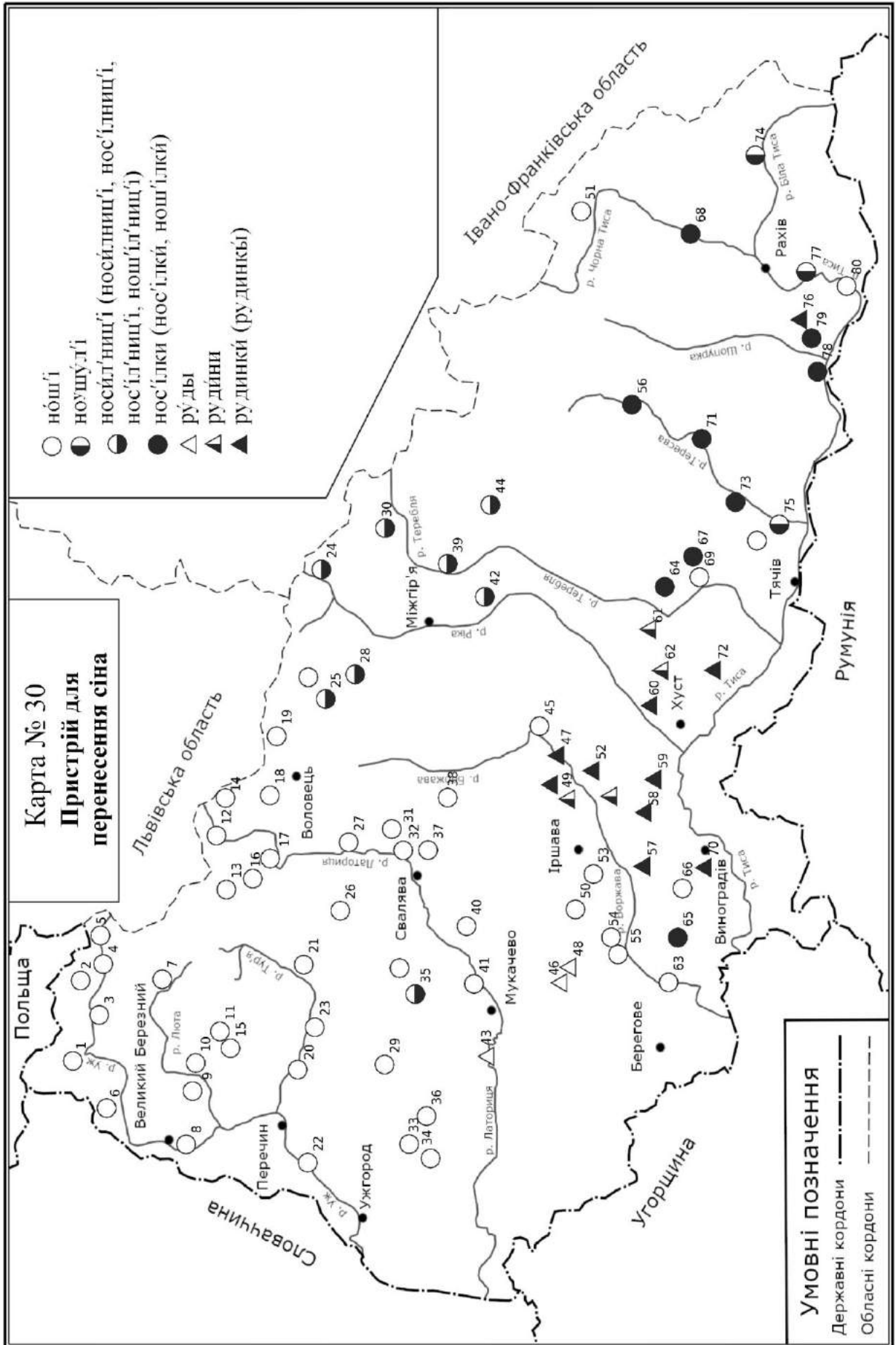

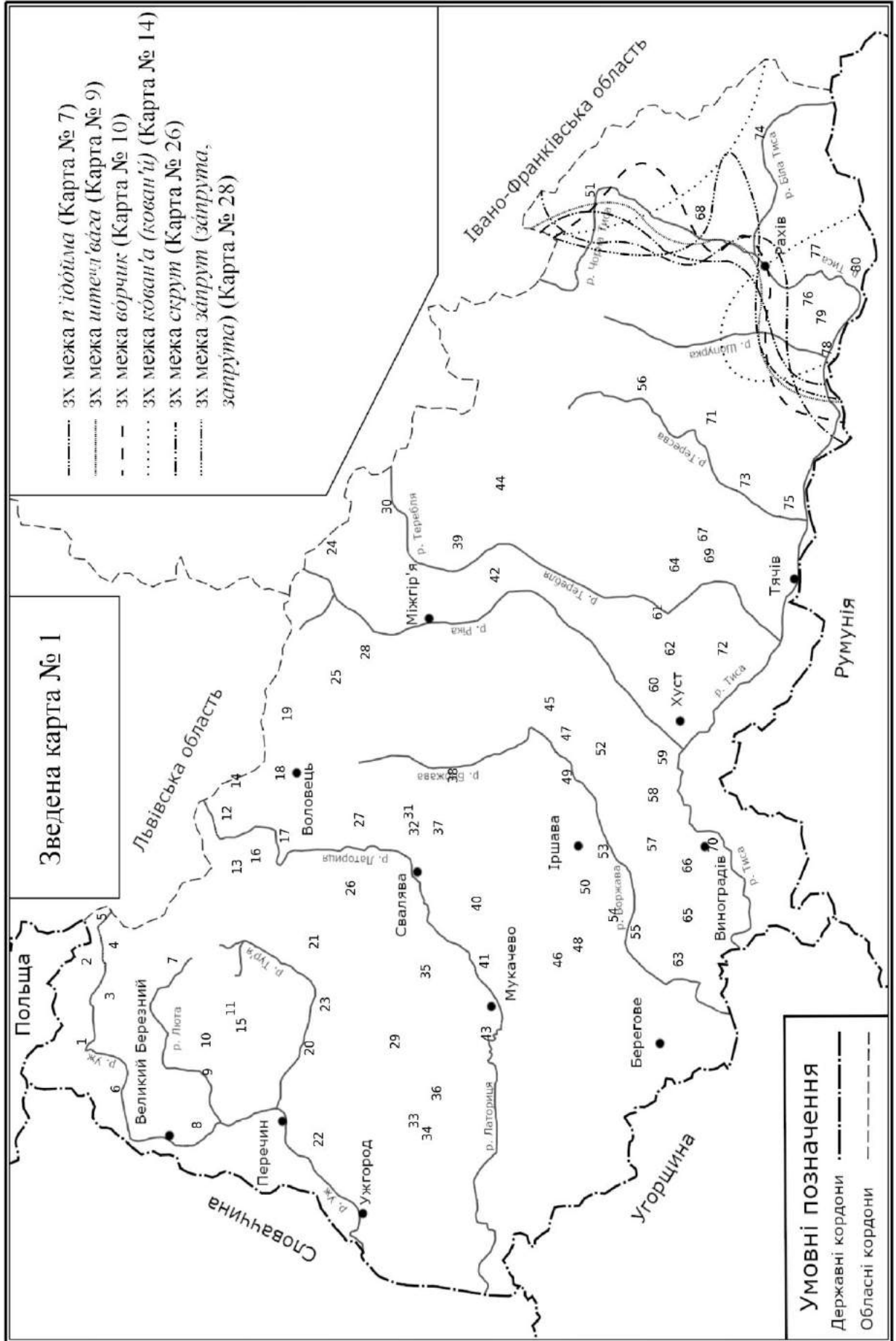

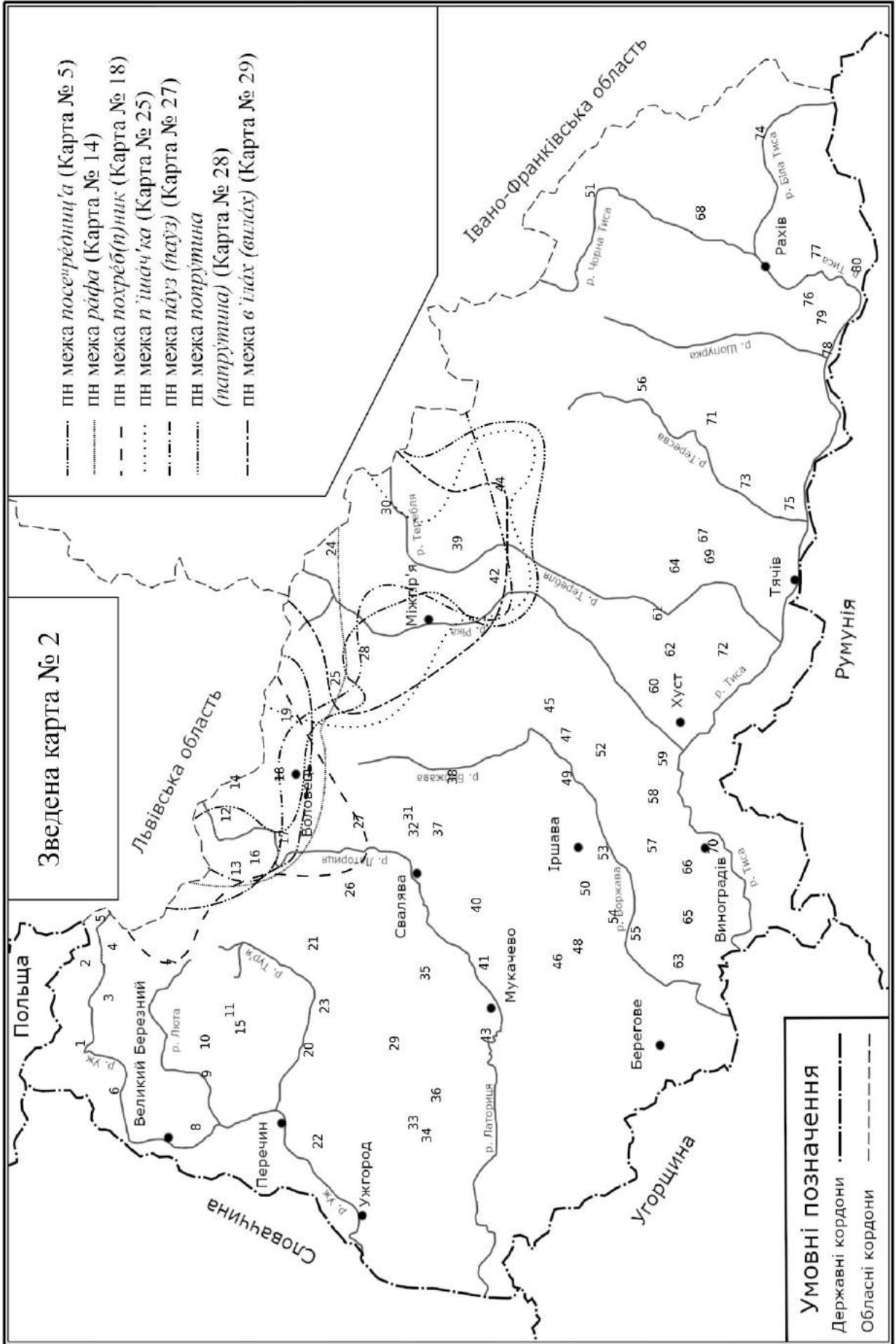

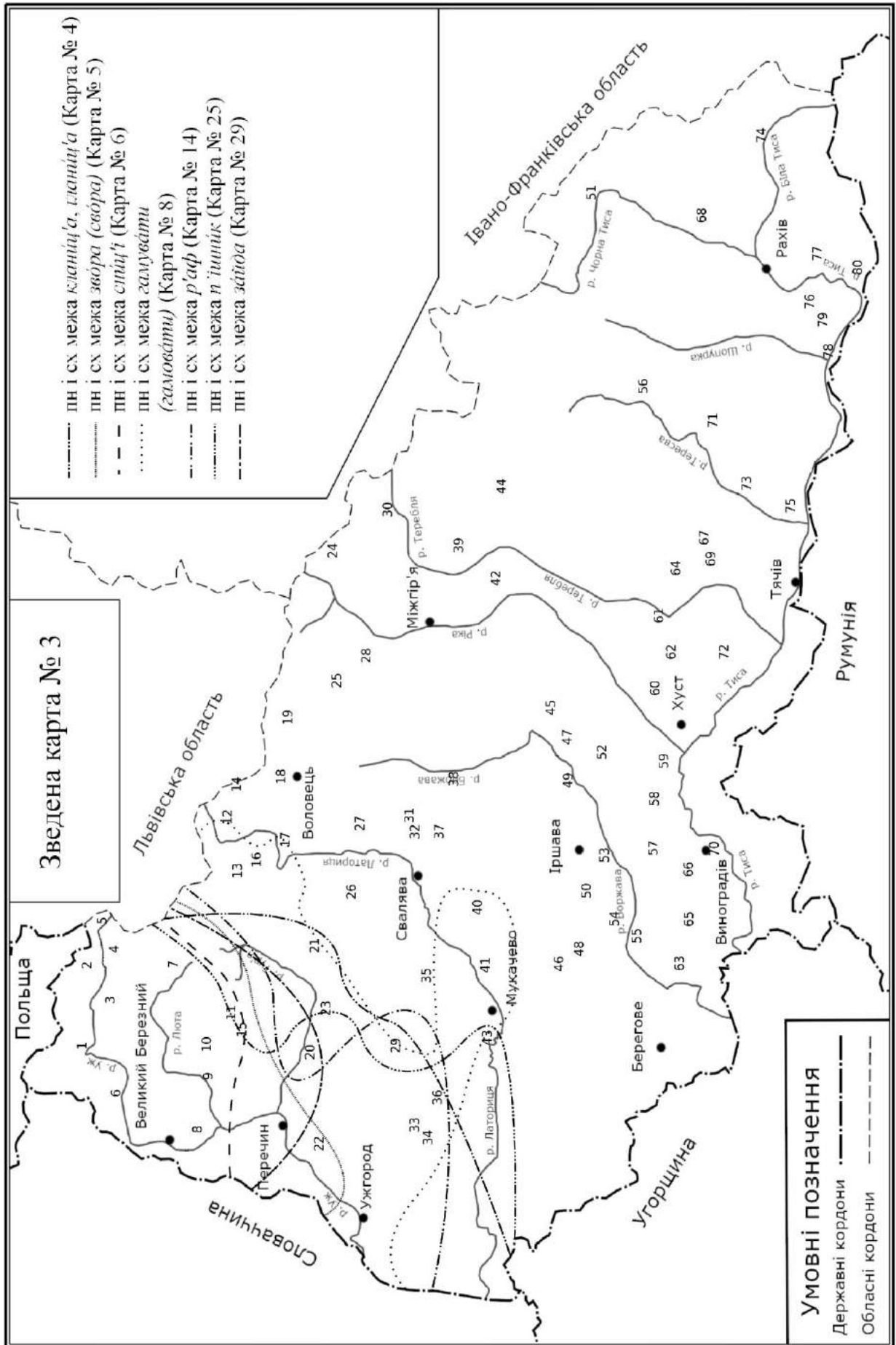

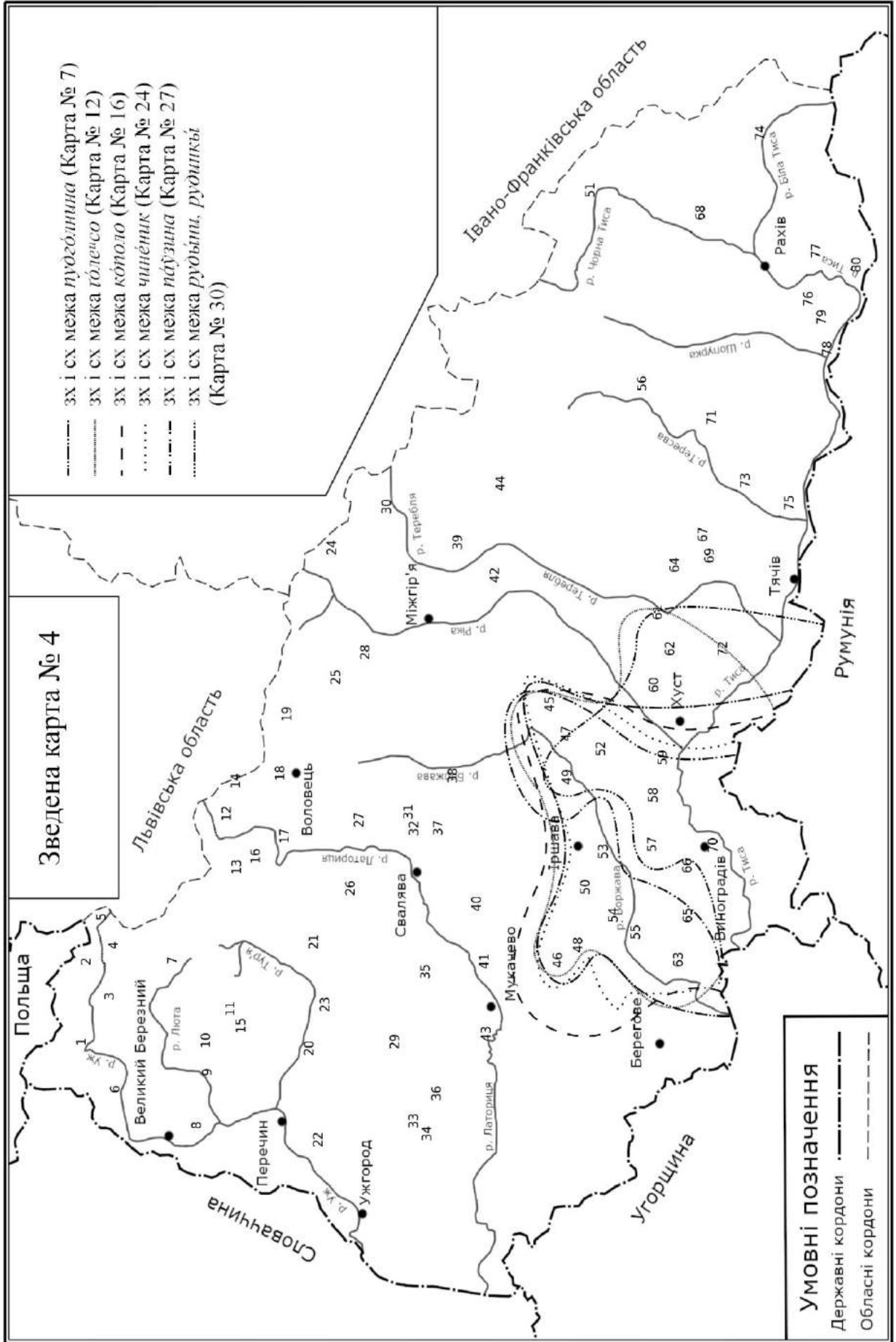

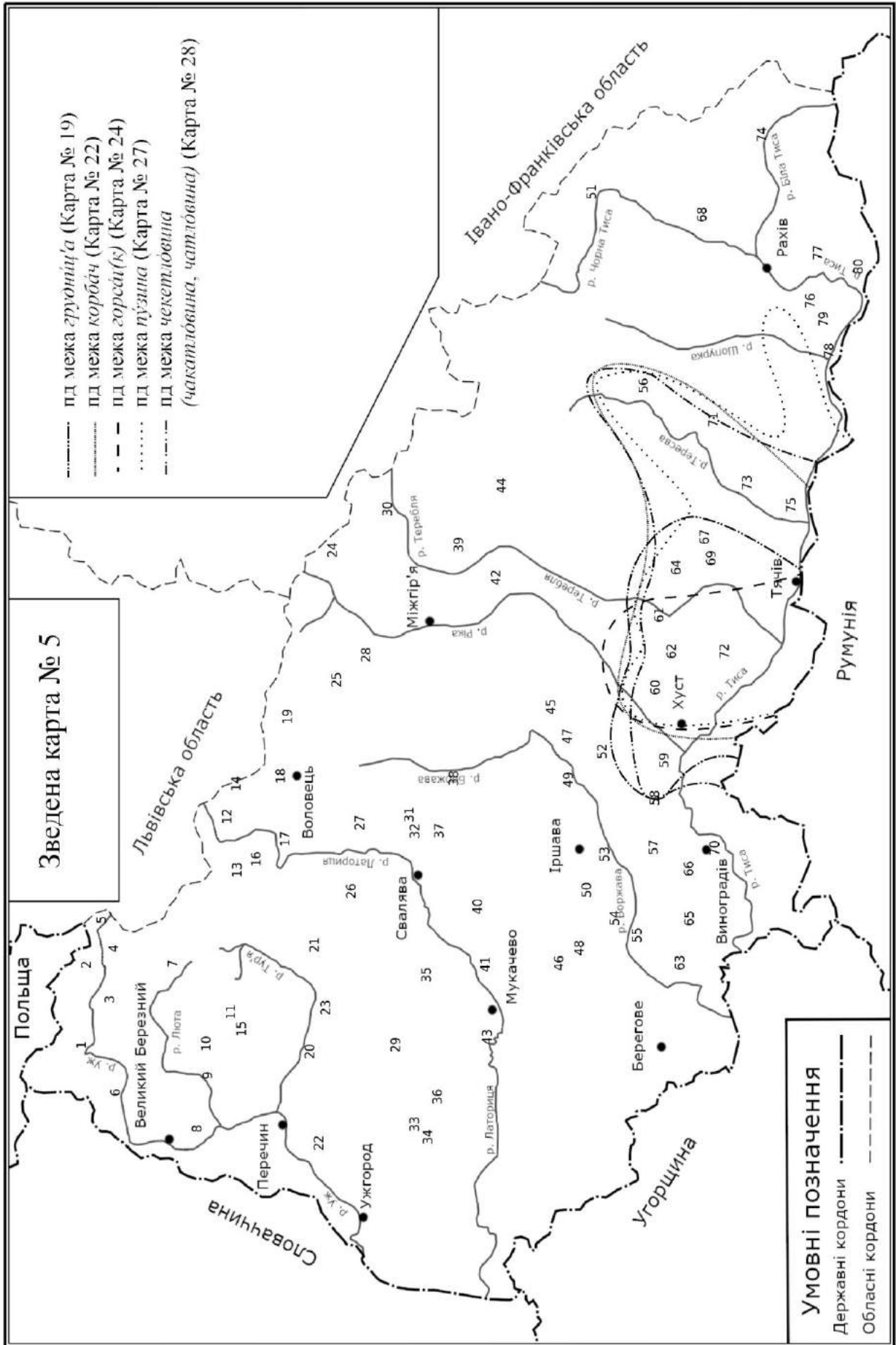

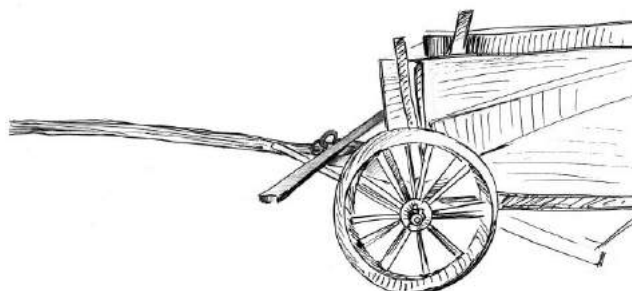

Коментарі до карт

Карта № 1

Частина конструкції воза

1–6 те^л’іга, 7 х’ід, 8–17=1, 18 вос’, 19–26=1, 27 те^л’ішка, 28–30=1, 31–32=27, 33–50=1, 51 к’ічка, 52–57=1, 58 кочол’, 59–65=1, 66=58, 67=1, 68=51, 69–76=1, 77 те^л’іга, те^л’ішка, 78–80=1.

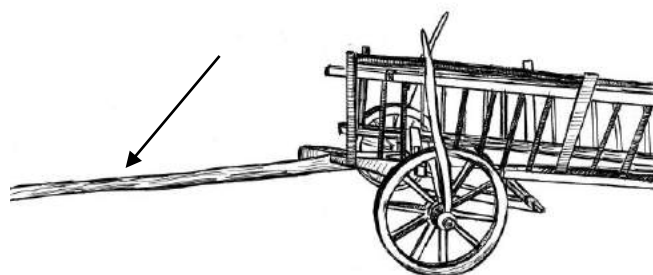
Карта № 2

Нижня дошка на конструкції воза

1 спудниц’а, 2 сп’ін:иц’а, 3–5 сп’ідниц’а, 6=1, 7=3, 8 спудниц’а, полиц’а, 9–10 полиц’а, 11=1, 12–13 сп’ідна дбшка, 14 сп’ідн’а дбшка, 15=1, 16–17=12, 18–19=14, 20 нїжн’а дбшка, 21=9, 22–23=9, 24 сподбк, 25 сп’ідн’арка, 26=3, 27 полиц’а, спудн’а, 28 сподак, сп’ід, 29=1, 30 дно, 31=27, 32 спудн’а, 33 спудн’а дбшка, 34=20, 35–36=1, 37–38 сподак, спудниц’а, 39=30, 40–41=3, 42=30, 43=1, 44=30, 45=28, 46–47 спудниц’а, 48 спун:иц’а, 49–50=46, 51 помбстина, 52=46, 53=48, 54–55=46, 56=51, 57 муст, спун:иц’а, 58–59=46, 60–61=28, 62–63=46, 64=33, 65=57, 66=46, 67–68=51, 69=1, 70=46, 71=51, 72=1, 73 услун, 74 сте^л’ін’ї, 75=73, 76=51, 77=74, 78–79=51, 80=74.

Карта № 3

Дишель

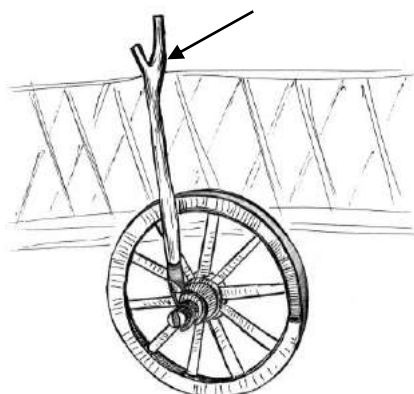
1 арашник, 2 діше^л’, 3 дбшло, рудо, 4 дбше^л’, рудо, 5 дбше^л’, 6=1, 7–9 рудо, 10 дбшло, рудо, 11 дбшло, 12–13 руд, рудо, 14 дбшил’, рудо, 15=11, 16–

17=12, 18 дьшил', 19 дьшин', 20–21 а́раш, рудо, 22 рудо, 23=20, 24–25=19, 26–27 друк (друг), 28 дьшин', руд, 29=22, 30 руд, 31–32=26, 33–36=7, 37=26, 38–39=30, 40–41=22, 42=30, 43=22, 44–59=30, 60 руд, рудок, 61=30, 62=60, 63–80=30.

Див. ще [ДЛАЗ: № 92].

Карта № 4

Ручиця

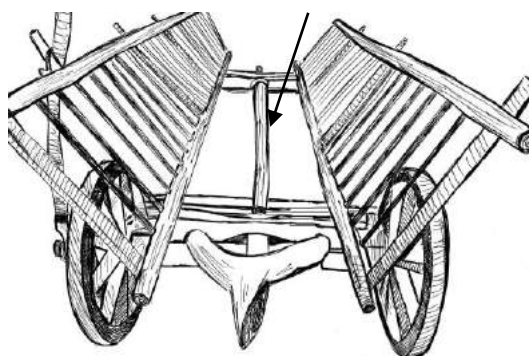

1–9 кланіц'а (пе^ред'н'а кланіц'а, за́д'н'а кланіц'а), 10 кланіц'а, ручи́ц'а, 11=1, 12–14 ручи́ц'а (ру́чиц'а), 15=1, 16–19=12, 20–23=1, 24–25=12, 26–27 рушчи́ц'а, 28=12, 29 глані́ц'а, 30=12, 31–32=26, 33–34 клані́ц'а, глані́ц'а, 35=12, 36=29, 37–38=26, 39–80=12.

Див. ще [ДЛАЗ: № 213].

Карта № 5

Розвора

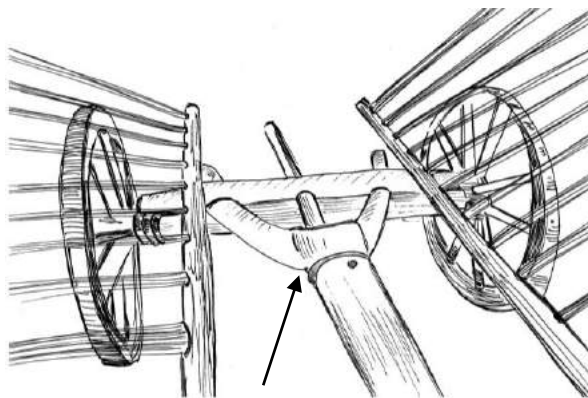
1–11 зво́ра (сво́ра), 12–14 посе^редни́ц'а, 15=1, 16 ро^зво́ра, посе^редни́ц'а, 17–19=12, 20 ро^зво́ра, 21 узво́ра, 22 сво́ра, 23 ро^зво́ра, рузво́ра, 24–25=20, 26–27 розв'у́р, 28–30=20, 31=26, 32 осе^редо́к, 33–36=20, 37–38=32, 39=20, 40–41=26, 42–43–44=20, 45=26, 46 рудо́к, 47–50=26, 51=20, 52=26, 53 ро^зв'у́р, розв'у́р, 54–55 друк,

56=20, 57–59=26, 60 розвур, 61–62=20, 63=54, 64=20, 65–66=26, 67–69=20, 70=26, 71–75=20, 76 ро^узвóрина, 77=20, 78–80=76.

Див. ще [ДЛАЗ: № 414].

Карта № 6

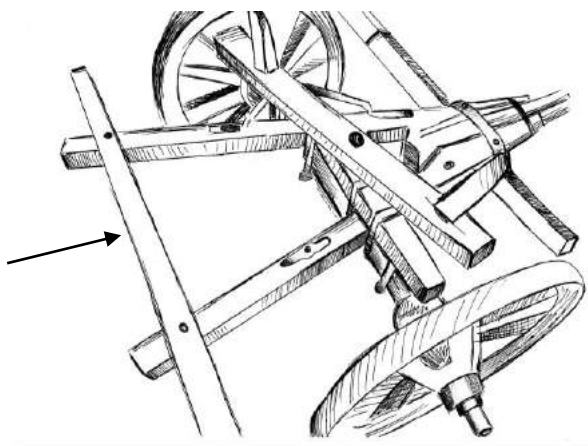
Сниці

1–6 сніц'і, сн'іц'і, 7 шн'іци, 8–9 сніц'і, 10–11=1, 12–14 рóзсоха (ро^узсóха, рóсохи), 15=1, 16–24=12, 25 ре^ипéха, 26–27=10, 28=25, 29–50=10, 51 сóха, 52–67=10, 68=51, 69–75=10, 76–77=51, 78–80=10.

Карта № 7

Підойма

1–4 п'ідóйма (пудóйма), 5 попе^ирéчник, 6–11=1, 12–13 попе^ирéчка, 14 пе^ире^иклáдина, 15=1, 16–17=12, 18–19=14, 20–23=1, 24 пе^ире^ихрéстина, 25 п'ідóшва, 26=14, 27=1, 28=25, 29=14, 30 гáч'і, 31=1, 32 пе^ире^ихрéст'а (пе^ире^ихрїст'а), 33 пе^ире^имїчка, пудóйма, 34 пе^ире^имїчка, 35=1, 36=14, 37–38=32, 39=25, 40=32, 41 пудгóлнина (пудгóлина, п'ідгóлина, п'ідгáлина, подгóлина, подгóлнина), 42=25, 43=41, 44=30, 45–46=41, 47 пе^ире^ибóйїна рóзсох (розсúх), 48–50=41, 51=1, 52–55=41, 56 пудхвóстина, 57–60=41, 61–62 пудгúз'а, пе^ире^имїчка, 63=41, 64=32, 65–66=41, 67

пудро́сошник, 68 п'ідойма, пе^ире^ихрест'а, 69=67, 70=41, 71=56, 72=34, 73=32, 74=1, 75=32, 76=1.

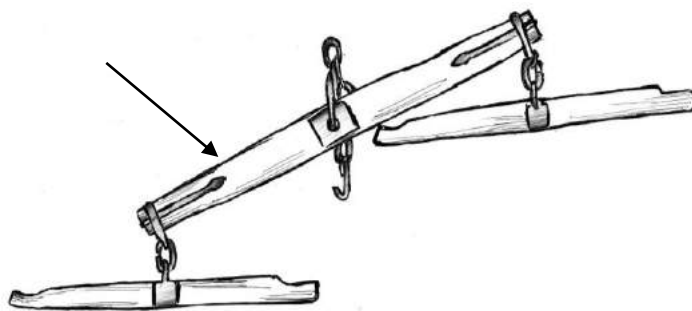
Карта № 8

Гальмувати

1–11 гамува́ти (гамова́ти), 12–13 гамува́ти, п'утати, 14 п'утати, 15–17=1, 18–19=14, 20–23=1, 24–28=14, 29=1, 30–32=14, 33–34=1, 35=14, 36=1, 37–39=14, 40–41=1, 42–80=14.

Карта № 9

Штельвага

1 вага́, 2 ште^ил'ва́га, 3 ште^ил'ва́га, вага́, 4–5=2, 6=3, 7–9=1, 10–13 фе^иргійц, форгійц, форгійц, фе^иргійст, фе^илійц, 14 ште^ил'ва́га, форгійц, 15–17=10, 18=14, 19–23=10, 24 шп'іл'ва́га, 25=10, 26 ште^ил'ва́га, фе^иргійц, 27–32=10, 33–34 ла́та, фе^иргійц, 35=10, 36=2, 37–39=10, 40–41 фе^иргийцпа́лиц'а, 42–48=10, 49=2, 50=10, 51 штил'ва́га, 52–67=10, 68=51, 69–70=10, 71=51, 72–73=10, 74=51, 75=10, 76–80=51.

Карта № 10

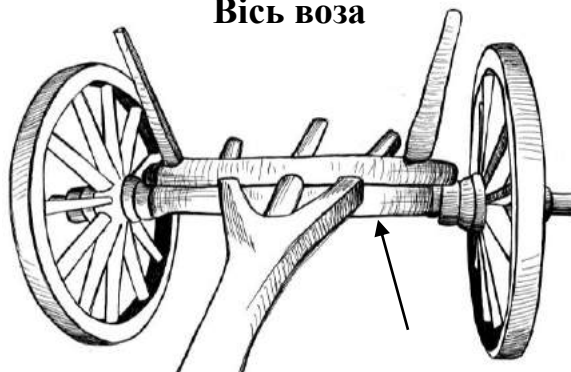
Орчик

1–23 важо́к (ф. мн. – важкі́, важкы́), 24 о́рчик, важо́к, 25 о́рчик, 26–27 га́мфа (гамфа́), 28 о́рчик, 29=26, 30=25, 31–41=26, 42=24, 43–45=26, 46 гамфо́ви, га́мфа, 47=26, 48=46, 49=26, 50 га́мфиц'а, 51 во́рчик, 52=26, 53=50, 54–63=26, 64=51, 65–66=26, 67–69=51, 70–73=26, 74=51, 75=26, 76–80=51.

Див. ще [ДЛАЗ: № 215].

Карта № 11

Вісь воза

1 снас'т', 2–17 тінге"л', тінгил', тіндил', тénг'іл', тінг'іл', 18–19 в'іс', вус', ос', 20–21=2, 22=18, 23=2, 24 в'іс'ц'а, 25 осá, 26–27 снас'т', тінге"л', 28=25, 29=2, 30=18, 31–36=2, 37–38 друк (дрик), 39=18, 40–41=2, 42=18, 43–44=2, 45 тінгл'а, 46=2, 47=45, 48=2, 49=45, 50 тénглик, 51=1, 52=45, 53=50, 54–56=2, 57=50, 58–67=2, 68=1, 69–73=2, 74=1, 75=2, 76=18, 77=1, 78–79=18, 80=1.

Див. ще [ДЛАЗ: № 413].

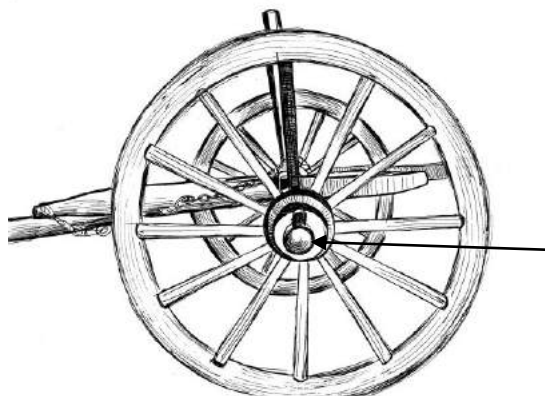
Карта № 12

Колесо

1–44 кóле"со, 45 гóле"со, 46=1, 47–50=45, 51=1, 52–55=45, 56=1, 57–63=45, 60–62 кóле"со, гóле"со, 64=1, 65–66=45, 67–69=1, 70=45, 71=1, 72=45, 73–80=1.

Див. ще [ДЛАЗ: № 411].

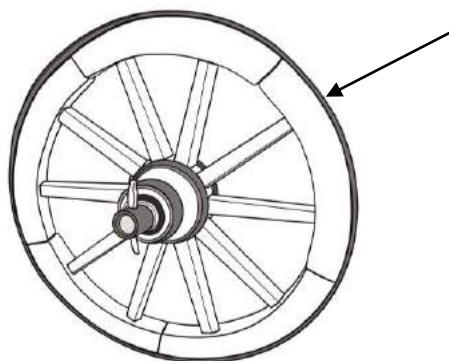
Карта № 13

Маточина, середня частина колеса

1–7 го"лóўка, 8 колóдиц'а, 9–23=1, 24 голóвиц'а, 25–29=1, 30=24, 31–32=8, 33–34 гóлóва, 35=1, 36=33, 37–38=8, 39–50=1, 51 голóвиц'а, 52–55=1, 56=51, 57–58=1, 59–62=51, 63=1, 64=51, 65–66=1, 67–69=51, 70=1, 71–80=51.

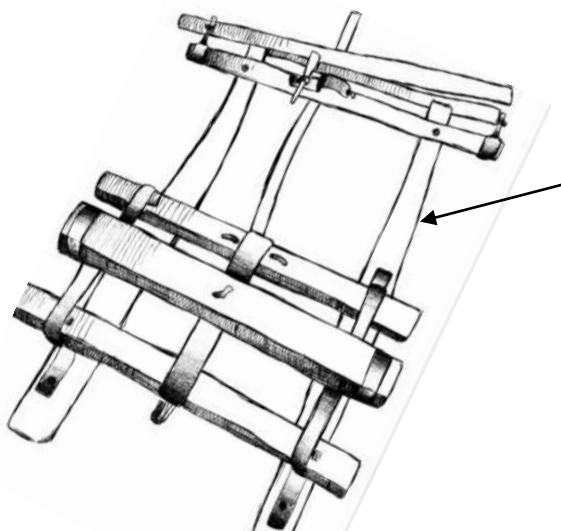
Див. ще [ДЛАЗ: № 412].

Карта № 14

Металева окова на ободі колеса

1–11 р'аф, 12–14 ра́фа, 15=1, 16–19=12, 20–21 райфа, 22=1, 23=20, 24–25=12, 26–28 раф, 29=1, 30–32=26, 33–34=1, 35=26, 36=1, 37–41=26, 42=12, 43–44=26, 45=12, 46=26, 47=12, 48=26, 49–50=12, 51 кóван'а, 52–55=12, 56–62=26, 63=12, 64–67=26, 68 раф, кóван'а, 69–73=26, 74 раф, кован'й, 75=26, 76 кован'й, 77–78=26, 79=51, 80=74.

Карта № 15

Полоз у санях

1–23 сáнка, 24 полоса́, 25–38=1, 39 по́лоз, 40–41=1, 42=39, 43 тáлпа, 44=39, 45 сан:йц'а, 46 л'їжа, 47 сáни, 48=1, 49=45, 50–51=1, 52=24, 53 ліжн'ї, 54–59=1, 60–62 ла́ба, 63=1, 64=47, 65=1, 66=24, 67=47, 68=1, 69=47, 70–80=1.

Карта № 16

Копил у санях

1 страм, 2–3 страм, ко́поло, 4–7 ко́поло, 8–9 ко́пы°ло, 10–11 ко́пало, 12–14 ко́пыл (ко́пыли), 15=8, 16–19=12, 20–23 ко́пыло, 24–25=12, 26 ко́пол (ко́поли), 27=4, 29=12, 30=12, 31 ко́пол'ц'і, ко́поло, 32=26, 33–34 шу́л'ки, 35 стропі́ла, 36=33, 37–38 ко́лики, ко́пол (ко́поли), 39=12, 40=37, 41–42=12, 43 стропі́ла, ко́поло, 44=12, 45–50=4, 51=12, 52–55=4, 56=12, 57–59=4, 60 клинкі́, 61–62=12, 63=4, 64=12, 65–66=4, 67–69=12, 70=4, 71–73=12, 74 ко́пыл (ко́пеле), 75=12, 76–77=74, 78–80 нако́пил.

Карта № 17

Наголовник

1–2 головáч, 3 головáчка, головáч, 4–6=1, 7 капуца́н, головáч, 8–9=1, 10–11=3, 12–13=1, 14 канта́р (канта́р') (кантари́, кантары́), 15=3, 16–17=1, 18–19=14, 20=3, 21 о́главиц' (о́глаўц'і), 22 голóвина, 23=21, 24 канта́ра, 25 наголовáч, 26–27=1, 28=25, 29 голові́ц'а, 30 заголóўник, 31=1, 32 наголóўник, 33 головáчка, 34–35=32, 36 голóўка, 37–38 голóўник, наголóўник, 39=30, 40–42=32, 43 голóўник, 44=32, 45=14, 46=32, 47=36, 48=32, 49–50=14, 51=32, 52=14, 53 гнудэ́чка, канта́р, 54–55=14, 56=32, 57–58=36, 59 канта́р із дз'обалами, 60=14, 61–62 поголóўник, 63=14, 64=32, 65 уздэ́чка, 66=14, 67 канта́рка, наголóўник, 68=32, 69=30, 70=36, 71=32, 72=61, 73=32, 74 капі́стра, 75=14, 76 вуздэ́чка, 77=74, 78–79=32, 80=74.

Карта № 18

Ремінна збруя над тулубом коня

1–6 похрэ́б(п)тина, 7 похрэ́б(п)тина, похрэ́б(п)ник, 8–11=1, 12–14 похрэ́б(п)ник, 15=1, 16–19=12, 20–21 чвирц', 22=1, 23=20, 24–25 повéршник, 26 похрэ́б(п)ник, хамре^м'ін', 27=12, 28=24, 29 попере́чник, 30 хам (ха́мы, хамы́), 31–32 нахрі́б(п)ник, 33–34 хре^мб(п)то́вина, 35 ха́ма (хамá), 36=33, 37–40=30, 41=35, 42=30, 43=35, 44=30, 45 перехрі́б(п)ник, ха́ма (хамá), 46=30, 47 перехрі́б(п)ник, 48=30, 49=45, 50=30, 51=12, 52=45, 54–56=35, 57–62=30, 63=35, 64=30, 65–66=35, 67=30, 68=12, 69 йáрма, 70–71=35, 72=30, 73=35, 74=12, 75 наплéчник, 76–77=12, 78–79 нахрэ́б(п)ниц'а (перéдна нахрэ́б(п)ниц'а), похрэ́б(п)ниц'а (за́дна похрэ́б(п)ниц'а), 80 попрúга.

*Карта № 19***Ремінна збруя під тулубом коня**

1 п'ід(т)черевина (пуд(т)черевина), 2 п'ід(т)череўник (пуд(т)череўник, пўд(т)череўник), 3=1, 4–5=2, 6=1, 7 п'ідпруґи, 8 грудніц'а, 9=2, 10=8, 11=2, 12–14=8, 15=2, 16–19=8, 20–24=2, 25–27=8, 28–30=2, 31–32=8, 33–36=2, 37–38=8, 39–44=2, 45=8, 46=2, 47=8, 48–50=2, 51=8, 52–58=2, 59–62=8, 63=2, 64=8, 65–66=2, 67–69=8, 70–71=2, 72=8, 73=2, 74=8, 75=2, 76 нагрўдниц'а, 77=8, 78=76, 79–80=7.

*Карта № 20***Ланцюги від нашійника до дишля**

1–7 шпані (шпань), 8–28 тартôў (тарт'іў, тартуў, тартуў, ф. мн. – тартóвы), 29 н'акл'іў (ф. мн. – н'аклóвы), 30–32=8, 33–34=29, 35=8, 36=29, 37–44=8, 45=29, 46=8, 47=29, 48=8, 49=29, 50–51=8, 52–53=29, 54–55 н'óкланц, 56=8, 57–59=29, 60–62=8, 63=54, 64=8, 65 н'óклôўланц, 66 н'аклôўник, н'óклôўланц, н'акл'іў, 67–69=8, 70 н'аклôўник, 71–80=8.

*Карта № 21***Віжки**

1 ш'ігар'і, шч'ігар'і, 2 кантар'і, 3 л'іц'і, л'іци, 4–5=2, 6 шп'ігар'і, 7–10 воцки, 11=2, 12–14 д'аплóвы, 15=2, 16–19=12, 20 кантáри, 21 цўгл'і, кантáри, 22=12, 23 цўгл'і, д'аплóвы°, 24 пóводи, 25 пóводи, пóуди, 26–27=12, 28 пóводи, д'аплóвы, 29–32 д'аплóвы, 33–34 д'аплéвы, 35=12, 36=33, 37–41=12, 42=28, 43=12, 44=24, 45=28, 46=12, 47=28, 48=12, 49=28, 50–51=12, 52=28, 53=12, 54–55 в'іжки, 56=12, 57=28, 58–64=12, 65=28, 66 вóж':і, 67–75=12, 76 лéйц'і, 77=12, 78–79=76, 80=12.

*Карта № 22***Батіг**

1 ке^ирбáч, 2–3 ре^име^ина́к, ке^ирбáч, 4–5=1, 6 ге^ирбáч, 7–10=1, 11 клочани́к, ке^ирбáч, 12–14=1, 15=11, 16–19=1, 20–21 батúг(х), 22 батúг(х), кирбáч, 23 ре^име^ина́к, батúг(х), 24–25 карбáч, 26=1, 27 канчúк, 28=24, 29 бат'іжо́к, 30 галúз':а, карбáч, 31=27, 32–34=1, 35 бéнг'іў, кирбáч, 36=1, 37–38=27, 39=24, 40=1, 41=35, 42=29, 43=1, 44=24, 45 бат'іг(х), батúг(х), 46=24, 47=45, 48=46, 49–50=45, 51 пúга, корбáч, 52–55=45, 56 корбáч, 57–59=45, 60=56, 61

каўчўк, 62 каўкач, каўчўк, корбáч, 63=45, 64=56, 65=1, 66 ре^м’ін:ик, батўг(х), 67–69=56, 70=20, 71=56, 72 корбáч, батўг(х), 73–75=56, 76 цв’іга, 77=56, 78–79=76, 80 бич.

Див. ще [ДЛАЗ: № 410].

Карта № 23

Возова дорога

1=2 возова пут’, 3 возова́, 4–5=1, 6 возова́ пут’, 7 пут’, 8 грав’ійова пут’, 9 фўрмане^ц’, 10–11=1, 12–14 возова́ дорóга, 15=1, 16–19=12, 20–21 кўн’с’кий пут’, 22=7, 23 воўковына, 24–25 возова дорóга, 26–27 возовий пут’, 28=24, 29=7, 30=24, 31–34 возовий пут’, возова́ пут’, 35=20, 36–38=31, 39=24, 40–41=31, 42=24, 43=31, 44=24, 45=12, 46=31, 47=12, 48=31, 49=12, 50=31, 51 к’ін:а дорóга, возова́ дорóга, 52=12, 53–55=31, 56 во^ззўка, 57–60=31, 61–62 возовиц’а, 63=31, 64 возóўка, 65–66=31, 67 штрéга, 68=к’ін:а дорóга, 69=24, 70=31, 71=56, 72=61, 73=56, 74 штрика, 75 возовина, 76–80=51.

Карта № 24

Дорога зі штучним покриттям

1 грац’ка, асфал’т, 2–4 грац’ка, 5 грац’ка, пут’, 6=1, 7 грац’ка, кам’ін:а пут’, 8 грац’ка, коцка, 9=1, 10 грац’ка, коцкова́ пут’, 11=1, 12–14 орсáг(к), 15=5, 16–19=12, 20 грац’ка, брукована пут’, 21 грац’ка, ц’исар’с’ка пут’, 22 пут’, 23 грац’ка, ц’исар’ка, 24 дорóга, 25 асфал’тна дорóга, 26 машчénка, машчénий пут’, 27=12, 28 асфал’т, 29 плітаўка, 30=28, 31–32=12, 33–34=1, 35=12, 36=1, 37–38=22, 39=28, 40–41=12, 42=24, 43=12, 44 брукована дорóга, 45 асфал’т, чинéник, 46 чинéник, 47 чинéник, асфал’т, кам’ін:а дорóга, 48=46, 49–50=45, 51 орсáг(к), бутóвана дорóга, 52 коцка, асфал’т, 53 чинéник, кам’ін:а пут’, 54–55=46, 56=12, 57–59=12, 60–62 горсáг(к), 63=46, 64=12, 65–66=46, 67=12, 68 орсáг(к), дринажóвана дорóга, 69=12, 70=46, 71=12, 72=60, 73=12, 74 штрайблик, орсáг(к), 75–77=12, 78 флóстер, флóстерна дорóга, 79–80=12.

Див. ще [ДЛАЗ: № 212].

*Карта № 25***Стежка**

1 п'ішнік, 2 п'ішнік, л'існа́чка, 3–6=1, 7 ва́гаш, п'ішнік, 8 путі́чка, п'ішнік, 9 путі́чка, 10–11=1, 12 п'іша́к, п'ішта́йка, 13 п'іша́к, 14 п'ішта́йка, 15=10, 16=13, 17–19=14, 20–21=8, 22 пут', 23=8, 24–25 п'іша́чка, 26–27=13, 28=24, 29 стéж(ш)ка, 30=24, 31–32=13, 33–34=1, 35=13, 36=1, 37–38=13, 39 п'іша́чка, у́лиц'а, 40–41=13, 42=39, 43=1, 44=24, 45=13, 46–50=13, 51 ф'і́рштак, путéчка, 52=13, 53 п'іша́кы, 54–55=13, 56 п'ішу́чка, 57 у́лиц'а, 58=29, 59–60 пу́тик, 61–62 п'іша́чок, 63=13, 64 п'ішу́лка, 65=29, 66=57, 67 п'ішу́рка, 68=51, 69=67, 70=29, 71=56, 72 п'іша́к, п'іша́чок, 73 п'ішо́ўка, 74 ба́ронка, 75 доруж(ш)ка, 76–79 п'іху́рка, 80 дор'іж(ш)ка.

Див. ще [ДЛАЗ: № 211].

*Карта № 26***Вигин дороги**

1–23 криву́лка, 24–25 поворо́т, 26–50=1, 51 скрут, 52–67=1, 68=51, 69=24, 70–73=1, 74 скрут, криву́лка, 75=1, 76=51, 77=74, 78–79=51, 80=74.

*Карта № 27***Рубель для сіна на возі**

1–11 па́вуз, 12–13 паў́за, 14 па́уз (паў́з), 15=1, 16–19=12, 20–21 чаклу́, 22=1, 23=20, 24–25=14, 26=1, 27 руді́на, 28 па́вуз, паў́за, 29 чаклу́ў (чакл'іў, чакл'оў), 30=14, 31=27, 32–34=1, 35–36=29, 37–38 паў́зина, руді́на, 39=14, 40–41=1, 42=14, 43=1, 44=14, 45 паў́зина, 46=27, 47=45, 48=27, 49=45, 50=27, 51 руб'і́л' (рубéл'), 52=45, 53=27, 54–55 руді́на, руді́нка, 56 пу́зина, 57–59=45, 60–62=56, 63=54, 64=56, 65=1, 66=56, 67=56, 68 пу́зина, руб'і́л' (рубéл'), 69=56, 70=45, 71–73=56, 74=51, 75=56, 76=51, 77 по́пр'иж(ш), 78–79=68, 80=77.

Див. ще [ДЛАЗ: № 214].

*Карта № 28***Пристрій для стягування ланцюгами дерева зверху на возі**

1 папру́тина, 2 попру́тина, 3=1, 4=2, 5 попру́тина (папру́тина), 6–11=1, 12–13 чапо́ўка, 14=2, 15=1, 16–17=12, 18–19=2, 20–21 паву́зина, 22=1, 23=20, 24–25=2, 26 че^нпо́ўка, 27 чапо́ўка, 28 попру́тина, попру́га, 29 чаклу́ў (чакл'іў, чакл'оў), 30=2, 31–

32=27, 33–34=29, 35=27, 36=29, 37–38=27, 39=2, 40–41=27, 42=2, 43 караф'ічôўка, чапôўка, 44–45=2, 46=27, 47=2, 48=27, 49 попрўга, 50 чафôўка, 51 запрут, запрута, 52=1, 53=50, 54–55=27, 56 чакатлôвина, 57–58=29, 59–60=56, 61 чекетлôвина, 62=56, 63=27, 64=56, 65–66=29, 67=56, 68 запрута, 69=56, 70=29, 71=56, 72=61, 73 чатлôвина, 74 запрута, вагôў, 75=73, 76 запрут, 77=68, 78 запрута, 79=68, 80=74.

Карта № 29

Полотно для носіння сiна у виглядi шматка тканини

1зайда, 2 желиўл'анка, плахта, зайда, 3 зайда, плахта, 4=5 плахта, 6=1, 7=3, 8 р'анда, плахти́на, 9 р'анда, 10–11=1, 12–14=4, 15=1, 16–19=4, 20=3, 21=4, 22=9, 23=4, 24 вилах, 25 лантух, плахта, 26=1, 27 ве^ирета, плахт'а, 28 в'iлах, 29 с'iножак, 30=28, 31=27, 32 ве^ирета, 33–34 плахти́на, 35 ве^ирин'а, 36=33, 37–38=32, 39=28, 40–41=35, 42=28, 43=35, 44 в'iлах, ве^ирета, 45–46=32, 47 плат'аник, ве^ирета, 48–55=32, 56 ве^ирiтка, 57–59=32, 60=28, 61–64=32, 65=28, 66 ве^иретка, 67–68=32, 69 ве^ире^ич:ина, 70=32, 71=56, 72=32, 73 шинiл', ве^ирiтка, 74=32, 75=56, 76–80=32.

Карта № 30

Пристрiй для перенесення сiна у виглядi двох палиць

1–23 нôш'и, 24–25 носiлниц'и, 25 нôш'и, носiл'ниц'и, 26–27=1, 28 носiл'ниц'и, 29=1, 30 нос'iл'ниц'и, 31–34=1, 35 нôш'и, носiл'ниц'и, 36–38=1, 39 нош'iл'ниц'и, 40–41=1, 42 нос'iлниц'и, 43 руды, 44 носiл'ниц'и, 45=1, 46=43, 47 рудинкi (рудинкi), 48=43, 49 рудiни (рудiни), рудинкi (рудинкi), 50–51=1, 52=49, 53–55=1, 56 нос'iлкi, 57–60=47, 61–62 рудiни (рудiни), 63=1, 64=56, 65 нос'iлки, 66=1, 67=56, 68 нош'iлкi, 69=1, 70 рудинкi (рудинкi), 71=56, 72=70, 73=56, 74 но^ушiул'i, 75 нôш'и, но^ушiул'i, 76=70, 77=74, 78–79=68, 80=1.

Зведена карта № 1

На картi представлено пасма iзоглос, що видокремлюють гуцульський говiр на територiї Рахiвського району Закарпатської областi вiд закарпатського.

Зведена карта № 2

На картi представлено пасма iзоглос, що видокремлюють верховинську групу вiд решти говiрок Закарпатської областi.

Зведена карта № 3

На карті представлено пасма ізоглос, що відокремлюють ужанську групу від решти говірок Закарпатської області.

Зведена карта № 4

На карті представлено пасма ізоглос, що відокремлюють боржавську групу від решти говірок Закарпатської області.

Зведена карта № 5

На карті представлено пасма ізоглос, що відокремлюють марамороську групу від решти говірок Закарпатської області.

ІНДЕКС НАЗВ

- аб(н)шлат* 73, 75
аб(н)шток 73, 75
араиш 70
арашиник 70
асфал'т 179
асфал'тна до'рога 180, 181
аищека 156, 157
багор 104
багра 104, 148
баг'ри 104
багры 104, 105
баг'ры 84, 85
баг'ро 104, 105
баг'ниц'а 128, 129
байк'ниц'а 128, 129
бала 199
бант'лиц'а 128
бант'лиц'і 60, 62
бант'ниц'а 128, 129
баранчик 72
баро'н'инка 175
баронка 183
ба'т'іг(х) 157
бат'і'жок 158
ба'туг(х) 157
баш'мак 92
бе'тар' 162, 163
бездо'р'іж':а 188, 190
бенг'іў 162
бенд'уг 118
бе'н'д'уги 118
бердичка 155
бердишко 155
бердочко 155
берег(х) 190, 191
бе'ремен'а 206, 207
бе'ремен'атко 206, 208
береме'но 206
бе'ремено 206, 207
бе'ременча 206, 208
бе'саги 206, 207
беўза 188, 190
бе'ў'кач 162, 164
бе'чильно 160
бил'ц'а 155
бил'це 155
бин'д'уги 118
бирдичка 59, 155
бирдички 59
бирфа 56, 58
бирфиц'а 56, 59
би'саги 206
бич 157, 158
би'чилко 160
би'чиўно 160
би'ч'іўно 160
б'і'гар' 162, 163
б'і'гом 218
б'і'тар' 153, 154, 162, 163
б'і'таришче 162, 163
б'і'жит', йак'би с'а за ним пси г'нали 218
б'і'жит', йак'в'ітор 218
б'і'жит', йак'дурный 218
б'і'жит', йак'зайиц' 218
б'і'жит', йак'олен' 218
б'іж'ти 218
б'ік 185, 186
б'ікса 105
б'ікси 105
б'іл'фи 56, 58
б'ім'боўка 136, 138
б'ірф 58
б'ірфа 55, 56

- б'іч 157, 158
 б'ічильна 160
 б'ічильно 160
 б'ічильно 160
 б'іч'іўно 160
 б'іш'та 168
 б'ішт'а 168
 бйо 168
 бл'аха 92
 бог'рийда 136, 138
 бойдиц'а 136
 бойдичка 136, 137
 бойотка 136, 137
 бойта 136, 137
 бойтка 136
 боко'ва 55, 56
 боко'ва дош'ка 55, 56
 боко'ва лада 55
 боко'вин:а лада 55, 56
 боко'вини 55
 боко'винка 59, 60
 боко'винки 55, 56
 бо'к'уўка 55, 56
 бокша 105, 106
 бок'ш'і 105
 бор'н'оўка 212
 бота 162, 164
 ботка 162, 164
 боч'кори 118, 120
 боч'н'і дош'ки 55
 б'об'кша 105
 б'об'ўтиц'а 136
 бре'чильно 160
 б'ричка 53
 б'рычка 53
 б'р'ічка 53
 бру'кована до'рога 178,
 180
 бру'кована пут' 180
 бру'цак 212
 бру'цан'а 161
 бру'чанка 161
 бру'ч'і 103
 б'ручка 103, 104, 161
 бруч'ки 103
 бук¹ 163, 165
 бук² 185, 186
 бук'си 105
 бут'ована до'рога 180
 бу'ч'ила 163, 165
 бучок 163, 165
 б'учок 160
 ва'га 93, 128
 ва'гоў 197
 ваташ 183
 ва'таш 187
 ваташ'і 187, 188
 важ'ки 94, 95
 важ'кы 94, 95
 ва'жок 94, 95
 ва'л'іў 161
 ва'луў 161
 вангош 53
 ванкош 53
 васаг(х) 47, 49
 вацок 212
 ве'л'ік'і сани 116, 117
 ве'р'вечка 161, 162
 ве'р'ета 208, 209
 ве'ре'тено 155, 156
 ве'р'етка 209
 ве'ре'ч:ина 209
 ве'рин'а 209
 ве'р'ітка 209
 ве'рк'л'ух 75
 ве'рт'л'у 75
 вертл'ух 75, 76
 верхний ку'ниц' 185
 ве'рхо'вый 167
 в:ершка 190
 вершиник 167
 вершок 190
 ви'лах 211
 вилка 183
 вил'це 152
 вир'х 190
 вишин'ій ку'ниц' 185, 186
 вы'ин'ій ко'ниц' 185
 в'івоз 190, 191
 в'іжки 146

- в'із 47
 в'із дл'а /с'іна 50, 51
 віз із бок'шеў і
 ш'пиц'ими 50
 в'із (вуз(с), вўз(с)) із
 /ладдѡў 52
 в'із із(с) ше^лрегл'ѡў 50,
 52
 в'із на /с'іно 50
 в'і/зок 215
 /в'ійа 152, 153
 в'і/лах 211
 в'іл'це 152, 153
 в'іс' 98
 /в'іс'т'а 168
 /в'іс'ц'а 99
 /в'іш'та 168
 вйаз' 125, 126
 вйа/з'іл' 194, 195
 вйиз 125, 126
 /вога 169
 во/га 169
 во/го 169
 /вода 188
 /возик 50, 215, 216
 возо/ва 177
 во/зова до/рога 177
 возо/ва до/рога 177
 во/зова пут' 177
 возо/ва пут' 177
 во/зовий пут' 177
 во/зовина 177
 возо/виц'а 177
 во/зок 52, 215, 216
 во/зоўка 177
 во^л/зуўка 177
 во/йен:а до/рога 173, 174
 во/йенка 173
 /войло 148
 /войлок 148, 149
 /войлоком 217
 во/лиз' 169
 во/лиз' на/зад 169
 во/лове /дишло 152
 воло/в'ід(т) 157
 во/лов'і /сани 116, 117
 во/ловой /дышло 152,
 153
 /волок 175, 187
 /волосн'і 118, 119
 /волочн'і 118
 /ворчик 95
 вос' 66, 98
 воўко/вына 177
 /воцки 147
 /вошчик 165, 166, 167
 /вѡж':і 147
 впе/ред 168
 вуз(с) 47
 вуз/дечка 135
 вуз(с) на гнуй 52
 вуз(с) на д'рыва 52
 вуз(с) на /с'іно 50
 /вуйлак 148
 вуй'це 152, 153
 /вулиц'и 173
 вус' 98
 вўз(с) 47
 вўз(с) на гум'і/ювих
 колесах 53
 /газда 167
 гай/гара 163
 /гайка 108, 109
 гайт 168
 гак 72
 гак'л'іў 128
 гак'лѡў 128
 гак'луў 128
 /гал'ма 88, 90
 га/луз':а 158
 гам 87, 89, 92
 га/мы 127, 128
 гамо/вати 91
 га/мѡў 87, 89
 гаму/вати 92
 га/муў 87, 89
 га/муўник 88, 90
 га/мул'а 87, 89
 га/муле^л'ц' 87, 89
 га/мўў 87, 89

- /гамфа 95
 гам/фа 95
 /гамфиц'а 95
 гам/фови 95
 гати/жак 212
 гати'/жак 212
 гатико/шар 212
 гат'/и/жак 212
 /гаўдаруди 56, 58
 /гач'і 87
 гач/ки 97
 га/чок 72
 ге^ч/р/бач 158
 геўк 169
 гий 169
 гий во/лы 169
 гийш' 169
 /гийдируди 56, 58
 /гийкте 169
 г'і Бог /понад
 /Шандровом 218
 г'івер/н'акы 112
 /г'іл'за 107
 г/линиц'і 127
 гн'ій/ниц'а 55
 гн'ій/ниц'і 127
 гн'ій/н'іц'і 127
 гно/йанка 59, 60, 127
 гнуз/дечка 135
 гнуй/ниц'а 55
 гнуй/ниц'і 127
 гов 168
 гоў 168
 голо/вач 134
 голо/вачка 134
 го/ловина 134
 го/ловиц'а 101
 голо/виц'а 101, 134
 го/лѡўка 133
 го^у/лѡўка 101
 го/лѡўник 134
 горб 190, 191
 гор/бок 190, 191
 го^у/р'і 190
 го^у/р'і /берегом 190
 го^у/р'і /гир'ад 190
 го^у/р'і г'рац'кѡў 190
 го^у/р'і г'руном 190
 го^у/р'і /дыбр'ом 190
 го^у/р'і до/рогѡў 190
 го^у/р'і пу/т'ѡў 190
 гор/саг(к) 180
 гот/лу 128
 гот/лѡў 72, 73
 /гот'та 168
 гѡ 168
 гѡй 168
 /гѡлѡва 100
 гѡт' 168
 гѡў 168
 грав'і/йова пут' 178
 г'рац'ка 179
 груд/ниц'а 143
 грузо/в'і /сани 116, 117
 грун' 190, 191
 грун/т'іўка 173
 грунто/ва до/рога 173
 грунто/ва пут' 173
 гу/мак 52, 53
 гум'і/йѡвий вѡз(с) 52
 гу/мѡвий в'із 52
 гу/р'і /бердом 192
 гу/р'і /берегом 190
 /гурка 148
 гут/л'іў 128
 гуф/лина 112, 113
 гуш/так 185
 тазу/вати 218, 219
 тала/б'ійі 118
 /тарда 139, 140
 /тар'і 120, 121
 те^ч/р/джоли 121
 /тетиц'а 136
 /тидиц'а 136, 137
 /гийвер 111, 112
 гийф 88, 90
 гийфу/вати 91
 гир/лита 163
 /гитиц'а 136, 137
 /гитиц'и 136, 137

- /гыдиц'а 136, 137
 /гытиц'а 136, 137
 /г'інса 105
 гла'ниц'а 78, 79, 126
 /голе"со 100
 грин'джоли 121
 грунто'ва до'рога 173
 грун'тована пун'т 173
 грун'товий пун'т 173
 грун'тоўка 172
 гу'мак 52, 53
 гум'і'йбвий в'із 52, 53
 гу'мбвий в'із 52, 53
 гур'г'іда /зад'н'а 76
 гур'г'іда не"ред'н'а 76
 /гуртн'а 144
 /гуртн'і 144
 д'а'логи 116
 д'ап'левы 147
 д'ап'ловы 147
 д'ап'ловы° 147
 д'гор'і 190
 д'е 168
 /деклик 60, 62
 де"ре"ўйа'ний в'із 50
 дереўйа'н'і /сани 116,
 117
 де"ре"ўйиний в'із 50
 де"ре"ўл'а'ний в'іс 50
 /держайно 160
 де"р'жайно 160
 де"р'жак 160
 де"р'жално 160
 /держало 160
 /держано 160
 де"р'жено 160
 /держино 160
 де"рни'чанка 199, 200
 дж'ір'товы 139
 дз'в'інки 139
 дз'вунки 139
 дзвун'ки 139
 дз'вўнки 139
 /дз'обала 141, 142
 /дз'обалы 141, 142
 /дз'обе"ла 141, 142
 /дз'обина 205, 206
 /дз'оболы 141, 142
 дз'урга'ловы 139
 д'и 168
 д'и"е 168
 /дибл'а 59
 дин'чин'і /сани 120
 дир'лига 163, 165
 /дише"л' 70
 /дишло 152, 153
 /дыбр'а 188, 189
 /ды'р'а 187
 /дыше"л' 70
 /дышил' 70
 /дышин' 70
 /дышло 71
 д'і 168
 д'і"е 168
 д'ій 168
 д'йо 168
 дно 68
 /д'огот' 109, 110
 /д:олин'і 192
 до"л'і 192
 до"л'і пун'т'оў 192
 до"л'іў 192
 /д'ологы 116, 117
 до"л'у 192
 до"л'у /берега 192
 до"л'у /берегом 192
 до"л'у /гир'ад 192
 до"л'у г'рац'кôў 192
 до"л'у г'руном 192
 до"л'у гру'н'ом 192
 до"л'у до'рогôў 192
 до"л'у з'вором 192
 до"л'у пун'т'оў 192
 до"л'у 192
 до"л'у /берегом 192
 /доўг'і /сани 118
 домот'каний м'іх 199
 до'р'іж(ш)ка 181
 до'рога 172
 до'руж(ш)ка 181

<i>доски</i> 55	<i>жаліўл'аний м'іх</i> 201	<i>зад'на зак'ладниц'а</i> 63
<i>дошка</i> 64, 65, 68	<i>жаліўл'аник</i> 201	<i>зад'на к'ічка</i> 67
<i>дош'ка</i> 55, 63	<i>жаліўл'аник</i> 201	<i>зад'на кла'ниц'а</i> 78
<i>дошка си'д'іти</i> 64, 65	<i>жа'ліўл'аныі м'іх</i> 201	<i>задн'а ко'чол'</i> 67, 68
<i>дош'ки</i> 55	<i>жа'ліўник</i> 201	<i>задна пох'реб(н)ниц'а</i> 142
<i>дошче'чка</i> 155, 156	<i>жа'ч'к'іў</i> 201, 202	<i>зад'на р'розсоха</i> (р'р'з'соха) 84
<i>дошчеч'ки</i> 59	<i>желеўл'аныі м'іх</i> 201	<i>зад'на с'оха</i> 84
<i>драб</i> 50	<i>же'ліўл'аний м'іх</i> 201	<i>задна те'л'іга</i> 67
<i>дра'бина</i> 56	<i>же'ліўл'аник</i> 201	<i>зад'на те'л'іга</i> 67
<i>драби'н'ак</i> 50, 51	<i>же'ліўл'анка</i> 212	<i>зад'на те'л'ішка</i> 67
<i>дра'бини</i> 56	<i>же'ліўник</i> 201	<i>зад'не чо'ло</i> 63
<i>д'рага</i> 172	<i>же'л'ізний в'із</i> 50	<i>задний л'насад</i> 126
<i>дри'во</i> 163, 165	<i>же'л'ізний вуз(с)</i> 50	<i>задник</i> 67
<i>дри'к</i> 98	<i>же'л'ізний в'ўз(с)</i> 50	<i>зад'ні с'ниц'і</i> 84
<i>дри'на жована до'рога</i> 180, 181	<i>же'нес'а, йак в'ітор</i> 219	<i>зад'ні с'н'іц'і</i> 84
<i>дры'вак</i> 52	<i>же'ре'бл'аний м'іх</i> 201	<i>задн'і ше'ритл'і</i> 63
<i>друг</i> 70	<i>же'ре'ўл'аний м'іх</i> 201	<i>зад'ні ш'н'іци</i> 84
<i>дру'к</i> 70, 82, 92, 99	<i>жирд'</i> 163, 165	<i>задн'ій к'ўш</i> 63
<i>дру'т</i> 80	<i>жир сви'н:ий</i> 109, 110	<i>зад'н'ій х'ід</i> 67, 68
<i>д'ручки</i> 59	<i>за'б'ій</i> 176	<i>задн'ій шубе'р</i> 63
<i>дру'чки</i> 59	<i>заго'лоўник</i> 134	<i>зайда</i> 211
<i>д'ручок</i> 163, 165	<i>зад</i> 67	<i>зака'вулак</i> 184
<i>дру'чок</i> 59, 92	<i>за'денок</i> 63	<i>за'к'ін</i> 175
<i>дуги</i> 84, 148	<i>за'дилник</i> 63	<i>за'к'іў</i> 72
<i>дугы</i> 148	<i>за'дил'ник</i> 63	<i>заклада</i> 59, 61
<i>ду'лу</i> 192	<i>за'динок</i> 63	<i>закла'дал'ниц'а</i> 59, 60
<i>ду'лу б'ерегом</i> 192	<i>за'д'іл'ник</i> 63	<i>закладка</i> 59, 60
<i>д'ўл'ў б'ерегом</i> 192	<i>зад'на вос'</i> 67, 68	<i>заклад'на</i> 59, 61
<i>ес:и</i> 97		

- зак'ладниц'а 59, 60
 за'кова 72, 73
 зако'вулок 184, 185
 за'кю 72, 73
 за'кюп 175
 за'лиўчик 107
 за'ломлена до'рога 175,
 176
 за'лубиц'и 120
 /замок 149, 150
 /зан':а ро'соха 84
 /зан':а те^uл'іга 67
 /занизка 153
 /зан'іска 153
 за'н'іска 153
 /зан'іски 153
 /заноска 153
 /зануска 107, 108, 153
 /зануски 153
 занус'ки 153
 /занускы 153
 /занюска 153
 /занюс'ц'і 153
 запа'вузити 195, 196
 запаву'зити 195
 запан'рутити 197
 запово'розити 195, 196
 запоп'рутити 197
 /запр'аг(х) 132
 /запрут 196
 /запрута 196
 зап'рута 196
 зап'рутити 197
 запру'тити 197
 за'пузинувати 195, 196
 /зарва 188, 189
 за'суў 59, 60
 затвар'кы 150, 151
 зати'калниц'а 59, 61
 зати'кал'ниц'а 59, 61
 /затич'ка 107, 150
 затич'ки 107
 за'тыл'ник 95, 96
 /заткалка 95, 96
 зат'калниц'а 60, 61, 153,
 154
 /заточ'ка 107
 заў'йизувати 195, 196
 зб'іж'ний в'із 50, 51
 з'вора 81
 з'ворина 174
 зе^uмл'а'на до'рога 173,
 174
 зе^uм'л'анка 173
 зе^uр'товы 139, 140
 /зимный сиг'нал 139, 141
 /зобе^uла 141
 зобо'ла 141
 зу'бадло 141
 зу'бедла 141
 /зубе^uла 141
 зу'бела 141
 зубе^uла 141
 зу'бело 141
 зубе^uло 141
 зубе^uловы 141
 зубе^uр'ла 141
 зу'била 141
 зуб'ла 141
 зуб'ло 141
 іг'лиц'а 59, 102, 155, 156
 ід'гор'і 190
 йак'би го пси г'нали 218
 йак'би за то'ббў чор'ти
 г'налис'а 218, 219
 йак'бы му п'я'тиⁱ
 па'лилиⁱ 218
 йак /голий, ко'ли се'ло
 го'рит' 218
 йак з'лод'ій 218
 йак мо'торка 218
 /йарма 142
 йар'мо 152, 154
 йар'мо 152, 154
 /йашичик 54, 202
 /йашичок 203
 йде, г'і на /завтра 218
 йде, йак /килавий 218
 йде, йак кун' 218
 йде, йак стр'і'ла 218

- йде с'коро, к'і'би за н'бў
 чор'ти с'а г'нали 218
 йд'іт шч'о 168
 йе"дини'чаний м'іх 201,
 202
 йе"р'мо 152
 'йіде, йак на по'жар 218
 йіз'дец' 167
 йіз'диц' 167
 йіз'довий 165, 166
 йіздо'вий 165, 166
 йіз'довый 165, 166
 йіздо'вый 165, 166
 йор'данка 175, 176
 'йузом 217
 ка'луш 92, 93
 ка'м'ін:а до'рога 178,
 180
 ка'м'ін:а пут' 178, 180
 кан'істра 202
 кан'тар 133, 135
 кан'тар' 133, 135
 кан'тара 133, 135
 кан'тар із'дз'обалами
 133, 135
 кан'тар з оч'ками 150
 кан'тари 146, 147
 канта'ри 133, 135
 канта'ры 133, 135
 кан'тар'і 146, 147
 кан'тарка 133, 135
 кан'чук 157, 159
 ка'нистра 133, 136
 'капсл'а 106
 капу'цан 133, 135
 караф'і'чбўка 196, 197
 кар'бач 157, 158
 ка'р'іка 104, 128
 'кар'ікаш 105, 106
 ка'р'іки 103, 104
 кар'іч'ки 97
 кар'іч'кы 103, 104
 кар'фи 59, 155, 156
 ката'ф'ійк 136, 137
 каў'кач 157, 158
 каў'чук 158, 159
 ка'ч'ілка 128, 129
 ка'чулка 128, 129
 ка'чўлка 128, 129
 ке"р'бач 158
 кете'ф'ыйк 136
 кете'ф'ій 136
 кете'ф'ій 136
 кете'ф'ійк 136
 кете'ф'ійка 136
 кете'ф'ійки 136
 кете'ф'ік 136
 'кетиц'а 136, 137
 кефе'тийк 136
 кефе'тик 136
 кефе'тил'ники 145
 кир'бач 157, 158
 ки'тайс'кий м'іх 199,
 200
 'китиц'а 136, 137, 138
 'кытиц'а 136, 137
 'китичка 136, 137
 китич'ки 136, 137
 'кишка 148, 149
 'кышка 148, 149
 'к'ишка 175, 176
 к'іл 162, 164
 'к'ін:а до'рога 177, 178
 'к'ін'с'ка 'торба 161,
 162
 'к'ін'с'кой м'іш'ч'а 161,
 162
 к'ін'чак 72, 105, 106
 'к'ірза 149
 'к'ічка 67
 к'іш 214
 кла'ниц'а 127, 131
 к'лапани 150
 клапач'ки 150
 клин 92, 113
 к'лине"ц' 72, 95, 96
 клин'ки 125
 к'л'іўка 153, 154
 клоча'ний м'іх 198, 199
 клоча'ник 158, 199, 200

- к'л'уки 97
 к'л'учка 72
 кл'уч'ки 97
 к'л'учок 128
 клу'мак 202
 кл'у'нак ¹зад'н'ій 76, 77
 кл'у'нак не¹ред'н'ій 76, 77
 ко¹б'ілка 161, 162, 204, 205
 ко¹б'ілки 162, 205, 206
¹кован'а 103, 104
 кован'а 84, 85, 103, 104
 кован'и 103, 104
¹кований в'із 50
¹кози 97
¹коле¹со 100
 ко'ливорот 73, 75
 коли'я 187
 ко¹лийа 187
¹колик 92, 128
¹колики 125
 ко'лымаз' 109, 110
 ко¹лымас'т' 109
¹кол'ійа 186, 187
 ко¹л'ійа 186
 кол'і'я 186
 ко¹л'імас'т' 109
 ко¹л'і'мас'т' 109
 колово'рот 73, 75
 ко'лода 92
 ко'лодиц'а 101
 ко'лодка 92
 ко'лок 128
 ко'ломазниц'а 110
 коло'мас'т' 109
 ко¹ломас'т' 109
 ко'н'ар' 165, 166, 167
 ко'нец' пу'ти 188
 кон'з(дз)ерва 110, 111
 ко'ниц' 185, 186
 ко'ниц' 'ул'іц'і 188
 ко'н'ок 123, 124
 ко'н'оўка 161, 162
¹кон'ух 165, 166
 кон'у'хар' 165, 166
¹копало 124
 ко'пан'а 59, 60
¹копанка 175, 176
¹копач 128, 162
 ко'пач 128, 162
 ко'пачик 162, 163
¹копеле 124
 копил'чаки 116, 117
¹копыл 124
¹копыли 124
¹копыло 124
¹копы'ло 124
¹копол 124
¹кополи 124
¹кополо 124
¹копол'ц'і 125
 кор'бач 158
¹кордий 50
 ко'ритат', йак ¹кач'ка 218
¹корман' 165, 166
¹корса 123
 корса'ч'і 116, 117
¹корси 123
¹корсы 123
 кор'чага 118
 кор'чаги 118
 кор'ч'іўл'а 188, 190
 ко'р'чол'і з ¹волочн'ами 118, 119
 ко'р'чуги 118, 119
 ко'сиц'а, би ко'н'а не¹
 вре¹к'ли 136, 138
 ко¹тил'ка 136, 137
 коў'баса 148
 ко¹ў'нак 106, 107
¹коўтанц'і 139
¹коцка 179, 180
 коцко'ва пут' 178
 ко¹ч'ійа 54, 55, 120
¹коч'іш 165, 166
 ко'чол' 66
 ко'чол'а 75, 77
 ко'чол'і 118, 119

- ко'чол'а з ру'чиц'ами 75,
 77
 коша'ник 199, 200
 /кошар 212, 213
 ко'шар 212, 213, 214
 ко'шарик 212, 213
 ко'шарка 212, 213, 214
 ко'шарок 214
 ко'шарч'а 212, 213
 /кошик 213
 ко'ш'іл' 213
 кôр'шол'а 75, 77
 кôр'шол'а з ру'чиц'ами
 75, 77
 /кôт'іш 165
 /кôйт'іш 165
 кôч' 54
 край 185
 край пун'а 185
 к'райчик 185
 кри'вул'а 123, 124, 148,
 184
 кривул'и 184
 кри'вул'ка 148
 кри'вул'ки 123, 124
 кривул'ки 148
 криж'іу'ник 128, 129
 крижу'ватка 183, 184
 крижу'ниці'а 128, 129
 кр'і'жова д'рага 183,
 184
 кропиу'йаний м'іх 201
 кропиу'л'аний м'іх 201
 крôпиу'л'аник 201
 к'рôшн'а 56, 58
 кр'ук 97
 кру'телик 113, 114
 кру'т'іл' 112
 к'р'учка 72, 97
 кр'уч'ки 97
 кр'учок 72, 97, 128
 кубан'с'кий м'іх 199
 кубин'с'кий м'іх 199
 кубин'с'кый м'іх 199
 куб'ін'с'кий м'іх 199
 ку'гут 72
 ку'гутик 72
 кул'і'мас'т'іка 109, 110
 ку'ниці' 185, 186
 /кун'с'кий пун' 178
 /кун'шчик 165, 166
 /курта до'рога 217
 кур'т'і'сани 121, 122
 кут 185, 186
 ку'ч'і'я 54, 55
 куш 214
 кؤل 162, 164
 /күч'іш 165, 166
 күш 214
 /лаба 123
 /лавиці'а 64, 65
 /лау'ка 64
 /лада 54, 201
 /ладич'ка 202
 лайф 88, 90
 лайфу'вати 91
 /ламанка 202
 лам'баси на /ôч'і 150,
 151
 ланко'вый 167
 /лантух 211
 ланц 87, 88, 112, 194
 лан'ци 87, 88, 127
 ланц'ки 149, 194
 лан'цок 194
 /лата 94
 лат'ки 59
 /лейці'і 147
 ле'тит', г'і на /небо 218
 ле'тит', йак /кул'а 218
 ле'тит', йак ска'жений
 218
 ле'тит', йак ур'ватий
 218
 ле'тит', йак /чôкнутий
 218
 ле'тит', йак /шаленый
 218

- ле'тит', йак'би го
 елект'ричка ли'шала 218
 леўч 79, 80
 'леўча 79, 80
 'леўчик 79, 80
 'лижн'і 123
 лиўч 79, 80
 'лиўча 79, 80
 'л'іжа 123
 'л'ізе, йак чере'паха 218
 'л'імба 113
 л'іс 188, 189
 'л'іска 60, 61
 л'іс'нач'ка 183
 л'ісо'вий пут' 175
 л'ісоч'ки 60, 61
 'л'ітра 56, 57
 л'ітр'а'ник 50, 51
 'л'іци 147
 'л'іц'і 147
 'л'ічн'а 79, 80
 'л'ішн'а 79
 л'ішча'нова ко'шарка
 214
 'луйтра 56, 57
 луйтр'а'ник 50, 51
 луйт'ри 56, 57
 'луйтры 56, 57
 луйт'ры 56, 57
 'лундж'а 162
 'лутв'іц'а 162
 'лутина 162
 'лутиц'а 162
 'лутиц'і 59
 'л'ушн'а 79
 ма'йурн'а 185, 186
 'мапова до'рога 173, 175
 мас'т' 109
 мас'тега 109
 мас'тига 109
 'мастика 109
 'мас'т'іка 109
 маш'чений пут' 180
 маш'ченка 180
 ме'дж'а 193
 ме'жа 193
 'мейнзур 201, 202
 'мидж'а 193
 'мы°длити' 218
 м'іх 198
 м'і'шиско 199, 200
 м'і'шишче 199
 м'і'шок 198
 м'іш'ча 201, 202, 206
 м'іш'ч'а 201, 202
 м'іш'чатко 206
 м'іш'ч'атко 201, 202
 м'іш'чук 161, 162, 201
 м'іш'чух 201
 м'лин:ик 199, 200
 м'лиўча 198
 моро'каш 105, 106
 морок'ваш 105, 106
 'мотуз(с) 157, 194
 муч'ний м'іх 199
 мўст 68
 на'вушники 150
 наголо'вач 134
 наго'лбўник 134
 наг'рудник 143, 144
 наг'рудниц'а 143
 над(т)х'либ(п)ка 150,
 151
 нак'ладинкы 150, 151
 н'ак'л'іў 146
 н'ак'ловы 146
 н'ак'лбўник 146
 нако'нечник 105, 106
 на'копил 125
 на'очники 150
 на'очникы 150
 на'оч'н'і 150
 нап'лечник 142
 напо'перек 217
 'направо 217
 напр'а'мик 217
 напра'миц' 217
 напр'а'му 217
 напр'ам'ц'і 217
 напрос'тец' 217

- напросто* 217
нараш'чбўки 56, 58, 63
насад 73, 125, 126
на'сад'и 126
на'садка 126
насадч'ік 73, 74, 126
насад'чук 73, 74
насач 73
насачик 73, 74
насач'ік 73, 74, 126
натшчаха 156
на'ушники 150
наўспуск 192
нах'риб(п)ник 142
начуха 156
на'шийник 144, 154
на'шыйник 143
на'шил'ник 143, 144
нашчаўка 156
наш'чека 156
нашче"ка 156
нашчока 156
нашчоўка 156
нашчуха 156
ниж'н'а'дбш'ка 68
нижний ку'ниц' 185, 186
нижн'ій ко'ниц' 185, 186
нийде 168
н'іе 168
н'і'миц'кі'сани 116, 118
н'йе 169
но 168
но'гами 217
н'окланц 146
н'оклбўланц 146
но'силки 215
носил'ки 215
но'силниц'і 214
но'сил'ниц'і 214
но'с'іл'ки 215
нос'іл'ки 215
нос'іл'кы 215
но'с'ілниц'і 214
но'с'іл'ниц'і 214
но'шайкы 215
нош'і 214
нош'іл'ки 214
но'ш'іл'ниц'і 215
но'ш'ул'і 214
об'іч 185
об'б'іч 185
об'лух 188
об'бойма 103, 104
об'бочина 185
об'рив 188, 190
обр'і'чанка 161
обро'чанка 161
оброчки 103
обруч 103, 104
об'б'руч 103, 104
обру'чанки 161
обруч'і 103, 104
обру'ч'і 103, 104
об'б'ручка 103, 104
об'ручки 103, 104
обруч'ки 103, 104
об'шар'е 185
об(п)шарок 185
ов'чарс'кий бук 163
оглавиц' 134
оглаўц'і 134
огож'ва 80
одол'фи 63
одол'фы 63
о'жбўка 80
око'лар'і 150
око'л'ар'і 150
ор'ішки 139, 140
ор'сат(к) 180
орчик 94
ос' 98
о'са 98
осе"редок 82
ос'нова 148
оч'ки 150
об'бе"рте"н' 75, 76
об'бе"ртн'і 75, 76
навуз 193
на'вузина 196
на'вузити 195

- павуз*^{н'ак} 194
пале^ц 95, 96
палиц^{'а} 162, 163
палич^{'ки} 59
паму^{'товий м'іх} 199
пандлик 136
пантлик 136
пап^{'ружити} 197
пап^{'рутина} 195
пап^{'рутити} 196, 197
пара^{'дж'ин'і сани} 120
па^{'радн'і сани} 120
пар^{'іу'ник} 167
парнички 148, 149
па^{'си} 144, 145
пасы 144, 145
пауз 193
паўз 193
паўза 193
паўз^{'аник} 194
паўз^{'а'ник} 194
паўзати 195
паўзина 192
паўзити 195
пе^{'р'товы} 139
пе^{'ре}^у^{'бойна} ^{'розсох} 86
пе^{'ре}^у^{'бойна} ^{роз}^{'сух} 86
пе^{'ред} 66
пе^{'ре}^д 66
пере^{'денок} 62, 63
пе^{'ре}^у^{'дилник} 62, 63
пе^{'ре}^у^{'динок} 62, 63
пе^{'ред}^{'н'а} ^{'к'ічка} 66, 67
пе^{'ред}^{'н'а} ^{кла}^{'ниці}^{'а} 78
пе^{'редна} ^{ко}^{'чол'} 66, 67
пе^{'редна} ^{нах}^{'реб(п)ниці}^{'а} 142
пе^{'ред}^{'н'а} ^{'розсоха}
(ро^{'з}^{'соха)} 84
пе^{'ред}^{'н'а} ^{'соха} 84
пе^{'редна} ^{те}^{'л'іга} 66, 67
пе^{'ред}^{'н'а} ^{те}^{'л'ішка} 66, 67
пе^{'редн'е} ^{чо}^{'ло} 62
пе^{'редний} ^{'насад} 126
пе^{'ред}^{'н'і} ^с^{'ниці}^{'і} 84
пе^{'ред}^{'н'і} ^с^{'н'іці}^{'і} 84
пе^{'ред}^{'н'і} ^ш^{'н'іці} 84
пе^{'ред}^{'н'ій} ^{х'ід} 66, 67
пе^{'ред}^{'н'ій} ^{'шубе}^{'р} 62
пе^{'ре}^у^{'док} 66
пе^{'ре}^у^{'док} ^{'воза} 66
пе^{'ред}^{'цики} 97
пе^{'ре}^у^{'кладина} 85
пе^{'ре}^у^{'мичка} 86
пе^{'рен}^{'а} ^{те}^{'л'іга} 66, 67
пе^{'ре}^у^{'х'рест'а} 86
перех^{'рест'а} 183
перех^{'рест'и} 183
пе^{'ре}^у^{'х'рестина} 86
перех^{'риб(п)ник} 142
пе^{'ре}^{'х'рист'а} 86
пе^{'ре}^{'цки} 97
пе^{'ре}^{'цок} 97
пе^{'рид}^{'н'а} ^{вос'} 66, 67
пе^{'ридн'а} ^{зак}^{'ладниці}^{'а} 62, 63
пе^{'ридн'а} ^{'наруба} 156
пе^{'рид}^{'н'а} ^{'розсоха}
(ро^{'з}^{'соха)} 84
пе^{'рид}^{'н'а} ^{те}^{'л'іга} 66, 67
пе^{'ридн'і} ^{ше}^{'рил'і} 62, 63
пе^{'ридн'ій} ^{кūш} 62, 63
пе^{'рин}^{'а} ^{те}^{'л'іга} 66, 67
пер^{'іа} 185, 186
пил^{'ний} ^{в'із} (^{вуз}(с),
^{вўз}(с)) 50, 52
пил^{'ний} ^{в'із} (^{вуз}(с),
^{вўз}(с)) 50, 52
пыл^{'ник} 106, 107
п^{'івча}^{'ник} 139
п^{'ід}^{'вода} 47
п^{'ід}^{'галина} 87
п^{'ід}^{'голина} 87
п^{'ід}^{'горлина} 154
п^{'ідк}^{'лажа} 92, 93
п^{'ідме}^{'т} 127

- n'í*дойма 85
*n'í*дошва 73, 74, 87
*n'í*дп'руги 143
*n'í*д(т)че'ревина 142
*n'í*д(т)че'реўник 142, 143
*l'n'íl*ка 198, 199
*n'íl'*н'ак 50, 52
*l'n'íl'*ний в'із (вуз(с), вўз(с)) 50, 52
*n'íl'*ний в'із (вуз(с), вўз(с)) 50, 52
*n'í*ло'вати 218
*n'ín'*товы 139
*l'n'í*ўканиц'і 139
*n'í*хурка 182
*n'í*шад'рала 217
*n'í*шак 181
*n'í*шак'ы 181
*n'í*шач'ка 217
*n'í*шач'ка 182
*n'í*шач'ок 181
*n'í*ш'вак 199
*l'n'í*ший в'із 52
*l'n'í*ший вуз 52
*l'n'í*шкы 217
*n'í*шко'лайбош 215
*n'í*ш'ком 217
*n'í*ш'ник 181
*l'n'í*шо 217
*n'í*шоўка 182
*l'n'í*штайка 182
*n'í*шул'ка 182
*n'í*шурка 182
*n'í*шуўка 182
*n'í*яте *l'*коле^uсо 84
плай 176
*n'l'*антатис'а 218
плат'а'ник 211
*n'l'*ахта 210
*n'l'*ахт'а 210
плах'тина 210
*n'l'*ентат'с'а, г'і
по'путаний 218
пле^uче 154
*n'l'*итаўка 180
по'б'ічники 144, 145
по'бучники 144, 145
по'вершник 142
*l'*поводи 147
*l'*поводы 147
*l'*поволоц'ки 217
пово'лоц'ки 217
*l'*поволочки 217
*l'*повороз(с) 195
пово'рот 184
пого'лони 150, 151
пого'лѡўник 134
под'голина 87
под'голнина 87, 155
*l'*подушка 149
по^y'душка 73, 74
пок'райниц'а 55
*l'*покришки 103, 104
*l'*поле 188, 189
*l'*полиц'а 68, 73, 74
по'лиц'а 68, 73, 74
по'лиц'а з ру'чниц'ами 75, 77
пол'о'ва пут' 173
*l'*полоз 122
*l'*полози 122
поло'нина 188, 189
поло'са 122
*l'*полоси 122
полот'н'аний м'іх 199, 200
полотн'а'ник 199, 200
полот'н'иний м'іх 199, 200
по^y'лудраб 55, 56
по^y'лудрабки 56, 57
полу'дуги 154
по^y'луйсани 120, 121
*l'*полу'ос' 98, 100
по^y'лусана 120, 121
по^y'лусани 120, 121
по^y'лусанки 120, 121
по^y'лусанкы 120, 121

- по¹мал'і йде, йак
 жеб¹рак 218
 по¹мости́на 68, 69
 попе^uречини 59, 61
 попе^uречка 85, 86, 143,
 144
 попе¹речник 142
 попе^uречник 85, 86
 поп¹л'уванец' 163, 164
¹попр'иж(ш) 193, 194
 поп¹руга 196, 197
 попру¹гати 197
 поп¹ружити 197
 поп¹рутина 196
 поп¹рутити 197
 посе^uредниц'а 81, 82
 посто¹ронги 144
 посто¹ронка 144
 посто¹ронки 144
¹постр'іш 185, 186
¹поўди 146, 147
 по¹хреб(н)ник 142
 пох¹реб(н)тина 142
 пр'а¹диўний м'іх 199,
 200
 п¹р'амо 217
 при¹даўл'овати 195, 196
 п¹рива 188
 п¹рис'ілок 185, 186
 про¹вадит', ги чорт
¹Илийу 218
 п¹ровал 192
 про¹вулок 184
 п¹рог'ін 184, 185
 п¹рогун 184, 185
 п¹ропас'т' 188, 189
 п¹росто 217
 прут 162, 164
 п¹рутик 162, 164
¹пуга 159
¹пудволока 127
¹пудволоч'н'а 92
 пуд(т)¹голина 155
 пуд(т)¹голнина 155
 пуд(т)¹голниц'а 155
 пуд(т)¹горлиц'а 155
 пуд(т)¹че¹ревина 143
 пуд(т)¹че¹реўник 142,
 143
 пуд¹гуз'а 85, 87
 пуд¹йом 190, 191
 пуд¹йом ¹в:ер'х 190, 192
 пудкла¹дачка пуд
¹коле^uсо 92
¹пудметки 127
¹пудметок 127
¹пудм'іт 87, 88, 127
 пуд¹дойма 85
 пуд¹росошник 85, 87
 пудх¹востина 85, 87
¹пужално 160
¹пужало 160
 пу¹ж'илна 160
¹пузина 193, 194
¹пузинати 195
 пузи¹нати 195
¹пузити 195
 пут' 172, 178, 181
¹пута 87, 127, 128
¹путати 91
 путе^uч'ка 182
¹путик 182
 путич'ка 182
¹путо 87, 88, 127, 128
¹путо на ¹саны 127, 128
 пуш¹ва 199
¹пушч'и 175, 176
 пўш¹вак 199, 200
¹райфа 103
 райч 88, 90, 112
¹р'анда 210
¹р'андава ¹тайстра 204
 рап¹тух 199
 рап¹шак 199
 раф 103, 125
 р'аф 103, 104, 125
¹рафа 103
 р'аф¹ки 103, 104
¹рач'і 56, 57

- ра'ч'і* 56, 57
ре^uме^uнак 158
'рем'ін' 157
ре^uм'ін' 161
ре^uм'ін:ик 158
ре^uпеха 84
ре^uшутка 56, 58
'рит'аз'і 149, 150
р'і'ка 188, 189
'р'іксак 212
р'і'н'оба до'рога 173, 174
р'і'н'оўка 173, 174
ро'бити сп'р'ажку 167, 168
ро'боч'і 'сани 116, 117
'рогонза 75, 77
ро'гонца 73, 75
'рогонза з руч'иц'ами 75, 77
розби'рати 82
роз'вилка 183
ро'з'в'ір 81
ро'з'вора 81
ро'з'ворина 81
розво'р'ит 76, 78
ро'з'вор'увати 82
роз'вур 81
роз'вўр 81
роздо'р'іж':а 183, 184
роздор'і'ж':и 183, 184
розко'р'іх 139, 140
'розкрут 112
ро'з(с)'пут'а 183
розси'л'ати 82, 83
розси'лити 82
'розсоха 87
ро'з'соха 87
'роконца 73, 75
'роконца з руч'иц'ами 75, 77
росо'хан'а 112
'росохи 84
роспус'тити 82
рос'путиц'а 188, 190
роспуш'чати 82
рост'а'гати 82
рос'т'агувати 82
ро'ст'і'гати 82
ро'сушка 72, 73
ру'б'іл' 194
рубл'у'вати 195
'ругл'і 120
руд(т) 152, 153
'руды 215
ру'дина 194
ру'дини 59, 215
ру'динка 194
рудин'ки 59, 214
рудин'кы 59, 215
'рудо 71, 152, 153
ру'док 71, 82
руз'вора 81
руко'пашн'і 'сани 116, 117
рун'ковы 111
'ручиц'а 78, 126
ру'чиц'а 78, 126, 127
ру'чиц'і 77, 78
'ручка 160, 161
руч'ниц'и 126, 127
руш'чиц'а 78
с'ад'ло 63, 64
сал'і'дол 109, 110
сал'і'дор 109, 110
само'т'ажн'і 'сани 116, 117
'сани 116, 122
'сани на гн'ій 116, 117
'сани на гнуй 116, 117
'сани п'ід гн'ій 116, 117
са'н:иц' 187, 188
са'н:иц'а 122, 187
са'н:иц'и 187
сан:и'ц'и 187, 188
'сан'і 116
'санка 122, 187
'санки 122
сан'ки 120, 121
сар'сама 132, 133

- с'вин'с'ка мас'т' з кыл*
 109, 110
св'іт 218
с'вора 81
с'вор'ін' 95, 153
с'вурник 96
се^урне^ит'іна 175
се^ур'ни 84
се^ур'ны 84, 85
с'ерсам 132, 133
се^ур'сама 132, 133
се^ур'сана 132, 133
син'з'іў 128
си'тец 199, 201
сыро'виц'а 161
сыр'ны 84
с'і'дак 63, 64
с'і'дало 63, 64
с'ід'лак 63, 64
с'ід'лач 167
с'ід'ло 63, 64
с'іно'жак 212
с'ітка 204, 205
с'капчан'і с'ани 118
с'корса 123
ск'рин'и 202, 203
ск'рин'ка 203
скрут 75, 76, 184
ск'руте^н' 75, 76
ску'рат 149
сл'ід 187, 188
сл'іпа'кы 150, 151
снас'т' 98, 99
с'ниці'і 83
с'н'іжка 155, 156
с'н'іц'і 83
соломо'жак 199, 200
сон 169
с'орове^и' 161
с'оха 83
с'ошка 128
с'от'алка 213, 214
спаро'вати 167, 168
спа'ровувати 167, 168
спи'рати 91, 92
с'пиц'а 102
с'пици 102
сп'ід 68, 69
с'п'ід'н'а дошка 69
с'п'ідна дошка 69
сп'ід'н'арка 69
с'п'ідниц'а 68, 69
сп'і'жови 139
сп'іжо'вик 139
сп'і'жуў 139
с'п'ін:иц'а 68, 69
с'п'іц'а 102
с'п'іц'і 102
сп'і'шит', г'і на тот
тот св'іт 217
спл'інт 107
спо'дак 69
спо'док 69
спр'а'гати 167
спр'а'гатис'а 167, 168
спр'а'говувати 167
сп'р'ажник 167
спр'а'чиса 167, 168
спр'и'гатис'и 167, 168
спр'і'гати 167, 168
спр'і'гатис'а 167, 168
с'пуд'н'а 68, 69
с'пуд'н'а дошка 69
с'пудниц'а 68, 69
спуск 192
с'пүд'н'а 68, 69
с'пүдниц'а 68, 69
с'пүн:иц'а 68, 69
ст'вор'ін' 96
с'теж(и)ка 181
сте^л'і'н'и 68, 70
с'топор 88, 90
с'топор із ф'інк'л'ором
 92
сто'рошка 107, 114
страм 124
ст'ром'ін' 192
стро'пила 124, 125
с'топур 88, 90
стопур'ник 88, 90

- стопур^н'і 107, 108
^сувало 192
^суголовок 60, 62
 сук^но 149
^суне, г'і здох^л'ак 218
 сус^і'дове 167
^сус^і'к 202, 203
 схаму^в'ати 167, 168
 схил 185, 191, 192
^т'ага 97, 98
^т'айстра 161, 162, 204
 тайст^р'и 161, 162, 205, 206
 тайст^р'ы 161, 162
^т'айстри по^у'чанс^к'і 206, 208
 тайст^р'ина 162, 205
 тайст^р'инка 205
 тайст^р'инча 205
 так п^у'шо^у, йак дым та^н'ытка 218
 тала^б'ук 201
^т'ална 122
 тал^н'и 122
 та^н'істр'а 206
 тара^д'айка 216
 тар^г'онца 215, 216
 тар^т'і^у 146
 тар^т'ови 146
 тар^т'о^у 146, 149
 тар^т'у^у 146, 149
 тар^т'у^у 146
^т'астр'а 204
 таст^р'инча 205
 та^ч'анка 216
^т'ачка 215, 216
^т'ашка 161, 204, 206
^т'ашка ве^р'ве^ч'аста 204
^т'ашка ко^н'а годо^в'ати 161, 162
 таи^ш'ки не^р'е^б'е^ч'ац'ки 206, 208
 те^л'іга 47, 48, 65
 те^л'іган 216
 те^л'іжанка 50
 те^л'ішка 65
 те^л'іш'ки 216
^т'енг'іл' 98, 99
^т'енглик 98, 99
^т'ижла 111
 ти^ж'ло 111
 ти^л'ішка 216
 тил'іш'кы 216
^т'инге^л' 98, 99
^т'ингил' 98, 99
^т'инг'іл' 98, 99
^т'ингл'а 98, 99
^т'индил' 98, 99
^т'ич'ка 162, 164
^т'ыч'ка 162, 164
 тиш^ч'ули 59
 т'каний м'іх 199, 200
^т'орба 161, 162, 204, 212, 225
 тор^б'онца 215, 216
^т'ормоз(с) 88, 91, 127
 тпру 168
 тра^в'а 188, 189
 т'райста 204
 т'раса 181
 труба^к'и 116, 117
 труба^ч'і 116, 117
 тр^у'й'ники 112
 тур^б'онц(а) 215, 216
 ту^п'ік 188, 189
 у^г'ори 190, 191
 у^г'узка 202
 у^г'узок 202
 уз^в'ора 81
 уз^д'ечка 135
^у'лиц'а 173, 174, 181
^у'л'іц'а 173, 174
 уп^р'ага 132
^у'пр'аж(ш) 132
 уп^р'аж(ш)ка 132
 ус^л'ун 70
 у^т'ори 187
^у'берег(х) 190, 191
^у'берега 190, 191

- ʃʹбизв'істи 188, 190
 ʃʹгрун 190, 191
 ʃʹдолину 192
 ʃʹдолину 192
 ʃʹниз 192
 ʃʹп'рова 192
 ʃʹп'ровал 192
 ʃʹ'хашчу 190, 192
 фарб'лений в'із 50
 фарди'тон'а 198
 фе"йко'вати 91
 фе"лийц 93, 94
 фе"р'гейз 128, 129
 фе"р'гийст 128, 129
 фе"р'гийц/палиц'а 93, 94
 фе"р'гийз 128, 129
 фе"р'гийст 93, 94
 фе"р'гийц 93, 94
 фе"р'глит'луў 75, 77
 фе"р'товы 139, 140
 фе"рдик'л'оў 75, 77
 фе"рдик'л'уў 76, 77
 фе"рлик'л'уў 75, 77
 фийт 88, 90
 фийк 88, 90
 фийку'вати 91
 ф'ірте"н'т'оў 76, 77
 'ф'ірман 165
 'ф'іриштак 175, 183
 ф'лостер 180
 ф'лостерна до'рога 180
 форга'т'іў 76, 77
 фор'гийц 94
 фор'гийцс 94, 128, 129
 'ф'об'нал' 72
 фре"м'б'і'я 194, 195
 'фура 47, 48
 фу'раж(ш) 161, 162
 фу'раж(ш)ка 161, 162
 фур'товы 112
 фурды'тон'а 198
 'фурик 215
 'фур'ік 215
 'фурман 165
 'фурмане"ц' 178
 фу'терка 161, 162
 фут'раж(ш)ка 161
 хам 132, 133, 142
 'хама 132, 133, 142
 ха'ма 132, 133, 142
 'хами 132, 133, 142
 ха'ми 132, 133, 142, 147,
 148
 'хамы 132, 133
 ха'мы 132, 133
 хамре"м'ін' 142
 ха'мут 148
 'хашча 188, 189
 хаш'ч'і 188, 189
 хашчо'ва 175, 176
 хашчо'ва до'рога 175
 хашчо'ва пут' 175
 хашчо'вий пут' 175
 х'ід 66
 хо'мыто 132, 133, 147,
 148
 'хомот 148
 хомо'та 148
 'хомото 148
 хо'мото 148
 хо'мут 148
 хре"б(н)'товина 142
 хре"с'това пут' 183, 184
 цакай'т'іў 213
 'цани 75, 77
 ц'в'іта 159
 ц'вор'ін' 95
 ц'ін'ки 59
 ц'і'пок 163, 164
 ц'і'сар'ка 178, 179
 'ц'ісар'с'ка пут' 178
 ц'іў'ки 59
 цорк'іт'ки 139
 цор'котала 139
 цор'котало 139
 цорко'тол'а 139
 цорко'тол'і 139
 цуг'гамфа 111
 'цуги 112
 'цугл'і 147

- цугш'танга 110, 111
 /цугштанга 110, 111
 цугш'тангл'а 110, 111
 цу'р'із 169
 цу'р'іг 169
 /цур'ік 169
 цу'р'ік 169
 /цурук 169
 /цур'ук 169
 цуш'тангл'а 110, 111
 ча 169
 чакатло'вати 197
 чакат'ловина 197
 чак'л'іў 194
 чак'лоў 194
 чак'лу 194
 чаклу'вати 195
 чак'луў 194
 ча'поўка 197
 чапоў'кати 197
 чатло'вати 197
 чат'ловина 197
 ча'фоўка 197
 чафоў'кати 197
 чверт 132, 133
 чвириц' 132, 133, 142
 /чекер 112
 чекетло'вати 197
 чекет'ловина 196, 197
 че^u'поўка 196, 197
 че^u'поў'кати 197
 че'р'к'іт'ки 139, 140
 чижи'мок 92
 чи'неник 179
 чите^u'р'н'а 187
 чи'торн'а 187
 ч'інг'і'т'овы 139
 ч'інг'іт'л'овы 139
 ч'ін'товы 139
 ч'іп 128
 /ч'іч'ка 136, 138
 /чокер 112
 чоп 128
 чоф'лінка 112, 113
 чук'лина 112
 чуф'лина 112
 чуф'лінка 112, 113
 чуф'линок 112, 113
 ша'ланги 150, 151
 /шанси 185, 186
 ша'рагл'і 215
 ша'рагл'а 215
 ша'рагл'і 56, 58, 59, 60,
 215
 шаркан'т'овы 139, 140
 шар'л'іў 185
 шат'ро 54
 шату'вати 218
 ша'туйе, г'і на тот
 св'іт 218
 ша'туйе, йак у /пекло
 218
 ш'вор'ін' 95
 шере'л'и 213, 214
 ше'регл'а 56, 58, 213,
 215
 ше'ригл'а 215
 ше^u'ригл'а 56, 58
 ше^u'ригл'і 59, 60, 213,
 215
 ши'нил' 210
 ши'ригл'і 59, 60, 215
 /шыйник 143
 ш'і'гар'і 147
 шк'вѡр'ін' 95
 шлайф 88, 90
 шлайфу'вати 91
 ш'лейа 143
 ш'лийа 143
 ш'лыяа 143
 ш'лийі 143
 шлийф 88, 90
 ш'л'іаа 143
 ш'мыта 116, 117
 ш'м'іг'і 116, 117
 шм'ір 109
 шмор'гак 111
 ш'н'іци 83
 /шори 150
 шпай 72

- шпа'ни* 145, 146
шпа'ны 146
шпа'н'іфе"р 195
ш'парга 194
ш'парга 194
шпа'тар' 163, 164
ш'пиц'а 101, 102
ш'пиц'і 101, 102
шп'і'гар'і 147
шп'і'га'р'і 139
шп'і'гоў'ц'і 139
шп'і'жоў'ц'і 139
шп'іл'вага 93, 111
шп'інт 107
ш'п'іца 101, 102
ш'п'іц'і 101, 102
шпл'інт 107
ш'п'дн'ка 107, 108
шр'дфт 107, 108
ш'р'уба 108
ш'танга 110, 111
штверц' 132, 133
шт'верци 132, 133
ште"л'вага 93
штил'вага 93
штил'вага 128, 130
штир 107, 108
штыр' 72, 73
ш'тисл'а 106, 107
ш'тицл'а 106, 107
шт'рагл'і 145
шт'райблик 180
штранг 145
шт'ранга 145
штран'ги 145
шт'ранги 145
штран'гы 145
шт'рангы 145
шт'рангл'і 145
шт'рега 178
шт'рика 178
шт'руба 108
шт'рупка 108
штугш'тангл'а 111
штуфш'тангл'а 111
'шубе"р 59, 60
шубе"ри 59, 60
'шубе"рки 59, 60
шуб'ра 59, 60
'шул'ки 125
шч'і'гар'і 147

ТЕКСТИ

Закарпатський говір

Ужанська група говірок

Про традиції на Святий вечір

мы йшли на С'а'тий 'вич'ір до с'тайни / о'тиц' ко'ровам і ко'н'ови да'ваў 'кусник
 х'л'іба // ўз'аў хл'іб / у х'лôнс'ку сô'рôчку за'виў / так 'налице / же"бы не" 'нарубы /
 за'виў п'ід пле'че і йшôў до с'тайни // п'ід 'пор'іх клаў по'б'ічники / то'ты ланц'ки /
 розу'м'ійеш / так воро'жыли / же"бы та'к'і мо'ўц'н'і 'были / йак же"л'ізний лан'цок //
 м'ій о'тиц' фурт то клаў / мы іш'ч'и поп'ід с'т'іл к'лалі ланц' //

Записано від Страшкулич Марії Петрівни, 1948 р.н., с. Верховина Бистра

Про способи носіння сіна

'с'іно ш'и но'сили у п'лахт'і / 'были жа'лиў'ан'і / домот'кан'і / йе"дини'чан'і
 'м'іхи // йе"дини'чанка / то та'кой з'к'лоч':а п'р'али // а то 'было к'лоч':а та'кой 'дуже
 / з'найеш / не"файной / та кот'рой к'расной / та на полот'но 'шилис'ме со'б'і // йа
 ш'и хо'дыла у тых та'ких / 'мати м'і 'шыла // йе"дини'чан'і / бо йе"ди'ниц'а // то 'было
 на к'роснах / так то с'а набе"рало у 'берда на йе"ди'ниц'у на тон'кой і на клоч':а'ной
 // і клоч':а'ной 'было л'іпшой // йе"ди'ниц'а / то ўже 'было 'цалком та'кой / йак
 паз'д'ір'а // жа'лиў'ан'і 'были ме"т'ров'і / та'кой 'было / йак жа'лива / та'кой
 др'а'пачой // 'маву ш'и ў пилиўни'ков'і полот'на паму'тового 'маву // мы шнур'ки
 сну'вали // ш'и 'нош'і йе / так іс' по'ложила дв'і 'нош'і / нак'лалас' там 'с'іно / і ту
 двой / ту / і мы 'несли л'о на тих 'ношах //

Записано від Шоляк Олени Іванівни, 1941 р.н., с. Верховина Бистра

Про підкови

'куз'н'а 'была / ко'вал' ро'біў пун'кову // 'были стан'дартн'і пун'ковы //
 пудог'наў пунт ко'н'а / 'гакы поза'гынаў і при'біў // 'были к'лынци' та'к'і 'кунс'к'і
 сп'іц'і'ал'но // ко'н'ови 'ногу пуд'н'аў / по'суваў 'мало ко'пыто і при'біў пун'кову / бы

са кун' не 'хд'ўзаў // за ма'д'ар ро'били гу'мд'в'і пут'ковы на 'асфал'т // на гу'мд'в'ых
 пут'ковах хо'дили 'кон'і // ўні са не" 'хд'ўзали на 'асфал'т'і / і 'б'іжти могл'и с'коро //
 ўже до 'л'іса т'реба 'было же"л'із'н'і пут'ковы // не" мош 'было / буксо'вали / го'р'і
 'дыбр'ом т'а'гати / 'мусай 'было са ўне"рати //

Записано від Ганусина Михайла Васильовича, 1936 р.н., с. Стужиця

Як гальмували воза

вус гаму'вали ланц'ками / лан'цок са приў'йазуваў за з'вору / і ко'ли пуд'йом быў /
 то пуд'биў лан'цок / то 'коле"со ўно не з'нало // та мы з'нали / к'ід' не 'было ланц'куў /
 то кул ту зап'хаў / стопо'рило / 'бале ла'мало с'п'іц'і // йа рас так зап'хаў / та
 пола'мало с'п'іц'і не з'наву чо'лму / так на н'а 'гойкаў 'н'ан'ко // к'ід' 'коле"со
 пола'малоса / то пхаў ім 'пудволоч'н'у / 'колик 'дакий 'доўгий вз'аў і приў'йазаў а'ту за
 дра'бину / і до'т'ах лем по'рожний вус / гру'жений ўже не мош 'было пуй'ти з та'ким
 // то к'ід' 'зад'н'ой 'коле"со са пола'мало / а к'ід' пе"рид'н'ой / та зле 'было //
 пе"рид'н'ой нич не мош 'было поло'жити / т'реба 'было 'дакий 'колик приў'йазувати /
 же"бы на ко'лов'і пуш'ло //

Записано від Ганусина Михайла Васильовича, 1936 р.н., с. Стужиця

Про заснування мікрорайону Варшава

йак с'а одк'риў Ерс'тед на Бе'резнум / та т'реба 'бы'ло 'комус' йти там
 ро'бити' // 'зачали б'рати ро'бити' ў'шитк'іх бе"риз'н'ан / 'бале то / не'боре / 'мало і
 'мало / за'вод бы'ў ве"ликий / т'реба 'бы'ло шч'и л'уд'ий / тат' шо т'і 'буду з'варити' /
 і 'н'анко твуй / і 'мат'ір т'і там ро'били / ко'ли моло'д'і 'бы'ли // та і наб'рали на
 ро'б'оту 'чил'ад' з-за пере'вала / а ўні там в'шитк'і 'пол'с'ку з'навут' / та туй і
 'зачали йіх к'ликати по'л'аками // 'бы'ли ў'с'ак'і / нич не 'годна м упо'в'істи / 'бы'ли і
 'файн'і / і про'тиўн'і / і натш'алис'т'і // 'зачали ўні ў'шитк'і 'жити' ў йед'ному
 'опшарков'і / бо за'вод йім там даў квар'тири / та 'зато і наз'вали тот 'опшарок
 Вар'шава //

Записано від Керецман Марії Андріївни, 1950 р.н., смт Великий Березний

Про мікрорайон Ліптаки

ко¹лис' у Бе¹резнум бы⁰ў ¹дуже ве¹ликий по¹жар // пого¹р'или ў¹шытк'і дереўя¹н'і х'і¹ж'і // ¹позат ¹того по¹жара т¹реба ¹бы⁰ло ро¹бочих / хто бы мух то нала¹дити¹ // та¹з¹ди пок¹ликали майст¹руў аж із ¹Ліп¹това із Сло¹вак // ту¹ти прийш¹ли не са¹м'і / ¹каждий бы⁰ў на ¹вôз'і / ўз'аў с'і жо¹ну / д'і¹тий / ¹шат'а і ш'ч'и ў¹с'акоіе с'воіе доб¹ро // за ¹каждим ¹возом іш¹ла с'і ко¹рôва / бо ¹дачим т¹реба ¹бы⁰ло д'і¹ти¹ годо¹вати¹ / з¹боку б'іг пес // а ш'ч'и ¹каждий маў ¹ладич'ку на ¹вôз'і / де ¹бы⁰ло ў¹с'акоі дж'у¹бир'а дл'а ро¹боти // ¹зачали ўни ¹жити¹ ў ¹йед'ному кун'ц'ови / там с'і зла¹дили та¹кой / йак х'і¹ж'і / та ¹ї ро¹били с'і по¹мален'ки // майст¹ри ла¹дили / муро¹вали ¹каждий дин' / а бе¹риз'н'ани ў¹с'ако пома¹гали тим х'лопам // черес ¹пару ¹року Бе¹резний стаў ш'ч'и к¹раший / йак бы⁰ў до ¹того // ту¹ти х'лопи зла¹дили ¹со¹б'і х'і¹ж'і / та ўже ¹не хот'іли вер'татис'а ду¹му / та ¹ї с'тали там ¹жыти¹ у ¹нижн'ому кун'ц'ови // пак зро¹били с'і ¹цыр'кôў / ос'в'а¹тили йі ¹тис'ач'а ¹с'іместо де¹ўйа¹носто д¹ругого ¹года // до ти¹пир'ка йе ¹табличка на туй ¹цыр'кв'і // ни¹йе ўже тих х'лопуў / але ¹йіхн'а ¹файта ¹жыіе до ти¹пир' там / і к¹личес'а тот ку¹ниц' Ліп¹таки //

Записано від Бобенич Ганни Миколаївни, 1940 р.н., с. Костева Пастіль

Про ворожіння з ланцюгом

на С'а¹тий ¹вичур ¹л'уди воро¹жили // йак на лан'цôв'і ог¹ниво ў¹йедно т¹римавуц':а / так же¹бы с'ім'яа с'а ў¹йедно т¹римала // лан'цôм стул обви¹вали / чо¹тири ¹лапки обв'язували // ко¹н'ови і ўс'уї ху¹доб'і / ко¹ров'і / мач¹кам да¹вали ве¹чир'у / з ¹каждої ст¹рави ве¹чер'а с'а да¹йе // та й дай ¹Боже шчас¹ливо С'а¹тий ¹вичур // пут ¹порух ме¹тали ланц / ¹дахто цу¹рину ц'і ¹куртку ¹верже / же¹бы не ¹через пус¹тий ¹порух перехо¹дити / к'ід' лан'ца ни¹йе / та со¹лому вуў¹с'ану сте¹лили // лан'ци т¹римали на сто¹лов'і три д'н'і //

Записано від Ганчина Михайла Івановича, 1942 р.н., с. Черногорова

Про жарти на свято Юрія

так у нас на ¹Йур'а ¹ход'ат' / та¹кôй ¹дашо б'із'р'ад'ат' // ¹пуйдут' там ка¹пурку заў¹йажут' / там ¹воз'мут' з¹доймут' ка¹пурку / там шос' по¹несут' / шос'

перевернут' / там воз'мут' вус // 'было та'кôй / же вус вз'али і 'вусадили на 'хижу
 // х'іж'і із 'жунами то'ди 'были неве'лик'і / та вус го'р'і ск'лали на 'хижу // а вус йак
 'вусадили / та 'дале пороз'бирали / бо йак 'были з'н'али // то та'к'і х'лопц'і здо'ров'і
 'были / вус'ам'нац':ат' / д'вац':ат'руч'н'і / шо то 'вусадили хот' шо і хот' де // а
 'была 'баба / 'вут:и 'жыла два к'ілометри / а так с'пала 'баба з'лухо / шо йі ўз'али з
 'пôс'т'іл'ôў і ту пере'несли л'аде ў центр / де хрест ко'лис' сто'йаў // а по'тому / йак
 'парт'ійа / по'в'іли хрест заб'рати і на ц'вы'нтар' пере'нести / а 'бабу пок'лали пунт
 хрест то'ди із 'пôс'т'іл'ôў / л'уди йдут' / а та спит' / то два к'ілометри про'несли
 х'лопц'і // та 'баба з'лухо с'пала / лем пробу'дилас'а 'дале / та нич' с'а не розум'іла в
 с'в'іт'і 'бôжому //

Записано від Джупіни Юрія Олексійовича, 1956 р.н., с. Черногорова

Про традиції на Святий вечір

на С'а'тій 'вечур пус'нойе ўшытко 'было / па'сôл'а на 'мачан':а / ка'пуста
 'была з ола'йом помаш'чена / галам'биц' быў / шчи шо 'было // 'полиўка гри'бова /
 з'рибы та'к'і нату'шин'і / то'ты дервач'ки // то та'койе / хл'іб та'киї на'качаній так
 'тонко на д'руж':ах / а так по'р'ісканій // но а на С'а'тій 'вечур та пак іш'ли / ск'лали
 то ўшытко на стул / а 'н'ан'о пуш'ли ў хл'іў / пер'ше одло'мили хл'іба / та пуш'ли ў
 хл'іў / та да'ли ко'ров'і с 'того хл'іба С'а'того 'вечора / св'і'н'ам / шо там йа'ка
 ху'доба 'была / 'кождому под'ілили // та прійш'ли іс тым ки'ричуном / та'койе ги
 'паска / йак с'а то вон' називаў / за'была м йак с'а називало то'то // та то с тым
 прійш'ли і со'лома / а на со'лому 'вергли 'цукор / 'йаблыка // то рас 'было ў рук // та
 'д'іти / к'іт' 'были ў 'хиж'і 'д'іти / та'к'і ги мы / та пак зби'рали то'то // с'ідали за
 ви'чир'у / мо'лилис'а пер'ше 'Отче Наш / Бого'родице 'Діво т'р'іч'і // а 'дагде 'было
 та'койе / шо йшоў 'н'ан'о / та йшôў 'вокруг 'х'іж'і с тим ки'ричуном / аї ки'ричун / та
 с тым ки'ричуном та йшôў 'вокруг 'х'іж'і 'мôл'ачис'а / пак так захо'диў до 'х'іж'і //
 а 'н'ан'о так не хо'диў // пуш'ли ў хл'іў / пороз'давали таї прійш'ли //

судина сто'йала / до 'рана сто'йала судина на стул'і / бо ка'зали / ош бы
 к'вочка 'была / т'реба 'было і си'д'іти / не вста'вати // к'іт' поз'бераш ўс'у судину //

та ўже не буд'дуть /ане к'вочки // т'реба 'было і си'д'іти / і су'дина 'была не'мыта до
'рана //

а пак 'айно / ў'пуночи пак іш'ли до 'церкви // зби'ралис'а ў'шытк'і сус'і'дови /
'гойкалі / 'Мар'о / Ў'лено / ўста'вай / ўже зво'нило / 'пойме до 'церкви // хто маў вус /
та йшли на 'воз'і // хто не маў / та 'мусиў / са'рака / йти 'п'ішо // ў'шытк'і йе'ден
д'ругого 'гойкалі // к'іт' не 'было с'в'ітла / та 'лупкалі ў д'вир'і // 'поіте гет // та
пуш'ли до 'церкви // ў 'церкви 'былі / приш'ли / пол'і'гали / 'рано до 'церкви 'назат //
приш'ли с 'церкви / вже пак тог'ды 'йілі і мас'нойе / к'іт' 'было / 'р'ізали с'винч'ата /
ў'кого 'было // то 'р'ідко ў'кого 'было с'винч'атко //

Записано від Анталік Магдаліни Іванівни, 1942 р.н., с. Зняцьово

Боржавська група говірок

Про види возів

у нас ка'зали вўс // 'былі спер'ву та'к'і дереў'ла'н'і то'леса / а по'том ўже
зро'били же'л'ізний 'тынгел' // а по'том ўже йак кал'гози 'былі / та гу'макы
ізо'рили // гу'мак маў р'і'з'інов'і то'леса / то та'кий 'д'бўгий вўс // у 'мене та'кий быў /
шо йа мўх к'ласти два 'мийтри дров / і з 'хаиш'і 'везти гет // ш'и быў та'кий вўс /
ко'ч'і'я // о'то та'кой 'было па'раднойе // то у по'па 'была ко'ч'і'я // та то та'к'і
'былі по'хоже на о'то 'было / з'найете / кой із 'кўн'ми дис' ш'и 'в'ôз'ат' ме'рт'вых //
ото па'раднойе 'было / з'найете / там 'к'ôт'іш упер'ед'і си'д'іў сам / а 'з:аду с'і'д'ен'е
шче там 'было із тим 'паном / ко'го во'зили // 'туйка ти'пир' ўже ни'йе ко'ч'і'й //
та'к'і 'л'уди не 'мали ко'ч'і'ю // у нас 'было у по'па / у 'н'ого і 'кон'і 'былі // там быў
чоло'в'ік та'кий / што йак маў вўс сво'бодный / с'і'даў та про'вожував го на 'поле //
та'кий вўс быў 'кованый кра'сиво і по'ма'л'ованый / і ўто та'койе зроб'лено / з'найете
'к'раснойе 'было // ўто непо'хожойе 'было / ги вўс / шо 'с'іно во'зити ват' дры'ва //

Записано від Свириди Івана Михайловича, 1934 р.н., с. Макарьово

Про дивні історії на дорозі

йа 'помн'у та'койе / 'мойа 'мама ш'ч'и 'жыла / та ўсе 'везли дры'ва у 'Варўш
прода'вати // наго'товили ц'і'лий 'тиждин' / бо г'рошій не 'было / т'реба 'было

ку^пити ўл^ій / ¹нафту на ¹лампаи // ве^зут¹ дры¹ва / і ўсе ¹каже ў^пўночи і^дут¹ / і^дут¹ / серед ¹сами ¹пўночи с^танут¹ во^лы / не йдут¹ ни ўзад / ни ўперед // но / не з^нали / шо ро^бити / бйут¹ / да^коли по ¹годин^і с^тдйат¹ / не йдут¹ // по^том ¹моја ¹мама ¹каже / ў^зали мы с^в'а^чену ¹вдду / коли мы поб^рызкали ¹во^лы с^в'а^чендў ¹вддў // ¹во^лы ¹нараз ¹рушили йти // а ¹было шч^и та^койе // у нас у ¹л^іс^і за се^лом ка^зали даўно / шо зар^валас^а ¹цыр^кдў із луд¹ми / і все ка^зали на Рўст¹во все сп^івало с¹нами Бог там // ¹л¹уди ў^ходили вон стар¹і / ка^зали / с^лухали / йак там сп^івавут¹ у ¹цэрквы // там зар^иваўс^а ¹голос / сп^івали там // і да^коли ¹было та^койе / йа са¹ма ¹помн^у / йшлам / та^кый у нас ¹йарок / йа так іш^ла ўно^чи ¹пўзно / дис¹ ¹коло два¹нац¹ат ¹годин / раз позе¹раву / с^в'іт йде над са¹мим ¹йарком уго¹ру / ўдо¹лину / уго¹ру / ўдо¹лину йде // йа с^а перехре¹с¹тила і б^ігом до¹м'ў //

Записано від Діус Ганни Михайлівни, 1952 р.н., с. Лецовиця

Верховинська група говірок

Про випадок із життя батька

у нас вўс у^с'і з^нали со¹б^і ремонту¹вати // ў ¹кого быў вўс / тот со¹б^і ремонту¹ваў // коли мўй ¹н'ан'о йак с^а быў пока^зиў / та йак у^паў пўд ¹кон'і / тай ¹кон'і го пола^мали ¹были // то^ды чи^нили ¹вал'ки ¹цигани / та з ¹того ро^били хы¹ж'і / коли ўже дереўйа¹н'і не ¹были // мўй ¹н'ан'о / п^рошчўн быў / во^зиў // на ру^нах не ¹было во^ды / та ¹н'ан'о із ¹нашими ¹кўн'ми во^зиў ¹воду у ¹бочках з¹долў ¹циганам / о^бы ¹было м^ісити г^лину / о^бы ¹вал'ки ро^били // та йак вўз іш^дў ўдо¹лину / о^то быў та^кий бере¹жок / а ¹кон'і с^а шчос¹ на^пудили ¹тамкы ¹ц'і йа¹кийс¹ пес іш^дў / ц'і ¹мачка / ц'і тко / тко з^найе / шчо пўш^ло / та на^пудилис^а ¹кон'і / так с^а ¹рушили ўдо¹лину / а ¹н'ан'о з ¹воза ўпаў та пўт ¹голе¹со // там го потре¹пало ¹было / та пак ле¹жаў бог з^найе ¹кўл'ко / вўт ¹того пак і ўмер / бо му с^а кроў ¹пустила / ¹айбо шч^и жыў дис¹ два ¹роки по^тому // х^рамаў / хо^диў так із ¹палицеў // то^ды са¹м'і ро^били та^к'і з ¹дерева / ро^били о^с'і на вўс / ту^то мо^чили у ¹воду / о^бы ту^то у во^д'і ¹было / то^ды пак так вуг¹нали / та^кой ¹голе¹со ро^били // ¹были ¹л¹уди та^к'і ¹дуже майс¹тирн'і / шчо в си¹л'і / што к'ід' ткос¹ ¹хот'іў запла¹тити / та н'іс / та зро¹биў ¹голе¹со / а тко н'і / та ро^били со¹б^і са¹м'і ¹голе¹со // ка^зали / аш не¹гўдно пересту¹пати рут //

ка/зали / ош к'ід' жо/на бе/ремен:а ото перес/тупит / та 'буде но/сити р'ук д'і/тину // так йак ко/ли к'ун' н'іс рут / так і жо/на 'буде р'ук но/сити д'і/тину // с'ак 'в'ірили то/ды //

Записано від Куруц Полані Іванівни, 1942 р.н., с. Березники

Про заготівлю сіна

'с'іно ко/сили / ме/тали ў ко/п'іц'у / ў п'лахт'а та ў ко/п'іц'у / 'дале 'сан'і та/к'і 'были дереў/л'ан'і / та во/зили на 'санках / та 'везли до/му ху/доб'і / а ў 'кого 'были 'кон'і / 'кон'уў у нас 'мало 'было / 'може / д'воє ў си/л'і / та то/ти на во/зах во/зили / а ў 'кого не 'было во/зуў / лиш два / 'може / во/зи 'были ў си/л'і / та на 'санках с'нили / 'сан'і дереў/л'ан'і / та на тых во/зили 'с'іно // у 'кожного чоло/в'іка 'были 'сан'і / бо 'кождий со/б'і чоло/в'ік / 'была ў 'ного ко/рова / та т'реба 'было прит'аг'нути 'с'іно / бо 'с'іно ў нас 'было не коло 'хыж'і / ай да/леко от 'хыж'і // т'реба 'было прит'аг'нути / та на тих 'сан'ах т'аг'нули 'с'іно // 'тул'ко ўсе 'было не/чистого ў/с'ого ка/зали с'ак / што пси хо/дили / йа йіх не 'в'ід'іла / але с'ак ка/зала 'чил'ад' / што 'было / та 'пужало // та ме"дв'і/д'і хо/дили / та 'воўц'і хо/дили //

Записано від Фриган Олени Іванівни, 1931 р.н., с. Колочава

Марамороська група говірок

Про види сумок

'была 'тайстра ват' тайст'рина // тайст'рина то 'мало 'мениа ги 'тайстра // т'кали полот'но та та/к'і полот'н'ан'і чи/нили / с'а/ка до ко/л'іна 'тайстра / з тим хо/дили // 'тайстра 'была с'а/ка ши/рока і с'а/ка 'задовга // о'тиц' ти 'носит' і ти 'носиш / тай 'мати ти 'носит' так 'тайстру черес пле/че // з ко/ровами хо/дити 'тоже 'тайстра 'была // 'были 'дуже к'расн'і / йа 'в'ід'іў 'ушит'і тайст'ры // шчи бе"сагы 'были // у бе"сагах но/сили 'йісти на 'поле // к'лали ко/шарку на пле/че / ват' бе"саги черес пле/че / і ў 'тому но/сили ў/с'о / шчо т'реба 'было // там ста/вало ш'іс'т' х'л'ібуў і в д'ругу ш'іс'т' х'л'ібуў / та черес п'лич'і //

Записано від Рущака Петра Федоровича, 1947 р.н., смт Буштино

На вечерниціях

1было / 1было ў'с'аке / п'р'алис'ме / п'р'али / з'ралис'мес'а / д'ворилис'мес'а /
 ц'ул'о'валис'а // 1была ўдна 1хижа / 1дали на вичур'ниці' // там ішли і мат:е'ри / не
 ўс'ім д'іў'кам мат:е'ри да'вали ту'ды іти / од'ны три / чо'тыри 1жоны 1были // тош
 с'ак / 1около лав'і'ці' 1были / а посе'ри 1дин'і 1лав'і'ці' х'лôпці' / та тог'ды п'р'али //
 ўкраў х'лôп'іці' вере'тено і тог'ды т'реба 1было 1укупити / т'реба 1было по'ц'ул'о'вати
 // аш не" х'ôт'іў хлоп'чишче / вôт' 1д'іўка / тог'ды 1были ка'зали 1кул'ко раз у'дарити //
 1были х'лôпці' так / шчо р'вали і 1кажу / а 1дале с'п'і'вали 1файно / іг'рали // на
 вичур'ниці' ішли 1чуфы / а ўто поўби'ралис'а так / ш'чобы ііх не ў'познати / 1оч'і"
 зак'рыли / на гу'сары с'а ўби'рали / на чоў'сы / на молô'диці' / ў'с'ако с'а ўби'рали / на
 1д'іда с'а ўби'рали // о'то ў с'а'кый час / ок'тôўбра 1першого ўсе 1было / ват' май
 с'коро / на па'рад / на пйа'цу // чоў'сы на 1кôн'ох ішли і 1файно та'к'і ши'рôк'і рука'вы
 со'рочки і 1там'і 1б'іл'і // сороч'кы с'ак ши'роко 1были / на 1кôн'ах ў с'ід'лов'і си'д'іли
 тай 1возы од'ны т'ри / чо'тыр'і // б'рали сме'рекы і 1файно 1д'іўка с х'лôпці'ом / там
 си'д'іли чо'тыр'і 1пары / ват' 1кул'ко с'а ў'м'істило і 1файно сме'рекôў 1учи'нений /
 1уд'істерований і по 1улиц'ах хо'дили // а в':і"чир'і пак 1было 1сур'ати бал на гр'ез'нул'е
 / 1танці' / і там гр'ез'нул'е (виноград) 1было 1укладено 1файно с'ак / шчо мош 1было
 до'с'аг'нути // ук'раў х'лôп'іці' / а ўже 1была 1д'іўка та ган'билас'а не ўк'расти // ўкраў
 / аш го імили / тог'ды штраф пла'тиў // 1кул'ко т'реба ш'рафу за тот з'резен / аш
 н'ет / пуйіла 1д'іўка з'резен і 1файно танці'о'вали //

Записано від Опшитош Юлії Іванівни, 1926 р.н., с. Вишково

Про колгосп

1т'ашко 1было // ко'пакуў тай ар'шовом іс'ме ро'били // іа ў са'ду ро'била / та
 аршо'валис'ме 1першыій раз / сад три / чо'тыр'і / пйат' 1митру шири'на / та ўто с'ме
 аршо'вали раз на'вис'н'і / а 1дале пак ўже с'ме 1р'іхлили / тог'ды ко'пакы купо'валис'ме
 // а 1дале пак т'рит'ій раз ту'ды ў 1аўгустови // ро'билис'ме 1т'ашко // 1были та'к'і /
 шчо з'нали 1уці':і / 1ут:ы поме"тали / а іа так аршо'вала / іак 1дома ў к'іш'кирт'і //
 1было нас і т'риці':атеро ў 1ланці' // рас у рака'ши с'ме ро'били ўс'і / лиш ко 1кул'ко
 ўчи'ниў / 1тул'ко пи'сали / а 1дале пак 1удали по гек'тарах // 1дале ў'з'аў сис' муй

чо^улу^в'ік ш'іс'т' гек'тару // там ¹было ¹вир'х ¹ш'істу де^реу / та шче поаршо^вати
 йа^кус' / поаршо^валис'ме / і вун ¹дома бы^у / ¹айбо ¹дале пу^шо^у на Ўк^райіну / бо с
¹того кол^хоза ¹мало ¹было ¹жити і ¹д'іти / і мы // та пак ун пу^шо^у на ¹зароботкы / а
 йа пак ¹р'іхлила // ¹было так / шчо куй ¹дома бы^у іс^кошєный го^род / го^дины не^у ¹было
 / а йа пак ¹рано у^т три ¹часы у^ста^вала та йшла ¹р'іхлити ¹дерево / а ту^ды у^т ¹ди^уят'
¹часу ўже йшла до^уму ут ¹с'інови // та ¹было так / шчо два ¹тыжн'і хо^ддилам с^уды-
 ту^ды / куй по^годы не^у ¹было // ¹йой / у^сако ¹было //

Записано від Опшитош Юлії Іванівни, 1926 р.н., с. Вишково

Про плетіння кошиків

кошар^кы ¹начали у^т ¹Із'і п^лести ¹дуже ¹даўно / іш^че д'іды п^рад'іды пле^ули
 кошар^кы // ¹айбо ¹было ли^ше ¹пару та^кых л^уд^ий майст^ру^у / шчо пле^ули кошар^кы /
 на се^ло лиш ¹было ¹пару чулу^в'ік // а йа^к'і п^рут':а лиш коло р'і^кы ру^бали / ¹чистили
 і не ¹варили шч'и п^рут':а / пле^ули лише та^ко^й п^рут':а / шч'о ў^літ'і ру^бали коло
 р'і^кы / а ¹дале ўже з го^дамаи ¹начали плес^ти кошар^кы м^ного май // майст^ры
 наўчили ўже і ¹д'іты ¹было / мош ка^зати так / шч'о пле^ули поч^ти у^т ¹каждуй ¹хыжи
 // ¹л^уди в ¹Із'і і ў^чилис'а / ¹мали ос^в'іту / і ў^чилис'а / ¹мали і ¹вышч'і ос^в'іти / ¹мали
 спец'і^ал'ност'і / ро^боту / ¹айбо кошар^кы пле^ули дл'а ¹того / бы г^рош'і ¹мали / а шч'и
 то ¹было йак ремес^ло у^т се^ул'і / йа^ко^й так ¹дуже с'а розрос^ло на ўс'ой се^уло // і
 прос^лавилас'а ¹Іза кошар^камаи і за гра^ниц'иу^т / і по ўс'уй де^ржав'і // но а ¹дале
¹начали з п^рут':а не ли^ше коло р'і^ки ру^бати / а й ¹начали са^дити ўже і ¹дома на
 по^лах п^рут':а / на ¹сотинах // ¹начали п^рут':а і ва^рити / ¹начали ўже і восе^ни
 ру^бали п^рут':а і ве^сн^оу / коли шч'и с'а не ¹чистило // т^реба ¹было кут^лы та^к'і
 ве^сл^ик'і ро^бити / обы ўто п^рут':а зва^рити / но п^рут':а ¹было ¹дуже ве^сл^ик^ой / та
 кут^ли ¹тоже ¹были ве^сл^ик'і / за се^лом йіх ро^били // за се^лом ¹были кут^ли коло р'і^кы
 / о^бы ўто п^рут':а / коли с'а з^варит / та ка^лили го у^т сту^дєну ¹в^оду / бо о^но с'а ¹дале
 не ¹чистило // ¹такшо п^рут':а т^реба ¹было зва^рити у ве^сл^икому кут^лови і ¹дале ў
 р'і^ку го ме^тали у^т сту^дєну ¹в^оду / о^бы го зака^лити / а ¹дале п^рут':а ¹чистили //
 т^реба ¹было п^рут':а су^шити / на та^к'і гр^ад^кы к^лали / су^шили // рас кошар^кы
 пле^ули лиш та^к'і п^рост'і / ¹дале ¹начали кошар^кы ў^сак'і пле^сти па^радн'і / та^к'і

шч'о й на ф'рукти і хл'іб'н'іц'і / 'дале ўже і 'мебл'і 'начали пле'с'ти / не лише кошар'кы на ф'рукти / та'к'і ўбы но'с'ити //

з п'рут':ам т'реба 'ц'іліі гуд ро'б'іти / не так / шч'о ўз'аў / 'выросціў і ўс'о // т'реба по йе'ден прут ў'з'ати по 'кул'ко раз в 'руки // т'реба го раз зру'б'ати / 'дале го т'реба зва'р'іти / по'ч'іс'т'іти / 'дале т'реба посорто'вати / под'ало'вати / пофар'б'іти / кот'р'ой іс с'а фар'б'іт / 'дале посор'тован'ой 'мочиц':а перед тым / йак пле'с'ти / та й ўже пле'с'ти // та 'зараз 'д'іс'ат' раз т'реба го ў'з'ати о'ден прут у 'рукы / о'бы 'вуплесті / же'ў'бы о'но ўже 'было / же'ў'бы ко'шарка 'была 'уплетена //

Записано від Цяпець Ольги Дмитрівни, 1963 р.н., с. Іза

Як косілі сіно

т'реба 'было зач'і'н'ати ко'с'іти // вста'вали 'рано / у тры 'часы / два / ко ко'лі йак уста'ваў // 'л'уды / 'д'і'т'і / ко бе'ру'ваў ко'с'іти / ко знаў ко'с'іти / йш'лі на 'поле // 'начим шч'у 'темно 'было / ко'лі йш'лі / а ко'й 'было 'відко / ўні зач'і'н'али ко'с'іти // то ко'с'ілі до 'вус'ам 'часуў / до 'д'і'ў'ят' / то'д'і йш'лі / аш б'лиз'ко / ду'му 'йі'с'т'і / аш не то / та жо'на к'лала с'іт'кы ў 'рукы / бо 'даўно б'рали бе'ў'сагы / 'тайстру та'ку / та'ка 'тайстра / шо 'выт'ц'і к'лалі та й 'выд'ты на пле'че / і з тым іш'ла / йі'ду там к'лалі / а мы к'лалі ў таш'кы // йш'лі ту'ды 'с'ілі / 'йілі // 'луды йдут ко'с'іти / а 'жоні берут г'рабл'і розб'і'вайут вал'кы // 'н'ін'і роз'білі / а то'ў'с'т'і вал'кы та сто'й'ит 'ц'іліі д'ін' до 'заўтра / аш май тон'к'і / та мош 'было обер'т'ати // та й зб'і'рати го / а 'дале к'лалі ў п'ласты / к'лалі у вел'ік'і п'ласты / мал'і / а ват' вел'ік'і на'металі // а 'дале б'рали 'кон'і / вуз / 'металі на вуз / вез'лі ду'му / та і 'металі на хл'іў / і там ти 'с'іно //

Записано від Тетері Ганні Іванівни, 1948 р.н., с. Драгово

Гуцульський говір

Як сіно греблі

йа би то'ў'б'і хо'т'іў розка'з'ати од'ну іс'тор'і'ю / йак йа буў ма'лій / ма'лій буў / і ми з бат'камі заготов'л'ілі 'с'іно дл'а с'вейі ху'доби // ху'доба ў нас 'була ко'ў'роўка і 'було 'дес'іт' о'вец' / і дл'а н'их т'реба 'було заго'тов'іти ба'гато 'с'іна / але так йак

м'їй ¹н'ин'о буў з в'їў'ц'ими на полони^ен'ї / то в'їн лиш нам м'їх помо'чи ¹рано
ско'сити^е / а ми з ¹мамоў ¹мали то'то з²ребсти^е / ¹в'їсушити^е / роз'бити^е з'ранку /
обе^ар'нути^е коло о'б'їда / під ¹веч'їр ск'ласти^е ў куп'ки^е / і так ¹дал'ї / то од'нойі
д'нини^е // д'руги^ей ден' або на т'рети^ей ден' ¹н'ин'о при^ехо'диў ¹ранком шче при^ехо'диў /
по'м'їх / ско'сиў ¹с'їно / тра'ву нам / ми так ¹само / але то'ту / шо ми ско'сили ў'чора /
т'реба ¹було на д'ругий ден' пересу'шити^е / знач / ми д'ругойі д'нини^е ўже ¹мали
¹б'їл'ше ¹с'їна // так йа пома'гаў бат'кам ро'бити^е ¹с'їно // в'їт:ак то ¹с'їно т'реба
¹було ск'ласти^е ў ко'пиц'ї // ко'пиц'ї скла'далис'ї^е / то дес до п'ївто'ра / два це^ант'нера
¹мала од'на ко'пиц'ї / але то'д'ї буў кол'госп / ми заготов'лили^е ¹с'їно за де'с'ату
час'тину / за де'с'ату час'тину // з'начит' ¹деўїт' ко'пиц' т'реба ¹було наг'ребсти^е /
наскла'дати^е ў кол'госп / а де^ас'ату / де^ас'ату / прихо'диў ланко'вий на ¹воз'ї і ка'заў /
осе'се ¹буде ¹ваше // і ми к'лали^е / кот'ра ¹була де^ас'ета / к'лали^ес'мо май ве'лику / а'би
нам ¹було ¹б'їл'ше ¹с'їна / бо то т'реба ¹було с'ї ба'гато наро'бити^е і наскла'дати^е //
в'їт:ак / йак ти ко'пиц'ї пос'тойали^е ¹тижден' / прихо'дили^е ¹кон'ї і зач'їпали^е
лан'цом по од'н'їй ко'пиц'ї / по дв'ї до'купи / і ст'їгали^е до обо'рога / а йак не ¹було
обо'рога / та ¹кидали^е ў коп'їшк' // коп'їшк м'їх ¹мати^е до д'вац':їт' це^ант'нер'їў ¹с'їна //
ї ў обо'р'їх так / но обо'р'їх / то йе нак'рите // в'їн маў к'ришу та'ку з'верхи з'роблену
/ чо'тири^е стоў'би зако'пан'ї і з'верху к'ришу / а коп'їшк та'кий маў ¹вигл'ад / йак'би
г'рушка / йак г'рушка / але то т'реба ¹було з'нати^е укла'дати^е коп'їшк / то лиш ¹були
ок'рем'ї ¹л'уди^е / йа'к'ї з'нали^е коп'їшк ўкла'дати^е / бо бут' хто би тот коп'їшк не
ўклаў / бо коп'їшк сто'їаў / м'їх сто'їати^е і до на'весну / шоби ¹с'їно / шоби до'ж':ї /
с'н'їги з ¹того зл'їтали^е / т'реба ¹було ¹дуже ¹файно з'нати^е ўк'ласти^е //

Записано від Дердюка Василя Михайловича, 1952 р.н., с. Чорна Тиса

Латканьї

ої зац'в'їли ф'їа'лочки / зацв'їли /
й вс'ї ¹гори^е таї до'лини покри'ли //
й вс'ї ¹гори^е таї до'лини покри'ли /
¹моїї ¹маму'ї таї н'ин'ковї^е жал' зро'били //

ої мо'лода таї Ма'р'ич'ка / покл'ін б'їє /
 та д'у'куєє с'воїї / ма'мц'ї / д'у'куєє /
 шо ўна / йе'ї з ма'ле'н'койї / к'їшка'ла /
 шо ўна / йе'ї по ста'вочку / д'їжда'ла //
 ої ку'ди ти Ма'р'ич'ен'ко таї і'деш /
 ої ку'ди ти / б'уйн'ї / кон'ї в'пр'и'гаєш //
 ої і'ду'їа / р'їдна / ма'мко да'леко /
 ої і'ду'їа / ма'мко / в'їц'ї не / в'итко //
 та у / мойїм / горо'ч'ику / розцв'їла / с'їе / з'рушка /
 то'ва'ришка / в'їд'а'їес'їе / та / їа / ў'нейї / д'рушка //
 то'ва'ришка / в'їд'а'їес'їе / їа / шче / ї / не / га'дай /
 та / їа / с'воїї / то'ва'рис'їц'ї / де'ре'ў'їце / в'би'рай /
 в'їд'а'їеш / н'ї / ма'мко / р'їдна / в'їд'а'їеш / в'їд'а'їе'їи /
 та / чо'го / с'їе / р'їдна / ма'мко / з'ит'їе / не / пи'тайеш //
 та / чо'го / с'їе / не / пи'тайеш / цї / ми / д'обре / б'уде /
 та / цї / ка'жду / нед'ї'лечку / пу'сти'єт / ме'жи'є / л'уде //
 та / цї / пу'стит / ме'жи'є / л'уде / та / ї / не / б'уде / б'ити /
 цї / сло'бодит / по'при / себе / д'ругого / л'у'бити //
 та / їак' / ма'їеш / д'ї'чи'ночко / і'ти / на / све'к'руху /
 та / во'л'їєш / в'їд'леж'їти'є / с'їм / ден' / на / те'т'уху //
 ў / мо'їїм / горо'ч'ику / корчу'вати'ї / їав'їр /
 та / зо'виц'ї / їак' / б'ї'сиц'ї / све'к'руха / їак' / д'ав'їл //
 ко'би / їа / б'ула / з'нала / кот'ра / мойа / с'векра /
 пок'лала / б'им / на / са'ночки / в'їд'везла / до / пекла //

Записано від Поп'юк Олени Василівни, 1950 р.н., с. Чорна Тиса

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації*****Наукові праці у фахових виданнях України***

1. Шкурко Г. В. Лексика, пов'язана з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття як об'єкт наукового вивчення. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2013. Вип. 18. С. 99–102.

2. Шкурко Г. В. Назви традиційних видів транспорту та їх частин у закарпатських говірках. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 126–131.

3. Шкурко Г. В. Лексико-семантичні особливості назв традиційних видів зимового транспорту в українських говорах Закарпаття. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2015. Вип. 20. С. 99–104.

4. Шкурко Г. В. Структурно-семантична й лінгвогеографічна характеристика назв комунікації вантажів в українських говорах Закарпаття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2015. Вип. 17. Т. 1. С. 60–63.

5. Шкурко Г. В. Транспортна лексика в українських говорах Закарпаття: етимологічний та лінгвогеографічний аспекти. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2016. Вип. 21. С. 175–179.

6. Шкурко Г. В. Переосмислення значень слів як джерело поповнення лексики традиційного транспорту та комунікацій в українських говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 2 (42). С. 113–117.

7. Шкурко Г. В. Назви традиційного транспорту та комунікацій у складі компаративних фразем в українських говорах Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 2 (44). С. 379–384.

Наукові праці у виданнях інших держав

8. Шкурко Г. В. Методи діалектологічних досліджень. *The Ninth European Conference on Languages, Literature and Linguistics. Proceedings of the Conference*. Vienna: «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2015. P. 67–72.

9. Шкурко Г. В. Назви дороги в українських говорах Закарпаття. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. Lublin, 2021. № 2 (38). С. 66–71.

Наукові праці апробаційного характеру

10. Шкурко Г.В. Назви, пов'язані з частинами воза, в українських говорах Закарпаття. *Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури: Міжнародна науково-практична конференція (Одеса, 23–25 жовтня, 2014 р.)*. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2015. С. 36–40.

11. Шкурко Г.В. Суфіксальний словотвір назв традиційних видів транспорту в українських говорах Закарпаття. *Студії з філології та журналістики: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 21–22 квітня, 2016 р.)*. Ужгород: Гражда, 2016. Вип. 4. С. 217–219.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

12. Шкурко Г. В. Назви кінної упряжі в українських говорах Закарпаття. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк. 2015. № 3. С. 241–251.

13. Шкурко Г.В. Динаміка традиційної транспортної лексики в українських говорах Закарпаття. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології*. Київ: КММ, 2017. С. 474–482.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. 67-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, 05 березня 2013 року, очна форма участі).

2. 68-а наукова конференція професорсько-викладацького складу ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, 27 лютого 2014 року, очна форма участі).

3. Міжнародна науково-практична конференція студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (м. Ужгород, 10–11 квітня 2014 року, очна форма участі).

4. 69-а наукова конференція професорсько-викладацького складу ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, 24 лютого 2015 року, очна форма участі).

5. V Міжнародна науково-практична конференція, присвячена Дню слов'янської писемності та культури «Слов'янський світ: виклики сучасності» (м. Ужгород, 22–23 травня 2015 року, очна форма участі).

6. XII Всеукраїнський соціолінгвістичний семінар: мова, політика, суспільна думка, пропаганда, ідентичність, національна безпека (м. Львів, 09 червня 2015 року, очна форма участі).

7. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури» (м. Одеса, 14–15 серпня 2015 року, заочна форма участі).

8. Семінар «Тимченківські читання. Пам'ятки української мови: стилі та жанри. Актуальні проблеми діалектології. Діалект і пам'ятка» (м. Львів, 01–03 жовтня 2015 року, очна форма участі).

9. The Ninth European Conference on Languages, Literature and Linguistics (Австрія, м. Відень, 23 листопада 2015 року, заочна форма участі).

10. 70-а наукова конференція професорсько-викладацького складу ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, 23 лютого 2016 року, очна форма участі).

11. Міжнародна наукова конференція «Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології. До 30-річчя Чорнобильської трагедії» (м. Київ, 10–13 квітня 2016 року, очна форма участі).

12. II Міжнародна науково-практична конференція студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (м. Ужгород, 21–22 квітня 2016 року, очна форма участі).

13. Міжнародна наукова конференція «Ареалогія й ономастика» (м. Ужгород, 13–14 жовтня 2016 року, очна форма участі).
14. Підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, 28 лютого 2017 року, очна форма участі).
15. Міжнародна діалектологічна конференція «Слов'янські діалекти в синхронії та діахронії» (м. Київ, 23–24 травня 2019 року, очна форма участі).
16. 74-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, 26 лютого 2020 року, очна форма участі).
17. Міжнародна наукова конференція «Фразеологія в контексті суміжних наук» (м. Ужгород, 12–14 жовтня 2020 року, очна форма участі).
18. Міжнародна наукова конференція «Діалект: статус, евристичний потенціал, прагматика» (м. Київ, 26–27 листопада 2020 року, очна форма участі).
19. 75-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, 25 лютого 2021 року, очна форма участі).
20. Міжнародна наукова конференція «Стан і перспективи сучасної української діалектології» (м. Ужгород, 16 вересня 2021 року, очна форма участі).